96

£200

L

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBRI XIV.

Quibus pleraque ſacræ Theologiæ myſteria breuiter ac dilucidè explicantur:

Auctore Leonardo Lessio Societatis Iesv, S. Theologiæ Profeſſore.

Cornelii Francescucci

PARISIIS,

Apud P. Mettayer Typographum ac Bibliopolam Regium.

M. DC. XX.

Admodum R^do in CHRISTO Patri

D. ANTONIO DE VVINGHE

ABBATI,

ET RR. PP.

D. PRIORI CETERISQ. RELIGIOSIS NOBILIS MONASTERII

LAETIENSIS,

LEONARDVS LESSIVS

Salutem in DOMINO *ſempiternam.*

NTER ea quæ homini in hac vita maximè debent eſſe curæ, admodum R^de Domine, Patréſque venerandi, primum meritò locum tenet cognitio Diuinitatis; eaque non perfunctoria vel aridæ cuiuſdam ſpeculationis, ſed accurata, illuſtris, & efficax, quæ vim ſuam etiam in affectum & omnes animę vires diffundat. Ex hac enim omne bonum animi, omniſque ſalutaris diſpoſitio, qua ad perfectionem & vitam æternam ſubleuamur, tamquam ex vberrimo fonte promanat; & ſine hac

ã ij

frustrà ad sublimem perfectionis gradum contendas. Quam ob causam Sapiens notitiam Dei vocat *iustitiam consummatam* seu perfectam; nimirum quia iustitia consummata ex illa notitia, sicut ex luce calor, ex vita motus, & ex pulchri visione amor, nascitur.

Sap. 15.

Hinc Apostoli accepto Spiritu sancto, quo mirabiliter circa Diuinitatem & humanitatem Christi illustrati fuêre, momento temporis plus perfectionis adepti sunt, quàm nos in nostris tenebris tota vita consequi possimus: & beatissima Virgo, ob eximiam qua donata est Diuinitatis notitiam, statim perfecta fuit; adeò vt non solùm peccatum vllum veniale non commiserit, sed neque vllum opus imperfectum, seu tepidum, languidum, vel adiaphorum admiserit. Simili modo (& quidem excellentiori ac sublimiori) omnes iusti post hanc vitam, simulatque lumine gloriæ, quo Diuinitatem clarè cognoscent, illustrati fuerint, subitò in omnibus animæ viribus perfectissimi euadent.

Quicumque ergo ad insignem perfectionis ac sanctitatis gradum in hac vita adspirat, hoc maximè curare debet, vt altissimam & clarissimam, quantum homini fas est, Diuinitatis ac diuinarum perfectionum notitiam assequatur: hac enim semel obtenta, facilè & cum magna etiam voluptate mundum despiciet, carnem domabit, iustitiam colet, diuina præcepta & consilia seruabit, & Christi Domini nostri vitam imitabitur. Tantum enim in Deo boni, tantum solatij & gaudij

inueniet, vt cætera omnia nihili æstimet, dicatque cum Propheta: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram! Defecit caro mea, & cor meum; Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternum.* Per huius notitiæ lucem vilescent omnes honores, omnes opes, omnes carnales voluptates, & quidquid mundus admiratur & prosequitur: nihilque menti in pretio erit præter Deum, & quod Deo carum.

Notitiæ Diuinitatis coniungenda cognitio humanitatis Christi, & perfectionum eius. Ipsa enim est speculum omnis sanctitatis, in eaque clarissimè relucet omnis perfectio quæ ex consideratione Diuinitatis & perfectionum diuinarum colligi potest. quod insinuat Dominus cùm ait: *Hæc est vita æterna vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Vbi vtramque notitiam requirit, quam dicit esse *vitam æternam*, quia est vnica ad vitam æternam via, eamque quodammodò ex se parit. Potest autem hæc notitia dupliciter haberi: modo communi per fidem, & sic est necessaria omnibus iustis; & modo excellenti, nempe cùm fidei accedit donum sapientiæ: qua ratione etsi non sit absolutè necessaria ad salutem, est tamen necessaria ad perfectionem & insignem sanctitatis ac gloriæ gradum consequendum. Et quamuis hoc illustre donum sapientiæ potissimùm illustratione diuina proueniat, quæ idcircò oratione & vitæ puritate nobis assiduè procuranda est; tamen ordinariè ad hoc etiam opus est studio & meditatione nostra. Illa enim dona cælestia, ad quę aliquid conferre animumque

disponere potest industria nostra diuinæ gratiæ auxilio adiuta, Deus sine nostra cooperatione conferre non consueuit; nisi quibusdam peculiari fauore ad eximium aliquod munus, quod statim magnam animi perfectionem & sapientiæ sanctitatisque excellentiam postulet, electis, sicut in beata Virgine & Apostolis vsu venit.

Cùm ergo Deus ordinariè hanc nostram præparationem requirat, qua doctrinâ fidei instructi, vires ingenij in res illas sublimissimas, quantum fas est, intendamus, R[dus] P. Franciscus Flerontinus piæ mem. valdè huiusmodi contemplationibus addictus, petiit à me vt postquam eam materiam, explicando primam partem Summæ Theolog. S. Thomæ, bis interposito multorum annorum curriculo pertractassem, aliquid de ea scriberem, quod simul intellectum pascere, & affectum moresque posset componere. Feci id lubens, adhibita sedula meditatione, vt prior ipse, quantum possem, degustarem illarum rerum suauitatem. Adiuuit non parum S. Dionysij Areopagitæ cæleste opus; cuius lectione, in sua præsertim lingua, iam inde à quadraginta annis plurimùm semper fui delectatus: de quo Auctore nemo dubitare poterit, qui sublimissimam ipsius doctrinam, & plusquam humanum loquendi modum, intellexerit.

Hoc meum scriptum, animique mei Commentationem iam pridem affectam, & tandem post multorum annorum intermissionem, vtcumque confectam, R[dæ] Paternitati Tuæ, & venerando Cœtui vestro, inscribere & dedicare institui, & rei-

pſa dico & offero; partim vt ſit pignus antiquæ inter nos amicitię; partim vt ſymbolum aliquod gratitudinis plurimorum beneficiorum, quę noſtra Societas in illis præſertim locis à vobis accepit; partim quia hæc maximè conſentanea ſunt veſtræ profeſſioni, quæ potiſſimùm vitæ contemplatiuæ & cæleſti conuerſationi eſt conſecrata: conſentanea quoque excellenti illi inſtitutioni, quæ vobis à viro verè ſancto, & præclaro ſpiritus Magiſtro D. Ludouico Bloſio eſt relicta; quam etiam in hunc diem egregiè tuemini, & in primis Tua Paternitas moribus & vita ſic exprimit, vt mihi dum in illam oculos coniicio, S. Benedicti viuam quamdam imaginem cernere videar. Qua de re, ſi tua modeſtia pateretur, plurima dicere poſſem, quæ nunc ſilentio prætereo, vt tibi (cui nihil moleſtius quàm ſuas audire laudes) morem geram.

Ob has aliaſque cauſas, R^de^ Pater, hunc Tractatum vobis veſtræque Familiæ dedicandum & offerendum cenſui; rogans vt ſolita humanitate & benignitate eum acceptare dignemini: & ſi quid in eo præclari ad rerum diuinarum hauriendam intelligentiam, & ad affectus noſtros à terrenis ad cæleſtia transferendos, inueneritis, id omne *Patri luminum, à quo omne datum optimum, & donum perfectum*, adſcribatis: ſi quid verò humile, impolitum, ambiguum, minuſque commodum viſum fuerit, id meæ imbecillitati condonetis, Deumque pro me oretis, vt mentem meam quotidie magis magiſque, vſque ad extremum vitæ terminum, ſpreto perfectè mundo, ad cæleſtia deſideria erigat. Hæc

ſumma votorum meorum. Hoc potiſſimùm ad quod omnia religioſæ vitæ inſtituta, & religionis exercitia nos ducunt; ad quod omnia noſtra ſtudia ac ſcripta tendere, quodque omnes in hac vita maximè optare & conari debent. Dei Domini noſtri infinita bonitas, nobis ad hoc conſequendum vberem gratiam largiri dignetur. Vale admodum R[de] Domine cum familia tua benedicta. Louanij, IV. Octob. M.DC.XIX.

PRÆ-

PRAEFATIO.

VLTI *eam Theologiæ partem, quæ in speculatione versatur, parum sibi vtilem, parum moribus accommodam arbitrantur. Quo fit vt vel exiguam in ea sibi comparanda, dum in Theologiæ palæstra exercentur, operam collocent, vel certè absoluto studiorum curriculo negligant, totique in eam quæ practica vocatur, incumbant. Prorsus ac si ista planè sterilis, hæc sola fæcunda foret in hominum vtilitatem. Sed falluntur profectò, atque iucundissimo vtilissimæ scientiæ fructu sese priuant. Nam primò, inter omnes Theologiæ partes nulla præstantior, nulla dignior, nulla quæ magis Theologiæ aut sapientiæ (quæ æternis contuendis consulendisque insistit) nomen mereatur. Longè enim præstantius est, de rebus diuinis, nempe de Dei perfectionibus, de S^mæ Trinitatis arcano, de creatione & conseruatione mundi, de cooperatione Dei cum rebus creatis, de Incarnationis & Eucharistiæ mysterio, de visione Dei, & vita æterna, vel pauca cognoscere; quàm plurima de rebus creatis, de inuentis & institutis humanis, aliisque rebus, quarum vsus solùm ad hanc vitam pertinet.* Theologiæ speculatiuæ præstantia.

Deinde, hæc pars Theologiæ homini non solùm maximam consolationem adfert, si quis ea probè norit vti, sed etiam summã perfectionem & sanctitatem conciliare potest. Non enim, vt quibusdam persuasum est, ea quæ hic traduntur, ad scholas tantùm ac scholasticas pertinent disputationes, sed vel maximè ad vsum ac commodum cuiusque deriuantur, vt scilicet attentissima illarum rerum consideratione mens in Deum assurgat, illum contempletur, admiretur, veneretur, timeat, amet, & iugiter Vtilitas.

ẽ

laudet ac benedicat, semperque in eius conspectu posita, vitam omnem ac mores ad eius beneplacitum nutumque perfectissimè componat. Hic est proprius Theologiæ speculatiuę scopus, hic finis. Hāc ob causam sublimia ista mysteria sępè animo voluenda, & mens in eorum contemplatione exercenda, idque ea animi submissione ac reuerentia, qua par est; ope diuina, ac sancti Spiritus illustratione, ad id ritè peragendum, frequenter implorata. sine hac enim sterile esse ac inutile omne nostræ contemplationis studium, fatendum est.

Accedit, quòd etiamsi alia quæ in Theologia traduntur, ad vitam piè sanctéque instituendam conducant plurimùm, nihil tamen sit, quod mentem adeò à rerum fluxarum & caducarum amore auocet, & ad cęlestium ac æternarum desiderium inflammet, quàm diuinarum perfectionum & operationum meditatio. Hæc est quæ sola veluti omnium aliarum scientiarum Domina & Princeps in futuro sæculo vigebit, & omnia reget ac moderabitur, cessantibus omnibus alijs quæ in hoc sæculo ad praxim comparatæ. Hæc homini in terra constituto prælibat initium cęlestium gaudiorum, dum, quod in æterna Angelorum societate ipsi agendum est, id inter homines constitutum agere docet, singulari quadam æternæ fęlicitatis prerogatiua. Ad hanc tamquam ad supremum culmen omnis sapientiæ ac virtutis S. Dionysius ita Timotheum exhortatur: Tu verò, chare Timothee, circa mystica spectacula, continua exercitatione & sensus relinque, & intellectuales operationes; & sēsibilia, & intelligibilia omnia, & ea quæ sunt & quæ nō sunt omnia, vt ad vnionem eius qui super essēntiam & notionem est, quantum fas est, sine notione assurgas. *vbi de excellentissimo agit contemplationis modo, in quo consideratis accuratè* Perfectionibus Diuinis, *quatenus ad certam speciem limitatæ ac inter se distinctæ offeruntur.*

Cap. 1. Mysticæ Theologiæ.

ἀγνῶσις.

mens assurgit ad aliquid sublimius & illimitatum, omnibus istis infinitè prestantius, illique ignoto modo se contemplatione & amore coniungit.

Denique cognitio diuinarum Perfectionum est suprema ac prima omnis sanctitatis & perfectionis vitę regula naturę rationali, Angelicę pariter ac humanę: quæ si perfecta sit, sola sufficit ad summam maximarum virtutum perfectionem assequendam. Nosse enim te, consummata iustitia est, & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis. *Quia scilicet cognitio Dei est suprema & absolutißima perfectę consummatęque iustitię regula, eámque in affectu excitat, excitatam auget, auctamque perficit. Et quid est illud,* Hæc est vita æterna vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti IESVM CHRISTVM; *nisi hanc notitiam esse normam omnis rectitudinis, qua certißimè ad vitam æternam perducamur. Quid, quòd Apostolus toties tam ardentibus votis rogat & obsecrat vt fideles* crescant in scientia Dei? *Quid, quòd tam seriò Abrahæ inculcatur,* Ambula coram me, & esto perfectus; *quid, inquam, indicatur aliud, nisi per aßiduam diuinę pręsentiæ, ac diuinarum Perfectionum considerationem, virtutes ac vitę perfectionem acquiri? Hinc in præsentia Dei præ oculis sibi perpetuò retinenda, Sanctorum studium ac industria plurimùm desudauit. Huc etiam pertinet diuinorum Morum consideratio, quos sub Diuinis Perfectionibus comprehendere possumus: ad quorum imitationem Christus Dominus crebrò suos hortatur:* Diligite, *inquit,* inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, vt sitis filij Patris vestri qui in cęlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. *&*, Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester

Sap. 15. Ioan. 17. Rom. 15. 14. 1 Cor. 1. 5. Ephes. 3. 19 Philip. 1. Col. 1. 2. Genes. 17. Matth. 5.

Ibidem. cęlestis perfectus est. Estote ergo misericordes, sicut
Lucæ 6. & Pater vester misericors est. *Christum hac in re Apostolus imitatur, dum Ephesios & in ijs nos omnes, vt Dei simus imitatores, exhortatur.* Estote, *inquit*, imitatores
Ephes. 5. Dei sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. *Ex quibus efficitur, diuinarum Perfectionum considerationem regulam esse excellentissimam omnis perfectionis & sanctitatis, quæ si menti nostræ perfectè proposita foret, alia regula minimè esset opus.*

Porrò sicut diuinæ præsentiæ cognitio, ac diuinorum Morum operationumque meditatio hominem adducit ad omnem virtutem ac vitæ perfectionem: ita econtrariò Dei ignoratio, ac incōsiderantia fons est omnis vitij, turpitudinis ac peccati, iuxta illud:
Psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. *Quis enim est tam proiectæ salutis, qui scelus vllum in se admittere non formidaret, si quantum id Deo displiceat, perpenderet, ac eum sibi præsentem, iramque suam ac æternæ calamitatis fulmen minitantem apprehenderet?*

Ratio verò cur cognitio Dei prima sit regula virtutis, est manifesta. Quia perfectio hominis consistit in vnione cum Deo, primo suo principio, & fine vltimo. Hæc autem vnio cum Deo originem accipit à cognitione, quæ totius vnionis cum Deo est fundamentum. Nam, vt Dionysius ait, prima vnio cum Deo est per intellectum. Ex hac autem sequitur vnio per affectum, nempe per spem, charitatem & religionem: & vnio aliarum virium animæ cum eodem, quatenus earum operationes per affectum in Deum, id est, in Dei gloriam eleuantur ac diriguntur. Id ipsum in beatissimis cæli incolis obseruatu dignissimum est: illorum enim affectus

omnes ac motus secundùm vnicam eamque perfectissimam diuinæ cognitionis regulam efformantur. Ab hac aliæ omnes iustè sanctèque viuendi regulæ participant rectitudinis rationem; ex hac omnis Christi doctrina ac vita immediatè profluxit; ex hac omnium Sanctorum documenta & exempla omnia dimanarunt. Quod etiam ex eo confirmari potest, quòd omnis lex & regula à lege æterna deriuētur. Atqui lex æterna ex essentia diuina resultat, sicut lex naturæ in homine & Angelo ex natura rationali. Ergo Diui*nitatis cognitio est prima ac suprema regula omnis perfectionis.*

Postremò, cum Dei *notitia, sui consideratio est coniungenda, vt perspecta vtriusque distantia, hinc sua imperfectione ac tenuitate, inde* Dei *perfectione ac maiestate, quid cuique tribuendum sit, depulsis proprij amoris tenebris, clarissimè cognoscat. Ex mutua enim illa humanæ humilitatis ac diuinæ celsitudinis compositione, quid officij sui ratio tum erga* Deum *tum erga seipsum postulet, facillimè cognoscetur. A nobis malum habemus, & imperfectionem; à* Deo *omne bonum, & omnem perfectionem. Quapropter omnis amor* Dei *bonitati debitus, omnis honor perfectioni; nostræ verò malitiæ pœna, vilitati contemptus.*

Porrò in Deo *considerari possunt vel perfectiones intrinsecæ, quæ illi Maiestati inesse concipiuntur, vel extrinsecæ actiones in creaturas; & vtrarūque consideratio est nobis regula summæ sanctitatis. Harum quidem per modum exemplaris, quod iuxta* Do*mini monitum proponitur nobis imitandum. Matth. 5.* Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est, *nempe in dilectione inimicorum, in patientia, longanimitate, misericordia, &c. quæ in operibus* Dei *eiúsque gubernatione elucent. Illarum verò varijs modis, prout illarum consideratione ad amorem, timorem, venerationem, humilitatem, aliasque virtutes commouemur, vt infrà explicabitur Itaque statui tractare de Perfectionibus diuinis, & simul de Moribus diuinis qui nobis imitādi,*

tamquam diuinarum virtutum & perfectionum functiones. Et quamuis hæ perfectiones, vt sunt in Deo, non distinguantur, sed vnica sint, summa, absolutißima & simplicißima perfectio; tamen quatenus menti nostræ obijciuntur, & à nobis concipiuntur, habẽt quamdam quasi formalẽ distinctionem, qua instar distinctarũ formarum à nobis apprehenduntur, neq; aliter in hac vita cõcipi possunt; cuius rei ratio infrà explicabitur. Quare cùm diuinæ Perfectiones, vt menti nostræ obijciuntur, multę sint numero, & diuerso modo, & ad diuersas virtutes mentẽ moueãt, numero multitudinis eas exprimimus, & huic Operi præfigimus epigraphen, de Perfectionibus Diuinis, *potiùs quàm de* Perfectione Diuina. Doctores Scholastici *Attributa Diuina vocare solent, vt insinuent inter illa ex parte rei non esse distinctionem, sed solũ ex nostra cõceptione, dũ vario modo varioq; cõceptu ea Deo tribuimus.*

Ratio inscriptionis.

Hæ Perfectiones etsi modo vario proponi poßint, & ad plures aut pauciores reuocari; pro nostro tamẽ instituto ad quatuordecim eas reducimus. Quarũ quatuor, modorũ instar aut conditionũ generaliũ considerãtur, tũ circa essentiã, tum circa essentię attributa, vt Infinitas, Immensitas, Immutabilitas, Æternitas. *Non enim solũ essentia diuina est infinita, immensa, immutabilis, æterna, sed etiã Potẽtia, Sapientia, Bonitas, Prouidentia, Iustitia, Misericordia, Beatitudo. Quatuor verò nostro cõcipiendi modo se habẽt qualitatũ instar absolutarũ, absq; respectu ad creaturas existentes, vt* Omnipotẽtia, Sapiẽtia, Perfectio, Sanctitas. *Reliquæ sex dicunt respectũ ad creaturas existẽtes, vt* Benignitas, Dominiũ, Prouidẽtia, Misericordia, Iustitia, Finis vltimus. *Ad hæc omnia cætera facilè reducũtur. Nã ad Infinitatẽ pertinet quòd sit* incõprehẽsibilis. *Ad Immensitatem, quòd* illocabilis *&* incircũscriptus. *Ad Immutabilitatẽ & Infinitatem, quòd* simplex, *carens omni compositione.* Patiẽtia *&* Clementia *ad Misericordiam,* Prædestinatio *&* Re-

Distributio Operis.

probatio *ad Prouidentiam, vtpote eius partes*, Ira *ad Iustitiam reuocatur.*

Partiemur hoc Opus in quatuordecim libros, secũdùm numerum istarum quas enumerauimus Perfectionũ; quorum alij alijs erunt longiores: sed cõmodè aliter non potuit fieri distributio. Modus tractandi non erit omnino scholasticus, sed nonnihil liberior, vt res illę non solùm vtcumq; intelligantur, sed amplo quodam ac splendido modo menti Lectoris obijciantur, prout idoneæ sunt non modò ad intellectum clarè instruendum, verùm etiam ad concitãdum in animis affectum pietatis. Ita enim concipi debent, vt mentẽ admiratione, stupore, reuerentia, timore, amore, gaudio poßint afficere. Quod non fit, cùm in minutiis ac subtilitatibus quibusdã, solùm ad disputationem comparatis, hęretur. Omnia tamen conabimur sic explicare & mentis oculis obijcere, vt quantum fas est, intelligi poßit ratio singulorum, adhibita ratione naturali, & auctoritate sanctorum Patrum, ac præsertim S. Scripturæ, vt locus ingenio ac meditationi Lectoris relinquatur, neque mens multa lectione obruatur. Plus enim illustrat mentem, ac potentiùs mouet affectum intenta paucarum rerum consideratio, quàm multa lectio, longusque multorum argumentorum discursus: qui tamen, vbi res postulabit, non deerit. Modus tractandi.

Conscriptus fuit iste Tractatus à me iam ante tredecim vel quatuordecim annos (exceptis duobus libris postremis, de Iustitia, & Vltimo fine, quos partim anno superiori, partim isto adieci) hortatu R.P. Francisci Flerontini tunc Prouincialis nostri, viri admodum pij, & diuinarum rerum meditationi addicti. Cui cùm exemplar scriptum tradidissem, non magnopere mihi curæ fuit reliqua adijcere, & Opus in lucem dare, pręsertim cũ multæ aliæ occupationes non deessent. Quo factum est, vt editio Operis, etsi exigui, in hoc tempus extracta sit. Deum precor, vt Lectoribus lumen intelligentię & affectum pietatis excitet.

Facultas R. P. Præpositi Prouincialis Prouinciæ Flandro-Belgicæ.

CAROLVS SCRIBANI Societatis IESV in Prouinciâ Flandro-Belgicâ Præpositus Prouincialis, potestate ad id mihi ab admodum R^do^ P. N. Mutio Vitellesco Generali Præposito concessâ, concedo, mandandi typis Commentarium P. Leonardi Lessij de Attributis diuinis, quem Theologi aliquot Societatis nostræ probarunt. In cuius rei fidem his meâ manu subscripsi, & consueto officij sigillo communiui. Antuerpiæ, III. Augusti, anno M. DC. XIX.

Carolus Scribani.

APPROBATIO.

ISTE de Diuinis attributis Tractatus vtilissimus est, ad hoc seruiens, vt mens tam sublimium rerum contemplatione in Dei admirationem atque amorem assurgat.

Gulielmus Fabricius Apostolicus & Archiducalis lib. Censor.

INDEX

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER VII.
De Bonitate Dei naturali.

LIBER VIII.
De Sanctitate Dei.

LIBER IX.
De Benignitate & de Amore Dei.

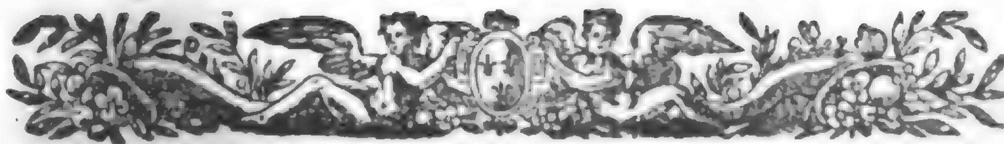
LIBER X.
De Dominio Dei.

LIBER XI.
De Prouidentia Dei.

LIBER XIV.

De Vltimo fine.

DE

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER PRIMVS, DE INFINITATE DEI.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Infinitas, & quomodo Deo conueniat.

1 VPLICITER potest aliquid dici *infinitum*: Primò, in ratione entis; Secundò, in certo genere. Quod priore modo *infinitum* est, *absolutè* & omnibus modis infinitum est: quia totam entis amplitudinem, quæ in infinitum & sine termino excurrit, in se continet, eique se exęquat: adeò vt nulla species, nulla perfectio in tota entis amplitudine cõcipi possit, quæ in illo vel formaliter vel eminenter non contineatur. Quod verò *in certo genere infinitum* dicitur, tria requirit. Primò, Vt formaliter vel eminenter contineat omnem perfectionem, distinctionem & mensuram possibilem vel imaginabilem in illo genere. Secundò, Vt series illarum perfectionũ excurrat crescendo sine termino. Tertiò, Vt in illa interminabili serie nõ possit assignari ali-

Dupliciter dicitur aliquid infinitum.

Infinitum absolutè.

Infinitum in certo genere tria requirit.

quid determinatũ, quod nõ infinitè ſuperetur ab eo quod dicitur infinitum, vt ſapientia infinita continet omnes ſapientiæ ſpecies, gradus, mẽſuras & diſtinctiones, quæ ſunt vel poſſunt eſſe, vel animo concipi, (quæ etiam ſine termino excurrunt, ſiue intenſionẽ, ſiue extenſionẽ conſideres) & extendit ſe ad omnia intelligibilia, ſimplicia & cõplexa, exiſtentia & non exiſtentia, præterita, præſentia, & futura. Pulchritudo infinita continet omnes ſpecies & gradus pulchritudinis, tã corporalis quàm ſpiritualis, exiſtẽtes & non exiſtẽtes, paſſibiles & imaginabiles, qui etiã ſine termino excurrunt. Idẽ dicendum de infinita magnitudine, duratione, intẽſione, & multitudine. Infinita enim magnitudo cõtinet in ſe omnes ſpecies & menſuras magnitudinũ conceptibiles, quæ ſine termino excurrunt: quia nulla tã magna concipi poteſt, quin poſſit dari maior. Infinita duratio continet omnes menſuras durationũ ſine termino excurrentes & creſcentes. Infinita graduum intẽſio continet omnẽ menſuram perfectionis gradualis imaginabilẽ intra illã ſpeciem: vt ſi eſſet lux infinita, contineret lucẽ 10. graduũ, & lucem 100. graduum, & 1000. graduum, & centum milliũ, & ſic vlteriùs ſine termino. Et multitudo infinita cõtinet omnes numerorũ ſpecies ſine fine excurrentes & creſcentes. Porrò omnia quæ in infinito continentur, ſunt res poſitiuæ, determinatæ, & limitatæ, ſed ſine termino ſemper maiores & maiores, etiamſi maximis augmentis procedas ſingula augendo in millecuplum, vel per quadratã & cubicam rationem: neque vnquam poterit deueniri ad aliquid tam magnum, quod non infinitè excedatur. Ipſum verò quod *infinitum* dicitur, non ſemper eſt quid poſitiuum.

Infinitum poſitiuè.

2 Vnde rurſum duplex *infinitum* diſtinguendum. Aliud enim eſt infinitum poſitiuè, aliud negatiuè. *Poſitiuè infinitum* eſt aliquid vnum & determinatum, & in modum rei vnius ſingularis & determinatæ conceptibile, ſed adeò perfectum, vt infinita in ſe eminenter cõtineat, quorum nullum illi vnquam poterit exæquari, etiamſi ſine fine in ſuo genere creſcat; ſicut de ſapiẽtia & pulchritudine infinita explicatum eſt. Tale etiam infinitum eſt meritum Chriſti, quia in ratione meriti adeò eſt magnum & perfectum, vt determinatas meritorum menſuras ſine numero excurrentes & creſcentes contineat, nullaque poſſit adeò magna meritorum mẽſura fingi in aliqua pura creatura, quin infinitè à Chriſti merito vincatur. Nullum etiam adeò magnũ præmiũ quin illi par eſſe

Meritum Chriſti infinitum.

queat. Ad quod benè apprehendendũ applicari poteſt multiplicatio graduum ſecũdùm ſpecies numerorum, vt ſuprà oſtenſum.

Infinitum negatiuè non eſt per ſe res aliqua poſitiua & determinata, ſed eſt multitudo rerum determinatarum, ſine termino & ſtatu excurrentium & creſcentium, ſiue in magnitudine, ſiue in duratione, ſiue in perfectione intenſiua, ſiue in extenſione obiectiua, ſiue in quauis alia rerum multitudine. Neutra ratio infiniti locum habet in rebus creatis. *Infinitum* enim *negatiuè*, cũ nõ habeat rationẽ rei vnius, & formaliter non ſit quid poſitiuũ & determinatũ, non poteſt eſſe terminus creationis, quæ cũ ſit actio poſitiua & determinata, ad aliquid poſitiuũ & determinatũ tendere debet, neque aliud mente cõcipi poteſt. *Infinitum poſitiuè* (de reali & phyſica loquor) eſt Deo proprium, ratione eminentiſſimæ perfectionis, per quã infinitas perfectiones continere ac producere poteſt. quod quo modo intelligendum, ampliùs explicabitur lib. v. De omnipotentia. Dixi eſſe multitudinem rerum determinatarum, quia infinitum quod cernitur in partibus continui, non eſt propriè infinitum, cùm non conſtet partibus determinatæ quãtitatis in infinitum excurrentibus, ſed finitis. Eſt tamen quoddam genus infiniti, quod *comparatiuè infinitum* vocare poſſumus, quod etiã ſuo modo eſt infinitum poſitiuè: quia eſt res vnica ita perfecta, vt æquiualeat & melior ſit infinitis rebus inferioris ordinis. Sic homo infinitè melior eſt beſtia: quia etiamſi eſſent infinitæ beſtiæ, imò infinitę beſtiarum ſpecies; tamen vnus homo melior & dignior eſſet omnibus illis ſimul ſumptis. Simili modo beſtia melior eſt infinitis plantarum ſpeciebus. Sic etiam peccatum mortiferum eſt infinitè peius peccato veniali: quia venialia quantumuis multa non poſſunt exæquare malitiam peccati mortiferi.

Infinitum negatiuè.

Comparatiuè infinitũ.

3 His poſitis, dicimus Deum eſſe abſolutè infinitum, quia Scriptura diuina tribuit ipſi abſolutam infinitatem. Pſal. 144. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.* & Baruch 3. *Magnus eſt, & non habet finem, excelſus & immenſus.* Denique eadem infinitas inſinuatur, vbicumque Scriptura extollit ipſius *magnitudinem*, vel immenſitatem, hæc enim loca intelligenda ſunt de infinitate abſoluta quoad omnia, & non tantũ in certo genere: nimirum illum ita eſſe magnum in maieſtate, potentia, ſapientia, omnique perfectione, vt nihil maius cogitari poſſit, etiãſi quis ſine fine maiora & maiora animo cõcipiat. Si enim aliquid maius

cogitari posset, iam respectu illius nō magnus esset Deus, sed paruus. Vnde non esset absolutè nec perfectissimè magnus, vt Scriptura intēdit, sed solū respectu aliquorū: neq; verū esset, *quòd eius magnitudinis nō sit finis*. Porrò *magnū* in Scriptura cū Deo tribuitur, non solū significat magnitudinem extensionis per omnia spatia, sed cuiuslibet perfectionis, vt sapiētiæ, potentiæ, maiestatis, naturæ, &c. Nā in omnibus quoad omnia Deus magnus est & immensus. Vnde ad vnā vel alterā perfectionē restringi non potest: præsertim cū omnia quæ Deo tribuuntur, κατ' ἐξοχὴν καὶ ὑπεροχικῶς accipienda sint, vt passim S. Dionysius docet. Præterea eadē veritas insinuatur in Scripturis, vbicumque Deus dicitur *omnipotens*. Si enim omnia potest, omnia in ipso continentur, omnisque rerū perfectio in ipso præexistit. Omnis enim perfectio effectuū præexistit in causa, vel formaliter, vel eminenter. Si omnis rerum perfectio in ipsius potentia continetur, etiā continetur in essentia, cū potētia non distinguatur ab essentia. Ipsa enim essentia, quatenus est productiua rerum, dicitur potentia non solùm in Deo, sed etiā in rebus creatis: & quamuis nostro modo concipiendi ponatur distinctum attributum, hoc non refert; quia concipitur vt quodammodò manans ab essentia, & ita tota eius vis est ex essentia.

Magnum cùm Deo tribuitur quid denotet.

Cap. 1. 2 5. De diuinis nominibus.

4 Neque solū ex infinitate potentiæ rectè colligimus absolutam infinitatem essentiæ, sed etiam ex infinitate cuiuslibet attributi. Sapientia enim, iustitia, misericordia infinita nō est accommodata vel commensa nisi essentiæ infinitæ. Debet enim esse proportio inter essētiam & attributa, siue inter hæc sit aliqua distinctio formalis, vt quidam volunt, siue non sit; vt infrà ostendetur. Pari modo ex essentiæ infinitate optimè colligimus infinitatem attributorū, quia essentiæ infinitæ non respondent, neque cōmensa sunt attributa perfectionis finitæ. Vt omittam quòd attributa nostro modo concipiendi manāt ab essentia, vel potiùs per ipsam simplicem essentiæ rationē Deo competāt. Denique eadem infinitudo insinuatur Exodi 3. vbi Dominus Moysi roganti nomen Dei respondit: *Ego sum qui sum*, vel vt LXX. vertunt, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, *Ego sum qui est*. Et paulò pòst: Sic dices ad eos: Ὁ ὤν, *Qui est misit me ad vos*. Hîc Deus vocat se, *qui est*; tum quia sempiternè est, tū quia in ipso est plenitudo essendi, & ab ipso omne esse descendit, quasi dicat: Ego sum is qui numquā incœpit, numquā desinet, numquā mutabitur; sed sempiternè & immutabiliter est, & omne esse plenissi-

mè continet & præbet; & à quo omne esse descendit: vt exponit Dionysius De diuinis nominibus cap. 5.

Quid infinitudo.

5 Infinitudo itaq; diuinæ essentiæ, est omnis perfectionis & entitatis simplicissima & eminẽtissima cõplexio. Dico *omnis perfectionis*, non solùm increatæ, sed etiã creatæ. Quidquid enim est bonitatis, pulchritudinis, perfectionis, entitatis in creaturis, id totum multò perfectiùs & copiosiùs cõtinetur in Deo. Vnde meritò D. Gregor. Orat. in Natalitia de Deo loquens ait: Ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρόν τε καὶ ἀόριστον, *Vniuersum esse in seipso numquã inceptum, numquã desiturum, cõplexus continet, tãquam infinitũ quoddã & interminatũ essentiæ pelagus*. Optimè *pelagus essentiæ*; quia infinita essentiarũ, specierũ, & perfectionũ multitudo & varietas ibi reperitur, & eminentissimè cõtinetur. Ob eãdem causam à veteribus Philosophis vocatus est Deus τὸ πᾶν, id est, *vniuersũ*, vt docet Eugubinus De perenni philosophia li. 3. c. 8. quia vniuersa quæ aliquo modo esse participãt, cõplectitur. Et in oraculo illo, *Magnus Pã mortuus est* (cuius meminit Plutarchus in li. de Oraculorũ defectu) Christus vocatur *magnus Pã*; vt quidã volunt, quia est omniũ Dominus, & omnia in se cõtinet: etsi alij aliter illud intelligãt. Eódẽ iuxta multorũ interpretationẽ pertinet illud quod Dominus ait Moysi Exodi 33. *Ego ostendam omne bonũ tibi*, nimirũ quia in Deo sunt omnia. Pulchrè in hanc sententiam Gregorius Nazianzenus in quodam carmine:

Deus vniuersum & omnia.

Σοὶ ἐνὶ πάντα μένει, σοὶ δ' ἀθρόα πάντα θοάζει.
Σὺ πάντων τέλος ἐσσὶ, καὶ εἷς, καὶ πάντα, καὶ οὐδὲν,
Οὐχ ἓν ἐὼν, οὐ πάντα· πανώνυμε τί σε καλέσω
Τὸν μόνον ἀκλήϊστον
In te omnia permanent, ad te confertim festinant omnia.
Tu omnium finis, tu vnus, & omnia, & nihil rerum,
Cùm neque vnum sis, neque omnia, quem te appellem,
Qui solus innominabilis, & omninomius?

Dicitur esse *omnia*, quia omnia in ipso continentur, ita vt sit omnia formaliter vel eminenter. Dicitur esse *nihil rerum*, quia est supra omnia quæ à nobis concipi possunt. Simili modo dicitur *innominabilis, & omninomius*. etsi enim plurimis nominibus appelletur, vt à nobis aliquo modo concipi possit, nullum tamen nomen nullaque cõceptio nostra illum exprimere potest prout est in seipso.

6 *Simplicissima complexio*. Non enim sicut mundus complectitur

omnem perfectionẽ rerum creatarũ per diuersas sui particulas & formas: ita Deus per aliquam diuersitatem formarũ vel partium

Simplicitas diuina essentia.

continet omnia, sed per vnam simplicissimam rationẽ suæ Deitatis, per quam est omnia formaliter vel eminenter. Nam per rationem suæ Deitatis non solùm est Deus; sed etiam est omnipotẽtia, bonitas, sãctitas, iustitia, misericordia, immẽsitas, æternitas. Deinde per eamdẽ continet omne bonũ Angelorum & hominũ, & totius creaturæ non solùm existẽtis sed etiam possibilis. Plurimis id locis tradit S. Dionysius Areop. nã li. De diuinis nom. c. 5. ita scribit: Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οὐ πως ἐστὶν ὤν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀπεριορίστως ὅλον ἐν ἑαυτῷ τὸ εἶναι συνειληφὼς καὶ προειληφώς.

Deum per simplicissimam essentiam esse omnia.

Deus non quouis modo est ens, sed simpliciter & incircumscriptè, totum esse in se pariter complexus & anticipans. Anticipãs, Græcè προειληφὼς, quia priusquã haberẽt esse in seipsis, habebãt esse in Deo. Et ca. 3. Ἓν δὲ (λέγεται) ὅτι πάντα ἑνιαίως ἐστὶ κατὰ μιᾶς ἑνότητος ὑπεροχήν. *Vnũ dicitur, quia est omnia vnicè* (seu simplici modo) *secundũ excellentiã vnius vnitatis,* id est, est omnia per eminẽtissimã vnitatẽ & simplicitatẽ suæ essentię. & infrà: Ἐν ᾗ πάντα ἑνικῶς συνῆπται, καὶ ὑπερήνωται, καὶ προέστιν ὑπερουσίως. *In qua* (vnitate diuina) *omnia vnicè sunt coniuncta, superunita, & præexistẽtia superessentialiter.* Quibus verbis excluditur omnis distinctio actu non solũ realis, sed etiã formalis vel modalis inter essentiã & attributa diuina, & ipsorũ attributorũ inter se. Si enim per vnã eminentissimè simplicem vnitatem seu formã Deus est omnia, & omnia in illa simplici vnitate sunt eminentissimè cõiuncta, vel potiùs vnum idemque; nulla est ibi formarum aut rationum formalium distinctio, nulla diuersitas inter rationem formalem quà Deus est, & quà sapiens est; siue quà Deitas, & quà sapientia est. Longè perfectius est & sublimius, omnia illa per vnam simplicissimam essentiæ rationem habere & esse; quàm per diuersas vel qualitates, vel formas, vel modos, qui essentiam veluti afficiant & modificent.

7 Idem apertè docet S. Augustinus lib. 6. De Trinit. cap. 7. *Deus multipliciter quidem dicitur, magnus, bonus, sapiens, beatus, verus, & quidquid aliud non indignè dici videtur. Sed eadem magnitudo eius est, quæ sapientia (non enim mole magnus, sed virtute) & eadem bonitas quæ sapientia & magnitudo; & eadem veritas, quæ illa omnia: & non est ibi aliud beatum esse, & aliud magnum, aut sapientem, aut verum, aut bonum esse, aut omnino ipsum esse.* At si esset aliqua inter illa distinctio, essetq; diuersæ rationes formales ex parte rei distinctæ, aliud

esset ibi esse beatum, esse magnum, esse sapientem: sicut aliud in nobis est esse longum, figuratum, rectum, curuum, quæ non distinguuntur nisi formaliter. Idem eodem lib. & aliis locis sæpè repetit. S. Anselmus in Menologio c. 15. demonstrat omnia illa quæ Diuinitati tribuuntur, significare nō qualitatem, vel modum, sed substantiam eius, & ipsam esse omnia illa summo modo: *Quidquid igitur*, inquit, *eorum de illa dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit mōstratur. Sed palam est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summè illud est. Illa igitur est summa essentia, & summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, sūma magnitudo, summa pulchritudo, sūma immortalitas, sūma incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa æternitas, summa potestas, summa vnitas*. Et cap. 16. demonstrat quòd Deus sit hæc omnia per vnam simplicem rationem & considerationem: *Cùm igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamen omnimodò tot illa bona sit; necesse est vt omnia illa non plura, sed vnum sint. Idem igitur est quodlibet vnum illorum, quod omnia sunt simul, siue singula: vt cùm dicitur iustitia, vel essentia, vnum significat quod alia vel omnia simul, vel singula.* Omnia itaque attributa sunt in Deo vna simplicissima ratio: & quodlibet vt est in Deo, essentialiter continet aliud, & omnia simul; & ipsa essentia intimè & formaliter includitur in ratione singulorum. Explicat id exemplo à contrario: *Secundùm aliud*, inquit, *homo est corpus, & secundùm aliud est rationale, & singulum horum non est totum quod homo. Illa verò summa essentia nullo modo sic est aliquid, vt illud idem secundùm alium modum aut considerationem non sit: quia quidquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est*, &c. Itaque per idem formaliter est sapientia, per quod est iustitia; & per idem est iustitia, per quod misericordia: & quodlibet horum essentialiter est totum quod Deitas, & omnia quæ Deitas. Idem docet præclarè D. Bernardus Serm. 80. in Cantica: *Sola summa & increata natura, quæ est Trinitas Deus, hanc sibi vendicat meram singularemque suæ essentiæ simplicitatem, vt non aliud & aliud, non alibi & alibi, sed ne modò quidem & modò inueniatur in ea, nempe in semet manens, quod habet est, & quod est, semper & vno modo est. in ea & multa in vnum, & diuersa in idem rediguntur, vt nec numerositate rerum sumat pluralitatem, nec alterationem de variatione sentiat.* Et infrà: *Iam de magnitudine, bonitate, iustitia, sapientiaque idem per omnia quod de Diuinitate sentimus, vnum in Deo sunt & cum Deo. Nec enim aliunde bonus,*

quàm vnde magnus: nec aliunde iustus aut sapiens, quàm vnde magnus & bonus: nec aliunde denique simul hæc omnia est, quàm vnde Deus; & hoc quoque non nisi seipso. Hîc Bernardus per simplicissimam essentiam, quæ Deus & Deitas est, ista omnia competere asserit. Vide eumdem lib. 5. De consideratione, paulò ante medium.

Probatur ratione.

8 Idem ipsa quoque ratio conuincit. Nã longè perfectius & eminentius est, per vnam simplicissimã & illimitatã formã omnia ista habere, quàm per formas seu rationes diuersas, & quodãmodò limitatas; vt optimè docet B. Bernardus Serm. illo 80. sub finẽ, estque per se euidẽs. at si esset aliqua distinctio in Deo inter attributa & essentiã, Deus non haberet omnia ista per vnã simplicissimã rationẽ formalem, sed per diuersas, & in ratione entis limitatas. Per aliam enim esset Deus, per aliam sapiens, per aliam iustus, &c.

Deinde si est aliqua distinctio actualis inter attributa & essentiam, quomodo non est ibi vera compositio? quomodo Deus non erit compositum quiddam ex multis distinctis & limitatis rationibus vel formis? Nec refert quòd inter illa non sit magna distinctio. Quando enim plura ad vnius integritatem constituendam concurrunt, ad compositionem sufficit quæuis illorum distinctio. Si enim est magna distinctio, efficiet vt magna sit compositio; si parua, efficiet vt compositio quoque sit parua, non tamen efficiet quin sit vera compositio repugnans simplicitati. Quid enim aliud est esse simplex, quàm nullo modo compositum ex rebus distinctis? Sic inter quantitatem & figuram, inter animam & animationem, inter formam & informationem est compositio, etsi minima sit, & solùm formalis distinctio. Cur non similiter inter diuinam essentiam & sapiẽtiam, si inter illa est formalis distinctio? In rebus enim creatis, omnis distinctio actualis, vel est realis propriè, qualis est inter rem & rem; vel est modalis, qualis est inter rem & rei modum, vt optimè ostendit Suarez in sua Metaphysica: & vtraque sufficiens est ad veram compositionem. Cur non similiter in Deo sufficiens erit? Vt enim minima sit illa distinctio, erit tamẽ modalis; & attributa essentiam veluti modi quidam & determinationes illius afficient.

Suarez disput. 7.

Tertiò, Si essentia diuina distinguitur formaliter à sapientia & ceteris attributis; ergo ipsa per se ipsam non est sapientia aut sapiens, sed per aliquid superadditum; imò nec sapientia erit. Nam rationes formaliter distinctæ de se mutuo in abstracto non dicuntur.

tur. Quantitas enim non est sua figura, nec anima est sua animatio, nec accidens sua inhærentia. Nec ergo Deitas erit sua sapientia, saltem propriè & formaliter. Itaque hæc locutio, Deus est sapientia, Deus est misericordia, exponenda erit per concretum, Deus est sapiens, Deus est misericors: quod detestatur D. Bernardus Serm. illo 80. in fine: vbi contra Gilbertum Porretanum ostendit, illas locutiones in abstracto esse propriissimas; & concreta potiùs esse exponenda per abstracta, quàm abstracta per concreta.

Quartò, Denique posita distinctione, non potest concipi quomodo non sit ibi vera productio, qua ab essentia emicent & pullulent veluti quædam illius proprietates & modi resultantes. Non enim ab extrinseco proueniunt, sed ab intrinseco, & ab ipsa essentia, in qua tamquam in radice continentur. Itaque cùm ab hac dependeant, & ab ea verè & propriè distinguantur; cur non dicentur propriè ab essentia produci, & ab ea oriri? at hoc nefas est dicere, cùm nihil ibi præter Filium & Spiritum sanctum sit productum. Omitto alia, quæ aduersus hanc imaginationem eminentissimæ illi simplicitati indignam adferri possent.

9 Nec obstat quòd diuina essentia & attributa, vt à nobis concipiuntur, nostrisque conceptibus obijciuntur, ratione formali distingui videantur: id enim ipsorum simplicitati & perfectissimæ vnitati minimè officit. Ratio est, quia id non prouenit ex eo quòd inter illa sit aliqua in re distinctio vel diuersitas; sed ex mentis nostræ imbecillitate, quæ diuina concipere non potest prout in seipsis & in sua celsitudine existunt, seu secundùm altissimum modum & simplicitatē quam ex parte rei habent; sed solùm ex analogia ad res creatas, quatenus per eas aliquo modo repræsentari & adumbrari possunt. In rebus autem creatis, essentia distinguitur à suis perfectionibus quibus ornatur; & ipsæ perfectiones inter se distinctæ sunt. Hinc fit vt essentia diuina concipiatur à nobis tamquam distincta à sapientia, bonitate, iustitia, misericordia, ceterisque attributis: & hæc ipsa attributa concipiuntur tamquam distincta inter se: cùm tamen ibi nulla sit distinctio aut varietas, sed summa simplicitas. Nam Deus per simplicissimam suam essentiam formaliter est sapiens, bonus, iustus, misericors; atque adeò ipsa sapientia, bonitas, iustitia, misericordia, &c. Quatenus enim essentia diuina in Deo præstat id quod in rebus creatis præstat sapientia, siue in actu primo, siue in actu secundo, dicitur sapientia: vt verò eadem

Cur diuinæ perfectiones concipiuntur vt distinctæ.

præſtat id quod in nobis miſericordia, iuſtitia, ſanctitas, dicitur miſericordia, iuſtitia, ſanctitas, &c. Quod enim diuerſæ perfectiones formaliter præſtant in rebus creatis, idem in Deo pręſtat formaliter vna ſimpliciſſima eſſentia; ſed modo eminentiſſimo & illimitato.

Ex quibus patet, etſi illæ perfectiones, quæ à nobis vt diſtinctæ & limitatæ concipiuntur, verè ſint in Deo; in ipſo tamen non eſſe vllo modo ex parte rei diſtinctas actu, aut limitatas in ratione entis, nec habere illum modum eſſendi in Deo, quo noſtris conceptibus obiiciuntur: nec etiã eſſe ſimiles vllo modo vt ſunt in Deo, & vt à nobis concipiuntur ac proinde ex conceptuum diſtinctione non poſſe inferri diſtinctionem obiectorum ex parte rei.

10 Neque in rebus diuinis tantùm locum habet, vt ea quæ in re non diſtinguuntur, in conceptu ſint diſtincta; ſed etiam paſſim in rebus creatis. Gradus enim ſuperiores & inferiores non diſtinguuntur actu ex parte rei, iuxta veriorem ſententiam, cùm etiam in rebus ſimpliciſſimis, vt in Angelo, anima, & ſimilibus reperiantur: ſed ſunt vna eademque natura conſiderata, vt cum pluribus vel paucioribus ſimilitudinem habet, vel vt principium diuerſarum proprietatum, quæ in pluribus vel paucioribus reperiuntur. Si enim natura Petri conſideretur vt eſt res vna demonſtrabilis, & ab omnibus aliis diſtincta, conſtituit gradum indiuidui: ſi vt ſimilis naturæ quæ in aliis hominibus, ſeu vt principium vtendi certo modo ratione (quod ſolis & omnibus hominibus competit) ſic conſtituit gradum ſpecificum naturæ humanæ: ſi vt principium ſentiendi (quod commune omnibus animantibus) conſtituit gradum animalis: ſi vt principium functionum animæ vegetantis (quæ communes animalibus & plantis) conſtituunt gradum viuentis: ſi vt ſimilis aliis rebus corporeis, gradum corporis: ſi vt res per ſe exſiſtens, ſicut omnes aliæ ſubſtantiæ, gradum ſubſtantiæ. Itaque vna eademque natura quamuis ſimpliciſſima, vario modo inadæquatè concepta & conſiderata, diuerſos gradus conſtituere poteſt, qui ſolùm noſtris conceptibus diſtinguuntur. Simili modo cùm vna eademque res diuerſi generis effectus vel actus habet (ſicut accidit in anima) concipimus in illa diuerſas potentias: cum tamen valdè veriſimile ſit, ipſam ſimplicem rei eſſentiam poſſe illos effectus vel actus producere.

11 Denique ſi ex diuerſitate conceptuum ſequeretur ſubeſſe diſtinctionem formalem obiectorum ex parte rei: non ſolùm attri-

buta diuina inter ſe diſtincta forent, ſed etiam gradus ſuperiores & inferiores, qui in ſingulis attributis concipiuntur. Item omnes rerum notiones vel ideæ, & omnia iudicia de omnibus rebus futuris, & omnes actus liberi. Hæc omnia inter ſe formalem diſtinctionem haberent, & ita in Deo eſſent res infinitæ formaliter inter ſe diſtinctę. Nec vlla creatura eſſet tam multiplex & varia, quàm ſit ipſe Deus; quod eſt abſurdum. Longè enim eminentius Deoque dignius eſt, vt ipſe, per ſimplicem ſuam eſſentiam omnia illa ſit, poſſit, & habeat, quæ creatura per diſtinctas perfectiones & actus.

CAPVT II.

Deum ratione ſuæ infinitatis eſſe incomprehenſibilem.

12 CONSIDERANDVM eſt Deum quatuor modis dici incōprehenſibilem, *loco, tempore, intelligentia, & amore. Loco;* quia nullus locus, nullum ſpatium tam magnum cogitari poteſt, quin Deus illud excedat, & extra reperiatur. *Tempore;* quia excedit omnia tempora, vt pote ante omnia tempora quæ mente concipi poſſunt, & omnibus temporibus in futurum poſterior. *Intelligentia;* quia nullus intellectus creatus ipſum poteſt comprehendere, ſic vt nihil Dei illum lateat. *Amore;* quia omnem amorem excedit, ita vt nulla mens creata illum pro dignitate amare poſſit. Omnes hi modi incomprehenſibilitatis ſequuntur ex eius infinitate: ſed nos hîc potiſſimùm agimus de tertio, quo Deus dicitur *incomprehenſibilis.* omni intellectui creato. Hoc modo Dionyſius & Damaſcenus Deum dicunt eſſe ἀκατάληπτον, ἀπερίληπτον, ἀπεριχώρητον. *Deus quatuor modis incomprehenſibilis.*

13 Dico, *omni intellectui creato.* Nam ſuo intellectui Deus non eſt incomprehenſibilis, ſed perfectè (vt ſic loquar) comprehenſibilis. Totam enim profunditatem & immenſitatem diuinæ eſſentiæ exhaurit diuinus intellectus, eique ſe exęquat, & eam intra ſe concludit. Nam infinitum infinito non eſt infinitum, ſed quaſi finitum. Quod alta mente intellexit S. Auguſtinus cùm ait. *Quapropter ſi quidquid comprehenditur, ſcientis comprehenſione finitur: profectò omnis infinitas quodam ineffabili modo finita eſt, quia ſcientiæ ipſius comprehenſibilis ratio eſt.* *Deus ſibi eſt comprehenſibilis.*

Porrò Deum menti creatę incomprehenſibilem eſſe, multis locis docet Scriptura: vt cùm dicit, illum *incomprehenſibilem cogitatu.* &, *incomprehenſiblia eſſe iudicia eius.* &, *ipſum lucem inhabitare inacceſſibilem.* Idem plurimis locis docet Dionyſius, & maximè libr. De

Auguſtinus lib. 12 De ciuit. c. 10. Ierem. 32. Rom 11. 1. ad Tim. 6.

mystica Theologia: vbi totus est in eo, vt ostendat Deum esse infinitè eleuatum supra omnem essentiam, & supra omnem intellectum & cognitionem, omnesque cognitionis terminos, & supra omne id quod à creatura cóprehendi potest: idque διὰ τὴν ὑπερούσιον ἀπειρίαν, propter suam *superessentialem infinitatem*. sic enim loquitur lib. De diuinis nominibus cap. 1. Idem docet S. Chrysostomus lib. De incomprehensibili natura Dei, & Damascenus lib. 1. De fide cap. 2. & alij omnes Patres & Theologi. Pulchrè Cyprianus libro, Quòd idola non sunt dij: *Mundi vnus est Rector, qui vniuersa quæ sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior: nec comprehendi, tactu purior est: nec æstimari, sensu maior est: & ideò sic eum dignè æstimamus, dum inæstimabilem dicimus.* Vbi etsi loquatur de comprehensione corporali, cùm ait, *tactu purior est;* tamen cùm dicit *inæstimabilem*, significat incomprehensibilem intellectu & quauis facultate spiritali.

Cur Deus comprehendi nequeat.

14 Ratio est, quia vt Deus dicatur comprehendi, seu comprehensiuè videri, necesse est vt tam perfectè videatur, quàm visibilis est, adeò vt perfectio visionis exæquet perfectionem rei visæ, sic vt Deus non excedat visionem quasi maior, sed intra illam totus claudatur, & respectu illius non sit infinitus, sed quasi finitus; vt suprà ex Augustino ostensum. Hoc autem fieri non potest, nisi visio illa sit absolutè infinita, sicut Deus est absolutè infinitus. Atqui creatus intellectus cùm sit limitatus, non est capax visionis infinitæ. Ergo nullo modo potest Deum comprehendere. Confirmatur. Quia cùm Deus sit infinitè visibilis (id est numquam lumine finito tam perfectè videri possit, quin possit perfectiùs, & vt ita dicam, profundiùs ac penitiùs) opus est lumine infinito, vt videatur quantum visibilis est, & visio adæquetur obiecto. Atqui creatus intellectus non est capax luminis infiniti, nec tale lumen creatum possibile. Idem suadetur hoc modo. Deus est infinitè eleuatus super omnem naturam creatam, etiam intellectualem: ac proinde nec videri quidem simpliciter potest, vt est in seipso, nisi intellectus per lumen quoddam ordinis diuini (quod lumen gloriæ vocatur) infinitè eleuetur. *Infinitè* dico: quia per lumen ordinis naturalis, quantumuis magnum, numquam ad illam celsitudinem poterit pertingere. Hac eleuatione posita per lumen gloriæ, videbitur quidem Deus vtcumque clarè, non tamen poterit comprehendi: quia cùm vlteriùs per omnia sit infinitus, est etiam infinitè, vt ita dicam,

penetrabilis. Non enim solùm est infinitè supra omnia eleuatus, sed etiam in sua illa altitudine & eleuatione stabiliter fixus permanens, est (vt ita dicam) infinitè profundus, & infinitè latus. Infinitè profundus, quatenus eius perfectio est veluti intensiuè infinita: infinitè latus, quatenus ex vi perfectionis intensiuę se extendit ad infinitam entis latitudinem. Itaque vt perfectè tota vis eius penetretur, debet ita cognosci vt ad infinita se extendit, sic vt ex vi illius cognitionis distinctè, perfectè, & simul, videantur omnes ipsius conceptiones, omnia consilia, omnia decreta, & omnia quæ ipse potest facere, vel decernere, vel permittere, vel impedire. Quæ cùm infinities infinita sint, & in infinito profundo lateant, non possunt quouis lumine glorię videri, cùm hoc ad simplicem Dei visionem necessarium sit: sed vel requiritur lumen gloriæ infinitum, quod neque esse potest, neque à subiecto creato suscipi: vel certè requiritur lumen altioris ordinis, quàm sit lumen gloriæ, quale etiam dari non potest, cùm lumen gloriæ sit ordinis diuini ac planè supremi. Perspicuum est ergo, Deum à nulla creatura comprehensiuè cognosci posse, & omnem visionem Beatorum, etiamsi clraa sit, infinitè ab ipsius comprehensione vinci & distare.

15 Quam infinitam distantiam inter simplicem visionem & comprehensionem considerantes multi Patres, insinuant, Deum, vt in se est, à creatura, imò nec ab Angelis beatis videri posse: nimirum plenè, perfectè, comprehensiuè. Omnis enim visio Dei, etiam Angelica est imperfecta, & quasi per similitudinem respectu comprehensionis, quæ sola est completa Dei visio. Non enim ignorare poterant sancti Patres Ecclesiæ lumina doctrinam Catholicam clarè in Scripturis expressam, nos in futura vita Deum visuros clarè sicuti est, *facie ad faciem*, non *ex parte*, non *in ænigmate*, sed *sicut ab ipso cogniti sumus*, & *sicut ipse est*.

Chrysostomus. Theodoretus. Epiphanius Ambrosius. Hieronym. Gregorius Nyssenus. Mat. 5. & 18. 1. Cor. 13 1. Ioan. 3.

CAPVT III.

Ratione eiusdem infinitatis omnia de Deo affirmari quodam modo & negari.

16 RVRSVS ex vi huius eminentis cōplexionis prouenire vt omnia de Deo affirmentur, & omnia rursus quadā ratione negentur, tradunt Theologi, & in primis S. Dionysius lib. De diuinis nominibus cap. 1. & 13. & lib. Mysticæ Theol. cap. 4. & 5. & alibi sæpè. *Affirmantur*, quia omnia sunt in ipso formaliter vel eminenter. Hinc dicitur potentia, sapientia, bonitas, veritas, lux, sanctitas,

Quomodo omnia de Deo affirmantur.

iustitia, misericordia, beatitudo, vita omnium viuentium, esse omnium existentium, omnium perfectio, pulchritudo, mensura, ratio, salus, conseruatio. Vnde D. Bernardus libr. 5. De consid. *Quid est Deus? voluntas omnipotens, beneuolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, æterna beatitudo.* Et infrà: *Amat vt charitas, nouit vt veritas, iudicat vt æquitas, dominatur vt maiestas, regit vt principium, operatur vt virtus, tuetur vt salus, reuelat vt lux, assistit vt pietas,* &c. & S. Anselmus in Menologio cap. 15. vide suprà n. 7. Et quamuis plurima rerum nomina illi non tribuantur, ob imperfectionem quam inuoluunt; tamen omnes rerum species, & omnia indiuidua sunt in ipso eminenter secundùm sua prototypa, & veluti primęua & ęterna semina, ex quorum vi pullularunt: atque adeò sunt in ipso intrinsecè, non quidem secundùm suum esse formale & essentiale, sed secundum esse suum eminens & superessentiale. Vnde ipse est omnia & singula eminēter & superessētialiter.

17 *Negantur* de ipso omnia, quia ipse est supra omnem rationem, & speciem creatæ menti conceptibilem. Sic Dionysius cap. vlt. De myst. Theolog. dicit Deum esse *non substantiam, non vitam, non lucem, non sensum, non mentem, non sapientiam, non bonitatem, non Deitatem, sed quiddam his omnibus eminentius & præstantius.* Ratio est, quia omnia ista, quatenus menti creatæ sunt comprehensibilia & nominabilia, habent conceptus obiectiuos limitatos in ratione entis: *limitatos*, inquam, non ex parte rei quæ concipitur, sed ex parte modi concipiendi. Vnde vt sic concipiuntur, non includunt formaliter alias perfectiones. Ratio enim substantię vt à creatura concipitur, non includit rationem sapientiæ, aut cęteras perfectiones, nec contrà; sed quæque suum limitatum conceptum habet. Deus autem est ratio prorsus illimitata: vnde formaliter vel eminenter includit omnem perfectionem conceptibilem. Hanc rationem insinuat Dionys. De diuinis nominibus cap. 13. Οὐδὲν τῶν ὄντων, ἤ τινι τῶν ὄντων συνεγνωσμένον, ἐξάγει τὴν ὑπὲρ πάντα καὶ λόγον καὶ νοῦν κρυφιότητα τῆς ὑπὲρ πάντα ὑπερουσίως ὑπερούσης ὑπερθεότητος. *Nihil eorum quæ sunt, aut eorum quæ alicui existentium sunt cognita, implicat arcanum illud, omnem rationem & intellectum superans, superdeitatis superessentialiter supra omnia superexistentis.* Ex quo loco clarè probatur, Deum vt in se est, non posse videri per speciem creatam quæ illum obiectiuè repręsentet: quo modo videtur intelligendus S. Thomas 1. p. q. 12. art. 2. Notandus hîc mirabilis & plusquam

Quomodo omnia negētur.

ımanus modus loquendi S. Dionysij, ad exprimendam suorum
ɔnceptuum sublimitatem, & eminentiam Diuinitatis infinitam
ıpra omnia mente creata comprehensibilia. Simili modo idem
)ionysius vocat sæpè Deum ὑπερούσιον οὐσίαν, *essentiam superessentialē*,
imirum quia est essentia seu substantia eminentior omni essen-
a conceptibili à creatura. Rursus vocat illum ὑπεράγαθον ἀγαθότη-
τ, καὶ ὑπέρθεον θεότητα, bonitatem & Diuinitatem omni bonitate &
'eitate conceptibili eminentiorem. Simili modo exponenda sunt
mnia nomina composita ex particula ὑπὲρ, vt ὑπέρφωτος, ὑπεράρ-
χιος, ὑπερτελής, &c. id est, *omni luce, omni principio, omni perfe-
ione excellentior.* Illud enim ὑπὲρ, & *super* in compositione de-
gnant excellentiam supra omnem modum intelligibilem menti
:eatæ apud Dionysium. Ob eandem causam libr. De diuin. nom.
ıp. 2. §. 1. vocat Deum πάντων θέσιν καὶ πάντων ἀφαίρεσιν, *omnium
ısitionem, & omnium ablationem*, quia eminenter ponit omnia,
ınquam omnia continens, & formaliter omnia aufert: quia ratio
'opria qua Deus est, excludit ab ipso omnem formalem ratio-
:m à creata mente comprehensibilem.

Vis particulæ ὑπὲρ, super.

3 Hinc patet, omnes perfectiones, quæ Deo tribuuntur absque
Ietaphora, dupliciter in ipso contineri, formaliter & eminenter.
ormaliter, si spectetur secundùm proprium conceptum, quo à
'eo & à Beatis concipiuntur, qui est illimitatus in genere entis.
minenter, si considerentur secundum conceptus proprios quos
ıbent, vt à creaturis absque lumine gloriæ apprehenduntur; etsi
ıim res concepta sit propriè in Deo, non tamen cum eo modo &
nitatione sub qua concipitur.

Perfectiones dupliciter existunt in Deo.

CAPVT IV.

Continere eminenter quid postulet.

VT melius intelligatur quomodo Deus omnia eminenter con-
tineat, & omnia in ipso existant & præexistant, explicandum
, quænam ad eminentem complexionem seu continentiam re-
irantur.

Continere eminenter.

In rebus creatis vt aliud in alio eminēter contineri dicatur, duo
quiri videntur. Primum est, vt id quod continet sit præstantioris
turæ quàm id quod continetur. Si enim non est præstantius, non
ratio cur illud dicatur esse in eo eminentiori modo quam in se-
o. Vnde plantæ & animalia non dicuntur esse eminenter in se-

mine, nec in causa sua vniuoca.

Alterum est, vt illud quod minùs præstans est, aliquo modo in illo præstantiori reperiatur. Hoc autem fit potissimùm quatuor modis. Primò, Si res per seipsam sit in alia tamquam in sua causa. Esse enim productiuum alterius, signum est, in eo id quod produci potest, contineri. Sic qualitates & accidentariæ perfectiones continentur in substantiis eminenter, ex quibus promanant: & res inferiores in virtute cælorum tamquam in causa vniuersali, radij in sole, folia in arbore.

Quatuor modis aliud in alio vt præstantiori continetur. Vt in causa.

Hic modus eò est perfectior, quò causa perfectiùs est productiua illius rei. Vnde cùm Deus res omnes producere queat perfectissimo modo (nimirum vt causa integra, & independens ab alterius ope, & solo voluntatis suæ nutu) idque secundùm naturam, formam, rationes indiuiduas, qualitates & modos omnes; consequens est, res omnes in ipso perfectissimè contineri.

Secundò, Si sit in alia per sui quasdam similitudines. Sic omnia inferiora dicuntur contineri eminenter in intellectu, cùm ea intelligit; quia sunt in ipso per suas notiones, quæ sunt expressæ species & imagines rerum intellectarum, per quas intellectus dicitur fieri ipsum intelligibile. Hoc modo Philosophi dicunt intellectum fieri omnia, & omnia in ipso existere. Ratione huius continentiæ intellectus est causa exemplaris rerum ab ipso foris productarum.

Vt cognitum in cognoscẽte.

Tertiò, Secundùm vim agendi, vel extendendi se ad obiecta; vt cùm quidquid potest causa inferior, potest causa superior nobiliori modo. Hoc modo sensus externi continentur in interno eminenter, & sensus internus in intellectu. Nam intellectus percipit omnia quæ sensus interior, & nobiliori modo; & sensus interior quidquid sensus externi. Simili modo anima vegetatiua plantarum continetur in sensitiua animalium, & hæc in intellectiua, & prudentiæ instinctus animalium in prudentia humana.

Vt vis particularis in vniuersali.

Quartò, Secundùm ordinationem & æstimationem, seu secundùm rationem boni & appetibilis. Sic media sunt eminenter in causa finali: quia solùm propter finem æstimantur, & ad illum ordinantur, & tota illorum bonitas ex fine pendet.

Vt media in causa finali.

20 Hi quatuor modi perfectissimè locum habent in Deo. Omnia enim sunt in ipso perfectissimè & eminentissimè tamquam in *causa efficiente*, vt dictum est; & tamquam in *causa exemplari*, ratione idearum, quæ sunt viuæ notiones & similitudines rerum; *per quas &* *secun-*

In Deo sunt omnia quadrupliciter.

:undùm quas ipse omnia produxit, vt ait Dionysius De diuin. nom. .p.5. & tamquam in causa finali: omnia enim sicut naturâ suâ sunt ipso, ita etiam sunt propter ipsum. Vnde omnia nobis ad ipsum fereda: alioquin parum boni ex rebus ipsis percipiemus. Denique tāquā causæ particulares in vniuersali. Hos modos insinuat ionysius lib. De diuin. nom. c.4. Ἐν αὐτῷ πᾶσα ἀρχὴ παραδειγματικὴ, τελικὴ, ποιητικὴ, εἰδικὴ, στοιχειώδης, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἀρχὴ, πᾶσα συνοχὴ, πέρας. *In ipso*, inquit, *est omne principiū exemplare, finale, efficiens, formale, elementare; & simpliciter omne principium, omnis cōnexio, omnis terminus.* Vbi quinque principiorum genera in Deo contineri ostent, ita vt ipse sit principium omnis principij, & causa omniū causarum: nec tantū res ipsas in Deo eminenter contineri, sed etiam omnia rerū principia, & omnes causas. Vnde passim vocat Deum ὑπεράρχιον ἀρχήν, principiū omni principio superius & eminētius. ē significat Apostolus cū ait: *Ex ipso, per ipsum, & in ipso, & ad ipsum sunt omnia.* sic enim citat ibidem Dionysius. *Ex ipso*, designat ımā & originalem causam efficientē: *per ipsum*, exemplarem: *ad ipsum*, finalem: *in ipso*, causam sustentātem omnia veluti quidam fundus & fundamentum omnium, cui omnia innixa recumbunt. Ad Rom. 11.

CAPVT V.

Modus apprehendendi infinitatem Dei.

MAGNI interest ad fructū colligendū ex consideratione infinitatis Dei, vt quis amplo & illustri modo possit eam menti obiicere, & cum rerum creatarum angustiis cōferre. Hoc melius fiat, considerandum est triplex interuallum infinitū inter Deum & hominē quemlibet. Primum est inter singulos homines & totum genus humanum, non solùm quod aliquando extitit, sed etiam quod cogitatione fingi potest. Excedit enim tota multitudo singulos homines & numero, & loco, & æstimatione infinitè. quid obsecro est anima vna in tam immensa creatura? Secundum est inter totum genus humanum & totam multitudinem creaturæ rationalis possibilem. Cùm enim secundùm certam DD. sentētiam, Angelorum species Deo possibiles infinitæ excurrant, idque assiduè crescendo in perfectione, sicut crescunt species numerorum sine fine; & sub singulis infinita sint indi- *Triplex interuallum infinitum.*

uidua; quid est totum genus humanum, quod infimum locum tenet, ad illam infinities infinitam, & in infinitum perfectiorem Angelorum multitudinem? Sanè non est tanti, quanti vna arenula ad montem immensum.

22 Tertium est inter totam illam creaturæ possibilis infinitam congeriem, & Deum. Deus enim totam creaturæ possibilis præstantiam & æstimationem superat infinities infinitè. Primò, quia natura sua est infinitè excellentior. Nam tota creatura ad ipsum, est sicut imago picta ad exemplar; sicut character aquæ vel potiùs vacuo impressus, ad sigillum; sicut vmbra ad solem. Vnde etiam si tota creatura possibilis simul existeret, nihilominus Deo radium sui influxus subtrahente, statim in nihilum euanesceret, nec vsquam eius maneret vestigium. Secundò, quia quidquid in tota illa multitudine sparsim habetur boni, id totum in Deo est collectum in simplicē vnitatem, omni impuritate & imperfectione detersa; ac proinde sine omni limitatione. Itaque cùm in Deo sit absque limitatione quam habebat in creatura, erit in eo infinitè meliùs quàm in creatura.

23 Alio modo potest concipi hæc infinitudo per quamdam abstractionem. Sicut enim humana natura abstracta ab indiuiduis more Platonico apprehenditur vt quid infinitum secundùm illam speciem (vt pote æquiualens infinitis indiuiduis, & infinitis communicabile) ita ipsum *esse* abstractum ab omnibus entibus per modum formæ, & per se subsistens, apprehenditur vt infinitum absolutè in genere entis; cùm ipsius esse communione, omnia quæ sunt, rationem entis habeant. Hoc modo sæpè D. Thomas, & D. Dionysius vocant Deum, *ipsum esse;* quia est veluti forma quædam abstracta & separata ab omni ente limitato, per se subsistens, cuius communione & veluti attactu, omnia quæ sunt, essentiam & esse accipiunt.

S. Thom 1. p q 3 a 2 ad 3 & q 7 a. 1. ad 3. q. 44. a 1. in corp. Dionys. c 5. De diu. nom

Quòd Deus sit ipsum esse superessētiale omnium.

CAPVT VI.

Quis fructus ex consideratione Infinitatis colligatur.

MVLTIPLEX fructus ex hac consideratione capi potest, sed potissimùm quadruplex.

24 Primus est, vt summa reuerentia & humilitate cum Deo agamus, & coram ipso ambulemus. Quò enim maior Princeps, cum

quo nobis loquendum vel versandum est, eò maiorem ei reuerentiam & submissionem exhibemus. Itaq; cùm Dei Maiestas & excellentia per omnia sit infinita, infinita quoq; reuerẽtia, honore, & submissione dignus est. Quæ cùm à creatura pręstari nequeant, conuenit vt saltem pręster summam quam commodè potest, præsertim in oratione, quando cũ ipso loquimur, & salutis nostrę causam agimus: sed potissimùm in sacrificio Missæ, vbi infinitę illi Maiestati, infiniti pretij & immensæ dignitatis Hostia offertur.

Porrò ad reuerentiam excitandam duæ considerationes concurrere debent: nimirum excellẽtiæ alterius, & nostræ vtilitatis, comparatione facta ad alterum. Si nos ipsos consideremus, videmus nos ex nobis nihil boni posse aut habere: imò nihil esse, nec quidquam à nobis habere præter defectũ & peccatum. Itaque ex nobis nihil sumus nisi abyssus quædam vilitatis & miserię. Si cõsideremus nos quo ad ea quæ accepimus à Deo; habemus quidem magna quædam bona, etsi miseriis, quæ ex nobis sunt, permixta: tamen respectu Dei, qui ex se est bonum infinitum, infinitè supra omnia creata eleuatum, bona nostra omnia sunt instar nihili. Itaque duplici nomine nos humiliare debemus coram illa infinita Maiestate, & illi summam reuerẽtiam exhibere. Primò, quia nos ex nobis nihil boni possumus, nihil sumus: illa ex se est omne bonum, & infinitum bonum, & potest omnia. Secundò, quia omne bonum nostrum quod ex Deo habemus, respectu boni quod ipse est, instar nihili reputatur. Hac consideratione vsus Abraham cũ ait: *Loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis.* & beata Virgo in suo Cantico, cùm ait: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, seipsam summè deprimens, & Deum summè exaltans. Idem reuerentiæ & humilitatis affectus maximè est in Angelis sanctis, & omnibus beatis; quia Dei Maiestatem, & suam quam ex se habent pusillitatem & οὐδενίαν, optimè norunt. Vnde Seraphim apud Isaiam c. 6. Deo astantes, velant faciem & pedes præ maxima reuerentia, vt Patres interpretantur.

Genes. 18.

Dionys. Cælest. Hierar. c. 13 Chrys. in c. 6 Isaiæ & alibi. Athanas. in illud Matthæi 11 *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.*

Secũdus fructus est, vt Deum supra omnia sincerissima charitate & beneuolentia amemus; quia propter suam infinitam excellentiam infinitè dignus est omni bono, omni gloria, omni laude, omni cultu, omni veneratione, omni obedientia & obsequio. Quò enim quid est excellentius, eò dignius vt ei tribuatur omne bonum ipsi congruens: hoc autem fit per charitatem & beneuo-

lentiam. Hac enim volumus alicui bonum, vt ei sit quàm optimè, quia dignus est tali bono. Hæc enim est iustissima ratio, cur talis beneuolentia sit impendenda. Etsi enim possit impendi etiam indignis, tamen non debetur sicut ijs qui digni.

Desiderium gloriæ Dei.

26 Quare cùm Deus sit infinitè dignus omni bono sibi congruẽte, infinita quoque ei beneuolẽtia & amor debetur. Ex hoc amore sequitur maximum desideriũ gloriæ Dei in creaturis, & promptitudo animi ad vitam suam, ad vires omnes & facultates expendendas, ad gloriam Dei maximam in creaturis procurandam, id est, vt omnes illum noscant, & infinitudinem maiestatis eius, immensitatem, æternitatem, potentiam, sapientiam, bonitatem, dominatum, prouidentiam, iustitiam, misericordiam, gloriam: vt ament, vt timeant, vt colant & laudent in omne æuum: in his enim gloria Dei externa consistit. Deinde ex hac beneuolẽtia nascitur maximum gaudiũ de bonis eius internis, id est, de perfectionibus iam dictis: nimirum quòd Deus noster sit tantus, tam infinitus, tam immensus, &c. Si filius tuus esset potentissimus, sapientissimus, pulcherrimus, beatissimus, non posset cor tuum capere magnitudinem gaudij & lætitiæ quam inde perciperes. Quãtum ergo debes gaudere, cùm vides tuum patrem, tuum principium, tuum conditorem, quem supra omnia diligere & æstimare debes, infinitis bonis circumfluere? Ex gaudio, gratulatio, qua illi tamquam parenti optimo tantam maiestatem, tantam gloriam, tãtas diuitias, tantam beatitudinem gratulamur, & omnem creaturam ad idem excimus & conuocamus, *Benedicite omniã opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula.* & quæ sequuntur. *Benedicere* creaturæ rationalis, est affectu & verbis benè precari: creaturæ irrationalis, est sua specie ad benedicendum prouocare.

Gaudium de bonis Dei.

Gratulatio.

Deus super omnia desiderabilia desiderandus.

27 Tertius est, vt Deum supra omnia diligamus amore, vt sic dicã, concupiscentiæ, siue vt eum super omnia desiderabilia desideremus; quia in ipso infinitè est, quidquid possumus concupiscere vt nobis benè sit. In ipso est omne bonum, omne pulchrum, omne delectabile, omnis dulcedo, omnis quies, omnes diuitiæ, omnes thesauri, omnis nobilitas, omnis sublimitas, omnis maiestas, omnis gloria, omnis sapiẽtia, omnis potentia, denique vita æterna, & in hac quidquid mens potest boni concipere, & infinitè amplius.

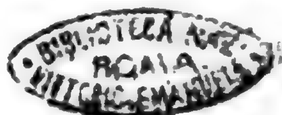
Amentia mundi.

28 Magna igitur amentia est, in rebus creatis diuitias, gloriã, sublimitatẽ, gaudiũ, delectationẽ quærere, cũ hæc omnia in Deo in-

finitè meliora consequi possimus. sicut si quis mallet vmbram & rudem picturam magni alicuius regni, quàm ipsum regnũ; aut si leue breueque vnius horæ somniũ felicitatis, quã solidam & veram felicitatem, amens meritò iudicaretur. Omnis gloria & opulentia quæ in hoc mũdo potest haberi, nihil aliud est quã somniũ breuissimũ, vmbra vel pictura rudis, ad illam gloriã & illas opes, quas in Deo possidebimus. Vnde Psal. 72. *Velut somnium surgentiũ, Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilũ rediges.* quasi dicat: Sicut cùm quis expergiscitur, tota felicitatis imago, quam somniabat se habere, euanescet; ita tota felicitas & beatitudo huius sæculi in nihilum recidet post hanc vitam. tunc videbunt se velut somnio delusos fuisse. Et Psal. 38. *Verumtamen in imagine pertransit homo.* hoc est, Sicut imago, seu vmbra, vt ex Hebræo patet. quod ijsdem pænè verbis Iob 14. *Fugit velut vmbra.* & Apostolus 1. Cor. 7. *Præterit enim figura mundi huius.* vbi omnẽ humanam felicitatem comparat vmbræ & picturæ. Accedit quòd sectãdo ista temporalia & vmbratica, exponamus nos euidenti periculo amittendi illa solida, vera, & æterna, quod alterũ summæ amentiæ est argumẽtum. Vnde S. August. lib. 1. De serm. Domini in mõte cap. 6. explicans illud: *Si sal euanuerit*, ait; *Ostẽdit Dominus fatuos esse iudicãdos, qui temporalium bonorum vel copiam sectantes, vel inopiã metuentes, amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri.* & Ecclesiastæ 1. *Stultorum infinitus est numerus.* quæ enim potest esse maior stultitia quàm præferre terrena cælestibus, momentanea æternis, modica infinitis, vmbratica veris, inania solidis? at infiniti homines hoc faciunt. meritò ergo stulti iudicantur, & omni luce bonæ mentis destituti.

19 Quartus fructus est, vt cognoscamus seruitutem Dei esse nobilissimã, eamque rebus omnibus, etiã sceptris & Imperijs, anteponamus. quò enim Princeps aliquis est maior, eò nobilius est ei famulari, & obsequium præstare. Quare cùm Deus infinitè sit præstãtior omnibus regibus terræ, infinitè quoque nobilius est ei seruire quàm alicui Principi huius mundi. Imò longè præstantius & nobilius est seruire Deo, quàm esse Monarcham totius orbis: sicut nobilius est esse aulicum & familiarem potentissimi Principis, quàm esse pastorem ouium: longè præstantius est coniungi cum Deo, ab eóque recipere diuina, quàm præesse rebus humanis, & humana in homines transfundere.

Seruitus Dei nobilissima.

Seruitus Dei consistit in quatuor rebus.

30 Cõsistit autem hæc seruitus in quatuor. Primò, In cognitione Dei,& eorum quæ ad ipsum pertinent. Hoc enim est fundamentum obsequij totius & famulatus. Secũdò, In officiis charitatis & beneuolẽtię, dum de bonis ipsius gaudemus,& illa ex intimo animi affectu ipsi gratulamur; dũ eius gloriam promouere omni studio conamur, animã, corpus, curas & cogitationes ipsius dignitati tuendæ & amplificãdæ deuouentes. Sic boni aulici suo Principi toti addicti faciunt: illius enim virtutes & potentiam vbique extollunt, vt omnes in eius amorem & obsequium alliciant, nec sustinent ipsius nomẽ à quoquam lædi. Tertiò, In officiis religionis, dum illũ colimus sacrificiis, cæremoniis, hymnis, laudibus, precibus, votis. Hoc est officium Angelorum & Sanctorum in cælo, qui toti in eo sunt, vt Deum honorent, laudent, benedicant. Itaque perfecta seruitus Dei est vita æterna & beatitudo nostra.
31 Quartò, In custodia mãdatorũ, & in officio virtutis; dũ aliquid boni facimus, vt mandatis eius pareamus, vel vt ipsi gratificemur. Hoc autẽ esse maximi momenti ex eo patet, quod minimum Dei bonum, quà Dei est, sit pluris æstimandum, quàm bonum totius creaturæ, quà creaturæ est. atqui omne bonum opus factum eo intuitu, vt per hoc Deo gratificemur, eiusque voluntatẽ impleamus, est bonum Dei; ergo pluris æstimandum quàm omne bonũ creaturarũ, quatenus ad ipsas creaturas pertinet. Hinc fit vt Deus pro singulis operibus bonis promittat nobis vitam æternã, atque adeò seipsum cum omnibus bonis suis; tantum nobis effectu rependens, quantum nos ei affectu boni volumus. Damus ei affectu totum bonum suum; reddit ille nobis effectu idem bonum; illius enim amor efficax, noster inefficax.

CAPVT VII.

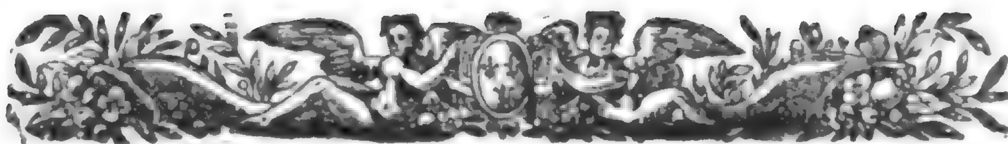
Recollectio precatoria, de Infinitate.

32 DOMINE Deus meus, Deus magne & terribilis, Deus immẽsæ maiestatis! Tu pelagus infinitũ essẽtię, bonitatis & beatitudinis, omne esse, & omne bonũ in te cõcludẽs, & ab æterno eminẽter anticipans, & pręhabens, tãquam fons totius entitatis. Tu fundamentum possibilium omnium, esse superessentiale omnium quæ sunt, & quę non sunt: sine quo non solùm nihil potest esse actu, sed nec potestate; nec vllam habere rationem cõceptibilem, vel intelligibilem. Tu omnium principium, omnium

finis, omnium conditor & formator, omnium ſuſtentaculum, omnium locus, omnium æuum, duratio, terminatio, ordinatio, connexio, concordia, conſummatio. 33. In te omne bonum Angelorum pariter& hominum, atque totius naturæ, quæ eſt, & quæ non eſt. In te omnis gloria & dignitas, omnes diuitiæ & theſauri, omnes voluptates & conſolationes, omnes deliciæ, omnia gaudia, omnes beatitudines. Tu Deus meus & omnia mea, Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternum.

34 Vileſcāt mihi omnia tranſitoria propter te, & chara ſint mihi omnia tua; & tu Deus meus plus quàm omnia. Quid enim ſunt cetera omnia ad excellentiam bonorum tuorum? Fumus ſunt, vmbra ſunt & vanitas omnes diuitiæ & deliciæ, omniſque gloria huius mundi, quæ miſerè oculos mortalium faſcinant, ne vera illa bona, quæ in te ſunt, cognoſcere & perſequi valeant. Et ſicut qui dormiunt, inani imagine diuitiarum, voluptatum & honorum deluſi, nihil horum inueniunt cùm excitantur; ſed cum dolore animi vident ſe miſerè deceptos: ita accidet omnibus huius mundi amatoribus, vitæ iſtius per mortem corporis diſcuſſo ſomno, mente in lucem alterius ſæculi expergiſcente.

35 Nihil igitur illorum amem aut æſtimem, ſed te ſolum & bona tua, quæ in te recondita, quæ tu ipſe es, quibus fruentur æternùm, qui hiſce caducis contemptis, tibi inhæſerint. Amem te ſupra omnia, & ſemper ſeruiam tibi: quia infinitè melior es omnibus, & dignus, vt omnis amor, omnis beneuolentia, omnis benedictio, omnis gratulatio, omnis gloria, omnis ſeruitus tibi ab omni creatura in omnem æternitatem deferatur & impendatur.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER SECVNDVS, DE IMMENSITATE DEI.

CAPVT PRIMVM.

Deum esse immensum.

Quid sit immensitas. 1 INFINITATEM essentiæ diuinæ sequitur *Immensitas*, quæ nihil est aliud, quã vbique & absque termino sui in omnem dimensionem diffusio, nõ per partes; sed, vt ita dixerim, per totalitates, quod insinuat Cyprianus lib. Quòd idola dij non sint, cùm ait: *Deus vnus est, & vbique totus diffusus. Vbique*, id est, per totũ mundum, & extra mundum per immensum vacuum, vt ca. 9. ostendetur. *In omnem dimensionem;* in longum, latum, profundum, sursum, deorsum, & in obliquum. Secundùm nostrum modum apprehendendi loquor. *Non per partes*; si enim daretur corpus immensum, id quidem esset vbique, & omnia occuparet loca imaginabilia, sed non esset in singulis locis totum, sed solùm per suas partes; in paruis quidem secundùm paruas, in magnis secundùm magnas; in indiuisibilibus solùm secundùm quid sui indiuisibile. At non sic Deus vbique est, sed per se totum; ita vt in omnibus punctis

punctis spatij indiuiduis totam essentiam, potentiam, bonitatem, sapientiam, & omnem perfectionem omnésque suas opes & gaudia habeat: ita vt non sit maior, aut potentior, aut beatior, aut liberior in spatio immenso, quàm in puncto indiuisibili. *Diffusionem* intellige, non per aliquam ex arcto & contracto in amplum expansionem, sed per indiuisibilem & continuam præsentiam, qua omnibus locis, spatijs, & rebus est intimè præsens: quæ continuata præsentia non nisi per modum diffusionis cuiusdam à nobis exprimi vel concipi potest.

Porrò hæc immensitas apertè nobis traditur in Scripturis, Psal- *Traditur in S. Scriptura.*
mo 144. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* quibus verbis significatur non solùm immensitas extensionis, sed etiam infinitudo essentiæ. nam de magnitudine essentiæ, sublimitatis & maiestatis loquitur. Et Psal. 138. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* vbi ostendit Propheta, nusquam posse constitui creaturam, vbi iam non sit Deus; idque confirmat, quia ipsa vbique debet ab ipso teneri & conseruari in esse. Iob. 11. *Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari.* Hîc apertè insinuat, Deum excedere omnem mensuram, & expandi in immensum, cùm superet quæ mens concipit vt maxima. 2. Paralipom. 6. *Si cælum & cæli cælorum non te capiunt, quantò magis domus ista quam ædificaui* (non capit.) Ieremiæ 23. *Numquid non cælum & terram ego impleo, dicit Dominus?* & Apostolus ad Ephes. 4. *Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Baruch 3. *O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius? magnus, & non habet finem, excelsus & immensus.* quasi dicat: Cùm ipse immensus sit, domus quoque eius immensa esse debet. *Quare ipse ante omnia erat & mundus, & locus, & omnia*; vt quodam loco *Lib. contra Praxeam cap. 5.*
...tè dixit Tertullianus. Eadem immensitas significatur Isaiæ 66. *...lum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Si cælum ...es Deo, extat ergo toto, vt ita dicam, pectore supra cælum. ...nc locum pulchrè prosequitur Petrus Damianus Epistola ... cap. 6. 3. Eadem immensitas videtur insinuari ab Apostolo ... 3. ad Ephesios, cùm ait: *Vt possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & pro-*

D

fundum. sic locum istum exponit Ambrosij Commentarius. Nos enim Dei immensitatem, nisi per dimensiones illas concipere non possumus. Simili modo exprimitur Iob 11. & Psal. 138. vt videre est in locis iam allatis, ad quæ loca videtur Apostolus respexisse. Maximi refert ad perfectionem vitæ, & in primis ad reuerentiam tantæ maiestatis, & ad internam cum illa coniunctionem & consuetudinem (vt quæ nobis sit intimè præsens, & coniunctissima) magnitudinem & immensitatem eius firmiter animo concipere, & veluti ante oculos positam habere. Idcircò Apostolus optat vt Ephesij eam cum omnibus Sanctis & viris perfectis animo comprehensam teneant. Possunt tamen etiam esse alij illius loci sensus, inter quos mihi maximè placet iste: vt *longitudo* sit Dei longanimitas & patientia, qua tot sæculis sustinuit peccatores expectans eos ad pœnitentiam: *latitudo* sit eius charitas, qua omnes gentes, etiam inimicos, complectitur: *sublimitas*, gloriæ celsitudo, quam diligentibus se præparauit: *profundum*, damnatio & miseriarum abyssus impiis præparata.

Eamdem veritatem tradunt passim SS. PP. Dionysius De diuin. nom. c. 9. Μέγας μὲν οὖν ὁ Θεὸς ὀνομάζεται κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ μέγα τὸ πᾶσι τοῖς μεγάλοις ἑαυτοῦ μεταδιδοῦν, καὶ παντὸς μεγέθους ἔξωθεν ὑπερχεόμενον, καὶ ὑπερεκτεινόμενον, πάντα τόπον περιέχον, πάντα ἀριθμὸν ὑπεράλλον, πᾶσαν ἀπειρίαν διαβαῖνον. *Magnus appellatur Deus, secundum sibi propriam magnitudinē, qua magnis omnibus se communicat, & omni magnitudini extrinsecùs superfunditur, & supra-expanditur, omnem complectens locum, omnem excedens numerum, omnem transiliens infinitatem.*

Hîc varias assignat causas cur Deus dicatur magnus. Primò, Quia omnis magnitudinis causa. omnia enim magna, ipsius largitione habent quòd magna sint: at propter quod vnumquodque tale, illud magis. Secundò, Quia non solū magnis omnibus coextenditur, sed etiā extrinsecus sine termino supra-circumfunditur & expāditur, sicut lumen circumfunditur pilæ vitreæ ad solē pendēti. Tertiò, Quia omnē ambit locū; intellige, non solū verū (id enim etiā cælū extimum, vel eius conuexa superficies facit) sed etiam imaginarium, quantumuis magnus extra cælum locus cogitetur. Quartò, Quia omnem excedit numerum: nam & numeri magni dicuntur. Hanc numerorum magnitudinem excedit magnitudine potentiæ, sapientiæ, bonitatis, & extensionis: plura enim potest, plura nouit, pluribus æquiualet, pluribus coëxistere & coëxtendi, ac plura intra sinum amplitudi-

Explicatur locus Dionysij

Cur Deus dicatur magnus.

nis suæ admittere potest, quàm numero aliquo, quantumuis magno, possint comprehendi: Quintò, Quia omnem transit infinitatē. 5. Est autem infinitas quintuplex. Primò, In substantiis, quatenus species rerum excurrunt in infinitum, aliæ aliis sine termino perfectiores; sicut numeri absque termino sunt alii aliis maiores. Secundò, In magnitudine. Tertiò In duratione. Quartò In numeris. Quintò, In qualitatibus, & in perfectione intensiua. Hanc omnem infinitatem Deus sua magnitudine transit, sese illi veluti coëxtendens & superextendens, eamque intra se complectens, & totam ambiens: complectitur enim in se, & superat omnem dimensionem, omnem æternitatem, omnem multitudinem, omnem perfectionem intensiuam imaginabilem; & omnes rerum species sub multis generibus substantiarum & qualitatum in infinitum excurrentes. 6 S. Athanasius in Symbolo vsu Ecclesiæ approbato, *immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus*; addit *non tamen tres immensi, sed vnus immensus*, nimirum quia vna est & eadem trium personarū immensitas. *Infinitudo quintuplex.*

Athenagoras Oratione pro Christianis: *Deus est ingenitus, & omnia quæ ipsius sunt: mundum verò ita excedit vt impleat vndequaque quidquid supra ipsum est, nec locum vllum se vacuum relinquat.*

S. Gregorius lib. 2. Mor. cap. 12. *Ipse manet intra omnia & extra omnia, ipse supra omnia, & infra omnia; superior per potentiam, inferior per sustentationem; exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; sursum regens, deorsum continens; extra circumdans, interius penetrans; nec alia parte superior, alia inferior; aut alia parte exterior, alia interior: sed vnus & idem, totus vbique presidendo sustinens, & sustinendo præsidens; circumdando penetrans, penetrando circumdans.* Pulcherrimè & verissimè.

S. Isidorus lib. 1. De sum. bono c. 2. *Immensitas diuinæ magnitudinis ita est, vt intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum: & ideò interiorem, vt omnia contineat; ideò exteriorem, vt incircumscripta magnitudinis suæ maiestate omnia concludat. Per id ergo quòd est exterior, ostenditur esse creator; per id quòd interior, gubernare omnia demonstratur.* Omitto alios.

Idem ratione conuinci potest. Primò, Si enim non esset immensus, posset eo aliquid maius cogitari, id est aliquid patentius, magisque in omnem partem expansum & diffusum. Secundò, Posset aliquid esse extra Deum: sicut si mundus haberet animam, posset aliquid esse extra animam mundi, quod ab ea non foueretur aut *Probatur ratione.*

conſeruaretur. Tertiò, Si non eſſet immenſus, deberet poni commenſus mundo; quia nulla conuenientior menſura extenſionis ei tribui poteſt: ſicut anima eſt commenſa ſuo corpori, nimirum quia eſt tota vbi eſt aliquid corporis, non vltrà, non extrà, non citrà. Quartò, Poterit moueri loco, & incipere eſſe in ſpatio, vbi nunc non eſt; ſicut mundus poteſt loco moueri per immenſum inane ad quoduis punctum, quantumuis diſtans à ſuperficie connexa cæli; & deſerere locum, vbi nunc eſt. *Locum* voco non quantitatem, ſed deſignationem & ſitum, à quo res dicitur eſſe hîc, ibi, illic, iſthic, qualis eſt etiam extra cælum, & vbicumque aliquid creari poteſt. At hæc omnia quàm ſint incongrua Diuinitati, ſatis conſtat tum ex Scripturis allatis, tum ex ipſa Diuinitatis notione, quam omnes ita concipiunt, vt nihil extra illam, quod ab illa non penetretur & ambiatur, cogitari queat, cùm omnia ab illa eſſentialem dependentiam habeant, multò magis quàm notiones animi ab anima, & forma aquæ impreſſa à ſigillo imprimente.

Ratio à priori noſtro modo concipiendi eſt, quia cùm ſit infinitus ſubſtantia & entitate, debet etiam eſſe infinitus quantitate ſeu extenſione: ſicut enim quantitas ſiue extenſio ſequitur entitatem rei, ita modus quantitatis, modum entitatis, quare cùm entitas ſit modi-neſcia & infinita, talis etiam erit extenſio; ac proinde immenſa. 9 Ex hac immenſitate prouenit vt Deus dicatur *eſſe vbique, & illocabilis, & incircumſcriptus. Vbique* enim eſſe dicitur, quia ſubſtantialiter præſens eſt omni loco, omni ſpatio, & omni omnino rei exiſtenti, ita vt nulla omnino res ſit, quamtumuis parua vel vilis, intra quam Deus ſecundùm eſſentiam ſuam totus non reperiatur præſens: nec vllus poſſit deſignari locus vel ſpatium, ſiue intra mũdum, ſiue extra, vbi ſimiliter ipſe totus totaque eius ſubſtantia præſens non exiſtat. Dicitur *illocabilis*, quia nullo loco vel ſpatio circumſcribi poteſt. Quamtumuis enim magnum ſpatium cogitetur, non minus eſt extra illud, quàm intra: quam ob cauſam incircumſcriptus, & Græcis ἀπερίγραπτος & ἀπεριόριστος dicitur. Sic S. Athanaſius in reſcripto ad Liberium dicit, *Deum eſſe incomprehenſibilem loco.* & Damaſcenus lib. 1. De fide cap. 16. dicit *Deum eſſe incircumſcriptum, & non eſſe in loco, ſed ipſum ſibi eſſe locum*, quod intellige de loco quo circumſcribatur, in tali enim loco non eſt: alia tamen ratione, nimirum ob præſentiam ſubſtantialem, dicitur eſſe in omni loco.

CAPVT II.

Deum ratione suæ immensitatis esse etiam extra mundum in immenso spatio.

10 EX supradictis testimoniis & rationib⁹ apertè colligitur, Deū non solùm esse in hoc mundo, sed etiam extra mundum per immensa spatia diffusum; sicut lumen quoddam non solùm totum occupans mundum, sed extrorsum in omnem partem se absque termino extendens. Sicut enim coëxistit non solùm durationi huius mundi, sed etiam infinitæ durationi, quæ hunc mundum antecessit; ita etiam coëxtenditur non solùm spatiis huius mundi, sed etiam immensis interuallis quæ sunt extra mundum, nimirum simul & semel omnia locorum & temporum interualla occupans & adæquans. Vnde sicut ante mundum nullum potest signari momentum, quantumuis à principio mundi distans, in quo non sit Deus: ita extra mundum, nullum potest fingi animo punctum, quantumuis à mundo remotum & disiunctum, vbi plenissimè cum tota sua maiestate, potentia, & gloria non sit Deus.

Deum esse in spatiis extra cælum immensis.

1 Porrò talia puncta signari posse absque falsitate, non videtur dubitandum. Posset enim Deus à parte cæli conuexa extrorsum extendere funem ad quamuis distantiam; verbi gratia ad 1000. leucas, & ad illud punctum mouere hunc mundum; vel ibi creare aliquam creaturam, vel alium mundum, qui distet ab hoc mundo 1000. leucis. Idem dicendum de quauis alia distantia. Ergo ibi vera est. Vbi enim potest operari, ibi natura prius oportet esse præsentem. Sicut enim operari supponit esse; ita operari hîc, supponit esse hîc: nisi fingamus è longinquo virtutem emittere, & per medium diffundere, sicut sol calefacit inferiora; quod est absurdum de Deo imaginari. Oritur enim iste modus operandi ex eo quòd causa sit limitata, nec possit per se adesse. Vnde proximè aliquid producit per quod veluti per quamdam manum & virtutem diffusam, vsque ad effectum continuetur, & se extendat. Vnde quò longiùs procedit, eò hic modus operandi est imbecillior. Deinque nullum ibi est subiectum in quo virtus diffusa recipiatur; neque probari potest, aliquid agere posse in distans, nisi agat etiam in medium, producendo in illud aliquid subseruiens actioni distanti. Confirmatur, quia si ibi non esset, posset eò moueri: nam mun-

Posse signari spatia & puncta distantia extra cælum.

dus eò moueri potest, & sic Deus acquireret nouum situm, nouum vbi, quod est contra ipsius immutabilitatem.

Quomodo ibi sint spatia.

12 Dices, Quomodo est in spatiis illis extra cælum, cùm ibi nulla sint spatia, nisi fictitia & imaginaria? Respõdeo, Negãdo, non esse ibi vlla vera interualla aut spatia. Sicut enim si aër esset diffus⁹ in immẽsum, vel lumen per se subsistens esset immensum, verissima ibi essent spatia: ita si spiritus aliquis sit in immensum diffusus extra mundum in omnem partem, erunt vera & realia spatia, non corporalia, sed spiritalia, etsi inter se non realiter distincta, quia spiritus non diffunditur per partes, sed per suas, vt ita dicam, totalitates. quare cùm Deus sit immẽsus & in immensum diffusus, etsi non sint vbi vlla interualla creata aut corporalia, sunt tamen increata & spiritalia (quibus tamen corporalia possunt coëxtendi) quæ non nisi ratione ab immensitate Dei distinguuntur. Ipsa enim immensitas diuinæ substantiæ & sibi & mundo sufficiens est spatium & interuallum capax omnis naturæ creabilis, tam corporalis quàm spiritalis. Sicut enim essentia diuina est primæua essentia, origo & fundamentum omnis essentiæ & entis conceptibilis, ita immensitas diuina est primum & intimum interuallum seu spatium, origo omnis interualli, & spatium omnium spatiorum, locus omnium locorum, sedes & basis primordialis omnis loci & spatij. Indicat hoc Arnobius l. 1. aduersus Gentes, cùm ait, *O maxime, ô summe rerum visibilium & inuisibilium procreator,* &c. *Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quæcumque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis,* &c. Hîc apertè dicit Deum esse *locum ac spatium* rerum. & Dionysius cap. 1. De diu. nominibus dicit Deum esse συνεκτικὴν φρουρὰν καὶ ἑστίαν ἁπάντων, id est, *custodiam & domicilium omnia conseruans & continens.* & c. 10. dicit, esse ἕδραν παντοκρατορικὴν καὶ πυθμένα πάντων. Id est, *sedem & fundum, in quo omnia firmantur & recumbunt.* 13 Itaque quando dicimus Deum esse extra mundum, per infinita spatia diffusum, aut esse in spatiis imaginariis, non volumus dicere Deum esse in aliqua re fictitia, veluti in chimera; vel esse in aliquo spatio re à se distincto; sed esse in spatio, quod ipsius immensitas formaliter extendit, cui infinitum spatium creatum potest coëxtendi. Sicut enim mundus non est in aliquo spatio creato, præterquam in sua intrinseca quantitate & extensione: ita Deus non est in aliquo spatio reali, præterquam in eo quod ipsius immensitas constituit, in quo etiam veluti priore & intimo spatio, est ipse mundus, & tota eius

Immensitas diuina primæuum spatium.

extenſio. Quare triplex ſpatium diſtingui poteſt, creatum, increatũ, & imaginarium. *Creatum* conſtat extenſione corporali, quali extẽditur quaquauerſum mundus. *Increatum* eſt ipſa Dei immenſitas. hæc eſt primum, intimũ & fundamentale ſpatium, cui omne aliud ſpatiũ innititur. *Imaginarium* eſt quod mens noſtra non valens aliter concipere Dei immenſitatem, imaginatur. Sicut enim non poſſumus concipere Dei æternitatẽ, niſi imaginando tempus infinitũ; ita nec Dei immenſitatem niſi concipiendo ſpatiũ infinitum. Quare cùm Deus dicitur eſſe in ſpatiis imaginariis, nihil aliud ſignificatur, quàm illum re vera exiſtere, vbicumque animo ſpatium aliquod fingi poteſt.

14. Hæc ſententia eſt verè Deo digna, & omnes tollit difficultates quæ contra illud ſpatium obiici ſolent. Hoc ſignificant Patres dũ dicunt, Deum ante mundum aut extra mũdum non fuiſſe, aut eſſe, niſi in ſemetipſo. Sic Tertull. contra Praxeã c. 5. *Ante omnia erat Deus, ſolus ipſe ſibi & mundus, & locus, & omnia.* Minutius Felix in Octauio: *Palàm eſt, parentem omnium Deum nec principium habere nec terminum, qui ante mundum fuerit ſibi ipſe pro mundo,* &c. S. Auguſt. in illud Pſal. 122. *Qui habitas in cælo,* &c. *Sed dicet aliquis: Antequam faceret Deus ſanctos, vbi habitabat? In ſe habitabat Deus, apud ſe habitabat, & apud ſe eſt Deus.* S. Bernardus lib. 5. De conſideratione: *Non eſt quòd quæras vltrà vbi erat* (nimirum ante mundum:) *præter ipſum nihil erat, ergo in ſeipſo erat.* Quæ loca intellige non tantùm de exiſtentia obiectiua qua erat in ſuo intellectu, ſed de exiſtentia naturali in ſua immenſitate veluti in ſpatio ſibi accommodato.

15. Neque hæc & ſimilia teſtimonia Patrum repugnant ſententiæ eorum, qui dicunt Deum eſſe in ſpatiis imaginariis, vt quidam volunt. Non enim mens eorum eſt, Deum eſſe ibi tamquam in aliquo reali à ſe diſtincto; aut id quod imaginatione ſola eſt, poſſe realiter continere Deum: ſed tantùm volunt tali modo loquendi & concipiendi clariùs & diſtinctiùs explicare immenſam Dei diffuſionem, quæ ſe extendit ad omne punctum & ſpatium, quod mens extra cælum fingere poteſt. Et ſanè mirum eſt, hanc ſententiam impugnari, cùm illi ipſi, qui aliter ſentire videri volunt, fateantur Deum eſſe præſentem in omni puncto, quod extra cælum mens poteſt deſignare, ne cogantur fateri eum illuc poſſe moueri. Itaque in re, nulla eſt hîc diſſenſio Patrum & antiquorum DD. Scholaſticorum, qui docent Deum ibi eſſe tantùm in ſemetipſo; à Caietano, Maiore, Molina, & aliis, qui dicunt illum

esse in spatiis imaginariis, id est vbicumque mens aliquod spatium concipere potest.

CAPVT III.

De substantiali & intima præsentia Dei in rebus omnibus: & quis hinc fructus colligendus.

16 RATIONE immensitatis fit, vt Diuinitas per suam essentiam omnia peruadat, & omnibus rebus sit intima, & intimè præsens ac coniuncta loco seu spatio, iuxta illud: *Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus.* Si *implet,* ergo ipse ibi per se præsens est, sicut lumen cælos & aërem suo modo implens, ibi per se intimè præsens est. Et Actorum 17. *Non longè est ab vnoquoque nostrûm: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. In ipso,* non solùm tamquam in causa efficiente, sed etiam tamquam in sede, fundo, & basi nos capiente, sustentante, conseruante & vndique ambiente. Si enim solum de efficientia vel conseruatione actiua loqueretur Apostolus, non efficaciter probaret, illum non longè esse ab vnoquoque nostrûm, nam sol longissimè distans à terra, in ea tamen lumen, calorem, & res innumeras producit & conseruat. Plus ergo voluit, nimirum nos in ipso esse & viuere, sicut in domicilio & fundo firmissimo, vt loquitur Dionysius lib. De diuinis nominibus cap. 1. & 10. Arnobius, & Tertullianus suprà. Porrò vbi Diuinitas est, ibi etiam sunt tres Personæ cum tota potentia, sapientia, bonitate, maiestate, ceterisque perfectionibus suis. Quæ sanè consideratio mirè excitat animum ad reuerentiam. Addo, Deum cum omnibus suis bonis quadam ratione magis esse præsentem cuique rei, quàm ipsa sit præsens sibi ipsi: nam totus est præsens & intimus cuilibet particulæ & indiuisibili puncto rei: ipsa verò res non est singulis partibus suis præsens tota, nec vna pars est præsens intimè alteri parti, nec vlla pars toti. Vnde etiam anima præsentior est corpori, quàm corpus sibi.

Ierem. 23.

17 Ex quibus perspicuum est, hanc præsentiam esse perfectissimam, adeò vt perfectior nulla fingi possit. Quo fit, vt hæc præsentia multùm distinguatur ab illa, qua Deus dicitur esse vbique per potentiam & *inspectionem*, vulgò *per præsentiam. Per potentiam* dicitur esse vbique præsens; tum quia vbique dominatur, & iurisdictionem ac imperium obtinet, ita vt de omnibus possit disponere: tum quia vbique

que operatur omnia conseruans & gubernans. Per *inspectionem*; quia omnia in conspectu eius sunt posita: & ipse omnia clarissimè semper & vbique intuetur. Hi duo modi existendi in rebus, per se non postulant intimam præsentiam essentiæ: quia etiamsi per essentiam solùm esset præsens in cælo, tamen cōcipi posset esse vbique per potentiam & inspectionem. Itaque hæc præsentia, quæ illi conuenit ratione immensitatis, est longè perfectior, cùm requirat intimam essentiæ coniunctionem, & indistantiam. Addo, hanc præsentiam talem esse, vt per eam Deus necessariò sit futurus omnibus rebus substantialiter & intimè præsens, etiamsi fingatur ipse non esse rerum auctor, & illæ ab alio principio ponantur productæ: quia ipse omne spatium imaginabile necessariò occupat, siue ibi sit res aliqua creata, siue non.

18 Hoc tamen diligenter considerandum est, etiamsi Deus omnibus rebus sit intimè præsens, easque suo substantifico influxu tangat & conseruet, ab illis tamen non posse tangi, ac proinde nec inquinari; sicut anima à corpore tangitur & inquinatur, dum eam incipit informare. Nam ita præsens est loco, seu locali præsentia & indistantia, cuilibet rei, vt tamen naturæ gradu & celsitudine infinitè distet, in seipsum collectus, & firmissimè in sua puritate subsistens, ab omnibus segregatus. Vnde simul & coniunctissimus est & remotissimus, præsentissimus & secretissimus, vnitissimus seu collectissimus & diffusissimus. Et quamuis infinitis modis per suos influxus ad creaturas descendat, manet tamen in sua celsitudine & immobili identitate stabiliter fixus, vt S. Dionysius ait. Lib. De cæl. hierarch. cap. 1.

19 Ex his sequitur primò, Posse nos Deum in omnibus rebus intueri, non solùm vt in effectu, vestigio, aut imagine, sed etiam vt ibi reipsa latentem, occultatum, & veluti sipario quodam creatæ naturæ velatum. Sunt enim omnia creata veluti tenuia integumenta, magnum illud arcanum & Sanctum sanctorum velantia. amoue cortinas, & vide quid intus lateat; illud nudum & purum intuere. Loquor de intuitu mentis per contemplationem, cuius homo in hac vita est capax. *Intuendum esse Deum in omnibus.*

20 Sequitur secundò, Posse nos omnia intueri in Deo. Omnia enim ab ipso & intimè penetrantur, & profundissimè sustentantur, & exterius diffusissimè circumdantur. Vnde totus mundus ita est in Deo, sicut paruula spongia in vastissimo mari. Mare enim exteriùs immensa vastitate sua illam ambit & circumfundit, interius intimè penetrat & humectat, & sua vi sustentat. Vel sicuti globulus vitreus *Omnia in Deo.* Augustinus l. 7. Confess. cap. 5.

in lumine solis: lumen enim interius totum globulum penetrat, & exterius ambit, in immensum se diffundens circumquaque.

Gaudium de eius præsentia.

21 Sequitur tertio, Maximum debere nos cōcipere gaudium, quod tantum thesaurum intra nos, nimirum in anima nostra, in corde nostro, in omnibus animæ viribus, in omnibus corporis particulis habeamus: nimirum Deum ipsum, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, cum tota potentia, sapientia, bonitate, omnibusque perfectionibus & diuitiis suis: præsertim cum & bonorum ipsius simus capaces, & ipse propensissima voluntate in nos ea cupiat diffundere, si nos ad excipiendum præbeamus idoneos. Cum enim ita nobis sit intimus, facilè potest nos perficere. sinat tantum sua dona in nos effluere, statim implebitur splendoribus anima nostra, & vita æterna in nos dimanabit: sicut si anima nostra esset omnipotens, nihil esset procliuius quam vt corpus nostrum statim perfectum & gloriosum euaderet. Quis ista perpendens, gaudio non exultet, omni mœrore depulso? Ad hunc enim modicum, & immensum illud bonorum pelagus in animas nostras exundabit, easque dulcedinis suæ, & omnium gaudiorū suorum participes faciet: si tamen nos dignè ad hoc comparauerimus, contemptis transitoriis ad æterna suspirantes. Orietur etiam ex eadem consideratione ingens in periculis omnibus fiducia. Si enim Deus nō solū intra nos est, intimè nos penetrans & sustentans, sed etiā vndique exterius circūdat & ambit, quis poterit nobis nocere, nisi ipse id peculiariter permittat? Quod si permiserit, certè de manu ipsius patienter & libēter debemus recipere, qui facit vt diligentibus ipsum omnia cooperentur in bonum; qui si quid aduersi permittit, boni nostri causa permittit.

Fiducia.

In præsentia eius versandum.

22 Sequitur quarto, Debere nos semper tamquam in præsentia Dei, cum magna reuerentia versari. Est enim nobis præsentissimus, omnes nostras cogitationes intuens, omnes affectus peruidens, omnium corda & renes perscrutans, & expeditam habens omnipotentiam suā ad nos æterna pœna subito mactandos, si eū ausi fuerimus offendere. Sicut enim intolerabilis est temeritatis, in præsentia Principis pro tribunali sedentis, & pœnam mortis minitantis, violare eius legem; ita multo magis intolerabile est, in præsentia Dei æternam mortem intentantis, & valentis statim inferre, audere eius præcepta contemnere: quod facit omnis qui peccat mortiferè. Vnde qui attentè hanc Dei præsentiam considerat, eamque semper ob oculos habet, numquam audebit illum offendere: sed assiduè ad eius amorem & timorem ex-

citabitur. Magnum itaque hac in re ponendum ſtudium, magnaque exercitatio, vt Deum ſemper nobis præſentem, omniaque noſtra intuentem ſtatuamus.

23. Sequitur quinto, Reuocandas eſſe cogitationes noſtras, quas extrorſum per creaturas diſperſas habemus, eaſque ad noſipſos cõuertendas; deinde in fundũ animi deſcendendũ, ibidẽ hoc immensũ arcanum reperturi. Quorſum enim per creaturas extra nos palabundi quęrimus, quod intra nos in Deo multo felicius & vberius obtinere poſſumus.

CAPVT IV.

Recollectio precatoria, de Immenſitate.

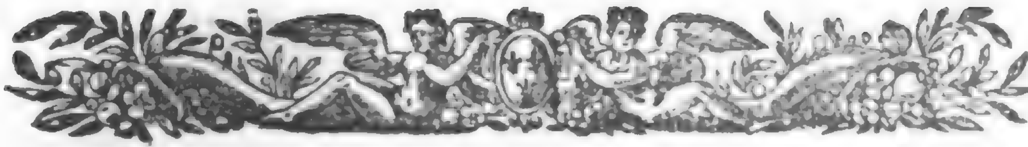
24 MAGNVS es, Domine, & laudabilis valdè, & magnitudinis tuę nõ eſt finis, excelſior cęlo, latior mari, profundior abyſſis, implens omnia, circumdans omnia, & tanquam ſphærã modicam totum hoc vniuerſum palmo circumplectens. Tu ſphæra incomprehenſibilis, cuius centrum vbique, ambitus & circumferentia nuſquam, vt quidam Philoſophus rectè dixit, ſi ſano ſenſu intellexit.

25 Omnia locorum ſpatia occupas intra & extra mundum, fundamen ipſe, ſedes & ſpatium omnis ſpatij, extendens & ſubſtituens primò, omnium ſpatiorum & interuallorum tam poſſibilium quàm realium immenſitatem, tamquam prima omnium baſis, cui omnia innixa. Neque enim cælum dumtaxat extendis, & huius mundi capaciſſimam vaſtitatem: ſed miro quodam modo etiam hoc ipſum ſpatium in quo mundum ipſum condidiſti, expandis, non alio ſanè interuallo quàm magnitudinis tuæ. Hæc eſt prima & fundamentalis capacitas, ſpatioſitas, ſeu laxitas, in qua omne aliud ſpatium conſtare debet, & cuius ratione immenſum ſpatium creatæ menti eſt imaginabile: ſicut æternitas tua eſt prima & originalis duratio, omnis durationis conceptibilis fundamentum. 26 Neque ſolùm in immenſum diffuſus, interuallum ſubtendis & extendis immenſum; ſed etiam in omnibus & ſingulis huius vniuerſi rebus & locis, in omnibus punctis deſignabilibus totus es collectus, totus completus, totus præſens, totus interior, cum vniuerſa potentia, ſapientia, bonitate, ceterîſque perfectionibus tuis, & cum omnibus donis & opibus tuis, quibus creaturam tuam beare & ornare potes. 27 Lates intra ſingula totus, aſſiduè omnia creans, formans, conſeruans &

tenens intrinsecus in luce ipsius esse, ne in suas tenebras & in nihilum relabantur; & ad te conuertens per instinctum boni.

28 Conuerte obsecro, cor meum ad te introrsum in fundum animæ meæ, vbi silente creaturarum strepitu, & importunarum cogitationum cessante tumultu, tecum commorer, te semper præsentem cernam, te amem, & venerer, & vocem tuam audiam, tibi miserias exilij mei exponam, & solatium apud te inueniam. Numquam præsentiæ tuæ me capiat obliuio, lux mea, dulcedo animæ meæ: numquam obliuiscar tui, sed semper quocumque me conuertero, mentis meæ oculis obuerseris. Totus enim vbique præsens es, & radios præsentiæ tuæ diffundis per singula. Sicut enim inuisibilis anima in hominibus se foris aperit per motus & operationes, quæ exteriùs parent in corpore, sic vt ipsius præsentiam clarè cognoscamus: ita tu, qui omnium es vita superuitalis, & omnium esse superessentiale, te satis manifestè prodis per ipsam creaturarum speciem, in qua elucet admirabilis sapientia & potentia tua. Quid enim aliud est omnis creatura, quàm impressio quædam & imitatio ęternorū conceptuum mentis tuæ? Tu enim sigillum primæuum & vniuersale, creatura verò veluti ἀποσφράγισμα, seu forma ex impressione sigilli resultans; non in solida aliqua materia, quæ detracto sigillo valeat speciem retinere, sed quasi in fluxa & euanida, in nihilo. Vnde ne ad momentum quidem constare potest, si sigillum absit, sed assidua præsentia & impressione est opus. Agnoscam igitur præsentiam tuam in omnibus, qui in singulis delitescens, esse & speciem omnibus assiduè suppeditas.

30 Da mihi prætereà, vt comprehendam cum omnibus Sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum diuinitatis tuæ, vt à me totus cogitatione & affectu deficiens, in illud pelagus immergar, ibique perdam meipsum & creata omnia, nihil aliud attendens, nihil aliud sentiens, amans, desiderans aut requirens ampliùs; sed in te solo acquiescens, & omne bonum in te possidens & perfruens. Sicut enim essentia tua infinita est & immensa, ita omne bonum, quod in te est, infinitum pariter & immensum est. Quis adeò auarus est, vt infinitum & immensum bonum ei non satis sit? Nihil ergo extra te quæram aut desiderem, sed tu mihi sis instar omnium, & supra omnia, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER TERTIVS, DE IMMVTABILITATE DEI.

CAPVT PRIMVM.

Deum eſſe immutabilem.

1 ERTIO loco occurrit *immutabilitas*. Hæc pendet ex infinitate & immenſitate. Nam quia immenſus eſt, non poteſt moueri loco; qua infinitus in toto genere entis, non poteſt ei vlla fieri acceſſio; complectitur enim omnia: & quia hæc omnia continet per eſſentiam, non poteſt quidquam perdere, ſicut nec ſuam eſſentiam amittere. Eſt igitur prorſus immutabilis & ſubſtantia, & loco, & intelligētia, & affectu, & omni modo intrinſeco. S. Thomas Dei immutabilitatem probat tribus rationibus. Primò, Quia Deus eſt purus actus, nihil habens admixtum potentialitatis; cum potētia imperfectionem dicat, & melius ſit eſſe actu quā potentia. quidquid autem mutatur, eſt aliquo modo in potētia ad id ad quod mutatur. Secundò, Quia eſt omnino ſimplex, & expers omnis cōpoſitionis. In eo autem quod mutatur, neceſſariò eſt aliqua compoſitio, dum ſucceſſiuè res eſt ſub di-

uersis terminis, vno recedente, & altero succedente. Tertiò, Quia est infinitus, comprehendens in se omnem plenitudinem perfectionis.

2 Hanc immutabilitatem multis locis insinuat Scriptura. Numerorum 23. *Non est Deus quasi homo, vt mentiatur; nec vt filius hominis, vt mutetur.* Psal. 101. *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur; tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Idem es*, nempe quoad omnia quæ in te sunt; nihil tibi accedit, nihil deperit; Malachiæ 3. *Ego Dominus, & non mutor.* id est, non sum mutabilis. Quæ enim Deo tribuuntur, κατ' ἐξοχὴν accipienda sunt. debent enim excellentiori modo exponi in Deo, quàm in creaturis, à quibus accepta. Sic immortalitas in Deo significat omnimodam immutabilitatem. 1. ad Timoth. 1. *Regi sæculorum immortali & inuisibili, soli Deo honor & gloria.* & cap. 6. *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem.* Iacobi. 1. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

Omnia in Deo ab omni æternitate perfectissimè.

3 Ex hac immutabilitate sequitur primo, Quidquid in tota æternitate Deo posset accedere sapientiæ, considerationis, consilij, amoris, gaudij, felicitatis, voluptatis, id totum ex omni æternitate in eo fuisse simul collectum, & firmissimè in omnem æternitatem in ipso permansurum. Tanta enim in ipso est omni boni plenitudo, vt nulla fingi possit accessio; tanta firmitas, vt nulla diminutio.

4 Sequitur secundo, Cum Deus mundum creat, cum res administrat, cum immutat, cum genus humanum delet, cum peccatores punit, cum tam multa, tam varia, tanta vt videtur sollicitudine per Prophetas loquitur; cùm naturam nostram assumit, & homo esse incipit; cum per eam tam mirabilia & multiplicia operatur; cum tam grauia patitur, cum crucifigitur, resurgit, ascendit in cælum, & Spiritum sanctum ad nos mittit; non ipse vllam vicissitudinem seu mutationem cogitationum, consiliorum aut voluntatum subit; non affectu vllo nouo tangitur, sed omnino immutabilis in sua simplicissima identitate & primæuo statu fixus supra omnia perseuerat. Simul & semel ante omnia sæcula concepit & statuit omnia quæ suis temporibus in lucem & existentiam sunt emersura. Ex vi huius antiqui & æterni decreti, omnia suis momentis promuntur.

5 *Apud illum*, ait S. August. l. 1. Conf. cap. 6. *rerum omnium instabilium stant causæ; & rerum omnium mutabilium immutabiles ma-*

nent origines, & omnium irrationabilium & temporalium sempiternæ viuunt rationes. &, vt ait Boëtius,

----------- *immotusque manens dat cuncta moueri.*

S. Prosper Sententia 145. *Aeterna & incommutabilis est voluntas eius, nec consilio alternante variatur: in qua simul est quidquid in rebus creandis vel ordinandis præcessit aut sequitur.* Eodem pertinent quæ scribit D. August. l. 1. Confes. c. 4. *Immutabilis mutans omnia, numquam nouus, numquam vetus, innouans omnia, & in vetustatem deducens superbos, & nesciunt, semper agens, semper quietus, colligens & non egens, portãs & implens & protegens; creans & nutriens & perficiens. Quæris cũ nihil desit tibi, amas nec æstuas, zelas & securus es; pœnitet te, & non doles; irasceris & tranquillus es, opera mutas, nec mutas consilium; recipis quod inuenis & numquam amittis; numquam inops, & gaudes lucris; numquam auarus, & vsuras exigis. Supererogatur tibi vt debeas, & quis habet aliquid non tuum? reddis debita nullis debens, donas debita nihil perdens,* &c.

6 Sequitur tertio, Omnem cogitationem, omne consilium, omnem voluntatem, omnem amorem, omne odium, omnem complacentiam & displicentiam, omne gaudium, omnem felicitatem, omnis boni fruitionem, quæ modo in Deo est, ab æterno in ipso fuisse, & in omnem æternitatem fore absque omni variatione, accessione, & imminutione. Vnde ex mundi creatione, ex Angelorum & hominum obsequiis, cultu, honoribus, laudibus, nihil illi accedit felicitatis, nihil gaudij intrinsecus. Neque ipse hæc fecit commodi aut solatij sui causa, sicut homo facit domum, & conquirit familiam & famulos: aut sicut Rex instituit regna, prouincias, ciuitates, vt potentiam suam augeat, rebus alienis & quæ extra ipsum sunt, ad hoc adscitis: sed fecit vt affluentiam bonorum suorum communicaret, & quodque illorum, prout capax est, suarum diuitiarum particeps efficeret: sicut sol non illuminat aërem, vt sibi prosit, sed vt rebus inferioribus benè sit.

Nihil deesset Deo etsi omnia perirent.

7 Itaque etsi totus mundus periret, & omnes Angeli & homines æternis pœnis addicerentur, ipse nihil inde incommodi acciperet, sed æque beatus in seipso, sibi ipse plenissimè sufficiens ad omnem voluptatem & felicitatem, permaneret. Sicut si Monarchæ totius orbis paruula aliqua villa periret cum mancipiis aliquot, nihil inde sentiret damni aut mœroris. Hinc Iob. 35. dicitur: *Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porrò si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua*

accipiet? & Psalmo 15. *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Ratio est, Primò, quia cùm ipse sit bonum infinitum, totum bonum creaturæ comparatione ipsius est instar nihili. Sap. 11. *Tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram.*

Deinde, quia cum omnia in ipso sint eminenter, nihil ipsi perire potest: etsi enim res in se pereant, manent tamen semper apud ipsum in eius sapientia & potentia, vbi non minus eas contemplatur & illis delectatur, quàm si foris existerent. Sic omnia possibilia illi existunt & viuunt.

Ex quibus perspicuum est, Primò neminem sibi debere blandiri quasi multum pro Deo fecerit, aut suis laboribus ei aliquod beneficium præstiterit. Nam præterquam quod hæc & infinita alia Deo ex gratitudine debeamus, ipseque à nobis optimo iure posset exigere: omnia ista nihil ipsi prosunt, sed nobis & proximis nostris. Secundò, frustrà insanire eos, qui suis maledictis & blasphemiis Deo nocere, mœrorem inferre, & de illo se vlcisci putant. Qui caput rupi illidit, non illam lædit, sed seipsum perimit. Quidquid in illam incommutabilem rectitudinem illisum fuerit, confringi necesse est. Omnis peccator dum legem illius violat, in illam impingit: quàm grauiter se læserit, apparebit omnibus in die iudicij, singulis in morte.

CAPVT II.

Libertatem arbitrij non officere immutabilitati, nec contrà.

Obiectio. VIDERI possit obstare huic immutabilitati, quòd diuina natura ex se non sit determinata ad actus liberos, sed omnino indeterminata & indifferens, verbi gratia, ad volendum mundum hunc & nolendum: Si enim est indifferens, ergo accedente velle aut nolle, mutabitur; aliter enim nunc se habebit quam anteà: anteà enim erat indifferens ad vtrumlibet, nunc vero est determinata ad alterum, verbi gratia, ad velle.

Responsio. Sed hæc indeterminatio non obstat; quia in tota retrò æternitate, vel temporis imaginarij infinitate, non potest dari vllum instans, in quo dici possit, Nunc diuina voluntas ad velle hunc mundum est indeterminata. Quamdiu enim essentia diuina fuit, etiam diuina

na voluntas ad hoc velle & ad omnes alios actus suos liberos determinata fuit. Itaque hæc determinatio non successit indeterminationi, ac proinde nullam mutationem induxit. Ad omnem enim mutationem requiruntur duo instantia sibi succedentia, in quorum priore res sit sub vno contradictorio, in posteriore sub altero: vt cùm quis ex non volente fit volens, aut ex volente non volens. Cuius ratio est, quia cum omnis mutatio simplex per se primo & intrinsecè sit inter contradictoria, & contradictoria non possint simul (id est eodem instanti) eidem inesse; necesse est vt diuersis instantibus insint quorum alterum alteri succedat. Quare cum nec in tempore, nec in æternitate possint assignari duo instantia sibi succedentia, in quorum altero diuina voluntas sit indeterminata, aut non volens hunc mundum; in altero sit volens; perspicuum est, nullam in ea ex hoc capite poni mutabilitatem.

In omni mutatione requiri duo instantia.

9 Dices, in priori instanti naturæ, iuxta nostrum modum concipiendi, diuina voluntas est indeterminata, & carens velle; in posteriori autem est determinata, & iam habens velle; ergo saltem ratione successionis horum instantium erit mutatio. Respondeo, Illa instantia non esse instantia durationis, sed rationis; & illud prius & posterius non dicere ordinem successionis, sed causæ & effectus, vel cuiusdam dependentiæ, iuxta modum quo hæc in diuinis locum habere possunt: & vt quidam dicunt, non est ibi prius in quo, sed à quo. significatur enim solum quidam ordo dependentiæ inter rationes conceptibiles in Deo. Secundum autem talia instantia, & tale prius & posterius, non fit mutatio, quia posterior terminus non excludit priorem, sed simul tempore insunt eidem. Confirmatur; quia si res diceretur mutari ex eo quod ipsa vt prior natura, caret aliqua forma (de carentia negatiua intellige,) vt posterior natura, illam verè habet, eidem simul eodem temporis instanti inessent contradictoria. nam mutatio debet esse inter contradictorios terminos.

Instantia naturæ non sufficiunt ad mutationem.

10 Ex his satis liquet, nullam in Deo ratione actuum liberorum factam esse mutationem, nec propter illos Deum vlla ratione posse dici mutabilem. Si tamen Deus non determinasset se ex omni æternitate, non posset se determinare in tempore absque aliqua sui mutatione: quia darentur duo instantia durationis, in quorum priore Deus esset indeterminatus, & carens volitione; in posteriore determinatus ad volitionem, eamque habens; verumque esset dicere, Deus ex non volente factus est volens; quod absque aliqua

mutatione fieri non posset. Nam etsi fortè non physicè, tamen moraliter nunc se aliter haberet quàm anteà habuerat: quia velle aliquid, est denominatio intrinseca.

Deus ad omnia se determinauit.

11 Hinc sequitur, Deum ex omni æternitate, & ante infinitum tempus se determinasse ad omnia futura, & non futura, deque omnibus perfectissimè deliberasse & statuisse, decernendo non solum quid reipsa fieri vel non fieri, permitti vel non permitti debeat, sed etiam quid quauis hypotesi imaginabili facta, futurum vel permittendum; non futurum aut non permittendum esset. Quæ determinatio est prorsus admirabilis, & infinities infinitam diuinæ voluntatis vastitatem & amplitudinem indicat: nam circa vnamquamque rem infinitæ hypotheses fieri possunt. loquor de hypothesi cõsiderata cum circumstantiis necessariis in particulari, vt inclinet voluntatem ad agendum vel non agendum: sapiens enim non se determinat in rebus agendis, nisi spectatis omnibus circumstantiis. Nullo igitur instanti in tota æternitate fuit in voluntate diuina aliqua indeterminatio aut indifferẽtia, vt ei possit succedere determinatio; sed omnia instantia, & ipsam temporis imaginarij infinitatem determinatio plenissima anticipauit & præuenit, estque tam antiqua & æterna, & immutabilis, quàm ipsa diuina essentia.

Postulat diuina essentia statim determinari.

12 Et quamuis diuina essentia ex se, vt est prior ratione actu libero, non sit determinata, sed indifferens, vt dictum est; tamen ex natura sua postulat vt statim hoc ipso quo est, ad omnia determinetur, ita vt ne momento quidem esse possit absque determinatione in alteram partem, nimirum ad velle aut nolle; ad velle permittere, aut nolle permittere; siue absolutè, siue sub aliqua hypothesi. Non enim omnia vult aut non vult absolutè, sed quædam solum sub aliqua conditione. Idem dico de voluntate permittendi. Ratio cur hoc postulet, est, quia manere indeterminatum, est imperfectionis: prouenit enim ex eo quod res non sit satis examinata, neque satis constet, vtrum hæc an illa pars magis expediat, vnde timetur ne in futurum aliquid occurrat, ratione cuius nos electionis factæ pœniteat. Sed nihil horum habet locum in Deo, qui ex omni æternitate plenissimè omnia considerauit, perinde ac si infinito tempore omnia & singula expendisset; & nouit clarissimè quid ex singulis sequi possit, & quid reipsa, si hoc vel illud ponatur, sit secuturum. Itaque nulla est ratio, cur voluntatem suam circa aliquod obiectum suspendat. Accedit quod ex hac-

suspensione & indifferentia necessariò sequeretur mutabilitas, vt ex antè dictis constat.

CAPVT III.

Omnia sub Deo esse mutabilia.

13 ESSE natura sua immutabile, ita Deo est proprium, vt nulli creaturę sit communicabile. Cùm enim nulla creatura possit esse immensa, sed necessariò sit limitatæ quantitatis, & limitatum spatium occupet, necessario etiam est mutabilis loco, & ex vno in alium transferri potest; vt videre est in Angelis, qui tamen sunt perfectissimi 14. Pari modo cum nulla res creata habeat omnem perfectionem cuius est capax per suam essentiam, necesse est eam perfici qualitatibus sibi congruentibus. Sic Angeli habitibus & actibus tum intellectus, tum voluntatis perficiuntur: ac proinde secundum has poterit in eis esse mutatio. Sic ex bonis facti sunt mali liberæ voluntatis electione, estque in illis cogitationum & volitionum multiplex & ferè assidua alternatio, prout varia de rebus agendis se offerunt. Denique etiam secundum esse substantiale sunt omnia mutabilia: quia sicut ex libero Dei influxu acceperunt esse, ita eodem influxu cessante necessario desinerent, & suum esse amitterent.

15 Hinc Apostolus 1. ad Timoth. 6. *solum Deum habere immortalitatem*, nimirum perfectam & independentem, ita vt nulla ratione possit vitam amittere. Et sancti Patres docent, Angelos esse quidem immortales, non tamen natura sua, sed gratia Conditoris. Damascenus l. 2. De fide cap. 3. *Immortalis est Angelus non natura, sed gratia. Nam omne quod cœpit, desinere suapte natura potest.* Cyrillus l. 8. Thesauri cap. 2. *Et si Angelus immortalis quædam res est, propter voluntatem & gratiam Saluatoris: tamen quia ortum habuit, & esse cœpit, occidere quoque potest, & non esse.* Et infrà: *Solus enim Deus propriè immortalis est, quia naturaliter id habet; cætera per gratiam, sicut creaturæ.* & Iustinus in Responsione 13. quæst. ad Gentes: *Solum Deum dicimus obtinere immortalitatem; quia ex sua ipsius natura, non ex aliena voluntate hæc illa adest.*

16 Neque his obstat, quod DD. Scholastici passim docent Angelos natura sua immortales: quia loquuntur de immortalitate, facta comparatione ad causas creatas. Cùm enim mortale & immortale

dicant ordinem ad causam intrinsecam vel extrinsecam, quæ possit vel non possit mortem inferre; dupliciter potest aliquid dici mortale & immortale, facta nimirum comparatione ad duplicem causam, potentiam inquam Dei, & potentiam creaturæ. Itaque si fiat comparatio ad potentiam Dei, sic nulla res creata natura sua est immortalis; ac proinde spectata conditione naturæ est mortalis, quia ex natura sua habet vt pendeat ex libero influxu Dei, ac proinde vt possit desinere esse. Sicut enim ex natura sua per se considerata habet vt possit esse: ita etiam vt possit non esse: quod posse non est aliud, quàm non repugnantia. Hoc modo intelligendi sunt SS. Patres cum dicunt, nihil creatum esse natura sua incorruptibile aut immortale, & omnia sicut inceperunt esse, ita posse desinere. Si verò fiat comparatio ad causam creatam; non solum Angeli sunt immortales natura sua, sed etiam animæ rationales, & corpora cœlestia, & fortè etiam elementa, præsertim si sint naturæ simplices. nihil enim horum perimi potest vi creata. Omne enim quod vi causæ creatæ perimi potest, debet esse tale vt possit in se ab illa causa recipere impressionem alicuius qualitatis vel formæ, quæ simul consistere non possit cum forma quæ illi inerat. Itaque debet esse compositum ex materia & forma, eiusque materia debet esse capax illius impressionis; vt patet in omnibus alterationibus & corruptionibus, quæ à causis naturalibus inferuntur. Vnde perspicuum est, nullam substantiam simplicem, qualis est natura Angelica, & anima rationalis, ac fortè substantia cælorum & elementorum, ab vlla vi creata perimi posse, cum ista non constent aliquo subiecto quod possit recipere aliquam impressionem, quæ cum illorum natura consistere nequeat.

Quomodo Angeli natura sua sunt immortales, & quomodo mortales.

18 Hæc tamen omnia, facta comparatione ad potentiam diuinam, sunt natura sua mortalia & corruptibilia, quia nullam habent firmitatem aut soliditatem, nisi ex Dei voluntate, & assiduo influxu: quem influxum, quia liber est Deo, & liberaliter, nullo præuio ipsorum merito confertur, sancti Patres *gratiam* vocant.

19 Hinc infertur, omnes Sanctos & Beatos, si naturam eorum spectes, posse amittere suam beatitudinem, gloriam, ac immortalitatem, & relabi ad nostras miserias; deinde posse peccare & amittere suam sanctitatem, ac damnari; imò posse amittere ipsam naturam, & conuerti in nihilum: quorum omnium assidua consideratio est illis causa summæ humilitatis & subiectionis erga Deum, & continuæ gratiarum actionis. Solus Deus supra omnia positus, omnia conti-

nens & conseruans, nihil suorum bonorum amittere potest; nihil ab alio accepit, sed à seipso omnia habet; nemini obnoxius, nemini debitor, nisi gratuita & liberali promissione sua. Ipsi gloria, ipsi imperium, ipsi gratiarum actio ab omni creatura in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

De aliis fructibus qui ex consideratione immutabilitatis Dei colligi possunt, dicemus lib. IV. De Æternitate.

CAPVT IV.

Recollectio precatoria, de Immutabilitate.

20 TIBI *Regi sæculorum immortali & inuisibili, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, soli Deo* & Domino meo *honor & gloria* ab omni creatura in terra & in cælo, & supra omnem creaturam in altissima & inaccessibili luce sapientiæ & Diuinitatis tuæ. Tu omnis immortalitatis & stabilitatis auctor, tu gluten & nexus omnium. 1. ad Tim. 1. Iacobi 1.

21 Per te Angelicæ naturæ & animæ rationales immortales & inexterminabiles constant. Per te cælorum firmitas, qui *solidi velut ære fusi sunt.* Per te *terra in æternum stat*, suis librata ponderibus in medio vniuersi, tamquam centrum immobile. Per te elementorum & materiæ indissolubilis natura. tam potenti manu his omnibus speciem impressisti, vt nulla arte eradi; tam validè contines intrinsecus, & cohærere facis, vt nulla vi possint dissipari. Iob 37. Eccl. 1.

22 Neque tantum immortalitatis & stabilitatis es auctor; sed etiam omnis motionis tam spiritalis quàm corporalis prima & suprema origo. Nihil enim fit visibiliter in hac totius creaturæ veluti amplissima Repub. quod non ab inuisibili aula summi Imperatoris, secundum ineffabilem distributionem donorum & gratiarum, præmiorum & pœnarum, bonorum & malorum, & ceterarum huius vitæ vicissitudinum, vel iubeatur vel permitattur. Prosper Sententia. 58.

23 Apud te rerum omnium mutabilium immutabiles sunt rationes & omnium temporalium æternæ stant origines. Semel ante sæcula omnia statuisti de omnibus, semel dixisti, & ex vi huius statuti promuntur & dispensantur sæcula, & quæ per sæculorum decursum suis momentis & locis in lucem veniunt. Ordo temporum apud te sine tempore est; nec aliqua tibi sunt noua, qui iam ab æterno fecisti omnia quæ futura sunt: *Fecisti*, inquam, in prædestinatione tua

in decreto tuo iubente vel permittente, & in præscientia tua infallibili omnia intuente vt præsentia.

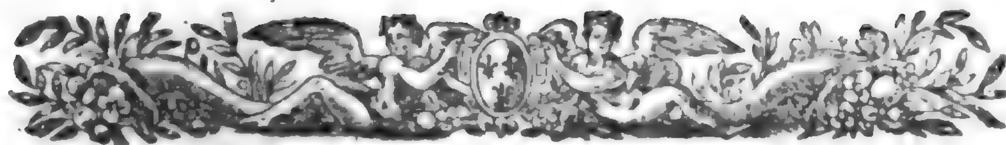
24 Apud te est omnis boni plenitudo, præexistens & anticipata ante omnia sæcula, cui nulla accessio, nulla fieri potest detractio. Simul habes ab initio quidquid per infinitum sæculorum decursum accedere potest; nec quidquam potes amittere, quia per essentiam tuam habes & es omnia. Non eges obsequiis nostris, neque ex salute nostra tibi aliquid commodi, vel ex damnatione aliquid incommodi prouenire potest. Et quamuis totus periret mundus, tu tamen nihil amitteres, neque beatitudo vel gloria tua idcircò minora forent, aut aliquid detrimenti caperent.

25 Amas tamen nos æterno & infinito amore; & nihil non agis vt salui simus, & beatitudinis tuæ participes; & cum à te recesserimus, non deseris nos, sed multis modis reuocas, sicut benignus parens filios fugitiuos, veniam promittens, ne in æternum exitium ruamus.

26 O immensam spiritus tui dulcedinem, qui tanta nobiscum vteris benignitate, non solum nihil tale promeritis, sed ingratis, sed rebellibus, sed assiduè te offendentibus, & malum pro infinitis beneficiis tuis rependentibus.

27 Illumina tenebras nostras, lux primæua; absterge ab oculis mentis nostræ nugacem nugarum huius mundi fascinationem, sensum simplicem peruertentem: vt quantum inter caduca & immortalia, inter fluxa & permanentia, inter bona huius sæculi & futuri intersit, clarè perspiciamus; vt illis contemptis hæc persequamur, hæc assequamur, his inhæreamus. Aufer à nobis mentis inconstantiam, ne in bono proposito fluctuemus, néve vnquam deseramus quod semel à nobis benè occœptum. Nihil enim magis noxium ad profectum, quàm instabilitas animi nusquam consistentis, & leui momento huc illuc instar arundinis impulsi.

28 Tange apicem animæ nostræ radio lucis tuæ, & mentem nostram trahe sursum ad te, supra omnium mutabilium sphæras, supra solis annique vias, supra omnia bona creata, & vinculo charitatis insolubili adstringe tibi, vt neque vita, neque paupertas, neque diuitiæ, neque gloria vel ignominia, neque voluptas vel afflictio; neque sublimitas vel profundum, neque ipsæ inferorum portæ & vniuersa diaboli tormenta valeant eam conuellere, aut à te separare.

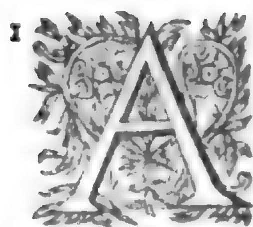

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER QVARTVS,

DE ÆTERNITATE DEI.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Æternitas.

1 ETERNITAS sequitur immutabilitatem, & non nisi ratione ab ea distinguitur. Nihil enim est aliud, quàm duratio rei immutabilis, principio & fine carens: duratio autem nihil est nisi esse rei continuatum & permanens. Definitur à Boëtio sic: *Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.* quæ definitio potius est causalis & fundamentalis quàm formalis. Vbi quatuor consideranda. Primò, Quod sit *possessio vitæ.* quo significatur perfectus quidam habendi modus, per quem vita non expectatur, sed tenetur præsens, non habetur in spe, sed reipsa obtinetur. *Vitæ* potius possessio quàm existentiæ; tum quia vita est perfectissimum esse, ac proinde in eius possessione meritò ponitur æternitas, quæ est perfectissima duratio: tum quia æternitas à nobis non concipitur nisi comparatione motus; in vita autem apprehenditur motus quidam & actuositas. *Definitio æternitatis.*

2 Secundò, *Interminabilis vitæ*; nimirum non solum in futurum vt in posterum non possit terminum accipere; sed etiam retrò in præteritum, vt numquam illa vitæ possessio potuerit incepisse. Debet enim vtrimque esse interminabilis, vt sit integra & non dimidiata æternitas. Hinc mundus, Angeli, Sancti & Beati omnes non sunt æterni seu ἀΐδιοι, sed αἰώνιοι; quia infinitis retrò sæculis non fuerunt, in posterum tamen infinitis sæculis permansuri.

3 Tertiò, Quòd *hæc possessio sit tota simul*; nimirum quia non habet partem post partem, sed omnem suam extensionē habet collectam in momentum; ita vt omni momento habeat totum simul vnitum, quidquid per infinitos sæculorum tractus habet extensum. Sicut enim immensitas Dei totam Dei magnitudinem, quæ absque termino in omnem partem diffunditur, colligit in punctum, vt non minus habeat in puncto loci, quàm in spatio immenso: ita æternitas durationem Dei, & (vt ita dixerim) ætatem seu vitam, quæ infinito tempori coëxtenditur, colligit in momentum, ita vt totam possideat in momento. Sicut enim immensitas se habet ad punctum loci, ita æternitas ad punctum temporis: postulat enim æternitas vt omnis apprehensio, omnis cogitatio, omne consilium, omne iudicium, omnis voluntas, omne decretum, omnis amor, omne gaudium, omnis felicitas, omnis complacentia & displicentia, denique omnes actus intellectus & voluntatis, qui successu temporis infiniti in Deum cadere possent, fuerint in illo, & sint perfectissimè quouis momento, omnibus retrò sæculis & in posterum futuris designabili. Non ita fit in creatura: nemo omnes cogitationes, omnes affectus, omnia gaudia, omnes voluptates, quas per longi temporis interuallum successiuè habere potest, simul possidet.

Comparatio immensitatis & æternitatis.

4 Cogita, quanta mens sit Deus, quàm vasta, quàm capax. Finge, per infinitum tempus quotidie ei occurrere nouas varietates, nouas sapientiæ notiones, noua gaudia: quàm infinitus horum esset numerus per infinitum tempus? Iam cogita, illum hæc omnia simul & semel comprehendisse, & possidere ab illo æternitatis nunc, ex quo fuit Deus. Non enim fuit Deus, quin statim simul hæc omnia comprehensa possideret.

5 Quartò, Quòd *hæc possessio sit perfecta*; nimirum, tum quia prorsus & ab intrinseco est inamissibilis (quod enim potest amitti, non perfectè possidetur) tum quia complectitur omnes motus vitales, ita vt non solum possideatur vita interminabilis quoad rei essentiam,

tiam, ſed etiam quoad omnia quæ in illa conſiderantur. Vnde Angeli, etiamſi eſſent ab æterno, non tamen propriè haberent æternitatem; quia non poſſident perfectè vitam ſuam totam ſimul, ſed ſolùm eſſentiam & actus beatificos. Ex his patet, æternitatem tria poſtulare: primò, vt ſit duratio: ſecundò, vt ſit immutabilis, ſeu tota ſimul: tertiò, vt ab intrinſeco, ſeu ex vi illius eſſe in quo fundatur, careat principio & fine. Vnde hoc modo breuiter definiri poteſt: *Eſt duratio tota ſimul, ab intrinſeco carens principio & fine.*

CAPVT II.

Æternitatem ſoli Deo propriè conuenire.

6 EX his quę Capite ſuperiore dicta ſunt, cõſequens eſt ſoli Deo competere propriè æternitatẽ. Primò, Quia ſolus initio caret durationis, ſolus numquam incepit, ſolus omne tempus & interuallum durationis occupat & ambit. Hinc vocatur *antiquus dierum*, apud Danielem cap. 7. quia (vt Dionyſius cap. 10. De diuin. nom. exponit) *ipſe eſt omnium æuum & tempus, ante dies, ante æuum, ante tempus*. quod intellige de omni tempore, etiam comprehenſibili à creatura. Parum enim eſſet, ipſum fuiſſe ante tempus reale, quod nondum ſex annorum millia compleuit; cùm etiam Angeli plurimis ſæculis, iuxta Patrum quorumdam ſententiam, ante illud tempus fuerint, Deumque laudauerint: ſed fuit etiam ante omne tẽpus imaginabile, quantumuis illud longum cõcipiatur. Accipe ante conditum mundum tot ſęcula quot ſunt arenæ in littore maris; Deus iam erat: accipe totidem myriades ſæculorum; Deus anteà erat: hunc immenſum ſæculorum numerum in ſe multiplica; adhuc Deus infinitis ſæculis eſt antiquior. Origenes. Greg. Nazianzenus. Baſilius. Hilarius. Ambroſius. Hieronym. Damaſcen.

7 Dicitur *omnium æuum & tempus*, quia omne æuum ex ipſius duratione pendet, & omne tẽpus ex ipſo fluit, qui æuo & tempori ſuũ eſſe tribuit & continuat. Vnde cap. 5. idem Dionyſius ait: Α᾿υτός ἐςιν ὁ αἰὼν τῶν αἰώνων, ὁ ὑπάρχων πρὸ αἰώνων. *Ipſe eſt æuum æuorum, exiſtens ante omne æuum.* & paulò antè: Α᾿ρχὴ καὶ μέτρον αἰώνων, καὶ χρόνων ὀντότης, καὶ αἰὼν τῶν ὄντων. *Ipſe eſt principium & menſura æuorum, & temporum entitas, & entium æuum*, quæ omnia cauſaliter intelligenda.

8. Omnis verò creatura initium habet, quia non ex ſubſtantia Dei, ſed ex nihilo eſt. Imò ſecundùm ſanctorum Patrum ſententiam,

nec æterna retrò esse potest. Docent enim, creaturam suo Conditori non posse esse coæternam. S. Aug. lib. 12. De ciuit. c. 15. *Tempus quoniam mutabilitate transcurrit, æternitati immutabili non potest esse coæternum. Ac per hoc etiamsi immortalitas Angelorum non transit in tempore, tamen eorum motus quibus tempora peraguntur, ex futuro in præteritum transeunt, & ideò Creatori coæterni esse non possunt.*

Augustinus. Creaturam non posse esse æternam.

Fulgentius. Fulgentius lib. De fide ad Petrum c. 3. *Hic Deus qui sine initio semper est, quia summè est, dedit rebus à se creatis vt sint, non tamen sine initio: quia nulla creatura eiusdem naturæ est, cuius est Trinitas vnus Deus, à quo creata sunt omnia.* Hîc indicat, creaturam non posse carere initio durationis, quia non est naturæ diuinæ, sed ex nihilo.

Ambrosius. S. Ambrosius l. 6. Hexaëmeron c. 1. *Quid tam inconueniens, quàm vt æternitatem operis cum Dei omnipotentis coniungeret æternitate?*

Basilius. S. Basilius l. 2. contra Eunomium pag. 8. *Nos autem æternitatẽ creaturis tribuere, & Creatorem hac confessione priuare, eiusdem amentiæ dicimus.* Antè probauerat Filium esse æternum, hinc infert, non esse creaturam, vt volebat Eunomius. Rationem adfert: Quia sicuti repugnat Creatori non esse æternum; ita creaturæ repugnat esse æternam. Dicit esse eiusdem amentiæ: non quia vtrumque est hæreticum, sed quia vtrumque ex natura rei inuoluit repugnantiam.

Damascen. S. Ioannes Damascenus l. 1. De fide c. 8. distinguens generationem & creationem, dicit, *generationem carere principio temporis, & esse æternam, quia opus est naturæ, & ex substantia Patris procedit. Creatio verò*, inquit, *cùm sit opus diuinæ voluntatis, non est coæterna Deo: quia quod ex non ente ad esse producitur, non est aptũ natum esse coæternum ei quod principio caret, & semper est.*

9 Quidam putant, Damascenum solùm velle dicere, creaturæ non esse necessarium aut connaturale, esse ab æterno. sed praua translatione decipiuntur. Illud enim οὐ πέφυκε, non rectè vertitur, *non est natura comparatum*, vel *natura non postulat*: sed *non potest*, οὐ δύναται. vt passim Argyropilus apud Aristotelem vertit. vnde significat repugnantiam ex natura rei. Simili modo idem Damascenus paulò antè dixerat, quòd diuina natura οὐ πέφυκε ὑπομένειν πάθος ἢ ῥεῦσιν. vbi non vult dicere, ei non esse naturale, sustinere passionem & defluxionem, sed ipsam non esse aptam seu capacem passionis. Ex quibus patet, ex sanctorum Patrum sententia repugnare naturæ creatæ, vt sit coæterna suo Conditori. Et quamuis difficile sit huius rei causam adferre, eò quòd rationem infiniti non satis per-

ſpectam habeamus: tamen per ſe eſt rationi valdè conſentaneum, ne creatura vlla in re poſſit æquari ſuo Conditori, nec poſſit ei dicere, Ante me non extitiſti: tam antiquus ſum quàm tu, & Filius tuus. Deinde ratio creaturæ videtur inuoluere, vt anteà nō fuerit. Hinc Patres Græci definiunt creationē, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν, *ex non ente ad eſſe productionem.*

Creatio quid.

10 Et S. Auguſtinus li. contra Felicianum Arrianum c. 7. ex definitione creaturæ probat Filium non eſſe creaturam. *Creatura*, inquit, *eſt ex eo quod adhuc non eſt, aut aliquando non fuit, rei cuiuſlibet corruptibilis, quantum in ſe eſt, Patris omnipotentis Dei voluntate facta ſubſtantia. Hæc definitio vtrùm in Filium* Dei *cadat, videamus*, &c. Itaque omnes iſti volunt, de ratione creationis & productionis ex nihilo eſſe, vt res producta aliquando non fuerit. Et ſanè ſi Arriani putaſſent creaturam poſſe eſſe Deo coæternā, facilè dixiſſent, Filium eſſe quidem creaturam, ſed creaturam æternam: & ſic amouiſſent á ſe præcipuam ſui erroris inuidiam. Maximè enim offendebat, quòd dicerent, fuiſſe aliquando tempus, nempe imaginarium, quo Filius non erat: idque putabant omnino ſequi ex ſua ſententia, qua ſtatuebant eſſe creaturam. Prætereà ſi aliquid fuiſſet à Deo conditum ab æterno, eius creatio non fuiſſet peracta momento, ſed æterno tempore durare debuiſſet; nec Deus potuiſſet rem illam in nihilum redigere, aut influxum ſuum ſubtrahere, niſi poſtquam res illa æterno tempore duraſſet. quod ſanè videtur abſurdum, nec m[illegible]s vllo modo poteſt concipere. 11 Denique ſicut creaturæ repugnat immēſitas, per quam coëxtendatur omnibus ſpatiis locorum; cur non etiam æternitas, per quam omnibus ſpatiis temporum? quia par eſt ratio; imò hoc videtur conceptu difficilius.

Damaſ. l. 1. c. 8. Athanaſ. Orat. 4 contra Arrianos Baſil. l. 2. contra Eunomium.

Nec obſtat, quòd Deus ab æterno habuerit omnem ſuam potentiam, & potuerit habere voluntatem illam liberam creandi; vbi autem adeſt poteſtas & voluntas, ibi quoque ſit effectus. Nam ſimili modo in omni parte ſpatii per totam immenſitatem locorum adeſt illi ſua omnipotentia & voluntas libera, & tamen non poteſt creari aliqua creatura, quæ totum illud immenſum impleat. Cauſa eſt, quia id repugnat naturæ creatæ. Rectè tamen conuincit illud argumentum, in quouis momento temporis imaginarij quantumuis hinc retrorſum diſtante, potuiſſe fieri creaturam, & antè: ſicut in quouis puncto loci imaginarij poteſt fieri, & vlteriùs. Et hoc ſufficit ad ipſius omnipotentiam immenſam & æternam aſſerendam.

12 Secundò illi soli competit propriè æternitas, quia solus ex se vitam habet interminabilem. Omnis creatura ex se potest desinere & in nihilum euanescere; tota ipsius duratio assiduè ex Deo pendet. Deus ex se, id est, non aliunde. ipse enim est prima & fundamentalis vita & duratio, fons omnis vitæ & durationis. Vnde Dionys. c. 5. De diuin. nominib. in fine: Διότι καὶ αὐτοαιών, καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μέτρα τῶν ὄντων, καὶ τὰ μετρούμενα δι' αὐτοῦ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ. *Quare ipsum æuũ, & omnia quæ sunt, & mensuræ rerum, & quæ sub mensuras cadunt, per ipsum & ab ipso sunt.*

13 Tertiò, Quia solus totam vitam simul possidet; in creaturis non est tota simul. Et si enim in Angelis sanctis & Beatis visio beatifica & fruitio tota simul sint, alij tamen actus intellectus & voluntatis, locutiones & auditiones non sunt simul, sed alij aliis in infinitum succedunt. Vnde D. August. lib. 1. Confess. cap. 6. *Summus enim es, & non mutaris, neque peragitur in te hodiernus dies; & tamen in te peragitur, quia in te sunt & ista omnia: non enim haberent vias transeundi, nisi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies: & quàm multi iam dies nostri & patrum nostrorum per hodiernũ tuum transierunt, & ex illo acceperunt modos, & vtcumque extiterunt, & transibunt adhuc alij, & accipient, & vtcumque existent.* Psal. 101. *Tu autem idem ipse es, & omnia crastina atque vltrà, omniaque hesterna & retrò, hodie facies, hodie fecisti. Quid ad me, si quis non intelligat? gaudeat & ipse, dicens: Quid est hoc? gaudeat etiam sic & amet, non inueniendo inuenire potiùs te, quàm inueniendo non inuenire te.* Hîc per *hodie* intelligit *nunc* æternitatis, quod numquam est crastinum, numquam hesternum, numquam præteritum, numquam futurum; sed semper hodiernum, semper præsens, semper *nunc*, in quo Deus omnia peragit & omnia peregit tam futura quàm præterita. Idem in Psal. 2. explicans illud, *Ego hodie genui te: In æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit; nec futurum, quasi nondum sit.* quare per verbum *hodie* intelligit eo loco æternitatem, quæ tota est simul ac præsens. D. Bernardus Serm. 80. in Cantica: *Tempora sub ea* (natura diuina) *transeunt, non ei, futura non expectat, præterita non recordatur, præsentia non experitur.*

14 Quartò, Quia solus totam vitam suam *perfectè* possidet, tum quia solus *totam simul*, vt dictum est; tum quia possidet illam *per essentiam & à se*, creatura autem per participationem à Deo. Hinc ille integrè & illimitatè vitam habet tanquam totam vitam, & ipsum omnis vitæ fontem possidens: creatura limitatè, & certis

terminis circumscriptam, quasi vitæ quamdam particulam & scintillam. Explicat hoc fusè D. Dionysius cap. 6. De diuinis nominibus.

CAPVT III.

Deum ratione suæ æternitatis esse fundamentum temporis imaginarij infiniti.

15 SICVT Deus per essentiæ suæ infinitatem est fundamẽtum omnis creaturæ possibilis, & per immensitatem omnis loci & extensionis possibilis; ita per æternitatem fundamentum omnis temporis & durationis successiuè possibilis. Nisi enim illa essent in Deo reipsa, hæc non haberent vllo modo esse obiectiuum & intelligibile: nam etiam in esse obiectiuo habent essentialem dependentiam ab illis perfectionibus diuinis. Ideò enim infinitæ sunt rerum species possibiles, quia essentia diuina per suam infinitatem infinitis modis est communicabilis: ideò spatium immensum est imaginabile, quia diuina essentia per suam immensitatem illud quasi expandit; vel potiùs, quia ipsa est spatium immensum fundamentale, cui aliud scilicet corporeum coëxtendi potest. Denique ideo tempus retrò infinitum cogitari potest, quia æternitas Dei est infinita duratio, cui tempus successiuum infinitum potest coëxtendi (intellige, quantum est ex parte æternitatis) vnde ipsa conceptum obiectiuum temporis infiniti substituit.

Fũdamẽtum omnis durationis.

16 Itaque Deus non solùm est causa existentium, vt actu sunt; sed etiam est fundamentum possibilium & totius esse, speciei, modi, quem singula habent in esse obiectiuo. Quæ sanè consideratio mirificè extollit diuinæ essentiæ maiestatem & magnitudinem infinitam, sic enim ab illa non solùm dependent omnia quæ actu sunt, sed etiam omnia quæ actu non sunt; nec solùm secundùm esse actuale, sed etiam solùm esse possibile & intelligibile, licet diuerso modo. Nam secundùm esse actuale pendent à libero eius influxu, ac proinde à libera eius voluntate nulla naturali necessitate: secundùm esse possibile pendent ab eo naturali necessitate ante omne decretum liberum. qua de re plura infrà Libro v. De Omnipotentia.

Hinc vlteriùs fit, vt sicut infinitudo essentiæ non potest concipi à nobis, nisi in ordine ad species rerum possibiles; nec immensitas,

nisi respectu spatij imaginarij possibilis, ita nec æternitas nisi comparatione temporis imaginarij infiniti.

Aeternitas longissima est & breuissima.

17 Ex dictis sequitur primò, Æternitatem simul esse & longissimam & breuissimam. *Longissimam*, virtute & coëxtensione; quia infinitis temporum spatiis se exæquat. *Breuissimam*, quia in puncto temporis habet omnia quæ per infinitum tempus habere potest. Itaque sicut tempus est *nunc volans* (nihil enim de tempore est, nisi ipsum *nunc*, sed illud semper fluit, estque omni momento aliud & aliud) ita æternitas est *nunc stans*. Nam in ea omnia sunt simul; & semper in eodem consistunt statu. Sub ipsa volant omnia tempora, & prætereuntibus aliis succedunt alia; & omnis creata natura suos accessus & recessus patitur, amissis antiquis noua acquirens. Hinc tempus & temporalia omnia sicut flumen quoddam, æternitas sicut rupes firmissima, sub qua flumen raptim transit: omnes aquæ partes successiuè adlabentes rupem subeunt, & transeunt; nec vmquam redeunt; rupes autem semper eodem loco manet. Sic omnia temporalia alia post alia succedunt & transeunt sub æternitate, numquam reditura vt rursus fluant. Est enim æternitas similis puncto, circa quod describitur circulus: sicut enim punctum illud respondet toti circũferentiæ, & singulis eius punctis, ita æternitas respondet & assistit toti tempori, & singulis eius momentis.

Temporalia sunt instar fluminis, æternitas instar rupis.

Est similis puncto in circulo, & centro in motu circulari.

Efficit bonũ infinitè melius, & malum infinitè peius.

18 Sequitur secundò, Æternitatem omne bonum, quod affecerit, efficere infinitè melius; idque dupliciter: Primò, Ratione durationis; quia tribuit ei durationem infinitam, atque adeò infinitum esse. Esse autem eò melius est, quò maius, siue intensiuè maius sit, vt cùm res in se est perfectior; siuè extensiuè, vt cùm diffunditur per subiectum maius, vel per maius tempus. quæ ergo infinitè durat, infinitè melior est, Exemplum: Voluptas vnius diei magnum bonum est, magnique penditur; voluptas vnius hebdomadæ, pluris penditur; vnius anni, pluris, centum annorum, longè pluris; 1000. in decuplum pluris; & sic deinceps, quò diutiùs durat, eò æstimatur amplius. Ergo quæ durat infinitè, infinitè pluris æstimabitur. Idem dicendum de gloria, diuitiis, pulchritudine, cæterisque bonis. Contrarium accidit in pœnis: æternitatis enim pœnam facit infinitè peiorem & molestiorem. Secundò, Ratione collectionis illius boni; quia totum commodum, quod res illa infinito tempore successiuè adferre potest, colligit in vnum, & simul conferri, percipi, ac gustari facit: vt si tota voluptas, quam lau-

tum conuiuium per paates & successiuè adferre potest tempore infinito, colligeretur in vnum, & tota simul æterno tempore tribueretur, esset infinitè melior & maioris æstimationis. Simili modo æternitas in malis, nempe in pœnis, colligit illas quodam modo in vnum, & simul sentiri facit. etsi enim simul non existant, tamen facit simul apprehendi, & sic infinitum quemdam dolorem animo inurit.

CAPVT IV.

De fructu qui ex consideratione æternitatis percipitur.

19 QVADRVPLEX potissimùm fructus nobis hinc colligendus. Primus est, Incomprehēsibile quoddam gaudium beneuolentiæ & congratulationis in Deum, ex prædictorum perpensione nascitur. Cùm enim omnia ipsius bona, quæ per se infinitæ sunt perfectionis intensiuæ, etiam æternitate intimè veluti imbuta cogitamus; consideramus in illis nouam quamdam infinitatem, eamque geminam. Vnde triplicem in illis contemplamur infinitatē: Primam, ratione perfectionis intensiuæ: Secundam, ratione durationis infinitis tum retrò, tum in futurum sæculis: Tertiam, ratione collectionis in vnum; quia æternitas totum commodum quod infinito tempore successiuè ex aliquo bono percipi potest, colligit in vnum. *Gaudium & gratulatio.*

20. Hac ergo triplici ratione gaudendum nobis est, & congratulandum Deo nostro de quouis ipsius bono, tum essentiali, tum personali. Gratulandum Patri, quòd sit fons Diuinitatis & processionum diuinarum; quòd talem & tantum genuit Filium, quòd immensum spirauerit amorem: quòd hos produxerit non à 100. vel 1000. annis, sed ex omni æternitate: quòd in omnem æternitatem producat. Filio, quòd tanti Patris sit Filius; quòd omnium Patris bonorum in solidum particeps; quòd vnà cum Patre sit fons Spiritus sancti; quòd hæc bona habeat ex omni æternitate in omnem æternitatem; quòd non successiuè, non partitè, sed tota simul completissimè. Pari ratione gratulandum Spiritui sancto. Denique simul gratulandum omnibus & singulis diuinis personis, quòd bono fruantur infinito, quòd eo fruantur ex omni æternitate in omnem æternitatem; quòd totum gaudium simul percipiant & sentiant, quod per totam æternitatem successiuè sentiri posset.

21 Secũdus est, Maximum gaudium concupiscentię, nimirum quod ex tanti boni certa & cita expectatione nascitur. Cùm enim consideramus, totum illud bonũ Dei æternum, nostrũ esse, nobis promissũ, & à nobis in æternum & totum simul possidendum; non possumus nõ maximo gaudio affici. Si enim dilectores mundi de istis infimis & momentaneis bonis ex inopinato oblatis, sępè ita gaudent, vt vix se capiant; quantum nobis gaudendum de bonis summis, infinitis, & sempiternis, quorum suauitas tota simul percipietur? Et quamuis nõ fuerimus ab æterno, tamen possidẽtes Deum, fruemur in eo etiam æternitate, quatenus infinitis retrò sæculis extitit, mente nos retrorsum & antrorsum extendentes; sicut & tota immensitate fruemur, in immẽsum illud pelagus nos immergentes. Vnus enim spiritus erimus cum Deo. Sensum igitur & gustum habebimus diuinorũ, sicut & ipse Deus habet, etsi dispari gradu. Ibi possidebimus diuitias infinitas, non decem, centum, vel mille annis, sed infinitis sæculis; non sensim & successim commoda & oblectationem earum percipientes, vt fit in hoc mũdo; sed affatim, accumulatim, & omnibus simul fruentes. 22. Itaq; triplicem habebunt æstimationem, & tripliciter infinitam. primò, ratione obiecti, seu bonorum ipsorum: secundò, ratione durationis æternæ in possidendo & fruendo: tertiò, ratione collectionis in vnum; quia totum commodum quod æterno tempore ex illis percipi potest, simul collectum & cumulatum erit in vnum.

Triplex æstimatio in bonis quibus fruemur in futura vita.

23 Tertius est, Maximus timor æternæ damnationis; quia in hac est infiniti & æterni illius boni iactura, & summi æterniq; e tormenti perpessio. Nullum malum pœnale maius, grauius, acerbius animo concipi potest. Nulla enim iactura comparari potest cum iactura boni infiniti & æterni, quod in æternum erat possidendum. Nullum sensuum tormentum conferri potest cum tormento ignis in æternum duraturo. His accedit æternus carcer, æternæ tenebræ, æterna sitis, æternus vermis, æternus fœtor, æternus horror, æternus luctus, æterna comploratio, & quidquid malorum cogitari potest, ibi erit, & æternum erit. Quis æternitatem in istis omnibus considerans non exhorrescat? Quis mundi vanitatem, diuitias, voluptates, honores ad momentum captare velit, cum tanto æternorum malorum periculo? Ponamus mala ista solùm mille annos duratura; nihilominùs ingens esset fatuitas, pro momentaneis & infimis rebus, pro modica & breui voluptate, periculo tanti & tot annorum tormenti se exponere. Quantò ergo maior erit fatuitas, si cen-

Aeternitas in pœnis.

ſi centum millium annorum pœna foret? Quanta ſi centuplo diuturnior? & ſic deinceps ſine termino, quò productior ſtatuetur pœna, maior quoque cenſebitur fatuitas, eius periculo ſe obiicere. Cùm ergo certiſſimum ſit, pœnas iſtas omnes fore ſempiternas; neceſſe eſt, infinita quadam amentia & fatuitate teneri eos, qui futurorum ſecuri, quotidie peccata peccatis adiiciunt, & certiſſimo æternæ damnationis periculo ſe exponunt. Nullam ego animo concipere poſſum maiorem fatuitatem, nullam pernicioſiorem inſaniam, qua tamen illi ſponte tenentur: quia ſi vellent parumper conſiderare quid ſit æternitas, facilè ea liberarentur, & ad ſanitatem redirent. Neque ad hoc opus eſt totius æternitatis ſublimis conſideratio; ſed dimidiatæ dumtaxat, quæ in futurum extenditur, popularis & attenta cogitatio. Hæc enim æternitas, & ſi dimidiata, tamen tanta eſt, vt nulla ſæculorum multitudo quidquam ad illam ſit aliud quàm momentum. Conſtitue montem arenarum qui impleat totum orbem, vnde ſingulis ſæculis vna tollatur arenula, quot ſæculorum myriadibus opus erit vt totus abſumatur? quis hoc numeret aut animo comprehendat? & tamen cum totus fuerit poſt innumera ſæcula conſumptus, nihil detractum æternitati, ſed ſolùm erit initium, ſicut antè. Denique poſt omnia ſæcula imaginabilia & comprehenſibilia ab homine, vel ab Angelo, nihil ademptum erit æternitati, ſed ſemper erit initium. Hæc cogitatio quotidie nobis animo verſanda; quia nulla ad omnes tentationes vincendas, ac pericula peccatorum cauenda potentior, nulla efficacior. Vnde monet Sapiens Eccleſiaſtici 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua* (æternitatem pœnarum & prę miorum) *& in æternum non peccabis*. Tantum enim timorem homini incutit, vt omne peccatum mortiferum tamquam ſummum malum, vtpote ſummi mali certiſſimam cauſam, ſummè deteſtetur ac fugiat.

Fatuitas omnium maxima.

Contemptus temporaliũ.

25 Quartus eſt, Contemptus huius mundi. Qui enim æterna conſiderat, clarè videt quàm parui & nullius momenti ſint omnia temporalia, ſi cum æternis comparentur. Nam quidquid tranſit, hoc ipſo quo deſijt, perinde eſt ac ſi numquàm fuerit. Fruatur quis omnibus mundi voluptatibus, omnibus honoribus, omni gloria, omni imperio plurimis annis: priuetur poſtea iſtis omnibus, nihil habebit ex omnibus commodi, nihil reſtabit illi niſi mœror, & triſtis memoria ſe bonis iſtis omnibus orbatum eſſe, quæ eò erit acerbior, quo bona illa viſa ſunt illi dulciora. quò enim ſuauior eſt poſ-

ſeſſio, hoc amarior eſt amiſſio; vt vel ob hanc vnicam cauſam, etſi alia non ſubeſſet, temporalia ſint contemnenda. Quod verò æternũ eſt, numquam amittitur, numquam amitti poteſt. vnde eſt infinities melius & optabilius re temporali, etſi aliam præ illa excellentiam non haberet. Accedit, quòd temporalia non ſimul ſua commoda adferãt, ſed ſenſim; priore enim commodo euaneſcente ſuccedit aliud: bona æterna ſimul ſua commoda præſtant. Vnde & hac ratione temporalia ab æternis infinitè ſuperantur.

CAPVT V.

Recollectio de Æternitate.

26 PRIVSQVAM *montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à ſæculo vſque in ſæculum tu es Deus.* Tu enim principium & artifex omnium; vnde & ante omnia. Non naturæ aliqua neceſſitate impulſus hanc rerum vnitatem, hoc magnum palatium cum incolis & opibus ſuis effudiſti (ſicut ſol lumen effundit) vt opus tuum tibi coæternum eſſe poſſit: ſed libertima voluntate, vt ſummus artifex, finxiſti & ædificaſti. Antiquior ergo es opere iſto, quod nondum ſex annorum millibus conſtitit. Sed quot, obſecro, ſæculis antiquior? neque illud omnino abſurdè quæritur, quaſi ante hunc mundum ſæcula nulla fuerint, in quibus tu exiſteres, & bonis tuis fruereris.

Pſal. 89.

27 Etſi enim ante cæli & terræ conditionem, ſolis & lunæ conuerſiones, quæ noſtros dies, menſes & annos metiuntur, ex quibus quantæ ſint rerum noſtrarum minutæ durationes cognoſcimus, non fuerint; dubium tamen non eſt (niſi de vocibus contendere velimus) quin durationes & ſpatia aliqua fuerint quaſi dierum, menſium, annorum, & ſæculorum, ſub quibus iſti motus extendi & tranſigi potuiſſent, ſi tunc extitiſſent: ſicut nec modò, abſoluto mundi huius curriculo, ceſſantibus cælorum motibus, durationes omnes & ſpatia temporum abolebuntur. Capiamus ergo retrò ante conditum orbem, centum millia ſæculorum; iam tunc eras Deus. Capiamus totidem ſæculorum milliones; iam ibi eras, æquè magnus, æquè potens, æquè ſapiens, æquè beatus. Denique ſine fine maiorem & maiorem ſæculorum numerum retrorſum mens concipiat; & inueniet te cum omnibus bonis & gaudiis tuis infinitis ſæculis adhuc priorem & antiquiorem.

28 Tu enim es hypostasis, & principium, & mensura omnium sæculorum; tua æternitate prior omnibus sæculis & superior, sub quo omnia voluuntur sæcula. Sicut enim tua immensitate extendis, ambis, & contines omnia spatia locorum: ita tua æternitate anticipas, protendis, & ambis omnes durationes & moras temporum, tamquam omnium radix & origo. Sub te omnia inchoantur principia, omnes accedunt profectus, omnis transigitur vita, omnes procurrũt motiones, omnis perstat existentia, omnes proueniunt termini, omnes clauduntur fines.

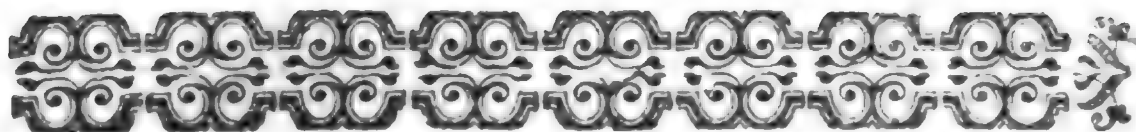
29 O æternitas, omnis boni primæua & interminabilis complexio; omnis vitæ insenescibilis tota simul & perfecta possessio; omnis beatitatis sine principio & fine superplenissima fruitio! Tibi nihil præteritum, nihil futurum; tibi nulla accessio, nulla decessio fieri potest. Nã altitudine tui *nunc*, quod infinitum tempus ambit, omnia simul colligis; in illo omnia tenens præsentia, vt nec fugere possint in præteritum, nec de nouo in futurum aduenire. Omnia enim præsentia, præterita & futura præcipis & anticipas; & tibi iam præsentia erant priusquam futurorum notionem haberent. Et si enim quæcumque aliquando futura sũt, ab æterno futura fuerint; nisi tamen ea sciuisses, & vel facere vel permittere voluisses, ab æterno non futura fuissent.

30 In tuo *nunc* omnia semel constituta & decreta; omne consilium de omnibus captum & conclusum. Nihil de nouo restat deliberandum, nihil non plenissimè expensum: omnia definita & decisa, quæ vel fient vmquam, vel non fient. Ibi quoque & nos numerari & appensi sumus, & librata sunt omnia opera nostra. Ibi nobis pœna vel gloria æterna præparata; ibi vel regnamus cum Sanctis omnibus in gloria, vel incendiis inferorum cum impiis & dæmonibus ardemus. Æternitas præscientiæ & decretorum tuorum anticipat omnia: & quidquid in tempore futurum est, ibi iam factum est.

31 O æternitas! abyssus gaudij Sanctis, abyssus miseriarum & dolorum impiis! Sicut enim omne bonum facis infinitè melius & optabilius, ita omne malum efficis infinitè peius & molestius. Quæ mens magnitudinem tuam capere, quod robur animi pondus tuum sustinere queat? Tu omnem superbiam retundis, omnem duritiem frangis, omnem animositatem reprimis, omnes peccatores perturbas, omnes pios in afflictione recreas, & ineffabili gaudio perfundis. *Momentaneum enim & leue tribulationis huius,* 2 ad Cor. 4.

ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Pro *momentaneo malo* rependetur æternum bonum; *pro leui tribulatione*, pondus gloriæ immenſum; pro *afflictione terrena*, gloria in ſublimitate. Væ miſeris peccatoribus, qui momentaneum & leue huius vitæ ſolatium, æterno illi gloriæ ponderi anteponunt: qui æternum malunt ſubire ſupplicium, quàm momentaneo huius vitæ carere commodo: qui terrena iſta præferunt cæleſtibus, infima ſublimiſſimis, momentanea ſempiternis.

32 O æternitas! tu ſemper menti meæ obuerſeris, tu intimis mihi ſenſibus inhæreas, tu omnium mearum actionum & totius vitæ ſis regula. Omnia temporalia, ſiue bona, ſiue mala, præ te contemnam & nihili ducam. Tu mihi in omni afflictione ſis ſolatium, & in omni tentatione præſidium, & in omni proſperitate monitorium. Tibi verò προαιωνίῳ & αἰωνοτόκῳ principio, quod omni principio antiquius, tibi æuorum parenti, ſæculorum Regi, temporum diſpenſatori, ætatum prouectori, omnis permanſionis & durationis baſi, & beatæ æternitatis largitori, omnis honor & gloria in omnem æternitatem, Amen.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS

LIBER QVINTVS, DE OMNIPOTENTIA DEI.

SVPERIORIBVS quatuor Libris breuiter actum est de quatuor perfectionibus diuinis quæ circa ipsam essentiam instar modorum concipiuntur: sequitur nunc vt agamus de illis quæ concipiuntur instar qualitatum, nec tamen inuoluunt respectum ad creaturas vt existentes; quales sunt maximè istę quatuor, Potentia, Sapientia, Bonitas seu Perfectio, & Sanctitas, de quibus agemus quatuor Libris sequentibus.

CAPVT PRIMVM.

Deum esse omnipotentem.

1 OMNIPOTENTIA Dei plurimis locis traditur à Scriptura diuina. nam plusquam 70. locis vocatur *omnipotens*. Idem multis aliis locis disertè asseritur; vt Matth. 19. *Apud Deum omnia possibilia sunt.* Marci 10. *Omnia possibilia sunt apud Deum.* & c. 14. *Pater, omnia tibi possibilia sunt.*

Luc. 1. *Non est impossibile apud Deum omne verbum.* Idem patet ex Symbolo: *Credo in Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ.* Estque hic articulus fundamentum nostræ religionis, cùm præcipua eius dogmata eo nitantur, vt dogma de creatione mundi, de eiusdem conseruatione & gubernatione; mysterium Incarnationis, Eucharistiæ, Resurrectionis, Visionis beatificæ, & similia.

2 Idem colligi potest ratione. Primò, Ex eo quòd totũ hoc vniuersum omnia rerũ genera complectens fecerit. Vnde euidenter patet, illum alia similia sine fine efficere posse. Sicuti pictor, qui vnam formam potest excellentissimè depingere, potest etiam quasuis alias quas animo complecti potest: & architectus, qui vnam palatij ideã potest animo concipere, & opere exhibere, potest etiã alias quasuis.

Secundò, Ex modo faciendi, tum ex parte actionis, tum ex parte termini. Ex parte actionis; quia summa felicitate, nimirũ solo verbo & iussu. *Ipse enim dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt.* (Psal. 148) nihil facilius verbo. Hæc summa facilitas, signum est sũmæ potentiæ, ac proinde omnipotentiæ. Ex parte termini; quia ex nulla materia, sed ex nihilo: quod numquam Philosophi potuerunt vel animo concipere. quare & ex hac parte, eius potentia limite caret. Ex parte enim formæ, res in infinitum multiplicari possunt: vt si architectus posset extruere domos sine materia, vel ipsam materiam primitus excitare, nullus posset eius arti statui terminus: nam sine fine plures & plures domos posset extruere. Quòd enim plures nequeant fieri, defectu materiæ prouenit. Est igitur hoc signum euidens omnipotentiæ. Nec enim maior fingi potest, quàm quæ totum ex nihilo facit. Confirmatur, Quia quò res longiùs distat ab esse, eò maiore opus est potentia vt trahatur ad esse: atqui longissimè distat ab esse, quod non latet in potentia materiæ, sed in puro nihilo. solaque potentia obiectiua; ergo opus est maxima potentia, quæ sola est omnipotentia.

3 Tertiò colligitur ex infinitate essentiæ; potentia enim sequitur essentiam. Nam vel est ipsa rei essentia, considerata vt est effectiua; vel quiddam sequens essentiam per modum naturalis proprietatis. Ergo cùm essentia sit penitus infinita, potentia quoque omnino infinita erit: sunt enim hæc inter se commensa.

Quartò, Ex participibilitate essentiæ. tanta enim est potentia, quanta est essentia in ratione participibilitatis ad extra: sed essentia infinitis modis est participabilis seu imitabilis, idque secundùm singulos gradus rerum, qui sunt, esse, viuere, sentire, intelligere. Ergo

potentia est infinita. Vide S. Thomam l. 2. contra Gentes c. 22. vbi similes aliquot rationes eleganter adducit.

Quintò, Ex ratione sapientiæ. quia tanta est potentia, quanta est sapientia. Quidquid enim per suam sapientiam potest concipere vt operabile, per suam potentiam potest efficere. sicut perfectus pictor, quidquid potest imaginari, potest exteriùs depingere. Atqui infinitas rationes, & species rerum infinita illa sapientia concipit: ergo potest omnes illas producere.

CAPVT II.

Quædam consectaria Omnipotentiæ diuinæ.

4. EX his sequitur primò, Deum posse omnia efficere per seipsū, quæ potest per creaturas. Omnes enim vires & facultates quę sunt in creaturis, sunt ab ipso, & in ipso eminenter existunt. Cū igitur ipsius potentia omnem creaturæ potentiā eminenter contineat; omnia potest, quæ omnis creatura potest; idque modo lōgè perfectiore. *Deus potest per se facere quidquid per creaturas.*

5 Sequitur secundò, Cùm Deus dicitur *omnipotens*, & *omnia posse*, &c. τὸ *omnia* non solùm designare ea quæ sunt reipsa, aut quæ ab his fieri possunt; sed omnia absolutè, quorum conceptui non repugnat esse; qualia sunt omnia, non solùm quæ à mente humana & Angelica, sed etiam quæ ab ipsa Dei sapientiæ infinita concipi possunt. At hæc quàm sunt infinita? quàm mirabilia & exotica, & omnem captum mentis humanæ & Angelicæ excedentia? Quàm mira & multa sine termino fingit mens humana? quantò mirabiliora & peregriniora, & plura mens Angelica? sed in infinitum magis miranda & plura mens diuina? Hæc omnia solo verbo, solo nutu potest in opus explicare, & foris reipsa repræsentare. Sicut enim diuina sapientia est regula diuinæ potentiæ, ita etiam nullus alius limes ei statui potest. Confirmari hæc possunt ex illo dicto Angeli, Lucæ 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum;* id est, nulla res quæ animo concipi queat, aut verbo exprimi, vt Doctores passim exponunt. Vnde certissima & ab omnibus recepta sententia est, eaque fine tenenda, vel fidei proxima, *Deum posse quidquid non inuoluit contradictionem.* id est, quidquid non includit non esse simul cum esse. *Non esse* enim formaliter tollit *esse*, ac proinde simul cum illo stare non potest: idque adeò est *Potest omnia facere quæ ipsius sapientia potest extra se concipere.*

euidens, vt ſit principium omnis ratiocinationis, in quod omnis ratio omniſque diſputatio vltimò reſoluitur, vt in Metaphyſica traditur. Omne igitur conceptibile poteſt Deus, tam negatiuum quàm poſitiuum; ſed negationem & poſitionem eiuſdem ſimul connectere non poteſt: quia hæc eſſentialiter ſe mutuò tollunt.

Poteſt alia facere.

6 Sequitur tertiò, Deum præter ea quæ reipſa fecit, poſſe facere alia ſine fine. Primò, Poteſt facere alios mundos innumerabiles ſimiles & æquales huic mundo. at quanta res eſt mundus iſte, quàm immenſa? quantus terræ circuitus & profunditas? quanta latitudo maris & aquarum copia? quanta vaſtitas aëris? quanta cęleſtium corporum amplitudo? Terra ſecundùm veriorem ſententiam Geographorum continet in ambitu milliaria 19080. vnde profunditas vſque ad centrum eſt milliarium pluſquam trium millium. Cælum lunæ, vt tradunt Aſtronomi, diſtat à terræ centro milliaribus 120630. cælum ſolis pluſquam quatuor millionibus: ſtellæ fixæ pluſquam 80. millionibus milliarium. tanta etiam ab his dicitur eſſe cæli octaui ſpiſſitudo. vnde conuexum eiuſdem cæli diſtat à terra pluſquam 160. millionibus milliarium. Milliare voco 1000. paſſus, id eſt ſpatium quinque millium pedum. Quãta nunc & quàm incomprehenſibilis illorum pernicitas? Sol ſingulis horis conficit pluſquam 1160000. milliaria, id eſt, vndecies centena millia, & ſexaginta millia, vel vt Arithmetico more loquar, vnum millionem, & centum ſexaginta millia milliarium: qui etiam maior tota terra dicitur 160. Stellæ circa Æquinoctialem, vt quæ in cingulo Orionis, ſingulis horis pluſquam 42. milliones percurrunt. quis tantam velocitatem animo concipiat? Nam tãta eſt hęc velocitas, vt per eam intra ſpatium Salutationis Angelicæ ſepties terra circuiri poſſet. Vnde ſequitur, ſi aliqua ſtella (quarum minima adſpectu notabilis, maior eſt tota terra decuplo octuplo) in aëre tanto impetu moueretur, vniuerſas vrbes & domos mox diſſipatum iri, imò totum mare & montes radicitus euulſos in puluerem ſoluendos & accendendos, non valentes tantam vim & diſtractionem perferre. Supra iſtos cælos ſunt tres alij (poſteriores Aſtronomi ex quadruplici motu Firmamenti quatuor ſtatuunt) nimirum Cryſtallinum, Primum mobile, & Empyreum, quod eſt ſedes Beatorum, quod ſecundùm Aſtronomos multò longiùs abeſt à Firmamento, quàm Firmamentum à terra. Quis iſta conſiderans non obſtupeſcat? & tamen has tam immenſas moles Deus vno verbo fecit & formauit, & continet in natura, & ita velociter currere

Vide Clauiũ in Sphæram.

rere iussit: & eadem facilitate posset plures mundos & huic æquales condere. Non opus erat istis maiora considerare ad omnipotentiam Dei percipiendam, cum nec ista mens capere queat: nihilominus potest Deus longè maiora. Itaque

7 Secundo, potest alios mundos maiores isto condere, seruata proportione singularum partium, idque sine termino: verbi gratia, vt singulæ partes sint centuplo vel millecuplo maiores partibus huius mundi, terra terrâ, mare mari, sol sole, cælum cælo; idque id quauis alia proportione sine fine. Vnde tota mundi huius machina ad potentiam Dei est instar paruæ pilæ: potest enim Deus facere mundum adeo magnum, vt totus hic mundus ad illum comparatus sit instar grani milij; & in illo tantam multitudinem Angelorum, vt hic numerus Angelorum qui modo existit, sit instar pugilli ad arenam maris. *Potest alios hoc mundo maiores.*

8 Tertiò, Potest etiam facere alios mundos specie ab hoc distinctos, & præstantiores; idque sine termino. similiter Angelos specie distinctos, & præstantiores. De Angelis est ferè communis sententia DD. De mundi partibus est eadem ratio. sicut enim in spiritibus sunt gradus infiniti, cur non similiter sint in corporibus? Constat sane esse gradus in corporibus: nam aqua præstantior est terrâ, & aër est præstantior aquâ; & inter cælos est ordo naturalis dignitatis. Quis dicat hunc ordinem sistere in supremo cælo, nec posse corpus præstantius à Deo fieri? aut non posse fieri elementa alia nostris analoga? Nullo modo dubitandum est, quin in thesauris diuinæ sapientiæ lateant & alia elementa, & alij cæli nostris analogi & præstantiores. cuius etiam signum est tanta diuersitas terrarum, liquorum, vaporum vel spirituum nostra elementa æmulantium, quæ tamen inter se specie differunt. Idem dicendum de corporibus mixtis, metallis, lapidibus, gemmis, plantis, animalibus. Quidquid autem latet in sapientia, etiam latet in potentia: quidquid enim potest concipere, potest & facere. Vnde non fecit hunc mundum & cętera quæ in ipso sunt, quasi nihil posset præstantius aut maius, sed quia hic sufficiebat ad finem sibi propositum, qui est declarare potentiam, sapientiam, & bonitatem suam; quod hic mundus tamquam specimen eximium diuinæ artis & potentiæ satis præstat. Tale enim opus tam varium, tam immensum, & in omnibus partibus suis absolutum, non potuit fieri nisi à potentia, sapientia, & benignitate infinita. Sicut pictor vel architectus, qui etsi infinita possint opera facere, tamen suffi- *Potest alios mundos specie distinctos.*

cienter artem suam declarant in vno aliquo magno opere, si illud faciant excellentissimo modo, quo intra suam speciem fieri potest.

Infinita individua. Replicationes infinitæ.

9 Quartò, Potest sub singulis speciebus infinita indiuidua, & rursus singula indiuidua replicare infinities, id est, sine vllo termino. Itaque ex vno homine potest facere maximum exercitum, implere omnia regna & vrbes omnes, ex vno pisce implere totum mare, & flumina omnia; ex vna arbore omnia siluarum spatia, omnésque montes vestire.

Modus existendi spiritalis.

Quintò, Potest corporibus dare modum existendi incorporalem & inuisibilem, vt ex augustissimo Eucharistiæ mysterio constat. Itaque cælum, terram, maria cum omnibus insulis, regnis, oppidis, populis, atque adeò totum mundum potest ponere in grano milij absque vlla partium imminutione, perturbatione, aut offensione. Deficit mens ista perpendens, nec tantam sustinere potest diuinæ potentiæ maiestatem.

Possibilitas intrinseca rerum.

10 Sequitur quartò, In obiecto omnipotentiæ diuinæ duplicem considerari posse possibilitatem: intrinsecam & extrinsecam, remotam & propinquam. *Intrinseca possibilitas* est aptitudo ipsius rei, seu non-repugnantia ad existendum. Eadem dici potest possibilitas remota. ratione enim huius dicitur res possibilis, etiamsi non consideretur vlla potentia qua possit produci: sicut color est in se visibilis, etiamsi nullus sit visus qui possit illum videre. Hanc possibilitatem habet res quodam modò à Deo, non quidem per actionem aliquam liberam vel necessariam, qua Deus rem illam in esse possibili producat (esse enim possibile quà tale, non potest esse terminus productionis, nec potest habere causam effectiuam) sed habet eam à Deo tamquam à causa quasi exemplari. Essentia enim diuina, quatenus est tali modo imitabilis & communicabilis, est ratio per modum radicalis ideæ, cur humana natura sit possibilis, & habeat tale esse obiectiuum & potentiale. Idem censendum de reliquis omnibus possibilibus. Itaque ipsa essentia est prima radix omnis esse obiectiui, & possibilitatis intrinsecæ omnium possibilium: & omne esse obiectiuum possibilium pendet ab essentia diuina tamquam à prima & originali omnium idea, à qua singula suam speciem & rationem conceptibilem in suo gradu & ordine variè limitatum habent, modo iam explicato.

Pendet ab essentia diuina

Possibilitas extrinseca.

11 *Possibilitas extrinseca* est, quam res habent ratione omnipotentiæ diuinæ, per quam possunt produci, & accipere esse actu. *Extrinsecam* voco, quia non concipitur vt quid intrinsecum rebus,

ſed vt denominatio extrinſeca à potentia diuina. Eadem dici poteſt poſſibilitas propinqua: quia poſita diuina potentia, res ſtatim poteſt fieri, nec aliquid aliud ad eius productionem requiritur, quam voluntas producentis.

Itaque omnia poſſibilia continentur in eſſentia diuina tamquam in originali radice, & quaſi in exemplari, virtuali, & radicali: in ſapientia tamquam in exemplari formali, in quo etiam exiſtunt obiectiuè modo perfectiſſimo & illuſtriſſimo: magis enim ibi fulgent, quam in ſuis naturis creatis. In potentia, tamquam in cauſa effectrice. Etſi enim hæc non diſtinguantur ex parte rei: tamen vt à nobis concipi poſſunt, neceſſario illa diſtinguimus, & conceptibus diſtinctis apprehendimus.

Ex his conſiderationibus patet quanta ſit diuinæ potentiæ magnitudo & amplitudo, cùm ſe extendat ad omnia quæ ſapientia diuina extra ſe poteſt concipere quæ eadem omnia in ipſa eſſentiæ infinitate eminenter continentur.

CAPVT III.

Quis fructus huius conſiderationis.

12 EX horum conſideratione ſequuntur tres potiſſimum in nobis affectus. Primò, Maximæ cuiuſdam reuerentiæ & ſubmiſſionis. vnde Apoſt. Petrus Epiſt. 1. c. 5. *Humiliamini ſub potenti manu Dei: vt vos exaltet in tempore viſitationis*. Quis enim cogitans ſuam imbecillitatem & illius omnipotentiam, non ſubmittat ſe illi in omnibus, tamquam habenti in nos ſummum ius & ſummam poteſtatem? Sit quis maximæ ſapientiæ & ſanctitatis, & reliquis omnibus perfectionibus ornatus; ſi tamen in nos nihil iuris aut poteſtatis habeat, non magnopere illum curamus, aut eius reuerentia mouemur: ſi autẽ ſummam ſimul in nos habeat poteſtatem, & pro arbitrio poſſit de nobis diſponere, etiamſi multis aliis ornamentis careat; ſummam tamen ſubmiſſionem & reuerentiam ei exhibemus. Exemplo ſunt qui agunt cum maximis Principibus: quanta reuerentia & ſubmiſſione ſe gerunt coram illis? Itaque conſideratio diuinæ potentiæ hunc affectum excitat quàm maximè.

Triplex ex his affectus. *Reuerentia.*

13 Secundò, Excitat affectum timoris. Vnde Scriptura paſſim commemorat diuinam potentiam eiuſque ſtupenda opera, vt homines ad timorem excitet, & Dominus Luc. 12. *Dico autem vobis*

Timor.

amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete. Vbi ter repetit hunc timendum, idque cum noua asseueratione *Ita*, Græcè ναί, id est, certè, profectò; indicans quantopere Deus sit timendus ratione illius potestatis. Et sanè quis non timeat eum, qui tantam pœnam potest irrogare, & æterno tempore continuare? Intolerabilis & incomprehensibilis est pœna ignis, quam vel ob vnicum peccatum mortiferum infligit; sed hanc potest sine termino augere, pro numero & magnitudine peccatorum quæ quisque admisit. Vnde potest esse tanta, vt omnis pœna ignis huius vitæ (etiamsi quis in maximo rogo, vel in ardentissima fornace nudus iaceret) mitis, blanda, imo ludus & iocus ad illam habeatur. Itaque si is qui habet vnum peccatum mortale, punitur pœna ignis, vt ex Scripturis constat; quanta erit pœna eorum qui 100. qui 1000. qui decem aut centũ millia peccatorum mortiferorum habebunt? talis enim est proportio pœnarum, qualis est culparum. sicut & in præmiis ea erit proportio præmiorum, quæ meritorum. Si ergo tuæ culpæ excedunt culpas alterius in centuplum; centuplo quoque erit grauior pœna tua: iuxta illud Apocal. 18. *Quantum glorificauit se & in delitiis fuit, tantum date ei tormentum.*

Fiduciæ. 14 Tertio, Excitat affectum fiduciæ. Si enim omnipotens nobis assistit, qui omnium causarum creatarum, omnium hominum & dęmonum continet habenas, ita vt nec in minimum motum possint absque eius nutu emicare; cur timeamus aliquam creaturam? Nihil enim nobis potest inferre incommodi, nisi ipse annuerit: non annuet, nisi id nobis possit esse vtile ad vitam æternam. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, vt ait Apost. ad Rom. 8. Deinde, cur non libentissimè feramus id quod ipse vult nos ferre? hac cogitatione armatus B. Franciscus Xauerius, securus stabat inter gladios & fremitus Barbarorum. Ad eamdem fiduciam excitat nos Dominus Matth. 6. v. 25. vsque ad finem. & Luc. 12. v. 6. *Nonne quinque passeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis vos.* Ad timorem quoque & fiduciam ex consideratione potentiæ diuinæ pulcherrimè nos excitat Psal. 32. *Exultate iusti in Domino: rectos decet collaudatio.* & cætera quæ sequuntur vsque ad finem.

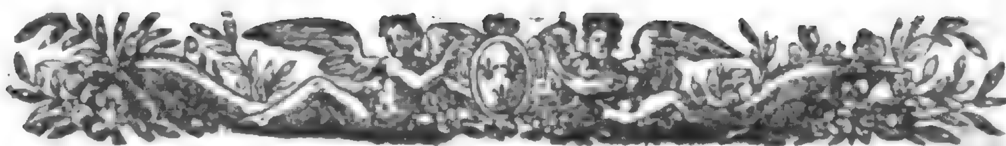
CAPVT IV.

Recollectio precatoria, de Omnipotentia.

15 O Adorandam, tremendam, & religioso silentio venerandam omnipotentiam tuam, Domine Rex sæculorum, qui omnia per te potes, quidquid possunt omnes creaturæ tuæ; à quo omnis potentia, omnis vis, omnis energia rerum omnium est instituta & dependens; qui omnia ex nihilo solo verbo condidisti, & condita eodem substantifico influxu conseruas, ex omnipotentiæ tuæ manu ea veluti suspensa tenens, ne in suum nihilum relabantur; coram quo totus mundus est instar pilæ modicæ, & omnes Gentes instar stillæ roris antelucani. Qui reipsa potes efficere & præstare, non solum quidquid omnes homines & Angeli animo concipere, sed etiam quidquid sapientia tua infinita potest excogitare: par enim est potentia tua sapientiæ tuæ, & æque latè se extendunt & diffundunt; cum hæc sola sit illius regula & mensura. quam enim aliam habeat mensuram potestas immensa, nisi immensam? hinc non minus ea tenes & possides quæ non sunt actu in esse producta, quàm quæ esse & speciem exterius acceperunt. Delitescunt enim in thesauris potentiæ & sapientiæ tuæ, & ad minimum nutũ tuum in esse foras prosilient, & dicent, Adsumus ad obsequium tuum. Non indiges laudibus & obsequiis nostris: si enim velis, infiniti tibi mox suppetent famuli, qui incomparabiliter te melius colant, & omni laude celebrent.

Ad Heb 1. 3. Isa 40. 11. Sap. 11. 23. Lucæ 1. 37. Baruc. 3. 34.

16 Insere animo meo profundissimam reuerentiam & humilitatem in consideratione tantæ potentię tuæ: tu enim de me & de omni creatura tua potes disponere & statuere pro arbitrio tuo; nec quisquam tibi potest dicere, Cur sic facis? tua enim sunt omnia, & opera manuum tuarum. Semper te mihi præsentem cogitem, & extenta manu omnipotentiæ tuæ, ęternæ damnationis fulmen minitantem, si sanctissimas Leges tuas violauero. Adde etiam fiduciam & securitatem cordi meo in te, vt neminem timeam præter te, nec vlla creatura me à charitate tua abstrahere valeat. Quid enim sunt cætera omnia coram te, aut quid mihi absque tuo nutu possunt nocere? Quod si ab aliquo me affligi permiseris, hoc ipsum mihi in salutem vertas, & ad æternam vitam cooperari facias. Amen.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS

LIBER SEXTVS,

DE SAPIENTIA DEI:

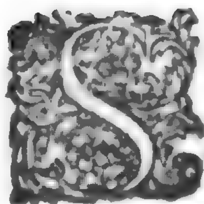
ET SIMVL

DE VERITATE ET VITA.

CAPVT PRIMVM.

In Deo esse perfectissimam sapientiam.

S.Tho. 2 2. q. 9. a. 2.

1 APIENTIA propriè est notitia veritatis, nõ quęuis, sed per supremas & primas causas. Qui plurima nouit experientia, vel ex effectis, vel ex causis propinquis & creatis, dicitur quidem experiens, gnarus, doctus, multiscius; non tamen propriè *sapiens*: quia altissimas causas non contemplatur, neque ex illis notitiam suam ducit. In Deo igitur est sapientia, quia omnia nouit per supremas causas, nimirum per notitiam essentiæ suæ, quæ est omnium suprema causa efficiens, finalis, exemplaris & fundamentalis. Comprehendendo enim essentiam suam, hoc ipso ex vi illius comprehensionis cognoscit distinctissimè & clarissimè omnia possibilia (sub quibus continentur etiam omnium possibilium complexiones)

Sapientia Dei.

quæ nimirum ipse per se facere potest; & illa comprehendendo, cognoscit vlterius omnia in particulari, quæ singula illorum facere vel pati possunt, & in quibus deficere. Neque hoc solum, sed etiam quid singula in quauis occasione essent factura, si talis vel talis occasio daretur. Neque in his sistit, sed etiam clare intuetur quid reipsa in omnem æternitatem sit euenturum, quibus momentis, quibus locis, quibus occasionibus, & aliis circumstantiis. Ratio est, quia in Deo cognitio abstractiua possibilium cum sit infinitæ perfectionis & efficaciæ in attingendo obiecto, hoc ipso quo obiecta illa reipsa sunt futura, fit intuitio existentium; nec opus est alia vi aut conatu. Vnde patet, omnem intuitum futurorum esse ex vi comprehensionis essentiæ, nec aliud requiri, quam positionem obiectorum. Tunc enim cognitio quæ prius seu in priori signo rationis erat abstractiua, transit in intuitiuam ex vi suæ perfectionis. Docet hoc aperte Dionysius De diuin. nomin. c. 7. *Non enim*, inquit, *ex rebus ipsis res discens, nouit eas diuina mens; sed ex seipsa, & in seipsa, secundum causam, omnium scientiam & notionem & essentiam præhabet, & antè comprehendit: non singulis secundum cuiusque speciem intendens, sed secundum vnicam causæ complexionem cuncta sciens & continens, sicut & lux secundum causam in seipsa tenebrarum notionem anticipat, non aliunde quam ex luce tenebras noscens.* Hic manifestè tradit, Deum ex vi cognitionis essentiæ tamquam causæ omnium, scire cetera. quod confirmatur verbis sequentibus: *Seipsam igitur diuina sapientia noscens, sciet omnia; materialia sine materia, & indiuisè diuisibilia, & vnicè multa; ipso vno omnia & cognoscens & producens. Nam si secundùm vnam causam Deus omnibus esse impertit, secundùm eamdem vnicam causam sciet omnia, tamquam ex se existentia, & in seipso antè praexistentia.* Et paulò pòst. *Non habet itaque Deus peculiarem scientiam sui, aliam verò communem res omnes complectentem. Ipsa enim omnium causa seipsam cognoscens, nullo modo ea quæ ab ipsa, & quorum causa est, ignorabit. Hac igitur Deus res cognoscens, non scientia rerum, sed scientia sui ipsius ipsas nouit.* Confirmantur hæc alia ratione. Sicut enim essentia diuina in ratione boni se habet ad voluntatem, ita in ratione veri seu intelligibilis se habet ad intellectum. Sed voluntas diuina nihil vult, nisi ex vi amoris essentiæ: ergo intellectus quoque nihil intelligit nisi ex vi cognitionis essentiæ. Est etiam id multò præstantius & sublimius; nimirum vt essentia diuina, non solùm quatenus est vis intelligendi, & rationem potentiæ subit, sed etiam quatenus habet rationem ob-

iecti, sit principium omnis cogitatibnis, & extendat se ad omne intelligibile, & quidquid vllo modo veri rationem obtinet.

Dicet aliquis, Quomodo Deus cognoscit omne verum in essentia sua, seu ex vi cognitionis suæ essentiæ, cum plurima sint vera quorum ipse non est causa: vt sunt omnes complexiones liberi arbitrij cum peccato in hominibus & dæmonibus: vt, quòd Petrus negabit Christum, quod Iudas illum prodet, quod Antichristus persequetur Ecclesiam, & faciet se adorari. Talium enim coniunctionum & complexarum veritatum ipse non est auctor. Quomodo ergo cognoscit eas in se tamquam in causa?

Quomodo Deus cognoscat res creatas in sua essentia.

6 Respondeo, Quatuor modis intelligi posse Deum illa cognoscere in essentia sua tamquam in causa. Primò, Tamquam in causa necessaria, ex qua illæ complexiones secundum esse actuale necessario sequantur. Ex hoc modo falsum est, cum nulla creatura actu existens, hoc modo cognoscatur in essentia diuina; tantum abest, vt peccata sic in illa cognosci possint. Secundo, Tamquam in causa libera, omnia futura in particulari liberè prædefiniente & decernente. Qui modus etsi quibusdam placuerit, nulla tamen ratione est admittẽdus, ne cum hæreticis Deum facere videamur auctorem omnium scelerũ. Si enim Deus vult omnia fieri, quæ fiunt in mundo, eaque prædefinit & decernit vt sic fiant, quomodo non verissimè, propriissimè & efficacissimè est auctor omnium operum malorum? Addo si hoc tantum modo Deus cognosceret futura, non cognosceret illa intuitiuè vt sunt in seipsis in rerum natura, sed solum abstractiuè vt sunt in sua causa, nempe in decreto diuino; quod non est consentaneum summæ perfectioni diuinæ cognitionis. Tertio, Tamquam in causa libera volente illa permittere, sine cuius permissione illa fieri non possent. Et hoc modo concedi potest, Deum omnia peccata absolutè futura cognoscere in decreto permissiuo suæ voluntatis, posita conditionalium scientia, quam habet ex vi suæ essentiæ. Quarto, Tamquam in causa partim necessaria, partim libera. Qui modus non multum distinguitur à tertio; sed ponitur à nobis maioris explicationis gratia. Deus enim ex vi suæ essentię ante omne decretum liberum necessario omnia possibilia, & omnes possibiles complexiones, & omnia ex hypothesi futura cognoscit: qua cognitione posita, accedente decreto libero quo vult creare causas liberas, & permittere eas suis motibus in talibus circumstantiis, statim in suo illo decreto effectiuo & permissiuo videt, quid absolutè sit futurum; idque prius ratione,

ratione, quam videat effectum in se existentem. Et quia hæc visio est infinitæ efficaciæ in attingendo obiecto, extendit se etiam ad ipsum effectum, vt in re existit. Hoc sensu Deus dicitur omnia cognoscere in se tamquam in causa; nimirum tamquam in causa propinqua vel remota, decernente vel permittente. Nam in se, tamquam in causa propinqua, cognoscit omnem naturam rationalem possibilem; accedente decreto creandi, videt omnem existentem & futuram. In illa videt quidquid ipsa potest facere; & accedente decreto permissiuo, videt omnia quæ ipsa est factura.

CAPVT II.

Aliquot considerationes, ex quibus magis elucescit infinita vis diuinæ sapientiæ.

8 INFINITA vis & amplitudo diuinæ sapientiæ ex multis colligi potest; ac primum ex structura corporum in viuentibus, præsertim in animalibus, in qua innumera simul consideranda sunt ipsi opifici. Docet enim Galenus libro De formatione fœtus, esse supra sexcentos musculos in corpore humano, & in singulis esse decem scopos seu conditiones ad decem diuersos fines necessarias. *Nam*, inquit, *quisque ipsorum & figuram habet decentem, & magnitudinem, & caput, & finem, & positionem, & nerui venæque & arteriæ insitionem, ita vt pro magnitudine & loco insitionis hæc ipsa quadrent.* Vnde concludit, *in solis musculis esse sex millia scoporum seu finium, quorum in formatione habenda ratio*, præter ea quæ pertinent ad singulorum temperamentum. A D. Viringo ponuntur 284. ab aliis etiam plura. *Idem*, inquit, *in ossibus est, quæ plura sunt ducentis: nam in his singulorum scopi plures sunt quàm quadraginta. vnde eorum omnium scopi plusquam octies mille. Eadem ars & circa omnia viscera existit, & omnino circa quamlibet partem; adeo vt si quis structuræ scopos numeret, in aliquot myriades eorum multitudo excrescet. Hos itaque scopos haudquaquam ipse crediderim citra sapientissimum eumdemque potentissimum opificem factos esse.* Hæc ille, & optime. addit tamen miser: *Quis vero hic sit, pronuntiare non audeo, per consilij inopiam obmutescens.* nimirum hoc est euanescere in cogitationibus suis. Quis enim est sapientissimus & potentissimus Opifex præter Deum? Sed si considerentur omnes nerui, omnes arteriæ, omnes venæ, & horum principia & administratio, conformatio, deductio, situs, connexio, vsus, & cætera; inueniemus innumerabi-

lem multitudinem scoporum & finium in vno corpore humano. Hæc omnia perfectissimè & distinctissimè ante oculos habuit non solum dum hominem formaret, sed ex omni æternitate. Iam verò quot sunt animalium & plantarum species? In singulis autem speciebus pænè omnia illa consideranda quæ in corpore humano, idque secundum proportionem & modum cuiusque speciei. Aliter enim illa omnia se habent in equo, aliter in boue, aliter in oue, & sic in cæteris. Deus autem non seorsim quæ ad singulas pertinent, sed simul omnia quæ pertinent ad omnes rerum species, distinctissimè & perfectissimè excogitauit, considerauit, & expendit ab æterno; & tempore præstituto, sicut conceperat, fecit. Quod apertè indicat infinitam amplitudinem & vim mentis illius; vt quæ tam innumerabilia simul tam distinctè, tam perfectè, tam potenter conceperit & produxerit. Vnde S. Augustinus lib. 11. De ciuitate cap. 10. *Neque enim multæ, sed vna sapientia est, in qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilium: in quibus sunt omnes inuisibiles atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium & mutabilium, quæ per ipsam factæ sunt; quoniam Deus non aliquid nesciens fecit.* ex quibus infert Augustinus, *quod iste mundus nobis notus esse non posset; nisi esset Deo autem nisi notus esset, esse non posset*: quia Deus per sapientiam suam est auctor mundi, qui sua specie externam nobis sui notitiam ingerit.

Singula perfectissimè facta.

10 Secundo considera, singula tam perfectè, tam concinnè, tanta proportione in singulis animantibus & plantis esse formata, vt omnis sapientia hominum pariter & Angelorum, ne minimum quidem vel in musca possit emendare. Omnia enim sunt in extremo perfectionis & pulchritudinis intra speciem suam; nisi fortè ratione materiæ, vel concursus causæ extrinsecæ quippiam sit impeditum vel distortum. Vnde etiam de istis minimis operibus dici potest cum Propheta: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius.* Itaque & hoc infinitæ sapientiæ est signum. Si enim per infinitam sapientiam excogitata non essent, posset aliquid in aliqua re perfectius & concinnius concipi.

Psal 11.

Virtus seminum.

11 Tertio considera, totam illam & incomprehensibilem varietatem, quæ est in corporibus animalium & plantarum, quod ad figuram, colorem, situm, partium connexionem, proportionem, temperamentum attinet, delitescere in virtute seminis; adeo vt si quis naturam seminis mente comprehenderet, in ea totam cerneret animalis constructionem. Stupenda profecto po-

tentia & ſapientia, quæ talem vim (cuius opus eſt tantæ varietatis & ſapientiæ) excogitare, creare, & rei inſenſibili imprimere potuit. Nihil æquè in rebus creatis mirantur Medici, qui huius operationes exactiùs perpendunt.

12 Pari modo in ipſa quoque forma ſeu anima latent rationes ſingulorum quæ cernuntur in corpore. Ideò enim in corpore animātis debent eſſe tot partes talis temperamēti, figuræ, magnitudinis, ſitus, coloris, odoris, tali ordine, connexione, proportione, quia anima eſt talis. Itaque in ſimplici illa forma latent innumerabiles illius varietatis rationes, veluti in cauſa finali & exemplari, in ſemine tamquam in cauſa efficiente. Neceſſe igitur eſt, formas illas ſeu animas eſſe res admirabiles, & infinities admirabiliorem qui illas finxit Opificem. Hoc modo ex ſingulis rebus creatis exurget mens in Deum. *Conditio animæ cuiuſlibet.*

13 Quartò conſidera admirabilem vim ſenſuum exteriorum, & inprimis oculi, cuius eſt tanta celeritas, vt in puncto temporis pluſquam 80. milliones milliarium conficiat, (tantum enim & ampliùs diſtant ſtellæ fixæ à terra, iuxta Aſtronomos,) tanta vèrò capacitas, vt totam cæli medietatem comprehendat. Imò, ſi non obſtaret terra, poſſet complecti & intra ſe condere totum mundum. Tam verò eſt arcana eius operatio, vt hactenus nemo mortalium illam aſſequi potuerit. *Senſus externi.*

14 Quid dicam de potentiis ſpiritalibus, intellectu, memoria, voluntate, quarum vis quodammodò eſt infinita? Neque enim vlla res creata, nec ipſe quidem mūdus totus eas implere poteſt. Quidquid enim eſt in mundo, ſimul ab intellectu diſtinctè intelligi & comprehendi poteſt; neque vnus mundus illum impleuerit, ſed ſimul decem alios poſſet ampliſsimo ſinu ſuo complecti, ſi eſſent. Loquor de intellectu lumine gloriæ illuſtrato. Æqualis capacitas eſt memoriæ & voluntatis; quia intellectus & memoria re non diſtinguuntur, & voluntas intellectui eſt commenſa. *Intellectus.*

15 Conſidera quintò, Deum omnia quæ ſunt in mundo vſque ad minutiſsimas partes, figuras, colores, qualitates, conditiones, ſitus, motiunculas, momenta, modoſque omnes & habitudines diſtinctiſsimè & perfectiſsimè intueri, & in numerato habere; nimirum omnes vermiculos, omnes muſcas, animalia omnia & partes ſingulorum; omnia gramina, omnes herbas & plantas, omnia ſiluarum folia, omnes pilos animantium, omnes arenas littoris & deſerti, omnes guttas maris, omnes ſtillas pluuiarum, omnes criſpa- *Deus omnia diſtinctiſſimè cognoſcit.*

tiones vndarum, omnes foliorum motus, omnium mensuras, distantias, congruentias, discrepantias, situs, modos, tempora: omnes hominum & Angelorum cogitationes, omnes affectus, omnes intentiones præsentes, præteritas, futuras, & momenta singulorum. Hæc omnia semper distinctissimè & clarissimè intuetur, penetrat, comprehēdit, idque adeò clarè & perfectè, ac si tota vis mentis illius in vnum dumtaxat illorum intenta esset. Quod sanè diligenter est perpendendum; ne quis putet aliquid illum latere posse, aut minùs perfectè esse cognitum, in tam immensa rerum multitudine; sicut impij homines solent existimare, in quorum persona dicitur Iob 22. *Quid enim nouit Deus? & quasi per caliginem iudicat: nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat.* Hos monet Sapiens Ecclesiastici 16. *Non dicas: A Deo abscondor, & ex summo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscar; quæ est enim anima mea in tam immensa creatura? Ecce cælum, & cæli cælorum, abyssus, & vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commouebuntur, montes simul & colles, & fundamenta terræ, cùm conspexerit illa Deus, tremore concutientur.* & Ecclesiastici 23. iuxta textum Græcum: *Omnis homo qui transgreditur lectum suum dicit in corde suo: Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes operiunt me, & nemo me videt; quid vereor? peccatorum meorum non memorabitur Altissimus: & oculi hominum timor eius. Et non cognouit quòd oculi Domini decies millies clariores sole, inspicientes omnes vias hominum, & intuentes in absconditas partes.* Neque id mirum videri debet. Sicut enim essentia ipsius & potentia in singulis punctis loci & spatij est tota & tam perfectè, quàm si tota immensitas ad punctum esset contracta: ita etiam vis intelligendi & sapientiæ ipsius tam perfectè & efficaciter versatur circa res singulas, ac si vni soli intenta esset. Lumen enim sapientiæ ipsius non solùm est infinitum extensiuè, nimirum quia se extendit ad infinita obiecta: sed etiam intensiuè, vt circa singula obiecta habeat actum infinitæ perfectionis & claritatis.

Tam perfectè cognoscit & videt singula, quàm si vni soli rei intentus esset.

17 Considera sextò, illum non solùm ea quæ reipsa sunt, fuerunt, & erunt, modo prædicto cognoscere, sed etiam infinita alia; nimirum, omnia illa quæ ipsius omnipotentia potest creare. Itaque simul intuetur infinitos mundos in seipso, huic nostro similes, & infinitos dissimiles; infinitas rerum species sub singulis generibus, & infinita indiuidua sub singulis speciebus; imo infinitorum indi-

uiduorum infinitas, vt ita dicam, replicationes. Perpende quid sit infinitum, & quotuplex hîc sit infinitum. multitudo enim specierum in generibus singulis est infinita; id enim modò suppono tamquam verisimilius: multitudo indiuiduorum in singulis speciebus est infinita, multitudo replicationum singulorum indiuiduorũ infinita. Quis ista mente comprehendens non obstupescat, & summa cum reuerẽtia diuinæ sapientiæ in omnibus se subiiciat? Adhuc penetrat vlteriùs ad omnia opera singulorum, cognoscens quid singula possint facere quid pati; quę rursus infinita sunt, spectata diuersitate obiectorũ, agentium, patientium, applicationum, auxiliorum, dispositionum.

18 Sed neque in his operibus possibilibus sistit, sed incomprehensibili modo penetrat vlterius, cognoscendo non solùm quæ fieri possunt à singulis, sed etiam quæ reipsa fierent à singulis, quauis hypotheli facta, quauis occasione proposita. hæ tamen occasiones sunt infinitæ, imò infinities infinitæ: nam vel ab vno homine possunt mihi infinitæ occasiones dari, & ipse ex parte subiecti possum infinitis modis affici & disponi. Deus autem omnes illas distinctissimè & perfectissime videt, & simul vlteriùs penetrat quidnam in singulis libertas mea esset amplexura, quid factura. Idem dicẽdum de omnibus & singulis hominibus & Angelis existentibus pariter & possibilibus. Cernit igitur non solùm omnia possibilia, & omnes operationes possibiles omnium possibilium, & omnes operationes reipsa in tota æternitate futuras; sed etiam omnes operationes quæ qualibet occasione ex infinitis occasionibus oblata essent futuræ. Nihil magis stupendum, aut quod magis immensam vastitatem, amplitudinem, profunditatem, & infinitam efficaciam diuinæ intelligentiæ & sapientiæ declaret.

19 Considera septimò, & recollige ordinem obiectorum diuinæ mentis & sapientiæ iuxta nostrum modum intelligendi. In primo igitur signo rationis, fertur in diuinam essentiam & personas diuinas: in secundo, in omnia possibilia: in tertio, in omnia opera possibilia rerum possibilium: in quarto, in omnia futura ex hypothesi: in quinto, in omnia futura absolutè. Vnde meritò dictum à Propheta: *Sapientiæ eius non est numerus.*

Ordo intelligibilium.

Psal. 146.

20 Octauò considera, quòd diuinus intuitus ferri possit in futura quæ nondum sunt, id non prouenire ex eo quòd omnia sint præsentia æternitati: hæc enim præsentia, vt est prior cognitione, nihil potest esse aliud quàm realis coëxistentia cum æternitate. At-

Coexistere æternitati.

qui res futuræ non coëxistunt æternitati antequam existant in seipsis secundùm esse suum creatum. Coëxistere enim alteri, supponit existere in se tamquam quid prius. Vnde non coëxistunt æternitati, nisi suis temporibus, dum singula suo ordine promuntur, & suas essendi vices subeunt. Quare hæc coëxistentia nihil iuuat ad illa intuenda tamquam præsentia priusquam fiant, & multò minùs vt videantur ab æterno: oportet enim illa non solum coëxistere æternitati, sed coëxistere ab æterno, vt ab æterno tamquam præsentia videri possint. 21. Nec obstat, quòd æternitas ambiat totum tempus: quia non ambit, simul toti tempori coëxistendo: coëxistit enim illi successiuè, non successione sui, sed temporis. Allabuntur enim noui dies prioribus præterlabentibus; & dum hic dies præsens est, coëxistit æternitati secundùm aliquid indiuisibile sui; sed cras non coëxistet, sicut nec heri coëxtitit: sicut in flumine adlabuntur nouæ aquæ, & tangunt rupem flumini insidentem, sed statim transeunt, nec redeunt ampliùs. Totus rerum cursus ab initio mundi vsque ad finem est instar fluminis, sub æternitate, tamquam sub rupe quadam immobili, trãseuntis. Itaque sicut rupes illa non simul coëxistit nec simul tãgit omnes fluminis partes, sed successiuè; sic nec æternitas simul rebus omnibus coëxistit, sed successiuè, prout illæ successiuè esse accipiunt.

22 Pari modo id etiam non prouenit ex eo, quòd Deus ab æterno de omnibus statuerit quæ successu temporum fiunt, quasi hoc suum decretum cernens, in illo cernat res omnes futuras. Non enim omnia ab æterno decreuit efficaciter volendo vt sic fiant, sicuti fiunt: alioquin videretur esse auctor omnium malorum, & inducere simul fatum indeclinabile. Nisi autem decretum sit efficax, in eo solo cerni non potest an res sit futura, vbi, quando, quomodo, &c. Deinde illa cognitio non erit intuitiua, sed abstractiua, & quasi coniecturalis: sicut cum quis nouit aliquid tali tempore vel loco euenturum, ex eo quòd sciat se ita statuisse, & a nemine impediendum. Hæc enim cognitio est imperfecta, & similis coniecturæ. Deo autem tribuitur à Scripturis perfectissima cognitio,
Psal.138. nempe visio & intuitio. *Omnes*, inquit, *vias meas præuidisti.* & : *Intellexisti cogitationes meas de longè, semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Inuestigasti*, perfectissimam notitiam indicat, qualis post longam inuestigationem haberi potest. At non opus erat magna inuestigatione, si ex eo tantum sciat, quòd decreuerit vt ita fiat. vnde ineptè Scriptura inuestigationem ei tribueret.

23 Considerandum igitur est, id prouenire ex infinita efficacitate oculi diuini, cuius radius se extendit per totum tempus, tangens & incurrens in omnia, quæ in aliqua parte temporis existunt. Quò enim vis visiua est maior, eò longiùs se extendit. Sicut igitur oculus corporeus maximæ acrimoniæ in altissima specula constitutus, simul videret totam viam, & omnes in principio, medio, vel fine viæ constitutos; ita oculus diuinus supra omnia temporalia & mutabilia eleuatus, fertur in totum temporis decursum, & in omnia quæ per totum tempus fiunt, singula ab æterno quasi tangens, secundum loca & tempora quibus esse accipiunt. nec aliter illa videt cum iam sunt, quàm antequam essent, aut cum esse desierint; sed semper eodem modo illa intuetur, secundum omnem statum quem toto temporis successu habent. Quare etsi continua in rebus sit variatio, in visione tamen illius non est vlla successio, sed summa immutabilitas. In hac visione, quam & *præscientiam* vocamus, omnia sunt facta quæ futura sunt. *Ordo temporum*, inquit D. Prosper Sententia 57. *in æterna Dei sapientia sine tempore est, nec aliqua apud illum sunt noua, qui fecit quæ futura sunt.* In hac multi sunt æterna beatitudine felices, & cum Christo regnantes in cælis, qui in seipsis nunc inimici & impij: & multi econtrario æterna damnatione miseri cum diabolo apud inferos, qui in seipsis nunc iusti & filij. Itaque nemo vel sibi nimium fidat, vel alium contemnat: quilibet enim spectandus est & æstimandus non prout est breui tempore, sed prout est in æternitate. Multos enim amat Deus pro exiguo tempore, quos odit in æternitate: & contrà multos odit pro tempore, quos amat in æternitate.

Perfecta omnium cognitio in Deo prouenit ex infinita vi oculi diuini.

Beati vel miseri omnes ab æterno in Dei præscientia.

24 Nono considera, sapientiam diuinam plenam esse notionibus & conceptibus rerum veluti sigillis quibusdam, formandis creaturis secundum speciem cuiusque idoneis. Sunt enim res creatæ veluti impressiones quædam & ἀποσφραγίσματα diuinæ sapientiæ. Quam ob causam Ecclesiastici 1. dicitur: *Et effudit illam* (sapientiam suam) *super omnia opera sua.* Et quemadmodum sigillum aquæ vel alteri rei fluxæ impressum, si amotum fuerit, statim forma perit: ita nisi diuinæ sapientiæ signaculum assiduè formet & consignet creaturam, tota species & substantia rei euanescet. Itaque cuilibet rei creatæ suum sigillum, quo eius essentia ab intrinseco assiduè formetur & conseruetur, semper est intimè præsens.

Sapientia sigillũ rerum.

CAPVT III.

De fructu huius considerationis.

Admiratio.

25 EX his tres potiſſimum in nobis oriuntur affectus. Primò, Admirationis, iuxta illud Pſal. 138. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me,*) ſupra captum meum :)*confortata eſt, & non potero ad eam.* Quis enim cogitans, omnia præſentia, præterita, futura, omnia poſſibilia & imaginabilia; omnia quæ ſunt, & omnia quæ non ſunt, Deo perfectiſſimè & diſtinctiſſimè eſſe præſentia & in conſpectu ſemper poſita, nulla in ipſo facta mutatione, non obſtupeſcat; præſertim cùm vnico actu, imò nullo actu elicito, ſed per eſſentiam ſuam vitaliter hæc omnia cernat? Naſcitur enim admiratio ex eo quod aliquid ſe offerat menti noſtræ, captum vel experientiam noſtram ſuperans. Nam tunc admiramur, cùm videmus rem eſſe longè maiorem quàm anteà conceperamus, vel experti eramus. Quare cùm ſapientia diuina ſit infinitè maior, maximam admirationem, atque adeo ſtuporem in nobis excitabit, per quem fiet, vt homo vix ſui compos dicat cum Propheta : *Vt iumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum.*

Pſal. 72.

Humilitas.

26 Secundò, Affectus *humilitatis & annihilationis ſui*, quoad cognitionem & ſapientiam, & ſubiectionis intellectus in obſequium fidei in omnibus. Si enim omnis ſapientia Angelorum & hominum quaſi nihil eſt ad illud ſapientiæ pelagus immenſum, ſiue multitudinem & ſublimitatem cognitorum ſpectes, ſiue perfectionem cognitionis, ſiue firmitatem & immutabilitatem, quid mea ſapientia ad illam erit? Sanè minus quàm vnus puluiſculus ad montem immenſum, vna guttula ad mare infinitum, tenuis vmbra ad ſolis ſplendorem. Itaque non eſt quod gloriemur de noſtra ſapientia, aut honorem nobis ex ea captemus; cum tota ſit inſtar nihili coram Deo : ſed quærenda nobis gloria Dei, vt omnes diuinam ſapientiam cognoſcant, admirentur, adorent, eique iudicium ſuum in omnibus ſubiiciant, maximè in iis quæ per Eccleſiam nobis credenda proponit. Si enim tanta eſt imbecillitas ingenij noſtri, vt ne formicæ quidem naturam formationem, indolem, vitam, ætates cognoſcere poſſimus, aut alterius rei maximè obuiæ eſſentiam; quomodo poterimus de myſteriis diuinis & ſupernaturalibus iudicare, quæ ſapientia Dei infinita nobis ſola patefecit?

Cauſa

27 Causa verò cur huiusmodi sublimia & captum nostrum excedentia à nobis credi voluerit, est: Primò, Vt captiuantes intellectum nostrum in obsequium fidei, illum totum Deo subiiciamus; & agnoscentes imbecillitatem mentis nostræ, ac diuinæ sapientiæ altitudinẽ, Deum sic honoremus. Secundò, Vt mens nostra sursum erigatur, & ad diuina eleuetur. Si enim Deus non proponeret ea quæ captum humanum excedunt; mens non attolleretur sursum, sed in suo gradu & infima sorte maneret, neque ad Dei visionem disponeretur: fides enim supernaturalium, media est inter cognitionem naturalem & visionem beatam. Tertiò, Quia cùm vita æterna sit supra naturam, ea quoque quæ ad illam ducunt, debent naturæ captum superare. Hinc tantopere donum fidei in Scripturis commendatur, & ex diuina illustratione haberi dicitur. 28. Denique subiiciendus intellectus diuinæ sapientiæ etiam in rerum euentis & mundi gubernatione; vt credamus à Deo omnia sapientissimè fieri, nec murmuremus contra eũ, si nobis aduersa, impiis prospera euenerint. Ipse enim sapientissimè omnia disponit. Quidquid enim decernit vel permittit, id facit vel vt peccata castiget, vel nos ad bonum excitet.

Cur fidem Deus exigat à nobis.

29. Tertiò, Excitatur affectus summæ & assiduæ reuerentiæ erga Deum. Si enim omni loco & tempore omnes actiones, cogitationes & intentiones nostras intuetur; quanta reuerentia interiùs & exteriùs coram ipso nos versari oportet! Si enim qui versantur in oculis Principis, diligenter cauent ne quid committant quod oculos Principis offendere possit; quanta diligentia nobis cauendum, qui versamur in oculis tantæ maiestatis, ne quid admittamus quod ipsi displiceat? Ad hanc reuerentiam & curam sæpè nos monet sacra Scriptura. 30 Ecclesiastici 16. *Ecce cælum, & cæli cælorũ, abyssus & vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commouebuntur, montes simul, & colles, & fundamenta terræ, cùm conspexerit illa Deus, tremore concutiuntur.* & cap. 23. *Oculi Domini multò plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic & post perfectum* (id est, postquam iam creata sunt) *respicit omnia.* ad Hebræos 4. *Viuus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Om-*

Affectus reuerentia.

nia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Loquitur de Filio Dei, seu Verbo, qui Græcè Λόγος dicitur, & de penetratione per intuitum & iudicium. Hinc Deus dicitur καρδιογνώστης, *scrutans renes & corda*, id est, intimas cogitationes & affectiones distinctè & clarè intuens ac diiudicans.

Psalm 7. Ierem. 17.

CAPVT IV.

De Veritate.

31 SAPIENTIÆ connexa est *Veritas* & *Vita*.

Veritas quid. *Veritas* generatim nihil videtur esse aliud, quàm conformitas rei cuiusque cum sua mensura & regula, per quam sic est formata vel concepta. Ideò enim hoc est verum aurum, verum argentum, vera aqua; quia secundùm suam speciem est conforme & congruens suæ mensuræ infallibili, per quam sic est formatum. Hæc autem mensura est conceptio diuina, quam ideam vocamus. Concepit Deus intra se naturam auri, & vi huius conceptionis fecit illud extra se ipsi conceptioni tamquam regulæ suæ conforme, ac tale planè quale concepit. Illa congruentia & conformitas auri cum sui conceptione effectrice, est eius veritas, nec Deus aliunde de eius veritate iudicat. Si aliter se haberet quàm conceptio & notio auri in Deo requirit, nõ esset verum aurum, sed falsum & assimilatum. Idem dicendum de omnibus aliis rebus à Deo formatis. Conceptio enim diuina, qua singula secundùm suas species ab æterno excogitata, & in mente diuina veluti efficta, est omnium mensura, omnium regula, & veluti primæuum sigillum omnibus impressum, cui omnia sunt conformia, per quam cõformitatem singula secundum suas species vera sunt & dicuntur. Hoc modo *veritas* est proprietas entis creati, sicut & *bonitas*: cuius ratio cõsistit in eo, quòd omnia secundùm suam speciem sint congruentia ad finem ad quem à Deo sunt instituta; qui potissimùm est, declarare potentiam, sapientiam, bonitatem, & ceteras perfectiones sui Conditoris. Sicut enim omnis res dicitur *vera* ex conformitate ad suam causam exemplarem, ita dicitur *bona* ex congruentia ad suam causam finalem. Nec refert quòd nomen *veri* & *boni* ex hac consideratione rebus fortè non sint ab initio imposita, & alia etiam ratione res veræ & bonæ dici possint: nos enim de primaria veritate & bonitate rerum loquimur.

Bonitas.

32 Considerandum etiam est, vnicam in singulis rebus esse *veritatem*, sicuti est vnica species, & vnicum exemplar cuiusque, cui res quælibet conformatur. Est tamen multiplex in rebus *bonitas*; quia res quælibet deseruit ad multos fines inter se subordinatos; qui tamen omnes ad vnum finem vltimum, nimirum gloriam Dei, reducuntur. Præcipua tamen bonitas rerum, à qua potissimùm bonæ dicuntur, est ex ordine & congruentia ad finem vltimum. Quò enim quælibet res magis valet ad perfectiones diuinas declarandas, eò est præstantior, & entitatiuè melior. *Præcipua bonitas, ex ordine ad finem vltimum.*

33 Ex his obiter colligimus cur tantùm sint duæ propriea tates entis positiuæ, *verum* & *bonum*. Dico *positiuæ*; quia *vnitas* suprrati onem entis nihil dicit, nisi diuisionis negationem. *Vnum* enim est res in se indiuisa, ab aliis omnibus diuisa. Ratio igitur cur duæ tantū sint, est, quia tres tantū sunt habitudines rebus omnibus cōmunes ad causam vniuersalem omnium. Prima est, tamquam ad causam primam effectricem à qua omnia accipiunt esse, ratione cuius dicuntur entia. hæc habitudo est prima & fundamentalis. Secunda, tamquam ad causam exemplarem, secundùm quam effectæ sunt. Hæc habitudo dicitur *veritas*. Tertia, vt ad finem vltimum; quæ dicitur *bonitas*. Non poterant autem hæ proprietates aliter in rebus poni, quam ex ordine ad istam causam, quæ est Deus; tum quia nulla est alia à qua omnia dependentiam habeant, tum quia omnis habitudo ad alia, verbi gratia ad intellectum & voluntatem creatam, est posterior ratione veri & boni. Non enim ideò res sunt veræ, quia intelligibiles; nec ideò bonæ, quia amabiles: sed contra hæ denominationes veritatem & bonitatem rerum consequuntur, tamquam posteriores: 34 Secundùm hanc considerationem opera bona in Sacris literis dicuntur *veritas*, seu vera (abstractum enim pro concreto accipitur idiotismo hebraïco) & qui benè operatur, dicitur *facere veritatem*: quia sunt conformia suæ regulæ, nimirum legi æternæ. Econtrariò, opera mala vocantur *mendacium*; & qui ea facit, dicitur facere & *operari mendacium*; qui commendat & suadet, *loqui mendacium*: quia dissident à regula operationis & vitæ humanæ, *Cur duæ ropriitates entis.* *Ioan. 3. 21. & cap. 8. 44. Ephes 4 15. Psal. 4. 3. Ierem. 8, 10. Apoc. 21. 27 & c. 22. 15.*

35 Aduerte tamen, ea quæ diximus, intelligenda esse de Veritate & bonitate, vt sunt proprietates entis creati: nam longè eminentiori ratione hæ denominationes Deo conueniunt. Ipsius enim *veritas* non consistit in conformitate naturæ ipsius cum suo exemplari (nullum enim est tale exemplar) sed in eo quòd eius natura

sit talis, quæ debeat esse omnium exemplar & mensura: & ipsius *bonitas* non est sita in conuenientia & ordine ad aliquem finem, sed in eo quòd ipse sit tantæ excellentiæ, vt debeat esse omnium finis.

Veritas cognitionis.

36 Alio modo accipitur *veritas* strictiùs, vt propria est cognitioni & iudicio, & sic nihil est aliud quàm cõformitas cognitionis cũ obiecto, tamquam cum sua mẽsura; nempe cùm res talis iudicatur, qualis ipsa in se est. Hæc conformitas sicut in rebus nihil reale aut formale addit earũ entitati, ita in cognitione nihil addit entitati cognitionis. Omnis enim notitia hoc ipso quòd attingit suum obiectum, est conformis obiecto, ac proinde vera. Attingit autẽ obiectũ præcisè per seipsam & suam entitatem, nullo ei superaddito; nam hoc ipsum cõstituit eius naturã & rationẽ specificam. *Veritas* igitur cognitionis nihil est aliud quàm ipsa cognitio, quatenus attingens obiectũ, eique cõformis. porrò hæc veritas vocatur *veritas formalis*, illa verò *obiectiua & fundamentalis*: quia veritas rerum est fundamentum & obiectum veritatis, quæ est in cognitione creata.

Veritas cognitionis nihil addit cognitioni.

Deus est summa veritas.

37 Quocumque autem modo veritas consideretur, Deus est summa & prima *veritas*, & plenitudo veritatis. Est enim *prima veritas obiectiua & fundamentalis*, quia est sua essentia, quæ est primum & summum obiectum intelligibile inter omnia intelligibilia, & prima supremaque mensura omnium mensurabilium; & in ipsa omne intelligibile & omne mensurabile, eminentissimè tamquam in abysso omnis veritatis, & prima ratione determinatrice & modificatrice omnium, continetur.

38 Est prima & summa *veritas formalis*, quia est sua sapientia omnem sapientiam infinitè superans: imò est ipsa vniuersitas & plenitudo sapientię, in qua omnis sapientia, omnisque veritatis notio eminentissimè est collecta, quæque omnem veritatem obiectiuam perfectissimè & distinctissimè attingit & penetrat. Oritur hæc veritas formalis in Deo nostro modo concipiendi, à veritate obiectiua essentiæ; quia hæc est mensura diuinæ sapientiæ: & veritas sapientiæ consistit in conformitate & adæquatione cum essentia; & consequenter cum omnibus quæ in illa eminenter continentur.

Omnis veritas ab hac descendit.

39 A veritate diuinæ sapientiæ descendit omnis veritas in creaturas, idque dupliciter. Primò per creationem: quia per sapientiam conditæ sunt & formatæ, & in conformatione cum illa sapientia & arte diuina consistit earum veritas. A rebus transit vlteriùs veritas in nostram cognitionem; quia veritas rerum est veritatis nostræ

cognitionis mensura & origo. A nostra cognitione transit in nostros affectus & mores, quatenus hi iudicio prudentiæ & notitiæ diuinæ legis conformantur. Denique in nostros sermones & scripta, quatenus sermones sunt signa conceptuum animi, & scripta sermonum. In his ergo cernitur solùm veluti extremum veritatis ἀπήχημα & resultans quoddam vmbratile vestigium. Secundò descendit veritas à Deo in creaturas per reuelationē & illustrationē diuinā; hæc enim veritas non est hausta ex obiectis, sed directè per infusionem luminis cōmunicata. Hoc modo veritas fidei & visionis beatę ad nos deriuatur.

40 In rebus quæ non sunt actu, non est propriè veritas, sed potest esse. Ante mundum conditum homo non erat in se verus homo, nec vera substantia, aut verum ens; sed solùm poterat hæc esse; id est, illi conceptui obiectiuo, qui apprehenditur formali notione hominis, non repugnabat esse verū hominem, veram substantiam, verum ens. Idem dicendū de omnibus aliis rebus creatis. Hæc enim omnia nihil erant, nisi cōceptus obiectiui, seu rationes cōceptibiles non habentes vllum esse actu, nisi in intellectu diuino, & per notiones ipsius æternas quibus apprehendebantur & formabantur: totumque esse illorum nihil aliud erat quam intelligi, intellectu fingi & formari.

Quomodo veritas in possibilibus.

41 Duplici tamen ratione dicebantur posse esse, seu esse res possibiles. Primò, quasi intrinsecè, seu à potentia intrinseca, quæ nihil aliud est quàm non-repugnantia, per quam etsi nihil sint, & nihil entitatis habeant; esse tamen, & veram entitatem ac speciem habere, ipsis non repugnat. Secundò, per denominationem extrinsecam à potentia & sapientia diuina, per quam possunt in esse & speciem produci. Itaque sicut in istis non est entitas actualis, sed solùm possibilis; ita nec est veritas actualis, sed possibilis. Sed & hæc tota, quantula est, pendet à veritate diuina. Quòd enim conceptus obiectiui rerum, seu res quæ dicuntur possibiles, possint esse verè res, & habere veram entitatē & speciem, prouenit ex eo quòd essentia diuina illis modis sit imitabilis, & diuina potentia per suam sapientiam qua eas concipit, possit eas sic facere & formare.

Duplici ratione dicuntur possibilia.

Ex his patet, quomodo à prima veritate, tamquam fundamento & radice, omnis veritas pullulet, & ad alia omnia siue existentia siue non existentia deriuetur: quomodo item diuina sapientia omnis veritatis obiectiuæ quæ est in creatis, sit mensura: denique, quomodo omnis veritas formalis, quæ est in creatis, ab ea descendat.

Res futuras non esse mensuram præscientiæ.

42 Neque his obstat, quòd cognitio intuitiua Dei, quatenus ad creaturas se extendit, ab illis quodammodò pendere, & veritatem haurire videatur: quia veritas diuinæ intuitionis, seu conformitas eius cum obiectis creatis, non prouenit ab ipsa rerum euidentia vel efficacia, quam habeant ad mouendum intellectum diuinum & formandā in ipso cognitionem; sed ex vi comprehensionis essentiæ. Cognitio enim diuina ex vi terminationis ad essentiam, terminatur vlteriùs ad omnia possibilia; & ex vi terminationis ad possibilia, terminatur ad omnia existentia eo ipso quo aliquando sunt euentura. Itaque existere rerum, non est causa aut mensura vnde veritas visionis diuinæ pēdeat, sed est solùm conditio sine qua non ita terminaretur: ac proinde sola essentia est mensura totius diuinæ cognitionis respectu omnium obiectorū, hinc enim omnis eius veritas & certitudo pendet. Vnde tā est impossibile Deum falli circa rē minutissimā (verbi gratia circa cogitationes aut intētiones cordis humani, & minimas eius circūstantias) quàm est impossibile illum falli circa propriam essentiam.

CAPVT V.

De Vita.

Vita quid.

43 VITA dicitur & substantia vitalis, vt est anima & natura Angelica; & operatio vitalis, quæ nimirum in operante à quo emanat, remanet: qualis est intelligere, amare, sentire, appetere, se mouere.

Quomodo Deus sit vita.

Vtroque modo Deus est vita (semotis imperfectionibus:) nec solùm vita, sed prima vita, & æterna vita, & ipsa vitæ plenitudo ac vniuersitas, omnis vitæ origo & consummatio, principium & finis; in quo etiam omnia quæ non viuunt, vita sunt. Ipse enim est superuitalis essentia, & superessentialis vita, omnem vitalem substantiam intra se eminentissimè & simplicissimè præhabens, & causaliter complectens, & extra se quamlibet iuxta suam speciem formans, conseruans, & perficiens. Ipse est sua vitalis operatio, nimirum sua intellectio, suus amor, suum gaudium, sua beatitas. Ex illo superuitali fonte omnia quæ aliquo modo viuunt, vitam hauriunt, & vitales facultates motusque arcessunt, alia præstantiores, alia minùs præstantes, iuxta gradum cuiusque & ordinem. Inde vita omnis & plantarum & animalium, & hominum &

dæmonum & Angelorum, omnis vita naturalis & ſupernaturalis, huius ſæculi & futuri, temporalis & æterna. Denique, ſicut ipſe eſt omnium exiſtentium eſſe ſupereſſentiale, ita omnium viuentium vita ſuperuitalis, vt Dionyſius cap. 6. De diuinis nominibus ait.

44 Tribuitur Deo *vita* maximè ratione intelligentiæ & ſapientiæ: hæc enim eſt prima & ſuprema vita, ſeu vitalis operatio, à qua omnis alia vita procedit. A ſapientia enim manat amor: per hæc autem cętera omnia ſunt condita & formata. Deinde in ipſius ſapiẽtia omnia viuunt: ipſum enim intelligi, & intellectu formari, eſt quoddam eſſe & vita intelligibilium; & intellectio rei, eſt ipſa res modo intelligibili. Itaque ſapientia diuina eſt omnium vita, & per eam Deus ſibi & omnibus viuit, & omnia ipſi viuunt, & adſunt, & ſplendent, & immutabiliter in ipſo perſeuerant ex omni æternitate in omnem æternitatem. *Conuenit Deo ratione ſapientiæ.*

CAPVT VI.

Recollectio precatoria, de Sapientia.

45 ILLVMINA *oculos meos*, Lux primæua; diſsipa tenebras animæ meæ, Sol æterne. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, vt me deducant & adducant in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.* Tu enim omnis lucis & intelligentiæ origo, omnis mentis & ſenſus auctor. Sine tua irradiatione omnia in tenebris & nocte ignorantiæ ſepulta iacent: omnes artes & ſcientiæ, tenues ſunt adumbrationes tui: tota ſapientia Angelorum, ſcintilla quædam exigua infinitæ lucis tuæ. Pſal 12. Pſal. 42.

46 Tu fons omnis pulchri & amabilis, omnis formæ & ſpeciei, omnis ordinis & proportionis, omnis congruentiæ & concordiæ, omnis ſympathiæ & antipathiæ. Tu omnibus in rebus naturam & ſpeciem finxiſti, & in omnium rerum partibus conſenſum & analogiam, numerum & ordinem, menſuram & modum ſtatuiſti. Tu primæuum ſignaculum omnium, omnia penetrans puritate & ſubtilitate tua, intrinſecus formans pariter & diſponens omnia in omnibus. Sap. 7.

47 Et quamuis attingas à fine ad finem, à ſummis ad extrema, teque in omnia inſeras; non tamen permiſceris alicui, nec vllius attactu inquinaris, ſed in tuo nitore & ſinceritate perſtas. Infiniti ſunt proceſſus tui, quibus ad creaturas tuas vel formandas, vel illuminan- Sap. 8. Sap. 7.

das descendis, & super eas effunderis; & tamen in tua immutabili identitate, supra omnia creata, firmiter fixa perseueras. Innumerabilia nobis per seruos tuos locuta es, & innumeris te modis & formis patefecisti mentibus hominum; & tamen vno simplicissimoque conceptu perficis omnia.

48 Omnium es auctor & artifex, omnium exemplar, mensura, & finis. Nec solùm eorum quæ sunt, & iam exteriùs speciem à te sibi impressam acceperunt, siue inuisibilia ea sint, siue visibilia, fictor es; sed etiam eorum quæ non sunt, & tua omnipotentia fieri possunt, quæ infinities plura sunt. Omnia enim hæc excogitasti, & apud te formasti ante sæcula, & retines in conspectu tuo, quamuis ea numquam foris extra te condere decreueris: sicut magnus quispiam architectus multas palatiorum formas excogitat, mēteque retinet, quibus apud se gaudet & triumphat, quamuis ea numquam exstruere foris statuerit.

In oculis diuinæ sapientia non minùs lucent poßibilia quam existentia.

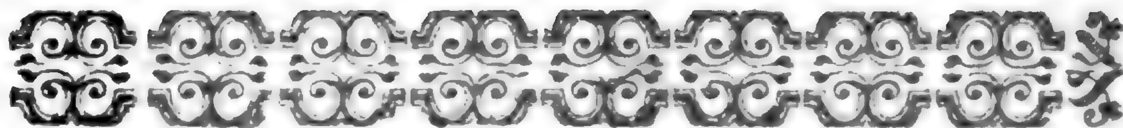
49 Hæc omnia apud te summè perfecta existunt, & lucent ab æterno coram te (non minùs quàm quæ exteriùs condidisti) circumfusa lumine tuo, singula in specie & ordine suo: iisque gaudes & triumphas in luce tua inaccessibili, vbi ea possides. Ibi corrumpi non possunt, non veterascere, non offundi tenebris, non excidere tibi; sed in eodem semper splendore immutabilia & æterna persistunt.

50 O admirabilem sapientiam cui omnia præterita & futura sunt præsentia, cui omnia temporalia sunt æterna, cui omnia insensibilia & mortua viuunt; cui omnia quæ non sunt, existūt; quæ totam simul ambit æternitatem, quæ omnem exhaurit infinitatem, quæ vniuersam intra se capit immensitatem! Omnia intra te æternum esse habent, & æternam vitam, initio & fine carentem, & prorsus immutabilem. Habent quidem singula in seipsis esse quoddam sibi intrinsecum, siue actu, siue potestate, sed hoc in rebus creatis habet initium, estque mutabile, neque non viuentibus vitam tribuit. Verùm, præter hoc esse quod in seipsis obtinent, habent in diuina mente & sapientia tua esse quoddam extrinsecus veluti infusum, sempiternum & immutabile. Intelligere enim, est quoddam intelligibilium esse, per quod in mente veluti in spiritali quodam mundo existunt, splendent, & viuunt. Sapientia igitur tua, est omnium intelligibilium esse, & vita, & lux, iuxta illud, *Quòd factum est, in ipso vita erat,* vt S. Augustinus & multi Sanctorum intelligunt. Ioan. 1.

In

51 In diuina essentia sunt omnia tamquam in primordiali rerum fũdo & fundamento; in potentia vt in causa effectrice ex nihilo; in sapientia formaliter & obiectiuè, & velut in causa exemplari. Sapientia primò in essentiam conuersa, eam omnino comprehendit, se illi exæquans, & prorsus commetiens. Ex vi huius comprehensionis sequitur immediatè omnium possibilium conceptio seu effictio: ex hac, omnium operum & effectuum, quæ à creatura tam possibili quàm existente fieri possunt, distincta notitia: hinc omnium eorum quæ quauis hypothesi futura essent, clara intuitio: denique omnium reipsa vel præsentium, vel præteritorum, vel futurorum æterna visio. Hoc modo & ordine sapientia tua in quinque velut sphæras obiectorum & intelligibilium procedit; & quidquid attingit reliquorum, ex vi comprehensionis essentiæ attingit, quæ omnium possibilium ratio prima est & fundamentum. Itaque in te non solùm vniuersitas sapientiæ & intelligentiæ, sed etiam vniuersitas obiectorum & intelligibilium.

52 Tibi gloria, plenitudo lucis, plenitudo veritatis: tibi gloria ab omni creatura, & supra omnem creaturam apud te ipsam, vbi clara & consummata excellentiæ diuinæ notitia. Splendet quidem excellentia tua in mentibus Angelorum & Sanctorum, estque hic splendor gloria quædam tua: verùm infinitè clariùs splendet in sapientia tua: sicut infinita lux clariùs lucet quàm scintilla modica. Ibi ergo sapientia laudet animam suam, ibi glorificet se; & omnis creatura congaudeat & congratuletur illi; laudet, benedicet, & glorificet illam. Non eges gloria & laude nostra: infinitæ claritati per scintillam nulla fit accessio. Sed hæc prosunt nobis. Nosse enim & laudare te, summum bonum nostrum, & vita æterna est.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS

LIBER SEPTIMVS, DE BONITATE DEI NATVRALI.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Bonitas & perfectio Dei.

1 BONVM dicitur propriè quod est *perfectũ*; & bonitas rei, rei⁹, perfectio. *Perfectio* autem est duplex: alia naturæ, alia moris, quæ virtus & sanctitas dicitur. Itaque triplex in Deo bonitas spectari potest. Prima est, bonitas naturalis. Secunda est, bonitas moralis. Tertia est, bonitas beneficētię, quę & *benignitas* dicitur. De quib⁹ proximis Lib. dicēdū.

S. Tho. 1. p q. 5. a. 1. & q. 58 a. 1.

2 *Bonitas naturalis* in Deo est excellentia naturæ diuinæ, per quam habet omnem perfectionem in toto genere entis. Vnde etiam complectitur sanctitatem & benignitatem, aliaque diuina attributa, quatenus ad naturæ diuinæ perfectionem spectant. Cogita infinitam lucem, infinitam potentiam, infinitam sapientiam, infinitam pulchritudinem, infinitam dulcedinem, infinitum gaudium, infinitas opes, infinitam gloriam, infinitam maiestatem, infinitam sanctitatem: hæc omnia continet bonitas diuina, tam-

Bonitas naturalis Dei.

quam infinitum bonorum omnium pelagus. Neque solùm omne bonum in se continet, sed etiam eminentissime continet; nimirum non per multas & diuersas formas vel qualitates, sed per vnam simplicissimam & eminentissimam formam, nempe per essentiam suam. Qui modus continendi, omnes eius perfectiones facit infinitè excellentiores, quàm si aliquo modo inter se distinctæ forent.

3 Quod vt meliùs percipiatur, notandum est quadruplex discrimen inter perfectionem Dei & creaturæ, etiam excellentissimæ. Primum, Quòd Deus non habeat perfectionem & excellentiam suam ab alio, sed à se tantùm: ipse enim est primus actus, prima perfectio, & primum bonum independens ab omni alio, fons inexhaustus omnis boni & omnis perfectionis: creatura verò omnem suam perfectionem & bonitatem habet à Deo. Sicut in rebus corporeis sol habet lumen à seipso, id est, non ab alio aliquo corpore; stellæ verò habent lumen à sole. *Quadruplex discrimen perfectionis Dei & creaturæ.*

4 Hinc sequitur alterum discrimen, Quòd perfectio Dei sit prorsus illimitata & infinita, creaturæ verò limitata, & adstricta ad certam speciem. Cùm enim perfectio diuina non sit ab alio, non habet à quo limitetur aut mensuram accipiat, ac proinde necesse est manere illimitatam in amplitudine sui conceptus: creaturæ verò perfectio cùm sit à Deo, limitatur secundùm modum quem ei imponit diuina sapientia, sicut omnia opera artis mensuram & modum & terminum accipiunt ab arte opificis. *Cur perfectio Dei sit illimitata.*

5 Tertium, Quòd Deus omnem perfectionem suam habeat per simplicem suam essentiam, nulla alia forma vel modo reali accedente: secùs in creaturis. Nulla enim creatura habet omnem perfectionem per suam essentiam, sed opus est infinitis propemodum formis & perfectionibus accessoriis, vt perfecta sit, vt patet in Angelis, quorum tamen natura inter substantias creatas est simplicissima & perfectissima. Vt enim omittam potentias & species intelligibiles, opus est illis plurimis habitibus, & illustrationibus, & actibus tum intellectus, tum voluntatis, vt perfecti sint. *Per simplicem essentiam habet Deus omnem perfectionem.*

6 Hinc sequitur quartum discrimen, Quòd diuina perfectio non possit vmquam augeri vel minui. Cùm enim actu habeat omnem perfectionem possibilem, nulla potest ei fieri accessio; & cum habeat illam per essentiam, & à se, non potest ei vlla fieri detractio; oporteret enim ipsum essentiam suam amittere, vt vel minimum quid suæ perfectionis deserat: creaturæ verò perfectio potest

& ſine fine augeri, & vſque in nihilum imminui, Poſſent enim Angeli ſancti & homines beati, Deo ita diſponente, creſcere ſine termino in claritate viſionis diuinæ & amore beatifico, & etiam omne bonum ſuum amittere.

CAPVT II.

Quo modo S. Dionyſius explicet hanc bonitatem.

Rationes. Dionyſij.

Quo modo Deus dicitur αὐτοτελής.

DIonyſius De diuinis nominibus cap. 13, adfert quatuor rationes, cur Deus dicatur perfectus. Prima. Quia eſt αὐτοτελής, id eſt, *per ſe perfectus*; quo ſignificatur, illum non accepiſſe perfectionem ab alio, ſiue vt à cauſa efficiente, ſiue vt à cauſa formali, ſicut fit in creaturis; ſed habere omnem perfectionem ſuam à ſola ſimpliciſſima eſſentia ſua. Vnde ipſius perfectio non conſurgit ex accumulatione multarum rerum, ſicut in creaturis, quarũ nulla poteſt dici αὐτοτελής: ſed ex vna re ſimpliciſſima, quæ ipſemet eſt; & ita per ſe ſecundùm omne genus perfectionis eſt perfectiſſimus.

Quo modo ὑπερτελής.

8 Secũda, Quia eſt ὑπερτελής, id eſt, *ſuperperfectus*, hoc eſt, omni perfectione conceptibili ſuperior & excellentior. Nihil enim à mente creata tam magnũ, tam eximiũ & excellens poteſt cogitari, quin De⁹ infinities ſit excellẽtior & maior. Hoc denotatur illa voce ὑπερτελής.

Tertia, Quia non poteſt augeri vel minui, tamquam omnia anticipata & præcepta per ſuam eſſentiam in ſe continens.

9 Quarta, Quia ita plenus & ſuperplenus eſt omnibus bonis, vt veluti fons inexhauſtus exuberet & redundet perpetua & inceſſabili largitione donorum in omnes res creatas. Ὑπερβλύζων, inquit, κατὰ μίαν τὴν ἄπαυστον, καὶ ταυτὴν, καὶ ὑπερπλήρη, καὶ ἀνελάττωτον χορηγίαν, καθ' ἣν τὰ τέλεια πάντα τελεουργεῖ, καὶ τῆς οἰκείας ἀποπληροῖ τελειότητος. id eſt, *Exuberans vna inceſſabili, & eâdem, & ſuperplena & imminuibili largitione, per quam omnia perfecta perficit, & vnumquodque congrua ſibi perfectione adimplet.* & paulo ante: Διατείνων ἐπὶ πάντα ἅμα καὶ ὑπὲρ πάντα ταῖς ἀνεκλείπτοις ἐπιδόσεσι, καὶ ἀτελευτήτοις ἐνεργείαις. *Pertingens ad omnia pariter, & ſupra omnia indefectilibus largitionibus, & numquam finiendis operationibus.*

Deus aſſiduè omnia ſuo influxu perficit.

Eſt auctor omnis perfectionis in omnibus quæ eſſe habent.

10 Vnde patet Deum dici *perfectum*, quia eſt auctor omnis perfectionis naturalis & ſupernaturalis in rebus omnibus, à ſummis & ipſi viciniſſimis, vſque ad extremas, à prima ſubſtantia ſeparata vſque ad infimam mate-

riam; & ipsius radium pertingere ad omnia, idque non semel tantùm, sed assiduè & indesinenter.

11 Neque solùm quia est auctor vt causa efficiens, sed etiam quia est exemplar & mensura omnis perfectionis. In rebus enim creatis dicitur aliquid perfectum in natura, quia est commensum suo exemplari, secundùm quod est conditũ in tali specie. Sicut in arte factis id est perfectum, quod exactè respondet conceptui & regulis artis. Vnde ipsũ exẽplar est per se & in se originaliter perfectũ absque respectu ad aliud, tãquã prima perfectionis regula. Itaque ipse *perfectus* dicitur, & tamquã fons, ex quo omnis perfectio naturæ in omnia quæ sũt, manat; & tãquã mẽsura, ex cuiꝰ cõmẽsione ipsa perfectionis ratio pẽdet.

12 Hinc fit vt omnia opera Dei sint summè perfecta, singula in sua specie. Cùm enim Deus sit in se supremè perfectus in toto genere entis, vt nihil illi accedere possit; fecit omnem creaturam in sua specie supremè perfectam, vt nulla ei intra illam speciem possit fieri additio; sicque perfectio summa creaturæ in certa specie est signum summæ perfectionis diuinæ in toto genere entis. *Omnia Dei opera sũmè perfectio.*

CAPVT III.

Recollectio precatoria, de Bonitate naturali Dei.

13 BONVS Dominus & amabilis valdè, & bonitatis eius non est finis. Non hoc aut illo modo, nõ hoc vel illo genere boni bonus est Conditor omnis boni; sed absolutè, sine principio, sine fine, sine limite, sine modo, sine mensura omne bonum anticipans, & vnicè complectens.

14 Nemo tibi id prior dedit, vt retribuas ei, & gratiam referas; sed à te ipso habes, simplex & primæua bonitas, vnde omnia boni dulcedinem pro suo captu sugunt. Tu enim es ipsa boni plenitudo & vniuersitas, omnis boni fontalis origo, cui omnia à suprema substantia creata vsque ad extremam materiam omne bonum suum acceptum ferre debent. Nihil illorum per essentiam totum bonum suum obtinet, sed multis opus est vt vel in suo dumtaxat genere & intra limites suæ naturæ sint perfecta & completa. Tu per simplicissimam essentiam omnem excellentiam, omnem perfectionem, omnem beatitudinem, omne bonum possides, nec præter teipsum opus est tibi re aliqua. Illorum bonum angustum est, &

finibus certi generis circumſcriptum, adeò vt aliorum bona in ſeipſis non comprehendant. vnde & infinitis rebus nobis ad vitam opus eſt, cùm ſingulæ parum per ſe præſtent. Tuum verò, hoc eſt, ſimplicis eſſentiæ tuæ bonum eſt immenſum, redundantiſſimum, ad omnia per ſe ſufficientiſſimũ. 16. Cùm enim ſis ipſa primordialis origo omnium, nihil eſt à quo ratio boni in te limitari aut circumſcribi poſſit. Sicut igitur eſſentia tua, & potentia, & ſapientia infinita eſt, omni carens limitâtione, quia prima, quia à nullo, ac proinde non habens vnde limitetur: ita etiam bonitas & perfectio tua limite caret, quia prima eſt, nec ab vllo pendens vnde limitationem accipere poſſit. Omnis enim limitatio rationis per ſe illimitatæ debet fieri à cauſa efficiente. Quare cùm perfectiones quæ in te ſunt, nullam cauſam efficientem habeant, neceſſe eſt eas omni limitatione carere.

17 Væ miſeris! qui extra te per rerum infimarum multiplices claſſes, & inextricabilem multitudinem, diuitias, voluptates & honores tanto labore, tanta ſollicitudine, tanto æternæ ſalutis periculo quærunt. Poterant hæc omnia in te multò feliciùs & faciliùs inuenire & poſſidere, non ad huius dumtaxat vitæ breue momentum, vt hæc mundana; ſed per totam æternitatem. In te enim hæc omnia ſunt puriſſima, & ſimul collecta, & immenſa. In te eſt auri decus, gemmarum pulchritudo, latifundiorum fructus, hortorum amœnitas, palatiorũ magnificentia, oppidorum opulentia, regnorum gloria. quidquid in his omnibus eſt ſuaue, glorioſum, honorificum, amabile, id totum in te copioſiſſimè, puriſſimè, vnitiſſimè & ſempiternè continetur, omnibus imperfectionibus quæ in creatis bonis reperiuntur ſemotis.

18 In te omnes deliciæ & voluptates, omnes recreationes & amœnitates, omnia ſolatia & gaudia, omnis pulchritudo & felicitas, omnis beatitudo & conſummatio. A te omnia dulcia ſuam trahunt dulcedinem, & omnia pulchra ſuam pulchritudinem, omnia lucida ſuũ ſplendorem; omnia viuentia ſuam vitam, omnia ſentientia ſuam ſenſionem, omnia mouentia ſuum vigorem, omnia intelligentia ſuam notionem, omnia perfecta ſuam perfectionem, omnia quomodolibet bona ſuam ſpeciem & bonitatem.

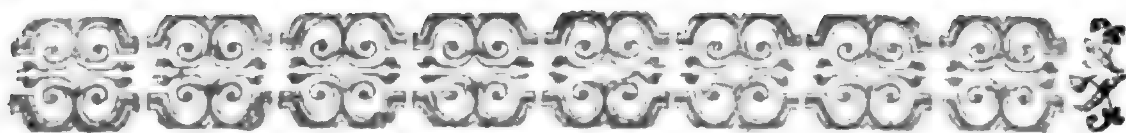
19 Tu omnis perfectionis auctor & exemplar, & finis & conſeruator, omnem terminans infinitatem, omnem tranſiliens finem, omnem definiens menſuram, omnem fingens ſpeciem, omnem formans informitatem. Tu per te perfectus, & ſuperperfectus, &

anteperfectus, omnem perfectionem & excellentiam ſimplici vnitate præhabens.

20 Tu ſine quantitate magnus, ſine qualitate bonus, ſine numero infinitus, ſine figura formoſus, ſine tempore æternus, ſine loco immenſus, ſine extenſione diffuſus, ſine multiplicitate perfectus, ſine ſitu altiſſimus. Tu centrum vniuerſi, ad quod omnia ingenito pondere tendunt, in quo omnia quieſcunt, à quo omnia ſuſtentantur. In te omnis amoris illicium, omnis deſiderij conſummatio, omnis motionis terminus, omnis appetitus ſatietas.

21 Quanta vis ſupereminentis bonitatis tuæ, ad cuius vel tenuem radium, vel vmbratilem ſpeciem tanto impetu currit omnis creatura! Singula enim ſuum quoddam bonum appetunt, & ad illud omni conatu feruntur; quod bonum nihil eſt aliud quàm veſtigium quoddam tenue bonitatis tuæ. Hoc vniuerſam creaturam trahit, hoc tantos motus in mundo excitat: quidquid enim in vniuerſa creatura mouetur, quidquid agitur, quidquid operatur, boni appetitu mouetur, agitur, operatur. Si vmbra tenuis tanto trahit impetu, quanto trahet ipſa veritas? illa inquam pulchritudo & bonitas infinita clarè conſpecta?

22 Trahe mentem ad te, ô bonitas immenſa! adſtringe eam tibi ſupra creata omnia vinculo inſolubili, nexu amoris æterno. Quid enim quæram aut optem extra te, qui omnis boni es plenitudo, & fons, & finis, & ſuauitas, omni bono melior & excellentior? ergo cæteris neglectis ſemper te cogitem & amem, tibi inhæream, & in te commorer; te laudem & benedicam, & omnes vires animæ meæ, omniſque vita mea ſeruiat tibi. Vileſcant mihi omnia tranſitoria propter te, & chara mihi ſint omnia tua, & tu, Deus meus, ſupra omnia. Perfice me ſecundùm altiſſimum beneplacitum tuum in cognitione & amore tui, & transfer me totum in teipſum, vt vnus tecum ſpiritus efficiar. Amen.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER OCTAVVS, DE SANCTITATE DEI.

CAPVT PRIMVM.

Quid Sanctitas, & quomodo sit in Deo.

Sanctitas 1 ANCTITAS est *bonitas moralis*, quæ generatim nihil est aliud quàm perfectio morum in actu, vel habitu: quæ etiam in Scripturis *iustitia* vocari solet. Idem enim in Scripturis est *esse iustum* & *esse sanctum*, *habere iustitiam*, & *habere sanctitatem*. etsi propriè non vocemus sanctos, nisi eos qui in iustitia perfecti. Sicut autem perfectio naturalis in rebus creatis consistit in eo quòd aliquid sit commensum suæ regulæ, secundùm quam est factum: ita perfectio moris in commensione cum lege æterna, secundùm quam oportet operari. Sicut enim conceptus diuinæ mentis seu idea est mensura perfectionis naturalis, seu entitatis in rebus omnibus: ita lex æterna est mensura perfectionis moralis & sanctitatis naturæ rationalis in omnibus operibus bonis. Is enim perfectus est & sanctus, cuius affectus & mores exactè congruunt legi æternæ.

Congruentia cum lege æterna est sanctitas.

2 Sed altioris longè rationis est perfectio diuina: non enim voluntas

tas diuina eiusque mores accidentario modo conformes sunt legi æternæ, sed essentialiter & ab intrinseco. neque per varias virtutes, sed per essentiam suam, quatenus ea rationem voluntatis obtinet. 3. Rursus cùm lex æterna oriatur ex ratione diuinæ essentiæ, (quæ sicut est origo primordialis omnis perfectionis entitatiuæ, ita etiam omnis perfectionis moralis, & omnis rectitudinis affectus & moris) fit vt perfectio & sanctitas consistat etiam in coniunctione cum Deo per affectum. Vnde amor Dei est sanctitas. Quare cùm Deus sibi ipse maximè sit coniunctus, tum per naturam suam, tum per affectum amoris, ipse maximè sanctus est. Denique ratio sanctitatis, vt à nobis concipi potest, consistit in puritate animi aliena ab omni contagione & labe peccati, vt docet Dionysius c. 12. De diuinis nominibus: Ἁγιότης μὲν ἐστὶν, ὡς καθ' ἡμᾶς εἰπεῖν, ἡ παντὸς ἄγους ἐλευθέρα, καὶ παντελὴς, καὶ πάντῃ ἄχραντος καθαρότης. *Sanctitas est, vt more nostro loquar, ab omni scelere libera, & omnino perfecta, & omni ex parte immaculata puritas.* Talis autem puritas maximè conuenit Deo.

Coniunctio cum Deo est sanctitas.

4 Deus igitur *sanctus* dicitur multis modis, potissimùm quinque. Primò, Radicaliter, quia essentia diuina est prima radix & originalis fons omnis sanctitatis & puritatis. Ex ipsa enim nostro modo concipiendi & lex æterna, & amor omnis, omnisque puritas in intellectu & voluntate diuina oritur.

Quinque modis dicitur Deus sanctus

5 Secundò, Obiectiuè; quia est obiectum omnis sanctitatis. Omnis enim sanctitas sita est in amore & coniunctione cum Deo. quare etiam est mensura *totius & ipsius sanctitatis*, vnde nimirum sanctitas suam speciem & modum accipit. Sanctitas enim est puritas. Sicut autem impuritas nascitur ex contactu inferiorum, vt cùm facies aut vestis luto aspergitur, vel cùm anima per affectum inferioribus inordinatè inhæret: ita puritas oritur ex contactu superiorum, cùm affectus ad sublimiora & nobiliora assurgit, & iis inhæret. Supremum autem omnium, & simplicissimum & purissimum est Deus. vnde summa puritas consistit in adhæsione cum Deo. Itaque cum summa puritas sit sanctitas, Deus est ratio obiectiua & mensura sanctitatis.

Tertiò dicitur sanctus exemplariter, vel in modum regulæ: quia per legem æternam est regula omnis sanctitatis. Conformatio enim affectus cum lege æterna est vera sanctitas.

6 Quartò, Formaliter; sanctitas enim formaliter est puritas affectus: puritas autem affectus est amor Dei; quia est adhæsio cum eo

quod est purissimum & nobilissimum. Quare cùm Deus sit amor sui, ipse hac ratione formaliter est sua sanctitas: & quia se amat infinitè, quantum nimirum est amabilis, ideò quoque infinitè sanctus est. Similiter quia nihil omnino amat nisi propter semetipsum, ideò etiam in amore omnium creaturarum sanctus est. Vnde Scriptura Psal. 144. *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Non enim amat eas propter ipsas vltimò, sed propter excellentiam bonitatis suæ; quo in affectu sita est sanctitas. Sanctum enim esse, est amare Deum, & gloriam ipsius in omnibus procurare. Item *sanctus in omnibus operibus suis*; quia omnes ei⁹ affectus, & omnes eius operationes exactissimè legis æternæ rectitudini conformantur. Voluntas enim ipsius per se suamque essentiã legi æternæ ex æquo respondet & commensuratur; quia tam perfectè vult rectitudinem, quàm perfectè illam concipit. Vnde sicut intellectio & iudicium rectitudinis est infinitè perfectum, ita quoque amor & affectus rectitudinis est infinitè perfectus, vtpote intrinsecam suam regulam adæquans.

Necessariò odit peccatũ.

7 Hinc fit vt Deus necessariò oderit peccatum, idque infinito odio. Cum enim necessariò amet rectitudinem legis æternæ, necessario odit quidquid huic rectitudini aduersatur: aduersatur autem illi omne peccatum; quia ratio peccati in eo sita est, quòd sit contra legem Dei æternam. Item necessariò amat suam bonitatem & perfectionem; necessariò ergo odit omne peccatum, quod illi bonitati repugnat: repugnat, inquam, non vt forma formæ, sed vt inordinatum & distortũ suæ regulæ & mensuræ. Quòd infinito quodam odio illud habeat (de perfecto peccato seu mortifero loquor) colligitur ex istis signis. Primò, Quia priuat hominem idcircò infinito bono, nimirum possessione ipsius Dei. Secundò, Quia infligit infinitum dolorem & ignominiam, nimirum æternos cruciatus. Tertiò, Quia etiamsi quis haberet innumera merita, eorum tamen omnium Deus vel ob vnum peccatum mortiferum obliuisceretur, vt ex Scripturis constat. Quartò, Quia Filium suum ad delendum peccatum incarnari & mori voluit.

Signa odij contra peccatum.

Ezech. 18. Rom. 6.

Deus est principium sanctitatis multipliciter.

8 Quintò, Dicitur Sanctus eminenter & causaliter, tamquam fons & principium omnis sanctitatis & puritatis in creaturis; principium inquam efficiens, formale, exemplare, & finale. *Efficiens*, quia ipse est qui omnem sanctitatem tam in Angelis quàm in hominibus infundit; ipse qui creaturas suas ad se conuertit, peccatorũ labes abstergit, gratiæ lucem & omnem virtutem supernaturalem

mentibus inserit. *Formale*, quia ipse est omnis sanctitatis ratio obiectiua, speciem & formam illi impertiens. vnde se habet per modum causæ formalis, non informantis, sed altiori modo & absque imperfectione speciem tribuentis. *Exemplare*, quia omnis sanctitas debet conformari legi æternæ (quæ est ipsa rationis diuinæ rectitudo, ac proinde ipse Deus) tamquam regulæ & mensuræ suæ; & sicut opus artis debet conformari regulis artis. *Finale*, quia omnis sanctitas creaturæ dirigitur in Deum eiusque gloriam, vt in finem. Ideò enim omnis creatura sanctificatur, vt Deo tamquam vltimo fini inhæreat, eumque honoret, laudet, & glorificet.

CAPVT II.

Discrimen Sanctitatis diuinæ & creaturarum.

9 EX his colligere licet multiplex discrimen inter sanctitatẽ Dei & sanctitatem creaturæ quantumuis ea sublimis & sancta sit. Primò, Quia Deus per seipsum, nimirum per essentiam suam, sanctus est; siue de sanctitate fundamentali, siue de obiectiua, siue de formali loquamur, vt ex dictis constat. Nulla autem creatura potest esse sancta per suam essentiam: imò nulli creaturæ potest esse naturale, esse filium Dei, esse impeccabilem, habere Spiritum sanctũ, videre Deum; quamuis id fiat per qualitates vel actus accessorios. Itaque solùm per dona supernaturalia naturæ superaddita sanctitatem habet.

Secundò, Sanctitas Dei est substantia, sicut & eius sapientia, & amor. & ceteræ virtutes: sanctitas creaturæ est qualitas substantiæ accessoria, eáque multiplex; complectitur enim varios actus & habitus, tum intellectus, tum voluntatis. Intellectus enim debet esse illustratus fide vel lumine gloriæ: voluntas charitate, religione, & aliis virtutibus supernaturalibus charitati subseruientibus. Quamuis enim ipsa propriè & formaliter in charitate consistat, tamen requirit multa alia, vel vt præuia, vel vt subseruientia.

Tertiò, Sanctitas Dei est omnino infinita & intensiuè & extensiuè: tantum enim se amat Deus, quantum est amabilis; tantaque est puritas in amore, quanta est in perfectione essentiæ. Extendit etiam se ad infinita, nimirum ad omnia quæ cernit in sua essentia; illa enim omnia placent ipsi propter semetipsum & gloriam suam. Creaturæ autem sanctitas vtroque modo est finita & limitata: ne-

que enim tam ardenter amare Deum poteſt quàm ipſe dignus eſt: neque ea æſtimatione qua dignus eſt; neque ad infinita diſtinctè ſe poteſt extendere, ea ad ipſius gloriam referendo.

Quartò, Hinc fit vt ſanctitas Dei neque creſcere poſſit vmquam, nec minui. Non creſcere, quia eſt vniuerſitas & plenitudo ſanctitatis infinita. Non minui, quia eſt eſſentialis. Creaturæ verò ſanctitas poteſt creſcere ſine termino, & poteſt minui vſque ad nihilum: nempe ſi naturam rerum ſpectes, & niſi Deus terminos præfixiſſet.

10 Quintò, Sanctitas Dei eſt ſuperior omni ſanctitate & puritate intelligibili, & in ipſo præexiſtit & ſuperexiſtit ab æterno ipſa ſanctitatis ratio & plenitudo ſupereſſentialiter; adeò vt ſanctitas creaturæ ad illam puritatem comparata, ſit inſtar nihili, & veluti impuritas quædam. Simili modo tota potentia, ſapientia, pulchritudo, excellentia totius creaturæ ad diuinam potentiam, ſapientiam, pulchritudinem, excellentiam collata, eſt inſtar nihili. vnde Theologi docent, totum vniuerſum vnà cum Deo ſumptum, non eſſe quid præſtantius Deo ſolo; tum quia non addit aliquid notabile Deo, ſicut vna arenula non addit aliquid notabile immenſitati terræ; tum quia etſi ſemel productum ſit, adhuc continetur in Deo eminenter & idem numero: vnde nihil addit quod in Deo non ſit excellentiori modo. Hinc Dominus Matth. 19. *Quid me interrogas de bono? vnus eſt bonus Deus.* & Eccleſia in Hymno Angelico, *Tu ſolus ſanctus, tu ſolus Dominus*: quia in ipſo ſolo vniuerſitas boni & ſanctitatis, & dominij; & quidquid extra illum reperitur boni, aut ſanctitatis, aut dominij, id totum eſt inſtar nihili, cõparatione eius quod eſt in Deo, vtpote infinitè ab excellentia illa deficiens.

Sextò, Sanctitas Dei eſt cauſa efficiens, & conſeruans, & exemplaris, & formalis ſeu ſpecificans, & finalis omnis ſanctitatis creaturæ, vt antè oſtenſum eſt.

CAPVT III.

Tria Conſectaria dictorum de Sanctitate.

11 EX his quæ dicta ſunt patet Primò, Quanta puritate animi, reuerentia, & attenſione illum colere debeamus. Cùm enim ſit ipſa puritas & ſanctitas, in ſuis cultoribus ſummam *puritatem* re-

quirit, iuxta illud Leuitici 11. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* non enim summæ puritati potest placere nisi quod purum est. Requirit etiam summam ***reuerentiam*** : quia sanctitati debetur reuerentia, cùm in ea concipiatur præsentia diuini numinis. Denique summam ***attentionem*** : quia reuerentia attentionem parit. vnde quãtum est reuerentiæ, tantum est attentionis.

12 Secundò, Totum mundum esse veluti templum quoddam Diuinitatis, ipsius præsentia sanctificatum, vt ipsum vbique præsentem spectemus, vbique veneremur, laudemus, honoremus, semperque in eius præsentia, veluti in sacro quodam templo nos versari putemus. Sed maximè templi instar habet anima nostra, quæ toto mundo longè est capacior, & ad cultum diuinum, eiusque in ea habitationem specialiter sanctificata. quare nos introrsum conuertere, & in fundum animæ, vbi Deus habitat, recipere oportet, vt ibi procul à rerum externarum tumultu, in silentio cum ipso versemur, ipsum veneremur & colamus.

13 Tertiò, Vitandos omnes impuros & inordinatos affectus, omnesque animæ labes, quibus templum animæ nostræ violatur & profanatur. Sicut enim certis quibusdam operibus, quæ repugnant sanctitati loci corporalis, violatur templum materiale, fitque cultui diuino ineptum: ita quouis peccato, & maximè impuris cogitationibus & affectibus, violatur templũ spirituale animæ nostræ, fitq; ineptum habitationi diuinæ. *In maleuolam* enim *animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Et quamuis Deus propter immẽsitatem essentiæ non possit recedere reipsa, recedit tamen tum affectu tum effectu; quia odit tale habitaculum, nec vult in illud cælestem gratiæ suæ liquorem effundere, sicus sapiens vnguentarius pretiosissimum balsamum vasi impuro numquam infundet. Sap 1.

CAPVT IV.

Recollectio precatoria, de Sanctitate Dei.

14 SANCTVS, *Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria eius.* Ita clamant Seraphim in visione illa mystica, qua gloriæ tuæ specimen & terribile iudicium Iudaicæ execrationis Isaiæ Prophetæ ostendisti. Impleta enim populi illius peccatorum mensura, cùm te in carne venientem repudiarunt, sanctitatem Isa. 6.

Hebacuc 1. tuam trina compellatione, magno Trinitatis mysterio, ad vindictã prouocant. *Mundi enim sunt oculi tui, ne videas malum, & ad iniquitatem respicere non poteris.* Psal. 5. & 17. Cùm enim sis ipsa sanctitas, summè tibi displicet omne peccatum, ideoque *perdes omnes qui operantur iniquitatem.* Nam sicut luci aduersantur tenebræ, & pulchritudini deformitas, & puritati contaminatio, & vitæ mors, & rectitudini obliquitas, & bonitati malitia; ita sanctitati repugnat & exosũ est omne peccatũ.

15 Vnde sicut necessariò sanctitatem tuam summè amas, ita necessariò peccatum summè odisti, & infinita pœna vindicas, nisi misericordia tua infinita præuenerit, & spiritu contritionis afflato, pœnitenti condonauerit.

16 Nemo vmquam tibi nisi per sanctitatem placuit: nemo qui ea præditus & ornatus, tibi vmquam displicuit. hæc sola filios tibi facit, & regni heredes: huic soli consortium gloriæ & beatitudinis tuæ promissum, & ante tempora sæcularia præparatum: ad hanc ab æterno à te Ad Ephes. 1. *prædestinati sumus in Christo, vt simus sancti & immaculati in conspectu tuo*, & æterna hereditate digni.

17 Non potentiam, non sapientiam, non maiestatis tuæ celsitudinem, sed sanctitatem tuam nos imitari voluisti, cùm sic præcepisti, Leuit. 1. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Decet enim ipsum puritatis & sanctitatis fontem, omni puritate puriorem, omni sanctitate sanctiorem, ministros habere sanctos, & ab omni peccati labe immunes. Sed vnde nobis, qui luteas domos incolimus, & in terrenis vsu & cogitatione assiduè versamur, tanta puritas, vt dignè in conspectu & obsequiis tuis versari possimus? Si enim cælestes illi spiritus ab omni corporea concretione segregati, & ipsis cælis mundiores, adhuc infinitè absunt ab ea puritate quæ ministerio tuo congruit; quanto nos interuallo ab ea distamus, qui ab illis incomparabiliter superamur? Sed hæc est benignitas tua, quæ seruos suos, licet peccatores, & terrenorum puluere adspersos, non reiicit; sed potiùs ad se allicit, vt labes abstergat, tenebras illuminet, affectus sanctificet, & dignos præsentia vultus tui pro modulo naturæ mortalis efficiat. Non requiris à nobis quod sanctitatis tuæ celsitudini est debitum, sed quod nostræ mortalitatis imbecillitati consentaneum.

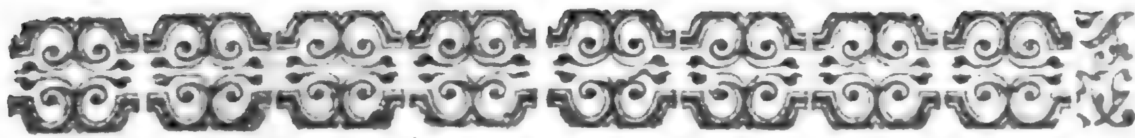
18 Tu omnis sanctitatis auctor, & finis & regula, & exemplar, à quo, ad quem, & ad cuius formam ac similitudinem sanctificantur omnia in cælo & in terra. Totus iste mundus est veluti templum

Diuinitatis tuæ, tuo cultui consecratum, tua præsentia sanctum, tua gloria plenum, tuis admirandis operibus exornatum, vt ibi te colamus, laudemus, & benedicamus in hac vita, & in futura.
19 Sed sublimior est sanctitas naturæ rationalis, sicut & illustrior est præsentia tua in spiritibus quàm in corporibus; & excellentiùs hi ad te accedere, & tibi coniungi possunt. Nosse enim & amare te, sanctitas est spirituum. Per hæc tu in illis habitas, & illi templum tuum fiunt, multò felicius & augustius quàm vasta hæc mundi machina, quæ tuam præsentiam sentire non potest. Per eadem ad te accedunt, tibique vniuntur vitali vinculo; & in tuam puritatem facessunt. Cognoscens enim transit in cognitũ, & amans in amatũ. Quare cùm sis purissimus actus, & in supremo gradu spiritalis tenuitatis, vt ita dicã, & puritatis, infinitè eleuatus supra materiam & corporalia omnia, infinitè simplex, infinitè subtilis & spiritalis; necesse quoque ea quę ad te eleuantur, tibique vniuntur, & vnus tecum efficiuntur spiritus, simpliciora, puriora, magisque spiritalia effici, & ab omni contagione inferiorum remotiora. Hoc autem est illa sanctitas, qua omnes rationales animæ & spiritus Angelici præditi esse debent, vt tibi perfectè placeant.
20 Sed adhuc altior est sanctificationis gradus, cùm nimirum per teipsum absque vllo dono creato sanctificas creaturam, eam supra omnia creata ad te attrahens, & substantialiter tibi in vnitatem hypostasis adstringens. Sic beatissimam Domini nostri humanitatem sanctificasti, vt sicut in illa est plenitudo Diuinitatis, ita sit & sanctitatis.
21 O admirabilem, & omni menti creatæ incomprehensibilem sanctificationem! ô infinitam diuinæ bonitatis dignationem, quæ talem expiationis & sanctificationis fontem humano generi constituit! Ab huius plenitudine omnes accepimus; & quod superest, adhuc mille mundorum peccatis abluendis, & infinitis animabus sanctificandis sufficit. Sic per vnum hominem sanctificantur omnes homines, & ad Deum reducuntur; sicut per vnum à Deo sunt auersi, & peccato inquinati.
22 Et quia rudes sumus, sensibus dediti, sensibilibus immersi, ruditati nostræ te accommodas, per sensibilia nos sanctificans, & contactu corporeo spiritum tuum & spiritalia dona infundens. Stupendum prorsus consilium sapientiæ æternæ, signorum sensibilium contactu, vel vsu, nos ex filiis iræ effici filios Dei, here-

des vitæ æternæ, consortes diuinæ gloriæ: qui antè eramus omni confusione & morte æterna digni! Mira benignitas & dignatio, rem adeò excelsam & diuinam (per quam Deo similes efficimur, sine qua ei placere non possumus) conferri modo tam humili, per instrumenta tam vilia, nullo vel modico nostro labore aut conatu! Verè sæculum aureum & sæculum gratiæ est tempus istud noui Testamenti, quo tantæ diuitiæ cælestes, tanta bonorum diuinorum copia cernitur in terris, tantaque facilitate comparatur. Verè nunc melliflui facti sunt cæli, & montes stillant dulcedinem, & flumina vino & lacte redundant, & bonorum cælestium apothecæ expositæ sunt inter mortales, ex quibus breui tempore, facili negotio in omnem æternitatem diuites & pares Angelis effici possumus.

23 Tibi gloria, tibi benedictio & gratiarum actio ab omni creatura in cælo & in terra, ô sanctitatis auctor: tuum hoc est beneficium, tua philanthropia. Tu nobis Sanctum sanctorum dedisti, & in ipso fontem nobis perennem sanctificationis constituisti, *in ablutionem peccatoris & menstruatæ.* (Zach. 13.) Hunc tu per teipsum, tuam sanctitatem illi impertiendo, sanctificasti, & per hunc cæteros. Ab hoc sanctitas omnis manat in symbola externa seu Sacramenta; à symbolis per corpus transfunditur in animam: ab anima redundat in corpus, & in opera interna; ab operibus internis ad externa: vt sic totus homo, totaque vita ipsius sancta tibi deuota & consecrata sit; & ad te summum bonum & vltimum finem, vnde processit, reducatur, & in te quiescat. Sic creaturam tuam ad te reuocas, sic consortio tuo dignam facis. Fac vt ex hoc fonte assiduè hauriam, assiduè lauer, vt dealbem stolam meam in sanguine Agni. *Amplius laua me ab iniquitate mea & à peccato meo munda me. Asperges me hyssopo* in fonte isto intincto in sanguine mystici passerculi, *& mundabor*; inde me laua, *& super niuem dealbabor.* (Psal. 50.)

DE

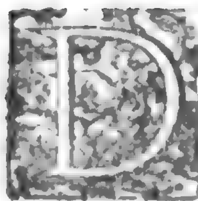
DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS

LIER NONVS, DE BENIGNITATE: ET SIMVL DE AMORE DEI.

POstquam explicuimus diuinas perfectiones, quæ instar modorum absolutorum considerantur in essentia, & eas quæ instar qualitatum absolutarum concipiuntur, nec includunt respectũ ad creaturas existentes: superest vt de iis tractemus, quæ dicunt respectum ad creaturas existentes, vel illum inuoluunt & includunt. Tales poni possunt sex numero: Benignitas, Dominium, Prouidentia, Misericordia, Iustitia, Finis vltimus. Has sex Libris sequentibus persequemur: ac primùm agemus de Benignitate, & simul de Amore Dei, qui ex Benignitate oritur.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Benignitas.

DIximvs suprà, triplicem in Deo & natura rationali bonitatem spectari posse, tribusque modis Deum dici bonum. Primò, Ratione perfectionis naturæ. Secundò, Ratione sanctitatis. Tertiò, Ratione beneficentiæ, quæ bonitas dici potest benignitas, de hac modò dicendum.

Duplex communio sui.

1 Hæc oritur ex prima bonitate, nimirum ex perfectione naturæ. Ex eo enim quòd res sit perfecta in sua entitate, propendet ad sui communionem, sicut vas perfectè plenum ad effusionem sui liquoris. Est autem duplex sui communio; altera naturalis, altera libera. Illa est omnino plena, hæc diminuta: in illa communicatur natura, & constituitur æquale; in hac solùm aliquod naturæ imitamen, adumbratio, vestigium.

Communio diuinæ essentiæ.

2. Itaque cùm diuina essentia sit infinitæ perfectionis & excellentiæ, propendet naturaliter & intimè ad cõmunionem sui infinitam, sicut res inferiores propendent ad procurationem sui similis & æqualis. Verùm quia id quod omnino infinitum est, multiplicari non potest, idcircò diuina essentia non se cõmunicat productione essentiæ similis numero distinctæ, sicut res creatæ faciũt (in quib⁹ essentia quæ est in hoc supposito, producit essentiam numero distinctam in alio) sed largitione sui ipsius, & veluti replicatione, ita vt eadem numero simplicissima natura sit in tribus distinctis numero hypostasibus. Hæc tamen communicatio cùm sit naturalis, propensio ad hanc non dicitur benignitas, sed fœcunditas; & ipsa communio non est beneficentia, sed naturalis productio personæ, & communicatio naturæ.

Benignitas.

Benignitas enim respicit communicationem liberam ad inferiora descendentem. Oritur quidem ex infinita & superplenissima Dei bonitate seu perfectione, sicut & fœcunditas, estque Deo naturalis, actus tamen ipsius sunt liberi.

Quid sit.

Est igitur *Benignitas* Dei (quæ χρηστότης apud Græcos dicitur) naturalis propensio ad communicandum se inferioribus seu creaturis, pro captu cuiusque. Ex hac prouenit primò & immediatè amor erga creaturas, quo vult illis suorum bonorum communicationem; sed maximè erga creaturam rationalem, quæ sola Diuinitatis per intellectum & voluntatem

est capax. Deus autem potissimùm suam Diuinitatem communicare intendit, & in eum finem naturam Angelicam & humanam condidit, ac gratiæ suæ donis exornauit. Cetera omnia ob naturam humanam, quæ infinitis adminiculis egebat, fabricatus est.

2. Petri 1.4 Ioan. 17. 23. 24.

CAPVT II.

Quinam effectus Amoris diuini, & quis modus operandi.

4 EX amore diuino omne bonum creatum profluxit, & vi eiusdē omnia in Deum reducuntur. Sicuti enim amor ex bonitate diuina procedens descendit & exundat ad creaturas; ita rursus easdem ad diuinam bonitatem conuertit, vt ibi æternùm quiescant vnde profluxerunt, vt pulchrè docet Dionysius De diuinis nominibus cap. 4. q.1. vbi dicit, *amorem diuinum esse vim motricem & sursum trahentem in Deum, qui solus est ipsum per se pulchrum & bonum.* Item, *esse manifestationem Dei per seipsum, & benignum processum eximiæ illius vnionis, & amatoriam motionem simplicem, per se mobilem, per se innatam, præexistentem in bono, & ex bono in ea quæ sunt exuberantem & rursum in bonum reuertentem.* quæ verba nobis breuiter exponenda.

5 Primò, Dicit esse *vim motricem*, tum quia Deum mouet vt descendat ad creaturas, eisque sua bona communicet; tum quia ipsas res creatas sursum trahit in Deum. Vnde amor dicitur ἐκστατικὸς, id est, *efficiens extasim*; quia amantem transfert à se ipso in amatum, nempe Deum in creaturam, & creaturam in Deum. Verùm etsi Deum moueat ad creaturas, non tamen ipsum finit in creatis rebus quiescere; sed ab illis retrahit eum vnà cum creatis in seipsum. Nam totum bonum quod confert rebus creatis, statim reflectit, & refert ad seipsum, qui est ipsum per se bonum & pulchrum, quod omnia ad se allicit, & potentissimè trahit.

6 Secundò, Dicit esse ἔκφανσιν seu *manifestationem Dei per seipsum.* quia cùm Deus lucem habitet inaccessibilem, ita vt nulli creaturæ per se possit esse manifestus, per amorem egreditur extra se, & sic manifestatur creaturis. Amor enim mouet Deum ad quinque modos Egressus. Primò, Ad egressum *per creationem*, qua non solùm rebus creatis illustre vestigium suæ potentiæ, sapientiæ & bonitatis imprimit; sed etiam naturæ rationali Angelicæ & humanæ vultus sui imaginem inserit, absque hoc egressu maneret prorsus igno-

tus creaturis: sine illo nulla creatura potest existere. Secundò, Mouet ad egressum *per gubernationem*, qua omnia conseruat, mouet, perficit, & ad suos fines dirigit. Ex mundi gubernatione eius præsentia clarè cognoscitur. Tertiò, Ad egressum *per mysterium Incarnationis*, qua Deus factus est verus homo, & corporata est inuisibilis Diuinitas. Hic egressus fuit maximè admirabilis, & maximè ipsius potentiam, sapientiam, sanctitatem, misericordiam, iustitiam nobis patefecit. Quartò, Ad egressum per doctrinam, illuminationem & *iustificationem*; iuxta illud: *Exiit qui seminat seminare semen suum.* Quintò, Ad egressum per infusionem seu communicationem luminis gloriæ, & renouationem totius Vniuersi; seu per *glorificationem*, qua se apertè manifestabit omnibus Sanctis, & omnia ad se conuertet. Ex his patet, quomodo amor sit manifestatio Diuinitatis. Porrò cùm amor Dei quo seipsum & creaturas amat, sit Deus, quando amor Deum manifestat, Deus seipsum per se ipsum manifestat. *Seipsum* vt summum bonum & pulchrum, *per se ipsum* vt per summi boni & pulchri amorem. Hæc mens Dionysij.

Tertiò, Dicit esse *processum benignum eximiæ illius vnionis*: quia amor Dei erga creaturas est processus quidam; & veluti germen amoris Dei quo amat seipsum: sicut amor mediorum est quædam extensio, & veluti surculus amoris ipsius finis: & cognitio effectuum, est quidam processus cognitionis principiorum. *Eximiam illam vnionem* intelligit amorem illum, quo Deus seipsum vt summum bonum & pulchrum amat: hic enim est vnio quædam vitalis Dei ad seipsum.

7 Quartò, Dicit amorem Dei esse *motionem amatoriam;* quia amor est motio quædam vitalis per seipsam faciens amare, & amantem transire à seipso in dilectum. *Simplicem;* quia amor Dei in se vnicus & simplicissimus est, etsi infinita sint ea ad quæ procedit. *Per se mobilem*; quia amor proposito bono & pulchro per se excitatur. *Per se innatam*, αὐτοκίνητον; quia amor diuinus non est ab alio productus in Deo, aut aliunde excitatus, sed ex ipsa Dei benignitate sponte exortus. *Præexistit hæc motio in bono*, &c. quia ante omnem creaturam hic amor est in Deo: & priùs nostro modo concipiendi est in diuina essentia, veluti in causa obiectiua, quàm sit in Deo seu diuina voluntate formaliter; præsertim cùm amor creaturarum sit liberè susceptus. *Ex bono, in ea quæ sunt*, exundat; & rursus in bonum reuertitur. Vnde idem Dionysius comparat amorem circulo, & mo-

tui circulari, qui principio & fine caret, sic inquiens: Ἐνῷ καὶ τὸ ἀτελεύτητον ἑαυτοῦ, καὶ ἄναρχον ὁ θεῖος ἔρως ἐνδείκνυται διαφερόντως, ὥσπερ τις ἀΐδιος κύκλος διὰ τἀγαθόν, ἐκ τἀγαθοῦ, καὶ ἐν τἀγαθῷ, καὶ εἰς τἀγαθὸν ἐν ἀπλανεῖ συνελίξει περιπορευόμενος, καὶ ἐν ταυτῷ, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ προϊὼν ἀεὶ, καὶ μένων, καὶ ἀποκαθιστάμενος. *Qua in re & fine & principio se carere diuinus amor excellenter ostendit, tamquam sempiternus circulus, propter bonum, ex bono, in bono & ad bonum indeclinabili conuersione circumiens, in eodem, & secundùm idem, & procedens semper, & manens, & remeans.* Amor enim Dei ex abundantia diuinæ bonitatis prodiens, se ad creaturas, maximè ad Angelos & homines, profert, easque imagine quadam sui eis impressa, rursus ad diuinam bonitatem conuertit. Et hic circulus est perpetuus, nec vmquam aberrare potest; quia amor Dei assiduè in creaturas tendit, easque in Deum conuertit (vt ipsa conseruatio & gubernatio rerum maximè indicat) nec ab vllo potest impediri. Fit autem hic circuitus amoris propter bonum, ex bono, in bono, & ad bonum; quia amor diuinus oritur ex diuina bonitate, & immediatè in diuinam bonitatem tendit, & propter illam descendit in creaturas, ita tamen vt semper in Deo maneat. Demittit se ad illas, non vt ibi sistat, sed vt eas in fontem boni, vnde exortæ sunt, reducat. Semper ergo procedit à Deo in creata, & semper manet in Deo, & semper in Deum remeat, idque secundum idem sui, & propter idem.

Circulus in amore.

CAPVT III.

De proprietatibus Diuini Amoris.

9 EX dictis colligimus octo diuini amoris proprietates.

Prima, Quòd eminenter & originaliter præexistat in pulchro & bono, vt Dionysius loquitur: id est, in pulchritudine & bonitate diuina tamquam in ratione obiectiua, & veluti causa, radice, & fundamento.

Octo proprietates diuini amoris.

Secunda, Quòd ex pulchro & bono tamquam fonte prodeat, vt existat iam in Deo formaliter. Hoc enim ipso quo Deus suam pulchritudinem & excellentiam infinitam intuetur, exoritur in ipso infinitum amoris incendium, quo tantum illam amat, quantum amari digna est, id est, infinities infinitè. Pulchrum enim & bonum cognitum statim amorem accendit: vnde infinitum pulchrū

& bonum infinitè cognitum, infinitum amorem ciebit: infinitum, inquam, tum ardore, tum æstimatione, seu, vt Scholastici loquuntur, infinitum intensiuè & appretiatiuè.

10 Tertia, Quòd immediatè in pulchrum & bonum se reflectat. Vnde hîc est sempiternus quidam circulus. Pulchrum enim & bonum menti diuinæ propositum, accendit amorem in voluntate, qui amor proximè & essentialiter reflectitur in pulchrum & bonum, trahens in illud voluntatem, eamque totam circa illud occupans. Amor enim est occupatio amantis circa amatum, ipsius amati causa.

11 Quarta, Quòd propter pulchrum & bonum extendat se & descendat ad creaturas; nimirum vt illud creaturis communicet vel totum, vel aliquos eius radios & adumbrationes, pro cuiusque captu & meritis. Quod enim summè amamus, eius præstantiam & pulchritudinem cupimus omnibus innotescere, & eius dulcedinem ab omnibus percipi, vt ab omnibus laudetur. Idem facit amor in Deo.

12 Quinta, Quòd creaturas sursum rapiat, & ad pulchrum bonumque conuertat. Hoc maximè locum habet in Angelis & hominibus: nam cætera diuinam bonitatem & pulchritudinem non capiunt; sed in homine trahuntur quodammodò in Deum cætera; tum quia omnes naturæ gradus in ipso, tum quia cætera omnia propter ipsum. Vnde ipso peccante, cætera quoque afflicta fuere, & seruituti corruptionis ac mutabilitatis subiecta; & ipso ad gloriam euecto, cætera quoque ad gloriam pro suo captu extollentur, vt apertè docet Apostolus ad Rom. 8. Denique, eo ipso quo singula appetunt pulchritudinem & perfectionem suæ speciei congruentem, cernitur in illis vestigium quoddam huius amoris, & tendunt suo modo in ipsum pulchrum & bonum. Ex amore namque diuino impressam habent hanc inclinationem, eamque Deus per bonum & pulchrum particulare, in quod proximè tendit, dirigit in bonum & pulchrum vniuersale, omnis boni & pulchri creati exemplar prototypum.

13 Sexta, Quòd diuinus amor sit extaticus; quia amantem extra se trahit in amatum. Deum enim suæ celsitudinis quodammodò facit obliuisci, & inclinat ad humilitatem nostram, totumque in salutis nostræ negotio occupat. Cuius signum incarnatio, prædicatio, miracula, passio, mors, Sacramenta, missio Spiritus sancti, assidua & admirabilis Ecclesiæ gubernatio, cura & directio singulorum.

Hominem similiter extra se ponit, efficiens vt de se suisque commodis non cogitet, sed solùm de Deo & bonis Dei. Vnde magnus Dei amator seipsum abnegat, suis cupiditatibus renuntiat, suas vtilitates negligit, sui obliuiscitur, & totus in ijs est quæ ad Deum pertinent. Est enim cogitatione & affectu totus extra se, & translatus in dilectum. Talis erat S. Ignatius martyr, qui dicebat: Ἔρως ἐμὸς ἐσταύρωται. *Amor meus crucifixus est.* Talis erat S. Paulus Apostolus: *Mihi*, inquit, *viuere Christus est, & mori lucrum* & iterùm: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus.* Ep ad Rom. Philip. 1. Galat. 2.

14 Septima, Quòd amor diuinus sit vis vnitiua, ideò enim facit exstasim & excessum amantis à se ipso, vt illum in amatum transferat, & illi arctissimè vniat, & vnum cum illo efficiat. Sic amor vniuit Deũ homini non solùm affectu & cura, sed etiam effectu & substantia, vnione nimirum hypostatica. Hominem verò vnit Deo, ita vt prorsus à seipso deficiens in Deum transeat, & veluti colliquescat; nihil ampliùs cogitans, intelligens, aut sentiens, præter Deum; nihil aliud appetens aut desiderans, nulla alia re gaudens quàm bonis Dei. Qui sic adhæret Deo, vnus efficitur spiritus, quia seipsum exuit, & Deum induit; ac perinde ac si in diuinam naturam transformatus esset, totus cogitatione & affectu est in Deo. Sic omnes Sancti vnum erunt cum Deo (quod Dominus illis præcatur Ioan. 17.) quia omnes agnoscent suum nihilum quod ex se sunt, seque nihili æstimabunt, nisi quatenus sunt Dei & propter Deum; & hoc modo penitus à seipsis deficient, cur enim hæreant in nihilo? Deinde intellectu & voluntate potentissimè rapientur in illum, & toti in ipso erunt, & in ipsum veluti liquescent & transformabuntur; nihil aliud ibi sentientes & gustantes quàm Deum; nihil aliud æstimantes quàm bonum ipsius, perinde ac si ipsi in Deum essent transmutati.

15 Itaque amor est vis vnitiua, tum quia ipsum amantem transfert in amatum, vt in eo viuat, sentiat, gaudeat; & ipsum illi quodammodò incorporat, vt sit vnum cum illo; (amans enim quantum in se est, optat à se deficere, & in amatum veluti colliquescere, vt vnum cum illo efficiatur;) tum quia amante iam in dilectum translato, omne bonum dilecto vult, & procurat quantum potest, tamquam sibi ipsi quia iam vnum est cum illo. *Circulus in amore.*

16 Octaua, Quòd motus amoris sit orbicularis, idque dupliciter. Primò, Circa proprium obiectum, quod est ipsum pulchrum & bonum, vt explicatum est in tertia proprietate. Simili modo Dio-

nysius ponit circulum in visione beatifica Angelorum: nam ab essentia diuina, quæ est ipsum pulchrum & bonum, descendit in mentem Angelicam lumen gloriæ; ex mente & lumine gloriæ statim oritur visio beata, quæ immediatè reflectitur in pulchrum & bonum, tamquam in suum obiectum & principium.

Secundò, Est circulus in amore diuino vt se extendit ad creaturas: nam ex bono & pulchro descendit ad res creatas, easque suo attactu accendens, conuertit & reducit secum in idem pulchrum & bonum. Huius illustre exemplum est in sole. Sol enim in rebus corporeis est summum pulchrum & bonum. Vnde rectè quodam loco D. Gregorius Nazianzenus: ὅπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο ἐν τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός. *Sicut in rebus sensibilibus est sol, ita in intelligibilibus Deus.* Ex sole descendit calor ad res inferiores, descendit autē per lucem; & priùs res illustrantur quàm calorem concipiant; calore concepto fiunt spiritales, leues, & sursum in cælū vehuntur. Sol est symbolū Dei, lux sapientiæ, calor amoris; res terrenæ, animarum & spirituum. A Deo descendit amor per sapientiam. priùs enim mens illustratur cognitione pulchritudinis & bonitatis diuinæ, deinde per cognitionem concipit amorem. amor conceptus efficit animam spiritalem, cælestem, eamque mox sursum trahit, & Deo coniungit, illique Soli æterno similem veluti quēdam parelium (qui solis est expressa imago) efficit.

CAPVT IV.

Quinque res considerandæ in Amore Dei erga hominem.

17 VT meliùs intelligatur amoris diuini erga nos magnitudo, quinque sunt consideranda. Primò, Maiestas amantis. Secundò, Qualitas eorum quos amat. Tertiò, Bona quæ illis partim confert, partim offert. Quartò, Modus quo amat. Quintò, Finis propter quem amat.

Quod ad Primum attinet, qui nos amat, non est Princeps aliquis terrenus, nec Angelus, sed Deus ipse infinitus, immensus, æternus, infinitæ potentiæ, sapientiæ, sanctitatis, gloriæ, beatitudinis. Et hic amor non est recens conceptus, sed ab æterno præceptus. Insinuat hoc multis locis Scriptura diuina. Ieremiæ 31. *In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te.* Isaiæ 49. *Numquid obliuisci potest mater infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita*

ta fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper. Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* ad Ephes. 1. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* & alibi. At quanta res est amari à tanta Maiestate? In aulis Principum plerique laborant, & operam in eo ponunt omnem, vt fauorem Principis assequantur: quo obtento gloriantur, beatos se putant, & vix se capiunt; idque tum quia talis fauor & beneuolentia per se magnam illis adfert dignitatem & æstimationem apud homines; tum quia inde illis proueniunt honores, præfecturæ & opes. Si fauor Principis terreni, mortalis, nobis similis, nostrisque miseriis subiecti, tanti æstimatur; quanti censeri debet fauor diuinus? Certè infinitè pluris, cùm maiestas Dei sit infinitè maior; & dignitas ac opulentia quam confert, infinitis partibus melior & optabilior: nimirum quantum præstant cælestia terrenis, diuina humanis, sempiterna caducis & momentaneis.

18 Secundò, spectanda conditio eorum quos amat. Hi sunt, si naturam spectes, infimi inter creaturas rationales (sicut enim materia prima est infima inter res corporeas, ita anima inter res spiritales.) Si qualitatem, peccatores, inimici, superbi, ingrati, carnales, cælestium incurij, terrenis affixi, inepti ad omne bonum, proni ad omne malum. Res planè admirabilis, tam vilem & ingratam creaturam tantopere à suo Creatore, atque adeò etiam præ Angelis dilectam. Sicuti si potentissimus Monarcha Æthiopica aliquot mancipia, infimis solùm obsequiis idonea, sæpius triremes & mortẽ commerita, amaret præ patria nobilitate, adoptaret in filios, & omni studio niteretur euehere ad regni sui communionem; quis non miraretur? Supra naturam humanam tot sunt Angelorum ordines, omnes sublimes, spiritales, illustres, omnes sapientia & charitate repleti, omnes in Deum semper intenti, ab omni contagione alieni, omnes cæli ciues naturales; & tamen his omnibus prætulit naturam humanam, rationalis naturæ terminum, terræ ciuem, brutorum sociam, peccatis inquinatam, ignorantiæ tenebris circumfusam, & à rebus diuinis longissimè dissitam: *Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Meritò dixit Apostolus ad Rom. 5. *Commendat charitatem suam Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est*, &c. & Propheta Regius Psalm. 8. *Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Huius

Quales quos amat.

Ad Heb. 2.

in peccatores dilectionis pulcherrimum exemplum refert Dionysius Areopagita epist. 8. ad Demophilum Monachum.

Qualia bona confert.

19 Tertiò, Spectanda bona quæ nobis partim præparauit, partim dedit. Quorum primum est, Communicatio æternæ beatitudinis & regni sui: vt hanc enim nobis daret, cætera omnia præparauit; hoc bonum est infinitæ æstimationis. Secundum est, Anima rationalis & immortalis, capax tanti boni. Tertium est, Gratia cælestis, qua possimus illam gloriam promereri. Quartum, Corpus idoneum animæ instrumentum, quinque sensibus instructum. Quintum, Tota mundi machina, cum omnibus opibus & bonis quæ illâ continentur. hæc enim omnia condita propter hominem vt in mundo viuat, rebusque omnibus ad Dei cultum & promerendam Diuinitatem iuuetur. Sextum, Angelica custodia, fecit enim Angelos velut nostros pædagogos, custodes & directores ad salutem, & hæc omnia ante peccatum. Post peccatum, cùm meremur his omnibus priuari, addidit multò maiora: sed de his infrà cùm de Misericordia. Quantæ verò æstimationis sint hæc singula bona, vel ex eo patet; quòd nemo integritatem sensuum vel membrorum, quæ tamen sunt ex minimis, vel aureis montibus commutare vellet. Confer cum his quæ mundus dare potest, videbis quàm ea sint parui momenti, quàm tenuia, fluxa, fallacia: & tamen à plerisque plus amatur quàm Deus, plus studij & obsequij illi defertur quàm Deo. O vecordes animas!

Modus dilectionis.

20 Quartò, Considerandus modus huius dilectionis. Diligit enim nos Deus, non solùm vt Princeps subditos, vt dominus seruos; sed vt pater filios. Vnde se patrem à nobis vocari iubet. Vult enim nos facere heredes regni sui, & omnium bonorum suorum participes. Deinde non vulgari modo, vt alij patres solent diligere filios adoptiuos, sed prorsus inaudito & inæstimabili; ita vt Filium suum vnigenitum, æternam Sapientiam, nostram naturam assumere, & in ea verbo & exemplo nos instruere, pro nostris delictis satisfacere, & mortem perpeti voluerit. Vnde ipse Dominus Ioan. 3, *Sic Deus dilexit mundum vt Filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Sic tam ardenter, tanta æstimatione, tanti nos fecit. Videtur sanè iste amor summus non solum intensione & ardore, sed etiam æstimatione & pretio. Non enim Deus in creaturam videtur plus dilectionis potuisse impendere, quàm homini reipsa impendit. Verùm de hoc infrà Lib. XIII. qui de Misericordia.

21 Quintò, Considerandus est finis huius dilectionis. Non enim sui cõmodi causa, sicut Principes sæpè diligũt suos populos & famulos, nos dilexit; sed commodi nostri: nimirum, vt nos regni sui faceret participes, vt inexhaustum lucis & bonitatis suæ fontem in nos deriuaret. Nec obstat, quòd hoc totũ referat ad gloriam suam: hoc enim ipsa rerum natura postulat. omnis enim creatura ex essentia sua est quid Dei, & ordinatur ad ipsius gloriam. Sicut enim finis, & vt ita dixerim, felicitas vasis figlini, aut alterius arte facti, est, seruire vsibus humanis; & si statũ suum intelligeret, tunc se maximè felix iudicaret, quando huic vsui maximè cõmodaret: ita finis hominis, & totius creaturæ rationalis est, seruire gloriæ Dei, ipsum cognoscẽdo, amando, laudando, colendo. Itaque quòd Deus totum bonum creaturæ ad gloriam suam referat, nullo modo impedit quin amor ipsius in nos sit sincerissima beneuolentia & amor amicitiæ, velitque nobis bonũ, vt nobis benè sit & optimè, absque intuitu sui commodi. Confirmatur; Quia etiam nos totam nostram beatitudinem intrinsecam referemus ad Dei gloriam, eamque pluris faciemus, plus amabimus, plus de ea gaudebimus, vt est bonum quoddam Dei, gloriam eius illustrans, & laudem eius celebrans, quàm vt est bonum nostrum maximis commodis & gaudiis nos afficiens. Id enim rectus ordo postulat, cùm creatura nulla sibi sit vltimus finis, sed solus Deus. Itaque non in se vltimò, sed in Deo quiescere debet eius appetitus. Deinde, quia nos magis felices & beatos censebimus bonis Dei, quàm bonis nobis intrinsecis: amor enim veniet nos cum Deo, & vnum cum eo spiritum efficiet. Vnde nihil magnopere æstimabimus aut amabimus, nisi quatenus est bonum Dei, in eiusque cedit gloriam, quasi alia ratione non magnopere ad nos pertineat. *Finis dilectionis.*

CAPVT V.

Recollectio precatoria, De Benignitate diuina.

22 O QVAM suauis & benignus est, Domine, in omnem creaturam spiritus tuus! Tu enim cùm nullius indigeres, tibi ipse sufficientissimus, omnia ex nihilo condidisti, vt singulis, pro captu cuiusque, bonitatis tuæ dulcedinem, & pulchritudinis tuæ specimen impertires. Non commodi aut vtilitatis tuæ causa ea

fecisti, sed vt ipsis esset benè, vt ipsa pro modulo suo bonis tuis participarent, vt benignitatis tuæ gestarent fructum.
23 Itaque à te omnia ex abysso sui nihili excitantur, accipiunt esse adeò omnibus amabile, accipiunt speciem & pulchritudinem, appetitum boni & fugam mali, vires & functiones, impetus & motus, situm & ordinem, perfectionem & terminum. Singulis enim donas quod cuique commodum & amabile. Animantibus etiam sensum boni & iucundi multiplicem largiris, & beatitudinis quandam vmbram & extremum ἀπήχημα.
24 Hinc omnia te laudant, tacitisque vocibus tibi sacrum hymnum pangunt, quo tuam potentiam, sapientiam, bonitatem, & prouidentiam clarissimè celebrant. *Cæli* enim *enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorũ.* 25 Sed longè excellentius in nostro genere hæc benignitas tua elucet. Tu enim nos ad imaginem & similitudinem tuã condidisti, vultus tui charactere nobis impresso, intellectu, memoria & voluntate instruxisti, quibus capaces Diuinitatis, gloriæ, & beatitudinis tuæ effecti sumus, diuinis præsidijs & ornamentis ad hæc tanta bona promerenda & consequẽda cumulasti, Angelos in tutelã & directionẽ assignasti, denique totum mundũ cum omnibus bonis & operibus suis in domicilium & solatium nostrum fecisti, & nobis tradidisti. Quid his beneficijs maius, hac benignitate admirabilius cogitari possit? præsertim cùm eo consilio hæc omnia feceris, vt nos in diuinum statum eueheres, beatitudinis tuæ participes efficeres.

Psalm. 18.

26 Cùm enim omnis gloriæ & beatitudinis ex teipso superplenissim⁹ sis, non potuit se continere benignitas tua, quin tantorum bonorum creaturam suam faceret participem. Hinc consilium condendi Angelos & homines, qui tantæ rei essent capaces; & propter homines mundum vniuersum, & opes eius omnes. Quis vmquam Monarcha terrenus extremæ sortis mancipia euexit ad communionem regni? Et tamen in his est naturæ paritas, & solius fortunæ rerumque externarum discrimen: nos verò non solùm infinitè à te distamus naturæ conditione, sed etiam infimum gradum inter creaturas intelligentes tenemus. Nihilominùs præ cæteris omnibus nos dilexisti, & diuitias bonitatis tuæ copiosiùs in nos effudisti. nimirum hoc est benignitatis ingenium, demittere sed ad infima, curare infirma, colligere abiecta, attollere humilia.

& vbi maior est inopia, ibi magis suas opes erogare & opem ferre.

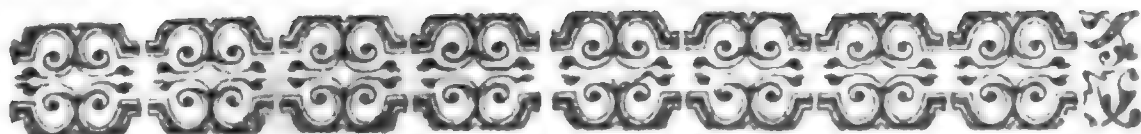
27 Verè tu es amor omnipotens, beneuolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, æterna dulcedo, creans mentem ad te participandum, viuificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum, iustificans ad promerendum, accendens ad zelum, fecundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad beneuolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem. Sic nos coronas in misericordia & miserationibus, sic vndique beneficijs tuis imples & cingis, vt nobis benignitatem & amorem tuum declares, & ad vicissim amandum excites. S. Bern l. 5. De consideratione.

28 Nimirum reducere nos per amorem instituisti in nostrum principium, vnire tuæ bonitati & pulchritudini, transformare in teipsum. Nullus erat ad hoc efficacior modus quàm amoris. Amor enim est vis extatica & vnitiua, faciens vt à nobis excedamus, & in te transferamur. Non poteramus in te mutari per naturam, esse nostro creato saluo manente, sine quo nullius rei sensum, nullam capacitatem boni habere possumus, cùm absque eo mera vanitas simus & nihil. Quod fieri non poterat per naturam, molitus es per amorem. Hunc mille modis in nobis accendis, vt eius ardore in te colliquescamus & absorbeamur, sicut aquæ gutta in vini dolium immissa, in vinum conuertitur, si colorem & saporem spectes, salua manente aquæ substantia. Amor enim facit amantem affectu & sensu à se deficere, & in dilectum mutari, vt nullum inter se & dilectum percipiat discrimen. Ita enim amantem erga dilectum afficit, vt quantum in se est, vi affectus suum esse exuat, vt induat dilectum, vnumque cum illo euadat. Nihil ampliùs de se suisque commodis cogitat, non secùs ac si iam in natura rerum esse desijsset; sed totus cogitatione & affectu est in dilecto, eiusque dumtaxat bona cogitat, desiderat, & procurat. Tunc potest dicere cum Apostolo, *Viuo, non iam ego, viuit verò in me Christus.* Sic amor facit hominem obliuisci sui, à se deficere, sibi mori, & viuere in dilecto. Hoc modo qui adhæret Deo, vnus spiritus cum illo efficitur. Hæc est perfectio & consummatio Sanctorum, & vita æterna, vnum cum Deo per vim amoris effici. Ad Gal. 2.

29 Sic ad exemplar nostrum primæuum reuertimur, in quo ab

æterno exſtitimus, non per eſſe aliquod reale nobis intrinſecum, ſed per vim ideæ & conceptionis mentis diuinæ, quæ facit vt in mente diuina ab æterno extiterimus, vixerimus, & luxerimus, cùm in nobis nihil eſſemus. Hinc per amorem proceſſimus in noſtrum eſſe creatum, ſicut forma domus ab artifice prodit in opus & materiam, ſicut imago ex mente pictoris in tabulam. Huc rurſus per amorem reducimur, & reducti vnimur, & transformamur in ideam noſtram: ſicut ſi imago è tabula poſſet ſe in mentem pictoris penetrare, & ibidem ſuo exemplari intimè ſe coniungere.

30 Per amorem ad nos deſcendis, vt amoris in nobis ardorem accendas, & per illum ſurſum corda noſtra rapias, & in te conuertas, Sicut ignis vi ardoris ſui omnia in ſe conuertit, ſic tu ignis conſumens, vi amoris. Accende corda noſtra igne amoris tui, & ea in te conuerte, vt nihil præter te & tua cogitemus, nihil ſapiamus, nihil ſentiamus, nihil loquamur, nihil optemus. Ille nos excedere faciat à nobis, noſtrique quaſi non ſimus obliuiſci, & in te migrare, in te commorari, viuere & delectari. Ille vitam noſtram gloriæ tuæ impendere, nulla pericula formidare, nullos labores detrectare. Ille omnia mundana nobis vertat in amaritudinem, & omnia aſpera pro te ſuſcepta in dulcedinem, vt contumeliam putemus gloriam, inopiam diuitias, perſecutiones proſperitatem; infamiam, nominis celebritatem, morbos ſolatia, mortem vitam. Omnia enim huius vitæ mala amore tui tolerata, meliora ſunt omnibus huius ſæculi bonis: ſi enim compatimur, & corregnabimus. Per illlum tu nobis ſis vita & refectio, domicilium & poſſeſſio, diuitiæ & gloria, fortitudo & refugium, quies & ſolatium, protectio & ſecuritas, gaudium & beatitas Amen.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIER DECIMVS.

DE DOMINIO DEI.

CAPVT PRIMVM.

Dominium iurisdictionis esse in Deo eminentissimè.

DOMINIVM generatim est duplex : Iurisdictionis, & Proprietatis. *Dominium Iurisdictionis* est potestas gubernandi subditos ; à tali enim potestate Superiores dicuntur passim Domini. Huius potestatis sunt quinque actus : *præcipere*, *prohibere*, *permittere*, *punire*, *præmiare*. in his enim consistit tota gubernatio Superiorum. *Præcepto* imponitur obligatio ad aliquid faciendum. *Prohibitione* ad aliquid non faciendum. *Permissione* datur facultas aliquid faciendi vel licitè, vel saltem impunè. *Punitio* est irrogatio mali pœnæ propter malum culpæ. vnde à malo culpæ committendo absterret ; & vbi iam commissum est, ordinem iustitiæ violatum instaurat. *Præmiatio* est boni iucundi pro bono honesto retributio. hæc ad bonum patrandum allicit, & patratum maiore bono remunerat.

Dominium iurisdictionis.

Quinque eius actus.

His positis, dico, hoc dominium eminentissimè esse in Deo.

Est in Deo eminentissimè.

Primò, Quia solus Deus habet illud à se, cæteri omnes à Deo, vel mediatè, vel immediatè. Sicut enim solus à se habet ipse subditos, ita solus à se habet in illos auctoritatem & iurisdictionem. Secundò, Quia se extendit ad omnem naturam rationalem, ad omnes Reges & Monarchas, & ad omnes Angelicas cælestesque potestates. Sicut enim omnia ab ipsa essentialiter dependent, ita quoque essentialiter ei sunt subiecta. vnde nihil potest ab eius iurisdictione esse exemptum. quare meritò dicitur *Rex regum, & Dominus dominantium:* imò ipse solus Rex, ipse *solus Dominus, solus Altissimus;* cæteri omnes sunt subditi, serui, & mancipia. Neque tantùm in omnem naturam rationalem imperium & iurisdictionem habet, sed etiam in naturam irrationalē & insensibilem: omnia enim seruiunt ipsi, eiusque imperium suo quodam modo sentiunt. Vnde cùm Dominus imperauit ventis & mari, facta est tranquillitas magna: Mat. 8. Vbi B. Hieronymus, *Ex hoc loco*, inquit, *intelligimus quòd omnes creaturæ sentiant Creatorem non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia: sed maiestate Conditoris, quæ apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt.* Quis vmquam Regum terræ ventis & mari, vel alteri naturæ insensibili præcipere potuit?

1. Tim. 6.

3 Tertiò, Complectitur eius iurisdictio omnia loca & tempora. Vnde 1. ad Thimoth. 1. dicitur *Rex sæculorum*, quia omnibus sæculis & præteritis & futuris dominatur, & vbique tenet imperium, in cælo, in terra, in mari, in inferno. Item Psalmo 144. *Regnum tuum regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.* Hinc Apocalypsis 5. dicitur: *Omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas* (Græcè κράτος *imperium*) *in sæcula sæculorum.*

4 Quartò, Quia habet amplissimam & illimitatam potestatem præcipiendi & vetandi: posset enim præcipere omnia opera bona nobis possibilia. Vnde omnia sua consilia posset facere præcepta, & imponere nobis omne genus austeritatum & pœnitentiarum, ieiunium, cilicium, chameuniam, flagellationes, & alia huiusmodi vsque ad nostri peremptionem. Posset vetare omnes commoditates & recreationes sub peccato mortali. Denique nihil est adeò leue vel adiaphorum, quin possit illud certa consideratione efficere graue, & suo præcepto necessarium. quòd autem non faciat, sed pauca & facilia mandet quæ ipsa naturæ rectitudo postulat, benignitatis eius est, non iuris & potestatis defectus.

Quin-

5 Quintò, Habet summam potestatem puniendi: potest enim punire non solùm in corpore, quouis genere tormenti illud affligendo; sed etiam in anima, idque pœna acerbissima & æterna; nec vlla est tanta pœna, quin possit infligere maiorem.

6 Sextò, Habet summam potestatem in remunerando: rependit enim pro obedientia & obsequiis sibi præstitis præmium æternum, nimirum gloriæ & beatitudinis suę consortium. Terreni Principes aulicis & ministris suis non nisi terrena & externa, quæ ipsi in terra inueniunt, pro omnibus obsequiis dare possunt: sanitatem, robur, pulchritudinem, vitam longam, sapientiam non possunt. Deus autem non solùm ista omnia excellentissimo gradu, sed etiam longè maiora quàm mens capere possit, seruis suis pro exiguis laboribus confert.

Septimò, Non solùm ipsius est omnia mala punire, & omnia bona remunerari; sed etiam pœnas & præmia singulis taxare & definire. neque enim alterius hac in re præscriptum, sed suum decretum sequitur.

7 Ipse igitur supremam in omnes, omni loco & tempore, & quoad omnia iurisdictionem habet, tamquam *Rex regum, & Dominus dominantium. Ipse Rex sæculorum, in cuius ditione omni tempore vniuersa sunt posita, cuius voluntati nemo potest resistere.* Ipse supremus legislator, à quo omnis lex iusta descendit; qui pro suo arbitrio potest nobis leges imponere vel laxare; qui omnium culparum pœnas, & omnium meritorum præmia taxauit. Ipse supremus iudex, qui Angelos & homines, viuos & mortuos est iudicaturus, & singulis pro meritis præmia vel supplicia retributurus; qui etiam intimas & occultissimas cogitationes nostras in lucem proferet, discutiet, ponderabit; cui de omni verbo otioso reddituri rationem.

1. Tim. 6. Ibid 1. Esther 13.

CAPVT II.

Omnem iurisdictionem creaturarum descendere à iurisdictione diuina.

8. A DIVINITATE omnis iurisdictio descendit ad creaturas, idq; duplici modo: naturaliter, & supernaturaliter. *Naturaliter*, in ea quę sunt præstantiora & perfectiora, ad gubernanda inferiora & minùs perfecta. Sic Angelici spiritus habent auctoritatem

Q

ad regendum mundum corporeum, maximè hũc inferiorem; & causa suum effectum, vt pater filium, quamdiu directione eget; & agens suum patiens, vt maritus vxorem; denique totum suas partes, nimirum Respublica suos ciues. hoc ipso enim quo multi coëunt in vnam communitatem & Rempub. seu in vnum corpus politicum; hoc corpus iure naturæ habet auctoritatem in singulos, quamdiu sunt eius membra. Neque ad hoc requiritur alius singulorum consensus, quã qui necessarius est vt eius corporis sint partes & ciues: sicut in corpore naturali eo ipso quo aliquid est pars, subiacet gubernationi illius corporis & Rationis in eo præsidentis. Itaque hæc naturalis iurisdictio seu potestas gubernandi, inuenitur in quatuor combinationibus, nimirum in natura spiritali ad corpoream, in causa ad effectum, in agente ad patiens, in toto ad partem. 9. Reliquæ iurisdictiones humanæ descendunt ab istis, non modo naturali, sed hominum placito, idque tripliciter: nimirum, vel ex commissione, vel ex punitione, vel ex conuentione. *Ex commißione* nascitur triplex forma regiminis. Vel enim Respub. libera, cùm per se non possit se totum regere, sua potestate se priuat, & eam committit vni; & tunc est *Monarchia*: vel committit eam pluribus & præstantioribus è Repub. qui absolutè regant, & hæc est *Aristocratia*: vel denique non se priuat, sed eam retinens committit suas vices aliquibus tamquam suis Officialibus, ea tamen vt præcipua quæque (vt condere & abrogare leges, indicere bellum, imponere vectigalia, & similia) sibi seruet; & hæc dicitur *Politia* & *Respublica*. Possunt autem hæ formæ variis modis misceri inter se & temperari. Nam etiam in Monarchica forma plura vel pauciora Optimatibus vel populo reseruari possunt: similiter in Aristocratica. Quia tamen iurisdictio communitatis est naturalis, numquam ita transfertur in vnum vel plures, quin maneat in populo tamquam in radice; vt per eam possit populus deponere quos sibi præfecit, si iustitiam seruare nolint, & Principatum in tyrannidem vertant, nec aliud remedium suppetat. *Ex punitione*, vt quando vna Respub. læsit aliam, & conuenta de damno vel iniuria non vult satisfacere. Tunc enim si ad arma ventum fuerit, & Respub. læsa superet illam armis, potest eam sibi subiicere, & iurisdictionem ac dominium in eam sibi vindicare. quò pertinet etiam iurisdictio in seruos bello captos. *Ex conuentione*, vt dum inter duas Respub. liberas conuenit certare prælio, vt victa subsit victrici; sicut olim Romani, & modò Barbari faciunt. Atque hi sunt

Triplex forma regiminis ex commissione Reip.

Aristot. li. 3. Polit. cap. 5.

omnes modi, quibus iurisdictio naturalis communicatur.

10 *Supernaturaliter* autem à Diuinitate descendit iurisdictio primò & immediatè in humanitatem Christi. Sicut enim fœmina aliqua, quantumuis sit per se ignobilis & infimæ sortis, eo ipso quo assumitur à Rege in vxorem, eique matrimonio copulatur, accipit quamdam iurisdictionem in totum regnum, quia quodammodo fit vnum cum Rege: ita etiam beatissima Christi anima totaque eius humanitas, eo ipso quo assumpta est à Diuinitate in vnionem hypostaticam ad Verbum, accepit iurisdictionem & dominium excellentissimum in vniuersam creaturam; idque duplici lege, Naturali & Positiua. *Naturali*, quia lex naturæ est, vt superiora & præstantiora regant inferiora: illa autem humanitas ratione vnionis Verbi, est superior & præstantior omni alia creatura. *Positiua*, quia Deus constituit illam humanitatem, seu Christum, quà homo est, Regem vniuersi, nimirum cæli & terræ. Vnde Matth. 28. dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Merebatur enim eius humiliatio, qua *se humiliauit factus obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis*, vt supra omnia elxaltaretur, vt testatur Apostolus ad Philipp. 2.

Supernaturalis iurisdictio.

11 Hæc tamen potestas non est tam illimitata quàm Diuinitatis, vt per se constat, sed est restricta ad certum finem, nimirum ad salutem generis humani. Cum enim Christus, quà homo, sit Redemptor generis humani, data est ei in humanitate omnis iurisdictio congrua ad perducendos homines ad salutem. Itaque cum omnia officia & ministeria Angelorum, & totus hic mundi cursus sit propter salutem hominum; (omnia enim sunt propter electos) habet iurisdictionem in omnes Angelos, & in vniuersam naturam corpoream. Vnde potest cuilibet Anglo suum ministerium assignare, & vt hanc vel illam animam, hoc vel illud regnum custodiat, imperare: diabolo vires ad tentandum, ad nocendum in corpore vel animo laxare aut contrahere: circa cælos & elementa varia signa edere, horrendas mutationes efficere, pestem, famem, bellum mortalibus inferre, imperia transferre, & de omnibus regnis, eorumque bonis pro suo arbitratu disponere. Potuit ipse fundamenta Religionis Christianæ (nimirum Sacramenta & Sacrificium) instituere, eorumque numerum, materiam, formam, effectum, modum, & obligationem definire. Ipse mentes hominum illuminare, voluntates ad se conuertere, & peccata omnia etiam absque Sacramentis condonare; ipse quos voluerit saluare potest, singulari

Hebr. 1.
Rom. 8.

eos gratia dirigendo & protegendo; reprobare seu reiicere à sua cura qui id merentur: quamuis neminem ita deserat aut reiiciat in hac vita, quin relinquat illi satis auxilij vt possit redire ad veniam. Denique ipse horrenda illa signa, quæ exitium vniuersale præcurrent, ad hominum pœnitentiam excitandam patrabit: ipse orbem accendet, & montium fundamenta comburet; ipse Angelos & homines, viuos & mortuos ad iudicium vocabit: ipse singulorum opera & cogitationes omnes discutiet, examinabit, ponderabit, & singulis pro meritis rependet; ipse catastrophen mundo imponet, eiusque clausulam efficiet, & regnum futuri sæculi inchoabit. Hæc est iurisdictio Christi Regis & Domini nostri, quæ ex Scripturis manifestè colligitur.

Psal 109. Dan 7. Matth. 28. Philip 2. Apoc. 1 & 5

Iurisdictio summi Pontificis immediatè datur à Christo posita legitima electione.

12. A Christi humanitate descendit immediatè in summum Pontificem. Hic enim non à Cardinalium Collegio, aut ab Ecclesia vniuersali iurisdictionem accipit, sicut Rges à populo; sed posita legitima electione Cardinalium Christus Dominus immediatè ei iurisdictionem tribuit, & Ecclesiæ gubernacula committit. Non tamen idcirco dici potest summus Pontifex iure humano hanc potestatem habere: quia etsi descendat ab humanitate Christi, tamen confertur à persona Verbi, quæ est Deus. actiones enim sunt suppositorum. Vnde sicuti alia quæ Christus Dominus noster statuit, sunt iuris diuini, vt Sacramenta & Sacrificium: ita etiam auctoritas Pontificia iure diuino constat, & à Deo immediatè datur: nimirum ex vi illius ordinationis, qua statuit vt Petrus, & omnes eius legitimè electi successores, hanc potestatem in totam Ecclesiam haberent. Hæc tamen potestas in Pontifice non est ita illimitata sicut in Christo: non enim summus Pontifex accipit iurisdictionem in Angelos, aut in defunctos; neque etiam directè in infideles, aut in bona temporalia Regnorum; neque ad constituenda Religionis Christianæ fundamenta, aut ad aliquid in illis mutandum, aut ad conferendam gratiam absque Sacramentis. Hæc enim omnia sibi Dominus reseruauit, tamquam pertinentia ad potestatem excellentiæ, quæ media est inter potestatem Diuinitatis & summi Pontificis. Sed accepit omnem potestatem necessariam ad regendam Ecclesiam Christi, iuxta principia & fundamenta à Christo tradita, eamque amplificandam & perducendam ad finem supernaturalem, ad quem ab ipso est instituta. Constituit illum Dominus suum Vicarium in absentia sua corporali, donec veniat ad iudicium, & Ecclesiam suam transferat in cælum.

Insinuatur Matth. 16. Ioan. 21.

Quod insinuatur illis verbis Matth. 24. *Quis putas est fidelis seruus, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus eius, inuenerit sic facientem.* Vicarius autem debet habere omnem potestatem sui Ordinarij, quæ prudenti iudicio censetur necessaria ad regendum subditos: alioquin non poterit eos regere sicut Ordinarius, cuius vices gerit: idque maxime necessarium est, quando Ordinarius toto tempore regiminis est procul absens, nec consuli potest per nuntios vel literas. Sicut si Rex Hispaniæ constitueret apud Indos Vicarium perpetuum absque recursu, deberet illi dari auctoritas Regia ad omnia ea quæ sunt opportuna bono publico; nimirum ad condendas leges, ad puniendos quosuis subditos delinquentes, ad indicendum bellum, ad euertendas vrbes rebelles, & similia, quę ipse cum Concilio suo iudicaret ad bonum regni illius conducibilia. Eodem modo summus Pontifex debet habere omnem potestatem ad faciendum quidquid ipse cum suo Concilio ad bonum Ecclesiæ iudicabit esse expediens.

Potestas Vicarij qualis esse debeat.

15 A summo Pontifice descendit iurisdictio spiritalis seu supernaturalis ad reliquos Ecclesiæ Prælatos certo quodam ordine, mediatè vel immediatè, & in omnes qui quoquo modo ordinariam vel delegatam potestatem habent. Hoc tamen intellige de iurisdictione fori externi, quæ consistit in potestate regendi subditos, per quinque illos actus suprà memoratos. Si enim loquamur de Iurisdictione fori conscientiæ ad absoluendum à peccatis, alia fortè est ratio. Existimo enim, hanc iurisdictionem, quatenus se tenet ex parte causæ efficientis, esse immediatè a Christo Domino per Sacramentum Ordinis Sacerdotalis. Etsi enim per hoc Sacramentum non dentur subditi actu; datur tamen omnis potestas necessaria ex parte causæ efficientis, & operantis remissionem peccatorum. Ratio est, quia potestas remittendi peccata & iustificandi peccatores, est sublimissima, & planè diuina, sicut & potestas consecrandi. 16 Quis enim potest remittere peccata, nisi solus Deus? Vnde par non est vt conferatur ab homine, sed immediatè à Christo Domino vi Sacramenti. Confirmatur: Quia si præter hanc potestatem quæ confertur Ordinatione, requiritur alia quædam potestas seu iurisdictio collata sola concessione summi Pontificis, vel alterius Prælati, vt ex illis duabus fiat vna integra potestas actiua absoluendi à peccatis: sequetur, potestatem Ordinis esse mancam, & quasi dimidiatam, seu inchoatam, quæ debeat compleri iurisdi-

Iurisdictio spiritalis à summo Pontifice.

Iurisdictio fori conscientiæ à Christo.

ctione humana: ac proinde integram potestatem absoluendi constare & conflari ex duplici potestate seu iurisdictione, quarum altera sit immediatè à Christo, altera ex concessione Prælati. Quod non videtur rationi consentaneum: longè enim perfectius est, vt tota potestas, quæ effectiuè causat remissionem & iustificationem, sit immediatè à Christo; & iurisdictio illa quæ datur à Prælato, solum sit veluti applicatio materiæ, & per eam dentur subditi, sine quibus potestas actiua non potest exire in actum. Vnde illa iurisdictio se habet vt necessaria conditio, non vt pars virtutis actiuæ remittendi peccata. Aliud enim est, habere potestatem remittēdi peccata necessariam ex parte causæ effectricis; aliud, habere actu subditos, in quos ea vtaris, vt multis exemplis ostendi potest. verùm fusior de his tractatus non est huius loci. Vide Gabrielem Vasquez tom. 4. De Sacramentis, q. 93. a. 1. dub. 2.

Applicatio materia.

CAPVT III.

De Dominio proprietatis, & duobus primariis eius titulis, Creatione & Conseruatione.

Dominium proprietatis.

17 SECVNDO modo accipitur *dominium* pro iure disponendi de re aliqua pro suo arbitratu; ita vt possit illam consumere, vastare, conseruare, donare, sine cuiusquam iniuria. Sic homo propriè est dominus sui iumenti; quia habet ius illius vtendi, vel etiam perimendi, prout ipsi placuerit; nec roganti cur illud ita tractet, tenetur aliam reddere rationem, quàm, *Sic placet.*

Hac ratione Deus est perfectissimè *Dominus* totius creaturæ. Vnde in Scripturis vbique ferè vocatur *Dominus*: & creaturæ dicuntur esse *ipsius*, ipsi seruire & famulari. 1. ad Tim. 6. *Quem suis temporibus ostendet beatus, & solus potens Rex regum, & Dominus dominantium.* Psal. 88. *Tui sunt cæli, & tua est terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti.* Psal. 118. *Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* Iob. 4. *Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem.* Psal. 115. *O Domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

Vnde habeat illud Deus.

Habet autem Deus hoc dominium non occupatione, quasi res anteà fuerint adespotæ, & ipse veluti in vacuam mundi possessionem sit ingressus; non donatione, non successione, non emptione, qua ab alio id comparauerit; (quibus modis homines dominia

rerum comparare solent:) sed longè alijs & sublimioribus titulis, potissimùm quatuor.

Quatuor tituli dominij diuini.

1. Creatio.

18 Primus est titulus *creationis*: quia omnia ex nihilo solus creauit, & totum esse rerum omnium sua omnipotentia & sapientia finxit. Hic titulus est præstantissimus, & summum ius tribuit. Non enim potest esse maius ius aut dominium, quàm sit illud quod competit ratione dependentiæ & subiectionis essentialis. Nam quò magis est quid alicui subiectum & ab eo dependens, eò maius ius & dominium hoc in illud habet. Sic homo maius dominium habet in actiones internas quàm externas; quia internæ sunt ei magis subiectæ, & maiorē à voluntate eius dependentiam habent quàm externæ; cùm hæ etiā à mēbris corporis & rebus externis pendeant. Et in actiones externas sensuum & mēbrorum maius habet dominiū, quàm in fortunas & opes quas possidet; quia illæ maiorem ab eo dependentiam habent, vt quæ ab intrinseco proueniant, hæ verò ab extrinseco. Vnde & actionum dominiū non habetur successione, emptione, vel occupatione, sed ab intrinseco manat: opum verò dominium ab extrinseco, titulo aliquo iure ciuili aut gentium recepto, obtinetur; ac proinde modo imperfectiore. Quare cùm dependentia creaturæ à Deo per creationem, sit essentialis & summa, summum dominium & ius Deo tribuit.

Hoc dominium insinuatur apertè Esther 13. *Domine Rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur. Dominus omnium es.* Ex eo quòd ipse omnia cōdidit, colligit ipsum esse Dominum vniuersorum, & cuncta in eius ditione & potestate esse posita.

Exemplum figuli & vasis.

19 Explicat hoc dominium Apostolus ad Rom. 9. similitudine iuris quod figulus habet in fictile. *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* id est, qui à Deo factorum rationem exigas. *Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* vbi ostendit manifestè, Deum habere tantum iuris & potestatis in singulos homines, quantum figulus in vasa fictilia. Vnde sicut figulus potest vas fictile conseruare ad splendorem & ornamentum domus, vel frangere & abiicere in fimetum; vti ad ministeria honesta, vel ad infima & sordida; nec potest illud conqueri de iniuria, aut dicere, Cur sic mecum agis? Ita Deus in singulos homines, imò in omnes creaturas ius habet vt eas vel con-

seruet, vel perimat, & in nihilum redigat; ijs vtatur ad splendida, vel ad obiecta; ornet prosperis, vel exerceat aduersis. Nec quisquam potest queri de iniuria, aut rationem factorum exigere. Imò ius Dei in creaturas est longè maius quàm figuli in vasa fictilia: nam creatura pēdet à solo Deo quoad omnia; & quamuis in multis vtatur causis secūdis, has ipsemet instituit, & opus ijs non habet: fictile verò non à solo figulo pendet, sed ab argilla ex qua constat, ab aqua maceratur & tractabilis redditur, à rota qua formatur, ab igne quo excoquitur; quibus omnibus non minùs quàm figulo debet, qui solùm per motum localem illa applicat, per se autem nihil tribuit. Quòd si ipse habet tantum iuris in fictile propter applicationem causarum quas ipse non fecit, & quę ab ipso vim non habent; quantum iuris erit Deo iñ creaturas, qui solus materiam, formam, potentias, qualitates, & ornamenta omnia sua vi contulit?

Maius est ius Dei in rem creatam quā figuli in vas fictile.

2. Conseruatio.

20 Secundus titulus est *Conseruatio*: non enim satis est creaturam semel fecisse, sed opus est assidua conseruatione vt in esse permaneat. Itaque totus ille impetus & influxus, quem primo creationis momento præstitit, vt rem ex nihilo in lucem & speciem excitaret, debet indesinenter continuari, omnibusque momentis dari: alioquin si vel vnico temporis puncto intermittatur, tota creatura funditus peribit, & in suum nihilum, vnde emersit, relabetur. Sicut vt mundus illustretur, non sufficit solem semel ex se lumen fudisse; sed necesse est vt illud assiduè conseruet, continuando primum influxum. Si enim vel vnico momento vim suam cohiberet, repentè totum lumen extingueretur. Similiter si pondus aliquod in aëre manu suspendas, illud assiduè sursum teneri, & eodem impetu ibi conseruari debet, quo ab initio ibi est suspensum. Idem cernitur in speciebus visibilibus, & in actibus vitalibus.

Hinc rursum oritur summum ius Deo in creaturam. Quod enim potest ius maius animo concipi, quàm posse omnia in nihilum reducere sola cessatione operationis & beneficentiæ? Nam quid est quod Deum cogit hunc beneficum & substantificum influxum continuare? cui debitor est vt hunc semper præstet? Itaque omni momento potest illum sistere & cohibere: quòd si faciat, ruet tota huius mundi machina in suum centrum, hoc est in nihilum, & euanescet omnis rerum natura.

Probatur ex Scriptura sacra.

21 Porrò ne quis de hac rerum mirabili à Deo dependentia assidua dubitet, aut considerata earum soliditate & firmitate, putet eas semel

mel factas posse per se consistere; ostendam illud non esse Philosophicam speculationem vel opinionem, sed certum Religionis nostræ dogma à Scripturis & Patribus traditum, & firma fide tenendum. Probatur ergo ex Scripturis. Sapient. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.* quasi dicat: Cùm vbique præsens sit, omniaque conseruet intimè, nihil illum latet, non cogitationes internæ, non occulta murmura, non blasphemæ voces, &c. Et Sapient. 11. *Quomodo posset aliquid permanère, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur?* At si non requiritur continua conseruatio, non est opus illa voluntate vt res permaneant: nihil enim operabitur, & opus semel factum per se stabit, cùm nulla res extrinseca illam possit labefactare. Ad Hebr. 1. *Nouissimè locutus est nobis in* Filio, *quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula. qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ.* Hìc apertè docet Apostolus, per filium non solùm condita esse omnia, sed etiam eius omnipotenti virtute omnia portari, sustineri, & veluti sursum in esse & natura suspensa teneri, ne in suum nihil recidant; sicut cum quis pondus quod portat & suspensum tenet, dimittit, mox id deorsum cadit. Ita hunc locum exponunt Patres. Anselmus, *Portat*, inquit, *omnia, id est, sursum tenet ne decidant, & in nihilùm reuertantur, vnde creata ab ipso fuerant: & sustentat ea, non labore & difficultatè, sed imperio suæ potentiæ.* Chrysostomus Hom. 2. in Epist. ad Hebr. *Feratque omnia, id est, gubernet omnia: si quidem cadentia & ad nihilum tendentia continet. Non enim minus est continere mundum, quàm fecisse: sed si oporteat aliquid admirandi dicere, adhuc amplius est. Nam in faciendo, rerum quidem essentiæ productæ sunt; in continendo vero, ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant, continentur.* Eadem verba habet Commentarius qui tribuitur Ambrosio. Eodem modo exponunt hunc locum Theophylactus, Haymo, & alij. Ad Coloss. 1. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.* Hìc rursus Apostolus distinguit *creationem* & *conseruationem*, dicitque non solùm per ipsum, vt per virtutem Patris; & in ipso, tamquam immenso quodam sinu creata esse omnia; sed etiam omnia consistere & conseruari. id enim significat illud: Πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Chrysostomus Hom. 3. in hanc Epist. *Quod vero dicit, In ipsum, quid est? hoc scilicet, in ipsum pendet omnium hypostasis. Non solùm ipse ea ex nihilo ad hoc vt essent produxit, sed & idem ipse nunc quoque ea con-*

seruat & tuetur, ita vt si ipsius cura destituerentur, mox perirent & corrumperentur. Sed non dixit, Conseruat, quod crassius fuisset; sed quod subtilius, nempe quod omnia in ipsum pendent. Dumtaxat ad ipsum annuere & inclinari satis est ad conseruandum & constringendum; ita & Primogenitus veluti fundamentum est. & infrà: *Ne putes enim esse ministrum, dicit eum omnia conseruare, quod non minus est quàm omnia creare.*

Anselmus: *Omnia in ipso constant; quia sicut omnia creauit, sic omnia continet & regit. Omnia in ipso constant; quia secundum immensitatem incircumscriptæ & incomprehensæ Diuinitatis eius, omnia sunt intra ipsum, & ne in nihilum redeant, per eum consistunt.* Eodem modo exponunt cæteri.

Ioannis 5. *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* Hunc locum omnes explicant de operatione qua mundum conseruat, & rebus omnibus cooperatur. D. August. l. 4. De Genes. ad literam, c. 12. *Potest etiam intelligi, Deum quieuisse à condendis generibus creaturæ; quia vltrà iam non condidit aliqua genera noua. Deinceps autem vsque nunc & vltra operatur eorumdem generum administrationem qua tunc instituta sunt, non vt ipso saltem die septimo potentia eius à cæli & terræ, omniumque rerum quas condiderat gubernatione cessaret; alioquin continuò dilaberentur. Creatoris namque potentia, causa est subsistendi omni creaturæ, quæ ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul & eorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim sicut structuram ædium cùm fabricauerit quis, abscedit, atque illo cessante stat opus; ita mundus vix ictu oculi stare potest, si ei Deus regimen suum subtraxerit. Proinde cùm Dominus ait: Pater meus vsque modò operatur, continuationem quamdam operis eius, quæ vniuersam creaturam continet & administrat, ostendit.* Idem prosequitur fusiùs, & probat ex duobus Scripturæ locis. Et in Enchiridio cap. 27. *Non sanè Creatoris desistente bonitate, & malis angelis subministrare vitam, viuacemque potentiam, quæ subministratio si auferatur, continuò interibunt.* Idem docet aliis multis locis.

Ambrosius l. 7. in Lucam c. 13. *Denique vt Deus ab operibus mundi quieuit, non ab operibus, cuius sempiterna & iugis operatio est, sicut Filius ait: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* Simili modo explicant hunc locum Chrysost. Hom. 27. in Ioannem, Cyrillus l. 2. in Ioan. cap. 183. Theophyl. in cap. 5. Ioannis, & alij.

Effectus & functiones rerum naturalium Deo tribuuntur.

22 Præterea sacra Scriptura passim Deo tamquam auctori tribuit operationes & effectus causarum naturalium. Matth. 5. *Qui solem*

ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Pſal. 103. & 146. *Qui producit in montibus fœnum, & herbam ſeruituti hominum.* Iob. 10. *Manus tuæ Domine fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu. Nónne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? pelle & carnibus veſtiſti me, oſſibus & neruis compegiſti me,* &c. Quibus verbis apertè ſignificatur, Deum non ſolùm vires rerum olim ipſis inſeruiſſe, ſed etiam aſſiduè illas conſeruare, & illis immediatè cooperari vt effectus ſuos producant. Primò, Quia alioquin ſolùm remotè & impropriè diceretur hæc facere; ſicut impropriè & remotè dicitur ſol calefacere, dum calefacit me lapis, cui ſol calorem impreſſit. Et ſimili modo poſſemus dicere, omnes rerum generationes fieri à primis mundi indiuiduis, quia fiunt virtute ab illis accepta. Secũdò, Quia Dominus intendit nobis commendare quotidianam & aſſiduã Patris cæleſtis beneficentiam, non veterem ſolùm initio mundi exhibitam; vt nos eum, tamquam veri filij quotidie imitemur. Tertiò, Quia Patres ex iſtis locis probant, Deum aſſiduè operari, etiam die Sabbati. quòd ſi ſolùm diceretur illa facere, quia olim res creauit, & talem vim dedit, nullo modo inde ſequeretur, illum operari etiam die Sabbati: ſicut qui horologium diſponit Feria ſexta, quod toto die Sabbati currit, non idcircò dicetur operari die Sabbati. Vide Chryſoſtomum, Cyrillum, & Theophylactum ſuprà. Denique cùm Deus ſolem crearet, nondum erant mali; quomodo ergo ratione iſtius creationis dicitur, quòd faciat ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos? &c.

23 Secundò, Probatur ex Patribus, & præter ſupradictos id clariſſimè tradit Dionyſ. lib. De diuin. nominib. cap. 10. Τὸ μὲν γὰρ (παντοκράτωρ) λέγεται διὰ τὸ πάντων αὐτὸν εἶναι παντοκρατορικὴν ἕδραν, συνέχουσαν καὶ περιέχουσαν τὰ ὅλα, καὶ ἐνιδρύουσαν, καὶ θεμελιοῦσαν, καὶ περισφίγγουσαν, καὶ ἄρραγες ἐν ἑαυτῇ τὸ πᾶν ἀποτελοῦσαν. καὶ ἐξ ἑαυτῆς τὰ ὅλα καθάπερ ἐκ ῥίζης παντοκρατορικῆς προάγουσαν, καὶ εἰς ἑαυτὴν τὰ πάντα καθάπερ εἰς πυθμένα παντοκρατορικὸν ἐπιστρέφουσαν, καὶ συνέχουσαν αὐτὰ ὡς πάντων ἕδραν παγκρατῆ, τὰ συνεχόμενα πάντα κατὰ μίαν ὑπερέχουσαν, πάντα συνοχὴν ἀσφαλιζομένην, καὶ οὐκ ἐῶσαν αὐτὰ διεκπεσόντα ἑαυτῆς, ὡς ἐκ παντελοῦς ἑστίας κινούμενα παραπολέσθαι. *Omnitenens* (ſic enim videtur hic vertendum παντοκράτωρ, non *Omnipotens*: nam de omnipotentia egerat cap. 8.) *dicitur, quòd ſit omnium ſedes, omnia continens & complectens, & cuncta ſtabiliens, fundans atque conſtringens, & vniuerſum in ſe inſolubile præſtans: & ex ſe veluti ex omnitenente radice cun-*

Probatur ex Patribus.

cta producens, atque ad ſe vt ad omnitenens fundum vniuerſa conuertens, & continens vt omnium ſedes omnicapax; omnia contenta vna præcellenti connexione communiens, neque ſinens ea ſibi excidere, ne tamquam exactiſſimo domicilio mota diſpereant. His verbis multis modis Dionyſius hanc conſeruationem explicat, de quibus infrà. Idem cap. 13. Διατεῖνον ἐπὶ πάντα ἅμα, καὶ ὑπὲρ πάντα ταῖς ἀνεκλείπτοις ἐπιδόσεσι, καὶ ἀτελευτήτοις ἐνεργείαις. *Pertingens ad omnia pariter, & ſupra omnia indeficientibus largitionibus, & interminabilibus operationibus.* Idem clariùs verbis ſequentibus, vbi dicit, hanc *largitionem eſſe ſemper eamdem, & inceſſabilem, & imminuibilem.* Eamdem ſententiam inſinuat multis aliis locis.

Origenes l. 2. Periarchon: *Quomodo in Deo viuimus & mouemur & ſumus, niſi quia virtute ſua vniuerſum conſtringit & continet mundum?* Et infrà: *Vniuerſum mundum virtutis ſuæ plenitudine replet & continet.*

Damaſcenus l. 1. cap. 3. De fide orthodoxa: *Creaturæ connexio, conſeruatio, & gubernatio, docet nos Deum eſſe, qui iſtud vniuerſum conſtituit, & continet, & conſeruat, & prouidentia ſua regit.* Idem docet ca. 16.

Eamdem ſententiam expreſſè docet Hieronymus contra Pelagianos, & epiſt. ad Cteſiphontem. quibus locis non ſolùm docet, ad fidem Catholicam pertinere conſeruationem rerum, ſed diuinam cooperationem cum omnibus rebus.

Proſper Sententia 277. ex Auguſt. lib. 4. De Geneſi c. 12. *Creatoris omnitenentis omnipotentia cauſa eſt ſubſiſtendi omni creaturæ: quæ virtus ſi ab eis quæ condidit regendis aliquando ceſſaret, ſimul omnium rerum ſpecies & natura concideret. proinde quod Dominus ait, Pater meus vſque modò operatur, continuationem quamdam operis eius qua ſimul omnia continet & adminiſtrat, oſtendit,* &c.

Gregorius l. 2. Moral. ca. 12. *Cælum palmo metiens, & terram pugillo concludens, oſtenditur quod ipſe ſit circumquaque rebus cunctis quas creauit exterior. Per ſedem ergo cui præſidet, intelligitur eſſe interiùs ſupráque; per pugillum quo continet, exteriùs ſubterque ſignatur. Quia enim ipſe manet intra omnia, ipſe extra omnia; ipſe ſupra omnia, ipſe infra omnia; & ſuperior per potentiam, & inferior per ſuſtentationem; exterior per magnitudinem, interior per ſubtilitatem; ſurſum regens, deorſum continens; extrà circumdans, interiùs penetrans. Nec alia parte ſuperior, alia inferior; aut alia parte exterior, atque alia manet interior, ſed vnus idemque totus vbique præſidendo ſuſtinens, ſuſtinendo præ-*

sidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans. Hic inter cætera docet, mundum à Deo sustineri, ne in nihilum relabatur. Idem lib. 16. cap. 18. *Cuncta ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursum in nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu sustineret.* & paulò antè: *Sunt enim hæc omnia; sed principaliter non sunt, quia in semetipsis minimè subsistunt; & nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt.*

Bernardus Serm. 6. in Dedicat. Ecclesiæ: *Est in omni loco, omnia vniuersaliter continens, omniáque disponens.* Idem Præfatione in Psal. *Qui habitat. Quid enim timendum nobis, si adsit qui portat omnia? Quid est quod totam terræ molem sustinet, & vniuersus orbis cui innititur? Nam si est aliquid quod sustineat omnia, ipsum à quo sustinetur? Non inuenitur nisi virtutis verbum omnia portans. Verbo enim Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Et lib. 5. De Consider. *Quid item Deus, sine quo nihil est; tam nihil esse sine ipso, quàm nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est. ac per hoc quodammodò solus est ipse, qui suum ipsius est, & omnium esse.* vbi apertè essentialem à Deo dependentiam docet. Et infrà: *Quid est Deus?* E*x quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ex quo omnia creabiliter, non seminabiliter: per quem omnia, ne alium auctorem, alium opificem arbitreris: in quo omnia, non quasi in loco, sed quasi in virtute.*

Hugo de S. Victore Tract. 1. Erudit. Theolog. *Indubitanter credimus, Deum vbique essentialiter esse: nec sine eo potest aliquid subsistere, etiam per momentum, ex omnibus quæ fecit; quia omnia continet & penetrat, & à nullo continetur.*

Idem docent omnes Scholastici, nemine excepto, etiam Durandus, vt patet in 1. d. 37. q. 1. etsi enim solus sentiat ex omnibus, Deum non concurrere in operando cum singulis rebus; tamen docet, Deum assiduè conseruare res omnes per se subsistentes, & materiam primam. Idem senserunt Philosophi, præsertim Platonici, qui idcircò docuerunt, mundum semper à Deo fieri, & pendere à Deo, sicut vmbra pendet à corpore, & lumen à sole, vt ostendit Marsilius Ficinus lib. 2. Theol. Platon. cap. 7. Idem videtur sentire Aristoteles lib. 1. De cælo, cap. 9. sub finem, cùm ait, *ab æterno & immortali æone dependere esse & vitam aliis perfectiùs, aliis obscuriùs.* in quem locum vide Scaligerum in Exercitationibus contra Cardanum versus finem.

24 Tertiò, Probatur ratione. Si mundus potest stare sine assiduo *Probatur ratione.*

Dei influxu, & conseruatione, multa sequentur incommoda. Primò, Ipsum non habere essentialem dependentiam à Deo, sed extrinsecam & accidentariam, qualem habet opus ab artifice, & filius à parēte. Quod enim essentialiter ab aliquo dependet, semper dependet, & non solùm primo momento quo producitur. Atqui absurdum est dicere, mundum non habere essentialem dependentiam à Deo. sic enim non repugnaret ei, habere esse, & non à Deo, ac proinde vel habere esse à se, vel ab alio principio quod non est Deus, quorum vtrūque implicat. Dico mundum & res omnes habere essentialem dependentiam à Deo, non quòd hæc vel illa particularis dependentia ei sit essentialis; sed quia dependere in genere à Deo, ei essentiale est. Secundò, Mundum minùs à Deo pendere, quàm intellectio aut volitio pendeat ab anima, visio ab oculo, lumen à sole. Hæc enim ita à suis causis pendent, vt assidua conseruatione opus habeant. Tertiò, Minùs pendere à Deo mundum, quàm animalia & plantæ pendeāt à sole: hæc enim ferè assiduo solis influxu opus habent; alioquin mox contabescere incipiunt. Imò viuentia magis à sole quàm à Deo pendebunt. Quartò, Res quæ quotidie oriuntur, non magis pendere à Deo quàm à causis suis particularibus. Quintò, Deum esse pænè otiosum in mundo, & mundum non egere ampliùs opera ipsius: sicut domus firmiter extructa, in qua nihil potest labare, non eget ampliùs opera artificis. Sextò, Deum non gubernare mundum, nisi ratione primæ creationis, qua illi vires operatiuas, ex quibus hic cursus rerum ducitur, impressit. Septimò, Deum non posse Angelum, vel materiam primam, vel animam rationalem in nihilum redigere. Non enim id potest creando aliquid positiuum illorum naturæ ita repugnans, vt eam aboleat, quia non sunt formæ subiecto affixæ, vt per alias excludi queant: neque aliquid positiuum fingi potest, quod illis coëxistere nequeat: neque etiam subtractione influxus conseruantis, quia supponit illa sententia, mundum non egere causa conseruante.

25 Ex his patet, certa fide tenendum esse, res omnes creatas assiduè à Deo pendere, & eius assiduo influxu egere: & hunc influxum non necessariò à Deo manare, sicut lumen à sole, vt quidam Philosophi imaginati sunt, sed omnino liberè: ac proinde ratione huius Deum summum ius habere in omnem creaturam; cùm omni momento funditus ab illius arbitrio pendeat.

Porrò hæc conseruatio, vt ex prædictis testimoniis colligitur,

etsi vnica sit & vnius modi, tamen quadruplici modo concipi potest. Primò, Per modum *sustentationis*, quasi creatura Deo veluti firmissimo fundamento & fundo sit innixa, & ipse eam infernè quasi sustineat, ne in centrum sui nihili recidat. Sic Dionysius suprà Deum vocat *sedem omnitenentem, fundum, fundamentum omnium*. & Gregorius, *Deum esse infra omnia, & subtus creaturam sustentare*. Secundo, Per modum *suspensionis*. Deus enim creaturam ex abysso nihili quasi trahit sursum versus seipsum, ad esse, & ad speciem certam; & in ea illam quasi suspensam tenet, ne in suam abyssum, vnde educta est, recidat. Sic Anselmus suprà, *Portat*, inquit, *omnia, id est, sursum tenet ne decidant, & in nihilum reuertantur, vnde creata ab ipso fuerant*. Idem insinuat verbum *dependere, dependentia*. Tertiò, per modum *influxus* & *subministrationis*. Sic D. Augustinus & Dionysius suprà vocant operationem, largitionem indesinentem, subministrationem *esse* & *naturæ*. Idem significatur, cùm Deus dicitur omnium *esse*, omnium *vita*. Quartò, Per modum *connexionis* & *constrictionis*. Sicut enim res fluxa, nisi assiduè constringatur & connectatur suis partibus, statim diffluit & dissoluitur: ita nisi Deus interiùs constringat & connectat particulas omnes minimas, aut totalitates rei, ipsa tota in nihilum soluetur. Hoc significant Patres, cum dicunt, Deum omnia continere, & constringere: πάντα συνέχειν καὶ συσφίγγειν.

Conseruatio creaturum quatuor modis concipitur.

CAPVT IV.

Vtrùm ad conseruationem rerum sufficiat minor influxus Dei, quàm ad earum creationem.

26 VERVM occurrit hîc quæstio Theologo digna, & paulò fusius more Scholastico discutienda; vtrum ad hanc conseruationem sufficiat concursus quidam, seu influxus generalis; an verò opus sit influxu determinato, qualis necessarius est, quando res à solo Deo producitur. Et ne sit in istis nomininibus æquiuocatio (nam influxus vel concursus generalis interdum vocatur qui est ordinis naturalis, & concursus specialis qui est ordinis supernaturalis) *influxum generalem* hîc vocamus, qui ex parte Dei est indeterminatus ad hoc vel illud genus rerum, sed solum determinatur quatenus coniungitur concursui determinato causæ creatæ, & cum eo coalescit in vnum totalem & integrum influxum sufficientem ad

An influxus generalis sufficiat ad conseruationem rerum.

Influxus generalis.

rei productionem. Sicut cùm Deus vt causa vniuersalis concurrit cum igne ad productionem caloris, præbet quemdam concursum generalem, id est, ex parte sua indifferentem ad hanc vel illam speciem rerum, qui solùm determinatur ad productionem caloris, quatenus coalescit cum concursu ignis, qui ex se tendit ad calorem.

Influxus specialis.

Influxum specialem seu determinatum vocamus, qui ex se, & vt procedit à sua causa, est determinatus ad certam speciem, qualis est influxus ignis ad producendum calorem. Idem cernitur, cùm Deus cum causis creatis, habentibus vim determinatam & in ordine suo sufficientem, concurrit ad productionem effectus, & cum animalibus & plantis ad productionem formæ substantialis & totius compositi: ipse enim præbet concursum ex se indeterminatum, causa creata determinatum.

Opinio quorumdam.

27 His positis, quidam considerantes rerum quarumdam soliditatem ac permanentiam, putant ad conseruationem rerum non esse opus determinato influxu, sed sufficere concursum generalem, qualis sufficit quando Deus concurrit cum causa creata ad productionem effectus. Vnde etiamsi opus sit determinato influxu Dei, quando ipse solus rem producit, non tamen opus esse tali influxu, quando se solo posteà eam conseruat: sicut vt conderet mundum, & Angelos, & cætera omnia, necessarius fuit influxus determinatus: post primum tamen instans creationis talem influxum dicunt non ampliùs fuisse necessarium, sed loco illius suffeçisse influxum generalem, qualis est is, quo Deus rebus creatis cooperatur.

Fundamentum huius sententiæ.

Fundamentum huius sententiæ est duplex. Primum est: Quia sicut res natura sua habent vires ad operandum, quibus possint suos effectus producere, Deo solùm concursu generali & indeterminato concurrente; ita etiam putant eas habere vires ad sui conseruationem, quibus possint se intimè conseruare; Deo solùm generali concursu ad conseruationem concurrente. Alterum: est: Quòd facilius sit aliquid iam productum conseruare, quàm ab initio producere. Vnde etiamsi ad productionem opus sit pleno & totali influxu, ad conseruationem tamen satis erit semiplenus & partialis.

Hæc sententia etsi pulchrè videatur excogitata, mihi tamen semper visa à veritate aliena, eamque breuiter refutaui lib. 3. De summo bono n. 31. & sequentibus. Verùm quia ibi fundamenta non videntur aliquibus satis clarè explicata, & pauca testimonia fuere adducta, putaui rem totam hîc suo loco rursus examinandam. Vnde

Dico

Dico primò: Eadem actione eodemque influxu quo Deus Angelos & mundum eiusque primarias partes olim produxit, modò etiam conseruat: vnde sicut ille fuit omnino determinatus, ita & iste. Probatur Primò ex Patribus quos suprà attulimus, qui docent, non minus esse, mundum continere ne in nihilum recidat, quàm illum ex nihilo primùm condere. Ita Chrysostomus Hom. 2. in Epist. ad Hebræos: *Non minus est continere mũdum, quàm fecisse: sed si oporteat aliquid admirandi dicere, adhuc amplius est: nam in faciendo, rerum quidem essentiæ productæ sunt; in continendo verò, ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeãt, continentur.* Eadem verba habet Commentarius Ambrosij. Dicit *amplius esse mundum continere & conseruare in suo esse, quàm initio creare & dare esse.* sicut amplius est, pondus aliquod continenter tenere suspẽsum in aëre, quàm ab initio eleuare: respicit enim ad illud Apostoli, *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Atqui si creaturæ iam conditę possunt se ipsas tenere in suo esse, & Deus solùm præbet influxum generalem; longè minus est eas conseruare, quàm creare: nam ad sui cõseruationem ipsæ cooperantur, & Deus solùm dimidium laborem, vt ita loquar, adhibet. Ad sui creationem non possunt cooperari, sed Deus debet totum per se facere: vnde hìc non adiuuatur, ibi adiuuatur à sua creatura; & ita adiuuatur, vt non ipsi, sed creaturæ assignanda sit propria ratio durationis cuiusque; imò quòd in æternum res durare possit: sicut quando Deus concursu generali cooperatur creaturæ ad productionem effectus, quòd effectus sit huius speciei vel generis, hoc vel illo tempore aut loco fiat; causa propria & primaria huius rei est ipsum agens creatum, non Deus. Longè itaque minus erit Deum res conseruare quàm creare; sicuti longè minus, Deum suo concursu generali cum rebus concurrere ad productionem effectuum, quàm ipsos effectus creare, aut se solo producere. Longè etiam minus res pendebunt à Deo dum conseruantur quàm dum creantur; quorum vtrumque sententiæ SS. Patrum non videtur consentaneum. 29. Idem Chrysost. Hom. 3. in Epist. ad Colossenses: *Ne putes Filium esse ministrum, dicit eum omnia conseruare, quod non minus est, quàm omnia creare.* At si conseruatio solùm requirit influxum generalem & veluti dimidiatum, verum non erit, *conseruare* non esse minus quàm *creare*, vt ostensum est. Deinde non rectè probabitur contra Arrianos, Filium non esse ministrum Patris in rerum creatione. Cùm enim creatio tribuatur Patri, conseruatio Filio, dicere poterit Arrianus, id ideò fieri, quia Filius est

Eodem influxu Deus mũdum conseruat, quo eum à principio produxit.

1. Probatur ex Patribus.

Non minùs est mundum conseruare, quã creare.

Ad Heb. 1.

minister Patris in conseruando mundo; quia ei tribuitur id quod facilius est, postquam Pater perfecit id quod difficilius. Vt hoc excluderet Chrysostomus, ait non minus esse conseruare, quàm omnia creare; ac proinde non esse ministrum, sed Patri potentiâ parem.

Conseruatio est continuatio creationis.

S. Augustinus lib. 4. De Genesi ad litteram cap. 12. *Cùm Dominus ait, Pater meus vsque modò operatur, continuationem quamdam operis eius qua vniuersam creaturam continet & administrat, ostendit.* Si conseruatio est *continuatio operis*, id est operationis diuinæ, ergo non distinguitur à prima operatione, qua creatura est producta. Quòd enim *opus* accipiatur ab Augustino pro operatione Dei, perspicuum est ex consequentibus verbis, cùm ait: *Si ab hac operatione cessauerit, eas continuò perituras. ab hac*, nempe qua illas condidit. & infrà: *Non ob aliud in illo sumus, nisi quia id operatur; & hoc est opus eius quo continet omnia.* & paulò pòst: *Si hoc opus suum rebus subtraxerit, nec viuemus, nec mouebimur, nec erimus.* vbi manifestum est per *opus* significari operationem & influxum quo Deus primò res condidit & disposuit in suis speciebus & gradibus: quæ operatio ita debet continuari, vt si vel ad momentum cesset, omnia debeant interire. Manifestè ergo repugnat Augustino, & Scripturæ, (iuxta Augustini interpretationem) dicere, illam actionem qua res sunt conditæ, non continuari, sed solùm durare ad momentum, & posteà aliam lõgè minorem succedere, quæ solùm iuuet eas vt seipsas in suo esse contineant.

Creatura à Deo tenetur in esse, sicut pondus in aere.

Anselmus in cap. 1. ad Hebræos: *Portat omnia, id est sursum tenet ne decidant, & in nihilum reuertantur, vnde creata ab ipso fuerant; & sustentat ea non labore & difficultate, sed imperio suæ potentiæ.* vbi notandum est, conseruationem rerum explicari ex analogia ponderis quod quis sustinet in sublimi. Nemo autem dixerit, pondus quod ex se, nisi teneatur, deorsum ruit, seipsum in aëre sustinere, aut iuuare manum sustinentis, aut minori vi sustineri postquam eleuatum est, quàm sit ea vis qua ab initio subleuatum fuerit; aut faciliùs teneri, quàm eleuari. Alia Patrum testimonia vide supra cap. III.

Secundò, ex Doctoribus Scholasticis & Philosophis.

30 Secundò, Probatur ex Doctoribus Scholasticis. S. Thomas 1. p. q. 104. art. 2. ad 4. *Conseruatio rerum à Deo non est per aliquam nouam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse: sicut conseruatio luminis in aere est per continuatum influxum à sole.* Atqui actio qua dat esse, est creatio, ergo conseruatio est continuatio creationis.

Idem manifestum est exemplo quo D. Thomas & alij Theologi sæpè vtuntur, cùm dicunt, ita mundum pendere à Deo, sicut lumen aëris à sole. Idem a. 2. ad 2. *Sicut nulli effectui præstari potest vt sit causa sui ipsius, potest tamen ei præstari vt sit causa alterius; ita etiam nulli effectui præstari potest vt sit suiipsius conseruatiuus, potest tamen ei præstari vt sit conseruatiuus alterius.* Hîc apertè euertitur fundamentum alterius sententiæ, & comparatio qua illa nititur: negat enim S. Thomas, quòd sicut cùm concursu generali causa creata potest producere vel conseruare aliam, ita possit conseruare seipsam, imò negat id ei præstari posse diuinitus, sicut nec ei præstari potest vt sit causa suiipsius.

Nulli rei præstari potest vt sit conseruatiua sui directò.

Idem docet Caietanus in illum art. 2. q. 104. *Ea*, inquit, *quæ per se creantur, à solo Deo conseruantur; & in his est necessariò verum, quod eadem actio est conseruationis & creationis. tales sunt substantiæ immateriales, & omnia ingenerabilia & incorruptibilia.*

Durandus in 2. dist. 1. q. 2. etsi alibi doceat non opus esse concursu generali ad actionem causarum creatarum, tamen ad conseruationem naturæ earum, docet eumdem influxum Dei esse necessarium qui requiritur ad creationem. *Sicut*, inquit, *in diuinis semper verum est dicere, Filius gignitur, & genitus est à Patre: sic verum est dicere de creatura quamdiu existit, quòd creatur à Deo, & creata est. vt sit eadem actio creationis rerum & conseruationis earum.* Et addit ita esse sentiendum, quamuis non solemus sic loqui, *mundus quotidie creatur.*

Mundus semper creatur.

Idem fusè docet Gregorius Ariminensis in 1. d. 45. q. 1. a. 1. concl. 3. allatis multis testimoniis ex Anselmo & Augustino, & in. 2. d. 1. q. 6. a. 2. post multa ita concludit: *Quia igitur agens non conseruat nisi continuò producendo seu agendo suum effectum, ideò in quantum conseruat agit, & per consequens potentia conseruatiua est actiua.* Nihil ergo habet potentiam conseruandi seipsum nisi per accidens. Nec obstat quòd hic Auctor cum Henrico videtur conseruationem ponere actionem distinctam à creatione, quia vult eam esse actionem determinatam & productiuam effectus. talis autem non est concursus generalis.

31. Scotus in 2. d. 1. q. 5. dicit *quòd res potest dici semper creari quamdiu manet, quia semper accipit esse à Deo.* & d. 2. q. 2, probat ex Augustino, *quòd sicut aër respectu solis non est factus lucidus, sed fit lucidus, ita creatura respectu Dei numquam est vltimatè facta, sed semper fit.* vnde sic argumentatur: *Si creatura respectu Dei non est facta in esse*

ab ipſo Deo, ſed eſt quaſi in fieri formaliter: ergo formaliter ſemper ponitur in eſſe à Deo: & ideò ſicut continuè manet, ita continuè eſt creatio eius à Deo. Idem in 1. d. 12. *Creatura ſemper in eſſendo æquè pendet à Deo, quia æquè ab ipſo per idem velle ipſius habet idem eſſe. & hoc modo poßet dici quòd productio perſonæ ſemper eſt in fieri; quia numquam iſta perſona habet eſſe, niſi accipiendo actualiter à producente. & tamen eſſe perſonæ, eſt maximè permanens. Hoc modo eſſe creaturæ licet ſit permanens, tamen reſpectu Dei, à quo ſemper æquè pendet, ſemper eſt quaſi in fieri, hoc eſt actu dependens à cauſa dante eſſe, & numquam in facto eſſe, hoc eſt in actu ſeparato & independente à quocumque alio*, &c. Quibus locis Scotus manifeſtè docet, non minorem influxum requiri ad conſeruationem quàm ad creationem. Denique ne ſingulos recenſeam, eadem eſt doctrina reliquorum Scholaſticorum: nec puto quemquam eſſe qui vmquam aliter ſenſerit, aut ea de re dubitauerit. Idem docet Gabriel Vaſquez in 1. p. diſp. 72. n. 11. vbi dicit *continuam rerum conſeruationem à Deo eſſe veram creationem ex nihilo.* & diſp. 74. n. 17. *Conſeruatio rei ſecundùm ſe totam, eſt vera creatio & productio ex nihilo.* & n. 21. *materiam primam continuata creatione nunc conſeruari ex nihilo.* atqui concurſus generalis & quaſi dimidiatus non eſt creatio ex nihilo, vt omnes fatentur. ergo, &c. Molina in 1. p. q. 10. a 5. diſp. 1. *Per influxum eumdem indiuiſibilis actionis qua primò contulit Angelo eſſe, eum conſeruat, & confert illud idem eſſe toto decurſu temporis, quod primò illi contulit; idque eo ipſo, quòd ab indiuiſibili actione, qua primò cœpit illi conferre eſſe, non deſiſtat.* Et infrà, quòd Angelus duret potius in hac parte temporis quàm in illa, & duret continuò & in æternum, non refert in vim conſeruatiuam quæ ſit in Angelo, ſed in actionem diuinam, qua primo inſtanti Angelus accipit totum ſuum eſſe, & conſeruatur in æternum. Denique hanc ſententiam fusè docet Suarez in Metaphyſica diſp. 21. tota. vbi in primis oſtendit, conſeruationem in iis quæ à ſolo Deo conſeruantur, non diſtingui à creatione niſi ratione: eſſe enim eamdem actionem quæ dicitur creatio in primo inſtanti quo rei tribuit eſſe; conſeruatio verò quatenus toto tempore reliquo continuatur, idem eſſe conferens. Deinde oſtendit, non ſufficere concurſum generalem ad conſeruandam rem productam à cauſa creata, ſed opus eſſe potentiore influxu, quo ſuppleatur influxus quem cauſa creata in primo inſtanti dedit.

3. Probatur rationibus.

32 Tertiò, Eadem ſententia probatur ratione. Primò, Hæc ſententia ſupponit, res omnes creatas quæ à cauſis creatis non pẽdent in

ſui conſeruatione, habere vim ſeipſas conſeruandi maiorem vel minorem cum ſolo concurſu generali: quod fundamentum non eſſe verum, vel ex eo coniici poteſt, quòd nullus Doctorum talem vim rebus tribuat, nec quiſquam mentionem eius, faciat. Etſi enim fateãtur, quaſdam res poſſe cum concurſu generali conſeruare alias: negant tamen omnes, aliquam rem hoc modo poſſe conſeruare ſeipſam; nempe, directè ſuum eſſe continendo; ſed ſolùm concedunt, eas indirectè & quaſi per accidens ſe poſſe conſeruare. Ita docet S. Thomas 1. p. q. 104. a. 2. adhibita hac diſtinctione, quam cæteri approbant. Vbi notandum, dupliciter poſſe aliquid conſeruari: Primò directè, attingendo ipſum eſſe ſeu naturam rei; quo modo ſol conſeruat lumen in aëre, Secundo, indirectè, & ex conſequenti, ſic aquæ gutta ſe conſeruat ne ſtatim diffluat colligendo ſe in globulos: & aqua intendit ſuum frigus circumſtante calore, & omnia viuentia augent ſuum calorem tempore hiberno, & anima in animantibus conſeruat calorem, & conſequenter ſeipſam, cùm calor ſit neceſſarius ad vitam, & omnia viuentia conſeruant ſe, alimentum attrahendo, coquendo, & ſibi vniendo, vt inſtaurent quod diffluxit. Nunc quæro, de vtro modo conſeruationis loquantur, quando dicunt res creatas habere vim ſe conſeruandi cum ſolo influxu generali. Si loquantur de priore, hunc omnes Doctores negant, & dicunt, ſicut impoſſibile eſt vt aliquid ſuum eſſe primò producat, ita etiam impoſſibile eſſe, vt illud directè conſeruet: nihil enim eo modo cõſeruari, niſi ab ea cauſa, à qua aſſiduè pẽdet eſſe rei. Si loquantur de poſteriore, non benè cohæret ſibi hæc ſententia. Primo, Quia ponit vim quamdam conſeruandi ſui in rebus, quæ ſuppleat influxum determinatum cauſæ producentis; ita vt ſufficiat cum influxu generali ad plenam & totalem rei conſeruationem. ergo debet directè influere in ipſum eſſe rei, ſicut cauſa determinata influebat in eſſe rei: alioquin non poterit dici ſupplere eius defectum, aut ſufficere cũ influxu vniuerſali. 33 Confirmatur; quia niſi influeret directè, non rectè adiungeretur cauſæ vniuerſali, quæ directè influit ad rei conſeruationem. Sicut enim cùm creatura dicitur habere vim productiuam effectus cùm ſolo concurſu generali, intelligitur poſſe directè influere (influxu quaſi partiali) in entitatem effectus, ſic vt cum cauſa vniuerſali conſtituat vnam integram cauſam præbentem influxum effectui adæquatum: ita cùm dicitur habere vim conſeruandi ſui cum concurſu vniuerſali, intelligendũ erit ipſam poſſe coo-

Nullus Doctorum hanc vim agnoſcit, qua quid ſe directè conſeruet

Duplex modus ſe conſeruandi, directè & indirectè.

perari intimè causæ vniuersali ad sui conseruationem; ita vt simul cum ipsa vnam integram causam conseruantem constituat, quæ influxum adæquatum conseruationi totius rei præbeat: alioquin perit vis comparationis, quia res verè non concurret ad sui conseruationem, sed solus generalis influxus totum faciet; vnde frustrà dicitur, quòd res habeat vim se conseruandi cum influxu generali.

Conseruatio indirecta fit per veram actionem.

Secundò, Quia conseruatio sui indirecta fit per veram actionem qua res producit in se aliquem modum vel formam accidentariam, qua resistat causis corrumpentibus, vt patet exemplis suprà allatis, cùm res se colligunt in vnum, vel intendunt suum calorem aut frigus, aut conseruant calorem per animam, aut alimentis se instaurant, &c. atqui illa conseruatio quam ipsi ponunt, non fit per actionem propriè, vt ipsi dicunt, ne cogantur fateri rem producere suum esse, seu effectiuè in illud influere. qua in re rursus non videntur consequenter loqui: vt enim explicent quo modo res se conseruet absque actione, adferunt exemplum rupis seipsam conseruantis in suo loco ne possit depelli, & hominis erecti se firmantis in suo statu & loco. Rupes enim vel saxum non conseruat se in suo loco nisi vera actione qua se inclinat deorsum. Similiter homo conseruat se erectum vi animæ, mediantibus spiritibus, & sic etiam firmat se in suo vestigio. Itaque exempla illa potius contrarium ostendunt; nempe, conseruationem fieri vera actione.

In rebus natura sua incorruptibilibus nulla est vis se conseruandi indirectè.

34 Tertiò, Quia vis se conseruandi in hac sententia maximè tribuitur rebus simplicibus, vt Angelis, cælis, materiæ primæ. atqui in his nulla est vis se conseruandi indirectè; quia hæc solùm tributa rebus obnoxiis corruptioni. Ergo non possunt dicere, se per vim conseruandi intelligere eam qua res se indirectè conseruat; ac proinde rursum debent relabi ad vim directæ conseruationis, qualem nemo Doctorum agnouit in rebus creatis respectu sui esse: quia videtur omnino impossibilis, & implicare contradictionem; sicut implicat vt aliquid sibi tribuat esse, aut à seipso positiuam dependentiam habeat. Confirmatur: Quia conseruare dicit aliquam causalitatem, vt communiter Doctores asserunt. ergo vel effectiuam, vel materialem, vel formalem. Atqui res non possunt habere vim se conseruandi effectiuè, vt ostensum est, nisi indirectè. Neque etiam per modum subiecti vel materiæ, cùm nulla res sibi sit subiectum vel materia. quod maximè liquet in spiriti-

bus, in quibus nulla materia. Neque etiam per modum formæ, quia nihil sibi est forma.

35 Dices, Hæc vis se conseruandi nihil est aliud quàm dispositio rei, quatenus non admittit corrumpentia; sicut in ferro, durities & materiæ constipatio conseruat ferrum, ne facilè incalescat. Verùm hæc nō est vis se conseruandi, nisi indirectè, nempe resistendo, vel difficulter admittendo impressiones corruptiuas ab extrinseco. Vnde non reperitur nisi in iis quæ ab aliis causis creatis corrumpi possunt; neque supplere potest defectum intimæ & directæ conseruationis; sed solùm iuuat vt res non tam citò corrumpatur à causis contrariis. Quare in rebus illis quæ nullo modo à causis creatis perimi possunt, vt in materia prima, in cælestibus corporibus, in spiritibus, & in anima rationali, talis vis se conseruandi non reperitur: frustrà enim ponerentur præsidia resistendi in arce inexpugnabili.

Nulla est vis se conseruandi contra diuini influxus subtractionem.

Dices: Frustrà quidem in istis poneretur vis conseruandi se contra alias res creatas, cùm nullius impressionis corruptiuæ sint capaces: non tamen contra pondus quo ex se, influxu diuino subtracto, tendunt in suum nihili; & contra diuini influxus subtractionem. Vnde habent vim se tenendi in suo esse, influxu diuino media ex parte subtracto. Verùm satis ostensum est, talem vim esse impossibilem: nihil enim potest se tenere in suo esse directè, sed solùm indirectè, vt suprà declaratum est: qui modus se tenendi non habet locum in rebus incorruptibilibus. Deinde, cùm pondus ad non esse, nihil sit aliud, quàm rem ex se non habere esse, sed essentialiter pendere ab alio; hoc ipso quo subtrahitur influxus tribuens illud esse, necessariò in suum nihilum relabitur, quantumuis alioquin sit incorruptibile & eximium.

Per concursum indeterminatum nihil potest produci.

36 Secunda ratio principalis sumi potest ex concursu generali: hic enim concursus talis est, vt per eum solum impossibile sit aliquid produci, tum quia ex se ad hanc vel illam speciem est indeterminatus, vnde debet determinari à concursu causæ particularis; tum quia etiamsi fingatur à quibusdam determinatus, tamen per se est quasi dimidiatus; ergo etiam per illum solum non potest aliquid conseruari. Consequentia probatur; Quia concursus talis, cùm ex se sit indeterminatus, non magis tendit ad conseruationem huius rei, quàm alterius, sicut non magis tendit ad productionem huius rei quàm alterius; vnde planè per accidens esset huic rei per talem concursum conseruari. Neque dici potest, hunc concursum

generalem determinari per concursum particularem, quem ipsa res per se præbet ad sui conseruationem, quia talis concursus & cooperatio nunc refutata est. manet itaque iste concursus indeterminatus ad huius rei conseruationem.

Quòd influxus Dei determinetur ad huius rei conseruationem, non potest prouenire ab ipsa re.

37 Dices: Determinatur ab ipsa re, quia illi identificatur. Contrà, Numquam concursus vel influxus causæ determinatur à suo termino, cùm sit prior natura vel ratione quàm terminus. vnde ipse terminus ab influxu causæ determinationem accipit: ideò enim terminus productus talis est, quia causa tali modo seu tali influxu in illũ influit. Sicut enim causa non determinatur ab effectu, sed contrà: ita etiam actio & productio, qua causa producit vel conseruat, non determinatur ab effectu, quia hic natura posterior est; sed effectui determinationem tribuit. Confirmatur Primò; Quia iste concursus generalis non magis identificatur rei quando illa conseruatur, quàm cùm producitur concurrente causa creata: atqui cum producitur concurrente causa creata, concursus generalis non identificatur illi adæquatè, sed solùm inadæquatè, sicut gradus entis vel substantiæ identificatur speciei infimæ: vel sicut concursus potentiæ intellectiuæ identificatur visioni beatificæ: quæ identitas non sufficit vt ille concursus dicatur determinatus ad conseruationem talis rei. sicut enim gradus entis vel substantiæ secundùm se non est satis determinatus ad constitutionem hominis, nisi adiungatur illi gradus inferior, qui ex se sit determinatus ad speciem humanam: ita etiam concursus ex se indeterminatus non sufficit ad rei determinatæ conseruationem, nisi adiungatur illi concursus ex se determinatus. Quod etiam patet exemplo concursus intellectus in visione beatifica: cessante enim influxu luminis gloriæ, non potest visio beata conseruari ab influxu intellectus. Confirmatur Secundo: Quia alioquin res non egebit adæquato influxu ad sui conseruationem, sed solum inadæquato, nempe secundùm rationem entis; non autem secundùm rationem talis entis, verbi gratia, leonis: ac proinde res creatæ, quatenus sunt huius vel illius speciei, non egebunt propria conseruatione; quod videtur absurdum. cur enim magis egeant propria conseruatione secundùm gradum genericum, quàm secundùm gradum specificum? vel si secundùm specificum non egent propria conseruatione, cur secundùm gradum genericum egent? Si ita sunt solidæ vt non egeant influxu Dei determinato, cur egent indeterminato?

Res creatæ etiam egent conseruatione vt sunt distinctæ.

Con-

38 Confirmatur Tertiò; Conseruatio Dei, qua per se conseruat res creatas, est vera actio, vt omnes Doctores fatentur: omnis autem actio habet aliquem terminum intrinsecum sibi adæquatum. Nunc peto quis sit terminus intrinsecus adæquatus huius actionis? nō enim ipsa res tota secundùm suam speciem dici potest terminus adæquatus huius actionis; quia hæc adæquatur non influxui generali, qui est veluti partialis; sed toti influxui, qui coalescit ex generali & speciali, per quem adæquatè producitur. ac proinde manifestum est eam non esse terminum adæquatum concursus generalis per se sumpti. Imò ex terminis perspicuum videtur, rem particularem, quà talis est, non posse esse terminum intrinsecum adæquatum concursus indeterminati. Terminus ergo adæquatus concursus generalis erit aliqua ratio generalis reperta in re, vt ratio entis vel substantiæ quæ per se primò tali concursui respondeat: nihil enim aliud fingi potest. Quo posito, manifestè sequitur, res, quatenus sunt inter se distinctæ secundùm suas proprias species, non egere concursu conseruatiuo Dei, sed solùm secundum rationem communē entis in qua conueniunt; quod absurdum est. Sic enim distinctio rerum non penderet à Deo post primum instans creationis nisi per accidens, vt suprà ostensum. Deinde implicat contradictionem, dari aliquam actionem singularem, cuius terminus adæquatus intrinsecus non sit aliquid determinatum. Vnde etiam implicat, dari aliquam actionem totalem, quæ pro termino intrinseco adæquato habeat rationem aliquam indeterminatam; verbi gratia, rationem entis, & non talis entis: rationem animalis, & non talis speciei animalis. Vnde vlteriùs implicat, dari concursum seu influxum generalem sine speciali. quod etiam expressè docet Molina in Concordia q. 14. a. 1. disput. 31. §. *Ad primum ergo.*

Actioni in termin. ta non potest esse terminus determinatus.

Ex his duabus rationibus perspicuum videtur, hanc sententiam duplicem vel triplicem inuoluere implicantiam. Primò, Quatenus tribuit rebus vim seipsas directè conseruandi. Secundò, Quatenus ponit, concursum generalem posse existere sine concursu speciali à quo determinatur ad hanc speciem rei. Tertiò, Quatenus statuit res posse conseruari in sua distinctione & determinata natura per influxum secundùm se indeterminatum.

Inuoluit cōtradictionem duplicem vel triplicem.

39 Tertia ratio principalis sumi potest ex aliis rebus, quæ assiduè à causis creatis dependent; vt sunt, lumen, & obiectorum imagines in aëre, & actus vitales. Ac primùm S. Thomas & passim Doctores tradunt, totum vniuersum ita pendere à Deo, sicut lumen aëris

pendet à sole: neque melior comparatio in rebus inueniri potest. Etsi enim mundus videatur res solida quæ per se stare possit, tamen respectu Dei non plus habet firmitatis, quàm lumen & imagines obiectorum, vt suprà ostensum. atqui lumen ita pendet à sole, vt semper opus sit æquè potenti ac determinato influxu; adeò vt non possit minore influxu conseruari quàm primò productum sit. ergo pari modo nec mundus minore influxu Dei conseruari poterit, quàm sit is quo primò creatus est. Confirmatur; Quia sicut lumen nihil est aliud quàm aërem assiduè illuminari; ita res creata nihil est aliud, quàm assidua creatio & productio in facto esse, vt ostensum est. Vnde rectè Scotus in 2. d. 2. q. 2 ait, *quamlibet essentiam creatam nihil esse aliud, quàm dependentiam sui à Deo.* omnis enim actio seu productio identificatur suo termino intrinseco, cùm nihil sit aliud, quàm ipsa res considerata vt est in fieri, seu vt emanat à sua causa efficiente: & ipsa res nihil est aliud, quàm productio considerata in facto esse. vnde falluntur qui imaginantur creaturam esse quid solidum realiter ab influxu Dei distinctum, quod permanere possit, Dei influxu in totum vel ex parte subtracto. Non sic concipienda est respectu Dei, sed vt terminus intrinsecus actionis diuinæ: sicut lumen est terminus intrinsecus actionis solis. Impossibile autem est, quando res non solùm in fieri, sed etiam in conseruari à sua causa pendet, terminum intrinsecũ actionis permanere, ipsa actione in totũ vel ex parte subtracta.

40 Denique, vt alias rationes omittam, per se parum probabile videtur, Deum statim post primum instans creationis minuere suum influxum, & dare solum dimidium, vel alium longè minorem quàm antè. Cur enim non poterit idem dici de sole, quando conseruat lumen productum; & de obiectis, quando in aëre diffundunt species seu imagines suas; & de potentiis, quando producunt actus vitales? nimirum hæc omnia post primum instans quo produxerunt suos effectus, minorem influxum præbere quo illos conseruent; quia facilius est productum conseruare, quàm primò producere. Hoc si de his absurdè diceretur, quomodo non absurdum est id asserere de dependentia creatarum rerum à Deo? Deinde, posita illa sententia, quid fieret si Deus continuaret ipsam actionem creatiuam? quis esset effectus huius continuationis? Si enim conseruatio fit per solum influxum generalem, quid fiet si Deus continuet influxum specialem? an fortè non potest continuare? quis hoc dicat? an idem sæpiùs creabitur? Denique, nihil videtur

poſſe conuenienter dici,niſi rem per talem continuationem influxus conſeruari in eodem eſſe quod ab initio accepit, ſicut videmus fieri in lumine.

41. Dico Secundò: Quod attinet ad ea quæ non à ſolo Deo, ſed ſimul cum cauſa creata intimè in rei entitatem influente producuntur, ea ſi manent ceſſante influxu cauſæ creatæ, à ſolo Deo conſeruantur determinato & integro influxu,qualis neceſſarius fuiſſet, ſi ipſe ſolus illam produxiſſet. Hæc propoſitio ijſdem rationibus probatur quibus præcedens : non enim minùs res illæ egent determinato influxu Dei ad ſui conſeruationem quando productæ ſunt à cauſa creata, quàm quando à ſolo Deo, vt per ſe manifeſtum eſt : atqui cùm à ſolo productæ ſunt,egent influxu determinato ad ſui conſeruationẽ, nec vllo modo ſufficit influxus generalis,vt oſtenſum eſt:ergo etiam egent influxu determinato quãdo productæ ſunt à cauſis creatis,nec vllo modo ſufficit influxus generalis. Confirmatur; Quia res dũ producuntur egent influxu pleno,determinato,& adæquato;ergo etiam dum conſeruantur. Ergo ſimulatque ceſſat influxus determinatus cauſæ creatæ, neceſſe eſt illum à Deo ſuppleri alio influxu determinato,quo res in ſua natura determinata conſeruetur. nulla enim res ſeipſam directè conſeruare poteſt,ſicut nec ſeipſam producere,vt ſatis antè demonſtratum eſt. *Product. a causa secunda,si manent illa cessante conseruantur à solo Deo influxu determinato.*

42 Contra hanc ſententiam obiiciuntur aliqua argumenta. Primò, Quòd per illam videatur euerti tota Philoſophia. Si enim ex eo quòd videmus res aliquas, ceſſante cauſa ſecunda, ſtatim perire,vt lumen & actus vitales; alias non ſtatim, ſed ſenſim perire, vt calorem & frigus; alias diu, alias ſemper permanere: ſi, inquam, non poſſumus hinc colligere, res illas quæ manent habere vim intrinſecam ſe conſeruandi maiorem vel minorem pro cuiuſque conditione; quæ autem ſtatim pereunt, non habere vim vllam; ſed ideò illæ permanent, quòd Deus illas proprio influxu conſeruet; hæc non permanent, quòd Deus eas, ceſſante cauſa ſecunda, non conſeruet: ſequitur, nulla experientia effectuum poſſe colligi vim & conditionem cauſæ creatæ; verbi gratia, ignem eſſe calidum, & habere vim calefaciendi intrinſecam, aquam frigidam, ceram mollem, ferrum durum: poterimus enim dicere, non ignem vrere vi intrinſeca, ſed Deum ad præſentiam ignis, non ad præſentiam aquæ: ceram recipere impreſſionem, non quia in ſe mollis, ſed quia Deus concurrit, ferrum non recipere, non quia in *Obiectiones partis aduersæ. 1. Obiectio.*

se habet duritiem, sed quia Deus non concurrit.

Respondeo, nullo modo id sequi: sicut è contrario non sequitur, Ex effectibus causarum secundarum colligimus eas habere vires intrinsecas ad eos producendos; ergo ex earum duratione qua durant, cessante causa illarum secunda, colligimus eas habere vires intrinsecas ad se directè conseruandas. Nullus vmquam Philosophorum vel Theologorum talem collectionem fecit: nullam enim speciem probabilitatis habet hæc collectio: Ex eo quòd sol illuminat aërem, rectè colligimus, illum habere vim intrinsecam illuminandi, & non solum Deum esse causam luminis ad præsentiam solis: ergo ex eo quòd sol permanet post sui creationem, oportet colligere, solem habere vim intrinsecam se conseruandi, & non solum Deum illum cõseruare. Item, Si solus Deus est causa conseruationis solis, ita vt sol non sit causa conseruationis sui, nec ad eam concurrat; ergo necessariò fatendum est quòd similiter solus Deus sit causa illuminationis ad præsentiam solis, & sol non habeat intrinsecam vim illuminandi. Idem modus argumentandi applicari potest igni, aquæ, calori, frigori, & omnibus causis creatis. hoc argumento maximè nititur sententia aduersa. Optimè colligimus ex effectis vires intrinsecas rebus, & conditionem earum natiuam & intrinsecam: quia vel sensu eas vires percipimus, vel apertis indiciis quæ sub sensum cadunt deprehendimus. dicere autem, sensus nostros in omnibus falli, est tollere omnem veram notitiam ab homine, & totam rerum naturam facere merum præstigium, in quo nihil, quod videtur inesse, re vera inest. His accedit, omnibus notum esse, nihil repugnare quin aliquid possit agere in aliud, & effectum à se distinctum producere. Vnde nulla subest ratio negandi vires intrinsecas, & veram causalitatem rerum creatarum. Ex rerum autem maiore vel minore permanentia, nemo collegit vmquam, rem vllam habere vim aliquam directè se conseruandi; quia nullo sensu vim illam deprehendere, nec vllis indiciis illam colligere possumus. Nam sicut nulla res potest habere vim qua cooperetur ad sui productionem, ita neque potest habere vim qua cooperetur ad sui conseruationem, nisi indirectè, vt suprà ostensum. Porrò comparatio qua nititur hoc argumentum, requirit veram vim se conseruandi effectiuè intimo influxu in suum esse, vt suprà ostensum est; hæc enim sola potest concurrere cum concursu generali, & supplere vicem causæ creatæ cessantis.

Ex permanentia rerum non possumus colligere, eas habere vires ad se conseruandum.

43 Obiicitur secundò, Si res ipsæ non habent vires intrinsecas qui-

bus se conseruent in esse, tota duratio rerum erit referenda in solam voluntatem diuinam, non in rerum natiuam conditionem: nec poterit alia ratio reddi, cur lumen subtracta causa secunda statim pereat, calor non statim pereat, nisi quia Deus vult conseruare calorem, non lumen. Idem dicendum erit de anima hominis & bruti.

Respondeo, nullo modo id sequi: quia etsi in ipsis rebus nulla sit vis qua seipsas conseruent, tamen inest ipsis aliqua ratio cur postulent conseruari à Deo breuiùs, vel longiùs, vel etiam semper. & ita non est recurrendum ad meram Dei voluntatem. Quæcumque enim talis sunt naturæ, vt etiamsi pendeant à causa creata in fieri, non tamen pendent ab ea in conseruari; ea natura sua postulant conseruari à Deo, vt sunt omnes formæ tum substantiales, tum accidentariæ, quæ permanent cessante influxu causæ secundæ; alioquin frustrà fierent in mundo; nam statim deberent perire. Quæ verò natura sua pendent non solùm in fieri, sed etiam in conseruari à sua causa effectrice; ea non postulant conseruari cessante causa illa. Has duas regulas tradit Suarez in Metaphys. disp. 21. Itaque Deus conseruat calorem, non lumen; quia natiua conditio caloris postulat, vt possit durare amota causa propria; luminis autem conditio id non postulat. Cuius ratio est, quia calor est solida qualitas eiusdem rationis in agente & in passo; lumen solùm est imago alterius qualitatis, nempe lucis præsentis, sicut & species obiectorum. Vnde semper pendet à præsentia suæ causæ, sicut species quibus aër pingitur, à præsentia colorum. Simili modo actus vitales cùm natura sua postulent procedere continuò à suo principio, & in illo recipi; non postulant conseruari illo cessante, sed statim pereunt. Hinc patet cur sit miraculum, si Deus per se conseruet lumen solis in aëre absente sole; non autem sit miraculum, quòd conseruet calorem ab eodem sole in aëre productum. Vide S. Thomam 1. p. q. 104. a. 1. *Inest rebus ratio cur postulent conseruari à Deo.*

Dices, Si Deus conseruat calorem influxu determinato, subducta causa producente; ergo calor debet semper durare: si enim causa producens, nempe ignis, semper adesset, semper illum conseruaret. Ergo cùm Deus vicem illius in conseruando subeat, debebit semper conseruare.

44 Respondeo, concedendo totum, nisi aliqua causa interueniat, quæ postulet eum non conseruari. Quod enim Deus semel conseruat, semper conseruat, nec vnquam illi suum influxum subtrahit, *Quidquid Deus semel conseruat, semper conseruat, nisi alia causa aliud postulet.*

nisi aliqua alia causa creata id postulet. Vnde non conseruat res quãtum potest, sicut ignis & sol; sed quantum conditio rerum postulat vt fiat actio & passio. Hinc fit vt calori sensim subtrahat suum influxũ vi interna subiecti, vel externa causa frigus producente. Sicut enim ex parte causæ efficientis requiritur cõcursus Dei vt possint res creatæ agere; ita ex parte patientis requiritur vt subtrahat influxum suum qualitati inexistenti, vt contraria qualitas possit imprimi. quam sententiam probauimus lib.3. De summo bono, n. 43. & eam etiam apertè indicat Ludouicus Torres in 2.2. disp. 72. col. 906. Quod ad animam bruti & hominis attinet, ideò illa separata non hæc perit; quia illius esse pendet à corpore & corporis dispositionibus, cũ nullam operationem nisi corporalem habeat; vnde non postulat conseruari, sed vniuersali lege debet perire, & influxus conseruatiuus ei subtrahi. (Hinc tamen nulla specie rationis sequitur, quòd ipsa res postulet sui interitum, vel subtractionem influxus conseruatiui.) Huius verò esse non pendet à corpore, cùm habeat functionem spiritalem, vtpote res spiritalis per se subsistens non immersa corpori, nec à corpore pendens; ac proinde incorruptibilis. Id insinuant Patres, cùm dicũt animam esse immortalem, quia est imago Dei. hoc enim ei conuenit ratione intellectus & voluntatis. Denique omnis natura simplex per se subsistens naturaliter est incorruptibilis, siue sit corporea, siue incorporea. Cùm enim sit simplex, non potest dissolui per impressionem qualitatis corruptiuæ, sicut corpora mixta composita ex materia & forma. Et cùm per se subsistat, non potest pendere à re aliqua corruptibili. Sic materia prima & elementa (si hæc ipsa, vt quidam volunt, sunt prima mixtorum materia) & cæli, item Angeli & animæ rationales sunt incorruptibiles, & postulant perpetuam conseruationem.

Cur anima rationalis est immortalis, non brutorũ.

45 Obiicitur Tertiò: Cuique rei inest naturalis appetitus ad sui conseruationem, & ad resistendum contrariis, vt passim Philosophi docent. atqui omnis appetitus sequitur aliquam potentiam circa rem quam appetit; ergo appetitus se conseruandi supponit potentiam se conseruandi.

Respondeo, Maiorem & Minorem esse falsam. Maior quidem, quia etsi omnibus rebus, præsertim substantiis, insit appetitus conseruandi se in suo statu naturali, ac proinde habeant ad hæc aliquam potentiam actiuam, vel quasi actiuam, sicut est vis resistendi: non tamen omnibus inest appetitus se conseruandi in suo esse seu

entitate actuali (hæc enim duo multùm differunt) neque resistendi contrariis, cùm multæ contrario careant, vt Angeli, cæli, materia; vnde nec potentiam ad hæc habent. Etsi enim ista habeant appetitum vt semper sint, non tamen vt se conseruent in esse; sed vt conseruentur à causa, à qua dependent, nempe à Deo, quam non possunt vllo modo directè vel indirectè iuuare, sicut res corruptibiles, quæ saltem indirectè iuuant ad sui conseruationem. Hinc patet etiam, Minorem falsam esse. appetitus enim qui est in rebus incorruptibilibus vt semper sint, non sequitur potentiam conseruandi quæ in ipsis sit, sed eam quæ est in Deo, à cuius influxu pendent assiduè: qui influxus lege naturæ est perpetuus & necessarius, eò quòd ista neque contrarium habeant, neque ab vllo contrarium habente pendeant.

In Angelis & cælis non est appetitus vt se conseruent in esse, sed vt conseruentur à sua causa.

46 Obiicitur Quartò: Facilius est aliquid conseruare, quàm producere: atqui hoc non potest aliunde prouenire, quàm quòd res producta seipsam ex parte conseruet, & causæ producenti dimidium laborem relinquat. ergo, &c.

Respondeo: Si loquamur de conseruatione directa per internum influxum, Antecedens est manifestè falsum, vt patet in productione luminis, & omnium eorum quæ per se non solùm in fieri, sed etiam in conseruari à sua causa productiua pendent, vt sunt omnes res creatæ quæ à solo Deo conseruantur: hæc enim pendent à Deo multò magis, quàm lumen à sole. Vnde non est facilius eas conseruare in esse, quàm primùm producere, vt apertè docent sancti Patres. Si verò loquamur de conseruatione indirecta, quæ fit amouendo corrumpentia, vel applicando iuuantia; sic facilius est conseruare quàm producere: facilè enim homo equum vel ouem conseruat, quæ tamen nullo modo ipse potest producere. Sed talis modus conseruandi nihil ad rem facit, neque potest supplere defectum influxus interni causæ à qua essentialiter secundùm suam speciem & naturam indiuiduam pendent.

Non est facilius aliquid conseruare directè, quàm producere.

47 Obiicitur Quintò: Si Deus influxu determinato res conseruat cessante causa secunda, ergo etiam in anima conseruat hoc modo habitus vitiorum, etiam odij in Deum; quod videtur absurdum: quia per se non posset istos habitus producere, ergo nec per se conseruare.

Respondeo, concedendo quod infertur. Neque id magis est absurdum, quàm quòd concurrat ad actus ipsos peccatorum concursu generali: sicut enim ad munus auctoris naturæ pertinet co-

operari suo influxu etiam ad actus peccatorum vt homini constet plena libertas; ita ad eiusdem munus pertinet cõseruare effectus productos, etiam noxios, quando illi à sua causa propria conseruari effectiuè non pendent. Neque id absurdum videri debet, quia isti habitus sunt reales qualitates naturaliter productæ ab actibus, non quatenus actus sunt peccata; (sic enim solùm producunt quid morale remanẽs in anima, quod vocamus peccatum, vel culpam habitualem:) sed quatenus sunt actus vitales animæ, & verè qualitates vitales. Nec obstat, quòd non deceat Deum tales habitus per se in anima producere; quia illorum conditio naturalis postulat produci ab actibus: nec vlla est ratio, cur Deus illos per se producat, cùm naturæ rationali sint noxij, & ad malum illam inclinent. posset tamen producere, si potentiam spectemus. Subest tamen iusta ratio, cur deceat ipsum per se conseruare habitum prauum ab actibus malis productum: quod etiam fateri debent illi, qui ad hanc conseruationem non requirunt influxum determinatum, sed solùm generalem.

Conseruatio habituum prauorum pertinet ad munus Auctoris naturæ

48 Ex his perspicuum videtur Primò, secundùm veram Philosophiam & Theologiam tenendum esse, mundum non minore influxu à Deo conseruari in esse, quàm quo primùm conditus est, sed prorsus eodem. Secundò, res eas quæ à causis secundis productæ ab illis non conseruantur effectiuè, à solo Deo conseruari influxu determinato & adæquato adeò potenti, vt Deus per illum rem produceret, si ea non existeret. Tertiò, nullam rem quæ à solo Deo effectiuè conseruatur, posse perire, nisi ipso liberè influxum suum subtrahente: quod lege ordinaria numquam facit, nisi res contrarium habeat, vel pendeat ab eo quod contrarium habet. Quartò, nullam rem habere vim se conseruandi directè, ita vt ratione istius conseruationis non egeat determinato influxu Dei hoc enim implicat cõtradictionem.

CAPVT V.

De reliquis duobus titulis, Redemptione, & Vltimo fine.

49 EXPLICATIS duobus titulis primis dominij diuini, Creatione & Cõseruatione, sequitur vt aliquid dicamus de duobus reliquis. Tertius itaque titulus sit *Redemptio*. Hic ad homines particula-

Redemptio.

cularitér pertinet. Per peccatum genus humanum in triplicem coniectum est seruitutem; *peccati, diaboli,* & *mortis*. Hæ seruitutes sunt cõnexæ, & alia ex alia pendet; secunda & tertia ex prima. Incurrit homo seruitutem *peccati* duplici ratione. Primò, Quia transeunte actu, manet culpa, cuius vinculis plusquam adamantinis nulla creatura illum soluere poterat; vnde necessariò manebat æterna seruitute peccati oppressus. Secundò, Quia sublata per peccatum gratia, soluta est, vi résque resumpsit concupiscentia, (quæ & ipsa peccatum dicitur, eò quòd ex peccato orta sit, & ad peccatum sollicitet, vt Conciliũ Tridentinum sess. 5. ait) cui homo absque gratia resistere non potest. itaque illa dominari incepit, totumque hominem sibi seruire fecit, indignissima quæque imperans, & cælestem Dei imaginem in luto & sordibus occupans. Et quamuis ita indignè hominem tractet, tamen homo, quæ eius est amentia, summo studio ei obedit. *Triplex seruitus per peccatum contracta.* *Seruitus peccati.*

50 *Diaboli* verò seruitutem contrahit Primò, Quia diabolus est primarius in regno peccati minister. etsi enim & ipse sit seruus peccati, tamen cæteris peccati mancipiis est præpositus; tum ob naturæ præstantiam, tum quia omne eius studium in amplificando peccati regno occupatur. Secundò, Quia hominem vicit, & sibi subiectum reddidit: *à quo autem quis superatus est, huius & seruus est*, vt B. Petrus ait. Vnde vocatur *Princeps huius mundi, & Rex super omnes filios superbiæ*. Et totus mundus dicitur *in maligno positus*, id est in diaboli potestate & seruitute. *Seruitus diaboli.* 2. Epist. 2. 1. Ioan 5.

51 Seruitutem *mortis* incurrit ratione peccati; sicut inter homines damnatur quis ad seruitutem pœnæ propter crimen, vt cùm addicitur perpetuò metallis aut triremibus. & tales dicuntur in Iure serui pœnæ. Sic homo quia peccato consensit, non solùm seruituti peccati & concupiscentiæ subditus fuit, sed etiam seruituti mortis, vt mors ei perpetuò dominetur. Mortem intelligo perfectam & absolutam, à qua nullus ampliùs ad lucem vitæ est reditus, & quæ in sempiterno luctu detinet. Nam breuis illa iustorum, ex qua in vitam æternam sunt excitandi, dormitio potiùs & somnus quàm mors est dicenda. Hi sunt ergo, quorum seruituti homo per peccatum subiectus erat; *peccatum, diabolus, mors*. Verùm quàm tetri sunt isti domini? quàm crudeles & diri tyranni? quàm ignominiosa ista seruitus? Nihil enim peccato fœdius, vilius, indignius; nihil diabolo crudelius, nihil morte acerbius. Quantò satius & tolerabilius foret, Turcis & anthropophagis, in infimis & despicatissimis *Seruitus mortis.*

V

ministeriis seruire. Nullum enim humanum ministerium est adeò execrabile, vt cum peccati obsequio conferri possit: nulla immanitas barbarorum tanta, quam diaboli crudelitas infinitis partibus non superet: nulla calamitas huius vitæ cum mortis æternæ afflictione comparari potest. Accedit quòd hæc seruitus non erat temporalis, sed sempiterna. nulla enim creatura nos liberare poterat. Nemo in cælo aut in terra inuentus est, qui iugum nobis impositum tollere valeret: solo Filij Dei Sanguine solui poterat. Sed quis tale remedium non dico separare, sed vel suspicari potuisset? Cùm igitur nihil spei superesse videretur, Deus nefandam sortem nostram miseratus, carne humana sese induit, mundumque ingressus, cum tribus illis tyrannis singulari certamine pugnauit, eisque suo Sanguine suaque morte superatis, hominem è seruitute illa acerbissima ereptum, sibi seruum fecit. Nihil ferè aliud tota insinuat Scriptura, quæ etiam sæpè de tribus illis, tamquam de tyrannis & dominis à Christo victis loquitur. *De diabolo* habemus Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras; & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* & Luc. 11. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet, si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Ad Coloss. 2. *Expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.* Vide S. Leonem Serm. 11. De Passione.

De *peccato*, ad Rom. 6. *An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis* (obedientiæ) *ad iustitiam? Gratias autem Deo quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.* & infrà: *Cùm serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ; quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.* Deinde addit: *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Stipendia enim peccati, mors: gratia autem Dei, vita æterna.* & cap. 8. *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne*, id est, per carnem Filij quæ facta est hostia peccati, damnauit peccatum, nempe delens culpam, & concupiscentiam quæ in carne regnabat opprimens. Nam *peccatum* passim apud Apostolum dicitur regnare,

dominari, operari in hominem malum, repugnare legi mentis, captiuum ducere, damnare, &c. quibus loquendi formulis proponitur concupiscentia instar domini vel tyranni.

De *morte* superata, Oseæ 13. *De manu mortis liberabo eos: de morte redimam eos. Ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero inferne.* & 1. Cor. 15. *Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est; Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus?*

53 Cùm igitur Dominus nos à prædictorum tyrannorum seruitute crudelique dominatu liberauerit, meritò in nos Domini ius vsurpat & seruitutē à nobis exigit: idque triplici iure. Primò, Iure victoris: qui enim alterum legitimo prælio vicerit, iure suo eius bona, eius seruos, eius captiuos, & omnia spolia occupat; vt Dominus Luc. 11. apertè insinuat. vnde Psalm. 67. dicitur: *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem*, nempe eos qui anteà sub tyrannis prædictis captiui fuerant. Secundò, Iure emptionis. Erat enim homo à iustitia diuina ad seruitutem illam damnatus, donec pro iniuria satisfaceret: qui cùm nullo modo satisfacere posset, soluit pro eo pretium Filius Dei, non vt omnino liber esset (id enim neque fieri poterat, neque ipsi expediebat) sed vt esset seruus Dei, & Christi eius; cui etiam ex ipsa naturæ conditione seruitutem debebat. Hinc in Scriptura dicimur *empti*, & *redempti*. 1. Cor. 6. *Empti enim estis pretio magno.* ad Titum 2. *Qui dedit semetipsum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate.* ad Rom. 3. 1. ad Corinth. 1. ad Ephes. 1. Itaque ex pacto Christi, & sententia diuinæ iustitiæ, quæ hoc pactum acceptauit; ex seruitute peccati, satanæ, & mortis, translati sumus ad seruitutem iustitiæ, Christi, & vitæ: quæ seruitus verissima est libertas. Tertiò, Iure compensationis. Cùm enim à nobis tam diram & intolerabilem seruitutem excusserit, idque tantis laboribus & doloribus suis, iure à nobis hanc compensationem exigere poterat, vt nos ipsum in Dominum acceptaremus, eique perpetuam seruitutem pro tanto beneficio exhiberemus. Sanè nihil ei minus rependere poteramus, præsertim cùm *iugum Domini suaue sit, & onus leue*, & hoc totum in nostrum commodum cedat.

Quo iure seruitutem à nobis exigat.

Matth. 11.

54 Quartus titulus est, *ratio vltimi finis*. Omnis enim creatura ex natura sua ordinatur ad gloriam Dei tamquam finem suum vltimum: sicut res humanæ arte factæ ordinantur ad hominum commoda. Insinuat id Scriptura sacra Prouerb. 16. *Omnia propter se-*

Ratio vltimi finis.

metipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum. Propter semetipsum, id est, propter suam gloriam, seu ad declarandam suam potentiam, sapientiam, bonitatem, iustitiam, &c. *Impium quoque*; quasi dicat, Imò quod impium destinarit ad pœnas æternas, id quoque propter semetipsum fecit, nimirum vt ostendat se iustum & sibi displicere omne peccatum. Ad Hebr. 2. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia.* Ad Romanos 11. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. In ipso*, id est, propter ipsum tamquam finem. Græcè, εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, *in ipsum.* Vnde sicut homo est dominus rerum arte factarum; quia propter ipsius commodum excogitatæ sunt, nec vllum alium ex natura & institutione sua vsum habent, quàm seruire hominum commodis, ita Deus est Dominus totius creaturæ; quia propter ipsius gloriam sunt omnia, nec alium ex natura sua vsum aliúdve officium maioris momenti habent in mundo, quàm vt gloriæ ipsius & honori deseruiant. Hinc sequitur, ius illud quod ex hoc capite competit esse maximum, adeò vt maius animo concipi nequeat. Nam etiamsi fingeremus creaturam non pendere à Deo tamquam à causa efficiente aut conseruante; tamen si ponamus ipsum esse vltimum finem illius, summam in illam auctoritatem & potestatem habebit. Auctoritas enim finis quodammodò maior est quàm auctoritas causæ effectricis, cùm hæc à fine ad operandum moueatur, & omnem rationem operandi omnemque modum & mensuram operis à fine accipiat. Vnde finis est causarum prima, cuius gratia omnia fiunt, & cæteræ causæ ad operis productionem applicantur. Sicut ergo homo potest vti rebus inferioribus, quæ ad ipsius commodum creatæ sunt, pro suo arbitratu, vt pecunia, frugibus terræ, pecoribus, quia est finis earum, & ipsius gratia factæ sunt, quamuis ipse earum non sit auctor: ita Deus potest vti vniuersa creatura pro suo arbitrio, nec quisquam potest queri de iniuria, cùm omnia sint ipsius gratia. Addo, Ius Dei in vniuersam creaturam, vel ex hoc vnico titulo, etiam sepositis reliquis, esse incomparabiliter maius quàm ius hominis in pecus, aut pomum, aut rem quamlibet; siue naturalem, siue arte factam. Primò, Quia Deus est vltimus finis omnium, cuius gratia sunt omnia, non solùm quoad vsum, sed etiam quoad substantaiam, & prima rerum elementa: homo verò non est finis vltimus rerum inferiorum, cùm & ipsemet cum omnibus suis bonis sit propter vniuersi integritatem, sicut pars propter totum; & vniuersi

Omnis auctoritas in fine.

Ius Dei, quatenus finis, duplici nomine maius quàm ius hominis.

integritas sit propter Deum. Neque tam ipsa rerum substantia, quàm vsus homini est concessus, vt eorum adminiculo vitam temporalem sustentet. 57 Deinde, Esse propter hominem, & hominis gratia, non est conditio intrinseca & essentialis rerum, sed extrinseca ex benigna Dei ordinatione, qui ad solatium hominum ista destinauit. At esse propter Deum, & ordinari ad eius gloriam, est conditio intrinseca & essentialis omnium creaturarum. Sicut enim omnia creata habent respectum & dependentiam essentialem à Deo, vt à causa effectrice & conseruante; ita etiam habent essentialem respectũ ad illum vt ad vltimum finem & dependentiam in ratione causæ finalis.

CAPVT VI.

Quædam Consectaria Dominij diuini valdè notabilia.

Quadruplici titulo serui Dei sumus.

Nulli titulo possumus facere satis.

58 EX supradictis sequitur Primò, Nos quadruplici titulo esse seruos & mancipia Dei, Creationis, Conseruationis, Redemptionis, & Relationis ad ipsum vt ad vltimum finem nostrum; & ratione singulorum debere nos illi omnem seruitutem, & omne obsequium. Secundò, Ratione singulorum istorum titulorum ita nos illi esse obstrictos & debitores, vt ne millesima quidem ex parte possimus obligationi vel vnius tituli satisfacere. Perpendatur beneficium creationis: quanta bona per illud accepimus? quis vel minimum illorum suis obsequiis compenset. Aulici, accepto aliquo officio vel pensiuncula annua à Principe, semper se obstrictos Principi agnoscunt, se illius seruos vbique profitentur, omni studio conantur Principi gratificari: at sanitas corporis, integritas membrorum & sensuum (quæ tamen sunt minima inter creationis bona) longè sunt præstantiora opibus externis; nec quisquam illa cum maximis diuitiis & dignitatibus, quæ ab hominibus dari possunt, vellet commutare. Quòd si minima illa sunt supra omnem obsequiorum nostrorũ æstimationem (nihil enim omnibus nostris operibus Deo conferimus), quid dicendum de maximis, de intellectu, memoria, voluntate, quibus diuinorũ bonorũ sumus capaces, & Angelis ipsique Deo similes?

59 Iam verò Conseruationis beneficium non est minoris æstimandum, cùm per illud singulis momentis quodammodò iteretur quod semel per creationem est collatum: & quot momentis viuimus, toties nobis omnia nostra bona alioquin dilapsura conferan-

tur. Neque minùs debemus ratione reliquorum titulorum, vt sigillatim expendenti constabit. Quòd si vel vnius tituli debito satisfacere nullo modo possumus, tantoque in singulis interuallo superamur; qua ratione illis quatuor poterimus? Si quidquid sumus, habemus, possumus, in vnum exhaustum fuerit, & instar nihili æstimatur; quid supererit nobis pro reliquis? quàm nihili tot erit quod offerimus, ad illorum beneficiorum immensitatem? Agnoscamus ergo nos esse seruos inutiles, & omnia obsequia, omnesque nostros labores, etiamsi millecuplo maiores essent, non fore tamen pares obligationi seruitutis nostræ, nec cum magnitudine beneficiorum acceptorum vllo modo conferendos. pulchrè hoc expressit S. Bernardus Sermone De quadruplici debito: *Cùm ei donauero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud totum est sicut stella ad solem, gutta ad fluuium, lapis ad montem, granum ad aceruum? non habeo nisi minuta duo, imò minutissima, corpus & animam; vel potiùs vnum minutum, voluntatem illius, qui tantus tantillum tantis beneficiis preuenit, qui toto se totum me comparauit?*

Cùm dico, non posse nos satisfacere *obligationi* qua Deo sumus obstricti; intellige, si obligatio ex magnitudine beneficij & iuris quod Deus in nos habet, pensetur: alioquin si spectetur iuxta moderationem, quam diuina benignitas conscia infirmitatis nostræ adhibet; possumus ei vtcũque satisfacere. Sed hæc laus tota est bonitatis diuinæ (quæ rigidè nobiscũ non agit, nec plura à nobis exigit) non industriç nostrç, quasi per hãc debito seruitutis nostrç absolutè pares esse possimus.

Crebrò versandi animo.

60 Tertiò, Hos titulos dominatus diuini & nostrç seruitutis esse assiduò versandos animo (nimirũ, nos esse figmentũ Dei, & opus manuũ eius, sicut vasculum terreũ est opus figuli; nos ab eo veluti vmbram assiduè pendere; nos à teterrima seruitute per ipsum redemptos; denique nos solius ipsius causa, vtque voluntati & gloriæ eius seruiamus, esse cõditos) vt mẽs cõtineatur in humilitate, & in reuerentia ac subiectione tãti domini, cui tãtũ in nos iuris & potestatis. Nihil enim magis nobis ponit ob oculos nostrã vilitatẽ, atque adeò nostrũ nihilum, quod ex nobis sumus: nihil etiã magis eminentiam Dei, & eius in nos imperium, & nostram ad illum subiectionem & obligationem.

Eorum consideratio iuuat in afflictionibus.

Quartò, In afflictionibus & calamitatibus ad istorum titulorum considerationem recurrendum. Cùm enim quatuor illis mo-

dis toti ipsius simus, & ipse omne ius in nos habeat; non possumus conqueri, quidquid nobis immiserit; nec ab ipso rationem exigere, Cur sic mecum agis? Ipse enim iure suo vtitur, & centuplo duriora in nos statuere potest. Satis sit nobis, ipsi sic placere; ipsius voluntas omnis rationis instar nobis esse debet. Accedit, quòd totum illud quod patimur, non mera potestate dominatus infligat, sed nostræ salutis causa benignè vel immittat vel permittat: non enim nostris afflictionibus, sed emendatione vitæ, & animi purgatione delectatur. Itaque hac suprema potestate herili non vtitur, sed loco illius paterna benignitate, & visceribus misericordiæ nos tractat. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius* effusæ. *Iugum suum* voluit esse *suaue, & onus leue*, vt cum gaudio ei seruiamus. Psal 144.

Deum non obligari creaturæ vinculo strictæ iustitiæ.

61 Quintò sequitur, Deum non posse obligari creaturæ vinculo strictæ & perfectæ iustitiæ, qualis inter homines; sed solùm fidelitatis, quæ in Scripturis vocatur *iustitia* & *veritas*. Ratio est duplex vel triplex. Prima est, Quia creatura essentialiter est in dominio Dei, nec vllo modo potest ab illo eximi & sui iuris effici. Ergo in potestate Dei est, quidquid creaturæ alicui aliquo modo est debitum, illud condonare, & ius illius extinguere: & sic peribit omnis erga illam obligatio. Nemo enim potest lege iustitiæ obstringi illi, cuius omne ius habet in sua potestate. Sicut dominus non potest quidquam iure iustitiæ debere seruo, si quidquid acquirit seruus, statim est domini: alioquin sibi ipsi lege iustitiæ esset debitor. Altera est, Quia creatura nihil potest dare aut offerre Deo, quod non multò magis sit ipsius Dei quàm creaturæ. Quidquid enim in operibus nostris est boni naturalis vel supernaturalis, id totum est Dei. Ipse enim vires naturæ dedit, ipse eas conseruat, & cum illis concurrit ad opus. Ipse lumen cælestis gratiæ nobis indebitum infundit, & per illud veluti per semen quoddam diuinum opus producit. Itaque si aliquid nobis pro bonis operibus rependit, dignationis potiùs est quàm debiti; benignitatis quàm iustitiæ: dona enim sua remunerat potiùs quàm officia à nobis ipsi præstita: sicut si tuis pecuniis domum à te emam, non tam est emptio, quàm gratuita donatio. Quid enim interest ad beneficium, siue domum ipsam mihi liberaliter dones; siue pecuniam, qua domum à te contractu emptionis comparem, suppedites? Tertia est, Quia is qui omni momento totum esse alterius habet in sua potestate, non potest ei quidquam lege iustitiæ debere. *Esse* enim est primum fun-

damentum omnis iuris, vnde sublato *esse*, perit omne ius, & consequenter omnis obligatio aliorum erga illum. Nō entis enim nullum potest esse ius, nulla iniuria, sicut nec rei inanimæ. Quare cùm totum esse rei creatæ sit in potestate Dei, non potest Deus alicui rei creatæ lege iustitiæ obligari.

62 Sextò sequitur, Si Deus bonis operibus vitam æternam non retribueret, aut beatos qui in cælo sunt, sua beatitudine & bonis omnibus supernaturalibus spoliaret, non fore propriè iniuriam, qualis est cùm inter homines merces operario negatur, aut operarius mercede accepta spoliatur. Ratio est, tum quia nos toti cum omni iure nostro in dominio Dei sumus: tum quia ipse nihil à nobis accepit quod ipsius non esset, & quod iure suo à nobis absque vlla mercede exigere non potuisset: tum quia totum nostrum esse in ipsius arbitrio & potestate est constitutum. Itaque nec ipse iniustus propriè dici poterit. Nihilominùs dicetur *inconstans* & *non verax, non fidelis*. Cùm enim ex sua benignitate & sponte vitam æternam benè operantibus promiserit, obligatur lege *constantiæ*, quæ postulat vt sine causa propositum non mutet, & lege *veritatis*, quæ requirit vt quod dixit, verum efficiat; & lege *fidelitatis*, quæ postulat vt impleat promissa. Itaque debitor est sibi, vt S. Thomas ait. 1. p. q. 21. a. 1. id est, suæ constantię, suæ veritati, suę fidelitati: & ratione horum debitor est etiam nobis. Quia tamen *fidelitas* in Scripturis passim vocatur *iustitia*, (respicit enim promissionē, quæ inter homines obligationem iustitiæ, aut valdè affinem iustitiæ parere solet, maximè quando fit sub conditione alicuius operis;) iuxta Scripturas rectè dicimus vitam æternam esse *coronam iustitiæ, mercedem iustam*, & *à iusto iudice deberi* benè operantibus. Sic intelligendus Apostolus cùm ait: *Non est iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri*. Nā inter homines, qui alicui operi mercedem promisit, opere præstito si non soluat, iniustus censetur: quia talis promissio ius iustitiæ tribuit. nam alter non est in alterius potestate.

Heb. 11.

63 Septimò, Omnes Reges & Principes huius sæculi, quantumuis videantur sublimes, gloriosi, potentes, felices in oculis hominum, coram Deo esse instar vermiculorum terræ, eorumque omnem gloriam, potentiam & felicitatem esse instar fumi, vmbræ & somnij. Hinc Isaiæ 40. *Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius, sunt quasi locustæ*; id est, qui præsidet toti orbi, cui totus terræ gyrus est subiectus: in cuius conspectu omnes qui terram incolunt, quamtumuis sint excelsi, sunt instar locustarum. *Locusta* res est vilissima,

plena

plena sanie & sordibus, ventricosa, ad pastum abiecta, omnia deuorans & absumens; & si aliquando subsilit & sursum se attollit, statim ad terram relabitur: tales sunt omnes mortales coram Deo. Sap. 11. *Tamquam momentum statera, sic ante te est orbis terrarum; & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram. Momentum*, minimum est & leuissimum in ponderibus, vix vllam sensibilem mutationem in statera efficiens: sic regnum diuinum non erit maius vel minus, siue genus humanum saluetur, siue pereat. *Gutta roris antelucani* res est minutissima; adspectu pulchra, noctu coalita, quæ exoriente sole statim consumitur, vel decussa in terram absorbetur. Tale est genus humanum, & omnis gloria eius. Psal. 72. *Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Imaginem* gloriæ, potentiæ, felicitatis: hæc omnia instar somnij euanescent. Iob 20. *Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna.*

CAPVT VII.

Recollectio precatoria, de Dominio Dei.

64 EXALTABO *te Deus meus Rex, & benedicam nomen tuũ in sæculum, & in sæculum sæculi. Tu enim es Rex regum, & Dominus dominantium. In ditione tua vniuersa sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ,* Ordinatione tua perseuerant omnia, & legem quã eis posuisti custodiunt, & singula pro captu & modo suo seruiunt tibi, teque Rectorem ac Dominum confitentur. Summum in omnia tenes imperium, potesque de omnibus pro arbitratu tuo statuere, nec quisquam à te factorum exigere potest rationem, & dicere, Cur sic facis? Omnes Reges & Monarchæ terrarum cum omni splendore & magnificentia sua, cum regnis & exercitibus suis, cum diuitiis & gloria sua, veluti terræ vermiculi sunt coram te, & instar nihili in cõspectu tuo. 65. Minimi seruorum tuorũ qui in cælesti palatio tibi seruiunt, longè sunt maiores omnibus illis; nec quisquam illorum, maiestatem vultus vnius ex istis sustinere posset. Contabescit enim instar ceræ mortalitas omnis ad præsentiam Angelici splendoris, & viribus defecta concidit. Quanta ergo est gloria maiestatis tuæ, quæ omni Angelica maiestate infinitè est maior & excellentior? Verè tu *magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis tuæ non est finis.*

Psal. 144. 1 ad Tim. 6. Esther 13. Psal. 144.

Regnũ tuũ, regnũ omniũ ſæculorũ, & dominatio tua in omni generatione & generationẽ Reges terræ & regna eorũ repente corruent, & ad nihilũ redigẽtur; regnum autẽ tuum in æternum ſtabit, & omnes inimici tui ſubiicientur pedibus tuis. Exſcindetur funditus regnum diaboli & impiorum quo nunc turbatur orbis, quo veritas & iuſtitia opprimitur, & regnum tuum omnibus dominabitur, eriſque omnia in omnibus. 66. Figmentũ tuum ſumus omnes, & opus manuum tuarum; tu plaſtes & fictor noſter: quidquid ſumus, poſſumus, habemus, à te accepimus. tua ſunt omnia, qui omnium es artifex & inuentor. Omnia de nihilo extraxiſti, ex profundo tenebrarum, & abyſſo non entis. Suſpendiſti ea in eſſe, in lumine vultus tui; vt ſingula iuxta ſpecies & formas ſuas fulgeant mentibus noſtris, tuamque maieſtatem inſinuent. Sed quia ſuopte nutu & ex ſe, in nihilum vnde educta ſunt, propendent; non ſatis eſt id ſemel eſſe factum, ſed aſſiduè manu tua teneri, & ſubſtantifico influxu tuo foueri opus habent, vt beneficium, quod ſemel cùm eſſe inciperent acceperunt, omnibus momentis ruiſus accipiant. Sicut pondus in aëre ſuſpenſum aſſiduè teneri debet, & ſi vel ad ictum oculi dimittatur ſibi, deorſum ruit: ita tota creaturarum vniuerſitas omnipotenti dextera tua continuè in eſſe & natura teneri debet, & ſi vel ad momentum laxaueris manum tuam, ſtatim in nihilum ſuum corruet, & velut vmbra peribit.

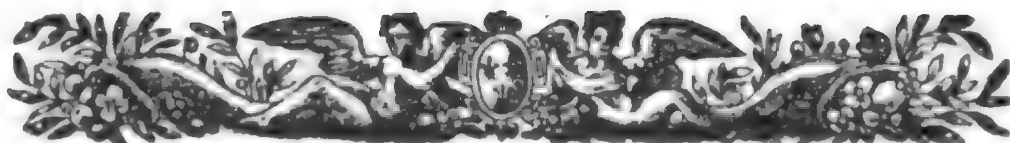
Dan 7. Lucæ. 1. Pſal. 109. 1. Cor. 15. Pſal 121. Iſaiæ 29. ad Rom. 9 Hebr. 1.

67 Nihil eſt ſolidi vel in corporibus, vel in ſpiritibus, niſi quatenus virtus tua intrinſecus ea continet & conſtringit, ne veluti aqua diffluant, vel tamquam fumus diſſipentur, vel vt viſum quoddam & phantaſma inane euaneſcant. Omnia mollia ſunt tibi & tractabilia, omnia fluxa & euanida, & minimo nutu imperij tui in quamuis formabilia ſpeciem. Nulla coram te eſt ſoliditas montium & ſaxorum, nulla durities ferri & adamantum, nulla firmitas cælorum & aſtrorum; nihil horum ſine perpetuo influxu fotuque lucis tuæ conſiſtere poteſt. Tu ergo omnium Dominus, à quo aſſiduè fiunt & pendent omnia; qui omnia ſuſtentas ne corruant, foues ne tabeſcant, contines ne diffluant, conſtringis ne diſpereant.

68 Tu omnium inuentor, auctor, formator, conſeruator, ſuſtentator, exemplar & finis. Propter te ſunt omnia vt ſeruiant gloriæ tuæ; rationalia, vt te cognoſcant, ament, colant & laudent; irrationalia, vt vſibus noſtris ſeruiant, & ſua admirabili ſpecie mentes noſtras in admirationem & amorem tui excitent. Neque ideò viliores aut miſerabiliores ſumus, quia propter te ſumus, & omnia noſtra ad

tuam gloriam destinantur. Hæc enim est natura nostra, hoc summũ bonum nostrum, gloriæ seruire tuæ. Tibi enim seruire, regnare est; tibi obedire, iter vitæ æternæ. Melius est tibi seruire, quàm totius mundi tenere imperium. Dum enim obsequio tuo mens nostra intendit, sursum erigitur, seseque in vnitatem colligit, tibique propior effecta illuminatur, & similis tui efficitur: dum aliis regendis incumbit, ab vnione recedit, ad inferiora descendit, & in multitudinem dissipatur; neque aliquid inuenit, cuius coniunctione melior euadat. Nihil enim meliorem efficit mentem, nisi quod est supra mentem.

69 Magna fascinatio mortalium, tantopere æstimare & sitire Imperia, Regna, gubernationes & prælaturas, quibus aliis præsint, & seipsos negligant; nihil non agere, ius omne & fas proterere, vt assequãtur hanc vmbram felicitatis, veri boni & salutis æternæ impedimentum. Nihil enim est quod vel animum magis auocet à cælestibus, & implicet terrenis; vel maiorem peccatorum suppeditet occasionem, vel effrænatiorem tribuat peccandi licentiam, vel ampliorem exequendi copiam, vel salutares magis arceat monitores, vel magis aggrauet peccatorum culpam, vel magis oneret peccatis alienis; quàm Principatus & Prælatura. Quamquam qui non honoris & commodi sui causa, sed vt bono publico prosint, & plurimos ad salutem dirigant, eam susceperint & ritè administrauerint, magnum pręmium ob rei difficultatęm, & boni quod procurant amplitudinem, à te cõsequentur. Sed longè tutius est in imo delitescere, & suæ salutis curã agere. 70. Da mihi, Domine, laudes humanas contemnere, honorẽ mundi fugere, & amare nesciri ab hominibus. Satis mihi sit nosse te, & cognosci vicissim abs te: seruire tibi, & seruitutem tui omnibus mundi Imperiis anteponere, omnibus dignitatibus & honoribus præferre. Hæc sit gloria mea, hęc eminentia & sublimitas, hęc omnis dignitatis titulus & insigne. Glorientur alij de Regnis & Principatibus, de nobilitate & opibus, cęterisque huius vitæ excellentiis; mea gloria sit, esse seruum tuum, & omnia mea esse addicta & mancipata tibi; & omnes meas cogitationes, omnes curas, omnes conatus, omnia studia seruire glorię tuæ.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER VNDECIMVS, DE PROVIDENTIA DEI:

CAPVT PRIMVM.

Deum habere omnium rerum prouidentiam: & quid sit Prouidentia.

1 *In Deo esse prouidentiã rerum omnium.*

EVM habere omnium rerum prouidentiam & gubernationem, certum est ex Scripturis. Psal. 146. *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam; qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum; qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Quibus verbis S. Scriptura etiam ad minima eius curam & prouidentiam pertinere indicat. Psal. 138. *Ecce Domine tu cognouisti omnia, nouissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuã,* vt me protegas & dirigas, &c. Item Psalm. 103. 106. 134. 135. & aliis locis celebratur diuina prouidentia. Sap. 8. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* hoc de conseruatione & gubernatione rerum intelligendum est, vt rectè docet D. Aug. l. 4. De Genesi ad lit. c. 12. Priori enim parte significatur, ita potenter omnia à sũma

natura vsque ad infimam, à supremo Angelo vsque ad infimam materiam, eius manu teneri in suo esse suaque specie, vt nulla nisi ipso volente vel permittente possit excidere. Altera, omnia suis collocari locis & ordinibus, & aptissimis mediis ad suos fines dirigi. Sap. 14. *Tua, Pater, sapientia gubernat* mundum & omnia. & cap. 15. *Tu autem Deus noster suauis & verus es, patiens, & in misericordia disponens omnia.* Matthæi 6. pulcherrimè ostendit Dominus, prouidentiam diuinam etiam ad minima pertingere, & illi semper fidendum. *Ideò dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa. Nónne vos magis pluris estis illis? Considerate lilia agri quomodo crescunt; non laborant, neque nent, dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modicæ fidei?* Luc. 12. ex eo quòd Deus etiam circa minima prouidentiam habet, ostendit non esse timendum, ne desint nobis necessaria, etiamsi omnia propter Deum relinquamus. *Nónne quinque passeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere; multis passeribus pluris estis vos.* Denique nihil ferè passim Scriptura adeò nobis proponit & insinuat, ac Dei prouidentiam.

2 Est autem *Prouidentia* iuxta Boëtium lib. 4. De consol. Prosa 6. *diuina ratio in summo omnium Principe constituta, quæ cuncta disponit*, nimirum in suos fines, vt S. Thomas explicat 1. p. q. 22. a. 1. quo loco eam simili modo describit: *Prouidentia*, inquit, *est ratio ordinis rerum in finem, in Deo existens.* In rebus duo spectari possunt. Primum, Res ipsæ in se secundùm suam essentiam. Alterum, Ordo & habitudo quam habent singulæ ad finem tum proprium, tum communem totius vniuersi, qui est manifestatio perfectionum diuinarum. Vtriusque *ratio*, id est notio seu conceptio, & (vt Græci dicunt) λόγος, est in Deo. *Notio* rerum in se spectatarum, nempe quatenus sunt talis formæ & speciei, vocatur idea: *notio* verò illarum quatenus ordinantur in finem, vocatur *prouidentia*. Verùm cùm prouidentia diuina sit perfectissima & vniuersalissima; nec solùm extrinseco modo, sed etiam intrinseca ordinatione res omnes in suos fines destinet, creando & formando rerum naturas, conferendo proprietates natiuas, & vires, & figuras con-

Quid sit Prouidentia.

gruentissimas, & partes mirifica proportione cõformatas, & omnia quæ ad rerum pulchritudinem, vsum, functiones & conseruationes sunt opportuna; necesse est vt contineat etiam ideas seu notiones essentiarum, quarum creatio & formatio intrinsecè ordinem ad finem includit: præsertim cùm Deus nihil nisi ob aliquem finem velle aut facere possit. Vnde & ipsa creatio, quatenus fit ob certum finem à Deo intentum, est opus summæ prouidentiæ, vt infrà ostendemus. Itaque ideæ intrinsecè in ratione prouidentiæ diuinæ includũtur vel eidem supponuntur. Petes, ad vtram facultatem prouidentia pertineat, ad intellectum, an ad voluntatem. Respondeo, à S. Thoma poni in intellectu, sicut & ideæ in intellectu ponuntur. Sicut tamen notiones rerum in Deo non dicuntur ideæ, nisi applicentur à voluntate ad rerum productionem; ita *notio* & conceptio ordinis rerum in finẽ non dicetur prouidentia, nisi à voluntate applicetur ad executionẽ. Vnde etiam quodam modo includit actum voluntatis, nimirum decretum exequendi. Hinc quidam DD. volunt prouidentiam pertinere ad voluntatem: quod confirmatur ex Damasceno lib. 2. De fide Orthodox. cap. 29. vbi dicit, *prouidentiam esse voluntatem Dei, per quã omnia quæ sunt, conuenientem gubernationem accipiunt.* Quare vtroque modo loqui possumus de *prouidentia;* nimirum, ipsam esse rationem seu præconceptionem ordinis rerum in finem cum decreto exequẽdi; vel, decretum exequendi rationem ordinis rerum in finem, à Deo præconceptam. Parum autem refert, vtrùm propriè nomine *prouidẽtiæ* significetur, ipsane conceptio ordinis, an ipsum decretum executionis; cùm constet, vtrũque necessariò & essentialiter requiri. Quod tamen antè diximus, videtur magis consentaneum, nimirum vt ipsa conceptio ordinis rerum in diuina mente existens, à voluntate ad executionem applicata, prouidentia dicatur. Vnde ad intellectũ pertinebit, etsi voluntatem supponat. Nam prouidentia futurorum, est *prudentiæ* pręcipua pars; vel species quædam quæ *prudentia monarchica* dici possit. Sicut enim prudentia œconomica & militaris dicitur species prudentiæ, & ad intellectum pertinet; ita etiam prudentia Politica & Monarchica, qua rectè instituitur & gubernatur Respublica.

Est actus partim intellectus, partim voluntatis.

Aristot. 6. Ethic. c. 8.

Permissio sub prouidentiã cadit.

3 Obiiciet aliquis: Ad prouidentiam pertinet, non solùm res disponere in suos fines, sed etiam permittere excidere à suo fine, & punire malefactores: ergo non rectè definitur esse *ratio ordinis rerum in finem.* Dum enim permittuntur excidere à suo fine, & puniuntur pœna

æterna, non disponuntur in finem. Respondeo, Non est necesse vt omnis actus prouidentiæ positiuus, vel etiam negatiuus, qualis est permissio, dirigat naturam rationalem vel irrationalem ad suum finem consequendum. Neque enim in eum sensum accipienda est illa descriptio prouidentiæ: sed sufficit vt Deus nihil faciat vel permittat circa res creatas, nisi ob certum finem, quem ipse sibi propositum habet. Non enim ratio prouidentiæ postulat, vt omnis actio prouisoris dirigat res subiectas ad consequendum proprium illarum finem: sed satis est vt tendat ad finem, quem prouisor sibi statuit. Sic punitio peccatorum fit ad ostēdendam diuinam iustitiam; permissio verò, vt opera virtutis sint libera, & excitetur in nobis solicitudo benè operandi, & ob alios optimos fines, vt docet Damascenus lib. 2. cap. 29.

CAPVT II.

Quæ sint Prouidentiæ diuinæ functiones.

4 VT meliùs intelligatur quid & qualis sit diuina Prouidentia, considerandæ sunt eius functiones, & generales operationes circa res creatas. Hæ generatim sunt duæ, *creatio* & *gubernatio*. Quòd *creatio* sit opus diuinæ prouidentiæ, patet Primò, Quia mundus non est casu factùs, sed certissimo consilio, & specialissimo decreto: atqui nihil est quod potiùs sit dicendum opus prouidentię, quàm quod absoluto & peculiari decreto ad omnes rei circumstantias pertingente præfinitum est. Deinde, Quia res omnes secundùm suam essentiam conditæ sunt propter finem, tū propriū cuique, qui est cuiusque operatio; tum cōmunem omniū, qui est gloria Dei. itaque in sua essentia habent ordinem & habitudinem ad finem, qui ordo est impressio diuinæ prouidentiæ. Tertiò, Quia per creationem acceperunt vires, qualitates, temperamentum, locum, ordinem & figurā, prout cuique congruebat ad suum statum, functionem, finemque proprium. atqui hoc nihil est aliud quàm conuenienter ordinari & instrui ad suum finem: ergo est opus prouidentiæ. Denique, omnis operatio tendens ad aliquem finem, est opus prouidentiæ: atqui creatio est operatio tēdens ad finem; est enim operatio primi & supremi operantis, qui omnia propter vltimum finem, qui est ipse operans eiusque gloria, operatur. Itaque quòd iste mundus, istis corporibus constans; ea magni-

Duæ functiones prouidentiæ.

1. Creatio est opus prouidentiæ.

tudine, multitudine, situ, qualitate, viribus, figuris, tempore, loco, ordine, sympathia, antipathia præditis, non alius, nec ex aliis aut aliter factus sit, est opus diuinæ prouidentiæ, omnia certo consilio facientis & ad certos fines ordinantis.

2. Gubernatio.

Qui sint actus gubernationis.

5 Quòd etiam *gubernatio* sit opus prouidentiæ, per se notum est: sed multi actus hoc nomine continentur: nimirum *conseruatio, cooperatio, prædefinitio, permissio, impeditio multorum malorum, motio cælorum, illuminatio naturæ rationalis, redemptio hominum, iustificatio, remuneratio, punitio.* de quibus singulis aliquid dicendum est.

CAPVT III.

De Conseruatione & Cooperatione.

Conseruatio est primus actus ad gubernationem pertinens.

6 IN gubernatione primum locum tenet *conseruatio* rerum, quam etiam SS. Patres passim gubernationem vocant; vt constat ex testimoniis suprà Libro x. n. 21. & seq. allatis, & ex D. Augustino l. 4. De Genes. ad literam c. 12. Nam primum munus gubernatoris est, conseruare ea quæ gubernanda suscepit, ne pereant. sic enim planè ab ordine & directione qua in finem diriguntur, exciderent.

2. est cooperatio seu concursus.

Necessitas concursus.

7 Secundum locum tenet *cooperatio*: nam sine diuina cooperatione nulla res creata potest operari, ac proinde nec assequi finem, aut in illũ tendere; sed instar inanis idoli, sensu, motu, & omnibus viribus defecti, stabit. Si Deus concursum suum subduceret rebus, cessaret motus cælorum, & illuminatio orbis; cessaret elementorum & omnium contrariorũ pugna; cessarent ortus & interitus rerũ, vicissitudines tẽporum, incrementa & decrementa viuentium, omnis alternatio, & motus localis omnis. Cessaret in beatis visio beatifica, amor & gaudiũ omne; in damnatis omnis dolor & tristitia, in omnibus viuentibus omnis intelligentia, omnis memoria, omnis volitio, omnis affectio, omnis passio, omnis imaginatio, omnis sensus, & motus vitalis omnis: neque vllum esset inter animata & inanima, inter sentientia & sensus expertia, inter rationalia & irrationalia, inter beatos & damnatos discrimen, quod ad sensum boni vel mali, commodi vel incommodi attinet; sed omnia eodem modo se haberent, tamquam ratione, sensu, motu, vita & vigore omni destituta. Hinc patet quanti momenti sit hic concursus; cum inde pendeat tota beatitudo, & omne bonum naturale & supernaturale, & sine ipso simus perinde ac si non simus.

Et

8 Et quamuis non sit expressum dogma fidei, hunc concursum esse necessarium; tamen est communis sententia DD. vno Durando excepto (qui lib. 2. Sentent. d. 1. q. 5. putat, Deum non concurrere cum creaturis ad operationem earum, nisi quatenus eis dedit vires operãdi, easque vires conseruat) & consentiunt omnes Academiæ Catholicorum, & potest probari ex Scripturis. Iob 10. *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?* Psal. 138. *Quò ibo à Spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Ioan. 5. *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* Act. 17. *Quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrûm; in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus.* de quo loco suprà.

Concursum Dei esse necessarium vt res operentur. Contra Durandi sententiam.

Sed dicet aliquis pro Durando, hæc omnia intelligi posse ratione virtutis operandi quam rebus inseuit, & conseruat. Vis enim operandi rebus impressa, est veluti semen & instrumentum per quod Deus operatur omnia, multò magis quàm per concursum generalem. Ratione enim illius concursus non potest propriè dici, Deum formare omnia membra, dare cuique suam speciem, suum temperamentum, suam figuram, suam cõnexionem, suam virtutem: alioquin etiam sol diceretur hæc omnia propriè facere, quia etiam ad formationem omnium membrorum cooperatur; quod tamen nemo dixerit. Et ratio est, quia diuersitas illa quæ est in partibus corporis, non est referenda ad concursum Dei aut solis, qui ex se est vniformis; sed ad multiplicẽ virtutem quæ est in causa secunda, nimirum in semine. Quia tamen Deus omnem illam vim semini impressit, eamque assiduè conseruat, quasi assiduè eam creans, verè & propriè dicitur illa facere per virtutem seminis tamquam per suum instrumentum. Et hac ratione creaturæ possunt dici instrumenta respectu Dei, & Deus omnia per illas operari; omnia, inquam, bona, non mala, quæ Deus non intendit, neque ex perfectione virtutis à Deo insertæ, sed ex defectu creaturæ sequuntur.

Responsio pro sententia Durandi.

Hæc interpretatio videri possit omnino non inepta, & ideò hæc loca non conuincunt rem esse fide certam: tamen non satisfacit. Si enim Deus solùm dicitur illa operari, quia vires dedit & conseruat, solùm mediatè & per accidens illa operabitur, nimirum, quia contingit rem illam quam ipse fecit illa operari. Neque reverà

Responsio ista refutatur.

magis operabitur, aut cooperabitur cùm causæ secundæ operantur, quàm cùm cessant: nam vtroque tempore solùm eas conseruabit. At Scriptura amplius significare videtur, cùm effectus causarum Deo tribuit, quàm nudam causarum secundarum conseruationem. Itaque etsi cócursus generalis non sufficiat, vt illius solius ratione Deus dicatur omnia operari; sed requiritur vt vires dederit, & eas conseruet: tamen præter hoc debet etiam cooperari & actu cócurrere, alioquin solùm remotè & denominatione valdè extrinseca dicitur illa facere, nec poterit dici præbere opem & auxilium creaturis in operando, quod tamen apertè indicat Scriptura cùm ait: *Etenim manus tua deducet me;* quasi dicat, Non possum eò ire, nisi me iuues & deducas, sicut mater deducit infantem, qui ambulare absque ope alterius non potest. Certè *deducere* amplius est quàm *conseruare* vires. nam etiamsi non deduceret, vires conseruaret. Simili ergo modo de omnibus aliis causis creatis dicendum est, non posse illas suas functiones edere, nisi iuuentur à Deo. eadem enim est omnium ratio & proportio respectu suarum operationum, & eadem à Deo essentialis dependentia.

Probatur ex S. Hieronymo.

Confirmatur ex D. Hieronymo l. 1. Contra Pelagianos, vbi hanc sententiam videtur clarè tradere, inducens Pelagium sub nomine Critobuli obiicientem, & Catholicum sub nomine Attici respondétem. Critobulus: *Si in singulis rebus quas gerimus, Dei vtendum est adiutorio, ergo & calamum temperare ad scribendum, & temperatum pumice terere, manumque aptare literis, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, ieiunare, flere, ridere, & cætera huiusmodi, nisi Deus iuuerit, non poterimus?* Atticus: *Iuxta meum sensum, non posse perspicuum est.* Critobulus: *In quo igitur liberum habemus arbitrium, & Dei in nos gratia custoditur, si ne hoc quidem absque Deo possumus facere?* Atticus: *Non sic donata est liberi arbitrij gratia, vt Dei per singula tollatur adminiculum.* Critobulus: *Non tollitur Dei adiutorium, cùm creaturæ ex semel dati liberi arbitrij gratia conseruentur. Si enim absque Deo, & nisi per singula ille me iuuerit, nihil possum agere; nec pro bonis me iustè operibus coronabit, nec affliget pro malis, sed in vtroque suum vel recipiet, vel damnabit auxilium.*

Pelagius non negauit conseruationem, sed cooperationem.

10 Ex hoc loco tria colligimus. Primum est, Etiam Pelagium posuisse conseruationem rerum à Deo esse necessariam; cùm gratiam in eo constitueret, quòd Deus liberum arbitrium dedisset & conseruaret. *Conseruatio* enim nullam adferebat libertati difficultatem. Alterum est, Pelagium negasse concursum & cooperatio-

nem generalem Dei, non minùs quàm gratiam supernaturalem. hic enim concursus potissimùm negotium facessit ingenio humano in causa libertatis. Itaque hunc negabat etiam in actionibus naturalibus liberi arbitrij, ne cogeretur earum tollere libertatem. Tertium est, Hieronymum pro indubitato habere, Deum non solùm dedisse vires, easque conseruare, sed etiam in singulis operibus iuuare, & creaturam sine illo adiutorio nihil posse. Quod etiam confirmatur ex Epist. ad Ctesiphontem, vbi contra Pelagium sic agit: *Fraudulenter prætendis vt gratiam Dei ad conditionem hominis referas, & non in singulis operibus auxilium Dei requiras, ne scilicet liberum arbitrium videaris amittere, & cùm Dei contemnas adminiculum, hominum requiras auxilia. Audite, quæso, audite sacrilegum: Si, inquit, voluero curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, sputa iacere, duobus digitis narium purgamenta decutere, releuare aluum, vrinam digerere; semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingrate, imò sacrilege, Apostolum prædicantem: Siue manducatis, siue bibitis, omnia in nomine Domini facite.* Hìc Hieronymus requirit auxilium Dei etiam ad singula opera adiaphora & naturalia: neque fingi potest, quòd aliud auxilium ad ista sit necessarium, præter auxilium generalis cooperationis. Nec obstat quòd adducat locum Apostoli, in quo agitur de operibus ad Deum referēdis: ex eo enim quòd omnia opera etiam per se adiaphora, ad honorem Dei referenda sint, colligitur etiam, illa à Deo pendere, esseque eius beneficia. Idē probari potest ex testimoniis Patrum suprà allatis. Si enim creaturæ sunt per se adeò debiles, vt nisi Deo conseruante, & assiduè veluti creante, non possint existere; quomodo sine ipsius auxilio & cooperatione poterunt operari? *Ex aliorum Patrum testimoniis.*

11 Sed omissis Patrum testimoniis, probatur ratione. Primò, Res solidissimæ & per se subsistentes, vt substantia Angelica & cælorum, egent assiduo influxu Dei, quo immediatè ab ipso conseruentur, vt suprà Libro x. num. 21. & seq. ostensum est: ergo multò magis res imperfectæ & aliis inhærentes, vt actus vitales, lumen aëris, & quiuis alius effectus causæ creatæ. Neque dici potest, illas sufficienter conseruari à suis subiectis: tum quia subiectum nihil præstat effectiuè ad conseruationem, sed solùm recipit, vt modo sibi connaturali existant; vnde opus est alio influxu, quo effectiuè conseruetur ipsa existentia; quo continuato, continuaretur illarum existentia etiam subiecto subtracto vel annihilato, vt alibi ostensum est, & patet in mysterio SS. Eucharistiæ: tum quia etsi subiectum *Ratione probatur.* *Formas rerum & accidentia non posse conseruari sufficienter à suis subiectis.*

in quibusdam etiam effectiuè influat, vt in actibus vitalibus, & aliis accidentibus quæ ab intrinseco manant; tamen illud ipsum, vt est causa efficiens formæ accidentalis intra se, non minùs eget concursu generali, quàm cùm producit aliquid extra se, verbi gratia, calorem vel frigus. Si enim aqua, vt producat frigus extra se in mea manu, eget concursu generali; cur non etiam vt producat illud in seipsa, vt cùm ex calore reducit se ad frigus? Dices, esse magnum discrimen: nam cùm frigus producitur ab aqua foris, non potest assiduè à forma aquæ conseruari; vnde eget alio conseruante, donec à contrario vincatur & aboleatur. itaque debet immediatè conseruari à prima causa. Cùm autem producitur in ipsa aqua manans ab intrinseco, sufficienter conseruatur assiduo influxu essentiæ ipsius aquæ, vnde ab initio manauit; & sic non eget alio conseruante. Sed hoc absurdum est; quia constat, frigus aquæ posse à Deo conseruari, ipsa aqua in nihilum redacta; ergo non habebat essentialem dependentiam ab essentia aquæ, sed magis dependebat à Deo, cuius solius influxus sufficit ad illius conseruationem. Confirmatur; Quia omni enti creato essentiale est dependere à Deo: hoc enim ita est illi intrinsecum, vt eius essentia sine hac dependentia concipi distinctè nequeat. Vnde etiam diuisio entis, in ens à se, & ens ab alio; siue in ens per essentiam, & ens per participationem, est essentialis. Neque dici potest hanc dependentiam in quibusdam rebus esse solùm mediatam; quia hoc nihil est aliud, quàm rem illam non dependere propriè à Deo, nec ab illo aliquid accipere, sed dependere & accipere esse ab alia creatura, quæ immediatè dependeat à Deo: & ita illa res dicenda potiùs est habere dependentiam essentialem à causa creata quàm à Deo; quod est absurdum.

12 Secundò, Si aliqui effectus possent fieri à causis secundis absque Dei cooperatione, maximè id haberet locum in actibus vitalibus, vt in visione, intelligentia, volitione, &c. hi enim videri possint sufficienter pendere à suis potentiis à quibus eliciuntur, & in quibus recipiuntur. Atqui dici non potest, in huiusmodi nos non egere Dei auxilio, vt suprà ex Hieronymo ostensum. Confirmatur: Quia cùm in huiusmodi actibus sita sit perfectio naturæ intelligentis, poterit hæc natura suam perfectionem & finem consequi sine auxilio diuino; quod sanè videtur absurdum. sic enim perfectio naturalis non pendebit à Deo, nisi remotè, quatenus natura pendet à Deo: & illa natura non egebit Deo ad felicitatem naturalem, nisi

ad hoc præcisè, vt ipsa conseruetur; non autem vt suam naturalem felicitatem assequatur. Confirmatur secundò; Quia Deus sæpè actus vitales nobis immediatè immittit, non solùm proponendo obiectum, sed etiam ipsos actus in nobis effectiuè causando & formando; vt patet in gratiis præuenientibus, quæ sunt actus supernaturales intellectus & voluntatis: ergo isti actus etiam immediatè à Dei concursu pendent. Sicut enim cùm Deus peculiari & determinato concursu ad illos actus concurrit, etiam concurrit ipsa potentia, vt patet in actibus prædictis: ita etiam cùm potentia se ad illos determinat, Deus concurret concursu generali. Itaque nulla est ratio cur excipiantur actus vitales.

Tolleretur perfecta subiectio creaturæ.

13 Tertiò, Si negetur iste concursus, tollitur illa perfectissima subiectio & dependentia creaturarum à Deo. Nam in operando non pendebunt ab auxilio & cooperatione Dei, cũ tamen in operando consistat summa perfectio viuentium. Vnde etiam effectus operatione productus non pendebit à Deo, saltem quamdiu subest virtuti suæ causæ producentis & conseruantis. Quare lumen à sole per totum mundum diffusum, & in ipsis stellis & planetis existens, non pendebit à Deo; similiter nec calor inde consequens, neque sol in mundo illuminando, suoque calore fouendo, egebit auxilio Dei. imò non poterit Deus impedire quin sol illuminet mundum nisi lucem ipsius extinguat, vel opacum aliquod corpus circumponat. Similiter non poterit impedire cogitationes & volitiones Angelorum aut dæmonũ, nisi fortè species intelligibiles (si tamen hæ sunt necessariæ) illis auferat, & eorum naturam lædat. Quæ omnia sunt valdè absurda, & multùm derogant perfectissimo Dei dominio, & summæ dependentiæ creaturarum ab ipso. Confirmatur: Quia Deo in creaturas omnes tribuendum est perfectissimum dominium & summa potestas quæ animo concipi potest, & creaturis summa subiectio & dependentia. Atqui multò erit perfectius dominium Dei & potestas, maiorque creaturæ subiectio & dependentia, si hæc nihil sine ipsius auxilio possit: ergo statuendum, ipsam in omnibus eius ope egere. Maior per se patet; similiter & Minor. Confirmatur: Sic enim facilè intelligitur, Primò, Quomodo nihil sine ipsius nutu fieri possit. Secundò, Quomodo omnes actiones creaturarũ possit impedire absque vlla vi, aut earum læsione, solius sui cõcursus generalis insensibili denegatione. Tertiò, Quomodo possit conseruare, verbi gratia, lumen à sole productũ, cessãtibus causis secundis. Quartò, Quomodo intel-

lectui & voluntati possit immediatè supernaturales actus immittere, &c. Quintò, Quomodo actionem ignis Babylonij suspenderit in pueros, non in regios ministros: quomodo Dominus se adspectui Iudæorum subtraxerit, &c.

14 Quartò, Accedit quòd ipsum *operari* & *producere* sit res valdè mirabilis, adeò vt aliqui Doctores negauerint creaturam posse aliquid propriè producere, putantes Deum omnia operari ad præsentiam creaturæ. Ita senserũt aliqui, quos tacito nomine refert S. Thomas *1.* p. q. *105.* a. 2. quam sententiam Petrus de Alliaco, & Gabriel in 4. d. 1. q. 1. a. 3. dub. 3. putant probabilem. In omni enim operatione producitur aliquid ex nihilo; quia id quod producitur, anteà nihil erat. hoc autem videtur excedere vires creaturæ, estque ingenio humano inexplicabile. Verùm nullo modo neganda est creaturis vera efficientia: alioquin frustrà illis vires datæ essent, frustrà variis organis instructæ. Imò si generatim hæc sententia intelligatur (sicut intelligi debet, cùm omnium causarum secundarum eadem sit ratio) tolletur libertas arbitrij, & consequenter meritum & peccatum, cælum & infernus; & Deus omnium malorum solus erit auctor. Dicendum igitur, creaturam posse operari & producere non solam, sed concurrente & adiuuante causa prima, cui primò & per se ipsum *esse* in quouis effectu respondet, vt multis locis docet S. Thomas 1. p. q. 8. a. 1. & q. 45. a. 5. & in 2. Sent. d. 1. q. *1.* art. 4. & alibi. Denique hæc sententia media est inter duas extremas; quarum altera affirmat, solum Deum effectus causarum secundarum producere; altera, solam creaturam. Dicimus enim, vtrumque concurrere, & physicè in effectum influere; ita vt causa secunda verè & propriè effectum producat, non tamen absque ope & auxilio Dei.

Hinc sequetur, sicut nulla creatura fieri potest, quę non dependeat ab influxu Dei in existendo: ita nulla fieri potest, quæ non dependeat ab illius influxu in operando. In vtroque enim æquè eget influxu Dei propter essentialem ordinem & dependentiam ab ipso, qui est omnium esse, omnium vigor.

CAPVT IV.

Quo modo Deus creaturis cooperetur.

Quo modo Deus cooperetur rebus suo concursu generali.

15 OSTENDIMVS Deum omnes causas creatas in operãdo iuuare; nunc breuiter explicandum, quomodo hanc opem cõferat. qua de re plurima dici possẽt, de quibus alibi ex professo satis

actum. Itaque nunc absque vlla disputatione vel refutatione sententiæ contrariæ statui simplici modo veritatem declarare. Suppono, *concursum generalem* Dei nihil esse aliud, quàm benignam & suauem Dei cooperationem, qua singulis rebus accommodatè ipsarum naturæ cooperatur, vnà cum ipsis influendo immediatè in earum effectum. Etsi enim causę secundæ sint sufficientes & totales in suo ordine, absolutè tamen non sunt totales, sed quasi partiales, egentes adminiculo causæ primæ, ita vt ex causa prima & secunda vna totalis & omnino integra causa, nullius alterius opis indiga, constituatur.

Sicut igitur partiales causæ eiusdem ordinis altera non agit in alteram, nec determinationem aliquam præuiam altera alteri imprimit, sed simul omnino & depēdenter à mutua cooperatione influūt immediatè in effectum (vt patet his exemplis. Primò, quando duo trahunt nauem, vel leuant aliquod pondus: Secundò, quando potentia [a] visiua vnà cum specie visibili producit visionem: Tertiò, quando intellectus [b] vnà cùm specie intelligibili intellectionem: Quartò, quando voluntas vnà cum habitu charitatis dilectionem supernaturalem, &c.) ita quando Deus concurrit concursu generali cum causa secunda, non agit in illam, nec vllam præuiam motionem, impulsum, vel determinationem illi imprimit; sed simul agit cum illa, ita vt vtraque causa cum mutua dependentia immediatè in effectum influat, non secùs ac si causæ partiales essent. Et quamuis Deus possit solus totum effectum producere, tamen quando cooperatur causæ secundę, non adhibet tam fortem & plenum influxum, sed modicum & veluti partialem, vt creaturæ etiam in agēdo suas partes relinquat. Sicut cùm vir robustus iuuat puerum in onere portando, ita se accommodat, ita temperat suum auxilium, vt puer etiam aliquid conferat; sic vt oneris gestatio ab vtroque partialiter procedat.

Explicatur exemplo causarum partialium.

ab Hæc intellige iuxta sententiam probabilem eorum qui ponunt species visibiles & intelligibiles effectiuè cum potentia concurrentes.

16 Rursus, sicut cùm causæ partiales eiusdem generis concurrunt ad eumdem effectum in exemplis prædictis, non est putandum, hanc partem effectus fieri ab hac causa partiali, illam ab illa (nam multi effectus sunt omnino simplices, vt patet in visione, intellectione, volitione) sed totus effectus secundùm omnes suas partes est à singulis causis partialiter influentibus, & veluti dimidiatas vires dimidiatosque influxus conferentibus. Eodem modò cùm causa prima & secunda concurrunt, non est existimandum, aliam partem effectus, aut alium gradum esse à causa prima, alium à se-

Totus effectus est à singulis causis partialibus.

cunda: ſed totum quoad omnes partes & gradus eſſe à prima, & totũ à ſecunda; vtraque cauſa veluti partialẽ influxum præbente. Sicut tota viſio eſt à potentia viſiua, & tota à ſpecie viſiua: totus actus charitatis à voluntate, & totus ab habitu ſupernaturali: totus motus nauis, totuſque impetus illi impreſſus ex quo motus ſequitur, eſt ab hoc trahente, & totus ab illo. Sicut enim tota vis neceſſaria ad productionẽ effectus poteſt eſſe in vna re, ita poteſt interdum eſſe veluti diuiſa in duobus: & tunc illa duo erunt cauſæ partiales, & conſtituent vnam cauſam integram. Pari modo influxus vnius cauſæ poteſt interdum eſſe ita plenus, vt ſufficiat ad productionem effectus; interdum ita tenuis, vt nihil valeat niſi influxus alterius cauſæ ei ſit coniunctus. Talis eſt vis & influxus omnis creaturæ ſub Deo.

Hi concurſus non ſunt res diſtincta.

Hinc patet, concurſum Dei non eſſe rem aliquam diſtinctam à concurſu cauſæ ſecundæ, cùm vnum eumdemque ſimplicem terminum habeant: ſed productio vnius eiuſdemque rei, vt eſt à Deo, dicitur concurſus Dei; vt eſt à cauſa ſecunda, dicitur concurſus cauſæ ſecundæ. Itaque ſolùm diſtinguitur per reſpectum & dependentiam à cauſa. Idem cernitur, quotieſcumque ſimplex effectus à duabus cauſis partialibus procedit. *Productio* enim rei non diſtinguitur ab ipſa re producta, ſed eſt ipſa res ſpectata vt in fieri, ſeu vt dependens in primo inſtanti à ſua cauſa. Quare cùm in re producta non ſit aliqua diſtinctio realis, neque in ipſa productione, aut inter ipſos concurſus vlla diſtinctio realis erit.

Quid productio.

Singulis cauſis partialibus aliquid in effectu reſpondet.

17 Semper tamen quando plures cauſæ partiales, vel quaſi partiales, ad eumdem effectum concurrunt, ſingulis reſpondet aliqua propria ratio formalis in effectu, quæ per ſe primò in talem cauſam ſit referenda; verbi gratia, cùm potentia videndi vnà cum ſpecie viſibili producit viſionem albi, in illa viſione multa conſiderari poſſunt; vt, quòd ſit talis ſpeciei, quòd ſit viſio, quòd actus vitalis, quòd hîc & nunc fiat. Et quidem quòd illa viſio ſit talis ſpeciei, id eſt, quòd potiùs ſit albi quàm nigri, habet à ſpecie viſibili; quòd ſit viſio potiùs quàm auditio vel alterius potentiæ operatio, habet à potentia videndi; quòd ſit actus vitalis, habet ab anima, ſiue à potentia, vt eſt vis animæ; quòd hic & nunc fiat, habet à libertate voluntatis, vel quia contingit hîc & nunc applicari obiectum. Simili modo quòd dilectio Dei ſit ſupernaturalis, habet à gratia præueniente, vel habitu charitatis; quòd ſit dilectio potiùs quàm actus alterius ſpeciei, habet à libertate voluntatis determinantis ſe

potiùs

potiùs ad hanc speciem, quàm ad aliam; quòd sit actus liber, similiter habet à libertate voluntatis se pro hoc tempore & loco determinantis.

Pari modo, quia causa prima & secunda concurrunt veluti causæ partiales, assignandum est aliquid in effectu quod vtrique propriè respondeat. Quare cùm Deus concurrat vt causa prima & maximè vniuersalis, ei respondebit tamquam proprius effectus in re producta, illa ratio quæ maximè est vniuersalis: effectus enim vniuersales attributione, referendi sunt in causas vniuersales causalitate; maximè autem vniuersalis est ratio essendi: hæc igitur in omnibus rebus propriè & per se primò est à Deo. quod etiam multis locis alta mente tradit S. Thomas, vt suprà num. 14. ostensum, neque rectè à quibusdam oppugnatur. Rationes verò particulares referendæ sunt in causas secundas, vt ex prædictis exemplis constat. Itaque quòd res illa quæ producta est, sit aliquid particeps esse & essentiæ, & consequenter, vnitatis, veritatis, bonitatis; habet per se primò à causa prima; quòd autem sit talis speciei vel generis potiùs quàm alterius, per se primò habet à causa secunda.

Quid causæ primæ, quid secundæ respondeat in effectu communi.

18 Ex his patet Primò, Per concursum Dei nullo modo lædi libertatem; quia non est influxus aut impressio in voluntatem vt ipsa est agens, nec vllo modo præuenit influxum liberum voluntatis in actũ; sed eum comitatur, ita vt simul cum influxu voluntatis sit vna simplex & immediata productio actus volitionis aut nolitionis, &c. Vnde non magis adfert necessitatem voluntati quàm concursus habitus supernaturalis. Sicut enim habitus ita coniunctus est voluntati, vt eius influxus in actum sit in potestate voluntatis: ita Deus se eo modo voluntati accommodat & coniungit, vt concursus & influxus eius sit in voluntatis potestate. Cùm enim intimè sit præsens rebus omnibus, easque suo substantifico influxu conseruet, omnibus esse & vigorem impertiens; non est ei difficile ita se illi attemperare, vt vnà cum illis operetur, easque iuuet.

Consectaria 5 ex doctrina de concursu Dei.

Non lædi libertatem.

19 Patet Secundò, Concursui diuino non esse imputandum quòd actus sit prauus, vel talis speciei, vt si rationis vsus adsit, non nisi prauus esse queat: quia concursus diuinus, quatenus à Deo est, non tendit ad talem speciem actus, sed potiùs ad opus bonum; nam in eum finem à Deo datur: sed concursus voluntatis illum determinat & restringit contra intentionem Dei ad illam speciem; sicut vis quæ est in semine, suo influxu flectit & restringit influxum

Concursus Dei generalis non est causa cur opus sit huius vel illius speciei.

solis ad hanc vel illam speciem plantæ producendam. Quare non est dicēdum simpliciter, affectum furti, fornicationis, homicidij, odij esse à Deo, vel Deum esse causam & auctorem talis affectus, vel talis actus positiui, secundùm suam speciem considerati. Talis enim modus loquendi denotat intensionem vel causalitatem determinatam. atqui Deus actum illum non intendit in specie, nec cupit illum fieri, sed grauiter prohibet: non enim solùm odio habet & prohibet ipsam malitiam operis, sed etiam opus ipsum, cui necessariò malitia in eo qui ratione vtitur, connexa. Vnde etiam in tale opus non præbet influxum ex se determinatum ad speciem talis operis, sed indeterminatum; qui non sufficit vt simpliciter dicatur auctor illius operis. Hinc nemo Catholicus dixerit, Quòd in me sit affectus adulterij, vel homicidij, id à Deo prouenit; Deus est mihi causa vel auctor talis affectus. Quam ob causam S. Augustinus expressè docet, tales motus & affectus nō esse à Deo, nec Deum esse illorum auctorem; quia, inquit, talis motus peccatum est. vide illum lib. 12. Confessionum cap. 11. & lib. De perfectione iustitiæ, ratiocinatione quarta; vbi etiam dicit, tales motus *non esse res*, sed nec censendos in numero rerum, quando dicimus rem omnem esse à Deo, & Deum auctorem esse omnis rei. Possunt tamen huiusmodi locutiones admitti cum hac limitatione, vt dicatur esse à Deo *vt à causa vniuersali*, qui solùm influxu generali ad illos motus cooperatur absque intentione talis motus, vt eruditè tradit Molina 1. p. q. 19. a. 6. disput. 3. Talis enim modus causandi non sufficit vt possit simpliciter dici causa vel auctor illorum motuum secundùm propriam speciem. Nec obsistat quòd Deus sit causa vniuersalis effectuum qui ab aliis causis fiunt, vt fructuum terræ, procreationis animalium, ventorum, &c. & tamen propriè dicatur illorum omnium auctor, & omnia illa facere ac producere: quia non solùm est causa istorum vniuersali concursu, sed etiam peculiari virium ad hos effectus institutione. vnde etiamsi non præberet concursum (vt volebat Durandus) nihilominùs absolutè diceretur illorum auctor. secùs est in re proposita: quia vires liberi arbitrij non instituit ad tales actus, nec præbet concusum vt tales actus fiant. Potest tamen dici auctor istius operis quatenus est res quædam, vel etiam vt est actus voluntatis in genere: nam concursus quem præbet Deus voluntati, per se primò tendit ad esse, & datur eo fine vt eliciatur actus aliquis vitalis à voluntate: datur enim concursus à Deo rebus singulis, vt operationes naturæ

suæ consentaneas edant. Vnde operationes illæ ita in genere spectatę, & secundùm genericam illam rationem sunt intentę à Deo, & Deus earum auctor dici potest. Hæc de concursu, instituto nostro sufficiant.

Benignitas Dei.

Tertiò colligitur, quanta sit hac in re Dei benignitas, qui ne creaturę iam factę remanerent inutiles, & tamquam mortuę, omni sensu, motu, vigore, energia destitutæ; benignissimè se illis applicat, illas ad omnes actiones iuuat, illis vbique cooperatur, & cum illis assiduè dies noctesque veluti laborat, idque hominis potissimùm causa, propter quam tota creatura corporalis est instituta.

Subiectio creaturæ.

Quartò, quanta sit creaturę ad Deum subiectio, quanta in omnibus dependentia. Nam ratione necessitatis huius concursus, nihil omnino nec boni nec mali sine singulari Dei nutu fieri potest: & omnes causæ creatæ à suis functionibus absque vlla vi: solo concursu denegato, suauissimè impediri possunt.

Dependentia triplex.

Quintò, causas omnes secundas triplicem habere à prima dependentiam. Primo, ratione virium acceptarum. Secundo, ratione assiduæ conseruationis. Tertio ratione concursus. Nemo igitur in seipso glorietur, nemo suam sapientiam, potentiam, virtutem, robur iactet, cùm etiam in minimis à Deo pendeat, & sine ipsius ope, ne manum quidem mouere queat.

CAPVT V.

De prædefinitione seu decreto diuino.

Tertius actus, Prædefinitio.

20 TERTIVS actus pertinens ad gubernationem est, *prædefinitio* seu *decretum*. Est autem *prædefinitio* Dei, (Gręci προορισμὸν vocant) æternum Dei decretum, quo statuit vt aliquid fiat in tempore, siue à se, siue à creatura. Itaque est actus internus & liber diuinæ voluntatis, respiciens obiecta quæ extra Deum. Verùm vt respicit primã rerum originem & conditionem, non pertinet ad gubernationem, neque inter actus gubernationis censeri debet, sed ad primam institutionem, qua ea quæ gubernanda sunt, instituuntur: eiusque opus externum est *creatio*. Sed ad gubernationem pertinet quatenus extẽdit se ad ea quæ posteà circa creaturam, vel à creatura agenda sunt.

Discrimen præfinitorũ.

Notandum autem est, longè aliter esse prædefinita, quæ initio mundi à Deo sunt creata & instituta, aliter quæ successu tem-

poris in mundo erant futura. Quæ enim initio sunt instituta, prædefinita fuere absoluta & efficaci voluntate, ante omnem præuisionem determinationis causarum secundarum cum omnibus suis circumstantiis & conditionibus; nimirum, vt fierent ista non alia, tali momento, in tali spatio, tali mensura & forma, tali situ & ordine, talibus viribus & qualitatibus. Hæc omnia distinctissimè ab æterna mente concepta, & sic absolutè decreta, & ex vi æterni decreti initio mundi sic condita & formata. Hoc tamen intellige de conditionibus rerum quæ perfectionem insinuant, non quę defectum; vt esse corruptibile, posse peccare, posse annihilari. Hæc enim non sunt per se intenta à Deo in rebus, sed permissa tantùm, & quasi necessitate materiæ obuenientia. Ideò enim res potest dissolui, quia ex elementis composita; ideò annihilari, quia ex nihilo; ideò peccare, quia non est sua regula, nec suæ regulæ necessariò coniuncta: vel si vlteriorem causam requiris, quia ex nihilo. Itaque ex vi intentionis diuinæ res non sunt huiusmodi.

Posse peccare, an præfinitum à Deo.

Augustinus l. 12 De Ciu c. 1 & 6 Fulg l De fide ad Petrum c 3.

21 Quæ verò posteà fiunt in rebus ferè aliter prædefinita sunt. Primò, Quia ferè præfinita sunt, supposita præuisione alicuius conditionis in causa secunda à libertate eius dependentis. Hoc enim bona gubernatio postulabat, vt nihil in cursu primæ institutionis mutaretur, nihilque noui adderetur, nisi ex aliqua causa de nouo exorta: quæ causa non poterat esse nisi ex libero arbitrio; reliqua enim omnia sequerentur necessariò ex prima institutione. Deinde, non ita absolutè, sed multa sub conditione, & cum assidua dependentia à determinatione voluntatis creatę. Tertiò, In plurimis adiaphorō est Deo, sic an sic res fiant. Pręcipuè autem difficultas est de operibus bonis, quomodo à Deo sint prędefinita: ex modo enim præfinitionis illorum, facilè intelligi poterit quomodo indifferētia & plerique effectus rerum naturalium pręfinita sint. Damascenus l. 2. Fideri orthodoxę c. 30. videtur simpliciter negare ea esse à Deo prędefinita: Πάντα μὲν, inquit, προγινώσκει ὁ Θεὸς· οὐ πάντα δὲ προορίζει. προγινώσκει γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά. *Omnia quidem Deus prænoscit, non omnia tamen præfinit: prænoscit enim ea quæ in nostra sunt potestate, non tamen ea præfinit.*

22 Quidā putant illud *præfinit*, hic ita accipi à Damasceno, vt sit idem quod *necessitatem adfert*: & ipsum solùm velle, Deum non adferre necessitatem operibus nostris. Verùm aliud est προορίζει, *præfinire*; aliud ἀναγκάζειν, *necessitatem adferre*. *Præfinitio* enim est in Mente diuina, vt pote decretum seu volitio diuina: necessitas verò, seu

actio, qua necessitas infertur rebus, est in ipsis rebus. Vnde nemo vmquam istis nominibus ita vsus est, vt προορίζειν sit idem quod *necessitare*, seu *necessitatem adferre*. Itaque loquitur Damascenus de decreto diuino, non quolibet; sed quo ante præuisionem determinationis causæ secundæ, ex se aliquid absolutè decernat & statuat. Hoc enim est propriè προορίζειν, *præfinire*, seu *prædefinire*. Hoc modo non prædefinit omnia, etsi omnia prænoscat. Quia non prædefinit ea quæ sunt in nostra potestate, & pendent à libertate arbitrij nostri. Probat Damascenus, Deum hæc non prædefinire, *Quia*, inquit, *non vult malitiam seu peccatum, neque cogit ad virtutem*. Ibi insinuat, duo requiri ad præfinitionem. Primò, Vt Deus velit illud fieri. Secundò, Vt velit absolutè; ita vt si homo sponte non faciat, illum cogat & necessitet. Itaque etsi ex absoluta præfinitione secundùm Damascenum sequatur coactio vel necessitas, non tamen idcircò præfinire idem est quod necessitare vel cogere.

Duobus tamen modis possunt opera bona dici prædestinata & prædefinita. Primò, Pręfinitione non absoluta, sed conditionata, idque ante præuisionem determinationis nostræ voluntatis. Desiderat enim vehementer vt opera bona faciamus, & in hunc finem nos excitat variis modis internis & externis. Secundò, Præfinitione absoluta, supposita præuisione nostræ determinationis, vel ea comitanter se habente. Cùm enim ante præuisam nostram determinationem prædefiniat nostra bona opera ex hypothesi, si nostra voluntas se ad illa velit determinare; posita illa hypothesi, illa prædefinitio conditionata transit in absolutam, & fit efficax, ita vt simul cum nostra voluntate influat in opus. Mala tamen non sic vult, ne sub conditione quidem: quia non desiderat ea fieri; neque vt illa fiant, vires & concursum præbet, nec vllo modo approbare potest: sed tantùm permittit, iuxta illud Habacuc 1. *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Ne videas*, id est, ne approbes, ne velis aliquid quod sit iniquum & legi diuinæ contrarium. Quòd autem bona opera non sint in particulari prædefinita absoluto decreto ante pręuisionem absolutam determinationis nostræ voluntatis, fusè à nobis ostensum est in Tractatu de Prędestinatione n. 17. & sequentibus: quæ omnia ex hoc loco in illum transtulimus. est enim illa quæstio magni momenti in Theologia; & ideò prolixiùs ibidem tractata, neque hîc repetenda.

CAPVT VI.

De Permissione.

Quartus actus, permissio.

23 QVARTVS actus ad gubernationem pertinens, est *permissio.* Est autem permissio propriè non actus internus in Deo sicut decretum, sed externus; accepto nomine *actus* latè, vt comprehendit etiam liberum *non agere*. Aliud enim est permittere, aliud velle non impedire. Alioquin si permittere esset formaliter velle, cùm dicimus, Volo permittere, esset reflexio voluntatis super suum actum, & significaremus nos habere volitionem volitionis non impediendi, quod non est verum: tantùm enim significamus nos habere volitionem non impediendi.

Quid permissio.

24 Est igitur *permittere* idem quod non impedire, cùm tamen facultas impediendi suppetat. Pertinet propriè ad ea quæ vel displicent (in quibus subest aliqua impediendi ratio) vel sunt adiaphora, ita vt non curemus, fiant nec ne; sic fiant, an aliter, & &c. Nemo enim dicitur propriè permittere fieri, quæ fieri cupit. Itaque vt propriè & in actu secũdo aliquid dicatur permitti, requirũtur quinque. Primò, Vt displiceat permittẽti, vel illi sit adiaphorum, vt dictum est. Secundò, Vt sit euenturum, nisi causa impediatur. quod enim non est euenturum, propriè non est permissum, nisi in actu primo, quatenus causa non fuit impedita, quò minùs posset illud sicut alia facere vel producere. quo modo Deus dicitur sinere res agi suis motibus, dum illas nõ impedit, quin secundùm naturæ suæ conditionem quidlibet operentur: quo etiam modo ex consequenti, & secundariò sunt permissa multa mala, quæ homo potest facere, & non facit. Tertiò, Vt sciat euenturum nisi ipse impediat, si enim nesciat euenturum, non potest dici voluntariè & in particulari permissum. Quartò, Vt adsit facultas impediendi. Impropriè enim dicimur permittere solem moueri, cælum pluere, &c. Quintò, Vt nolis, vel voluntariè omittas impedire; siue vt te non opponas, sed sinas rem fluere suis motibus. qui enim se opponit & conatur impedire, non dicitur permittere, etiãsi res eueniat.

Quinque requisita ad permissioni.

Permissio est quid temporale.

25 Ex his patet Primò, omnem permissionem propriè fieri in tempore. Sicut enim actus impediendi, quo aliquis effectus impeditur ne fiat, est temporalis: ita actus permissionis, qui consistit in non impediendo, estque negatio operationis positiuæ, temporalis est, &

coëxistit causæ, quæ suis motibus agi sinitur, eiusque operationi.

Patet Secundò, Omnem permissionem diuinam non minùs quàm operationes Dei positiuas cadere sub æternum Dei decretum. Sicut enim Deus nihil facit in tempore, nec vllum creaturæ effectum impedit, quin decreuerit illud facere vel impedire ab æterno: ita etiam nihil omnino permittit, quin illius permissionem ab æterno decreuerit. Itaque nullum committitur peccatum in mundo, quin Deus in particulari ab æterno permittere statuerit.

Cadit sub decretum diuinum.

26 Patet Tertiò, Sicut omnis Dei operatio est bona, & ob eam est laudandus & benedicendus; ita quoque omnes ipsius permissiones bonas esse, & ipsum ob eas laudibus celebrandum, quamuis ea quæ permittit, detestanda & pessima sint: habet enim iustissimas & sanctissimas rationes cur mala permittat. Vnde D. August. in Enchirid. c. 26. *Non fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum, Deum benè facere, etiam fieri sinendo quæcumque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit.*

Omnis Dei permissio bona & laude digna.

Cur Deus permittat mala, præsertim culpæ.

27 Prima causa est generalis; quia decet gubernatorem vniuersalem & supremum, vt postquam res omnes optimè & sufficientissimè ad omne bonum instruxit, sinat eas agi suis motibus: alioquin auxiliũ collatum non videretur fuisse sufficiens, & bonum opus videretur coactum, nec esset tanta laude dignum. Secundò, Vt creatura rationalis sese excitet ad bonum faciendum & malum vitandum, semper intenta & solicita ne gratiæ diuinæ desit. quòd si Deus nullum peccatum permitteret, cessaret illa solicitudo, & Deo committerentur omnia. Tertiò, Quia ex malo nouit elicere maxima bona. Hæc est causa non finalis, sed *sinequa-non* permissionis mali. Vnde S. Aug. in Enchiridio cap. 11. *Neque,* inquit, *Deus omnipotens, cui rerum est summa potestas, cùm summè bonus sit, vllo modo sineret mali aliquid esse in opere suo, nisi vsque adeò esset omnipotẽs & bonus, vt benè faceret etiam de malo.* Bonũ autem quod ex malo elicit, est multiplex. 28. Primò, Est ostensio diuinæ iustitiæ, quæ in castigatione peccatorum maximè splendet; & magnitudinis diuinæ Maiestatis, quæ tãta est, vt vel vnicum peccatũ mortiferum, eò quòd contra illam committitur, mereatur æternam pœnam. Secundò, Ostensio diuinæ misericordiæ, quæ in remissione peccatorum cernitur. Tertiò, Incarnationis mysterium, vnio hypostatica, Christi humanitas, & quidquid ille pro nobis fecit & pertulit: quæ omnia occasione peccati sunt constituta. Vnde occasione peccati multò magis gloria Dei est illustrata, quàm si nullum vnquam

Prima causa generalis permissionis malorum culpæ, vt plena relinquatur libertas.

Quæ bona ex malo eliciat Deus.

peccatum fuisset. Quartò, Peccatis impiorum vtitur ad profectum & maiorem gloriam saluandorum. Sic malitia tyrannorum vsus est ad exercitium & gloriam Martyrum. Si enim nulli fuissent tyranni, careret Ecclesia gloria martyrij: si nulli hæretici, non ita probata & illustrata esset fides Ecclesiæ. Vide hac de re S. August. Epist. 141. & 157. & Tract. 90. in Ioan. & in Psal. 54. Quintò, Vtitur ad castigationem aliorum. Sic vsus est malitia Regum Assyriorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Romanorum, & aliorum ad castigationem populi Israëlitici. Vtitur autem non incitando, sed permittendo vt diabolus illos incitet. Simili modo vtitur malitia diaboli ad exercitium sanctorum, & punitionem peccatorum, qua de re vide pulcherrimum locum August. Serm. 3. De Machabæis. 29. Sextò, Sæpè permittit peccatum in vindictam & punitionem alterius peccati, vt colligitur ex Apost. ad Rom. 1. & hac ratione peccatum dicitur pœna peccati; non quòd ipsum propriè sit pœna, cùm non sit à Deo puniente intentum: sed quia permissio eius pœna est, à Deo volita in vindictam, ex qua permissione per accidens aliud peccatum sequitur. Cùm enim homo per prius peccatum se facit indignum inspiratione & protectione diuina; Deus eam subtrahit, id est, non præbet, vt alioquin fecisset, & ita miser in alia peccata labitur, quæ per gratiam illam euasisset. Nam *permissio peccati*, nihil est aliud, quàm non dare illam gratiam, per quam peccatum fuisset impeditum. Septimò, Interdum permittit Deus hominem in aliquod peccatum labi, vt teporem ipsius vel præsumptionem emendet. Vnde S. August. Serm. 53. De verbis Domini: *Audeo dicere, superbis continentibus expedit cadere, vt in eo ipso in quo se extollunt, humilientur.* Sic cùm quis putat se satis fortem, & de se præsumit, vt Petro accidit, nec cum timore & tremore salutem suam operatur, vtiliter permittitur labi, vt suam miseriam agnoscat, & humiliter de se sentiat. Sic multi Sanctorum occasione lapsus alicuius, posteà cautiores, feruentiores, & humiliores fuere. Denique bonũ elucet & splendet ex cõparatione mali, vt docet Augustinus in Enchirid. c. 11. *Malum benè ordinatum & suo loco positum, eminentiùs commendat bona, vt magis placeant & laudabiliora sint, dum comparantur malis.* Ex his constat, maximè pertinuisse ad diuinam prouidentiam, permissionem malorum, vnde tanta bona redundarunt.

Peccatum posterius est pœna prioris ratione permissionis qua posterius permittitur in pœnam prioris.

Promissio peccati quid sit.

30 Dixi hæc bona non esse causam finalem permissionis peccati, sed *sine qua non*: quia nullum bonum, quod ad sui executionem re-

requirit

quirit vel supponit peccatum, potest per se appeti vel intendi à Deo priusquam sit peccatum, sed solùm appetitur supposito peccato. Tale bonum est, quod per se est remedium peccati, sicut *pœnitentia*, vel *castigatio peccati*; sicut pœna tum huius vitæ, quæ est medicinalis; tum futuræ vitæ, quę est pura vindicta: vel *exercitium* & *patientia piorum* ex afflictionibus irrogatis ab impiis: vel *ostensio misericordiæ* in condonandis peccatis, aut *iustitia* in puniendis: vel humiliatio hominis per proprij lapsus considerationem; vel quid simile, quod sine peccati interuentu non potest executioni mandari. Nihil horum Deus ex se cupit, nec captat occasionem vt talia faciat, aut vt talia fiant priusquam sit peccatum: imò ex se optat vt numquam talium bonorum detur occasio. Supposito tamen peccato, illa bona desiderat & intendit: quia tunc illa rationem boni & desiderabilis obtinent, & eorum executio sine peccato fieri potest. Itaque dicuntur hæc volita non *voluntate antecedente*, quam Deus ex se concipit, & tantùm ad ea, quæ per se bona sunt, pertinet; sed *consequente*, quæ ex nobis occasionem accipit, vt inquit Damascenus l. 2. De fide orthodoxa cap. 29. Ex quibus perspicuum est, permissionem peccati (cùm ipso peccato sit prior) non prouenire ex affectu quo Deus cupiat ista bona, ita vt hæc sint propriè finis illius permissionis: sed solùm habere rationem causæ *sine-qua-non* respectu illius permissionis.

Bonum supponens peccatum, non est per se expetendum.

Voluntas antecedens.

Voluntas consequens.

31 Quod vt meliùs percipiatur, considerandum est, dupliciter posse aliquod malum permitti. Primò, Ex desiderio vt eueniat, nimirum vt inde habeas occasionem alicuius boni eliciendi; vt si Medicus permittat morbum ingrauescere, vt ex curatione plus lucretur, vel artem suam magis ostentet. & tunc ipsum malum directè est volitum, vt sit occasio illius boni. Secundò, Non ex desiderio vt eueniat (imò displicet si euenerit) sed ob aliam causam, verbi gratia, ne videaris importunus (quo modo qui aliorum curam gerunt, nonnulla interdum permittunt;) vel vt cognoscas conditionem hominis; vt cùm pater permittit filium furari, vt eius indolem exploret, & si furetur corrigat. Hoc modo Deus permittit peccatum, etsi summopere illud displiceat. habet enim iustissimam causam permittendi, vt antè dictum est; nimirum, vt res sinantur agi suis motibus; & vires quas ab ipso acceperunt, sponte in opus exerant. Ob hanc tamen causam (quæ est eius bonitas) tantum malum non permitteret, nisi sciret ex illo aliud bonum elicere: & ita hoc bonum est causa non finalis, sed *sine-qua-non* istius permissionis, quod

Duplex permissio mali.

apertè indicat S. Augustinus in Enchiridio cap. 11. quem suprà adduximus.

Quomodo peccata cadant sub diuinam prouidentiam.

32 Patet quartò, Etiamsi peccata non sint opera diuinæ prouidentiæ, neque ex prouidentiæ vi proueniant, cùm nullo modo à Deo sint volita, neque vires eo fine naturæ rationali contulerit; non tamen fieri absque diuina prouidentia(hæc enim valdè sunt distincta, fieri per diuinam prouidentiam, & fieri non sine diuina prouidentia) sed verè & propriè sub diuinam prouidentiam cadere. Primò, quia sine permissione & concursu diuino fieri nequeunt: atqui permissio est actus diuinæ prouidentiæ, supponens decretum permittendi & præscientiam conditionalem, qua præuidet futura si permittantur. Similiter concursus est actus diuinæ prouidentiæ supponens decretum & præscientiam. Deinde quia peccatum est veluti materia, ex qua diuina prouidentia multa bona elicit, vt ostensum est. Ex quibus constat, etsi Deus nullo modo velit aut decernat peccatum, multos tamen diuinæ prouidentiæ actus circa illud versari. Primus est, scientia conditionalis qua præuidet illud futurum si permittatur, & notitia distincta rationum omnium cur possit meritò permitti. Hic actus est in hoc ordine veluti fundamentum. Secundus est, voluntas permittendi, & concursum generalem præbendi. Tertius est, cognitio quasi abstractiua illius peccati tamquam absolutè futuri. hæc enim cognitio sequitur immediatè ex decreto permittendi, supposita præscientia conditionata. Quartus est, visio intuitiua absoluta illius peccati. Quintus est, voluntas vindicandi, parcendi, aut alia bona inde eliciendi. Sextus est, permissio temporalis & concursus. Septimus, punitio, vel condonatio illius peccati: ex qua sequitur admiratio, laus iustitiæ diuinæ vel misericordiæ, aliaque bona quæ in tempore Deus ex peccatis elicit. Quare perspicuum est, etiamsi Deus opera peccatorum non prædefiniat, non ideò otiosè tamquam spectatorem quemdam se ad illa habere, quasi nihil ad ipsum pertineant; sed vndique eius prouidentiam se illis ingerere.

Actus diuinæ prouidentiæ circa peccatum versantes.

Nihil fugere potest prouidentiam diuinam.

33 Patet quintò, Nullam omnino rem posse amplitudinem diuinæ prouidentiæ egredi & effugere; sed omnia eius ambitu concludi. Omnes enim causæ, quantumuis magnæ vel paruæ, ita diuina potestate continentur, vt absque eius nutu & concursu, nulla vel in minimum actum motúmve possit emicare. Vnde S. Augustinus in Sentent. apud Prosperum: *Voluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium spiritualiumque motionum. Nihil enim fit visibili-*

ter & sensibiliter, quod non de inuisibili & intelligibili summi Imperatoris aula aut iubeatur aut permittatur, secundùm ineffabilem iustitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum, in ista totius creaturæ amplissima quadam immensáque Republica. & in Enchirid. cap. 96. *Non fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo.* 34. Et quamuis peccatores nitantur se diuinæ prouidentiæ & dispositioni subtrahere, non tamen possunt: dum enim subtrahunt se ordini diuinæ directionis, incidunt in ordinem castigationis; & dum subtrahunt se benignitati misericordiæ, incurrunt in seueritatem iustitiæ; & dum nolunt Deum honorare bonis operibus, coguntur honorare perpetiendis suppliciis; denique, dum nolunt ei sponte subesse obediendo præceptis, coguntur subesse inuiti in sustinendis tormentis.

CAPVT VII.

De malorum impeditione.

QVINTVS actus gubernationis est, *multorum malorum impeditio.* Tot enim & tanta mala, posito semel peccato, à causis creatis irruerent, vt nisi per diuinam prouidentiam impedirentur, breui mũdum perderent. 35. Ac primùm infinita mala impedit, quæ quisque in seipso esset facturus, & quibus suam animã grauissimè damnaturus. Nam, vt inquit S. Augustinus, *Nullum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi eum custodiret gratia illius, qui pro nobis factus est homo.* Quisque id in seipso facilè aduertit, cùm variorum peccatorum occasiones propinquas vel remotas, in quibus aliquãdo fuit, considerat. Itaque gratiæ diuinæ imputare debet non solùm bona quæ fecit, sed etiam mala quæ vitauit: vt quod in hæreses non inciderit, quòd libidinis barathrum vitauerit; quòd homicidia, furta, sacrilegia, &c. non commiserit. nisi enim Deus hominem à pueritia protegat, occasiones malorum auertat, salutaria inspiret, & cursum vitæ dirigat; facilè in quæuis peccata incidit. 36. Secundò, Impedit infinita mala quæ diabolus esset illaturus. vnde Dominus Luc. 22. ait: *Simon, Simon, expetiuit vos satanas, vt cribraret tamquam triticum: ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua.* Tanta enim est diaboli potentia, vt facilè omnes mortales posset peruertere, omnem religionem extinguere, omnia sacra & cultui diuino dicata vastare, & omnia hæc inferiora turbare, miscere, perdere; nec deest ei ad hoc incensa voluntas: sed

per diuinam prouidentiam furor illius tamquam vinculis quibusdã cohibetur,& potentia comprimitur, vt ne hilum quidem ampliùs valeat, quàm Deo manum suam laxare placuerit, vt perspicuum est ex Historia S. Iob, cui absque peculiari Dei concessu ne minimum quidem nocere poterat, non solùm in corpore, sed neque in rebus externis & possessionibus. & ex historia legionis dæmonum, quæ expulsa ab homine rogauit Dominum vt permitteret inuadere porcos: Matthæi 8. & Lucæ 8. Ita enim à Deo continentur sicut furiosi canes vel leones, quos moderator sic constrictos tenet, vt nihil possint, nisi quantum ipse permittit, vinculum laxando, vel contrahendo. Simili modo continet vim impiorum ne Ecclesiam euertant, & omnia sua impietate inficiant.

Quomodo Deus vtatur impiis.

37 Ex quo facilè intelligi potest, quo modo dicatur illis vti ad aliorum exercitiũ vel castigationem: nõ enim ad hoc opus est incitatione aliqua occulta, aut motione; absit à Deo tantum nefas: sed sufficit vt manum qua illos cohibebat, remittat, & vires compressas relaxet, sinatque ferri suis motibus; cohibendo tamen ne ad alia, aut aliter id fiat, quam ipsi placuerit permittere. Etsi enim Iudaicæ malitiæ habenas dedit in Christum sæuiendi, non tamen quouis modo illos sçuire permisit; sed ita continuit, vt nec alia nec aliter id facerẽt, quàm mysterio illi congrueret, idque vel alias cogitationes impediendo, vel alias opportunitates subtrahendo, vel etiam, si fortè opus fuit, obiecta quædam eò pertinentia phantasiæ offerendo: quamuis hoc tertium credibile est, non per se, sed per diabolum sola permissione sua effecisse, quando res mala erat. Etsi enim, cùm malitia alicuius est in genere ad malum inferendum determinata, nõ sit per se malum, obiectum animo obiicere, verbi gratia, hominem, vel instrumẽtum, vel tormenti genus; tamen non videtur ita conueniens, vt Deus id per se faciat; sufficit vt diabolo id facere permittat. 38. Itaque non sine singulari diuinæ prouidẽtiæ dispositione accidit, quòd Dominus in sua passione ab omnibus Apostolis desertus, quòd à Petro negatus, quòd ab Herode veste alba indutus, quòd sub specie castigationis tamquam dimittendus tam durè flagellatus, quòd spinis coronatus, quòd arundo potiùs quàm baculus veluti sceptrum in manus ei tradita, quòd ad crucem potiùs quàm ad lapidationem damnatus, quòd homicida pro eo dimissus, quòd extra ciuitatem in monte versus Occidentem inter duos latrones (quorum alter qui saluandus erat, ad dexteram, alter qui damnandus, ad sinistram positus)

Mysteria passionis Christi quomodo à diuina prouidentia dispositione pendeant.

fuerit crucifixus, quòd felle & aceto potatus, & alia huiuſmodi. Omnia enim hæc myſterium continent, omnia res arcanas ſignificant, vt ex ſanctis Patribus conſtat. Vnde ſine ſingulari DEI diſpoſitione, qui per ea nos inſtruere & occulta ſignificare voluit, non acciderũt: quæ diſpoſitio in eo conſiſtit, quòd DEUS voluit ſic permittere, non aliter, idque auferendo opportunitates, vel impediendo cogitationes quibus aliter fieret; ſciebat enim infinita vi penetrantis omnia ſciẽtiæ ſuæ, malitiam Iudaicam ſe ad omnia hæc ſupplicia inflexuram, ſi ipſe permitteret, & quaſdam alias cogitationes vel opportunitates ſubmoueret; qua ſuppoſita voluit ſic permittere, & ſeſe, vbi opus eſſet, inſerere.

39 Petat aliquis, quomodo diabolus impediatur, à DEóne immediatè, an per Angelos, & qua ratione? Reſpondeo, quatuor modis impediri poſſe. Primò, Angelorum miniſterio, quibus hominũ cuſtodia eſt commiſſa. Hi enim omnes dæmones vident, & quid moliantur cognoſcunt, & vbi periculum imminet, ſtatim adeſſe poſſunt. Verùm hoc miniſterium non videtur ſufficere: quia non ſemper adſunt dæmonibus vt eos coërceant. Itaque tunc poſſent vires ſuas exercere, & grauiſſima mala inferre, diruendo domos, occidendo homines & animalia, excitando incendia. Plurima enim mala ſunt, quæ breuiſſimo tempore inferri poſſunt, ad quæ impedienda, oporteret Angelum ſemper eſſe præſentem. Non enim poteſt abſens dæmonẽ coërcere. Fatendum tamen eſt, plurima per Angelos impediri, cũ ipſi ad hoc dati ſint hominibus cuſtodes, vt eos contra dæmonum vim & fraudes tueantur. Ipſi enim dæmonibus ſunt formidabiles, vtpote iis longè potentiores & celeriores. Sic Raphael impediuit dæmonem, qui ſeptem ſponſos Saræ occiderat, ne occideret Tobiam, *Apprehẽdit*, inquit Scriptura, *dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti*. Sed quibus vinculis illud adſtrinxit? non aliis ſanè quàm diuinæ potentiæ, quæ vbique præſens cùm ſit, dæmonem ibi detinuit, quò eum Angelus vi ſua tranſtulerat. Simili modo multi detinentur in deſertis locis, vt inſinuat DOMINUS Lucæ 11. cùm ait: *Ambulat per loca arida & inaquoſa*: vel apud inferos, ne hominibus nocere poſſint; ibique detinentur non per Angelos, ſed vi diuinæ potentiæ. Sic Lucifer ligatus apud inferos ad mille annos, id eſt, vſque ad nouiſſima tempora: Apocal. 20. 4. Secundus modus impediendi eſt, ſubtractione concurſus diuini. Cùm enim non poſſit nocere, niſi aliqua actione poſitiua, applicando actiua paſſiuis, vel mo-

Quatuor modis impeditur diabolus.

Pſalm 90.

Tobiæ 8.

Lucæ 11.

uendo aliqua suis locis, & ad talem actionem opus sit concursu diuino: si Deus hunc concursum subtrahat, nihil poterit, sed erit instar paralytici viribus destituti. hoc modo Deus facilè omnia mala, quæ ipse machinatur, impedire potest. sic impediuit actionem fornacis Babylonicæ. Tertius modus est, constringendi ipsius vim motiuam,
Daniel 3. vt ea per quæ nocere cupit, mouere vel applicare ad nocendum non possit. Sicut cùm vir robustus tenetur à robustiore ne possit ferire, vel inuadere. Eodem modo ligatur in certo loco, vt non possit egredi. Quartus modus est, per minas & metum ne statim coniiciatur in tartarum, ibique detineatur. Valdè enim timent dæmones istam pœnã, vt patet Lucæ 8. vbi *rogant Dominum, ne mittat ipsos in abyssum.* Cupiunt enim frui libertate vagandi per orbem, & versandi inter homines vt noceant.

His addi potest modus quintus, per cogitationum diuersionem, efficiendo vt aliquid menti non occurrat; vel si occurrit, mens ei non inhæreat: facile enim est Deo id facere. Sic (vt sensit S. Ignatius) diabolus nesciuit Christum ex Virgine conceptum: quia cùm videret illam matrimonio iunctam) supposuit illum modo vulgari ex illa genitum, neque venit illi in mentem èam rem vlteriùs examinare. His ferè modis diabolus impeditur.

41 Sciendum tamen est, diabolum in multis malis inferendis impediri, ne per se illa possit inferre, quæ tamẽ ei permittuntur, quãdo hominum accedit consensus vel cooperatio, vt benè notauit Franciscus Victoria relectione de Magia, sub finẽ. Hominibus enim viatoribus, quia parum habent virium, & illis ab hominibus resisti potest, multa permittuntur quę non spiritibus, quibus non possumus resistere: ac proinde interdum quædam illis conceduntur propter hominum cõspirationem, vt patet in magis. Sic interdum adducunt ventos, concitant tempestates, necant homines & animalia conspirantibus hominibus cum ipsis: quorum pacto cessante, nequeunt ampliùs nocere. Hæc de modis quibus dæmones impediuntur.

Tertiò, Impedit infinita damna quæ ab elementis generi humano sæpè inferrentur, vt à ventis, à fulmine, à grandine, ab imbribus, à siccitate, à terræ motu, ab incendiis, ab eluuionibus: imò aqua sola omnia quæ super terram viuunt deleret, nisi Deus longè maximam eius partem in vaporem tenuem conuersam in aëre suspendisset, & per vastissimas illius regiones diffudisset. Omitto pericula quæ à feris belluis impenderent, nisi Deus illis terrorem

humani vultus iniecisset. Omitto damna, quæ satis ac frugibus à locustis, vermibus, aliisque vilissimis animalculis sæpè irrogarentur, nisi Deus auerteret. Omitto quæ inferrentur ab hominibus, præsertim impiis in pietatis cultores, nisi singulari Dei dispositione impedirentur. Exempla habemus in Dauide, quem tot annis Saul cum suis es persecutus, magno quidem terrore & afflictione Dauidis, sed irrito conatu, Deo miris modis ipsum protegente. Porrò Dauid typus est iustorum, Saul impiorum & persecutorum. Quòd hæc & similia mala hominibus impendentia à causis explicatis impediantur & auertantur, ipsius prouidentissimæ curæ, qua genus nostrum fouet & protegit, & singulos (quantum decet dulcissimum parentem omnium) tuetur & custodit, vt ad salutem æternam adspirent, deputandum est, eique gratiæ pro his omnibus referendæ.

CAPVT VIII.

De gubernatione per motum cælorum.

43 SEXTVS actus gubernationis est, *cælorum motio*. Per hanc enim totam naturam corporalem maxima ex parte gubernat; in qua motione quatuor potissimùm sunt consideranda: velocitas, varietas, æquabilitas, effectus. *Velocitas* est pænè incomprehensibilis: nam sol, iuxta Astronomos, singulis horis plus quàm vndecies centena millia milliarium peragit. Vna verò stella sphæræ octauæ circa Æquinoctialem, eorumdem Astronomorum iudicio, vna hora percurrit supra 42. milliones milliarium, quantum videlicet eques quotidie 40. milliaria percurrens, annis bis mille nongentis vix conficeret; quanta igitur supremæ sphæræ mobilis erit pernicitas? Nam hęc incomparabiliter est altior, cùm Astronomi demonstrent duos cælos inter illam & octauam intercedere.

1100000. 42000000. 2900.

44 *Varietas* quoque est mira: singuli enim planetarum orbes, suos habent peculiares motus, tardiores vel celeriores, suisque temporibus & momentis constitutis ambitus suos peragunt: & cùm singuli suo nutu ab Occidente tendant in Orientem, nihilominùs à primo Mobili rapiuntur omnes quasi in contrarium, nimirum ab Oriente in Occidentem. hic tamen raptus proprios illorum motus non impedit nec perturbat; sed optimè cum illis ita contemperatur, vt vno tantùm motu cieri videantur. Omitto quæ de motibus planetarum in epicyclis, de motu octauæ sphæræ pro-

prio,& de motu trepidationis dici possent: & vtrum planetæ propriũ impetum habeant quo ex Occidente concitentur, an solùm ita moueri videantur, quòd magis vel minus à sphæra suprema rapiantur. Satis sit hanc rationem motuum cælestium esse adeo admirabilem, vt hactenus nullum ingenium eius modos & mensuras assequi potuerit.

45 *Aequabilitas* est prorsus admiranda: nulla enim tot sæculis anomalia est notata; sed semper eodem tenore, & pari celeritatis mensura procedunt. Et quamuis planetæ videantur habere interdum motus inæquabiles ratione epicyclorum, & maioris vel minoris elationis supra terram; tamen hæc non est vera inæquabilitas, sed solùm respectu centri terræ. Nam & ipsi epicycli semper eadem velocitate circa centrum suum, & orbes deferentes circa suum æquabiliter gyrantur, nullo vmquam tempore vel ad momentum quiescunt, nullo velociùs aut tardiùs procedunt; sed eodem tenore, eadem semper pernicitate circumuolant.

Cælorum motus non esse ab Angelis, sed à diuina potentia immediatè.

46 Hinc meritò alicui videri possint isti motus non per Angelos (etsi magni Auctores aliter senserint) sed à solo Deo immediatè regi, & in ea exactissima æquabilitate conseruari. Nam præterquam quod ad vniuersalem mundi gubernationem pertineat, quàm proximè à causa vniuersali ad omnia pertinente, non à particularibus & restrictis pendere par est. Quomodo tam immensæ vastitatis corpora ab Angelis valdè limitatas in orbe vires habentibus, per tot sæcula torqueri possunt; præsertim tam incomprehensibili velocitate, & tam stupenda æquabilitate? Sanè sicut Angelus vnus, vel etiam plures (si tamen pauci sint) non possunt elementa loco mouere, & primarias orbis partes confundere; sic credibile est non posse cœlos, qui incomparabiliter sunt maiores, tanta celeritate impellere. Si enim sol tanto impetu ferretur iuxta terram, quanto fertur in suo orbe; breuissimo tempore tota terra & mare instar pulueris distraherentur & dissiparẽtur in auras, vt quiuis ex tractu aëris, quem globus tormẽto impulsus efficit, colligere potest. Et quamuis ille motus tot millionibus milliariorum absit ab hoc orbe elementari, tanta tamen est illius vis, vt immensam sphærã ætheris secum rapiat, &, vt multi sentiũt, etiam mare vniuersum. Non videtur ergo dubitandum, quin à maxima aliqua vi impellente, quæ Angelicæ naturæ superet conditionem, procedat. Accedit, quod Angelus iste deberet esse assiduè quasi affixus suo orbi, & summè intentus, vt eadem semper celeritate impellat. Vnde nec posset pro arbitrio adire cælum empyreum, aut visitare homines

in

n terris, aut vllius alterius rei administrationem suscipere; sed semper deberet manere affixus suæ rotæ: quæ sanè non videntur consentanea illorum felicissimæ libertati, & liberrimæ felicitati. Prętereà, Angelus non potest se diffundere per totam sphæram, & toti vim suã applicare, sed solùm alicui particulæ, verbi gratia, quantum est spatiũ vnius oppidi, aut multò minus. at non est cõsentaneum, tantam molem concitari tam exiguo & angusto impetu, sed oportet impetũ esse diffusum per totum certa proportione; vt sicut singulæ partes moueantur pro ratione sui situs, ita & congruum impetum suscipiant. Si enim tota terra vel totum mare in orbem raptandum esset, non conueniret impetum fieri dumtaxat in exiguam particulam, quanta est sola manus humanæ; sed in totam fieri oporteret, vt suauiùs & absq; conuulsione partium motus fiat. Denique, si Angeli cælestes orbes circumagunt, in potestate eorum esset illos sistere; quod non videtur consonum verbis Domini Iob 38. *Concentum cæli quis dormire faciet?* id est, quis sistet? quasi dicat, nemo præter me id potest. Item in eorũ potestate esset, celeriùs vel tardiùs mouere, & ita totum mundum facilè possent turbare; vnde etiam grauissimo præcepto deberent esse obstricti, vt summam curam adhibeãt, ne vmquam vllus sit defectus, nulla inæqualitas, nulla maior minórve concitatio. Est enim res maximi mométi, vnde salus rerum inferiorum pendet. Omitto alia quæ in hanc sententiam adferri possent.

47. Itaque valdè rationi consentaneum est, vt motus isti tam admirandi, tantæ potentiæ, & tam vniuersales effectus habentes, à solius Dei omnipotenti manu immediatè pendeant: Angelorum ministerio potissimùm in ipsis hominibus protegendis & dirigendis vt salutem assequantur, & in ferocia dæmonum saluti humanæ insidiantium compescenda vtitur. Vnde Apostolus ad Hebr. 1. dicit: *Nõne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capient salutis?* Deinde etiam in aliis rebus inferioribus, quæ instabilitati vel interitui obnoxiæ, moderandis, vt & earum species continuentur, & ita procedant, vt hominum vsibus, correptioni vel eruditioni congruit.

Angelorum ministerio quibus in rebus vtatur Deus.

48 *Effectus* cælestium motuum sunt omnes penè corporales motus, & mutationes rerum, quæ in hoc mundo elementari fiunt. Excipio illos motus qui à libero arbitrio, & aliquos qui ab imaginatione animantium pendent. quamuis & horum multi etiam in illos motus, veluti in causas, etsi non cogentes, tamen inclinantes, referri

Effectus cælestium motuum.

possint. Ab illis igitur proueniunt venti & turbines, tonitrua & fulmina, niues & grandines, nubes & pluuiæ, æstus & frigora, siccitates & inundationes, salubres auræ & pestilentes; tot incendia & phasmata in sublimi, tot colores & picturæ in nubibus. In mari agitatio illa, qua instar viuentis assiduè se totum nunc in hanc, nunc in illam partē in immēso alueo suo se commouet: prçter infinitas tempestates, quibus vsque ad imum barathri dehiscere, & mox ad nubium celsitudinē assurgere videtur. In terra tot exustiones & subterranei ignes, tot tremores, tot conclusi spiritus mugitus, & erumpentis horrendi fragores; tot fontes & flumina (hæc enim duo nisi aqua pluuia vel niuali per altiora loca colata non perpetuantur;) tot siluæ & loca deserta. Item omnia quæ in terræ visceribus gignuntur; tot nimirum abstrusæ opes, tanta vis auri & argenti, tanta stanni, æris, ferri ac plumbi, & gēmarum omne genus. Et quamuis omnino credibile sit, hæc ab initio fuisse à Deo suis locis condita, tamen non videtur dubitādum, quin vi cælestium corporum ibidem possint succrescere & augeri, materia vicina & intermixta sensim in illam naturam excocta. Experientia enim constat, latomias longi temporis progressu à natura restitui, & vicina lapidescere. Omitto innumera alia quæ cçcis illis latebris nascuntur; qualia sunt, sulphur, alumē & sal, chrysocolla & stibium, chalcanthum & arsenicum, lithargyrum & hydrargyrum, rubica & lithāthrax; & alia id genus plurima, quæ magnum in vita humana, præsertim ad medicamina vsum obtinent. Præter hæc, assidua & irrequieta noctis & diei, æstatis & hiemis, veris & autumni alternatio & constans vicissitudo proximè ab illo motu pendet.

Quantas mutationes inducat solis obliquatio.

49 Admirabile prorsus est diuinæ prouidentiç ingenium, modicam illam solis obliquationem, qua singulis diebus ferè vno gradu sub Zodiaco, motu proprio ex Occidente in Orientem retrocedit, tantas vbique terrarum facere mutationes, & in omni regione (maximè extra Tropicos) quatuor illa anni inducere tempora, ver, æstatem, hiemem, autumnum. Cùm enim sol illo suo motu ad signa Borealia adrepere cœperit, tempus vernum in omnibus versus Boream regionibus inducit, & omnia hieme emortua incipiunt excitari, reuirescere, & quodammodò hilarescere; & quò tendit vlteriùs versus Tropicum Borealem, eò magis omnia crescunt & perficiuntur, aucto radiorum calore: non quòd sol tunc sit vicinior terris, cùm iudicio Astronomorum multò longiùs tunc absit quàm hieme; sed quia directioribus radiis loca illa ad-

spicit, seu quia radiorum directior fit reflectio. Rursus cùm à signis Borealibus cœperit recedere, & radiis obliquioribus terras nostras spectare, sensim ea quæ apud nos ex terra nascuntur, incipiunt languescere, & virorem suum vigoremque amittere. Sed econtrariò in parte Australi omnia incipiunt reuiuiscere, virescere, crescere, idque eò magis & magis, quò sol versus illas oras magis accedit. Itaque cùm apud nos est æstas, apud illos est hiems; cùm apud nos autumnus, apud illos ver. Considerandа hîc est mira vis solis, cuius solus aspectus nunc directior, nunc obliquior, tantam inducit varietatem, quantam videmus inter æstatem & hiemem. Quid hieme tetrius? omnia horrida, mortua, aspera, gelu & corpore obsita. Quid æstate pulchrius, amœnius, vitalius? omnia virent, florent, rident, vigent, & externa specie lætitia quadam gestire videntur. Si tantas mutationes, tamque diuersum statum rebus inuehit modica solis huius corporei in mortalium & peccatorum ministerium conditi accessio & declinatio; quantam inducet Sol iustitiæ, cùm electis suis præsentem se exhibuerit, & clarè lucere cœperit, nubilo huius mortalitatis discusso, & hieme præsentis seculi exacta? Tunc *iustus sicut palma florebit in domo Domini*, & sicut cedrus Libani exaltabitur. tunc omnes iusti sicut quidam soles splendebunt in regno Dei. 50. Sed quamuis hiems nostra deformis sit ad aspectum, non tamen idcircò inutilis. recipit enim se calor & spiritus ab externis ad interiora, à circumferentia ad centrum, ibique se constipans & corroborans, humorem colligit & concoquit, vt suo tempore foras in foliorum & flosculorum ornamenta, & fructuum delicias se effundat: adeò vt sine hiemis aliqua asperitate, verna amœnitas & æstiuæ opes constare vix queant. Sic quoque etsi vita hæc aspera & ærumnosa homini, cuius conuersatio in cælis est, videri possit; tamen summas vtilitates continet. Cùm enim mens huius vitæ calamitatibus tamquam hiemis frigoribus repercussa & afflicta fuerit, desertis externis ad interiora se colligit, ibique humorem diuinæ gratiæ attrahit, quem in bonorum operum decora, in virtutum ornamenta, & in fructum vitæ æternæ expendat. Vnde sicut quò sæuiores sunt hiemes & diuturniores, eò lætiores æstates & frugum maior vbertas: ita quò vitæ huius afflictiones sunt diuturniores & maiores, eo maior erit gloria in regno Dei.

Analogia inter solem & Christum.

Psal. 91. Daniel. 12. Matth. 13.

Hiemis vtilitas.

Analogia inter hiemem & afflictiones huius vitæ.

51 Denique cælorum conuersio causa est omnibus viuentibus, animantibus pariter & plantis, herbis & arboribus, bestiis & hominibus,

ortus, accrationis & status perfecti: in multis etiam decretionis & interitus naturalis; aliter tamen & aliter. Nam ortus, accreationis & perfectionis est causa vi sua & per se, dum calore cælesti & superno influxu viuentia fecundat, fouet, roborat: decretionis & interitus ex euentu; vel quia viuificum solis astrum abducit, vel quia ardore solis humorem rerum sensim absumit, easque arefacit.

52 Ex his constat Primò, Diuinam prouidentiam motu cælesti generatim hunc mundum inferiorem, & omnia corporalia quæ illo cõtinentur, gubernare, ortus & interitus vicissitudines efficere, rerum species perpetuare, viuentium omnium vitas suis ætatibus & accessibus prouehere, distinguere, definire; denique omnes ordinarias mutationes rerum & temporum inducere.

Dico *ordinarias*: quia multa sæpè præter vel supra communem rerum cursum & causarum naturalium ordinem eueniunt, quæ diuina prouidentia per Angelos bonos vel malos fieri iubet aut permittit, exigentibus id hominum meritis vel demeritis; vel quia ita congruit eorum exercitationi. Sic inductus orbi cataclysmus, sic pluit ignem sulphureum in Pentapolim, sic Mare rubrum diuisum iter præbuit Israëlitico populo, sic terra dehiscens absumpsit Dathan & Abiron cum tabernaculis & familiis suis, sic igne cælesti duo quinquagenarij cum quinquagenis militibus sub Elia absumpti, sic sæpè tempestates terra marique excitantur; sic interdum fulmina, grandines, imbres, venti, terræ motus. Denique hoc modo innumera alia & olim facta sunt, & quotidie fiunt, & fient vsque ad extremã mundi catastrophen.

Gen 7. Gen. 19. Sap 18. Exod. 14. Num. 16. 4. Reg. 1.

Inhibito cælorum motu quæ sequerentur.

53 Secundò, Si motus cælorum sisteretur, sensim hæc inferiora præsertim viuentia contabescerent, & in sua elementa soluerentur. Nam quibus sol assiduè incumberet, ea exurerentur, vel omnino arescerent, & omni penitus humore absumpto tandem nihil nisi terrena eorum portio remaneret. Si valdè obliquè, vt hieme, ea aspiceret: frigore assiduo calor vitalis extingueretur. Si medio quodam modo, vt verno tempore, putrescerent humores, debili calore eos non valente concoquere; quod maximè accideret in herbis, frugibus, & omnibus aliis quæ ex terra crescunt. Homines quoque & bruta animantia paucis annis extinguerentur, nec possent diu vitam prorogare; partim ob causam dictam, partim ob alimenti defectum, terra nihil reddente; partim ob aëris & aquarum corruptionem & pestilentem affectum, cessante ventorum flatu & agitatione omni, per quam noxa illa solet impediri. Argumẽto sunt aquæ

ſubterraneis in ſpecubus ſtagnantes, & ſpiritus incluſi, qui perſpirationis & afflatus inopia peſtilentes efficiũtur. 54 Denique ſaxa, metalla, & gemmæ, quæ firmiſſima videntur, ſenſim ſoluerentur, & in ſua principia faceſſerent. Quidquid enim ex elementis conflatum eſt, neceſſe eſt temporis ſucceſſu diſſolui, tum propter internam principiorum pugnam, tum ob externam elementorum impreſſionem, qua & humor naturalis, quo maximè res coaluerunt, abſumitur; & naturalis diſpoſitio ac temperies euertitur, aliena & corruptrice qualitate ſenſim introducta. Vnde etiam aurum & adamantes tempore obſcurantur, langueſcunt, & corrumpuntur; etſi ob longiſſimum temporis ſpatium ab hominibus non ita poſſit animaduerti. Motus autem cæleſtis temperamenta rerum, & qualitatum quas forma requirit ſyndromen, magna ex parte tuetur, & noua pereuntibus veteribus, ſenſim ſubſtituit, vt in metallicis fodinis eſt obſeruatum. Quod autem quidam putant, cæleſti motu ceſſante, ſtatim in rebus inferioribus ceſſaturas omnes actiones & alternationes rerum, omniaque permanſura immota; alienum à veritate cenſeo: quia nulla ratione oſtendi poteſt, vires rerum inferiorum intrinſecam à cælo dependentiam habere. quid enim igni vt comburat ſtuppam & ligna iniecta, cum motu locali primi Mobilis? ſed ideò tantùm motus iſte à Deo inſtitutus eſt, vt lumen & vis aſtrorum deferatur circum terram, & ita omnibus communicetur.

55 Tertiò patet, Hunc mundum inferiorem tribus potiſsimùm mediis & quaſi adminiſtris gubernari. Primò, Vi impreſſa cuique propria: Deus enim ſingulis rebus vires dedit, parteſque ac membra formauit, prout cuiuſque naturæ congruebat. Hæ vires ſunt velut inſtrumentum Dei, quo omnes rerum naturalium actiones cuique rei accommodatas perficit, & ratione cuius ipſe auctor eſt illarum omnium; ſicut qui ſagittæ impetum ad motum impreſsit, eſt auctor illius motus. Secundò, Per motum cæleſtem, quo ſolem & ſalutaria aſtra adducit & abducit, ortus ac interitus viciſsitudinem perficit: omnia naſci, creſcere, matureſcere facit, & rerum corruptibilium ſpecies perpetuat. Tertiò, Per miniſterium Angelicum, quo res à diaboli furore, qui eas vel deleret, vel in perniciem hominum conuerteret, tuetur; & multa in rebus præter naturalium cauſarum ordinem efficit, etſi ad hoc interdum etiam dæmonum opera vtatur. Supererant ad huc aliqui alij Prouidentiç actus: nam ſeptimus erat, Illuminatio creaturæ rationalis; octauus, Redemptio; nonus,

Iustificatio; dicimus, Iudicium extremum; vndecimus, Remuneratio. Verùm de his dicendum in Misericordia & Iustitia.

CAPVT IX.

De fructu considerationis diuinæ Prouidentiæ.

Primus fructus, Magnam affert animo consolationem.

56 CONSIDERATIO *diuinæ prouidentiæ* multos in nobis parit fructus, sed potissimùm quatuor insignes. Primò, Magnum solatium & animi tranquillitatem in ista rerum perturbatione. Cùm enim perpendimus hunc mundum (in quo pleraque casu potiùs quàm diuina prouidentia euenire, & malitia præualere impuneque grassari videtur) tanta prouidentia, tanta ratione & consilio gubernari; facilè animos nostros componimus, & in diuina prouidentia acquiescimus, etiamsi impios dominari, pios opprimi, religionem euerti, & iustitiam extingui videamus: nihil enim horum fieret, nisi Deus singulari nutu permitteret; non permitteret autem, nisi iustissimæ rationes ei suppeterent, atque adeò nisi melius esset sic permittere quàm impedire. Nec refert quòd grauia inde incommoda, & animarum plurimarum iactura sequatur, quia etsi ob eam causam meritò dolere debeamus; dolor tamen iste moderatus esse debet, quia placuit Deo ob iustissimas causas sic permittere, qui potens est omnia ista sarcire, & suo tempore ex magnis malis nouit maiora bona excitare. Quid tristius lapsu generis humani? & tamen Deus inde tantum bonum elicuit, vt lapsus ille videatur fuisse optabilis. Et quamuis possint res à Deo meliùs gubernari ad commodum horum vel illorum, non tamen idcircò meliùs absolutè: quia non meliùs ad vltimum finem, quem supremus moderator potissimùm intendit; qui est perfectio vniuersi, vel potiùs gloria Dei, seu diuinarum perfectionum manifestatio, quo fine diuina prouidentia frustrari non potest. Quidquid enim euenerit, semper ex eo diuina gloria reddetur illustrior.

57 Nec refert quòd hæc sapientia modò in gubernatione mundi non ita appareat; imò Deus tam parcè & tenuiter rebus humanis miscere se videatur, vt plurimi de Numine & Prouidentia dubitent: quia posteà suo tempore perspicuè se ostendet, nimirum quando quidquid modò inordinatum esse permisit, in ordinem redigeт, suoque loco & statui congruo assignabit. Tunc veluti in speculo cernetur totus humani generis per orbem diffusi decursus, & simul tota prouidentiæ ratio, seu gubernandi forma, qua Deus tum ge-

neratim in singulis regnis, oppidis, familiis; tum speciatim cum singulis est vsus. Sicut enim singulorum patescent facta bona & mala, vt constat ex Apostolo 1. ad Corinth. 4. (*qui illuminabit*, inquit, *abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*) ita etiam apparebit (præsertim beatis) specialis prouidentiæ modus, quem singulis adhibuit, vt clarè pateat quanta benignitate & patientia erga peccatores sit vsus; & quàm quisque illorum siue plus siue minùs sit inexcusabili; denique, quàm ista prouidentiæ ratio qua vsus est, fuerit & naturis rerum & gloriæ diuinæ manifestandæ accommodata.

58 Secundus fructus, Tollit murmurationes, quæ aduersus Deum fieri solent. Murmurant enim interdum quidam contra Deum, quòd illos miseriis & calamitatibus inuolui sinat; quòd paupertate, fame, siti; quòd æstu & frigore, mœroribus & angoribus, doloribus, morbis, & aliis incommodis, quasi vel Deus curam ipsorum non habeat, vel etiam iniustè hæc irroget. Sed reprimitur impius iste animi motus, si cogitemus, Deum hæc omnia sapientissimè, benignissimè, & ob iustissimas rationes immittere vel permittere. Nec aliter ipsosmet qui nunc murmurant facturos, si tanta sapientia & bonitate pręditi essent. Primò, Quia decet supremum moderatorem, qui res omnes satis ex parte sua ad bonum instruxit, vt eas sinat agi suis motibus, nec assiduè earum ordinem mutet, aut impetum inhibeat. Et quidem si de causis naturalibus agatur; an semper impediet ventos, imbres, fulmina, æstus, frigora, nebulas, & alia huius generis, quando huic vel illi homini, huic vel isti loco videntur nocitura? Habeant ista cursum suum, nec propter priuata damna vniuersalis ordo rerum turbandus, aut cursus naturæ cohibendus, præsertim cùm, etsi his obsint, aliis prosint. Si autem causæ sint liberæ, multò magis sibi sinendæ, ne bonum sit coactum; quia omnis coactio & necessitas meriti rationem extinguit. tanta enim est virtutis dignitas, & vitij turpitudo, vt omnes spontè illam complecti, hoc fugere debeant. Si quid à recto ordine deflexerit, ipse facilè suo tempore emendabit & restituet.

Secundus fructus est, Quòd tollat murmurationes contra Deum.

Causæ cur Deus permittat bonos affligi.

Primò, Decet supremũ moderatorem vt sinat res ferri suis motibus.

59 Deinde, Quia istæ calamitates sunt fructus partim mortalitatis nostræ, partim peccati originalis; & congruunt huic nostro statui & loco. Itaque Deus ista permittit, primò, vt nosipsos nouerimus, nempe quales ex nobis simus, & quantis malis absque Dei supernaturali beneficio obnoxij: deinde, vt sciamus quantum mali inuexerit peccatum: denique, vt cogitemus nos esse in loco exilij, non in-

Secundò, Sũt fructus nostræ mortalitatis & peccati originis.

patria; in valle lacrymarum, non in paradiso voluptatis; in loco pœnitentiæ & certaminis, non gaudij & triumphi. Etsi enim natura nostra per se istis omnibus malis sit obnoxia; tamen singulari Dei protectione ante peccatum hæc omnia impediebantur, & semper impedita fuissent, si peccatum non superuenisset. Ita enim Deus cohibuisset & gubernasset res omnes quæ in mundo sunt, vt nullum detrimentũ, nullámve molestiam homini possent adferre. Verùm patrato peccato sublata est illa protectio, & natura ad suam relapsa sortem, his omnibus est exposita & subiecta. Hæc est igitur naturæ nostrę conditio, eò quòd inter species naturæ rationalis sit omnium infima & imperfectissima. Hic etiam est fructus peccati communis, quo diuinum illud donum, per quod ista omnia impediebantur, est euersum & extinctum. Denique hęc est conditio nostri exilij, vt ardentiùs ad patriam adspiremus.

Tertiò, sæpè graniora commeriti.

60 Tertia causa est, Quia ista omnia sępè nostris peccatis sumus cõmeriti. Si enim vel ob vnicum peccatum mortiferum æternas pœnas inferorum mereris; cur durum tibi videatur, etiamsi omnibus huius vitæ calamitatibus in vnum conspirantibus propter illud affligaris? Imò cur non reputetur id summa clementia, cùm huius afflictionis ad illam nulla sit proportio, siue acerbitatem spectes, siue durationem? Hæc enim est temporalis & momentanea; illa æterna, nullis vnquam sæculis finienda aut mitigãda: hæc est leuis & toleratu facilis; illa prorsus intolerabilis, omnis acerbitatis æstimationem superans. Quid ergo si plurima & pænè innumera peccata mortifera commiseris, nónne infinitę clemẽtiæ erit, si omnia illa leuibus huius vitæ flagellis vindicentur & expiẽtur? Sic ergo quisque apud se in afflictione cogitet, Millies inferorum incendia sum commeritus, cur hoc breue & leue malum non æquo animo feram? cur benignissimæ Dei prouidentiæ tam clementer me tractantis, & æternas grauissimasq; pœnas in momentaneas & leues mihi commutantis gratias non agam?

Peccata venialia merentur afflictiones huius vitæ.

61 Addo etiam, peccata venialia huiusmodi temporales afflictiones mereri. Sicut enim quædam bona opera iniquorum, etsi non mereantur vitam æternam, tamen merentur aliqua bona temporalia, vt diuitias, honores, imperia, teste S. August. l. 5. De ciuit. Dei cap. 15. ita quædam opera mala iustorum non merentur quidem pœnas æternas, tamen merentur temporalium amissionem, & similes afflictiones. Quare etiamsi numquam aliquod peccatum mortiferum commisisses, tamen non idcircò deberes existimare te

imme-

immerentem affligi, sed reputare animo, te illa & multò maiora commeritum.

Quarta causa est, Quia ista omnia sunt nobis virtutum vel exercitamenta vel instrumenta, & seges magnarum coronarum, si benè voluerimus vti. Multorũ Sanctorum virtus consopita iacuisset in tenebris, nec ita coram Deo & hominibus splenduisset, nec ipsis tantam gloriam in cælis peperisset, nisi tribulationibus excitata & exercita fuisset. Vnde Iacobi 1. dicitur: *Patientia opus perfectum habet.* Facile enim est Deo seruire cùm nihil aduersi se offert, cùm omnia ad votum suppetunt; cùm nihil naturę aut studiis nostris incommodat; neque inde conspici potest, quantum quis profecerit, sed si in aduersis perstet, nihilque de pietatis studio remittat, si grauia incommoda propter Deum sustineat, nec se vllo modo vinci aut inclinari sinat; signum est magnos in pietate progressus fecisse. 63. Hoc sensu dictum est, *Patientia opus perfectum habet.* Accedit summa afflictionum vtilitas: nam vt Apostolus 2. ad Corinth. 4. ait, *momentaneum & leue tribulationis huius, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Has igitur & similes rationes spectat diuina prouidentia cùm nobis afflictiones immittit, vel obuenire sinit; quas si considerauerimus, cessabit omnis aduersus illam murmuratio. *Quartò. Exercitatio virtutis.*

64 Tertiò, Tollit consideratio prouidentiæ anxiam rerum huius vitæ sollicitudinem. Ostendit hoc pulcherrimè Dominus Matthæi 6. & Lucæ 12. Si enim diuina prouidentia pascit volatilia cæli, prouidens eis alimenta, tegumenta, cubilia; si flores qui nihili æstimantur, tam pulchrè vestit & ornat: quantò magis seruis suis quos adoptauit in filios, quos prædestinauit ad regnum, qui vbique illi placere student & gloriam promouere, de necessariis prouidebit? Vbi tamen Dominus non excludit moderatam sollicitudinem & diligentiam, sed potiùs requirit; nam nec auiculæ pastum & nidos sine aliquo labore obtinent: sed excludit nimiam anxietatem, quæ totum animum hominis occupet, & in temporalia tamquam præcipua bona intentum teneat. Singulis enim rebus ea adhibenda cura, quam pro sua quæque præstantia & dignitate vel necessitate meretur. Itaque prima, summa, intentissima cura impendenda negotio salutis, & iis quæ huic necessaria vel conducibilia; secundaria seu moderata, rebus necessariis ad hanc vitam: superfluis autem, vel etiam impedimenta saluti adferentibus, vt sunt diuitiæ, honores, voluptates, nulla. Hæc enim cuiuis sapienti fugienda *Tertius fructus, Quòd tollat anxiã sollicitudinem rerum huius vitæ.* *Prima cura sit salutis.*

Math. 6. potiùs quàm sectanda. Hunc ordinem insinuat Dominus cùm ait: *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia* (vitæ
Lucæ 12. necessaria) *adiicientur vobis.* Eódem pertinet quod subiicit Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex* (ne vobis desint vitæ necessaria) *quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* quasi dicat: Si regnum cælorum vobis dare statuit, quantò magis suppeditabit vobis ista temporalia & infima? Neque id parcè faciet & malignè, instar vitrici; sed liberaliter & copiosè tamquam benignus pater, vt nihil desit pro statu & conditione cuiusque. Si enim inimicis suis, à quibus quotidie offenditur & blasphematur, tam effusè omnia subministrat; cur in suos famulos, qui toti in eius obsequium & gloriam intenti, sit restrictus, & rerum necessariarum penuria eos laborare sinat? Vnde Psal. 30. Propheta ait: *Iunior fui, etenim senui; & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Tota die miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit.* *Iustum* intelligit eum qui eximiè iustitiæ est deditus, & iuxta monitum Domini, *primùm quærit regnum Dei, & iustitiam eius*; nempe qui totus bonis operibus, & præsertim misericordiæ est intentus. Exempla habemus in Abrahamo, in Iacob, in Ioseph, in Moyse, Iob, Dauide, Tobia, Daniele & sociis, vt omittam innumera noui Testamenti. Nec obstat quòd Dominus huiusmodi in grauem interdum inopiam sinat incidere; quia id fit subinde ad maiorem probationem & coronam. sed ea res ordinariè non est diuturna: nam vel Deus eos eripit ex hoc mundo, vel opportunitatem offert illius miseriæ depellendæ.

65 Quartò, Parit maximam in periculis fiduciam. Cùm enim Deus maximam suorum prouidentiam & curam gerat, & nihil sine ipsius nutu & prouidentiæ consilio fieri possit; non est quòd magnopere timeamus vel hominum potentiam, vel dæmonum terriculamenta, vel bestiarum sæuitiam, vel quiduis aliud quod creatura possit inferre. Non enim sinet aliquid nobis irrogari, quod non cedat in magnum bonum, si ipsi nobis non defuerimus, & illud quo par est modo exceperimus. Nam, vt ait Apostolus ad Rom. 8. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Itaque illa omnia accipienda tamquam de manu Dei, sine cuius nutu fieri nequeunt; sicut Dauid excepit maledicta Semei 2. Reg. 16. *Sinite*, inquit, *illum. Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid.* vbi maledictionem illã ad ipsum castigandum à Deo solùm permissam, tamquam præceptam excipit. Et Iob calamitates, quas ei per se &

Quartus fructus, Fiducia in periculis.

per membra sua intulit diabolus: *Dominus,* inquit, *dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, sic factum est: sit nomen Domini benedictum.* hìc mala à diabolo, Dei dumtaxat permissu irrogata, tamquam ab ipso Deo illata acceptat.

66 Nihil hæc omnia nobis possunt obesse, sed plurimùm proderunt si ipsi velimus. Vnde Dominus Luc. 21. cùm loqueretur de persecutionibus, quæ Apostolis & viris Apostolicis imminebant, volens ostendere illas quantumuis magnæ essent futuræ, nihil ipsis nocituras, ait: *Et capillus de capite vestro non peribit. in patientia vestra possidebitis animas vestras,* quasi dicat: Nihil illas curetis, quia ne in minimo quidē vobis oberunt; quin potiùs maximum commodum adferent. nam illas patienter ferendo, acquiretis æternam animæ salutem. Quamuis enim auferantur bona, & corpus suppliciis excrucietur, parum ea afflictio durat, & mox omnia infinito cum fenore restituentur. Hac consideratione Apostoli, Martyres, & Sanctorum reliqui se adeò intrepidos & fortes in periculis præstiterunt. Sic B. Pater noster Franciscus Xauerius inter Iaponios in ipsum frementes & mortem præsentem minitantes, imperterritus & securus egit, nihil de acri illa superstitionum & impietatis refutatione remittens.

CAPVT X.

Recollectio precatoria, de Prouidentia diuina.

67 TVA, *Pater, prouidentia gubernat* omnia, *pertingens à fine ad finem,* ab extremis cælorum ad ima terrarum, à supremo spiritu ad infimum vermiculum, *fortiter, & disponens omnia suauiter.* Sap. 14. Sap. 8. Fortissimus est eius attactus, quo creantur & sustentantur omnia: suauissima dispositio, qua singula pro naturæ conditione suis locis & ordinibus collocantur, suos in fines diriguntur, suosque motus agere sinuntur. Non fortuito atomorum concursu, aut elementorum acri conflictu, aut sponte sua mundus iste coaluit, vel emicuit in lucem, sed prouidentiæ tuæ consilio & vi. Quomodo enim res tanti ingenij & artificij, in qua omnia summa ratione & proportione, summa pulchritudine, symmetria & eutaxia constant, sine ratione & sapientia fieri potuisset? 68. Tua prouidentia hæc omnia ab æterno excogitauit, concepit, distinxit, digessit, ordinauit. Hæc singulorum species, mensuras, formas, partes, qualitates, indoles definiuit; vires multiplices & instrumenta veluti panopliam

Omnia ab æterno constituta in diuina prouidentia.

quamdam ad proprias functiones, suique defensionem attribuit: hæc omnibus fines præstituit, causas destinauit, & omnia quæ rei cuique sunt cōgrua, prouidit. In illa, omnia hæc ex antiquis, & priusquā terra fieret, constituta, vbi etiam ordo temporum sine tempore est; nec quidquam ibi noui occurrit, vbi ante omnia tempora extitit, quidquid pro temporum varietate in lucem promitur: mutabilium enim dispositionem immutabilis illa ratio continet, vbi sine tempore simul sunt, quę in tempore non simul fiunt, quia tempora non simul currunt. Ibi mutabilium omnium immutabiles stant causę, & omnium temporalium æternæ lucent rationes, & omnium contingentium fixæ sunt necessariæ radices, & omnium agentium ac operationum stabiles præscriptæ leges, & determinati fines. Ibi cuique pro meritis salus constituta vel exitium, decreto firmo, indelebili, irreuocabili, tabulis plusquam adamantinis inciso. Ibi extant decreta & sanctiones de rebus omnibus, de earum ortu & progressu, functionibus & effectis, euentis & interitu; quibus temporibus, momentis, locis, causis, quo ordine & modo horum singula sunt futura. Sine prouidentiæ tuæ legibus nihil omnino nascitur, nihil occidit, nihil operatur, nihil mouetur, nihil quiescit. 69. Illa ad suos omnia fines destinat, & singulis intimè insidens ac præsidens, propriam cuiusque indolem format ac inserit, & per eam rem quamlibet in congruas cuique functiones & proprios fines dirigit. Quid enim est aliud cuiusque rei ingenium & natiua propensio, quàm tuæ prouidētiæ vestigium & impressio? Hinc res omnes ratione carentes, tanta ratione operantur, & in fines suos, quos nec animo percipiunt, nec vllo modo cognoscunt, tam ordinatè tendunt. Quanta arte araneus telam è suis visceribus texit, plagulas tendit, venatum muscarum instituit? Quanta subtilitate & industria apiculæ struunt fauos, formant hexagonos vtrimque loculos sobolis matrices, & nectarei succi apothecas; colligunt cælestem rorem, & alia mira in commune veluti in quadam republica gerunt? Omitto admirabile auicularum ingenium in extruendis nidis ad suam quietem & tutelam, pullorum procreationem & educationem. Omitto stupendam bombycum indolem in texendis tenuitate penè inuisibili filis sericis, in concinnandis filorum glomere loculis, quibus veluti sepulchralibus tumbis inclusi immoriantur, vt post aliquot menses reuiuiscentes & ex sepulchris suis egredientes palingenesiam nobis adumbrent. Alia innumera prætereo tum in animantibus, tum in

Iudicium extremum in prouidentia diuina iam peractum.

Ex vi prouidentia prouenit vt singula operentur ac si ratione prædita essent.

plantis, quæ tanta ratione, arte & prouidentia fiunt, vt maiore fieri non possint: non sua quæ ipsis inhæreat, sed tua quæ ipsis assistit, quæque vestigium & specimen quoddam sui ipsis imprimens, ita operari facit, ac si summa prouidentia & arte præditæ essent. Omnis igitur actio & omne opus naturæ, est actio & opus tuæ sapientiæ & tuæ prouidentiæ. Nec aliter omnia secũdum legem tuæ prouidentiæ agunt, quàm si eius plenam notitiam possiderent.

70 Rationalem tamen naturam excipio, quæ cùm suæ cuiusdã prouidentiæ sit particeps & libera, sæpè non tuæ prouidentiæ directioni se accommodat, sed sua prouidentia & arbitrio viuere cupit. Hinc omnis peccati fons, omnis calamitatis origo. Non tamen hoc absq; prouidentia tua geritur. Etsi enim creatura rationalis dum peccat, secundùm legem quam illi statuisti non agat; non tamen absque prouidentiæ lege agit, à qua & vires habet, quibus in suam perniciem abutitur; & sinitur agere ea quæ absque eius permissu agere non posset; & certis circumscribitur limitibus, ne aliter aut amplius malè agat, quã tibi permittere visum fuerit. Sic omnia intra prouidentiæ tuæ ambitum conclusisti, vt illam nihil possit effugere; ita omnia illi subiecta, vt eius iugum & dominatum excutere non possint.

Sola natura rationalis se subtrahere nititur ordini diuinæ prouidentiæ.

71 Væ peccatoribus, qui eius gubernationi & legibus subtrahere se conantur, & sua prouidentia, suis placitis & arbitrio viuere. Dũ enim subducunt se prouidentiæ dirigenti ad vitam, incidunt in prouidentiam destinantem ad mortem: & dum recedunt ab ordine benignitatis & misericordiæ, incurrunt in ordinem seueritatis & iustitiæ: & dũ excutiunt iugum suaue diuinorum præceptorum, subeunt iugũ crudele dæmonum & æternorum suppliciorum. O insaniam sanguineis lacrymis deflendam! Quis mentes mortalium ita fascinauit, & in tantam amentiam adduxit?

Dum subtrahunt se vni prouidentiæ ordini, incidunt in aliũ.

72 Infelices quoque Religiosi illi, qui cùm à tua prouidentia se gubernari per suos Superiores sinere deberent, sua prudentia & consilio viuere volunt, non secùs de se solliciti, ac si nullius curæ subessent. Subtrahunt enim se suauissimo & certissimo illi prouidentiæ ordini, quo securissimè & fructuosissimè ad salutem directi fuissent. Varij enim sunt prouidentiæ tuę modi, variæ series gubernationum & gratiarum, cuique magis vel minùs accommodatæ & salutares. Felix ille cui eum prouidentiæ ordinem, eam gubernandi rationem adhibes, quam nosti maximè salutarem illi fore, & copiosissimi fructus. Nihil in hac vita optabilius, nihil beatius

Periculum Religioso, si ordini obedientiæ se subtrahere nitatur.

quàm sub tali ordine & directione cursum vitæ peragere, ex qua tam certa salus, & tantum æternæ gloriæ emolumentum. At meritò credi potest eam gubernandi formam viro religioso salutarem esse præ cęteris, qua illum prouidentia tua per Superiores illius in cursu vitæ, in officiis, functionibus, missionibus, mansionibus, studiis, cęterisq; omnibus dirigit: alioquin cur perfecta & cæca obedientia tantopere à sanctis Patribus laudaretur? cur à sanctissimis viris & sapientissimis ita frequentata esset & culta? cur securissima ad salutem prædicaretur via? cur Dominus ipse adeò eam commendasset, suasisset, eiusque tanta præbuisset nobis exempla?

Via tutissima Religioso, est directio Superiorum, quos loco Dei habet.

73 Itaque dubitandum non est, quin si quis huic formæ prouidentiæ se tradat, & veluti in vlnas eius se proiiciens, ab ea se duci in omnibus sinat, viam ille certissimam adipiscendæ salutis teneat. Qui verò ab ea se subducit, sua se prouidentia regere volens, magno periculo se exponit, ne in illum prouidentiæ incidat ordinem, in quo à salute excidat. Hæc enim ratio ab omnibus sanctis vituperatur, & periculosa iudicatur saluti, quantumuis in speciem sancta videatur & salutaris. Extant exempla plurima eorum qui hac viâ perierunt; nulla eorum qui perierint istâ, aut quibus minùs benè cesserit. Quomodo enim non optimè cedat, quod tu ipse suasisti, ad quod feliciter dirigendum te obstrinxisti? Hanc ergo viam indeclinabiliter teneã, hanc vsque ad extremum vitæ spiritum sequar, quam tu ipse, & qui Spiritu tuo afflati, præ cęteris commendarunt.

Prouidentia diuina numquam in sui dispositione fallitur.

74 Numquam prouidentia tua in sua dispositione fallitur, nouit enim priusquam statuat, quidnam ex quauis hypothesi & dispositione sit euenturum: vnde etiam numquam suo frustratur effectu & fructu. Etsi enim inferiorum causarum ordines, qui prouidentiæ tuæ sunt quædam participationes vel impressiones, ob imperfectionem & mutabilitatem suam sæpè deficiant, nec ad finem causis illis præstitutum perducant; numquam tamen tuæ sublimis prouidentiæ ordo ac dispositio proprio sibique commenso fine frustratur, sed hunc semper assequitur. Quod etsi modò nondum appareat durante adhuc mundi cursu, & termino quò tendunt omnia nondum adducto; vbi tamen decurso stadio suo ad metam peruenerit, clausulaque postrema imposita fuerit, nec vlteriùs humanarum rerum excurret volubilis rota: tunc se vis prouidentiæ aperiet, & correctis omnibus causarum inferiorum erroribus, omnibusque in ordinem firmissimum & sempiternum redactis, clarè perspicie-

tur quàm ſapienter, quàm ſuauiter, quàm congruè naturis rerum & ſaluti mortalium, quàm conuenienter diuinæ gloriæ, omnia ab ipſa adminiſtrata fuerunt.

75 Hæc igitur ſublimis prouidentia tua mihi ſemper ob oculos verſetur, & quidquid proſperi vel aduerſi obuenerit, ab illa duci & pendere intelligam, deque benefica manu tua excipiam. Nihil enim fit in tempore, quod ab illa ob iuſtiſſimas cauſas non ſit diſpoſitum in æternitate. Hæc mihi in aſperis ſit ſolatio; hæc animum turbidis mundi in rebus, in regnorum, religioniſque ſacræ, & animarum cladibus turbatum afflictumque componat & tranquillet. Omnia enim prouidentia tua ſapientiſſimè diſponit, & quidquid erratum fuerit à creaturis, quidquid ab ordine receſſerit, ita corriget & in ordinem rediget, vt in omnibus gloriæ tuæ maieſtas magis reſplendeat, quàm ſi omnia primum ordinem in quo poſita fuere, tenuiſſent.

Omnia placide à manu diuinæ prouidentiæ excipienda.

76 Non patitur quidem huius vitæ conditio & lex charitatis, vt proximorum damnis & exitiis, diuinæque maieſtatis iniuriis non tangamur, non affligemur; abſque huiuſmodi ſtimulo vix ad opitulandum excitaremur. ſed adhibenda moderatio; & vbi res peractæ ſunt, vel deſperatæ, nihilque opera & preces noſtræ poſſunt adferre præſidij, expedit inanes mœrores depellere, & prouidentiæ tuæ contemplatione animum ſolari. 77. Hæc mihi fiduciam pariat in terroribus, ſecuritatem in periculis, robur in arduis, tranquillitatem in turbulentis, tolerantiã in aduerſis, æquitatem animi in futurorum expectatione. Hæc vanas à mente noſtra ſolicitudines depellat, perinde ac ſi à ſola prouidentiæ tuæ benignitate omnia prouenirent; & ſimul ea ſedulitate rebus agendis intentam faciat, quam earum magnitudo & ſtatus poſtulat. Noſtram enim cooperationem, noſtrumque ſtudium poſtulat prouidentiæ tuæ gubernatio; ſed ſuperuacaneam curàm, & anxietatem in rebus temporalibus negotiiſque huius vitæ reſpuit & damnat. 78. Hæc omnia mea diſponat & regat vſque in finem, ſicut ſaluti meæ & gloriæ ſuæ expedire nouit, ſiue per proſpera, ſiue per aduerſa, per honorem vel ignominiam, per infamiam vel laudem, per abundantiam vel inopiam, per morbos vel ſanitatem; per vitam vel mortem; nihil excipio, nihil refugio. Hoc vnicum & antiquum votum meum; Fac mecum ſicut ſcis profuturum ſaluti meæ & gloriæ tuæ, vt te in omnem æternitatem contempler & admirer, amem & honorem, laudem, benedicam & glorificẽ in omnibus & ſupra omnia. Amen.

Nõ excludit affectum cõpaſsionis, ſed moderatur.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER DVODECIMVS,

DE MISERICORDIA DEI: ET OBITER DE PATIENTIA, MANSVETVDINE, ET CLEMENTIA EIVSDEM.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit Misericordia.

1 MISERICORDIA est virtus incitans voluntatem ad opitulandum alienæ miseriæ, eamque depellendam. Potest autem quis ad hoc incitari vario intuitu & fine. Primò, Ob vanam gloriam, sicut Pharisæi, qui eleemosynam daturi canebant tuba; specie quidem congregandorum pauperum, sed reuerà, vt toti mundo suum opus ostentarent, & inde laudem ac existimationem captarent: de quibus Dominus ait: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Sic non est virtus, sed vitium cenodoxiæ. Secundò, Ob quemuis alium finem inhonestum: & sic pertinet ad illud vitium, cuius affectu imperatur; vt si des eleemosynam vt pertrahas ad hæresim, ad libidinem, ad homicidium, contrahet malignitatem illius

Matthæi 6.

lius-

lius peccati, & pertinebit ad vitium illi respondens. Tertiò, Fieri potest ob finem honestum; & sic erit opus imperatum ab ea virtute, quæ illius honesti rationem respicit, poteritque esse opus Religionis, vel satisfactionis, vel charitatis, &c. prout ex affectu harum virtutum procedit.

Actus externus misericordiæ potest ex affectu diuersarum virtutū procedere.

2 Sed difficultas est, vtrùm misericordia sit virtus à cęteris, præsertim à charitate, distincta. Videtur non esse: nam in opere misericordiæ non conspicitur vlla ratio honesti propria, quę ad aliam virtutem non pertineat. Vel enim tollis alienam miseriam, & opus misericordiæ præstas, vt te importunitate petentis liberes, sicut amicus ille in parabola Domini, qui nocte surgens panes amico commodauit, non quia amicus, sed vt improbam importunitatem eius à se excuteret. Et Petrus Telonarius, qui importuna pauperis quiritatione excandescens, arreptum panem in illum veluti lapidem iracundè contorsit; vt in vita B. Ioannis Eleemosynarij refertur. Verùm hoc modo nō est virtus, sed potiùs amor proprius: nō enim intenditur leuatio miseriæ alienæ, aut aliqua alia ratio honesti; sed depulsio incōmodi proprij, quæ per se est indifferens, omni virtutis laude carens. Huic tamē potest esse coniunctus affectus miseriæ alienæ subleuandę, qui ad virtutem pertinet: & fortè ratione illius, eleëmosyna illa Petri Telonarij in visione ostensa est aliquo modo placuisse Deo.

An sit virtus distincta.

Lucæ 11.

Vel id facis, quia cupis vt ei benè sit; & sic est actus charitatis seu dilectionis proximi. Dilectio enim primò & immediatè inclinat in bonum alterius, illud volendo & procurando non sui commodi causa, sed tantùm vt illi benè sit; secundariò & ex consequenti, in depulsionem mali. eiusdem enim rationis sunt, velle & procurare alteri bonum, & dolere eius malo, illudque depellere: alterum enim ex altero sub vna ratione formali obiectiua oritur. Vis enim & procuras illi bona, vt ei benè sit; ob eumdem finem odisti, & depellis eius malum. Confirmatur; Quia affectus fugæ fundantur in affectibus prosecutionis, & ad eamdem virtutem pertinent; sicut etiam in actibus intellectus eiusdem scientiæ est, assentiri alicui veritati, & negare eius oppositum. Itaque hac ratione misericordia nihil videtur esse aliud quàm charitas inadæquatè spectata, quatenus nimirum respicit depulsionem miseriæ, & extendit se ad suum secundarium actum. Denique, vel tollis miseriam alterius non eo affectu, vt illi benè sit, sed ne illi sit malè; nimirum quia incongruum & inordinatum tibi videtur, eum, qui eiusdem tecum est naturę,

tantis conflictari miseriis, cùm tu tam commodè habeas. Inter benè enim & malè, fœliciter & infortunatè se habere, est status quidam medius, notabili carens & molestia & commodo.

Qua ratione possit ſit vni peculiaris virtus.

3 Si ergo tantummodò in opere misericordiæ spectetur, vt is qui afflictus est, illa notabili molestia careat, non autem vt ei benè sit, nec habeatur ad illum affectus amicitiæ (vt cùm inimico, qui maiore quã velis calamitate oppressus est, subuenis ad hoc solùm, vt illo excessu calamitatis liberetur) sic misericordia videri possit virtus distincta à charitate & cęteris; nam spectat propriam & particularem rationem honesti, quam aliæ non respiciunt. propriam enim laudem habet, miseriam proximi, & illud inordinatum quod ex miseria illius resultat, tollere.

Huic tamen sentẽtiæ obstare videtur, quòd misericordia hoc modo considerata, semper supponat & includat aliquam communionẽ & affectum illius communionis, ratione cuius apprehenditur inordinatio in miseria alterius. Videtur enim nobis inordinatum & incongruum, cum qui nobiscum est eiusdem naturæ, vel Religionis, vel officij, vel sanguinis, vel patriæ, vel studij, istis miseriis conflictari, cùm nos tam commodè agamus, & illi possimus subuenire. Itaque volumus tollere veluti dedecus naturæ, Religionis, patriæ, &c. idque ex affectu ad illud in quo est communio. Itaque si ex affectu communis naturæ id faciamus, videtur pertinere ad aliquam beneuolentiam generis humani; si ex affectu Religionis Christianæ, ad virtutem Religionis; si ex affectu patriæ, ad pietatẽ in patriam. & sic de cęteris. Pari modo beneuolẽtia erga aliquẽ ratione cõmunis naturæ, ratione Religionis, ratione patriæ, ratione sanguinis, ad diuersas virtutes pertinet. Ex quibus videtur cõfici, misericordiam hoc modo non esse specialem virtutem, sed diffundi per omnes & quamlibet virtutem, quatenus intuitu & affectu proprij boni ac honesti miseriam ab aliquo depellit, misericordiam vocari.

Quomodo sit virtus à ceteris distincta

Dici tamen potest, in tollenda miseria naturæ rationalis, vel humanæ, esse peculiarem rationem honesti; quatenus ea videtur incongrua illi naturæ per se spectatæ, adeò præstanti & sublimi; etiamsi id non fiat ex singulari affectu erga illam naturam, aut erga aliud bonum quod tibi cum altero sit commune; & hac ratione misericordiam esse specialem virtutem à cæteris distinctam. Cùm autem ex peculiari affectu boni seu honesti alterius virtutis hoc fit, tunc actum externum misericordiæ imperari ab illa virtu-

te; & ad illam virtutem pertinere propriè affectum internum, vnde opus externum miseriam subleuans proficiscitur.

Dices, Affectus tollendi alterius miseriam, est affectus displicentiæ & odij erga illam miseriam tamquam erga malum: atqui omnis affectus odij erga malum nascitur necessariò ex affectu amoris erga aliquod bonum: ergo quomodocumque actus misericordiæ consideretur, necesse est vt procedat ex aliquo affectu ad aliquod bonum. Respondeo, Nos id non negare. Procedere enim potest ex affectu quodam quasi iustitiæ, quo quis cupit cuique rei inesse id quod ei secundùm naturam est consentaneum, etiamsi erga ipsam rem peculiarem affectum non habeat. Potest enim amari proportio & congruentia rerum, etiamsi ipsæ res non amentur. Ex hoc affectu prouenit, vt displiceat id quod ei dissentaneum seu malum, & velit illud tollere; quod est misericordiæ. Fateor tamen, opera misericordiæ ordinariè ex hoc affectu non procedere, sed potiùs ex affectu charitatis: ac proinde hanc virtutem non videri distingui à charitate, sicut suprà est explicatum. Hinc fit vt dilectio proximi ferè tota consistat in operibus misericordiæ.

Non videtur distingui à charitate.

CAPVT II.

Deo perfectissimè competere misericordiam, eamque duplicem vel triplicem.

4 SIVE misericordia spectetur, vt ex affectu beneuolentiæ miseriam tollit, (quo modo non distinguitur reipsa à charitate,) siue vt ex odio & displicentia illius ordinationis in natura rationali, (qua ratione videtur virtus distincta, & suæ speciei,) ipsa est perfectissimè in Deo. Cùm enim ipse omnis boni, omnisque perfectionis, cōmodi & felicitatis sit fons, auctor, & largitor; ipse quoque omnis miseriæ (vt quæ nisi collatione boni non tollitur) est peremptor & exterminator: in qua tollenda quatenus mouetur affectu beneuolentiæ, vt creaturę benè sit, est actus charitatis: quatenus verò displicentia illius inordinati, est actus distinctę virtutis misericordiæ. Sed quia Deus in tollendo malo potissimū spectat vt creaturæ benè sit, misericordiæ opera potiùs sunt charitatis, quā alterius virtutis, & ita ipsius misericordia est ipsa charitas inadęquatè considerata, nimirū vt tollit malum dilecti ex affectu quo vult illi bonum, vt ei sit benè & optimè.

Misericordia est perfectissimè in Deo.

An includat imperfectionem.

5 Nec obstat quòd *misericordia* videatur includere tristitiam & afflictionem animi, cùm cordis quamdam miseriam insinuet, quæ ex sympathia alienæ miseriæ concipitur; quia hæc afflictio non est de ratione misericordiæ, quæ simplicem affectum voluntatis ad opitulandum alteri significat; sed est solùm quid comitans misericordiæ affectum in nobis, qui proximi miseria spectata, ei compatimur & condolemus, à quo dolore tamquam à nobis notiori virtus ipsa nomen traxit. Vnde etiamsi in Deo non sit illa cordis afflictio, nisi metaphoricè: ipsa tamen misericordiæ virtus: cùm nihil imperfectionis includat, sed perfectionem potiùs summam, (si ipsa summa sit) supponat; in Deo formaliter & propriè existit. Simili modo in Deo constituenda est ira, non vt turbidum animi motum, qui humorum concitatione rationem obnubilet, sed vt simplicem voluntatis affectum ad vltionem accensum denotat. Quia tamen ira propriè significat motum animi bilem concitantem, misericordia verò simplicem subuentionis affectum, quamuis à miseria cordis nomen traxerit, idcircò ira in Deo ponitur metaphoricè, misericordia propriè.

Commendatur in Scripturis.

6 *Misericordia* Dei luculentissimè commendatur in Scripturis: & quia satis exprimi nequit, vt pote omnem cogitationem & sermonem superans, & omnem miserendi affectum includens, multis & variis modis & verbis proponitur. Exodi 34. *Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, & verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera atque peccata.* Psal. 85. *Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordiæ.* Similis verborum synathrismus, quo omnes misericordiæ modi & affectus insinuantur, habetur Sapientiæ 15. Ionæ 4. & alibi. Psalmus 32. *Misericordia Domini plena est terra.* & Psalmus 144 *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.*

Duplex in Deo misericordia.

7 Porrò duplex in Deo misericordia conspicitur; altera generalis, altera specialis: illa prior, hæc posterior: non per se & ratione affectus interni prior aut posterior; sic enim vtraque semper extitit, vt pote æterna: sed ratione operis externi, & effectus creati. illius enim effectus est prior, huius posterior.

Generalis est, qua ab initio tota creatura rationalis, Angelica & humana (& propter humanam totus iste mundus corporeus) ad bona supernaturalia, & statum beatum, quo deffectus nudæ naturæ tollerentur, est destinata. Cùm enim natura rationalis per se

sibique relicta, sit multis subiecta defectibus, imperfectionibus, & veluti miseriis: immensa Dei bonitas cùm statuisset illam ex nihilo cōdere, & donis omnibus naturę debitis exornare, videretque eam adhuc tot defectibus obnoxiam, & tanto à visione ipsius interuallo disiunctam, misericordia motus statuit illam ad ordinem supernaturalem, & æternorum bonorum suorum communionem, qua omnes illi defectus profligarentur, sublimare & attollere. Hæc est misericordia prima, de qua intelligi potest illud Prophetæ Psal. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* Si enim super omnia opera, ergo etiam super Angelos effusa. At quando, nisi cùm illos ad supernaturalem statum euexit? Effusa quoque super omnem creaturam corpoream; quia cùm hæc tota sic proper hominem, dum hic ad statum illum sublimem eleuatur, ipsa quoque simul attollitur, vt domus & habitaculum habitatoris sui dignitati congruat. Insinuat hoc Apostolus ad Rom. 8. *Vanitati,* inquit, *creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe; quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* & B. Petrus Epist. 2. cap. 3. *Nouos cælos & nouam terram secundùm promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.* Idem colligitur ex cap. 21. Apocalypsis, & 65. Isaiæ. Denique totam creaturam innouandam, & pro suo captu ad statum incorruptibilem & gloriosum subuehendam, est communis Patrum & Sanctorum doctrina.

Generalis & prima misericordia fuit subuectio naturæ rationalis ad statum supernaturalem.

8 Prima autem rerum productio, quatenus ex nihilo in suas species & naturas cum perfectionibus naturalibus sunt conditæ, non tam misericordiæ, qua depellitur miseria, quàm bonitati seu benignitati, quæ fons est omnis boni creati, anssignanda videtur. Cùm enim creatura penitus non esset, non erat propriè misera, aut vlli malo subiecta: nam malum est priuatio boni quod deberet inesse; vnde supponit subiectum existens qui insit, & qui bonum contrarium inesse possit. Si tamen malum & miseriam non ita strictè accipiamus, sed generaliùs pro quouis positiuo, priuatiuo, aut negatiuo, à quo natura abhorret; sic *non-esse* non paruum est malum, nec modica miseria: est enim summa imperfectio, summusque defectus totum bonum exhauriens, à quo omnis natura rerum vehementissimè abhorret. nihil enim natura ita refugit ac sui interitum. Vnde & animantia & homines grauissima mala perpeti malunt, quàm subire interitum, quasi hoc sit peius & miserabi-

Prima productio.

lius. Hoc modo triplex misericordia vel misericordiæ opus statui potest.

Triplex misericordia.

9 Prima est, qua res omnes, præsertim ratione præditæ, ex nihilo, in quo æternum retrò velut sepultæ delituerant, in suas naturas productæ sunt. Deus enim in tanto defectu tantaque imperfectione (qua maior animo concipi nequit) illas videns, misericordia quadam commotus statuit imperfectionem illam tollere, easque ex nihili sui tenebris in lucem essentiæ & vitæ educere, naturam formare, speciem distinguere, suisque facultatibus & ornamentis instruere. Secunda est, qua rerum totam naturam statuit ad supernaturalem statum extollere. Tertia est, qua naturam humanam à statu supernaturali prolapsam tum in peccatum, tum in suas naturales miserias, tum in mortem æternam, constituit reparare, & maioribus præsidiis supernaturalibus quàm anteà fulcire.

Prima misericordia.

Magna & admirabilis est misericordia prima, qua omnia ex profundo nihili educta, ad celsitudinem essentiæ & naturæ sunt euecta: infinitè enim melior est essentia cuiusque quam acceperunt, quàm nihilum vnde emerserunt. Verùm infinitè præstantior est misericordia secunda, qua omnia ad supernaturalem ordinem eleuata: nam infinitè præstãtior est gratia quàm natura, & status ille diuinus quàm conditio naturalis, & communicatio bonorum diuinorum, quàm omnia dona naturalia. Sed & hac misericordia infinitè præstantior est tertia, qua diuina natura copulata est humanæ in vnam personam, per quam nobis præstita redemptio, remissio peccatorum, iustificatio, & omne bonum. De prima & secunda misericordia satis dictum est Libro IX. De Benignitate diuina, & Libro X. De Dominio proprietatis. Nunc dicendum de tertia.

Secunda misericordia. *Tertia misericordia.*

CAPVT III.

De lapsu hominis: & cur homo potiùs quàm angeli lapsi redemptus.

De tertia misericordia.

10 PROLAPSA natura generis nostri in primo parente, fraude diaboli à statu supernaturali, & amissa iustitia originali cæterisque virtutibus, (fidem & spem excipio) subtracta etiam singulari illa Dei protectione ac directione, & partis inferioris obedientia, &

immortalitatis dono, in miserrimum statum incidit; neque aliud restaabat, quàm vt sibi relicta, suo pondere & impetu instar fluminis cuiusdam de peccato in peccatum ruens, per varios anfractus errorum & dolorum in pelagus exitij sempiterni deuolueretur. Tanta enim erat ad malum pronitas, vt nihil ferè nisi peccare posset; tantus impetus, vt à nemine nisi à solo Deo posset sisti ac inhiberi; ipsum verò malum tam atrox ac penitus inolitum, vt à nullo præterquam à Dei manu posset exscindi.

11 Deus igitur, cuius misericordiæ non est numerus, & bonitatis infinitus est thesaurus, intimis misericordiæ visceribus cõmotus, statuit nos ista multiplici miseria eripere, & rursum ad statum supernaturalẽ erigere. Verùm id nec ita conuenienter, nec satis fructuosè fieri poterat, nisi & pro peccato iustitiæ diuinæ æquiualẽs satisfactio exhiberetur, & fons quidam perennis ac inexhaustus, quo peccata, quotiescumque homines in ea inciderent, deleri possent, constitueretur. Parum enim fuisset, in pristinum gradum iustitiæ restitui, nisi etiam futuris lapsibus in tanta infirmitate & mali procliuitate fuisset consultũ. At neutrum illorum à pura creatura præstari poterat; nulla enim pro homine liberando poterat offerre pretium æquiualens, nulla etiam fontem perpetuæ remissionis & iustificationis construere. Tanta enim est vel vnius peccati mortiferi malignitas, tanta in maiestatem illam infinitam iniuria, vt omnibus Sanctorum, Angelorum, & hominum obsequiis, laudibus, cultibus, præcibus, humiliationibus, pœnitentiis, afflictionibus ex æquo, &, vt ita dicam, ad æquilibriũ iustamque æqualitatem nequeat compensari, vt infrà de Iustitia ostendetur. Cùm igitur nullum remedium nec in terra, nec in cælo malis nostris medendis, & bonis amissis recuperandis appareret, nec vllus Angelus aut vlla mens creata quidquam congrui auxilij posset inuenire; misericordia diuina inauditum, admirabile, ineffabile, incomprehensibile, omnibus sæculis, omnibus Angelis & hominibus obstupescendum excogitauit consilium; nimirum, vt Filius Dei, Sapientia genita, per quam facta sunt omnia, naturam nostram sibi copularet, & in ea ac per eam totum genus humanum repararet. Nisi enim reparator noster esset Deus, non posset exhibere pro offensione & iniuria à nobis in Diuinitatem commissa quidquam æquiualens: nec constituere perennem & indefectibilem reconciliationis thesaurum. Nisi esset etiam homo, cessaret meritum, cessaret satisfactio, cessaret exemplum, cessaret illa suauis &

Difficultas redemptionis.

Duo erant necessaria ad nostram reparationem.

Malitia peccati quomodo infinita.

naturæ congruentissima prouidentia, qua res per ea quę sui sunt generis gubernantur.

Cur homines prius quàm Angelos restituit

Vnus Angelus, si natura spectetur, æquiualet infinitis hominibus.

12 Sed cur potiùs genus humanum quàm cœtum angelicum qui ceciderat, reparare voluit? Vnus enim Angelus, si natura spectetur, æquipollet infinitis hominibus. cuius signum est, quòd infiniti homines infinito temporis tractu non possent sibi tantam comparare sapientiam, quanta vel in vno est Angelico spiritu; imò nec centesimã quidem illius partem. Deinde, omnes totius mundi exercitus, & tota generis humani multitudo omnibus suis armis instructa, non posset vel vni Angelo resistere, aut eius vim sustinere. cur ergo naturæ tam eximiæ non est habita ratio?

Bernardus Serm. 1. De Aduentu. Greg. lib. 4. Moral. c. 9.

Multæ sunt causæ, quarum hæ præcipuæ. Prima, Quia homo fraude naturæ superioris in culpam prolapsus est; angelus sponte sua. Et quãuis superiores fortè induxerint inferiores, videbant tamen isti alios suos socios pestiferæ suasioni resistentes, eorumque exemplo debebant confirmari.

Bernardus & Gregorius suprà.

Secunda, Quia genus humanum, exceptis duobus primis hominibus, voluntate aliena absque proprio consensu lapsum est: angeli suo iudicio, suo arbitrio, & propriæ voluntatis electione peccarunt.

Gregorius.

Tertia, Quia ob perfectissimam cognitionem, & solutum animi impetum, peccatum illorum erat incomparabiliter grauius: sicut ob eamdem causam illorum bona opera sunt maximè meritoria. Hominis notitia est multò obscurior, & affectus passionibus oblitus longè imbecilior. Vnde homini longa via & longum tempus merendi constitutum, Angelo breuissimum.

Lucæ 1.

Denique, Misericordiæ indoles est inclinare vbi maior miseria, abiectio, vilitas. *Deposuit* enim *potentes de sede, & exaltauit humiles.* Facile est Deo vilitatem naturæ cęlestium donorum pręstantia compensare. Vt igitur nostrum genus, non vt angelos redimeret, mirabile illud consilium suscipiendæ carnis humanæ misericordia diuina iniuit.

Maximum misericordiæ opus.

13 Hoc igitur post lapsum est primum & maximum misericordiæ diuinæ in nos beneficium, vtpote infinitum, & aliorum multorum, quorum singula infinitæ sunt æstimationis, origo & fundamentum; quo maximè Deus infinitum suum in nos amorem & misericordiam declarauit. De quo Dominus ipse Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quis hoc animo

voluens

voluens non obstupescat? quis tantæ benignitatis consideratione lacrymas contineat? quis in obsequium Dei vicissim se non libentissimè expendat? *Sic*, tam intensè, tam effusè, tam ardenter, tanta æstimatione, tanti illum fecit & appretiauit *Deus*, illa infinita maiestas, nullius egens, sibi sufficientissima, qui verbo creauit omnia, cui tot milliones seruiunt Angelorum, & qui momento temporis infinitos alios multò excellentiores seruos & cultores sibi ex nihilo poterat condere; *Mundum*, humanum genus, infimum naturæ rationalis terminum, brutis affine, terrenis addictum, cælestium inane, immundum, ingratum, inimicum, rebelle, in quo nihil dignum amore, plurima digna odio & supplicio. Obstupesce homo; angelicis spiritibus, tam sublimi ingenio & natura præditis in sua damnatione relictis, tibi vilissimo & nullius pretij vermiculo, à magno illo Numine tam immensum amorem & fauorem exhibitum. *Filium suum vnigenitum*, non Angelum, non Cherubinum, non Seraphinum, non filium aliquem adoptiuum, sed Filium suum vnigenitum, naturalem, consubstantialem, eiusdem maiestatis, potestatis, sapientiæ, excellentiæ, quem infinito dilexit amore, qui totam suam substantiam, vnà cum omnibus suis perfectionibus & thesauris bonorum ab æterno profudit. *Daret*, in Rectorem, in Doctorem, in exemplum vitæ; in Redemptorem, in pretium & satisfactionem pro peccatis; in thesaurum perpetuum iustitiæ & reconciliationis; in iuge Sacrificium, in Sacerdotem æternum; in panem vitæ æternæ, & alimentum immortalitatis, in pignus futuræ gloriæ; in Regem, Iudicem & remuneratorem viuorum & mortuorum; in gloriam & triumphum cælestis patriæ. *Daret*, ad vnionem nostræ naturæ, ad nuditatem & paupertatem, ad labores & incommoda huius vitæ, ad contumelias & persecutiones, ad alapas & sputa, ad flagella & spinarum punctiones, ad omne genus probrorum & dolorum, ad crucem & mortem, vt totius nostri generis peccata in se susciperet, eaque in suo, quasi illorum auctor ac reus, lueret corpore. *Vt omnis qui credit*. Totum hoc fecit vt nos ab exitio sempiterno, cui addicti eramus, eriperet, & æterna vita donaret: nec à nobis requirit aliud, quàm vt credamus in Filium, eique obediamus.

Explicatur locus Ioan. 3.

CAPVT IV.

De incarnationis Verbi necessitate.

Primum opus misericordiæ tertiæ, incarnatio Verbi.

14 NVNC singula misericordiæ huius beneficia consideremus. Primum igitur & fundamentum cæterorum, vt dicebamus, est *diuini Verbi incarnatio*, qua natura nostra per omnipotentiam Dei supra omnem creaturam eleuata & attracta, Filio Dei substantialiter & hypostaticè adstricta est & vnita; ita vt iste homo cœperit esse Dei Filius naturalis, verusque Deus impassibilis, immortalis, æternus: & contrà Filius Dei verus Deus, cœperit esse verus homo passibilis, & mortalis. In hoc tria sunt perpendenda. Primùm, An fuerit necessaria. Secundum, Quomodo facta sit. Tertium, Quantum hoc sit beneficium.

Necessitas incarnationis Verbi.

Quod ad primum attinet: necessarium fuit diuinæ Incarnationis mysterium ad reparationem nostram, non absolutè, quasi nulla alia ratione posset nos liberare (poterat enim per absolutam & infinitam auctoritatem suam, vel gratis omnia condonare & in pristinum statum restituere, vel tenui aliqua satisfactione, qualis ab homine præstari poterat, acquiescere; vel Angelicas preces in ea re admittere) sed vt ea modo optimo, Deique iustitiæ ac misericordiæ, & hominis saluti congruentissimo perficeretur. In hunc sensum intelligendi Patres, cùm dicunt, alia ratione hominem redimi nõ potuisse; quia nulla fuit tam congrua, tam Deo digna. S. Leo epistola 83. *Quæ reconciliatio esse potest, qua humano generi propitiaretur Deus, nisi omnium causam mediator Dei hominumque susciperet?* & Serm. 1. De Natiuitate: *Talis natiuitas decuit Dei virtutem, & Dei sapientiam Christum, qua nobis & humilitate congrueret, & Diuinitate præcelleret. nisi enim esset Deus verus, non adferret remedium: nisi esset homo verus, non præberet exemplum.* Et Cyrillus lib. 5. Thesauri, c. 7. *Hanc* [immortalitatem] *quia nullus homo poterat dare, ipse Filius Dei increatus secundùm naturam, necessariò vt homo creatur propter nos.* & infrà: *Quia imperfectum esse semper opus Dei non decuit, nec potuit aliter reparari quàm incarnatione Verbi, necessariò Dei Filius homo factus est.* Imò sancti Patres contra Arianos & Nestorianos probãt Christum hominem fuisse verum Deũ, ex eo quòd pretium cõdignum pro nobis obtulerit, nosque redemerit; quòd peccatum & mortem sua passione destruxerit: apertè indicantes, ista alio modo pręstari no potuisse. Cyrillus loco citato: *Quomodo Christus me-*

diator Dei & hominum erit, nisi verè sit Deus, & verè sit homo? & paulò pòst: *Quomodo peccatum, quomodo mortem destruxit, si est creatura?* Idem lib. 4. De Trinitate, pag. 2. *Christus non esset cõdignũ pretium totius creaturæ redimendæ, neque sufficeret ad benè redimendam mundi vitam, etiamsi suam deponeret animam & sanguinem vt pretium pro nobis, nisi verè & Filius & tamquam ex Deo Deus.* Et S. Augustinus in Enchirid. cap. 108. *Nam neque per ipsum liberaremur vnum mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, nisi esset & Deus.*

15 Fuit iste modus saluandi per Filium incarnatum congruentissimus. Primò, Diuinæ iustitiæ, idque triplici ratione. Primò, ratione solutionis debiti; quia cùm non esset conueniens vt iustitia diuina maneret semper violata ac læsa per peccatum, nulla facta reparatione idonea tantæ iniuriæ, per Verbum incarnatum exhibita est plena & æquiualens satisfactio, quam diuina iustitia postulabat, quæ à nulla pura creatura præstari poterat, vt Patres locis citatis insinuant. Secundò, ratione manifestationis iustitiæ: quia sic ostensus est summus rigor & seueritas iustitiæ diuinæ, vt quæ ad remissionem peccati infinitum pretium & satisfactionem infiniti valoris exigat. Ostensum etiam quanta sit peccati malitia, vt quæ nullis creaturarum operibus quantumuis bonis compensari, sed solo Sanguine Filij Dei possit deleri. Tertiò, ratione modi spoliandi diabolum; quia conuenientiore modo superatus & spoliatus est, dum non potentiæ virtute, sed iustitiæ ratione suo dominatu exuitur, victus ab illa natura quam vicerat, & amittens omnium seruitutem, dum nihil sibi debentis persequitur libertatem. quod pulcherrimè explicat D. Leo Serm. de Natiuitate.

Fuit congruentissimus diuinæ iustitiæ.

16 Secundò, Fuit congruentissimus misericordiæ; quia nulla re magis charitas Dei in hominem & misericordia declarari potuit, quàm donando Filium, vt Dominus ipse insinuat Ioan. 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Nihil maius pro nobis facere potuit, nihil dare præstantius aut efficacius ad salutem. Videri poterat maior misericordia, si gratis peccatum condonasset, & omnes transtulisset in cælum; sed reuerà maior non fuisset. quia infinitè amplius est dare Filium, quàm quoduis bonum creatum: & longè præstantior est hæc saluandi ratio, qua satisfit iustitiæ, quàm illa gratuita, qua absque satisfactione saluaremur. Si Rex deposito diademate suscipiat statum serui vt ipsum à morte liberet, longè maiorem illi charitatem & misericordiam exhibet, quàm si sola

Misericordiæ ostendendæ.

auctoritate nihil pendens iustitiæ, morti eximat. Iustitia diuina instar seueri iudicis hominem tenebat captiuum vinculis peccatorum constrictum, vt eum morte æterna plecteret: accessit misericordia, & oblato diuini Sanguinis pretio, iustitiæ abundè satisfecit, & hominem redemit. Vnde Apostolus 1. Corinth. 6. *Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Denique quia hac ratione constitutus est homini perpetuus fons saluationis, semper patens ad ablutionem peccatorum, qui alia ratione constitui non poterat.

Sapientia & potentia declaranda.

17 Tertiò, Fuit etiam accommodatissimus declarandæ Dei sapientiæ & potentiæ. Tale enim consilium non nisi ab infinita sapientia excogitari, neque executioni, nisi ab infinita potentia, mandari potuisset. Quid enim difficilius vel admirabilius, quàm Deum fieri hominem, & hominem Deum, & eidem personæ inesse ac tribui omnia quæ sunt Diuinitatis, & omnia quæ humanitatis? Sic etiam ostensum est, Deum non solùm aliquas sui participationes, & vmbraticas imitationes ad naturæ vel gratiæ ordinem pertinentes, posse creaturis communicare; sed etiam totam suæ Diuinitatis plenitudinem illis infundere, & substantialiter vnire; ac proinde esse tres gradus seu ordines generales rerum, ordinem naturæ, gratiæ, vnionis hypostaticæ.

Homini in salutem perducendo.

18 Quartò, Est conuenientissimus perducendo homini ad salutem. Primò, ad confirmandum in fide. Quis enim non firmissimè credat, quod Deus ipse nobiscum visibiliter versatus docuit & confirmauit? Vnde S. August. l. 11. De ciuit. c. 2. *Vt homo fidentiùs ambularet ad veritatem, ipsa Veritas Dei Filius homine assumpto constituit atque fundauit fidem.* Secundò, ad erigendam spem salutis. Nam vt ait idem Aug. lib. 13. De Trinit. cap. 10. *Nihil tam necessarium ad erigendum spem nostram, quàm vt demonstraretur nobis quantum diligeret nos Deus. Quid verò huius rei isto indicio manifestius, quàm quòd Dei Filius nostræ naturæ dignatus est inire consortium?* Et vt Apostolus ad Rom. 5. argumentatur, *Si cùm adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.* Timidum est genus humanum, & diffidentiæ obnoxium, cùm se tam longè ab illo beatitudinis statu dissitum videt, & quid de se cogitet Deus, nescit. Sed quis desperet, cùm Deum tanta & tam difficilia pro se fecisse videt, nec quidquam ampliùs ardui ad salutem suam ipsi patrandum restare? Non enim rursus carnem assumere, rursus laborare & pati

debet, vt te saluet. Nec dubitare debes quin benignissimè de te cogitet, qui tanta pro te adhuc inimico fecit, si ipse pro modulo tuo responderis. Cur enim vellet pretium Sanguinis sui in te esse inane, & labores suos irritos & cassos? Tertiò, ad excitandam charitatem. Quomodo enim tam inusitata & ineffabilis dilectio, qua dilexit nos, carnem nostram assumens, & Sanguine suo nos redimens, ad redamandum non excitet, si vel modicum perpendatur? Nullum sanè maius esse poterat amoris incentiuum, nullum potentius illicium. Quartò, ad incitandum studium omnium virtutum, quarum ille in vita sua dedit clarissima exempla. Ipse exemplo suo nos prouocat ad paupertatem, castitatem, obedientiam, ad honorum & sæculi contemptum, ad humilitatem, ad zelum animarum, ad labores pro illis suscipiendos, ad patientiam, ad studium orationis, ad vigilias, ad ieiunia; denique ad omne opus bonum. Quis tantum ducem non libenter sequatur? quis Deum ipsum exemplo præeuntem & hortantem imitari detrectet? Quintò, ad sanctificandum hominem, & Deo coniungendum. Sicut enim omnes vnius inobedientia peccauerunt, & ab eodem nascendo peccatum & mortem contrahunt; ita conueniebat vt vnius obedientia omnes reconciliarentur, & ab illo spiritaliter renascendo sanctitatem haurirent & vitam. Vnde Apostolus ad Rom. 5. *Sicut per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obeditionē, iusti constituentur multi.* Atqui fieri non poterat vt vi obedientiæ vnius hominis reconciliarentur, & ab illo sanctitatem & vitam æternam haurirent, nisi ille esset Deus, qui est fons sanctitatis & vitæ. Id enim propter quod cętera sunt sancta, & viuentia vita spiritali, debet per se & vi sua esse sanctum & viuum. Hoc modo Deus vnum hominem sibi substantialiter vniens, & sanctum efficiens, per illum sanctificat cęteros omnes qui illi adhærent, & spiritum, qui in ipso est, ad illos extendit. Sic omnes illi adhærentes rediguntur ad vnum corpus, vt viuificentur ab illius spiritu, veluti vna mystica persona seu hypostasis vno capite, vno corpore, vno spiritu, sed multis membris constans. Vt enim ait Apostolus, *omnes vnum sumus in Christo*, sicut omnia membra sunt vnum corpus in homine. Rom. 12. 1 Cor. 10. & 12.

19 Quintò, Fuit iste modus congruentissimus perfectioni totius vniuersi, & gloriæ Sanctorum. *Perfectioni vniuersi;* tum quia homine assumpto, totum vniuersum quodammodò assumptum, & Diuinitati connexum. Nam in homine quodammodò est tota rerum *Vniuersitati rerum.*

vniuersitas, quatenus in eo sunt omnes rerum gradus. Vnde & μικρόκοσμος dictus est à Philosophis. Itaque omnes rerum gradus in illo assumpti. Tum quia totum vniuersum accepit caput & rectorem sibi congruentem, nempe homogeneum, ac eiusdem naturæ, siue natura corporea spectetur, siue incorporea. Tum quia sic vniuerso additus est supremus gradus communionis diuinæ. Cùm enim anteà solùm constaret gradu naturæ & gratiæ, accessit gradus vnionis hypostaticæ, qui omnium est excellentissimus.

Gloriæ Sanctorum augenda. Obiectum secundarium beatitudinis, est Christi humanitas.

Gloriæ Sanctorum; quia hæc tam illustri opere mirificè est aucta. Nam primarium post Diuinitatem beatitudinis obiectum, est humanitas Christi, tam sublimi modo Diuinitate refulgens. Plus enim inde gaudij omnes Beati percipient, quàm ex tota Sanctorum societate, & Angelorum innumerabili frequentia.

Ex his patet, vnionem hypostaticam multis de causis fuisse congruentissimam, ac proinde necessariam, vt nostra reparatio modo conuenientissimo fieret.

CAPVT V.

Quomodo facta sit hæc vnio.

Modus quo facta est incarnatio.

20 SEQVITVR vt consideremus *quo modo facta sit*. Sed quis hoc non dico verbis explicet, sed vel animo concipiat, quod etiam intelligentiam Angelicam superat? Verùm etsi id perfectè à nobis intelligi nequeat, tamen potest propositis exemplis & analogico assensu adhibito aliquatenus apprehendi.

Modus Nestorianorum.

Nestoriani volebant illum hominem, & illius naturam humanam ideò dici coniunctam Diuinitati, quòd ipse esset *Diuinitatis templum & tabernaculum*, in quo singulari modo Diuinitas habitaret ac coleretur: & *vestimẽtum*, per quod ipsa se hominibus visibilem quodammodò præberet; sicut Angeli assumpto corpore ex aëre tamquam veste, ad exhibendos se mortalibus visibiles, vtuntur: & *instrumentum*, per quod singulari modo Diuinitas operaretur, & *amicus* singulariter à Deo dilectus, & vicissim Deum summè diligens. Itaque ponebant inter Deum & humanam Christi naturam solam vnionem per modum inhabitationis, & vestitus, & instrumenti, & amoris; ac proinde statuebant duas distinctas personas, humanam & diuinam, sicut & duas naturas.

Refutatio.

Verùm etsi in vnione hypostatica isti quatuor modi eximiè re-

periantur & concurrant, non tamen sufficiunt: si enim non esset maior vnio, totum hoc mysterium, quod est salutis nostræ fundamentum, euerteretur. Sic enim Deus non esset factus homo, nec homo esset Deus, quod innumeris Scripturis manifestè repugnat. Sic Christus, vtpote purus homo, non potuisset nos redimere, & Deo reconciliare, quia nec pretium æquiualens exhibere; non potuisset peccatum & mortem sua morte destruere, neque in se credentibus sanctificationem impertiri, neque illis dare potestatem filios Dei fieri; quia hæc ad eum solum, qui est ipsa sanctitas & vita, & Filius naturâ, pertinent, vt ex Scripturis constat, & Patres fusè probant. 1. Ioan. 1. 2. 5. & 6. Act. 4.

Denique simili modo coniungitur plurimis Sanctorum: sunt enim templa Dei, & organa operum mirabilium, & amici dilectissimi, & interdum se per illos præsentem exhibuit, vt cùm in veteri Testamento loqueretur per Angelum. Debet ergo in Christo esse altioris rationis vnio, per quam iste homo non solùm sit templum, & vestimentum, & organum, & amicus; sed etiam Filius naturalis, & æternus, & Deus ipse.

21 Eutychiani vt contradicerent Nestorianis, volentes tollere diuersitatem personarum, statuerunt vnam tantùm in Christo post vnionem naturam, fingentes Diuinitatem conuersam in carnem, stulta prorsus imaginatione, quasi Diuinitas possit in carnem (tamquam vapor quispiam tenuis in aquam) crassescere; aut sicut res subtilis in palpabilem transmutari; aut ita possit cum substantia carnis misceri & confundi, vt inde aliquid tertium, sicut ex elementis corpus mixtum, exurgat. *Modus Eutychianorū.*

Itaque & Diuinitatis mutabilis erit & mortalis: quod enim in aliquam naturam mutatur, suam exuit & amittit, alienam induit, vel aliena ei succedit. Caro quoque Christi non erit eiusdem naturæ ac nostra; sed vel phantastica, vt volebant Manichæi; & sic omnis Christi passio phantastica erit, & merum præstigium oculorum: vel cælestis indolis & impatibilis, vt Valentinus & Apollinaris; quo modo quoque crux & passio euacuatur. Denique sic Christus neque Deus verus erit, neque verus homo, cùm neutram naturam verè sit habiturus. Has duas hæreses doctissimè refutauit S. Leo epist. 10. ad Flauianum, quæ recepta & approbata est ab Oecumenica Synodo Chalcedonensi.

22 Vtroque igitur errore extremo damnato, certissima fide tenendum in Domino nostro esse duas integras, inuiolatas, omnibusque *Modus Orthodoxorū.*

suis naturalibus proprietatibus & conditionibus absolutas naturas, humanam & diuinam; easque ita in vnam coaluisse personam, vt vnus idemque sit verus Deus, & verus homo; habeatque omnia quæ sunt Diuinitatis, & omnia quæ sunt humanitatis; & omnia quæ Filio Dei vero Deo conueniunt, conueniant & huic homini: & quæ huic homini conueniunt, tribuantur quoque Deo. Est enim iste homo Filius Dei, est ab æterno genitus ex Patre: est vnà cum Patre principium Spiritus sancti, est Sapientia Patris, & omnium Opifex; est immensus, est incommutabilis & æternus, est omnipotens: rursus Deus factus est homo passibilis & mortalis, Deus natus est ex Virgine, Deus passus est, crucifixus, mortuus, sepultus. Hoc modo in Christo est idiomatum vtriusque naturæ perfecta communicatio, cùm humana natura omnia sua communicet Verbo, & diuina natura sua omnia communicet huic homini. Sic quoque Christi persona, etsi vnica sit & simplicissima, tamen vt in duobus naturis completè subsistit, habet vim duarum; ita perfectè operans per vtramlibet, quasi illam solam haberet. Ad hoc non sufficiunt illę vniones supradictæ, sed requiritur alia infinitè excellentior, quæ explicari potest exemplo insitionis, ignitionis, & animationis.

Explicatur vnio illa exẽplis.

Primò, exemplo insitionis.

Insitionis, vt si nobilissimo trunco pyri vnum ramum naturalem habenti, inseratur ramus pruni. Hìc primò vtraque natura manet salua & integra. deinde ita vniuntur in vno trunco veluti hypostasi, vt quodammodò fiat vna arbor, ratione vnius trunci in quo subsistunt, quæ simul pyrus & prunus dici possit. Tertiò, Truncus quoque ille est alteri ramo naturalis, alteri extraneus: sicut hypostasis Verbi est naturalis Diuinitati, accessoria humanitati. Quartò, Vnio quoque est quodammodò substantialis: est enim continuatio quædam & connexio venarum & fibrarum trunci cum venis & fibris rami insiti, ita vt succum ex illis attrahat. Quintò, Ratione huius vnionis dicere possumus, pyrum producere pruna, & prunum pyra: & si ramus pruni exarescat, pyrum quodammodò exaruisse. Denique, fructus pruni excellentiam quamdam contrahent à succo tam nobilis trunci, sicut opera humanitatis à Verbo. Scio in hac comparatione multa esse dissimilia, & quędam haud ita propriè dici; tamen hoc exemplum non est contemnendum, cùm in eo quædam adumbratio tanti mysterij possit notari, ex qua, sublatis imperfectionibus, mens ad illud melius contemplandum queat assurgere. Nam & ipse Dominus seip-

seipsum vitem, & omnes ipsi insitos palmites vocat. At nec ipse vitis esset, nec palmitibus vim ferendi fructum daret, nisi humana natura, secundùm quam vitis dicitur, radici illi cælesti, Verbo diuino insita esset. Vtuntur hac similitudine multi DD. in 3. ex Theodoreto Dialogo *Inconfusus*.

Ignitionis, vt in ferro candente, vel carbone ignito. Sicut enim ignis totum ferrum penetrat, occupat, & ad suam puritatem ac nitorem attrahit, sibique penitus adstringit & vnit: ita Diuinitas naturam humanam totam penetrat, & omnes eius particulas sibi copulat. Et sicut illa vnio ignis cum ferro est intima, vt vix alterum ab altero distingui queat, manente tamen naturæ & proprietatum distinctione: ita quoque vnio Verbi cum natura humana est penitissima; ita vt hæc Verbi diuinitate, (sicut carbo accensus) tota sit imbuta & refulgens, perseuerante tamen naturali discrimine & integritate. Rursus, sicut durãte illa vnione ferrum est incapax ferruginis, nigroris & frigoris; ita humanitas incapax est peccati. Denique, sicut operatio ignis tribuitur ferro candenti, & contrà (ferrum enim dicitur splendere, calefacere, vrere, accendere; & ignis potest dici secare, diuidere, penetrare, condensari; imperfectiones tamen ferri ignem non afficiunt:) ita in hoc mysterio ea quæ sunt Diuinitatis tribuuntur homini, & quæ humanitatis Deo, sic tamen vt imperfectiones humanitatis Diuinitatem non lædant. Vtitur hoc exemplo Basilius Hom. De humana Christi generatione. *Quomodo, inquies, Deus Verbum humana fragilitate non est correptus aut inquinatus? Facilè respondemus, Sicut & ignis de ferri proprietatibus non accipit. Nigrum quidem est ferrum & frigidum; attamen ignitum & candens ignis formam subit, & quamquam ex eo splendens, ignem tamen sua nigredine non inficit; itemque ardens flammam sua frigiditate non destruit, &c.* *Ignem* hic intelligo ardorem illum, qui humidum primigenium & oleosum corporum mixtorum immediatè occupat (siue illud forma sit substantialis, siue accidentaria) & illud si euaporat, in flammam vertit; si consistit, in speciem rutilantem.

Secũdò, exẽplo ignitionis

Animationis. Sicut enim anima rationalis & caro vnus est homo; ita (teste S. Athanasio in Symbolo) *Deus & homo vnus est Christus.* Maxima est distantia inter animam & carnem: anima enim est res subtilis, incorporea, simplex, viua, mobilis, pura, intelligens, immortalis, per se subsistens; caro est crassa, multiplex, impura, sordida, torpens, sensu & ratione destituta, corruptioni obnoxia: & tamen anima vi sua suoque contactu carnem extollit, & ad se attra-

Comparatio vnionis hypostatica cum vnione corporis & animæ.

hit, sibique substantialiter vnit, & vnus ex vtroque homo cõstat. Per hanc vnionem caro fit spiritalis, pulchra, viua, mobilis, & bonorum animæ particeps; ita vt omnis honor qui animæ defertur, simul etiam deferatur carni. Rursus caro non gestat animam, sed anima carnem, & ipsa in anima veluti in sustentante recumbit; nõ autem anima in illa. vnde illa ad hypostasim animæ eleuata & vnita videtur. Præterea, iste homo, verbi gratia Petrus, simul est anima & caro, vel vt magis propriè loquar, animalis & carnalis. Vt animalis (deducto nomine ab anima rationali) est incorporeus, immortalis, & ratione præditus; vt carnalis, est corporeus, mortalis, & ratione carens, &c Denique, quidquid operatur aut patitur caro, operatur vel patitur homo animalis: & quidquid operatur aut patitur anima, operatur vel patitur etiam homo carnalis. Simili modo, etiamsi infinita sit distantia non loci, sed gradus & speciei, inter naturam humanam & diuinam, tamen Deus sua omnipotentia naturam humanam in infinitam celsitudinem supra omnem creaturam attollere, & ad hypostasim Verbi, (quæ naturæ humanæ & singulis eius partibus intimè tota præsens erat) insolubili & substantiali nexu adstringere & vnire potuit, ita vt iam non illa in se, aut per se, sed in Verbo, veluti ramus terrenus in cælesti trunco, & veluti corpus in regente & sustentante se anima subsisteret. Neque idcircò Verbum mutari, sed humanitas eleuari, ad Verbum attrahi, & modum quemdam inexistendi Verbo accipere debuit. sicut cùm magnes attrahit & copulat sibi ferrum, non magnes, sed ferrum mutatur: cùm Angelus assumit corpus, non Angelus, sed corpus mutationem patitur: cùm cera infunditur sigillo, ipsa, non sigillum mutatur: denique in sanctissimo Eucharistiæ mysterio, cùm species à corpore Dominico inuisibiliter sub illis existente assumuntur, (vt ita dixerim) & illi copulantur, vt ab eo separari nequeant, quamdiu saluæ permanent, & nobis illud visibile quodammodò & tractabile exhibeant; non ipsum corpus Domini, sed species ipsas credibile est mutari. Potuit itaque Verbum diuinum omnia penetrans, omnia sustentans, omnipotenti virtute sua naturam humanam apprehendere, & absque sui mutatione sibi adstringere, & vnione substantiali copulare, præsertim cùm per se totum intimè præsens sit naturæ humanæ, & singulis eius partibus, multò magis quàm lumen aëri, vel anima carni. *Substantialem* illam vnionem voco, non quòd ad substantiam humanitatis pertineat, cùm prorsus sit supernaturalis; sed quia non est res

Ex mysterio Eucharistiæ.

aliqua à substantia illius omnino distincta, verùm modus immediatus substantiæ, quo ipsa proximè vnitur Verbo ad vnum suppositum substantiale constituendum. Sic vnio carnis cum anima non est de substantia carnis, sed modus substantialis vel carnis, vel animæ, vel vtriusque. Et si Deus in materia cælesti aliquam animam collocaret, vnio illa esset supernaturalis, tamen substantialis.

23 Verùm hoc maximè admirabile & incomprehensibile in hoc mysterio, quomodo Verbum diuinum absque vlla noua habitudine ad humanam naturam possit eam ita sibi adstringere, vt ratione illius vnionis verè dicatur & sit homo. Sed prouenit hoc ex infinitate Verbi, quòd sicut in aliis, ita etiam in ratione hypostasis vim infinitam habet, qua substantiarum omnium existentias per modum hypostasis possit terminare, naturas ipsas actuales per se formaliter hypostaticas sustentando. Sicut enim intellectio diuina propter suam infinitatem in ratione intellectionis, ad futura contingentia; & volitio diuina propter infinitatem in ratione volitionis, ad omnia existentia quorum ipsa est causa, se extendit, idque absque accessione alicuius habitudinis realis ad illas: ita quæuis hypostasis diuina ob infinitam vim in ratione hypostasis, talis est, vt possit se ad quamlibet naturam terminandam & sustentandam, absque vlla sui mutatione, vel habitudinis intrinsecæ accessione, extendere & proferre. Sufficit enim illa habitudo virtualis eminentissima, quam ratione suæ infinitatis habet, ratione cuius non minùs perfectè vnitur, quàm si formalem, intrinsecam, & nouam habitudinem ad naturam humanam in assumptione acquireret. Recipit igitur ad se & in se Verbum diuinum naturam humanam, fitque eius hypostasis absque vlla sui mutatione, sola mutatione humanitatis, qua trahitur ad Verbum, & extensione seu habitudine virtuali Verbi, qua recipit & terminat humanitatem. Quare etsi Verbum diuinum nullius extrinseci sit capax vt subiectum quod forma aliqua imbuitur, (hoc enim est potentialitatis, defectus, & inopiæ, vnde repugnat puro actui;) est tamen capax omnium naturarum substantialium, vt hypostasis; quod est signum exuberantissimæ perfectionis. Et quamuis omnis substantia sibi relicta per se existat, nulli alteri insita aut inhærens, sibi ipsa sufficiens hypostasis; tamen omnipotentia Dei potest illi dare modum quemdam inexistendi, quo formaliter existat in alio, præsertim in persona diuina.

Punctus difficultatis in modo mysterij huius.

24 Multa igitur in hoc mysterio totius misericordiæ pelago considerandą sunt miracula. Primum, Quòd natura completa, quæ in

Mira huius mysterij decem.

instanti formationis suæ per se alioquin substitisset, propriamque cõstituisset hypostasim, fuerit præuenta, accepto modo inexistendi, quo supra omnem creaturam eleuata existeret in Verbo. Secundum, Quòd Verbum ita naturam illam exceperit eam sustentans, eiusque inexistentiam terminans, vt tamen nullam subierit mutationem, nullam intrinsecus nouam contraxerit ad illam habitudinem, nullum ordinem, nullam ῥοπὴν aut inclinationem. Sufficiebat enim infinita illa vis hypostatica, vt se ad illam naturam extrinsecus attractam & veluti insertam, absque vlla sui mutatione velut terminus & basis hypostatica extenderet. Tertium, Quòd Verbum diuinum absque vlla noua habitudine ad naturam humanam factus sit verus homo, sitque inter naturam diuinam & humanam ratione vnionis in
Lib. 3. c. 8. Verbo mutua complexio seu περιχώρησις, vt Damascenus ait. Hoc miraculum sequitur ex duobus prioribus. Sed aduerte quòd dupliciter quis possit dici homo. Primò, Per identitatem cum natura humana per se subsistente; quo modo quiuis purus homo dicitur homo. Nihil enim est quilibet homo purus, quàm natura humana indiuidua per se subsistens. Hoc modo Verbum non est homo, cùm ratio hominis ipsi sit extrinseca. Secundò, Per vnionem humanitatis cum aliena hypostasi. Esse enim hominem generatim, est habere in se humanitatem, siue per identitatem quis habeat, siue per vnionem, vt hypostasis extrinseca. Verbum igitur est homo, quia habet humanitatem sibi substantialiter vnitam, tamquam eius hypostasis. Itaque etsi eadem sit humanitas in Verbo quæ in nobis, & Verbum æquè sit perfectus homo ac nos sumus; tamen modus habendi est diuersus. Nos enim habemus humanitatem per identitatem, Verbum per vnionem; nos naturaliter; illud supernaturaliter. Christus tamen, quia significat non nudam personam Verbi, sed suppositum ex persona Verbi & natura humana concretum, potest dici homo per identitatem, saltem partialem, quia naturam humanam includit.

25 Reliqua miracula sunt extrinseca, & debita tanto mysterio, veluti ex illo consectaria. Primum, Quòd corpus in instanti perfectè formatum. Secundum, Quòd omnipotens virtus Spiritus sancti vicem virtutis seminalis suppleuerit. Tertium, Quòd anima illa beatissima in primo instanti creationis & infusionis sui, lumine gloriæ & omnibus cælestibus bonis eminentissimè fuerit repleta, adeò vt per temporum spatia nulla ei potuerit fieri accessio. Quartum, Quòd à virgine conceptus. Quintum, Quòd à vir-

gine natus absque virginalis claustri apertione, mirabili corporum penetratione, ex vtero, veluti lumen per vitrum, effusus. Sextum, Quòd gloria animæ in corpus non redundarit, sicut gloria Diuinitatis in animam, sed corpus manserit passibile. Septimum, Quòd gaudium beatificum mœstitiam animæ & dolorum acerbitates non excluserit. Ecce decem stupenda miracula in hac mirabili vnione, quorum singula longam merentur considerationem.

CAPVT VI.

Vtrùm vnio hypostatica ponat aliquid creatum intrinsecum humanitati, nempe modum quemdam ex natura rei ab ipsa distinctum qui anteà illi non inerat, ratione cuius dicatur vnica Verbo.

26 ANTEQVAM vlteriùs progrediamur, explicandum nobis parumper more Scholastico, vtrùm vnio hypostatica ponat aliquid noui quod sit intrinsecum humanitati, ratione cuius ipsa dicatur vnita Verbo; an verò nihil tale ponat. Est enim hæc res magni momenti ad intelligentiam huius mysterij.

Quidam nihil tale ponendum putant, sed sufficere voluntatem diuinam, quæ cùm sit omnipotens, facit quod vult. Vnde hoc ipso quo vult vt humanitas Verbo sit vnita eo modo vt Verbum sit homo, statim humanitas immediatè illi vnitur, absque vlla intrinseca sui mutatione, ita vt Verbum sit verus homo, & homo verus Deus. Fauet huic sententiæ Gregor. Ariminensis in 1. d. 28. quæst. 2. in Resp. ad 17. & 18. Argumentum. & Didacus Aluarez in 3. part. disput. 13. ad 7. art. quæst. 2. vbi ex professo refutat Suarem & Vasquezium ponentes modum quemdam vnionis creatum, quo formaliter humanitas Verbo vniatur. *Sententia quorumdam.*

Probatur Primò hæc sententia, Quia alioquin humanitas non immediatè & substantialiter vniretur Verbo; nam interueniret aliquid aliud creatum distinctum ab humanitate, nempe modus quidam humanitatis; quod videtur absurdum. debet enim Verbum esse vnitum humanitati omnino immediatè & proximè, alioquin non esset vnio substantialis; ipsaque mysterij dignitas postulat vt nihil creatum intercedat. *Non requiri vllum modum intrinsecum humanitati ex natura rei distinctum.*

Secundò, Quia modus habet minimam & debilissimam entitatem, estque quid imperfectissimum. ergo non potest habere eam vim vt faciat hominem esse Deum, & Deum hominem. Confirmatur: Si enim nulla qualitas (quæ multò est perfectior omnibus modis) potest nos efficere gratos Deo natura sua sine noua Dei acceptatione & peccati condonatione, multò minùs tenuis modus poterit hominem ita vnire Deo, vt ex vi illius vnionis homo sit Deus & Deus homo: sic enim alicui rei creatæ connaturale esset facere hominem Deum.

27 Tertiò, Iste modus solùm inhæret humanitati, non Verbo; ergo etiamsi possit vnire humanitatem Verbo, non tamen Verbum humanitati. Vel si Verbum sine vnione sibi inhærente potest vniri humanitati, cur non etiam humanitas sine tali vnione poterit vniri Verbo?

Quartò, si daretur talis modus, esset valdè difformis: nam qua parte inhæreret corpori, esset corporalis; qua parte animæ, esset spiritualis. Deinde, cùm rebus modificatis debeat proportionari, valdè vilescet, nec respondebit dignitati Verbi.

Quintò, Humana natura non solùm debet vniri Verbo, sed Verbum debet illam terminare substantialiter & sustentare, & illa debet à Verbo dependere: sed vnio solùm vnum effectum formalem tribuit, nempe esse vnitum; non autem esse substantialiter terminatum, esse sustentatum, esse dependens. ergo non sufficit in hoc mysterio. Confirmatur: Quia vnio est extrinseca Verbo: atqui sustentare seu esse sustentans, est denominatio intrinseca Verbo; quia per suam intrinsecam subsistentiam sustentat seu facit subsistens, non minùs quàm subsistentia creata. ergo vnio non potest hunc effectum formalem Verbo tribuere, Confirmatur secundò: Quia vnio non est sustentatio & assumptio; ergo vnio non facit formaliter & secundùm se sustentans & assumens.

Sextò, Subsistentia creata immediatè sustentat naturam nullo modo medio: ergo etiam increata, quæ multo potentior ad sustentandum.

Septimò, Concilia & Patres docent vnionem factam *secundùm hypostasim* seu *secundùm subsistentiam*. Idem docet S. Thomas, cùm ait, *vnionem factam in persona Verbi*: ergo non est facta in aliquo modo vel re creata.

Octauò, Damascenus lib. 3. De fide cap. 6. dicit *Verbum esse*

vnitum carni medio mentis, ita vt mens inter Dei puritatem & carnis crassitiem media intercedat: ergo non est opus alio medio, quo menti vel carni vniatur, alioquin erit progressus in infinitum.

Nonò, His addi possunt alia argumenta, quibus Gregorius & alij probant, non dari vllam relationem vel modum respectiuum distinctum ex parte rei ab entitate rei absolutæ.

28 Iuxta hanc sententiam fieri potest, vt iste homo nũc sit Verbum, nunc Pater, nunc Spiritus sanctus successiuè, sine vlla mutatione intrinseca humanitati per solam Dei voluntatem extrinsecam, Item, vt iste homo desinat esse Deus sine vlla sui mutatione.

Hæc sententia mihi non probatur, & egregiè refutatur à doctissimis viris Francisco Suarez & Gabriele Vasquez in 3. parte; ab illo, disp. 7. ab hoc, disput. 18. Cùm enim hoc mysterium sit admodum difficile, per hanc sententiam redditur longè difficilius, & ita incomprehensibile, vt nulla similitudine declarari possit. Nullum enim potest dari exemplum in rebus creatis, vbi fiat aliqua noua vnio duorũ realiter distinctorum (ita vt ex illis resultet vnum compositum) absque mutatione intrinseca saltem alterius extremi. Hoc enim videtur inuoluere contradictionem, vt statim ostendetur. *Refutatur hæc sentẽtia.*

29 Ac primùm hæc sententia ex eo refutari potest, quòd nitatur duobus principiis quæ omnino falsa videntur: quorum alterum est, modos rerum non distingui ex parte rei à naturis vel rebus quas modificant, sed sola ratione & apprehensione nostra. Negant enim etiam minimam distinctionem realem (qualem Suarez inter modum & rem statuit in Metaphys. disput. 7.) ac proinde solùm relinquunt distinctionem rationis. Quam sententiam, quod ad rem ipsam attinet, nullus Doctorum (exceptis fortè paucissimis) admittit, etsi modo loquendi interdum admittere videantur. quis enim dicat, figuram sola ratione distingui à re figurata? & quando corpus ex sphærico fit cubicum, non mutari realiter, sed sola consideratione nostra? quis motum localem sola ratione distingui à corpore quod mouetur, & alterationem à termino? Necessariò itaque fatendum est, modos reales distingui aliquo modo realiter ab ipsis rebus, & aliquid rei ipsis addere, alioquin non essent veri modi, nec realiter afficerent, nec realem inducerent mutationem. Etsi enim non distinguantur distinctione reali completa, sicut res quæ à se mutuò per diuinam potentiam possunt separari, & separatæ conseruari: distinguuntur tamen distinctione reali incompleta; quia nec *Necessariò videri ponendum modum intrinsecum humanitati.* *Primò, Refutantur duo principia quibus hæc sententia nititur.* *Modi distinguuntur à rebus realiter incompletè.*

ſtere in eodē ſpatio; vnde ex nuda animæ præsētia nō afficitur corpus, nec anima afficitur ex nuda præſentia corporis; ſed vlteriùs requiritur vt anima corpori vniatur ſubſtantiali quodam vinculo, ita vt anima paſſiones corporis ſentiat, & corpus ab illa vitam accipiat. Tertiò, Si anima exiſteret ante corpus, deinde vniretur corpori, maxima fieret in ipſa mutatio quoad modum operandi & patiendi ab obiectis & cauſis externis. ergo ille modus exiſtendi ponit aliquid intrinſecum in anima: niſi enim eſſet quid intrinſecum, non induceret tantam mutationem. Confirmatur: Quia per vnionem iſtam anima quodammodò corporatur, & corpus animatur: illa deprimitur ad infima, hoc eleuatur ad ſumma; tantaque eſt iſta connexio, vt anima non poſſit ſe diuellere, niſi ſolutis diſpoſitionibus corporis; nec ipſa ſine ſummo dolore & horrore poſſit ſeparari. Quæ omnia apertè indicant, iſtam vnionem eſſe modum quemdam ſubſtantialem intimum ipſi animæ. Quod enim alicui conuenit per ſolam denominationem extrinſecam, non poteſt inducere tātam mutationem, & ſtatum tam diuerſum, cùm rem nullo modo in ſeipſa afficiat: ſicut quòd anima vel Angelus ſit præſens huic vel illi corpori, nullam formaliter inducit mutationem in anima vel Angelo. Denique quòd vnio inter materiam & formam ſit modus diſtinctus, probat fusè & eruditè Hurtado in ſua Phyſica diſp. 5.

Reſpōſio aduerſariorum, modum non diſtingui ex parte rei.

33 Reſpondent quidam, eſſe quidem aliquid reale poſitiuum in anima, non tamen eſſe quid diſtinctum ex parte rei ab ipſa eſſentia ſeu entitate animæ, ſed ſolùm diſtingui ratione. Itaque fatentur, in anima & in aliis formis tam accidentalibus quàm ſubſtantialibus, ipſam vnionem cum materia vel ſubiecto eſſe quidem verum modum poſitiuum ſe habendi, non tamen eſſe quid diſtinctum ex parte rei ab entitate formæ cuius modus dicitur, ſed ſola ratione diſtingui.

Refutatur.

Verùm hæc reſponſio ſeipſam euertit, & aſyſtata continet. Si enim vnio ex parte rei formas modificat, & certum modum exiſtendi eis tribuit quem per ſuam nudam entitatem non habebant; quomodo fieri poteſt vt ſola ratione ab ipſa entitate formæ diſtinguatur? quod enim ſola ratione diſtinctum eſt, non poteſt realiter modificare & contrahere.

Quod nō eſt vllo modo realiter diſtinctum, non poteſt realiter modificare.

34 Dices, Differentiæ modificant genus, & perſonalitates diuinam eſſentiam, & tamen ibi nulla eſt diſtinctio ex parte rei.

Reſpondeo: Hæc ipſa inſtantia rem magis declarabit: differen-

tiæ enim quia non distinguuntur ex parte rei à genere, nõ modificant genus in re, sed solùm vt hæc omnia obiiciuntur nostris cõceptibus: sicut enim compositio ex genere & differentiis non fit ex parte rei, ita nec vnio, nec modificatio generis per differentias. gradus enim animalis non potest in aliqua natura existẽte esse indifferens ad rationale & irrationale, vt accedente differentia rationali, modificetur & contrahatur ad constituendum hominem. Tamen vt existit obiectiuè in mente, est indifferens, & ita potest modificari per differentias nostra consideratione. At anima rationalis, prout existit in rerum natura per se, indifferens est ad vnionem & separationem; seu ad esse in corpore, & extra corpus: vnde ex parte rei potest modificari per ipsam vnionem. Quòd si vnio non esset aliquid distinctũ ab entitate animæ, nõ esset modificatio realis, sed solùm per conceptionem mentis, sicut natura humana in Petro modificatur per rationẽ indiuiduam Petri. Similiter in diuinis nulla est modificatio ex parte rei; quia personalitates non distinguuntur ex parte rei à natura diuina. Vnde pari modo, si vnio ipsa animæ non esset quid distinctum in re ab ipsa entitate animæ, nulla ibi esset realis modificatio. Nec obstat, quòd esse per se in anima separata, non dicat aliquem modum positiuum animæ superadditum secundùm Scotum & quosdam alios: quia secundùm illos est modus priuatiuus, non positiuus. Inde tamen non sequitur, quin modus positiuus vnionis aliquid reale superaddat entitati animæ. Idem dicendum de inexistentia omnium formarum, tam accidentalium quàm substantialium; hæc enim dicit modum quemdam positiuum vnionis ipsarum formarum non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsis formis, etiamsi fortè *esse per se* in illis non addat, nisi priuationem illius vnionis.

Differentiæ non modificant genus realiter.

Nec personalitates diuinam essentiā.

Esse per se in anima separata, an sit modus positiuus.

35 Confirmantur hæc omnia: Quia inter distinctionem realem perfectam & distinctionem rationis datur media, nempe realis imperfecta, quam modalem possumus appellare; quo modo distinguuntur omnes formæ ab vnione qua vniuntur materiæ vel subiecto, vt suprà ostensum est. Sanè ita hæc vnio distinguitur ab anima, vt cùm vnitur corpori (si anteà erat separata) longè maiorem mutationem subeat, quàm cera dum nouam formam accipit, aut corpus globosum dum formatur in cubum. Ex quibus omnibus manifestum videtur, vnionem animæ & aliarum formarum cum corpore vel subiecto, esse quemdam modum positiuum ipsis intrinsecum; & non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsa-

Datur distinctio media inter realem & rationis.

stere in eodē spatio; vnde ex nuda animæ præsētia nō afficitur corpus, nec anima afficitur ex nuda præsentia corporis; sed vlteriùs requiritur vt anima corpori vniatur substantiali quodam vinculo, ita vt anima passiones corporis sentiat, & corpus ab illa vitam accipiat. Tertiò, Si anima existeret ante corpus, deinde vniretur corpori, maxima fieret in ipsa mutatio quoad modum operandi & patiendi ab obiectis & causis externis. ergo ille modus existendi ponit aliquid intrinsecum in anima: nisi enim esset quid intrinsecum, non induceret tantam mutationem. Confirmatur: Quia per vnionem istam anima quodammodò corporatur, & corpus animatur: illa deprimitur ad infima, hoc eleuatur ad summa; tantaque est ista connexio, vt anima non possit se diuellere, nisi solutis dispositionibus corporis; nec ipsa sine summo dolore & horrore possit separari. Quæ omnia apertè indicant, istam vnionem esse modum quemdam substantialem intimum ipsi animæ. Quod enim alicui conuenit per solam denominationem extrinsecam, non potest inducere tātam mutationem, & statum tam diuersum, cùm rem nullo modo in seipsa afficiat: sicut quòd anima vel Angelus sit præsens huic vel illi corpori, nullam formaliter inducit mutationem in anima vel Angelo. Denique quòd vnio inter materiam & formam sit modus distinctus, probat fusè & eruditè Hurtado in sua Physica disp. 5.

Respōsio ad aduersariorum, modum non distingui ex parte rei.

33 Respondent quidam, esse quidem aliquid reale positiuum in anima, non tamen esse quid distinctum ex parte rei ab ipsa essentia seu entitate animæ, sed solùm distingui ratione. Itaque fatentur, in anima & in aliis formis tam accidentalibus quàm substantialibus, ipsam vnionem cum materia vel subiecto esse quidem verum modum positiuum se habendi, non tamen esse quid distinctum ex parte rei ab entitate formæ cuius modus dicitur, sed sola ratione distingui.

Refutatur.

Verùm hæc responsio seipsam euertit, & asystata continet. Si enim vnio ex parte rei formas modificat, & certum modum existendi eis tribuit quem per suam nudam entitatem non habebant; quomodo fieri potest vt sola ratione ab ipsa entitate formæ distinguatur? quod enim sola ratione distinctum est, non potest realiter modificare & contrahere.

Quod nō est vllo modo realiter distinctum, non potest realiter modificare.

34 Dices, Differentiæ modificant genus, & personalitates diuinam essentiam, & tamen ibi nulla est distinctio ex parte rei.

Respondeo: Hæc ipsa instantia rem magis declarabit: differen-

tiæ enim quia non distinguuntur ex parte rei à genere, nõ modificant genus in re, sed solùm vt hæc omnia obiiciuntur nostris cõceptibus: sicut enim compositio ex genere & differentiis non fit ex parte rei, ita nec vnio, nec modificatio generis per differentias. gradus enim animalis non potest in aliqua natura existẽte esse indifferens ad rationale & irrationale, vt accedente differentia rationali, modificetur & contrahatur ad constituendum hominem. Tamen vt existit obiectiuè in mente, est indifferens, & ita potest modificari per differentias nostra consideratione. At anima rationalis, prout existit in rerum natura per se, indifferens est ad vnionem & separationem; seu ad esse in corpore, & extra corpus: vnde ex parte rei potest modificari per ipsam vnionem. Quòd si vnio non esset aliquid distinctũ ab entitate animæ, nõ esset modificatio realis, sed solùm per conceptionem mentis, sicut natura humana in Petro modificatur per rationẽ indiuiduam Petri. Similiter in diuinis nulla est modificatio ex parte rei; quia personalitates non distinguuntur ex parte rei à natura diuina. Vnde pari modo, si vnio ipsa animæ non esset quid distinctum in re ab ipsa entitate animæ, nulla ibi esset realis modificatio. Nec obstat, quòd esse per se in anima separata, non dicat aliquem modum positiuum animæ superadditum secundùm Scotum & quosdam alios: quia secundùm illos est modus priuatiuus, non positiuus. Inde tamen non sequitur, quin modus positiuus vnionis aliquid reale superaddat entitati animæ. Idem dicendum de inexistentia omnium formarum, tam accidentalium quàm substantialium; hæc enim dicit modum quemdam positiuum vnionis ipsarum formarum non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsis formis, etiamsi fortè *esse per se* in illis non addat, nisi priuationem illius vnionis.

Differentiæ non modificant genus realiter.

Nec personalitates diuinæ ab essentiâ.

Esse per se in anima separata, an sit modus positiuus.

35 Confirmantur hæc omnia: Quia inter distinctionem realem perfectam & distinctionem rationis datur media, nempe realis imperfecta, quam modalem possumus appellare; quo modo distinguuntur omnes formæ ab vnione qua vniuntur materiæ vel subiecto, vt suprà ostensum est. Sanè ita hæc vnio distinguitur ab anima, vt cùm vnitur corpori (si anteà erat separata) longè maiorem mutationem subeat, quàm cera dum nouam formam accipit, aut corpus globosum dum formatur in cubum. Ex quibus omnibus manifestum videtur, vnionem animæ & aliarum formarum cum corpore vel subiecto, esse quemdam modum positiuum ipsis intrinsecum; & non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsa-

Datur distinctio media inter realem & rationis.

Secundò, Quia modus habet minimam & debilissimam entitatem, estque quid imperfectissimum. ergo non potest habere eam vim vt faciat hominem esse Deum, & Deum hominem. Confirmatur: Si enim nulla qualitas (quæ multò est perfectior omnibus modis) potest nos efficere gratos Deo natura sua sine noua Dei acceptatione & peccati condonatione, multò minùs tenuis modus poterit hominem ita vnire Deo, vt ex vi illius vnionis homo sit Deus & Deus homo: sic enim alicui rei creatæ connaturale esset facere hominem Deum.

27 Tertiò, Iste modus solùm inhæret humanitati, non Verbo; ergo etiamsi possit vnire humanitatem Verbo, non tamen Verbum humanitati. Vel si Verbum sine vnione sibi inhærente potest vniri humanitati, cur non etiam humanitas sine tali vnione poterit vniri Verbo?

Quartò, si daretur talis modus, esset valdè difformis: nam qua parte inhæreret corpori, esset corporalis; qua parte animæ, esset spiritualis. Deinde, cùm rebus modificatis debeat proportionari, valdè vilescet, nec respondebit dignitati Verbi.

Quintò, Humana natura non solùm debet vniri Verbo, sed Verbum debet illam terminare substantialiter & sustentare, & illa debet à Verbo dependere: sed vnio solùm vnum effectum formalem tribuit, nempe esse vnitum; non autem esse substantialiter terminatum, esse sustentatum, esse dependens. ergo non sufficit in hoc mysterio. Confirmatur: Quia vnio est extrinseca Verbo: atqui sustentare seu esse sustentans, est denominatio intrinseca Verbo; quia per suam intrinsecam subsistentiam sustentat seu facit subsistens, non minùs quàm subsistentia creata. ergo vnio non potest hunc effectum formalem Verbo tribuere, Confirmatur secundò: Quia vnio non est sustentatio & assumptio; ergo vnio non facit formaliter & secundùm se sustentans & assumens.

Sextò, Subsistentia creata immediatè sustentat naturam nullo modo medio: ergo etiam increata, quæ multo potentior ad sustentandum.

Septimò, Concilia & Patres docent vnionem factam *secundùm hypostasim* seu *secundùm subsistentiam.* Idem docet S. Thomas, cùm ait, *vnionem factam in persona Verbi*: ergo non est facta in aliquo modo vel re creata.

Octauò, Damascenus lib. 3. De fide cap. 6. dicit *Verbum esse*

vnitum carni medio mentis, ita vt mens inter Dei puritatem & carnis crassitiem media intercedat: ergo non est opus alio medio, quo menti vel carni vniatur, alioquin erit progressus in infinitum.

Nonò, His addi possunt alia argumenta, quibus Gregorius & alij probant, non dari vllam relationem vel modum respectiuum distinctum ex parte rei ab entitate rei absolutæ.

28 Iuxta hanc sententiam fieri potest, vt iste homo nũc sit Verbum, nunc Pater, nunc Spiritus sanctus successiuè, sine vlla mutatione intrinseca humanitati per solam Dei voluntatem extrinsecam, Item, vt iste homo desinat esse Deus sine vlla sui mutatione.

Hæc sententia mihi non probatur, & egregiè refutatur à doctissimis viris Francisco Suarez & Gabriele Vasquez in 3. parte; ab illo, disp. 7. ab hoc, disput. 18. Cùm enim hoc mysterium sit admodum difficile, per hanc sententiam redditur longè difficilius, & ita incomprehensibile, vt nulla similitudine declarari possit. Nullum enim potest dari exemplum in rebus creatis, vbi fiat aliqua noua vnio duorũ realiter distinctorum (ita vt ex illis resultet vnum compositum) absque mutatione intrinseca saltem alterius extremi. Hoc enim videtur inuoluere contradictionem, vt statim ostendetur.

Refutatur hæc sententia.

29 Ac primùm hæc sententia ex eo refutari potest, quòd nitatur duobus principiis quæ omnino falsa videntur: quorum alterum est, modos rerum non distingui ex parte rei à naturis vel rebus quas modificant, sed sola ratione & apprehensione nostra. Negant enim etiam minimam distinctionem realem (qualem Suarez inter modum & rem statuit in Metaphys. disput. 7.) ac proinde solùm relinquunt distinctionem rationis. Quam sententiam, quod ad rem ipsam attinet, nullus Doctorum (exceptis fortè paucissimis) admittit, etsi modo loquendi interdum admittere videantur. quis enim dicat, figuram sola ratione distingui à re figurata? & quando corpus ex sphærico fit cubicum, non mutari realiter, sed sola consideratione nostra? quis motum localem sola ratione distingui à corpore quod mouetur, & alterationem à termino? Necessariò itaque fatendum est, modos reales distingui aliquo modo realiter ab ipsis rebus, & aliquid rei ipsis addere, alioquin non essent veri modi, nec realiter afficerent, nec realem inducerent mutationem. Etsi enim non distinguantur distinctione reali completa, sicut res quæ à se mutuò per diuinam potentiam possunt separari, & separatæ conseruari: distinguuntur tamen distinctione reali incompleta; quia nec

Necessariò videri ponendum modum intrinsecum humanitati.

Primò, Refutantur duo principia quibus hæc sententia nititur.

Modi distinguuntur à rebus realiter incompletè.

sunt omnino idem quod res modificata, nec omnino diuersum: nam ita cum ea cohærent, vt neque per diuinam potentiam separatim cõseruari, neque cogitatione sine re modificata concipi possint. Quo fit vt nõ dicatur entitas distincta seu noua, sed modus entitatis: nisi hoc nomẽ *entitas* latè sumatur pro quouis reali, vt sæpè docet Suarez loco citato. Entitas enim, ex vsu Doctorum Scholasticorum, designat rem aliquam quæ per se concipi & consistere saltem per diuinam potentiam potest.

30 Alterum principium, diuinam voluntatem absque vlla externa operatione vel creaturæ mutatione posse facere, vt aliqua incipiant esse vnita, quæ anteà non erant vnita; & contrà, vt desinant esse vnita, quæ anteà erant vnita. Quod principium non puto apud aliquẽ Auctorem reperiri, aut aliquo exemplo posse declarari. Nec obstat illud quod affertur de omnipotentia Dei communicata creaturæ per solã Dei voluntatem, per quam ipsa creatura reddetur omnipotens absq; vlla sui mutatione intrinseca: quia hæc communicatio & vnio omnipotentiæ cum creatura non est realis & physica, (qualis est vnio Verbi cum humana natura, de qua nos agimus;) sed solùm est moralis per extrinsecam assistentiam. vnde ad rem non facit. Fide enim certũ est, vnionem naturæ humanæ cum Verbo, non esse solũ moralem, qualis est illa vnio omnipotentiæ cum homine, sed realem & physicã. Deinde, si volũtas intrinseca Dei sufficit ad physicam & realem vnionem Verbi cum humana natura, nec opus est vllo nouo influxu externo; poterit totus mundus totaq; rerum creatarum natura assumi hypostaticè à tribus personis diuinis, & rursum deseri ac separari absq; vlla sui mutatione, Deo solùm sic volente pro hoc tempore, & pro alio nolẽte. Item, omnis vnio formarum cum materia, & accidentiũ cum subiecto, & partium inter se in toto, poterit referri in diuinam voluntatem. Si enim diuina voluntas sufficit, vt duæ res diuersissimæ, quæ nullam inter se habent proportionem, vniantur physica vnione absq; vlla ipsarum reali mutatione; multò magis sufficiens erit, vt duæ res quæ naturalem habent proportionem, physicè vniantur absque vlla sui mutatione: quæ omnia parum videntur consentanea veritati. Vnde cùm hæc principia, quibus hæc sententia nititur, aliena à veritate videantur, nec ipsa vera esse poterit.

Diuina voluntas non sufficit ad physicã duorum vnionẽ.

31 Secundò refutari potest exemplis suprà allatis, & in primis animæ rationalis & carnis, quorum vnio est maximè similis vnioni hypostaticæ, vt docet S. Thomas lib. 4. Contra Gentes cap. 41. & colligitur

Refutatur exemplis.

colligitur ex Symbolo Athanasij. vt enim ex anima & carne fiat homo, non sufficit animam esse intimè præsentem carni, sicut Angelus potest eidem carni esse præsens; sed vlteriùs requiritur peculiaris vnio & cohæsio animæ cum corpore. quæ vnio est modus quidam se habendi ipsius animæ, quem vocamus informationem, qua ita cohæret cum carne, vt non possit se ab ea diuellere, quàm diu saluæ manent carnis dispositiones. Idem cernitur in omnibus formis tam substantialibus quàm accidentalibus, in quibus ex natura rei distinguitur entitas formæ ab illo modo actualis inexistentiæ seu vnionis.

Verùm, quia hoc totum aliqui ex iis qui illam sententiam tenent, negant, & affirmant etiam in anima rationali cæterisque formis substantialibus & accidentalibus non requiri aliquem modum ex parte rei distinctum ab ipsarum entitate, vt insint & vniantur materiæ vel subiecto; sed sufficere ipsarum entitatem & intimam pręsentiam qua præsentes sint suo susceptiuo, idcircò hoc magis confirmandum. *Vnionem formarum cum subiecto esse modum verè ex parte rei distinctum.*

32 Confirmatur ergo Primò, Quia si intima præsentia formæ sufficit, nec requiritur vlterior vnio: ergo hoc ipso quo anima erit præsens intimè corpori, necessariò corpus erit viuum, & anima illud animabit, imò nec Deus poterit impedire quin sit viuum & existat homo: quia non potest impedire effectum formalem. atqui hoc absurdum est: aliud enim est animam esse præsentem corpori; aliud, informare corpus. potest enim esse intimè præsens corpori non satis disposito (vt si cor planè sit frigidum) & tunc non informabit. Potest etiam subtrahi necessaria dispositio quando informat, (vt si subitò totus calor euanescat) & tunc subitò desinet informare; tamen Deus interim poterit eam conseruare in eadem præsentia. Item Angelus potest esse intimè præsens corpori, non tamen potest instar formæ vniri. Ergo hæc sunt diuersa, & vnio aliquid reale addit ipsi præsentię & entitati formæ. Secundò, Anima potest esse intimè pręsens corpori prorsus frigido, & tunc naturaliter non poterit illud animare: diuina tamen virtute poterit illi vniri, & illud animare. Ponamus Deum illam animam isti corpori vnire, ita vt illud viuificetur ab anima: quo posito, vel tunc aliqua mutatio facta est in ipsa anima, vel nulla. Si nulla, quomodo opus fuit supernaturali virtute ad eam vniendam? quomodo potest iam viuificare, cũ anteà non posset? Si aliqua, ergo vnio dicit aliquid intrinsecum formæ distinctũ à pręsentia. pręsentia enim animæ ad corpus nihil est nisi denominatio extrinseca à corpore exi-

stēre in eodē spatio; vnde ex nuda animæ præsētia nō afficitur corpus, nec anima afficitur ex nuda præsentia corporis; sed vlteriùs requiritur vt anima corpori vniatur substantiali quodam vinculo, ita vt anima passiones corporis sentiat, & corpus ab illa vitam accipiat. Tertiò, Si anima existeret ante corpus, deinde vniretur corpori, maxima fieret in ipsa mutatio quoad modum operandi & patiendi ab obiectis & causis externis. ergo ille modus existendi ponit aliquid intrinsecum in anima: nisi enim esset quid intrinsecum, non induceret tantam mutationem. Confirmatur: Quia per vnionem istam anima quodammodò corporatur, & corpus animatur: illa deprimitur ad infima, hoc eleuatur ad summa; tantaque est ista connexio, vt anima non possit se diuellere, nisi solutis dispositionibus corporis; nec ipsa sine summo dolore & horrore possit separari. Quæ omnia apertè indicant, istam vnionem esse modum quemdam substantialem intimum ipsi animæ. Quod enim alicui conuenit per solam denominationem extrinsecam, non potest inducere tātam mutationem, & statum tam diuersum, cùm rem nullo modo in seipsa afficiat: sicut quòd anima vel Angelus sit præsens huic vel illi corpori, nullam formaliter inducit mutationem in anima vel Angelo. Denique quòd vnio inter materiam & formam sit modus distinctus, probat fusè & eruditè Hurtado in sua Physica disp. 5.

Respōsio aduersariorum, modum non distingui ex parte rei.

33 Respondent quidam, esse quidem aliquid reale positiuum in anima, non tamen esse quid distinctum ex parte rei ab ipsa essentia seu entitate animæ, sed solùm distingui ratione. Itaque fatentur, in anima & in aliis formis tam accidentalibus quàm substantialibus, ipsam vnionem cum materia vel subiecto esse quidem verum modum positiuum se habendi, non tamen esse quid distinctum ex parte rei ab entitate formæ cuius modus dicitur, sed sola ratione distingui.

Refutatur.

Verùm hæc responsio seipsam euertit, & asystata continet. Si enim vnio ex parte rei formas modificat, & certum modum existendi eis tribuit quem per suam nudam entitatem non habebant; quomodo fieri potest vt sola ratione ab ipsa entitate formæ distinguatur? quod enim sola ratione distinctum est, non potest realiter modificare & contrahere.

Quod nō est vllo modo realiter distinctum, non potest realiter modificare.

34 Dices, Differentiæ modificant genus, & personalitates diuinam essentiam, & tamen ibi nulla est distinctio ex parte rei.

Respondeo: Hæc ipsa instantia rem magis declarabit: differen-

tiæ enim quia non distinguuntur ex parte rei à genere, nõ modificant genus in re, sed solùm vt hæc omnia obiiciuntur nostris cõceptibus: sicut enim compositio ex genere & differentiis non fit ex parte rei, ita nec vnio, nec modificatio generis per differentias. gradus enim animalis non potest in aliqua natura existẽte esse indifferens ad rationale & irrationale, vt accedente differentia rationali, modificetur & contrahatur ad constituendum hominem. Tamen vt existit obiectiuè in mente, est indifferens, & ita potest modificari per differentias nostra consideratione. At anima rationalis, prout existit in rerum natura per se, indifferens est ad vnionem & separationem; seu ad esse in corpore, & extra corpus: vnde ex parte rei potest modificari per ipsam vnionem. Quòd si vnio non esset aliquid distinctũ ab entitate animæ, nõ esset modificatio realis, sed solùm per conceptionem mentis, sicut natura humana in Petro modificatur per rationẽ indiuiduam Petri. Similiter in diuinis nulla est modificatio ex parte rei; quia personalitates non distinguuntur ex parte rei à natura diuina. Vnde pari modo, si vnio ipsa animæ non esset quid distinctum in re ab ipsa entitate animæ, nulla ibi esset realis modificatio. Nec obstat, quòd esse per se in anima separata, non dicat aliquem modum positiuum animæ superadditum secundùm Scotum & quosdam alios: quia secundùm illos est modus priuatiuus, non positiuus. Inde tamen non sequitur, quin modus positiuus vnionis aliquid reale superaddat entitati animæ. Idem dicendum de inexistentia omnium formarum, tam accidentalium quàm substantialium; hæc enim dicit modum quemdam positiuum vnionis ipsarum formarum non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsis formis, etiamsi fortè *esse per se* in illis non addat, nisi priuationem illius vnionis.

Differentiæ non modificant genus realiter.

Nec personalitates diuinæ ab essentiâ.

Esse per se in anima separata, an sit modus positiuus.

35 Confirmantur hæc omnia: Quia inter distinctionem realem perfectam & distinctionem rationis datur media, nempe realis imperfecta, quam modalem possumus appellare; quo modo distinguuntur omnes formæ ab vnione qua vniuntur materiæ vel subiecto, vt suprà ostensum est. Sanè ita hæc vnio distinguitur ab anima, vt cùm vnitur corpori (si anteà erat separata) longè maiorem mutationem subeat, quàm cera dum nouam formam accipit, aut corpus globosum dum formatur in cubum. Ex quibus omnibus manifestum videtur, vnionem animæ & aliarum formarum cum corpore vel subiecto, esse quemdam modum positiuum ipsis intrinsecum; & non sola ratione, sed ex parte rei distinctum ab ipsa-

Datur distinctio media inter realem & rationis.

rum formarum entitate. quibus positis, procedit argumentum ab exemplo animæ. Sicut enim vt existat homo, non sufficit animæ rationalis præsentia ad corpus, sed insuper requiritur peculiaris modus vnionis in anima ex parte rei ab essentia animæ distinctus: simili modo multoque potiore ratione cogitandum est, vt ex Verbo & humanitate fiat Christus, & vt Verbum diuinum sit homo, non satis esse vt sit intimè præsens humanæ naturæ (omni enim naturæ creatæ intimè præsens est;) sed vlteriùs requiritur in humana natura aliquid creatum, ratione cuius ipsa dicatur substantialiter vnita Verbo potiùs quàm Patri vel Spiritui sancto: & ratione cuius Verbum dicatur esse verus homo, non Pater vel Spiritus sanctus. quod sanè eò magis hic interuenire debet, quò minor est proportio inter extrema quæ vniuntur, vt inter quæ sit infinita distantia. nisi enim sit aliquid in humanitate quod habeat peculiarem ordinem ad Verbum tamquã ad suppositum terminans & sustentans, non potest animo concipi, cur Verbum nunc potiùs sit homo quàm anteà: aut cur potiùs quàm Pater & Spiritus sanctus.

Quò minor est proportio inter extrema, eò magis requiritur modus vnionis distinctus

3. Refutatio.

36 Tertiò refutari potest hoc Argumento fortissimo: Verbum nunc est verè & substantialiter homo, ante incarnationem non erat homo: ergo facta est aliqua intrinseca mutatio vel in Verbo, vel in humana natura: non enim potest fieri transitus realis de contradictorio in cõtradictoriũ, nisi fiat mutatio saltem in altero extremo, atqui illa mutatio non est facta in Verbo, quia prorsus est immutabile; ergo in humana natura. Quæ ratio magis erit perspicua, si ponamus humanitatem illam extitisse ante assumptionem, & ita fuisse assumptam à Verbo. Ita enim ratiocinabimur: Hæc humanitas nunc est vnita Verbo hypostaticè, & anteà non erat vnita: ergo facta est aliqua intrinseca mutatio non in Verbo, cùm sit immutabile: ergo in humanitate; ac proinde in illa est aliquid reale creatum quod anteà non erat, ratione cuius dicitur nunc vnita Verbo, cùm anteà non esset; & potiùs vnita Verbo quàm Patri vel Spiritui sancto.

Non potest fieri trãsitus in contradictorium absque vllam mutatione.

37 Ad hoc Argumentum conantur respondere allatis multis exemplis in quibus aliqua incipiunt esse vnita quæ anteà non erant, absque vlla mutatione intrinseca. Primò, In motu locali, in quo, multorum sententia, non acquiritur aliquid intrinsecum, sed solà præsentia ad alium locum vel spatium: quæ præsentia nihil videtur esse aliud quàm denominatio extrinseca. Sicut ergo vt corpus incipiat esse in hoc loco in quo anteà non erat, eique coniungatur,

Responsio aduersariorum per varias instantias.

Prima, Ex motu locali

non opus est vt fiat in ipso aliqua intrinseca mutatio, aut vt accipiat aliquid intrinsecum, quod anteà non habebat; ita vt hæc humanitas incipiat esse vnita Verbo, non requiritur vlla mutatio intrinseca, aut aliquid intrinsecum illi quod antè non habebat.

Respondeo. Verum non esse quod assumitur. certum enim est, vt corpus incipiat esse in loco in quo anteà nō erat, requiri aliquam realem mutationem intrinsecam per quam ad illum transferatur. Etsi enim obscurum sit, quid sit iste motus; certum tamen est, esse aliquid corpori intrinsecum ab illo modaliter distinctum. Vtrùm autē terminus intrinsecus qui acquiritur isto motu, & dicitur ipsum *vbi*, sit aliquid distinctum, non est ita perspicuum. Quidam putant esse solam denominationem extrinsecam à spatio: sicut enim esse præsens huic vel illi corpori, est denominatio extrinseca; (potest enim hæc præsentia in me incipere & desinere absque vlla in me mutatione, sola mutatione alterius:) ita etiam putant esse pręsens ad hoc vel illud spatium, esse denominationem extrinsecam. 38. Sed verius est, hanc denominationem esse intrinsecam à modo positiuo rei intrinseco. Primò, Quia motus localis, cuius terminus est *esse hîc* vel *ibi*, est aliquid rei intrinsecum & positiuum, ad sui productionem requirens vim motiuā in producēte. quis enim dicat, motum Solis, Lunæ, astrorum, non esse quidquam reale intrinsecum istis corporibus? si motus est aliquid intrinsecum, cur non etiam *esse hîc*, *esse ibi*, quod propriè est terminus intrinsecus istius motus, & per illum producitur?

Refutatur.

Quidam putant ipsum vbi, *seu esse* hîc *vel* ibi, *esse solùm denominationē extrinsecam.*

Ipsum vbi *est quid intrinsecū rei.*

Dices: Terminus motus localis est, esse coniunctum vel præsens huic vel isti loco: atqui hoc nihil ponit in re nisi denominationem extrinsecam; sicut esse in his ædibus, in hoc cubiculo, est denominatio extrinseca.

Respondeo: Etiamsi præsentia in loco reali, vel ad aliquod corpus, sit denominatio extrinseca; non tamen idcircò præsentia ad spatium ipsum est denominatio extrinseca: cuius euidens signum est, quòd illa possit mutari, re manente in eodem spatio, nempe si domus destruatur vel auferatur. hæc verò nullo modo possit mutari per mutationem alicuius rei extrinsecæ, sed solùm per mutationem ipsius subiecti. ergo præsentia in hoc spatio erat aliquid intrinsecum rei. Si enim esset denominatio extrinseca, tolli posset sine vlla rei mutatione, per mutationem eius à quo denominationem accipit; sicut in omnibus aliis denominationibus extrinsecis cernitur: vt cùm aliquid dicitur videri, intelligi, amari, esse dextrū,

ſiniſtrum, antè, retrò. Omitto alias rationes quas vide apud Suarem tom. 2. Metaphyſ. diſp. 51. num. 14. & ſequentibus, & Petrum Hurtado, qui nouiſſimè ſcripſit, in Phyſica, diſput. 14. & in Metaphyſ. diſp. 2. ſect. 5. & 6. Idem docet Vaſquez 1. p. diſput. 188. n. 28. & Molina 1. p. q. 52. a. 1. diſput. vnica, membro 5. denique Conimbricenſes, Fonſeca, & Toletus, qui omnes hanc ſententiam tamquam certam tradere videntur.

Obiectio quorumdã.

Dices, Incredibile videri, rem quoties loco mutatur, ſubire tot nouas entitates, eaſque oriri & occidere. Confirmatur: Quia in quouis motu acquireret infinitos modos, & infinitos amitteret. Deinde, *eſſe nunc* vel *tunc, eſſe in hoc* vel *illo tempore*, nihil ponit intrinſecum in re; ergo neque *eſſe in hoc* vel *illo loco*. Denique, ſi *eſſe hîc* eſt modus intrinſecus, eget influxu diuino conſeruante. tollat Deus illum influxum, res adhuc manebit hîc: alioquin eſſet nuſquam. ergo ſine illo modo poteſt eſſe hîc.

Reſpondetur.

Ad Primum reſpondeo: Non eſſe incredibile, rem dum mutatur ſubire tot nouos ſitus, quia non ſunt propriè entitates diuerſæ, ſed diuerſi modi eiuſdem rei quæ cõtinuè ſitum mutat. Longè magis mirũ eſt, ab obiectis innumeras ſubitò diffundi ſpecies ad multa paſſuum millia, quæ millies quotidie intereunt, & millies renaſcuntur, vt experientia conſtat: cùm tamen non ſint tenues modi, ſed veræ qualitates, quas Deus ſeorſim conſeruare poſſet. Ad Cõfirmationẽ: Id quod mouetur, non magis acquirit infinitos modos, quàm tranſit infinitas partes continui. Vnde ſicut non eſt abſurdum, ſed neceſſariũ vt tranſeat infinitas partes proportionales ſpatij continui; ita etiam non eſt abſurdum, ſed neceſſarium, vt acquirat infinitos modos inſtar partiũ proportionalium ſe habentes; & ſimili ratione infinitos amittat. Idem vſu venit in omni mutatione ſucceſſiua, etiam qualitatum.

Ad Secundum, neganda conſequentia: Quia res poteſt ſubire varia tempora & illis coëxiſtere ſine vlla ſui mutatione; ipſum enim tẽpus cùm cõcipiatur vt ſucceſſiuum, accedit & recedit re immota permanente. non tamen poteſt ſubire varia ſpatia, aut illis coëxiſtere, ſine ſui mutatione, quia cùm ſpatium ſit immobile, non poteſt accedere & recedere re non mota.

Ad Vltimum: Sicut iſte modus eſt quid neceſſariò reſultans ex re, hoc ipſo quo res eſt indiſtans ab hoc ſpatio: ita influxus quo conſeruatur iſte modus, neceſſariò reſultat ex influxu quo conſeruatur res in illa indiſtantia. vnde re manente in illa indiſtantia, tolli

non potest influxus ille: sicut etiam influxus ille quo conseruatur figura rei, tolli non potest mera suspensione, re aliter non mutata: quia nihil est aliud quàm necessaria resultantia influxus conseruatiui rei sic limitatæ. Hæc breuiter contra illam denominationem extrinsecam, qua putant aliqui infringi vim rationis suprà allatæ.

39 Verùm, etsi concederemus totum quod prætenditur, nempe vt aliquid incipiat esse præsens huic spatio, non requiri in illo aliquid noui intrinseci, sed sufficere denominationem extrinsecam à spatio, non tamen id posset iuuare illam sententiam; quia nulla extrinseca denominatio sufficit vt ex duobus fiat vnum substantialiter, seu vt humanitas vniatur Verbo hypostaticè, ita vt Verbum verè sit homo, & homo Verbum. substantialis enim vnio postulat aliquid intrinsecum saltem in altero extremorum quo vnum respiciat alterum, & ordinetur ad illud, vt in exemplo animæ & carnis ostensum est. Si enim vnio accidentalis, qualem ponebant Nestoriani, requirit aliquid intrinsecum in humanitate; multò magis substantialis & hypostatica, quæ intima & firmissima est cohæsio & conglutinatio.

40 Neque dici potest, sufficere voluntatem diuinam ad illam cohæsionem: quia voluntas diuina non potest producere vel supplere effectus formales rerum sine ipsis formis, vel sine reali modo inexistentiæ illarum; id enim implicat contradictionem: verbi gratia, non potest facere vt homo sit sine anima rationali, vel sine inexistentia animæ in carne, & informatione carnis, quæ inexistentia seu informatio est quid distinctum ab anima, tamquam modus quidam se habendi ipsius animæ: vnde & potest abesse, vt patet cùm anima separatur à corpore: tunc enim iste modus extinguitur & perit, sicut figura in multis corporibus perit, salua manente corporis substantia; quia solùm est modus quidam ipsius corporis. Pari modo fieri nequit, vt Verbum sit verus homo sine reali & peculiari modo inexistendi, quo natura humana illi peculiariter inexistat & cohæreat. Si esse hominem esset quid morale, sicut esse Regem, esse Pontificem; vel si humana aut diuina natura posse haberi per mortalem æstimationem & quamdam imputationem sicut haberi potest iustitia, sanctitas, filiatio Dei, & similia: sic sufficeret voluntas diuina, vt Deus possit dici homo, & homo Deus; etiamsi nulla facta esset mutatio intrinseca, nec vllus esset nouus modus aut respectus realis in humanitate ad Verbum: diceretur enim Deus homo affectu & se-

Voluntas diuina non potest supplere effectus formales rerum.

Voluntas diuina solùm habet effectum moralem.

cundùm æstimationem moralem, nimirum quia ita hominem amat & æstimat, vt si fieri posset, cuperet esse homo; & hic homo diceretur Deus, quia ex tali amore & æstimatione accipit dignitatem quamdam diuinam, qua honoretur quasi Deus quidam ac Filius Dei, vel quia gerit vices Dei in seipso inhabitantis & per ipsum operantis. Verùm non sic Deus factus est homo, aut homo Deus, sed propriè & physicè: ac proinde non sufficiebat voluntas diuina, sed necessarius erat nouus modus physicus & realis in humanitate, qui peculiarem haberet ordinem ad Verbum, & quo formaliter ipsi Verbo vniretur.

Secunda instantia, Ex lumine.

41 Secundò adfertur istantia, In lumine & candela: fieri enim potest vt lumen quod anteà non pendebat ab hac candela, sed ab alia, vel à solo Deo, incipiat pendere ab hac candela, absque vlla vel luminis istius vel candelæ mutatione, sola Dei voluntate ita volente. Idem dici potest de lumine solis.

Dependentia ex causa efficiente, est modus rei: vnde noua dependentia est nouus modus.

Respondeo, & hoc exemplum verum non esse: quia quando hoc lumen incipiet pendere à candela, à qua ante non pendebat, accipiet realem mutationem subeundo nouum modum dependentiæ ab hac causa, vt fusè & eruditè docet Suarez in Metaphysica disput. 7. num. 17. & disput. 21. & Petrus Hurtado in Metaphys. disp. 2. sect. 6. Vnde verum non est, solam Dei voluntatem extrinsecam sufficere vt incipiat ab hac candela pendere.

Tertia, Ex intellectione.

Tertia instantia, In intellectione posita, à solo Deo in intellectu passiuè tantùm se habente; per hanc enim intellectionem intellectus non intelliget. Si tamen Deus velit, intellectus incipiet intelligere absque vlla sui vel intellectionis mutatione, sola Dei voluntate illa sic vniente.

Respondeo, etiam hoc exemplum verum non esse: quia intellectus non potest incipere intelligere per illam intellectionem nisi in illam vitaliter influat; & illa ab intellectu vitaliter dependere incipiat. vnde necesse est illam mutari, & consequenter etiam intellectum, quem illa afficit. longè enim aliter afficit intellectum, dum inest ei per modum vitæ, eumque reddit sapientem, beatum, &c. quam dum inerat per modum rei mortuæ, & nihil tale ei tribuebat.

Quarta, Ex Dei volitione.

Quarta instantia, In Deo. Si enim ab æterno voluisset creare tres mundos, haberet quamdam volitionem quam modò non habet, idque absque omni sui mutatione.

Respondeo, hoc exemplum ad rem non facere. Primò, quia volitio

volitio libera in Deo non distinguitur nisi ratione ab eius natura, ac proinde non potest inducere mutationem realem & physicam, neque efficere vt Deus nunc dicatur aliter se habere quàm tunc haberet. Secundò, Quia mutatio locum non habet nisi vbi datur prius & posterius, ita vt dici posset, res nūc aliter se habet quàm priùs habuit. atqui in æternitate hoc dici non potest: nullum enim datur instans temporis, in quo dici possit, Deum hanc volitionem quam modò habet non habuisse.

Quinta instantia, In Verbo diuino, quod ex non-sustentante fit sustentans humanam naturam absque vlla sui mutatione. *Quinta, Ex Verbo diuino sustentante.*

Respondeo, Non est necesse ipsum Verbum mutari, sed sufficit vt sit mutatio in altero extremo, nempe in humana natura. Simili modo cùm Deus ex non-creante fit creans, ex non-iustificante iustificās, non est mutatio in Deo, sed in creatura.

Ex his patet, tertiam rationem esse omnino solidam, qua etiam Occam, qui interdum videtur tollere modos, conuictus fuit in 1. dist. 3. q. 4. Eadem tamquam sufficiente vtitur Vasquez in 3. par. tom. 1. disp. 18. & Suarez ibidem disp. 8.

42 Quartò refutatur hoc modo: Per vnionem hypostaticam Diuinitas non est imminuta, vel depressa, vel vllo modo mutata; sed humanitas est exaltata & eleuata, vt passim tradunt sancti Patres. Leo Ser. 1. 3. & 4. De Natiuit. Damascen. lib. 2. De fide c. 17. & alij. Atqui hæc exaltatio fieri non potuit, nisi aliquid reale ponatur in ipsa humanitate, quod antè illi non inerat. Ergo, &c. Minor probatur: Quia nisi aliquid ponatur reale intrinsecum humanitati, per quod ipsa dicatur eleuari, non erit physica & realis exaltatio, sed solùm moralis, vel per denominationem extrinsecam: sicut cùm per collationem dignitatis Regię, vel per connubium cum Rege, dicitur aliquis exaltari, etiamsi nulla in eo mutatio facta sit, nec quidquam reale ipsi accesserit. Talis autem exaltatio non sufficit in hoc mysterio. Primò, Quia sic humanitas non aliter esset eleuata, quam Diuinitas depressa vel exinanita; nec maior esset mutatio facta per hoc mysterium in humanitate quàm in Diuinitate; quod sanctis Patribus & cōmuni Fidelium sensui non est consentaneum. Sicut enim Diuinitati nihil accessit intrinsecum, sed solùm dicitur exinanita per denominationem extrinsecam, vel moralem æstimationem: ita etiam humanitati nihil accessisset intrinsecum, & per solam extrinsecam denominationem diceretur exaltata, & vnita Verbo.

Ex eleuatione naturæ humanæ, quæ sine aliquo extrinseco fieri nequit.

Non potest natura eleuari per aliquid omnino ipsi extrinsecum.

Inter naturam humanam & diuinam est infinita distantia.

Secundo, Quia cùm inter humanitatem & Diuinitatem sit infinita distantia, non loci, sed gradus naturæ; necessariò debuit humanitas eleuari per aliquod donum intrinsecum, ita vt quasi proximè attingeret Verbum, eique immediatè posset vniri. Sicut enim quod loco distat, non potest vniri rei superiori, (vt si lapis vniẽdus esset soli) nisi re ipsa per motum sibi intrinsecũ eleuetur vt attingat: ita quod distat naturæ gradu, nec habet sufficientem proportionem vt alteri vniatur, debet eleuari per intrinsecas dispositiones quibus alterum attingat, vt patet in materia, quæ vt animæ vniatur, debet variis dispositionibus eleuari. Multò magis id habebit locum in præsenti mysterio, cùm inter extrema vnienda sit distantia infinita. Vnde opus erit singularissimo quodam dono, quo natura humana infinitè supra omnes creatas naturas eleuetur, & Verbo vniatur. 43. Potest autem hæc eleuatio dupliciter concipi. Primò, Vt natura humana per aliquod donum intrinsecum eleuetur ad proportionẽ cum Verbo, quæ sit distincta ab ipsa formali vnione, & prior naturâ; sicut corpus iam perfectè formatum priùs naturâ est proportionatum animæ quàm illi vniatur: posita enim hac proportione & intima animæ præsentia, vnio naturaliter resultat. Secundò, Vt natura immediatè eleuetur ad ipsam vnionem, per actionem Dei supernaturalem productiuam illius modi in quo consistit ipsa formalis vnio; ita vt non sit opus alio præuio quo fiat proportionata Verbo. Hoc secundo modo putò hanc eleuationem factam, nec opus fuisse aliqua proportione præuia, qua posita illa vnio quasi naturaliter resultet, vel sit debita: imò talem proportionem non puto possibilem. Quòd si nulla proportio præuia possibilis est, vel ex hoc capite maximè opus fuit aliquo modo intrinseco quo natura formaliter eleuaretur, vt fieret simul proportionata Verbo & vnita. quò enim maior est distantia inter extrema, & minor proportio, eò maiori opus est potentia & influxu vt fiat vnio: qui influxus necessariò debet esse intrinsecus, saltem alteri extremorum.

Hæc eleuatio dupliciter cõcipi potest.

Denique, natura humana ita eleuatur vt *deificetur*, vt Patres *a* docent. atqui *deificari* non dicit solùm denominationem extrinsecam, sed aliquid intrinsecum, sicut animari, viuificari, informari. Simili modo natura humana, & ille homo (quatenus per hoc denotatur indiuiduum humanum præscindens ab hac & illa personalitate) dicitur vnctus Diuinitate, vel Spiritu sancto, & sanctificatus à Patre in Scripturis *b*, quæ sine aliqua vnione intrinseca non benè possunt concipi.

a Damasc. l. 2. cap. 7. citans Greg. Nazianz.

Non potest deificari, vngi, sanctificari, si nihil accipiat intrinsecum.

b Psal. 44. Isaiæ 61. Danielis 9. Act. 4. & 10. ad Hebr. 1. Ioan. 10. Rom. 1.

Quinta refutatio, Non esset opus omnipotentia.

44 Quintò refutari potest illa sententia: Si diuina voluntas sufficit ad substantialem vnionem naturæ humanæ cum Verbo; ergo non opus est vlla operatione sanctissimæ Trinitatis ad extrà: quod est contra communem doctrinam sanctorum Patrum, qui docent vnionem hypostaticam, quia est quid extrinsecum Deo, à tota Trinitate perfectam. Vel si opus est aliqua operatione externa, non magis sufficit ad hanc vnionem diuina voluntas, quàm ad alia opera externa, vt ad creandum mundum, iustificandos homines, &c. vbi voluntas nostro modo concipiendi applicat omnipotentiam ad operandum exteriùs. Si ita est, cur voluntas diuina dicetur potiùs sufficere ad hanc vnionem, quàm ad creationem? Vnde si dicant requiri operationem externam omnipotentiæ, non constanter loquuntur, & frustrà totum referunt in voluntatem diuinam. Confirmatur: Quia ideò referunt hanc vnionem in voluntatem diuinam, ne cogantur admittere aliquam Dei operationem externam distinctam à creatione humanitatis Christi qua fiat ista vnio: ergo non requirunt illam eo modo quo requiritur ad creationem, nempe tamquam causam applicantem omnipotentiam ad operandum exteriùs; sed tamquam causam quasi formalem istius vnionis, & tamquam formale vinculum naturæ humanæ cum Verbo. Hinc dicũt, voluntatem diuinam, cùm sit intimè præsens vtrique extremo, multò meliùs, immediatiùs & fortiùs posse illa vnire, & humanitatem ad Verbum determinare, quàm possit vllus modus creatus. Quo posito, manifestè sequitur, hanc vnionem non esse realem & physicam, (hæc enim fieri debet operatione externa physica & reali, cùm terminus externus realis debeat fieri operatione externa reali;) sed moralem tantùm: hæc enim sola potest fieri per nudam volitionem; quia volitio Dei est quasi ratio formalis illius vnionis; vel est ratio effectiua moraliter, si eam morali modo consideremus. Sicut si Deus velit me esse Regem, eo ipso ero Rex: si rursus velit vt non sim Rex, non ero; absque vlla mei mutatione reali Si velit Petrum esse meum seruum, statim erit meus seruus: si rursus velit non esse, non erit, &c. In quibus omnibus voluntas diuina est quasi vinculum duorum (ita vt non sit opus alio reali vinculo) ex quo resultat quædam relatio vnionis moralis in vtroque extremo. Verùm nulla ratiône dici potest, vnionem hypostaticam eo modo factam: quia sic non esset vnio realis & physica, sed moralis; nempe per affectum & amorem Dei: nec Verbum esset verè & propriè homo, sed solùm vnione affectus, qui fuit error Nestorij.

Sola moralis vnio potest fieri per voluntatem.

45 Si dicant, voluntatem per se non sufficere ad hanc vnionem, sed vlteriùs requiri operationem ad extrà, qua fiat hæc vnio; iam non consequenter loquuntur, vt ostensum est. Deinde, frustrà ponetur talis operatio ad extrà, cùm nullus possit eius assignari terminus intrinsecus per eam productus: non enim per illam producitur Verbum; neque etiam ipsa natura humana, vt iam suppono; hæc enim poterat esse ante vnionem. neque etiam terminus illius productionis est modus aliquis intrinsecus ipsius humanitatis; quia talis non datur in hac sententia. Quid ergo per illam producitur? seu quis est terminus intrinsecus illius productionis?

Respondent, terminum productionis illius esse hoc compositum ex Verbo & humanitate. Sed contrà, istud compositum non potest secundùm se totum esse terminus immediatus illius productionis: quia non secundùm extrema quæ vniuntur, cùm hæc iam supponantur existentia; sed solùm secundùm vnionem præuiam, ex qua posteriùs ratione resultat hoc compositum. Sed hæc vnio non ponit aliquid reale creatum in extremis vnitis, vt vult hæc sententia; ergo ad eam non opus est vlla reali productione ad extrà; sed sufficiet moralis quædam mutatio, facta solâ voluntate diuina (sicut vt homo dicatur omnipotens, Deo volente suam omnipotentiam illi applicare, & ponere in eius potestate; non opus est vlla reali productione vel mutatione) quod nullo modo est dicendum, vt iam ostensum est.

Ex quibus omnibus concludo, necessarium esse ponere aliquid creatum in humanitate Christi, ad cuius productionem requiratur omnipotentia; quo posito resultet vnum compositum ex Verbo & humanitate, nempe vnus Christus, Verbum, homo, & vt Græci loquuntur, Θεάνθρωπος, Ομόθεος.

46 Sequitur nunc vt respondeamus ad Argumenta sententiæ aduersæ, posita num. 26. & 27.

Ad primum Argumentum. Ad Primum respondeo, negando sequi hanc vnionem non fore immediatam: non enim ille modus creatus ita intercedit, vt ipse immediatè vniatur Verbo, & illo mediante humanitas, sicut quando duo connectuntur glutino. Falsa est hæc imaginatio, qua aduersa sententia multùm niti videtur: ille enim modus non vnitur Verbo vt res quæ vnitur, sed vt ratio formalis qua ipsa humanitas vnitur Verbo. Itaque iste modus vnitur vt id quo, non vt id quod; & sic non intercedit nec impedit immediatam vnionem Verbi & humanitatis, cùm sit ipsa immediata vnio amborum.

Ex quibus patet, humanam naturam prorsus immediatè vniri Verbo, ita vt inter essentiam humanitatis & personam Verbi non intercedat aliquid vt id quod, seu vt res vnita; sed solùm vt id quo, seu vt ratio immediatæ vnionis cum Verbo. Hinc non opus est alio modo, quo iste modus vniatur Verbo: quia sicut per ipsum formaliter vnitur humanitas Verbo, ita etiam ipsemet eidem Verbo vnitur per seipsum. Simile cernitur in actuali inexistentia seu vnione omnium formarum tam accidentalium quàm substantialium. quæ vnio est modus quidam afficiens immediatè illas formas. hic enim modus non inest subiecto formæ, neque ei vnitur vt id quod, sed vt id quo: quia non habet se vt res vnita, sed vt ratio vnionis, seu vt formalis vnio.

47 Ad Secundum respondeo, modum quidem esse per se quid imperfectissimum in ratione entis, cùm nulla ratione possit per se conseruari sed totum esse ipsius sit actu aliud modificare: est tamen quid perfectissimum in ratione vnionis & connexionis qua duo diuersa inter se connectantur: non enim est possibilis perfectior vnio animæ & carnis ad constituendum vnum hominem, quàm sit modus ille quo anima reipsa informat corpus. neque per aliquid aliud perfectiùs anima vniri potest carni, quàm per illum modum. Idem dico de reliquis formis, earumque connexione naturali cum materia vel subiecto. Pari ratione modus ille vnionis hypostaticæ est quidem per se quid imperfectum in ratione entis, quatenus non potest per se existere: est tamen perfectissimus & sublimissimus in ratione vnionis; quia per se formaliter humanam naturam ita eleuat & vnit Verbo, vt ex illis duobus constituatur vna persona. Itaque hic modus, etsi per se sit paruæ entitatis, maximi tamen est momenti, quia facit vt homo sit Deus, & Deus sit homo. Absque hac imperfecta entitate, quam vocamus modum vnionis, nemo potest esse sanctus, nemo beatus, nemo videre Deum. Nihil enim iuuant formæ vel qualitates quãtumuis sint excellentes, nisi inexistant & vniantur. Nullum potest esse compositum substantiale, vel accidentale, immò nullum corpus sine hoc modo. Etsi enim modus ille per se sit imperfectus, tamen res quam modificat vel connectit, est magnæ perfectionis. Itaque est conditio sine qua nulla res potest accipere vel habere aliquam perfectionem à sua entitate distinctam.

Modus vnionis est quid imperfectissimum per se formaliter in ratione entis, non in ratione vnionis.

Vnio formarum est maximi momenti in rebus.

48 Nec obstat quòd quidam Doctores dicant, vnionem hypostaticam consistere in quadam relatione humanitatis ad Verbum di-

Quo sensu quidam dicant hanc vnionem esse relationem.

uinum: quia omnis inexiſtentia in alio, & omnis vnio, eſt relatio quædam eſſentialiter reſpiciens aliud tamquam ſuum terminum; ſiue illud ſit ſubiectum, ſicut modus inexiſtentiæ in accidentibus & formis ſubſtantialibus reſpicit ſubiectum, quod ab accidente vel forma ſubſtantiali informatur: ſiue ſit ſuppoſitum, vt in myſterio Incarnationis. hæc tamen relatio non eſt quiddam reſultans ex termino & fundamento, ſed eſt modus relatiuus eſſentialiter ordinans ad aliud. Eſſe enim in alio, dicit ordinem ad illud: eſſe verò per ſe, nullum dicit ordinem. vnde Scotus vocat eam relationem extrinſecus aduenientem; alij relationem tranſcendentalem.

49 Ad Confirmationem, neganda conſequentia: ideò enim nulla qualitas per ſe & præciſè vi ſuæ entitatis poteſt delere peccatum, quia malitia peccati eſt quid morale, quod non tollitur per ſe niſi modo morali, nempe condonatione libera Dei: nulla autem qualitas creata, cùm ſe ipſam tantum coniungat ſubiecto, & ipſa ſit bonum finitum, neceſſitare poteſt Deum vi ſua ad peccatum condonandum. Modus verò vnionis hypoſtaticæ non tantum ſe ipſum vnit humanitati, ſed etiam ipſam humanitatem vnit Verbo diuino, & conuersò vnit ipſum Verbum humanitati: & conſequenter facit vi ſua vt homo ſit Deus, & Deus homo, ea proinde neceſſariò excludit peccatum. Vnde patet, iſti modo hoc eſſe connaturale, & non habere id ex aliquo fauore vel acceptatione Dei. alioquin iſte homo non eſſet verè & phyſicè Deus, ſed ſolum morali æſtimatione & ſolo Dei fauore, vt ſuprà oſtenſum. Quare ſi hoc argumentum aliquid efficeret, probaret Deum non poſſe eſſe hominem per aliquam vnionem creatam, ſed per ſolam denominationem extrinſecam fauoris diuini. Sicut quia nulla eſt qualitas creata, quæ præciſè vi ſua deleat peccatum, & faciat filios regni; rectè dicimus, hos duos effectus fieri potiſſimum fauore diuino: neque vllam qualitatem id poſſe facere, niſi quatenus diuinus fauor ei eſt connexus. Vnde remiſſio peccati & adoptio, magis eſt quid morale quàm phyſicum. vbicumque enim ob defectum cauſæ formalis creatæ interuenit voluntas diuina vt illum defectum suppleat, ibi non ſolum eſt aliquis effectus phyſicus, ſed etiam moralis.

50 Ad Tertium: Etiamſi iſte modus realiter & intrinſecè ſolum afficiat humanitatem, non Verbum; tamen non ſolam humanitatem vnit Verbo, ſed etiam Verbum humanitati. Sicut enim cùm ma-

gnes ad se trahit ferrum, non solùm ferrum iungitur & vnitur quodammodò magneti, sed etiam magnes ferro, ita cùm Verbum diuinum sua omnipotentia trahit ad se naturam humanam, loco quidem præsentem, sed naturæ gradu infinitè distantem, ita illam eleuat & ad se trahit, vt & ipsa Verbo, & Verbum illi immediatè & arctissimè vniatur. Vnde non est necesse vt fiat mutatio in vtroque extremo, aut vt modus vnionis sit in vtroque. Idem docet Vasquez in 3. part. disputat. 19. & multi alij, de vnione animæ cum corpore, & omnis formæ cum materia vel subiecto; nēpe modum vnionis nō requiri nisi in altero extremo, nempe in forma. Cùm enim de ratione istius modi sit, vt formam vniat cum subiecto; posito illo modo, necessariò forma manet vnita, etiamsi in subiecto præter necessarias dispositiones nullus nouus modus concipiatur. Quæ sentētia vtrùm in formis naturalibus vera sit, cùm mutua videatur debere esse amicitia & complexio inter formam & materiam, &c. non est huius loci disputare. videri potest noster Hurtado in Physica, disp. 5. sect. 7. Hinc patet, non sequi: Verbum sine modo sibi intrinseco potest vniri humanitati, ergo etiam humanitas Verbo; quia necesse est illum modum esse in altero saltem extremo. Vnde cùm Verbum illius non sit capax, necesse est vt sit in humanitate.

51 Ad Quartum: Etiamsi hic modus, qua parte afficit corpus, aliquo modo identificetur corpori tamquam eius modus, & sic aliquo modo possit dici corporalis, nempe materialiter; tamen per se & formaliter est summè spiritalis & summè proportionatus summo Spiritui Verbo diuino. Vnde ita subtilis & sublimis est, vt à nullo intellectu creato vi naturali videri possit. Neque id incredibile videri debet: quia præsentia & inexistentia seu vnio animæ in corpore, etiamsi sit modus rei indiuisibilis, & omnino spiritalis, tamen formaliter, vt multi volunt, est diuisibilis, quasi sit corporalis: vnio enim animæ cum brachio vel capite, non est vnio cum corde. Si Deus corpori Christi in Eucharistiæ mysterio potest dare modum spirituum, quo etiam ipsum corpus fiat indiuisibile instar spiritus: cur eidem corpori in Incarnatione non poterit dare modum spiritalem, etsi materialiter diuisibilem, quo vniatur Verbo? Denique vilitas carnis & improportio non obstat quin possit immediatè vniri Verbo; cur vilitas modi illius obstabit, quò minùs possit esse formalis vnio inter carnem & Verbum? perfectius enim est, vniri aliqua vnione intrinseca, quàm sola denomina-

Quomodo hic modus in corpore sit spiritalis.

tione extrinseca, sicut quod est continuum, perfectiùs vnitur quàm quod est contiguum.

Ista vnio sufficit vt natura dicatur assumpta, terminata, sustentata à Verbo.

52 Ad Quintum: Negandum est, vnionem istam non tribuere humanæ naturæ istos omnes effectus: hoc ipso enim quo tribuit ei esse vnitum Verbo, tribuit consequenter esse terminatum, esse sustentatum, esse dependens à Verbo tamquam sua hypostasi. Non enim hęc vnio est qualiscumque, sed est vnio naturæ ad hypostasim. hoc ipso autem quo natura vnita est Verbo tamquam hypostasi, eo ipso Verbum sustentat illam naturam, & terminat eius existentiam, & ipsa naturæ existentia dependet à Verbo: idque adeò necessariò ex vi illius vnionis sequitur, vt per nullam potentiam possit impediri. Ad Confirmationem, negandum subsumptum: non enim denominatione intrinseca dicitur Verbum sustentare naturam humanam, sed extrinseca; cùm in tempore ex sola creaturę mutatione id ei adueniat, & nihil intrinsecum Deo in tempore aduenire possit. Sed inquiunt: Verbum per suam intrinsecam subsistentiam sustentat, & facit subsistens non minùs quàm subsistentia creata; ergo est aliquid intrinsecum Verbo, ac proinde vnio non potest hunc effectum formalem tribuere. Respondeo: Etiam Deus per suam potentiam intrinsecam creat, & tamē creatio nihil dicit intrinsecum. Quod autem infertur de vnione; dico, solam vnionem naturæ ad Verbum tamquam ad suppositum sufficere vt Verbum dicatur sustentare naturam humanam: vnde etiāsi vnio non se habeat in hac denominatione vt ratio formalis; habet se tamen vt conditio intrinseca requisita: sicut vt subiectum dicatur sustentare accidens, requiritur intrinsecè vnio seu inexistentia accidētis in subiecto, eaque sola sufficit. Ad secundam Confirmationē, concedo vnionem formaliter non esse sustentationem: est tamen necessaria conditio, & sufficit vt Verbum dicatur sustentare & terminare. Ipsa enim sustentatio se habet per modum actus secundi, & influxus personæ in naturam non tamquam causæ efficientis; sed nouo & ineffabili modo, instar subiecti cuiusdam absque imperfectione, vel potiùs instar suppositi: designat enim ipsam causalitatem Verbi, quam habet respectu naturæ, quæ non conuenit illi vllo modo nisi supposita vnione. Alio modo se habet assumptio: nam vnio si consideretur vt est in fieri, & procedit à Verbo tamquam causa efficiente, & ad ipsum terminatur, sic habet rationem assumptionis: assumere enim, est ad se sumere, & sibi vnire. Vnde tria includit; nempe, vnionem vt est in fieri, seu productionem illius modi; ordinem

Verbum dicitur sustentans naturā humanā denominatione extrinseca.

nem ad Verbum tamquam ad causam efficientem, & ordinem ad idem Verbum tamquam ad terminum. Eadem vnio prout procedit à tota sanctissima Trinitate, non habet rationem assumptionis, sed vnitionis tantùm & incarnationis actiuæ. hinc constat, quomodo solus iste modus vnionis ad omnes illos effectus sufficiat.

53 Ad Sextum respondeo Primò, Antecedens ex parte non esse verum: nam subsistentia creata non sustentat propriè naturam, sed potiùs ab ea sustentatur tamquam modus eius natura posterior. Verùm propriè eius existentiam terminat, eamque reddit incommunicabilē, sicut superficies terminat corpora, & facit ne aliis continuari possint, quamdiu ipsa manet actu. Deinde neganda consequentia: ideò enim subsistentia creata vnitur naturæ se ipsa formaliter nullo alio modo interueniente, quia ipsa per se non est res perfectè distincta à natura, nec solida entitas, sed solum modus quidam se habendi ipsius naturę, subsistentia autem diuina est res omnino distincta à natura: duæ autem res distinctæ vniri non possunt, nisi interueniat modus vnionis saltem in altera, quo formaliter cohæreant, & mutuò adhæreseant, vt multis probat Suarez in Metaphys. disp. 7. & Hurtado in Physica disp. 5. Sola enim præsentia vel indistantia non sufficit ad veram vnionem & compositionem. Vnde etiamsi Verbum habeat vim infinitam ad sustentandum, tamen sustentare per modum suppositi non potest, nisi natura per modum sibi intrinsecum ei vniatur.

Subsistentia creata non sustentat naturam, sed terminat, & reddit incōmunicabilē.

54 Ad Septimum, Neganda consequentia: perinde enim est ac si sic argumentateris: Ramus pomi vnitus est pyro in radice, vel secundum radicem; ergo non opus fuit vlla vnione præter radicem. Albedo & dulcedo vniuntur in subiecto; ergo præter subiectum non opus est aliqua vnione qua vniantur subiecto. Non enim vnio diuinæ naturæ & humanæ in hypostasi Verbi vllo modo excludit vnionem creatam naturæ humanæ cum Verbo, sed intrinsecè includit vel supponit. Nam cùm dicitur vnio facta in hypostasi Verbi, hypostasis non habet se per modum vnionis vel connexionis, vt argumentum prætendit; sed habet se per modum tertiæ entitatis in qua duæ illæ naturæ vniuntur: sicut pyrus & prunus in vna radice, & duæ formæ in vno subiecto. Vnde hypostasis Verbi non est vnio duorum, sed vnitas, quia duo in ipsa ita concurrunt, vt ipsa eadem manens sit Deus simul & homo. Longè alia ratione humanitas dicitur vnita Verbo per modum creatum, vel secundum modum creatum: quia ille modus non se habet vt quid ter-

Vnio naturæ diuinæ & humanæ secundùm hypostasim includit vnionem creatam humanitatis cum Verbo.

tium in quod duo diuersa concurrunt vt ei identificentur, sicut se habet hypostasis Verbi ad naturam humanam & diuinam; sed vt formalis connexio hypostasis Verbi cum natura humana: vnde committitur aperta æquiuocatio in verbo *vniri in aliquo.*

Ad Octauum: Non video quo modo hoc testimonium Damasceni possit hîc accommodari, nisi verborum specie; quo modo potius probabitur carnem non vniri Verbo secundùm se & proximè, sed solùm ratione animæ rationalis seu mentis; quàm animam non vniri Verbo, mediante modo creato. Itaque Verbum dicitur vniri carni mediante mente, non quasi non sit opus modo aliquo creato, quo vel mens vel caro immediatè vniatur Verbo, vt argumentum intendit: sed quia caro non habebat per se cõgruentiam vt assumeretur à Verbo, sed solùm hanc habebat ratione animæ mente præditæ. Vide S. Thomam 3. p. q. 6. a. 1.

Alia est ratio modorũ. alia relationum Prædicamentaliũ.

56 Ad alia Argumenta quæ ex Gregorio adferri possent, respondeo breuiter, Gregorium valdè confusè procedere, quasi eadem sit ratio modorum & relationum Prædicamentalium, quæ posito fundamẽto & termino resultare cogitãtur. Etsi enim tales relationes non sint aliquid distinctũ in re à termino & fundamento vel ratione fundandi, vt similitudo, paternitas, fraternitas, &c. idque Argumenta Gregorij benè probent: nulla tamen ratione probant de veris modis rerũ, qui inducunt verã mutationem, & fiunt per veram & realem productionem, sicut sunt omnes vniones formarũ cum materia vel subiecto, omnes vniones partium inter se, omnes dependentiæ effectuum à suis causis efficientibus vel conseruantibus, omnes figuræ rerum, omnes motus locales, & similia, de quibus optimè noster Suarez in sua Metaphysica disp. 7. & 21. & Hurtado in Physica, disp. 5. & in Metaphys. disput. 2.

Ex his perspicuum videtur, in humana natura Christi constituendum quemdam modum supernaturalem creatum, distinctum aliquo modo ex parte rei à natura: quo posito, illa natura necessariò manet hypostaticè vnita Verbo, ita vt Verbum verè sit homo, & homo Verbum, ac Filius Dei: & quo sublato, necessariò tollitur illa vnio, & Verbum desinet esse homo. Ac proinde non esse veram sententiam, quæ statuit, ad vnionem hypostaticam non requiri aliquid creatum distinctum modaliter ab humanitate, quo ipsa Verbo vniatur, sed sufficere voluntatem diuinam: & per hanc fieri posse vt Verbum incipiat esse homo, & posteà desinat esse homo, absque vlla intrinseca mutatione facta in humanitate.

CAPVT VII.

De magnitudine beneficij Incarnationis.

57. DIXIMVS de modo vnionis: sequitur vt beneficij huius magnitudinem perpendamus. Beneficij magnitudo ex tribus æstimari potest. Primò, Ex magnitudine ipsius rei quæ datur. Secundò, Ex modo quo datur, vt cum magno labore vel incommodo. Tertiò, Ex effectu qui inde prouenit. Ex hoc triplici capite beneficium istud est immensum. Nam Primò, res ipsa quæ datur immensa est, nempe Filius DEI. Multum fuisset, si vel vnum ex supremis Angelis misisset, qui visibiliter nobiscum versaretur, nosque doceret, dirigeret, & ad salutem reuocaret, sicut cùm Rex terrenus vnum ex suis Principibus ad solandos & liberandos captiuos mittit. Omni enim huiusmodi beneficio eramus indigni; sed quòd Filium miserit, eumque totum in nostrum bonum nobis donauerit, id omnem superat æstimationem. Secundò, Spectandus modus quo nobis datus est; quãto, vt ita dicam, incommodo, & humiliatione, & exinanitione ipsius Diuinitatis. *Cùm enim in forma Dei esset*, inquit Apostolus, *semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Si Monarcha terrenus ad liberandum mancipium à morte, suam maiestatem ad statum seruilem demitteret, & seruus serui causa fieret, quanti æstimaretur hoc beneficium, hæc misericordia & charitas? Longè sanè & incomparabiliter pluris ex illo modo, quàm ex commodo & vita serui. Pari ratione, quòd infinita illa maiestas nostræ salutis causa se tantopere demiserit, & nostram mortalitatem assumpserit, longè pluris est æstimandum, quàm tota salus nobis collata. 58. Minima enim Diuinitatis humiliatio infinitè pluris est, quàm vniuersum bonum creaturæ; quia hoc totum instar est nihili ad illam celsitudinis infinitatem. *Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani quæ descendit in terram.* vnde nullum bonum creatum aut creabile tanti est, vt aliquam illius celsitudinis mereatur demissionem. Quòd igitur illa sublimitas nostram humilitatem subierit, non meritum nostrum fecit, non salutis nostræ dignitas promeruit, non iusta bonorum nostrorum æstimatio postulauit; sed misericordiæ & charitatis diuinæ abyssus præstitit: cui complacuit tantis

Magnitudo beneficij Incarnationis.

Philip 2.

Sap. 11.

impendiis creaturæ suæ misellæ & perditæ subuenire. Tertiò denique, si effectum & fructum spectes, hic quoque est infinitus. Nam complura beneficia infinitæ æstimationis nobis per mysterium Incarnationis siue per Verbum incarnatum sunt collata, de quibus nunc dicemus. Ex his constat, hoc beneficium triplici ratione esse infinitum, & infinitis laudibus, gratiarum actionibus, & obsequiis dignum.

Primo igitur misericordiæ beneficio, quod cęterorum est fundamentum, explicato, consideremus reliqua non omnino omnia, sed potissimùm generalia, quæ infinitæ sunt æstimationis.

CAPVT VIII.

De beneficio Doctrinæ nobis per Verbum incarnatum collato.

Secundum beneficium, Doctrina cælestis. Tenebræ mundi ante Christi aduentum.

59 SECVNDVM itaq; beneficium est *Cælestis illa doctrina*, quam per se nobis impertiit. Vide quantis in tenebris mundus ante Domini aduentum fuerit, & quantis erroribus implicitus. Ignorabat mundus (paucis exceptis) suum & rerum omnium Opificem; ignorabat diuinam prouidentiam & gubernationem, fines bonorum & malorum, vitam scilicet æternam, & mortem æternam, cælum & infernum; ignorabat animæ immortalitatem, peccatorum malitiam, virtutum & bonorum operum dignitatem, regulam rectè viuendi; ignorabat viam vitæ, & cæcus per tenebras currebat in mortem, mortem secundam, mortem immortalem. Pro Numine colebat vel cælestia corpora, solem, lunam, astra; vel homines impios & damnatos, qui olim potentia vel industria aliqua excelluerant, adulteros, homicidas, deceptores, impuros, omnibus sceleribus inquinatos, Saturnum, Iouem, Martem, Mercurium, Venerem, & similes; vel horum statuas, & in statuis dæmones salutis suæ hostes; vel animalia rationis expertia, & alia his fœdiora. Denique diabolus Princeps tenebrarum, tamquam huius mundi tenebricosi deus, omnes sub suo imperio & disciplina tenebat, secumque ad infernum & æternam noctem trahebat. O tenebras exitiales, & æternæ mortis æternique luctus præuias & socias! ô infelix sæculum ante Domini aduentum, tanto malo oppressum, quantumuis opibus, potentia, & eloquentia florens! ob quas tamen nugas quædam curuæ & infelices animæ illud mirantur, & beatum prædi-

cant, stultè nimis & absurdè: humana sunt ista, terrena & momentanea; nec hilum prosunt ad vitam æternam, si doctrina Christi absit, si Christum Dei Sapientiam, & viam salutis ignores.

60 Dominus igitur nostri misericordia commotus cùm in mundum venisset, sua doctrina has tenebras dispulit, errores detexit, diaboli fraudes & tyrannidem aperuit, mundum illuminauit, Auctorem rerum omnium, eiusque prouidentiam, misericordiam & iustitiam ostendit, bonorum præmia, & æterna supplicia proposuit; denique totam salutis viam, hoc est in seipsum & sua instituta, clarissimè omnibus demonstrauit, & facillimam reddidit. Fecit autem hoc non per Angelum aliquem, vel Prophetam, sed per seipsum, aliquot annorũ tractu, ingenti labore, in fame & siti, in æstu & frigore, in multa corporis fatigatione, in variis locis, in oppidis, in viculis, in deserto, in montibus, in campestribus, terra & mari, publicè & priuatim, per domos & Synagogas, in Templo & in plateis, nunc multis, nunc paucis auditoribus. Neminem dedignabatur, nemini doctrinam cælestem subtrahebat, omnibus eam offerens, & passim etiam ingerens, & occasionem captans vbi opportunum iudicabat. Neque verò ob hominum duritiam, aut Pharisæorum calumnias & atroces in ipsum blasphemias, neque ob tormentorum & mortis metum (quamuis sciret hæc sibi propter suam doctrinam ab ipsis parari) vmquam destitit. Iam verò quàm benignè ad discipulorum & auditorum suorum captum se demisit, quàm aptè eorum ruditati sublimem illam doctrinã suam accommodauit, adhibitis exemplis, parabolis, similibus ex rebus vsitatis & humanis, vtensque sermone vulgari, absque verborum fuco, absque vanis lenociniis orationis. Quàm patienter eorũ ἀπροσεξίαν, inconsiderationem, ingenij crassitiem & tarditatem sustinuit? sæpiùs eadem explicans, ad rudes & inconspectas eorum interrogationes benignè respondens, distortas illorum apprehensiones corrigens, & mentem eorum terrenis assuetam, sensim ad cælestia capienda familiariter instruens. Mirabile spectaculum, videre Sapientiam illam cum rudibus & infimæ sortis hominibus, cum piscatoribus & mechanicis assiduè versantem, ambulantem, sedentem, comedẽtem, loquentem, in illis erudiendis docendisque assiduè occupatam, & eorum captui suauiter in omnibus se accommodantem. Quis iam non libentissimè se, quantumuis sibi sapiens videatur, in rudibus erudiendis occupet, cùm videat id tanto studio ipsam Sapientiam incarnatam fecisse?

Illustratio per Christũ.

Quanto labore.

Excellentia doctrinæ Christi quo admodum.

61 Denique, si ipsa doctrina spectetur, quàm hæc tota grauis, quàm seria, quàm aliena ab omni curiositate; nihil nisi quod sit vtile saluti continens! quàm plana, & rudibus etiam ingeniis accommodata, vt omnes eius possint esse participes! quàm sublimis & inexhaustæ profunditatis, vt nullum ingenium sit tantum, quin semper in ea possit proficere! quàm pura, quàm omni ex parte perfecta, totum illustrans intellectum, omnem reformans affectum, omnem excludēs iniquitatem, omnem dirigens operationem, omnem componens vitam, omnia interiora & exteriora hominis diuinæ voluntati & æternæ legi conformans! Vniuersa sacra Scriptura admirabilis est & diuina, vt pote ex Spiritus sancti illustratione profecta; sed multùm eminet Euangelicus sermo, quem Sapientia incarnata suo ore deprompsit. Est enim & planior, & sublimior; ad intellectum illustrior, ad affectum potentior, ad gustum internum dulcior, ad conuersionem peccatorum efficacior, ad profectum iustorum & perfectionis culmen assequendum conuenientior. Vtitur enim Spiritus sanctus ingeniis hominum vt instrumentis, eorumque conditioni, quo ad elocutionem & modum apprehendendi, salua veritate eorum quæ enuntiari vult, se plurimum attemperat. neque enim consuetum illorum eloquendi aut concipiendi modum immutat, sed iis vtitur prout inuenit. quo fit vt magna sit varietas in sacris Scripturis, pro varietate ingeniorum quibus Spiritus sanctus vtitur. At instrumentū quo sermo Euangelicus est administratus, fuit humanitas Christi omni sapientia & eloquentia prædita; nihil scabri, distorti, obscuri, aut alicuius humanæ imperfectionis habens. quare poterat orationem suam optimè ad nostrum captum & vtilitatem, seruata sensus profunditate, temperare. Vnde certum est, hac doctrina nihil vel elocutione, vel conceptibus rerum, vel sententiarum vi & pondere excellentius, aut homini conuenientius ac salutarius posse cogitari, ex eaque facilè perspici, auctorem longè maiorem homine fuisse. quo fit vt qui illam attentè legit, aut perpendit, mirè afficiatur, & summa tantæ sapientiæ capiatur admiratione. Consideremus parumper quàm miris modis, & ad quantam perfectionem nos excitet.

Quàm sublimis sit doctrina Christi de moribus.

Quo modo Christus cōmendet paupertatem, castitatem, obedientiam, abnegationē sui, dilectionem inimicorum, mansuetudinem, & studium orationis.

62 Ad paupertatem & rerum terrenarum abdicationem: *Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* & Matthæi 19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* & infrà: *Amen dico vobis: quòd vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, &*

vitam æternam possidebitis. Marci 10. *Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut patrem, aut agros propter me & Euangeliũ, qui non accipiat centies tantum nunc in hoc tempore, & in sæculo futuro vitam æternam.* Idem habetur Luc. 18.

Ad castitatem: Matth. 19. *Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum; qui potest capere capiat.*

Ad obedientiam & integram sui mortificationem: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Ioan. 12. *Qui amat animam suam, perdet eam; & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Idem sæpius Dominus vsurpauit.

Ad dilectionem inimicorum: Matth. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij Patris vestri qui in cælis est; qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Et alibi iubet, vt quoties frater in nos peccauerit, toties ei ignoscamus, etiamsi id centies vel millies accideret. Quis ante Domini doctrinam hæc sciuit, (paucos quosdam diuinitus illustratos excipio;) vel si quis sciuit, quis tam clarè, tam enucleatè tradidit? Quis dignitatem & vtilitatem paupertatis, castitatis, abnegationis sui, dilectionis inimicorum ita explicuit, & homines tam efficaciter ad hæc concitauit? Matthæi 18.

Ad studium orationis: Luc. 18. parabolâ iudicis iniqui docet oportere semper orare, & non deficere. & Luc. 11 idem ostendit parabolâ amici petentis ab amico tres panes, inde concludens; *Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Quod rursum alia similitudine pulcherrimè confirmat: *Quis*, inquit, *ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut si petierit ouum, numquid porriget ei scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester cælestis de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?* Denique sæpè repetit, omnia nos impetraturos, quæ in nomine ipsius petierimus. Verùm quàm diuina & admirabilis est illa oratio, quam discipulos suos docuit, cuius vim alibi breuiter expendimus. De summo bono lib. 4. cap. 1.

63 Omitto diuinas illas parabolas sapientiæ plenas, & alia quibus-

nos ad fiduciam diuinæ prouidentiæ, ad mortis contemptum, ad patientiam, mãsuetudinem, humilitatem, temperantiam, cæterasque virtutes mirabiliter instruit. Omitto stupendam illam & carni paradoxam beatitudinum doctrinam, ad quam tota Philosophorum doctrina vix vmbræ instar obtinet. Quàm verè de se dixit Sapientia illa: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi!* Quis ergo neget, hoc beneficium doctrinæ infiniti esse pretij? Est enim fundamentum salutis, est radix immortalitatis & vitæ æternæ: sine hac doctrina omnis ars, omnis scientia, prudentia, eloquentia, industria vana est, & magis noxia quàm vtilis: ad hanc omnis sapientia humana nox est, & meræ tenebræ. *Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei. Et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.* Deinde si beneficij magnitudo pensetur ex modo & labore quo collatum est, etiam ex hoc capite hoc beneficium infinitè æstimandum, quod tanto labore, sudore, studio & incommodis Filij Dei nobis est præstitum.

Math. 5 & Luc. 6. Psalm 77. Matth. 13. Sap. 13. Sap. 9.

CAPVT IX.

De beneficio Exemplorum omnis virtutis.

Tertium beneficium, Exemplum.

64 TERTIVM beneficium est, *Exemplum omnis virtutis*, quod nobis Sapientia incarnata per seipsam præbuit. Non satis illi erat nos docere verbo, & omnis boni disciplinam diuino sermone suo mentibus nostris commendare, sed voluit etiam nos confirmare ac incitare suo exemplo, & ad omne virtutis officium præire. Multi enim alioquin dicturi erant, facile esse perfectam virtutem oratione tradere; sed nimis difficile, operatione & factis exhibere: hanc difficultatem non esse Dominum nostrum expertum, sed grauia nobis onera imposuisse, quæ digito suo ipse non tetigisset; sicque difficultate rei deterriti, salutarem doctrinam vel non fuissent complexi, vel semel susceptam abiecissent. Mens enim hunana, cùm inter naturas rationales sit infima, ac proinde carni mortali insetta, & sensibus addicta, nihil præter sensibilia & temporalia, vt honores, diuitias, voluptates perfectè apprehendit: spiritalia, vt pulchritudinem virtutum, & bona vitæ futuræ, obscurè & confusè. Hinc fit vt à spiritualibus moueatur parum & languidè, à sensibilibus multum & validè. motiones enim affe-

Cur via virtutis videatur ardua, & sæculi facilis.

affectuum, cognitionis apprehensionem sequuntur. quare obiectis difficultatibus, & iis quæ carni molesta, homo facilè retrocedit, & studium virtutis abiicit: molestias enim illas, vt pote sensibiles & naturales, validè apprehendit, cùmque oriantur ex rebus obscuris & non satis per experientiam comprobatis, fingit eas centuplo grauiores quàm reuerà sint, & ita facilè ab illis vincitur. bonum enim imperfectè apprehensum, (quale est bonum virtutis & gloriæ cælestis) non tantum attrahit, quantum ingens molestiarum imaginatio deterret. In bonis autem sensibilibus persequendis (qualia sint opes, honores, & voluptates) etsi magnæ difficultates se offerant, mens tamen humana perstat: quia etsi illæ molestiæ per se deterreat, magis tamen bonorum speratorum vehemens apprehensio allicit, quorum ardens amor facit, etiam ipsas molestias longè quàm reipsa sint minores videri. Hæc est pænè tota ratio & prima origo, cur via virtutis, alioquin per se facilis & iucunditatis plena, videatur difficilis & amara; ecõtrariò via sæculi, reuerà aspera & molestissima, videatur facilis & iucunda. Plus enim allicit fortis apprehensio bonorum sensibilium, quàm deterreat imaginatio malorum illis annexorum: & plus deterret valida imaginatio molestiarum quæ studio virtutis inesse videntur, quàm apprehensio bonorum spiritualium, quæ in nobis valdè tenuis & obscura alliciat. Dominus igitur huius infirmitatis nostræ conscius, vt fortiùs apprehenderemus bonorum spiritualium excellentiam, & minoris æstimaremus difficultates annexas, exemplo suo in omnibus præire voluit, & sensibile exemplar omnis perfectionis nobis exhibere, ad quod assiduè intuentes, totam vitam nostram conformemus.

65 Primùm igitur dedit nobis illustrissimum exemplum *paupertatis, humilitatis*, & *contemptus sæculi*, dum sibi parentes pauperes deligit, dum in stabulo nascitur, dum præsepio cunarum loco vtitur, dum neque domum, neque supellectilem, neque locum vllum, vbi caput suum reclinet, possidet, dum vt mendicus eleemosynis piorum viuit, dum pauperes discipulos sibi sociat.

Exemplum paupertatis, & aliarum virtutum.
Luc. 1. & 2.
Luc 9.
Psalm. 39. & 108.

Castitatis, quia de virgine castissima nasci voluit, & ipse perfectissimè virginitatem seruauit, & omnes tantæ rei capaces ad eius excellentiam est hortatus.

1. Cor 8 9
Matth 4 & Ioan 1.
Matth. 19.

Obedientiæ, subdens se parentibus, subiiciens Principibus, subiiciens Legi veteri, & obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis.

Luc 2.
Matt 17.
Philip. 2.

Luc. 6. 12. *Orationis*, crebrò rogans Patrem semotus turbis, & pernoctans in oratione Dei; præterquam quòd mens eius in omni tempore & loco per contemplationem, amorem, laudem, & gratiarum actionem Diuinitati excellentissimè esset coniuncta.

Ioan. 2. Marc. 1. 38. *Zeli honoris Dei & salutis animarum*, dum facto flagello eiicit è tẽplo ementes & vendentes; dum totos dies vicos & oppida prædicans regnum Dei circumit, nulli parcens labori, nulli cedens iniuriis, in fame & siti, in æstu & frigore, in vento & pluuia, per aspera lutosa, nudo capite, nudis pedibus, fatigatus laboribus, afflictus doloribus, affectus contumeliis, appetitus lapidibus, multis malis pro summis suis beneficiis exceptus. Denique, dum sponte se in mortẽ & omne genus tormentorum pro gloria Dei, & hominum salute tradit.

1. Petri 2. *Patientiæ & mansuetudinis*, tum in tota vita, tùm potissimum in passione. *Qui cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*, qui etiam pro iis ipsis qui eum tot contumeliis & tormentis afficiebant, in mediis cruciatibus Patrem exorauit.

Simili modo dedit nobis exempla *modestiæ, grauitatis, maturitatis, sobrietatis, castigationis corporis, vigilantiæ, circumspectionis in dictis & factis, benignitatis, affabilitatis, compassionis, misericordiæ*, & aliarum virtutum; eaque adeò perfecta & eximia, vt præstantiora animo concipi nequeant: nam tota vita exactè respondet doctrinæ, eique ad amussim est veluti commensa, tum ex parte obiecti, tum ex parte cognitionis. Cùm igitur doctrina Christi sit perfectissima, siue cognitionem spectes, qua ipse eam animo concipit; siue obiectum & rationem operandi, qua ipsius voluntas mouebatur ad operandum; etiam exempla vitæ perfectissima sunt, adeò vt præstantiora in singulis virtutum generibus dari nequeant.

Quantum sit beneficiũ exemplorum. 66 Quantum autem sit hoc beneficium, ex eo primùm perspici potest, quòd parum efficax illa spiritalis & supernaturalis doctrina, in tanta naturæ corruptione & ad sensibilia pronitate, futura erat, nisi sensibilibus exemplis ad permouendos homines iuuaretur, vt suprà ostensum est. Longe enim maiorem impressionem in animum faciunt viua exempla, quæ oculis videntur & manibus palpantur, quàm sublimis doctrina longè à sensibus remota. Vnde maximum fructum faciunt illi Concionatores, & Superiores, & animarum curatores, qui id ipsum quod docent & aliis imperant,

prius ipsi vita& moribus exprimunt: sicut ècontrariò parum vel nihil fructus referunt, sed damnum potiùs inferunt, quorum vita suæ doctrinæ non respondet; & quod verbo student in proximis ædificare, exemplo destruunt; vna manu homines ad Deum allicientes, & altera repellentes. Nihil itaque vel certè parum sine exemplo actum erat in genere humano ad vitę sanctitatem. Deinde, quòd hæc exempla tanti Filio Dei steterint. Ideò enim tot annis in terris nobiscum versatus est, ideò tot labores subiit, tot calumnias & acerbitates sustinuit, tam grauia & indigna perpessus est. Neque enim absoluendum pretium redemptionis nostræ, tot & tam diuturnis laboribus & perpessionibus opus erat: vna enim precatio, vna Sanguinis gutta, ad totius mundi abluenda peccata ex se erat sufficientissima. Sed ad luculentissimum omnis virtutis & perfectionis exemplum exhibendum illa erant potissimùm necessaria: quamuis simul id illis subeundis non solùm exemplum & imitationem, sed etiam redemptionem & solutionem nostri debiti spectauerit, vt propitiatio & redemptio nostra eò copiosior esset & redundantior. Ratio tamen exempli & imitationis videtur fuisse præcipua, cùm modum necessariæ redemptionis tantopere excesserit. Vnde passim Scriptura etiam passionem & crucem exempli causa ipsum subiisse docet. B. Petrus Epist. 1. cap. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis* (etiam vobis qui non estis discipuli vel Apostoli) *relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* & cap. 4. *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini.* & Dominus ipse Matth. 20. cupientibus cum ipso regnare inter primos, *Potestis*, inquit, *bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* & Apostolus Paulus passim Christum crucifixum, vt exemplar omnis sanctitatis imitandum proponit. Non ergo parum momenti exemplum vitæ Domini nostri ad salutem & perfectionem adipiscendam habere putemus, quod ipsi tot laboribus & doloribus constitit; sed potiùs illud fuisse necessarium: alioquin Domino non tantopere cordi futurum. *67.* Hoc maximè omnes Sancti noui Testamenti intuiti sunt, & eos ad tantam sanctitatem euexit. Hoc martyria excitauit, hoc paupertatem, humilitatem, contemptum sæculi, virginitatem docuit; hoc omnium Religionum fons & origo; ex hoc omnia Sanctorum exempla, veluti ex prototypo sunt deducta. Quare sicut pictor, qui eximiam aliquam formam in tabula vult depingere, assiduè propositum habet exemplar quod vult imitari, ad illud creberrimè respectans, vt illi suã picturã, quantũ fieri potest, assi-

Extrauag: Vnigenitus, De pœnit. & remissione.

Psal 129 7.

Rom 8 Hebr. 11:

Exemplum Christi semper ob oculos habendum. Galat. 2.

milet: ita quiuis Christianus, & maximè Religiosus, cuius tota professio est Christuum imitari, Christi imaginem in se exprimere, atque adeò Christum induere, vt dicere possit cum Apostolo; *Viuo autem non iam ego; viuit verò in me Christus*: debet Christi vitam & conuersationem semper habere prę oculis, eamque ita menti imprimere & imaginatione sibi repræsentare, vt hæc cælestis forma ex intellectu transeat pœnitus in affectum, & ex affectu in opus, totamque vitam externam; vt foris & intus simus omnino Christo similes, & vt sic dicam, Christiformes. Hæc enim est summa hominis Christiani perfectio, similem esse Christo Domino suo. Nam *non est discipulus supra magistrum; perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius*. Tales fuere magna illa nomina Petrus & Paulus, cæterique Apostoli, & quicumque sanctitate vitæ eximij extitere.

Matth. 10.

CAPVT X.

De beneficio Liberationis à peccato, & à morte æterna.

Quartum beneficium, Liberatio à peccato. Peccati malitia infinita.

68 QVARTVM beneficium est *Liberatio à peccato*. Hoc quoque beneficium est immensum, siue malū spectes quod tollitur, siue modum & difficultatem qua sublatū est. Si enim ipsū malum consideres; sicut Deus est summū bonū, ita peccatū quod repugnat diuinę bonitati, est summum malum. Quare sicut Deus est bonū infinitum, ita quoque peccatum, immensum quoddā est malū. Crescit enim magnitudo offensionis ex magnitudine personæ offensæ: quò enim persona offensa dignior, eò iniuria est grauior. Si ergo persona sit infinitę dignitatis, peccatū quoque malitiam quodammodò infinitam habebit. Hinc fit vt nulla pura creatura pro peccato mortifero ex æquo satisfacere possit, imò nec omnia Sanctorū opera vel vnum peccatū valeant compensare; adeò vt si in statera appensa fuerint, hinc quidem vnum peccatū mortiferū, inde verò tota bonorum operum, quæ vnquā ab Angelis vel hominibus facta sunt, collectio; longè præponderaturum sit peccatū. Tota enim illa collectio finitæ est bonitatis, & quasi nihil ad honorem tantæ maiestati debitum. at peccatū cùm repugnet illi maiestati, infinitam quamdam malitiam continet; vt pote superioris ordinis in ratione mali, quàm sint opera iustorum in ratione boni; vt infrà, cùm de Iustitia agemus, ostendetur. Quam ob causam sancti Patres docent necessarium fuisse Filium Dei incarnari, vt pro peccatis nostris iustam satisfactionem &

pretium æquale diuinæ iustitiæ exhiberet, sicut suprà declaratum est. nullam enim puram creaturam id potuisse.

69 Ex quibus vlteriùs sequitur, omne peccatum mortiferum natura sua, (se mota satisfactione Christi) de lege ordinaria esse irremissibile: quia sine iusta satisfactione remitti non potest, iustitiæ diuinę lege id vetante; iusta autem satisfactio extra illam personæ diuinæ, dari non potest. Itaque necesse est vt constituat hominem in termino, & ipso facto æternis inferorum pœnis, absque vlla spe liberationis, addicat. quod insinuat S. Chrys. Hom. 22. in 2. ad Cor. cùm ait: *Peccatũ ita se habet, vt mox atque patratum fuerit, sententiam ferat iudex.* hinc peccatum dicitur *mors animæ.* Sicut enim mors constituit in termino, eò quòd vita semel amissa, nullis creaturæ viribus recuperari potest; ita peccatum, cùm tollat animæ vitam, quæ in nullius creaturæ ope potest restaurari, hominem in termino & in æterna damnatione constituet. Cuius etiam rei signum euidens habemus in angelis: hi enim cùm non haberẽt redemptorem qui pro ipsis satisfaceret, & vim peccati ad inferos statim trahentis suspenderet ac inhiberet; simulatque peccarunt, statim ipso facto in termino sunt irreparabiliter constituti. Idem omnino in nobis fieret, nisi infinita Dei misericordia præuenisset, inhibito peccati pondere in damnationem subitò præcipitante, eoque per sanguinem Christi perempto. Est enim peccatum veluti pondus quoddam immensum, creaturam infinito quodam impetu deorsum in infernum trahens, cui nulla vis creata, sed sola Dei misericordia & omnipotentia potest obsistere. Hi sunt *rudentes inferni*, quibus angeli peccantes in tartarum detracti. Ex his constat, insuperabile & immensum quoddam malum esse peccatum; ac proinde eius solutionem & deletionem infinitum quoddam beneficium.

Peccatum mortiferum secundùm se est irremissibile.

Peccatum instar ponderis.

2. Petr. 2.

70 Nunc si modum consideremus quo hoc malum sustulit, etiam ex hoc capite beneficium hoc immensum esse reperiemus. Non enim simplici condonatione, aut alio modo facili, sed difficillimo, & diuinæ celsitudini quodammodò indigno id pręstitit. Nam peccata totius mundi in se suscepit, seque in natura humana, tamquam omnium illorum reum diuinæ iustitiæ exhibuit, & Sanguine morteque sua, quasi illorum auctor, ea luit, vt infrà dicemus.

71 Quintum beneficium est *Liberatio à morte æterna.* Hoc beneficium virtute continetur in priore: remissa enim culpa, tollitur reatus pœnæ æternæ. Tamen hæc mala sunt distincta, & diuersi ordinis, quamuis alterum ab altero pendeat: & Scriptura ea tam-

Quintum beneficium, Liberatio à morte æterna.

quam distincta proponit. Vnde etiam duplex est in illis tollendis beneficium: nec minores gratię sunt agendę, quàm, si alterum ex altero non penderet. Eramus omnes per peccatum necessitate quadam morti æternæ, imò æternis inferorum incendiis addicti. Etsi enim peccatum originis per se non mereretur tormentum ignis, aliosque sensuum dolores; tamen cùm ex hoc non remisso, necesse esset in multa peccata actionis, eaque mortifera, quibus æternus ille cruciatus debetur, prolabi; non poteramus vllo modo illa incendia euitare. Hæc sanè infinita quædam erat miseria, cui omnes miseriæ huius vitæ, etiamsi in infinitum multiplicentur, non valent comparari: omnes enim istæ breues sunt & momentaneæ; illa verò (præterquam quòd omnia tormenta, quæ mortalis natura non dico perferre, sed vel sentire & capere ad breue tēpus potest, acerbitate longè superat) finem nullum habet.

Perpende quid sit, esse in illo teterrimo carcere, in illis horrendis tenebris, semotum ab omni luce, ab omni creaturarum amœnitate, ab omni solatio, in summis omnium sensuum cruciatibus, in acerrimis illis incendiis; ibi torreri, ibi ardere, idque non vnum diem, non vnum annum, non centum annos, non mille, non centum annorum millia; sed infinitos annorum milliones, quamdiu stabit orbis, quamdiu viuet Deus, absque vlla spe liberationis, absque vlla dolorum intermissione. Quis non dicat hanc miseriam esse immensam & incomprehensibilem? quare & infinitum fuit beneficium, quo illa miseria sublata. Ab infinita enim miseria eximere, infinita misericordia est, & beneficium immensum. Sed quomodo hoc beneficium contulit? Soluendo pœnas in suo corpore, quæ peccatis nostris debebantur; quæ ob infinitam personæ dignitatem facilè compensare poterant nostrarum pœnarum æternitatem.

CAPVT XI.

De beneficio Adoptionis.

Sextum beneficium. Adoptio.

72 SEXTVM beneficium est, *adoptio filiorum*, & ius vitæ æternæ. Hoc beneficium est distinctum omnino à prioribus: non enim necessariò cohæret cum remissione vel peccati, vel pœnę æternæ, si naturas rerum spectemus. Cùm enim Princeps condonat alicui, quem ex humillimo statu adoptarat in filium, crimen commissum, remittens iniuriam, indulgens pœnam, & abstergens infamiam,

non eo ipso rursus adoptat in filium, aut tribuit ius ad regnum: sed satis multum beneficij contulisse videtur, si eum tãtis malis liberatum patiatur viuere in proprio statu, quem ante adoptionem habebat. Pari modo non erat necesse vt Deus, condonato peccato & supplicio illi debito, nos rursus in filios adoptaret, sed poterat relinquere in statu naturæ, & pro mercede dare statum Angelicum, qualis Angelis est naturalis. Præclarè enim adhuc nobiscum actum putassemus quòd tantis exempti malis possemus ad tam eximium statum, nostræ naturæ conditionem tantopere excedentem adspirare. Quãta enim res est, esse similem Angelis immortalitate, impassibilitate, agilitate, αὐταρκεία, seu sufficientia sui, (qua quis sibi sufficiens, externis præsidiis non indiget) exacta omnium rerum creatarum notitia? Negari non potest, quin magna in istis sit felicitas, & longè maior quàm omnes honores, diuitiæ & voluptates huius vitæ, homini sanissimo & omnibus naturæ præsidiis ornatissimo possint adferre. Verùm his contenta non fuit immensa illa bonitas, sed incomparabiliter maiora nobis præparauit. Non enim solùm condonat iniuriam peccati & pœnam æternam, euehitque ad spiritalis naturæ sortem naturalem; sed rursus adoptat in filios, & ius regni cælestis & diuinæ hereditatis restituit, quæ naturali Angelorum felicitate infinitè est præstantior. *Adoptio per se est distinctum beneficium à condonatione peccati.*

73 In quo beneficio quatuor consideranda. Primò, Status vnde euehit. Secundò, Status ad quem euehit. Tertiò, Bonum quod inde expectamus. Quartò, Medium quo id præstitit. Euehit enim nos cùm essemus inimici, omni beneuolentia, omni beneficio ac bono indigni, æternis supplicijs obnoxij & addicti. Euehit autem non ad statum aliquem mediocrem, non ad humanæ vel Angelicæ naturæ felicitatem, sed ad statum supremum ac diuinum, vt simus filij Dei, filij Regis æterni, hæredes Dei, cohæredes Christi, consortes diuinæ gloriæ, & omnium diuinorum bonorum participes. Ex quo tantum bonum, tantum gaudium, tantam gloriam expectamus, quantam *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitando assequi potest*. Quanta distantia, quàm ingens interuallum inter statum ex quo erepti, & ad quem euecti sumus? inter infimum, quo infra omnem creaturam eramus depressi; & inter summum, quo supra omnem naturæ creatæ excellentiam attollimur? inter statum inimici, & filij charissimi? Sanè negari non potest, quin immensum sit horum statuum interuallum, cùm gradus diuersi ordinis (quorum proinde discri- *Quatuor consideranda in beneficio Adoptionis.*

men est incomparabile ac immensum) sint interiecti. Nam inter statum peccati, & statum nudæ innocentisque naturæ, est quoddam interuallum infinitum: pari modo inter statum innocentis naturæ humanæ & felicitatis Angelicæ: denique inter statum Angelicum & filiorum Dei. Tantum enim inter hos status est discrimen, vt nulla bonorum eiusdem ordinis appositione ab inferiore ad superiorem perueniri & ascendi possit. Qui enim est in statu peccati mortiferi, etsi absque fine diuitiis, honoribus, imperiis & regnis cumuletur, miserrimus est, nec vmquam ei qui in statu naturæ innocenter viuit, fælicitate cōparari poterit: peccati enim mortiferi malignitas nullis bonis opprimi potest, quin hominem vilissimum & infelicissimum faciat. Qui verò est in statu naturæ innocentis, numquam poterit ad perfectionem Angelicam pertingere, etiamsi absque fine bonis humanis, quorum scilicet natura illius, vi sua est capax, vt robore, agilitate, pulchritudine, sanitate, eloquentia, industria, experientia rerum, artibus liberalibus, mechanicis, Mathesi, Astronomia, & omne genus scientiis augeatur. Tota enim humanæ naturæ perfectio ad Angelicam comparata, est instar nihili, & veluti punctum ad cælorum immensitatem. Denique Angelica perfectio, etiamsi absque fine in suo ordine crescat, numquam statum filiorum & gloriam ipsis præparatam æquabit. Ex quibus constat quàm immensum sit interuallum inter statum illum è quo per misericordiam erepti, & illum ad quem euecti sumus; ac proinde quàm immensum sit beneficium istud adoptionis.

Quomodo adoptarit in filios.

74 Sed quo medio, qua ratione adoptionem nobis contulit? Ratione prorsus admirabili. Nam primò vnum hominem in filium naturalem assumpsit, tota Diuinitatis plenitudine in ipsum refusa & substantialiter vnita. per hunc adoptat, & filios Dei efficit omnes eos, qui illi homini per Fidem & Sacramenta, tamquam rami trunco, & palmites viti inseruntur. Statim enim vt quis inseritur & adhærescit Christo, à spiritu Christi, qui est eius Diuinitas, veluti animatur & viuificatur; ac proinde efficitur filius Dei: *Qui enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei*, vt inquit Apostolus. Eodem enim spiritu viuunt quo Deus ipse, & quo Christus filius Dei naturalis viuit, etsi hic spiritus diuerso modo istis communicetur: personis enim diuinis communicatur per identitatem, idque vel immediata necessitate, vt Patri; vel per æternam generationem aut spirationem, vt Filio & Spiritui sancto, humanitati verò Christi

Per vnum hominem qui Filius naturalis, adoptantur reliqui, & fiunt filij adoptiui Rom 8.

sti per hypostaticam vnionem, nobis per quamdam extensionem, qua mediante dono gratiæ iustificantis incipit esse noster spiritus, nostra vita, nos inhabitans, ornans, mouens, regens, & omnes vitales functiones Deo placentes in nobis excitans & edens. Itaque hoc spiritu diuinæ personæ viuunt naturaliter, cùm sit illarum esse & vita naturalis: humanitas Christi quasi naturaliter, propter substantialem vnionem: nos verò omnino supernaturaliter. Est enim vita nostra, vt ita dixerim, superuitalis, & essentia superessentialis. Cogita spiritum Christi esse veluti immensam quamdam animam, quæ angustiis istius humanitatis non coërcetur; sed in omnem partem in infinitum quasi exundat. Itaque sufficiens est, vt non solùm illum hominem, seu hoc indiuiduum, sed omnes etiam illos qui illi adhæserint viuificet, & consequenter filios Dei efficiat.

Eodem spiritu quo Deus viuit, etiam viuit, Christus quà homo, & quilibet iustus.

75 Sumus igitur filij Dei propriè & formaliter, non tam per donum aliquod creatum, quàm per inhabitationem & possessionem spiritus diuinis viuificant & regentis animas nostras. Quod confirmatur Primò: Quia nullum est donum creatum habituale, cum quo, si per se præcisè spectetur, non possit consistere peccatum, si Deus, homine iusto peccante, pergeret illud donum conseruare, vt plerique Theologorum fatentur, at cum filiatione diuina implicat consistere peccatum: aliquid ergo ampliùs continet quàm præcisè entitatem creatam illius doni.

Per quid formaliter simus filij Dei.

Deinde: Quia eminentissimum donum creatum in hac vita, videtur esse charitas: per hanc enim diligimus Deum supra omnia, omne bonum illi volumus, & affectu quodammodò conferimus, & diuinæ voluntati legique æternæ conformamur. Vnde etiam nulla videtur esse creata dispositio in homine, saltem in hac vita, quæ Deo possit esse gratior. atqui non est ea charitatis natura, vt per se & vi sua absque alia benigna ordinatione, faciat filium & hæredem eius qui diligitur, Non enim si diligo Regem, efficior mox filius Regis imò nec idipsum ex natura rei mereor, aut dignus tanto munere efficior.

Tertiò: Quia filius constituitur per communionem eiusdem naturæ; atqui charitas præcisè non est communio naturæ diuinæ, cùm sit donum creatum, & inclinatio quædam ad dilectionem, nec vllam ex Deo natiuitatē dicat. Quartò, Confirmatur ex Scripturis: Ioan. 1.

Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, &c. quibus verbis amplius vult significare, quàm credentes posse Deum diligere; nempe posse illos inseri & incorporari Verbo incarnato, Filio Dei naturali, & ita accipere eumdem spiritum, sicque nasci ex Deo. *Nasci* enim ex aliquo, est ex eo formam ipsi similem generatione trahere. Ioan. 6. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* quasi dicat: Sicut ego vitam accepi à Patre qui me misit; ita qui me manducat, vitam à me accipiet. nam vitam quam accepi à Patre, transfundam in eos qui me manducabunt, vt eadem vita & Pater, & ego, & ipsi viuant. Porrò vita quam accepit à Patre, est ipsa Diuinitas, quam vt Verbum accepit per generationem æternam, vt homo per vnionem hypostaticam. hanc in nos transfundit per donum gratiæ quod confert iis qui carnem ipsius manducat. Et infrà: *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam.* id est, Caro mea per se non dabit vobis vitam æternam, sed spiritus, id est, Diuinitas ipsi vnita, qui spiritus in vos transfundetur. Sed clarissimè Apostolus ad Rom. 8. *Quicumque spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei.* nimirum quia spiritus Dei iam est spiritus ipsorum, sicque sunt Deo similes & eiusdem naturæ participes. Idem declarat verbis sequentibus, vbi hunc spiritum vocat *spiritum adoptionis filiorum*, id est, per quem efficimur filij adoptiui. *Non enim*, inquit, *accepistis spiritum seruitutis iterùm in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus; Abba, Pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei: si autem filij, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si tamen cõpatimur, vt & conglorificemur.* Manifestè autem loquitur de spiritu increato, per quem & Christus est Filius. reddit hic testimonium spiritui nostro, quòd sumus filij Dei; quia ex eo quòd spiritum Dei habemus (quem nos habere ex eius effectibus quos in nobis producit, coniicimus) cognoscimus nos esse filios. Idem *adiuuat infirmitatem nostram, & postulat* (excitat ad postulandum) *pro nobis gemitibus inenarrabilibus* vt ibidem dicitur. Et ad Galat. 4. *Quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater.* Non quòd prius sit esse Filium, quàm habere spiritum Christi, sed eo ipso quo dedit nobis spiritum Christi, facti sumus filij Dei. Idem significat Dominus Ioan. 17. in diuinissima illa oratione ad Patrem: *Vt*, inquit, *omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te,*

Vt & ipsi in nobis vnum sint. Vnum, inquam, non solùm per affectum & concordiam, sed etiam per communionem eiusdem spiritus, vt omnes sint vnus spiritus. addit Dominus: *Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus: ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum*, &c. Hæc consummatio consistit in eo, vt sicut Christus à Patre claritatem seu spiritum accepit, quo ipse omnino sanctus est & Filius Dei; ita ipsi per Christum eumdem spiritum accipiant, quo sint filij Dei, &c. Simili modo dixit Apostolus 1. Corinth. 6. *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est.* Omitto alia loca; nam passim Scriptura adoptionem filiorum Dei explicat per communicationem spiritus diuini, & spiritus Christi, vel per consortium diuinæ naturæ. Itaque non sumus filij Dei formaliter & præcisè per aliquid creatum, qua parte solùm dicit entitatem creatam; sed per increatum spiritum Dei nobis donatum per Christum, siue per inhabitationem diuini Spiritus; sicq; Deus ordine quodam nos ad se trahit, & redigit ad vnum corpus, & ad vnũ caput, & ad vnam hypostasim, cui incorporamur, & cuius spiritu viuificamur. Est enim Christus caput omnium iustorum, & ipsi corpus eius, quod vitam & influxum vitalem ab illo accipit. Rursus, Christus est omnium iustorum hypostasis cui omnes innixi, qui omnes sustentat, portat, & spiritus sui quẽ à Patre accepit, benigna protensione viuificat, & filios Dei facit. Talis enim est spiritus Christi, vt angustiis humanitatis eius non contineatur, sed exteriùs se extendat, & in immensum diffundat, ita vt omnes, etiamsi infiniti essent, viuificare possit.

76 Neque his obstat sententia eorum, qui dicunt nos fieri filios Dei per charitatem, sed mirè consentit, si rectè explicetur: charitas enim est vinculum quo spiritus Dei nobis vnitur, & in nobis permanet: nam vt 1. Ioan. 4. dicitur, *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, id est, manet in vnione cum Deo, & Deus manet in ipso tamquam eius spiritus vitam ipsi impertiens. Simila habemus eadem Epistola, & Ioan. 14. 15. 17. Habet autem hoc charitas non vi sua naturali; dilectio enim per se non potest nobis dare possessionem boni dilecti, nec facere vt illud sit nostrum bonum, & intra nos constitutum; sed ex benigna Dei ordinatione, & largitione. Qui enim diligit Deum, hunc vicissim diligit Deus. Diligere autem, est velle alicui aliquod bonum, & ipso affectu illud dare. Bonum autem quod Deus se diligenti vult, est bonum diuinum, seu spiritus diuinus. Quare cùm dilectio Dei sit efficax, confert ei

Per charitatem Spiritus Dei nobis cõmunicatur & vnitur.

Vnde charitas hanc vim habeat.

spiritum suum vt in ipso inhabitet, ipsum viuificet & regat, & suo tēpore beatum faciat. Itaque dilectio qua diligimus Deum, est veluti vltima dispositio, vel meritum de congruo alliciens Deum ad donandum spiritum suum nobis. Poterat sanè Deus ijs qui ipsum diligūnt, minus bonum rependere, sed ex infinita bonitate sua voluit dare seipsum. Cùm enim vellet seipsum communicare creaturæ, nec melior vlla ex parte creaturę posset dispositio reperiri quàm dilectio, statuit infallibili lege omnibus ipsum dilectione supernaturali diligentibus dare spiritum adoptionis, & efficere suos filios. Cùm autem dat nobis suum spiritum, non dat illum nudè absque aliquo dono creato;(alioquin nulla in nobis per iustificationem ex adoptione fieret interna mutatio & renouatio:) sed interuentu doni creati, cui ex ipsius ordinatione spiritus ipsius est veluti annexus & inseparabiliter coniunctus. Hoc autem donum est vel habitus charitatis, vel alius quidam, quem multi Theologi cum S. Thoma ponunt in essentia animæ, & vocant habitum gratiæ, dicuntque esse quamdam participationem & similitudinem essentiæ diuinæ: sicut enim dantur participationes diuinorum attributorum, sapientiæ, charitatis, sanctitatis, iustitię, misericordiæ: ita etiam dari quamdam participationem ipsius essentiæ diuinæ in se consideratæ, quatenus quodammodò cōcipitur vt prior attributis. quæ sententia est valdè probabilis, maximè si essentia animæ distinguitur à potentiis. Hoc ipso igitur quo Deus confert hoc donum, simul confert spiritum suum illi dono coniunctum, & sic efficimur filij Dei, & hæredes regni, digni vita æterna.

Quid noui confert adoptio propter donum creatum.

77 Dices: Spiritus Dei anteà erat mihi intimè præsens, quid igitur noui mihi confertur in hac adoptione, præter donum creatum; & quam vim habet illa donatio, qua ipse spiritus diuinus dicitur nobis donari?

Respondeo, Cùm quis adoptatur in filium Regis, quid noui ponit in illo ista adoptio & υἱοθεσία? Nihil sanè physicæ entitatis: ponit tamen nouam quamdam dignitatem & moralem excellentiam, ratione cuius nunc à Rege diligitur & tractatur vt filius, & ab aliis honoratur vt Princeps, & ius habet successionis vt hęres. Ante adoptionem erat ignobilis, obscurus & pauper, nullius amore vel honore dignus. Si tantam vim habet adoptio humana, absque vlla reali qualitate, quid non facere poterit adoptio diuina, etiamsi nullam aliam qualitatem physicam inserat? longè enim est efficacior in suo ordine adoptio diuina quàm humana: nam hæc non ponit,

nec potest ponere spiritum adoptantis in adoptato, vt adoptatus ex illo viuat & regatur, sitque per illum dignus hęreditate: illa verò id potest & facit, idque adeò efficaciter, vt etiamsi fingeremus spiritum Dei non esse vbique, sed concludi cælo; ex vi adoptionis inciperet quasi per replicationem esse in adoptato, eumque cõstitueret filium Dei, & hæredem regni. Amor enim Dei est omnipotens, ac proinde efficax eius quod vult. Sicut si Rex qui vult aliquem adoptare, esset omnipotens, poneret in illo animam suam, eumq; hoc modo filium suum constitueret. Quo casu illa adoptio esset multò perfectior, quàm sit modò: adoptatus enim esset similis filio naturali, & eiusdem naturæ quodammodò particeps, cuius ipse adoptans.

Efficacia diuina adoptionis.

78 Nec refert quòd diuinus spiritus anteà illi præsens & intimus fuerit, quia non ideò minùs efficaciter donari, aut de nouo haberi potest; nam præsentia rei non impedit quò minùs de nouo haberi aut possideri possit. Anteà enim etsi esset præsens, non tamen erat illius spiritus, nec illi tribuebat dignitatem filij aut ius regni. Quid prodest multarum opum præsentia, si tuæ non sunt, nec illarum præsentia tibi ius illis fruendi tribuat? Simili modo illa præsentia diuini spiritus parum prodest impiis, cùm ipsi inde nullam dignitatem aut fructum contrahant. Magnam itaque vim habet ista donatio, per quam etsi nulla qualitas creata interueniret, tantam dignitatem & tantum iuris consequeremur: nunc verò donum creatum cui spiritus diuinus est connexus, interuenit. Nec obstat quòd semel facta sit: millies fieri potest; quia semper nouum effectum conferet, nimirum nouum donum creatum gratiæ vel charitatis, quo fiat vt & perfectiùs spiritum Dei habeamus, & perfectiùs filij Dei simus, & semper ad maiorem gloriam & perfectiorem Diuinitatis fruitionem ius habeamus.

Ab hac dignitate adoptionis prouenit ferè tota nostrorum operum æstimatio, & ratio meritorum: sine hac enim nullum opus est meritorium vitæ æternæ ex condigno. Etsi enim sit secundùm se supernaturale, tamen hæc conditio non est talis, vt excellentiæ visionis beatificæ, & bonorum ei connexorum sit commensa & proportionata: infinitè enim excellentior est illa visio omnibus huius vitæ actibus & operibus. Sicut enim *non sunt condignæ paßiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis:* ita nec actiones, si earum conditio realis & physica spectetur. Illa enim sempiterna est & quauis substantia creata solidior; hæ

Vnde ratio meriti.

Rom. 8.

momentaneæ & fugaces: illa omne malum excludit, & omnis boni possessionem continet; hæ etiam cum peccatis, saltem venialibus, & miseriis huius vitæ consistunt: illa est in supremo gradu perfectionis, adeò vt non sit possibilis aliqua vitalis actio perfectior; hæ etsi absque fine crescant in suo ordine, numquam ad illam excellentiam poterunt pertingere, vt patet in cognitione DEI quæ vel ex creaturis, vel per fidem, vel per reuelationem Propheticam haberi potest. Itaque etiamsi omnia bona opera Sanctorum, quæ in hac vita fecerunt, colligantur in fasciculum, non tamen vni visioni beatæ & bonis illam consequentibus, vel in ratione perfectionis, vel in ratione meriti & iustæ mercedis, absque gratia & spiritu adoptionis, æquari poterunt. Vnde apparet quanta sit improportio nostrorum operum ad illam gloriæ coronam. Indicat hoc apertè D. Fulgentius lib. 1. ad Monimum ca. 10. *Gratia*, inquit, *etiam ipsa* (glorificatio) *ideò non iniustè dicitur, quia non solùm donis suis Deus dona sua reddit; sed quia tantum etiã ibi gratia diuinæ retributionis exuberat, vt incomparabiliter atque ineffabiliter omne meritum, quamuis bonæ & ex Deo datæ, humanæ voluntatis atque operationis excedat.*

Quomodo opera nostra sint supernaturalia.

80 Nec refert quòd opera nostra dicantur supernaturalia: quia sicut multi sunt gradus naturalium, ita & supernaturalium. Opera autẽ nostra videtur esse in supernaturaliũ operum ordine infimo. Sicut enim inter naturas rationales nostra natura infimum locũ tenet, ita quoq; actus naturales intellectus ac voluntatis nostræ inter actus naturales intellectus ac voluntatis naturæ rationalis infimum gradum obtinẽt. Similis ergo erit proportio inter actus supernaturales, si istæ naturæ per gratiæ dona eleuentur & operentur. Etsi enim dona gratiæ habitualia, qua nos & Angeli eleuamur ad statum supernaturalem, sint eiusdem speciei; lõgè tamen perfectiùs Angeli his donis vtuntur quã homines, ac proinde eorum actus magis sunt supernaturales, & veluti colore gratiæ magis tincti, quàm actus hominum. Cuius etiam signum est, quòd ipsi minimo temporis spatio ampliùs sint promeriti gloriæ, quàm nos plurimorum annorum tractu: quod in solam graduum intensionem referri non potest. Sic enim, verbi gratia, dilectio qua ipsi diligebant DEUM, innumeris gradibus dilectionem qua homines DEUM diligunt, superare debuisset; cùm tamen credibile sit, illum actum, si graduum multitudinem spectes, non superasse dilectionis habitum. Referendum itaque erit in substantialem perfectionem actus, in quem donum gratiæ ob perfectiorem sui vsum

& applicationem in Angelis longè excellentiorem influxum habuit quàm in hominibus. Alia tamen fortè ratio est in visione beatifica, quæ pro diuersa perfectione potentiæ naturalis intellectiuæ non videtur variari quod ad claritatem attinet; qua de re diximus in Tractatu De summo bono lib. 2. capite 9. Quod autem nunc volumus, est, nullam supernaturalem conditionem, quæ ipsis operibus per se insit, sufficere, vt illa meriti condigni rationem respectu visionis beatificæ sortiantur. Itaque prouenit id maximè ex gratia adoptionis qua sumus filij Dei, diuino spiritu præditi. Cùm enim hæc gratia eleuet hominem in eam celsitudinem, vt visio beata ei iam sit debita, tamquam hæreditas diuina Dei Filio; etiam ipsius operibus bonis hanc tribuit excellentiam, vt digna tanto præmio censeantur. quid enim aliud functionibus filij Dei dignè respondeat? Insinuat hoc Concilium Trident. sess. 6. cap. 16. cùm ait: *Cùm enim ille ipse Christus Iesus tamquam caput in membra, & tamquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur, & subsequitur; & sine qua nullo pacto Deo grata & meritoria esse possent; nihil ipsis iustificatis ampliùs deesse credendum est, quò minùs plenè illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, diuinæ legi pro huius vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, verè promeruisse censeantur; cùm Christus Saluator noster dicat: Si quis biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Vbi per *virtutem quam Dominus influit*, intelligit non auxilium præueniens, aut gratiam congruam excitantem, vt quidam volunt; sed donum gratiæ habitualis, cui coniunctus est adoptionis spiritus. Quia auxilium præueniens, non est vna aliqua continuata virtus, nec iugiter infunditur, nec opus est vt singulos actus præueniat aut comitetur; nec singulos subsequitur, nec est necessarium vt opera sint meritoria. denique illud non est *fons aquæ salientis in vitam æternam*. Hæc tamen omnia optimè conueniunt in gratiam habitualem, quam Dominus iugiter influit, sicut sol iugiter lumen in aërem effundit, ob assiduam ex meritis & potentia Christi dependentiam. Ioan. 4.

Itaque dignitas nostrorum operum prouenit ab hac gratia, non quà præcisè est res creata, sed quà spiritum Christi nobis communicat & connectit. Videns enim Deus spiritum & Filij sui in nobis delectatur obsequiis nostris, eaque magni æstimat, tamquam pro-

fecta à filiis suis adoptiuis per spiritum adoptionis: sicut Rex longè pluris æstimat obsequium filij adoptiui (cui tamen suum spiritum communicare non potest) quàm famuli vel extranei, & maiore præmio dignum censet; idque tantummodò ex eo quòd illum iam acceptarit in filium. Cuius ratio videtur esse, quòd quò persona est excellentior vel charior, eò pluris æstimandum sit eius obsequium: quia per illud ipsa cum tota sua dignitate & amabili bonitate se illi subiicit, & in eius cultum ac honorem impendit. Vilitas autem personæ multùm detrahit operis æstimationi: similiter si parum sit grata ei cui defert obsequium. Itaque cùm esse filium Dei, eiusque præditum esse spiritu, tribuat homini summam excellentiam, faciatque Deo charissimum, fit vt opera eius & obsequia in Deũ maximi æstimentur, & cõdigna censeantur vitæ æternę remuneratione.

CAPVT XII.

De beneficio Thesauri perpetui meritorum Christi.

Septimum beneficium, Thesaurus meritorum.

82 SEPTIMVM beneficium est *Thesaurus perpetuus* & inexhaustus reconciliationis. Filius enim Dei ita negotium nostrum cum diuina iustitia composuit, vt non tantùm semel nobis peccatorum fieret remissio, nec semel dumtaxat restitueretur adoptio, & ius vitæ æternæ amissum; sed centies, imò millies, vel potiùs infinities; nempe quotiescumque contingeret relabi, & per veram pœnitentiam ad ipsum conuerti. quæ certè misericordia prorsus est inaudita & inæstimabilis. Quis vmquam Princeps ita fuit clemens aut misericors, vt paratus esset subitò ignoscere crimina læsæ Maiestatis, vel aliàs capitalia, quotiescumque illa quis committeret, & veniam postularet? Vix enim reperias qui bis terve vni eidemque in huiusmodi noxas relapso indulserit. Imò neque vmquam parens in filium adeò fuit indulgens, vt semper in gratiam reciperet, quoties post noua scelera in ipsum patrata veniam peteret. At Deus non solùm semel indulsit; legem naturæ relaxans, & peccatum mortiferum natura sua incondonabile efficiens remissibile, & quodam modo veniale; sed etiam paratus est id millies facere: nec solùm est paratus remittere, sed etiam thesaurum infinitum meritorum & satisfactionum construxit, vnde copia nobis suppeteret exhibendi æquiualens noxæ, & omnem iniuriam sarciendi.

Magnitudo huius beneficij.

Hic

Hic est *fons patens domui Iacob in ablutionem peccatoris & menstruatæ*: hic est pretiosissimus thesaurus, ex quo nobis omnes diuitiæ spirituales & æternæ hauriuntur; hic est omnium bonorum inexhaustus oceanus. sine hoc nihil actum erat. Etsi enim vna remissio vnaque adoptio infinitæ sit æstimationis, parum tamen nobis profuisset, si semel tantùm vel bis potuisset nobis obtingere, adeò inconstans, infirma, & ad malum prona est voluntas nostra. Si angelis semel peccantibus, vel semel oblata fuisset facultas reconciliationis; infinitè id æstimassent, & infinito beneficio se putassent affectos. quanti nobis æstimandum erit, quibus sine fine peccantibus, sine fine, sine numero, sine limitatione offertur remissio, & constituitur thesaurus, vnde satisfaciamus tot debitis tam immensis & infinitis? 83. Ratione huius thesauri Christus dicitur *interpellare pro nobis, & esse noster aduocatus apud Patrem*, non semel aut bis, vel decies aut centies, sed semper & assiduè: quia totum eius meritum semper est in conspectu Patris & totius Trinitatis, semper nobis misericordiam & gratiam flagitans. manet enim Christus apud Patrem in eadem benignissima erga nos mente, in qua fuit in hac vita, cupiens nobis sua merita secundùm ordinem diuinæ prouidentiæ prodesse. De hac interpellatione loquitur Apostolus ad Rom. 8. cùm ait *Christum Iesum qui est ad dexteram Patris interpellare pro nobis*. & ad Hebr. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis*. & S. Ioannes Epist. 1. cap. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum*. loquuntur enim de interpellatione & aduocatione illa in qua omnem fiduciam collocare debemus, quæ fit per merita & preces quas fecit in vita mortali, quæ semper manent in conspectu & acceptatione Dei: non autem per nouas aliquas preces quas offerat in cælo. In his enim fiduciam collocare non possumus, cùm de illis nihil constet. Talibus autem precibus ei opus non esse vt huic vel illi venia, aut aliquod peculiare beneficium gratiæ præstetur, aut vt Sacrificium nostrum effectum habeat, ex eo constare potest, quòd ipsi post resurrectionem *data sit omnis potestas in cælo & in terra*: ac proinde maximè in iis quæ ad salutem hominum pertinent, quos ipse suo Sanguine sibi acquisierat. Itaque ipse per se sua ordinaria potestate omnia illa præstare potest, nec eget oratione: Sancti quia per se non possunt omnia, egent oratione vt nobis impetrent; vnde eos rogamus vt pro nobis orent, scientes nō alia ratione posse nobis prodesse: Christū autem nefas est rogare vt pro nobis oret, quasi ora-

Zach. 13.

Rom. 8. 1. Ioan. 2.

Quomodo Christus interpellet pro nobis.

Non interpellat per nouas preces.

Matth 28.

tione opus habeat sicut Sancti: sed rogandus vt misereatur, vt veniam, gratiam, & perseuerantiam donet. Accedit, quòd cùm esset in vita mortali & statu merendi, omnia illi in particulari præuisa, non solùm omnes homines nascituri, sed etiam omnia illorum opera, omnes occasiones & circumstantiæ rerum quibus aliquod gratiæ beneficium erat conferendum; vnde in particulari poterat tunc mereri & petere vt sic omnia illa beneficia conferrentur. id autem reipsa fecisse ex eo colligimus, quia hoc est longè perfectius & accommodatius completæ redemptioni, quàm si modò opus esset illi nouis precibus apud Patrem.

Porrò *semper interpellat*, quia eius merita non possunt exhauriri, nec plenè vnquam compensari, cùm sint infinitæ æstimationis. Merita Sanctorum non sic interpellant pro nobis, quia pro nobis non valent ex condigno, sed solùm pro ipsis, quibus iam plenè sunt compensata, excepta gloriosa Resurrectione, respectu cuius possunt dici interpellare. Vnde vt Sancti pro aliis impetrent, opus est noua prece, quam Deus intuitu meritorum priorum, & maximè meritorũ Christi (sine quibus non habent preces illæ sufficiētem dignitatem pro aliis) exaudit. Christus enim meruit vt preces quæ pro aliis fusæ non sunt condignæ ad obtinendum bonum quod petitur, à Deo exaudiātur. Ad hanc interpellationem (humano more rem concipiendo) multũ facit quòd Christus sit apud Patrem, & quòd semper viuat, non ampliùs moriturus. Vnde Scriptura has duas circumstantias notat. plus enim potest qui præsens est Regi, & in summa auctoritate, quàm qui absens, vel minoris dignitatis: & præsentia sui corporis in quo vestigia Vulnerum remanent, memoriam excitat eorum quæ gessit & perpessus est, & tacita ipsa specie petit mercedem. Similiter maior ratio haberi solet viuorum quàm mortuorum, & in viuo perseuerare potest pristinus amor & benigna affectio iuuandi. Hanc rem benè tractauit Gabriel Vasquez in 3. par. disput. 82.

Facilitas hauriendi ex thesauro Christi.

84 Ad cumulum huius effusissimæ misericordiæ accedit summa facilitas, qua hic thesaurus nobis applicatur & communicatur. Etsi enim longo labore, aspera pœnitentia, & multis cruciatibus corporis opus foret, nihil esset recusandum, nihil detrectandum; sed summis votis amplectendum quidlibet, ad tantum bonum obtinendum. Potuisset quidem, & meritò, diuina bonitas multas & diuturnas à nobis asperitates exigere, sed præ nimia dulcedinis suæ abundantia noluit; verùm sola à nobis peccatorum displicentia

cum proposito mendationis requisita, externas quasdam cæremonias numero paucissimas, vsu facillimas, virtute efficacissimas, forma decentissimas, significatione sanctissimas constituit, quibus hunc thesaurum, vnaque reconciliationem, adoptionem, & ius vitæ æternæ inclusit, vt eo ipso quo cæremoniis illis vtimur, ista omnia bona consequamur. Cùm enim illæ cæremoniæ externique ritus ex diuina ordinatione habeant annexa vel inclusa Christi merita, hoc ipso quo illas vsurpamus, illa merita nobis donantur, & quodammodò fiunt nostra, perinde ac si à nobis præstita essent. *Sacramenta.*

85 His ditati, Primò quidem pro culpis omnibus mortiferis, & æterna pœna condignè satisfaciamus, omnem iniuriam Deo illatam ex æquo compensantes. Omnis quidem nostra satisfactio, & contritio, & dilectio, & quidquid demum à nobis etiam ex gratiæ auxilio præstari potest absque Christi merito coniuncto, infinitè abest ab ea dignitate & præstantia, quæ culpę letali & pœnæ æternæ par esse, & ex æquo respondere queat. Vnde per illa condignè satisfacere non possumus: verùm applicatione ista per Sacramenta, ex thesauro meritorum Christi facta, nihil deest nobis quò minus diuinæ iustitiæ condignam compensationem (vt pote ipsius Christi satisfactionem nobis donatam) possimus exhibere. *Effectus Sacramentorũ. Primò, Satisfactio pro culpa & pœna æterna.*

Secundò, Digni efficimur adoptione diuina, qua in filios Dei adoptamur; qua obtenta, iam vitæ æternæ regnique cælestis ius habemus. *Si enim filij Dei, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, vt Apostolus ad Rom. 8. ait. Nullum opus creaturæ etiamsi supernaturale dicatur, si per se spectetur, tanti est pretij, vt hanc tam eximiam sublimationem possit ex dignitate promereri. Solus Filius Dei, cuius meritum infinitę æstimationis, id potuit, qui etiam vt nos tanto bono digni efficeremur, suum meritum nobis communicauit. *Secundò, Adoptio.*

86 Tertiò, Meremur diuinam protectionem, qua nos tamquam filios protegat, & vsque in finem dirigat. Non enim satis erat peccata condonari, Deo reconciliari, in filios Dei & hæredes adoptari; sed oportebat præter omnia ista, adesse nobis diuinam protectionem & directionem, per quam in finem vsque in statu filiorum aduersus omnes tentationes carnis, mundi & satanæ possemus perseuerare. Hæc itaque custodia & gubernatio diuina, ob idem Christi meritum nobis in Sacramentis collatum, est debita, non minùs quàm reconciliatio & adoptio. Hæc summatim sunt bona, quæ im- *Tertiò, Protectio, & directio.*

mediatè ex Christi merito per Sacramenta summa facilitate consequimur, quorum singula infinitæ sunt æstimationis, vt ex iis quæ suprà dicta sunt, satis constat.

Benignum Dei cõsilium in Sacramentis instituendis.

87 Admiranda prorsus in hac re est diuina misericordia. Si enim ad huius thesauri applicationem & communionem, perfectam contritionem vel dilectionem Dei exegisset, sicut in veteri Testamento, pauci sanè Deo reconciliati & salui effecti fuissent: paucorum enim est ista tam perfecta animi comparatio, vtpote egens multo lumine, multa gratia excitante, multoque conatu naturæ. Itaque vt via salutis omnibus pateret facilisque esset, & nemo asperitate remedij deterreretur; rudi & imperfecta animi dispositione contentus thesaurum istum externis quibusdam ritibus, quorum vsus cuilibet facilis sit & expeditus, inclusit; adeò vt nemo sit qui non facilè Deo reconciliari, & amissam salutem æternam, quamdiu est in hac vita mortali, recuperare possit; nec quidquam excusationis possimus prætendere, si à salute exciderimus.

Discrimen nouæ Legis & veteris.

88 Atque in hoc maximè sita est nouæ Legis præstantia & discrimen à Lege veteri. Etsi enim Lex noua præstet veteri, notitiæ perfectione, quòd in ea per Christi doctrinã sit clarior & distinctior rerum diuinarum, Messiæ, & cæterorum ad salutem pertinentium cognitio, quàm fuerit in veteri: tamen hæc non est primaria eius cõmendatio. Nulla enim notitia, nulla fides, quantumuis magna, vi sua à peccatis liberare potest. Principalis itaque nouæ Legis dignitas in eo sita est, quòd vim habeat delendi peccati, & reconciliandi Deo, restituendæque adoptionis & dignitatis amissę, qua vi caruit Lex vetus. Hanc autem vim habet, quatenus continet Sacramenta, præscribitque illas cæremonias & ritus externos, quibus thesaurus meritorum Christi est inclusus, nobisque applicatur & communicatur. Sanè nulla alia apparet ratio, qua Lex noua gratiam conferat, præter istam. Tolle Sãcramentorum vsum, noua Lex non magis habet vim iustificandi quàm vetus: loquor de Lege externa, non de spiritu dilectionis, quẽ interdum D. Augustinus *nouam Legem* vocat. verùm & hic Spiritus per Sacramenta confertur. Præcipuum itaque Legis nouæ beneficium in Sacramentorum ratione, quibus thesaurus ille diuinus meritorum Christi inclusus nobis communicatur, situm est. Vnde etiam diabolus hoc probè sciens, tanto studio per suos ministros hæreticos Sacramenta nititur euertere & exterminare.

Præcipua dignitas nouæ Legis.

89 In Lege veteri nulla erat externa cæremonia, qua Christi satisfa-

ctio & meritum applicaretur, quia nondum erat reipsa exhibitum, sed solùm promissum. Itaque sola fide & spe apprehendi poterat, quorum actuum interuentu, accedente simul contritione, applicabatur ad iustificationem; vel potiùs Deus, intuitu solutionis & satisfactionis per Christum exhibendæ, dispensatoriè & ex benignitate peccata condonabat, & iustitiam impertiebat. Cùm enim natura rerum postularet, vt priùs exhiberetur satisfactio pro culpa & iniuria in Deum commissa, quàm peccator reciperetur in gratiam; Deus contraria ratione vsus, in hac naturæ lege dispensauit; & propter satisfactionem Christi futuris temporibus exhibendam, peccatores fide & spe ipsum apprehendentes sibi reconciliauit; priùs impertiens præmium, quàm oblatum esset meritum; priùs condonans culpam, quàm rogata pro nobis esset venia; & priùs laxans captiuum, quàm exhibitum aut promissum esset lytron. Itaque cùm merita Christi nondum essent reipsa, non poterant ita donari, & per externa elementa applicari, nec homines per illa digni fieri reconciliatione, sicut in nouo Testamento, quando reipsa sunt præstita, & in acceptatione diuina, veluti pecunia numerata & repræsentata in ærario Principis, manent reposita.

Cur Lex vetus non iustificaret.

Quomodo veteres iustificati.

90 Dices: Merita Christi sunt infiniti valoris; ergo si illa nobis donantur, debetur nobis infinitum præmium, vel saltem omnibus æquale, & æqualis omnium erit dignitas apud Deum, qui Sacramentorum sunt participes. Respondeo, Id non sequi; quia etiamsi nobis illa merita tota donentur, non tamen ita, vt totam vim suam in nobis exerāt, sed secundùm certam mensuram diuinitus præscriptam, & iuxta dispositionē cuiusque. Quidquid enim recipitur in aliquo, iuxta suscipiēs dispositionē & capacitatē recipitur. Sicut etiam Spiritus sanctus donatur omnibus qui iustificantur, & illum habendo efficiuntur filij Dei. non tamen omnes æquè sunt sancti; quia etiamsi totum singuli habeant, non tamen æquali modo; sed alij perfectiùs, alij minùs perfectè. Sic etsi omnes Beati totum Deum videant, non tamen omnes æquè sunt beati; quia non æquè perfectè illum vident. Sic etiam in rebus humanis eadem res perfectiùs & pleniùs haberi ac possideri potest, vel minùs plenè, iuxta modum & mensuram à donante præscriptam, & donatarij capacitatem Simili ergo modo Christi meritum perfectiori vel minùs perfecto modo applicari, communicari, & haberi potest, etsi totum singulis communicetur.

Obiectio.

An meritum Christi habeat in nobis effectum infinitum.

91 Itaque quamuis infinitum sit, potest tamen non infinitè com-

municati. Communicatur autem ad duos potiſſimùm effectus, ad *remiſſionem peccatorum*, & ad *adoptionem filiorum*. Ad priorem effectum communicatur quodammodò infinitè & abſque menſura: nam ita nobis datur, vt eius communione efficiamur digni remiſſione omnium peccatorum, etiam infinitorum, ſi infinita à nobis commiſſa forent. Satisfacimus enim per illud pro omnibus peccatis, ſaltem quoad culpam & pœnam æternam: pro pœna tamen temporali non ſemper; vnde quoad hanc eſt limitatio in applicatione: ſed id prouenit ex inſufficientia & imperfectione noſtræ diſpoſitionis, non ex circumſcriptione aut defectu virtutis meriti Chriſti Sacramento annexi.

Meritum Christi ad duos effectus communicatur, & quo discrimine.

Ad poſteriorem non ita applicatur vt efficiamur Deo infinitè grati, & digni infinito quodam adoptionis gradu, ſed ſecundùm certum modum diuinitus limitatum, & prout diſpoſitio maior vel minor in nobis fuerit. Itaque meritum Chriſti, vt ſatisfactio, habet effectum in nobis quodammodò infinitum, quia reſpondet infinitis peccatis, illa ex æquo compenſans & excedens: vt verò eſt meritum bonorum ſupernaturalium, habet effectum magis limitatum. Cùm enim hæc communicatio meritorum non phyſicè (ſicut in Chriſto) ſed moraliter fiat per imputationem & acceptationem; tota pendet in ſuis effectibus ex ordinatione ſapientiæ diuinæ, Sacramenta ſic vel ſic inſtituentis, & merita Chriſti diuerſis modis annectentis. Continent quidē omnia Sacramēta meritū Chriſti infinitū, ſed illud applicant ad maiorem vel minorē effectū, pro ratione diſpoſitionis: quãuis ea quæ perfectiora & digniora ſunt, cæteris paribus, ad eamdem diſpoſitionem maiorem gratiæ effectum conferant.

CAPVT XIII.

De Venerabili Euchariſtiæ beneficio, vt eſt Sacrificium: & quomodo peragatur.

92 OCTAVVM opus diuinæ miſericordiæ eſt *ſacratiſſimæ Euchariſtiæ myſterium*. Hoc beneficium eſt prorſus admirabile, & maximè declarat immenſam Dei in nos benignitatem & miſericordiæ abyſſum, non minùs quàm beneficium Incarnationis. Occuluit enim ſeipſum totum, corpus, ſanguinem, animam cum omnibus donis & gratiis cæleſtibus, cumque tota Diuinitate ſua mo-

Octauum beneficium, Euchariſtia.

do incomprehensibili sub speciebus panis & vini, nobisque hoc totum donauit tum in *iuge sacrificium*, tum in quotidianum *alimentum immortalitatis*. Suam Diuinitatem anteà nostræ naturæ copulauerat, in hac se nobis socium, Doctorem, Ducem, Redemptorem, pretiũ seu lytron præstiterat; sed omne genus contumeliarum, dolorum, acerbitatum, ad flagella, sputa, blasphemias, crucem & mortem tradiderat; se totum in nostram salutem impenderat & expenderat; sed hæc omnia illius amori & misericordiæ visceribus satis non fuere, nisi alio adhuc nouo, stupendo, omnibusque sæculis inaudito modo se totum nobis in Eucharistia relinqueret: vt quamuis visibilem præsẽtiam suæ humanitatis transferret in cælum, eamdem tamen nobis inuisibili modo, realiter tamen & substantialiter, relinqueret in terra, vt semper nobiscum in hac mortali vita & in nobis esse, nos solari, & spiritum suum in nos transfundere assiduè posset. O infinitum bonitatis & misericordiæ pelagus! ô incomprehensibile pietatis mysteriũ! quæ mens vel Angelica tale aliquid vel ab infinita bonitate expectare potuisset?

Eucharistia data in Sacrificium, & in alimentũ.

93 Reliquit seipsum in Sacrificium, omnibus aliis sacrificiis & hostiis abolitis. Cùm enim hæc hostia sit infinitæ dignitatis, & Deo infinitè grata, & omnium aliorum sacrificiorum perfectionem & vim eminentissimè contineat, non decebat alia sacrificia in noua Lege cum illa copulari. Itaque vnius huius Sacrificij perfectione, vt S. Leo ait, omnes aliarum hostiarum differentias impleuit. Sed breuiter hìc explicandum, in qua actione hoc Sacrificium consistat, & quomodo peragatur. Quidam putant, hoc Sacrificium consistere in oblatione illa verbali, quæ fit post consecrationem his verbis: *Vnde & memores Domine, nos serui tui, sed & plebs tua sancta tam beatæ paßionis*, &c. *offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, hostiam sanctam*, &c. per *consecrationem* verò non fieri oblationem, sed hostiam constitui in altari. Vnde illorum sententiâ ita se habet *consecratio* ad hoc Sacrificium, sicut *Incarnatio* ad sacrificium crucis. Sicut enim Incarnatio non erat sacrificatio, sed per eam fiebat hostia, quæ posteà in cruce erat offerenda: ita per *consecrationem* fieri hostiam, quæ statim in Missa illis verbis consecrationem sequentibus offeratur. Sed hæc sententia non videtur S. Scripturæ & sanctis Patribus consentanea: iisdem enim verbis & eadem actione nunc debet fieri oblatio, quibus facta est à Domino, vt apertè colligitur ex illis verbis, *Hoc facite in meam*

Reliquit se in Sacrificiũ.

Serm 8. De Passione.

In qua actione consistat Sacrificium.

commemorationem. Illis enim præcipit suum Corpus & Sanguinē offerri eo modo quo ipse obtulerat, vt docet Concil. Trident. sess. 22. cap. 1. atqui ipse obtulerat sola consecratione: nam statim post consecrationē subiunxit illa verba, *Hoc facite in meā cōmemorationem.* nec vsus erat illa verbali oblatione: ergo nec modò pertinet illa ad substātiam oblationis, seu Sacrificij; sed solùm illis verbis indicatur quid ipsa consecratione fiat; sicut si Sacerdos in veteri Testamento, iugulato agno dixisset: Offerimus tibi Domine hunc agnum. Confirmatur: Quia per illam actionem fit sacrificium, per quam fit repræsentatio sacrificij crucis (nā ideò institutum est hoc sacrificium, vt per illud sacrificium crucis repræsentaretur, vt apertè docet Concil. illo ca. 1.) atqui repræsentatio sacrificij crucis fit per consecrationem qua Corpus & Sanguis seorsim constituuntur, non per illam verbalem oblationem: ergo, &c. Idē apertè docet Greg. Nyssen. Oratione prima De Christi resurrectione: *Cū Corpus suū discipulis congregatis edendum, & Sanguinē bibendū præbuit: tunc apertè declarauit agni sacrificiū iam esse perfectum.* Rationem adfert: *Quia victima corpus non est idoneum, si animatum sit. quare cùm Corpus edendum & Sanguinem bibendum dedit, iam victima arcano & inuisibili modo erat immolata.* Idem docet Iren. li. 4. Contra hæres. c. 32. Greg. Magnus lib. 4. Dial. c. 18. Auctor Sermonis De Cœna Domini, sub nomine Cypriani, & alij multi.

Duobus modis concipi potest Sacrificium consistere in consecratione.

Itaque non videtur dubitandum, quin hoc Sacrificium consistat in consecratione. Verùm, qua ratione consecratio habeat rationem sacrificij, nō ita facile est explicatu. 95. Duobus modis id cōcipi potest. Primo, Vt consecratio censeatur actio sacrificādi, quatenus per eam mutatur & conuertitur substantia panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi. quem modum explicuimus lib. 2. De iustitia ca. 38. dub. 2. Secūdo, quatenus per illam Christus mystico quodam modo occiditur, dum per modum hostiæ occisę seorsim vi verborum Corpus & Sanguis in altari exhibentur. & hic modus est facilior intellectu, magisque respondet ordinario sacrificandi modo, qui supponit hostiam, non producit.

Verba consecrationis sunt instar gladij quo hostia mactatur.

Iuxta hunc modum, peragitur hoc Sacrificium non malleo vel gladio materiali, vt olim vetera sacrificia; sed gladio verbi Dei, qui est omnipotens. Sicut enim olim fiebat sacrificium, quando gladio occidebatur hostia, nempe agnus, vel vitulus, & sanguis separabatur à carne, ita nunc fit Sacrificium, quando vi verborum consecrationis, Corpus & Sanguis Christi ponuntur seorsim tam-

tamquam rei occisæ & immolatæ, Corpus sub specie panis, & Sanguis sub specie vini. Vnde verba consecrationis sunt instar gladij; Corpus Christi, quod nunc est, in cęlo viuum, est instar hostiæ viuæ & immolandæ; Corpus vt positum sub specie panis, & Sanguis sub specie vini, se habent vt corpus & sanguis agni nunc immolati. Vnde se habent vt terminus immolationis seu actionis sacrificandi.

96 Hinc species panis & vini non habent se vt pars hostiæ viuæ vel immolatæ; non enim illæ offeruntur Deo per actionem sacrificandi: sed sunt quiddam necessarium ex parte termini immolationis, nimirum vt corpus & sanguis hostiæ possint ex vi verborum separatim poni, tamquam partes hostiæ immolatę. Hæ tamen species pertinent ad rationem Sacramenti Eucharistiæ, quod constat specie externa visibili, & interna substantia Corporis & Sanguinis Christi ibi inuisibiliter latente. De ratione enim Sacramenti est, vt sit res vel cæremonia per se sensibilis, habens vim sanctificandi suscipientem: de ratione verò hostiæ non est vt per se sensibilis sit, quia Deo offertur, cui nihil occultum; sed sufficit vt per aliud cui subest, nobis sensibilis fiat, vt sciamus ibi eam latere, & possimus eam contrectare. Pari modo extrinseca est huic hostiæ & sacrificio substantia panis & vini: quia hæc non offeruntur Deo instar hostię, sed vt materia hostiæ, vel sacrificij, non permanens, sed transiens; vel potiùs vt sub illis speciebus hostia per immolationem seu actum sacrificandi constituatur. Vnde nec ipsa conuersio substantiæ panis & vini, qua parte continet desitionem ipsarum ad essentiam huius Sacrificij pertinet: quia posset fieri Sacrificium, etiamsi substantia panis & vini maneret, si Deus ita instituisset. Tunc tamen non fieret iisdem planè verbis quibus modò. manente enim substantia panis, falsum esset, *Hoc est Corpus meum.* sed dicendum esset: *Hîc est Corpus meum: Hîc est Sanguis meus*, id est, sub pane & vino. qua institutione posita, ex vi verborum ponerentur ibi Corpus & Sanguis seorsim tamquam partes hostiæ occisæ & immolatæ: & ita esset idem Sacrificium quod modò. Conuenientius tamen fuit ita institui, vt substantia panis & vini desineret esse, & in eorum locum succederet Corpus & Sanguis Christi, ne alia aliqua substantia rebus tam diuinis quasi misceretur, & simul sub illis speciebus existeret. Idem quoque necessarium fuit, vt per istas species aptè & propriè possent designari. Si enim substantia panis & vini maneret, non rectè diceretur: *Hoc est Corpus Christi*: vel, *Hoc est San-*

Species panis & vini non sunt pars hostiæ.

Pertinent tamen ad rationem Sacramenti.

Substantia panis & vini non pertinet ad rationem hostiæ vel Sacrificij.

guis Christi. Nam externæ illæ species propriè solùm designarent substantiam panis & vini, cuius sunt naturalia accidentia & signa; non autem Corpus & Sanguinem Christi, quæ solùm ibi laterent sub panis & vini substantia; sicut anima sub substantia carnis, vel sicut dæmon in homine quem possidet.

Est hic sufficiens mutatio ad rationem Sacrificij repræsentatiui.

97 Nec obstat veritati huius Sacrificij, quòd non fiat reipsa separatio sanguinis à carne: quia id est quasi per accidēs, propter cō comitātiam partium. Nam quantum est ex vi verborum fit vera separatio, & sub specie panis solum ponitur Corpus, non Sanguis: sub specie vini, solus Sanguis, non Corpus. Et hoc sufficit ad rationem huius Sacrificij: tum vt sit verum Sacrificium (fit enim circa hostiam, dum sic ponitur, sufficiens mutatio, qua protestemur Deum habere supremā in omnia potestatem;) tum vt sit Sacrificium commemoratiuum, repræsentans nobis sacrificium crucis & mortem Domini. Qui plura hac de re desiderat, legat Gabrielem Vasquez in 3. part. disp. 222.

CAPVT XIV.

Ad quid datum sit nobis hoc Sacrificium, & quantam vim habeat.

Primò, Concessum ad dignitatem Religionis.

98 DATVM est autem hoc Sacrificium potissimùm ad quatuor. Primò, Ad dignitatem Religionis Christianæ. Cùm enim hæc Religio sit eminentissima, decuit etiam illam ornari, vel potiùs perfici eminentissimo Sacrificio.

Excellentia Religionis Christianæ in septem rebus sita.

Consistit excellentia Religionis Christianæ potissimùm in septem rebus. Primò, In *sublimitate & certitudine doctrinæ.* Tradit enim certissima & eminentissima de natura diuina, de personarum processionibus, de prouidentia, iustitia, misericordia Dei, de mundi creatione & gubernatione, de finibus bonorum & malorum, de recta salutis via: quæ omnia Philosophis & aliis religionibus fuere prorsus incognita, vel incerta & ambigua. Secundò, In *perfectione & sanctitate Legis.* Vetat enim Lex Christiana omne vitium quantumuis paruum, quantumuis à Philosophis pro non vitio habitum; & dirigit ad summam perfectionem, vt ad contemptum rerum caducarum, ad studium æternorum, ad amorem Dei, ad dilectionem inimicorum, ad reddendum pro malo bonum, ad ponendam vitam pro honore Dei, pro salute proximi, & quouis

virtutis officio. Vtrumque insinuat Propheta Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas. Immaculata*, quia nullum omnino peccatum permittit, sed omnia omnino prohibet. *Conuertens animas*, quia omnis conuersio incipit à diuinæ Legis consideratione, & ad eam terminatur. Philosophi & aliæ religiones multa vitia & peccata vel ignorarunt, vel tamquam licita permiserunt. Tertiò, In *præstantia & efficacitate Sacramentorum.* Habent enim vim delendi peccati, & constituendi nos filios Dei, hęredesque æterni regni. Nulla vmquam religio cæremoniam aliquam habuit, quæ animos expiare, & cælestibus bonis ornare posset. 99. Quartò, In *excellentia Sacerdotij.* Nam Sacerdotium nostræ Religionis continet duplicem potestatem prorsus diuinam, ac etiam cælestibus spiritibus stupendam; nimirum, potestatem condonandi peccata, & consecrandæ Eucharistiæ, vt omittam aliorum Sacramentorum ministerium. Quanta res est, posse condonare peccata, liberare à morte æterna, sanctificare animas, efficere filios Dei, & tribuere ius vitæ æternæ? Quis hæc possit, nisi Deus ipse, vel diuina auctoritate præditus, cui Deus suum locum, suas vices, & suum veluti tribunal supremum concesserit? Magna potestas est posse illuminare cæcos, erigere claudos, excitare mortuos: sed lógè maior potestas est posse illuminare animas, easque intus ita immutare, vt deiformes, & planè similes Diuinitati efficiantur, expulsa peccati caligine & morte. Potestas consecrandi etiam magis est stupenda, & meritò cum potestaté creandi conferri, eique æquiparari potest, vt infrà patebit. Nulla itaque dignitas, nulla potestas siue Regia, siue Imperatoria, nec ipsa quidem totius mundi Monarchia cum Sacerdotali potestate & dignitate vlla ex parte conferri potest. Quinto, In *excellentia Sacrificij.* Sacrificium enim est primarium Religionis munus, vel potiùs complementum. Itaque decebat vt excellentissima Religio, qua nulla alia perfectior aut sublimior esse potest (quæ quidem naturæ humanæ sit accommodata) nobilissimum haberet Sacrificium, quale est Sacrificium Eucharistiæ, à quo ipsa Religio præcipuam suam excellentiam habet. Sextò, In *perpetua assistentia & gubernatione diuini Spiritus*, quo ita regitur & protegitur Ecclesia, vt neque in dogmatibus, neque in legibus possit errare, aut vmquam deficere & extingui, iuxta illud Matthæi 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* & Matthæi 28. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.* Septimò, Quòd *omnia bona opera iustorum faciat esse merito-*

ria vitæ æternæ. Ita ſtatuit Dominus mera ſua benignitate & liberalitate. potuiſſet enim aliter ordinare, nimirũ, vt nõ eſſent meritoria, ſed ſolũ ſatisfactoria; vel vt ſola excellẽtiſſima eſſent meritoria. Totũ enim negotium meritorum & præmiorũ, gratiæ & gloriæ, ſicut & remiſſionis peccatorum, nõ oritur ex naturis rerum earũque iuſta proportione, aut lege naturæ (etſi huic aliquo modo conſonũ ſit) ſed ex libera, benigna, & liberali ordinatione DEI. Hęc obiter de excellentia noſtræ Religionis, quam potiſſimùm illuſtrat hoc Sacrificium.

Secundo, conceſſum Sacrificium Ad gratiarũ actionem.

100 Secundò datum eſt hoc Sacrificium Ad *gratiarum actionem*, vt habeamus quo dignas Deo gratias perpetuò agamus pro ingentibus ipſius in nos beneficiis, maximè redemptionis. Tãta enim beneficiorum eius immenſitas, tam inſolitæ & inauditæ omnibus ſæculis miſerationes, ſingularem quoque & inauditam gratiarum actionẽ à nobis poſtulabant. At nulla poterat eſſe maior aut præſtãtior gratiarum actio, quàm quæ oblatione huius Sacrificij perficitur: partim quia nihil præſtantius aut gratius pro omnibus beneficiis acceptis offerri DEO poterat, iuxta illud Pſal. 115. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomẽ Domini inuocabo:* partim quia nulla alia re magnitudinem beneficiorum eius magis cõmemorare ac referre poteramus. Teſtamur enim ipſum eſſe auctorẽ redemptionis & ſalutis noſtræ, ipſum miſiſſe Filium in carnem ad nos ſaluandos, & bonis omnibus cumulandos; ipſius voluntate pro nobis mortem ſuſcepiſſe: ipſam quoque mortẽ Filij in eo Sacrificio commemoramus, & veluti ob oculos ponimus, dum Corpus & Sanguis ſeorſim ſub ſpecie panis & vini, tamquam hoſtię occiſæ & immolatę, vi conſecrationis conſtituitur: iuxta illud Domini mandatum, *Hoc facite in meam commemorationem*, hoc eſt, vt Apoſtolus 1. Corinth. 11. explicat, in commemorationem meæ mortis & ſacrificij crucis. Hac ratione iſtud Sacrificium vocatur *Euchariſticum ſacrificium*, id eſt laudis & gratiarum actionis, & reſpondet holocauſtis veteris Legis.

Tertiò, Ad impetrãdum auxilium gratiæ.

101 Tertiò, Ad impetrandum *auxilium gratiæ diuinæ*, protectionis, excitationis, directionis (hoc enim triplex auxilium eſt neceſſarium ad perſeuerandum) & alia tum temporalia tum ſpiritalia beneficia ad ſalutem opportuna, vt ad pacem, victoriam, frugum abundantiam, ſanitatem, negotiorum felicem exitum, & ſimilia. Ad hæc enim omnia à Deo obtinenda, maximam vim habet iſtud Sacrifi-

cium, ſed maximè ad auxilium diuinæ gratiæ, quia per ſe & directè ad ſalutem tendit. Alia non ſunt abſolutè petenda, ſed ſolùm quatenus ipſe nouit ea nobis fore ad ſalutem conducibilia. Hæc omnia tum ex ſacro Canone Miſſæ, tùm ex aliis Eccleſiæ precibus ſunt manifeſta. hac ratione hoc Sacrificium reſpondet hoſtiis pacificis veteris Legis.

102 Quartò, Ad *veniam peccatorum impetrandam* tum viuis tum defunctis, & ad iram diuinam placandam, flagellaque mundo impendentia auertenda; qua ratione eſt *Sacrificium hilaſticon*, ſeu propitiatorium, & reſpondet hoſtiæ pro peccato. Remiſſa culpa & pœna æterna per Sacramenta, & etiam culpis venialibus deletis, ſæpè ingens debitum pœnæ temporalis reſtat luendum. Ad hoc in primis valet iſtud Sacrificium: applicat enim ſatisfactionem Chriſti, qua debitum illud ſoluatur & compenſetur. Vnde non requirit vllam realē in eo pro quo offertur mutationem: nam condonatio pœnæ abſque vlla hominis mutatione, poſtquam voluntas à culpa receſſit, commodè fieri poteſt. Non enim fit per infuſionem donorum, aut aliquam internam hominis renouationem, vt remiſſio culpæ, ſaltem mortiferæ, & fortè etiam venialis; ſed per nudam condonationem extrinsecā, exhibita per aliquem pro reo congrua ſolutione. Delet etiam culpam, non tamen immediatè & ſine mutatione peccatoris, ſicut delet reatum pœnæ; ſed mediante contritione ad quam per hoc Sacrificiū impetratur auxilium excitans, vt docet Concilium Trident. ſeſſ. 22. cap. 2. *Huius*, inquit, *oblatione placatus Dominus, gratiam* (excitantem) *& donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit. Vna enim eademque eſt hoſtia*, &c. Hoc modo per iſtud Sacrificium fit remiſſio culpę, non aliter: quia ad remiſſionem culpæ opus eſt pœnitentia.

Quartò, Ad veniam obtinendam.

Quintò, Habet etiam vim flagella temporalia, quæ peccatis hominum prouocātur, amoliendi, & vt ita dixerim, auerruncandi. Si enim id pręcibus Sanctorum ſæpè obtineri poteſt, quantò magis hoc Sacrificio, in quo id quod præ omnibus Sanctis Deo eſt acceptum, & ipſe fons ſanctitatis cum omnibus ſuis meritis offertur? Si vnica huius hoſtiæ oblatione Deus mundo perdito eſt reconciliatus, & flagellum æternæ damnationis illi impendens, amotum; mirum non eſt, ſi ob eamdem hoſtiam ſępiùs oblatam, mundo iam reconciliato ſæpè parcat, & flagella temporalia, quæ in multorum perniciem cederent, vel omnino condonet, vel temperet, vel ſuſpendat ac differat.

Quintò, Ad flagella auertenda.

Sextò denique, valet ad succurrendum aliis vitæ humanæ necessitatibus, vt docet Concil. Trid. suprà: & constat tum ex vsu Ecclesiæ, tum exemplis variis.

Fructus Sacrificij latissimè patet.

103 Quàm verò latè pateat huius sacrificij fructus, vel ex eo intelligi potest, quòd offeratur pro tota Ecclesia militante, & pro omnibus fidelibus defunctis. Nam in oblatione panis ita dicitur: *Suscipe sancte Pater, omnipotens æterne Deus, hanc immaculatam hostiam, quam tibi offero pro omnibus fidelibus Christianis viuis & defunctis, vt mihi & illis proficiat ad salutem in vitam æternam.* vbi per *immaculatam hostiam* nō intelligitur *panis*: quia panis nō est immaculatus ea puritate quæ Deo placeat: neque dici potest hostia, quæ rem viuam designat: sed intelligitur Corpus Christi, quod statim ex pane fiet. Itaque tantæ est virtutis hæc hostia oblata, vt omnibus prodesse possit. Et in oblatione calicis: *Offerimus tibi Domine calicem salutaris, tuam deprecantes clemētiam, vt in conspectu diuinæ maiestatis tuæ pro nostra & totius mundi salute ascendat.* Et in prima Oratione Canonis dicitur offerri pro *Ecclesia Catholica, & omnibus Orthodoxis*, item pro *omnibus Sacrificio præsentibus.* Et in secunda Oratione post consecrationem, pro *omnibus in Christo quiescentibus.*

Non solùm orationes, sed ipsum Sacrificium fit pro Ecclesia.

Ex quibus manifestum videtur, non solùm orationes pro Ecclesia, pro viuis & defunctis, & pro assistentibus Sacrificio fieri in Missa, sed etiam ipsum Sacrificium offerri pro iisdem, & fructum qui ex vi sacrificij quasi ex opere operato prouenit, ipsis communicari: ac proinde hunc fructum amplissimum esse, & latissimè patere. Quod etiam colligi potest ex Concilio Tridentino sess. 22. cap. 2. vbi dicit, *fructus oblationis cruentæ*, quæ peracta est in cruce, *vberrimè per hanc oblationem percipi.* At quomodo vberrimè percipiuntur isti fructus, si totus fructus quem vi sua habet, restringitur ad eum pro quo peculiariter offertur? Sacramenta instituta sunt ad sanctificandos singulos per realem & externam applicationem singulis factam: at hoc Sacrificium, cùm vnicum sit & publicum Ecclesiæ Sacrificium, principaliter institutum est pro bono communi, & ipsa Ecclesia, cui applicatur ordinatione & præscripto Ecclesiæ in Liturgia expresso, cui Sacerdos se debet accommodare. Vnde in Canone dicitur: *In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica;* quasi bonum Ecclesiæ principaliter in hoc Sacrificio intendatur. Deinde recensentur à Sacerdote illi, pro quibus ipse peculiariter intendit offerre. Quòd si, quando Sacrificium pro aliquo pri-

Sacramenta instituta pro singulis, Sacrificium pro bono cōmuni.

uatim offertur, nullus fructus istius oblationis, quę vi sua habet, perueniret ad Ecclesiam, vel defunctos, vel circumstantes, sed solus fructus precum; valdè angustus esset huius Sacrificij fructus, & parum commodi ex eo Ecclesia & defuncti perciperent. Tenetur itaque Sacerdos, accommodando se intentioni Ecclesiæ, etiam pro bono Ecclesiæ & defunctorum ipsum Sacrificium offerre, eiusque fructum, quem habet vi sua, & quasi ex opere operato, iuxta intensionem Ecclesiæ ipsis applicare. Non tamen hinc sequitur, hac ratione futurum vt nihil remaneat fructus, quod possit applicare huic vel illi, pro quo peculiari intentione offert: quia non ita potest applicari ab homine Ecclesiæ vel defunctis, vt nihil supersit; quia etiam pro priuatis viuorum necessitatibus est institutũ, ita vt si illis peculiariter applicetur, etiam peculiari modo prosit. Simili modo non ita potest applicari priuatis, vt nullus fructus remaneat qui possit applicari Ecclesiæ vel defunctis: fructus enim Sacrificij tam amplus est, vt omnibus istis possit prodesse; & ita à Deo distributus, determinatus & taxatus pro causis tum communibus tum priuatis, habita ratione dispositionis personarum & communitatum pro quibus offertur, vt Sacerdos sua intentione non possit mutare, vel totum in vnum confundere. Etsi enim ex ipsius intentione pendeat, vt pro his vel illis fiat oblatio; tamen non pendet ex ipsius intentione determinatio fructus, quem quisque debet percipere. Alioquin vno Sacrificio posset quamuis animam liberare: imò, inquit Gabriel Vasquez ex Antonio de Corduba, totum Purgatorium euacuare. Vasquez in 3 p. disp. 231. n. 50.

104 Hinc colligunt multi DD. hoc Sacrificium vim habere quodam modo infinitam, quia non est determinatum ad certum numerum personarum. Siue enim loquamur de viuis in Ecclesia, siue de defunctis, siue de assistentibus Sacrificio; non minùs quisque particeps est fructus illius dum plures sunt, quàm cùm pauciores: nec plus ad singulos peruenit cùm pauciores sunt, quàm cùm plures. Nisi enim ita res se haberet, non rectè Ecclesia præscriberet pro istis omnibus offerri: neque consultum esset interesse Sacro, vbi plurimi conueniunt; sed potiùs quisque deberet curare vt intersit vbi paucissimi, vel nulli, vt totum fructum circumstantibus deputatum habeat: quæ tamen aliena sunt ab vsu Ecclesiæ. Itaque quando generatim offertur pro aliqua multitudine, valdè credibile, non minùs fructus ex vi huius Sacrificij peruenire ad singulos, siue pauci sint in ea multitudine, siue multi. Idem non improbabiliter sen- *Habet quodam modo vim infinitam.*

tiunt iidem Doctores de illis pro quibus non generatim, sed peculiari intentione offertur (qui modus offerendi est efficacior pro singulis, quàm modus offerendi in genere; quia fit perfectior applicatio, & petitur vt singulari modo ipsis prę reliquis prosit.) Singulos enim, etiamsi plures sint, verbi gratia tres, quatuor, vel quinque, non minus fructus ex vi Sacrificij percepturos, quàm si pro ipsis solis oblatum fuisset. Ita Vasquez suprà, & Caiet. in 3. p. q. 79. a. 5. vbi dicit, idem docere S. Thomam, quia docet, hoc Sacrificium ex se sufficere ad delendam qualemcumque pœnam peccatis debitam: tamen singulis prodesse secundùm propriam dispositionem. Eamdem doctrinam tradit Caiet. tom. 2. Opusculorum, tractat. 3. q. 2. Eamdem tenent Antonius de Corduba, Ruardus Tapper, & multi recentiores, vt refert Vasquez. Illi autem pro quibus hoc modo offertur, singuli percipiunt fructum ex vi Sacrificij secundùm propriam dispositionē. Optima autem dispositio est status gratiæ cum peculiari deuotione & cooperatione ad hoc Sacrificium.

Non posse plura stipendia idcircò per.ipi.

105 Hinc tamen non sequitur, posse Sacerdotem plura stipendia pro vno Sacrificio accipere: quia qui pro se curat Sacrificium offerri, totum fructum expectat, quem Sacerdos per Sacrificium conferre potest, iuxta receptum in Ecclesia morem: ac proinde non solū expectat fructum quem habet Sacrificium per se, sed etiam quem habet ex deuotione offerentis, & ipsa actione liturgica, qui fructus in plures distributus minuitur. Addo, quando Sacerdos pro aliquo, vel certa aliqua causa offerre tenetur, non debet sequi opiniones incertas, sed meliori modo quo potest, salua Ecclesiæ ordinatione, fructum Sacrificij applicare. Qui plura desiderat, consulat Auctores, qui ex professo hæc tractant, non enim mei instituti est hæc minute persequi.

CAPVT XV.

De venerabili Eucharistia, vt est alimentum & Sacramentum.

106 NON solùm *Sacrificium* seipsum Dominus nobis in Eucharistia reliquit, sed etiam in *alimentum*; non quod nos in nostram mutaremus substantiam mortalem, sicut alimenta terrena, & sicut manna, quod datum Israëlitis in deserto (cùm ipse sit immutabilis,) sed quod nos in se quodammodò conuerteret, & ad suam

ſuam traheret qualitatem, immortalitatis donum communicando. Sicut enim potentiſſimum aliquod medicamentum intus aſſumptũ à natura vinci nequit, ſed eam victam & domitam ſibi aſſimilat, ſuas ei proprietates impertiens: ita Corpus Domini in Euchariſtiæ myſterio à nobis intrò aſſumptum, non poteſt à noſtra natura mutari, ſed ſua vi corpora noſtra immutat, ſuas ei proprietates, immortalitatem, claritatem, ſubtilitatem, & agilitatem inſerens. Quod vt Dominus nobis inculcaret, ſæpius Ioan 6. repetit, eum qui *manducat hunc panẽ, non moriturum, ſed victurum in æternum.* Etſi enim videatur hominibus mori, tamen ea ratio moriendi non tam mors quàm ſomnus & quies eſt dicenda, cum ad breue tempus, imò ad modicum, & ad momentum ſit duratura, & iuſti mox velut è ſomno ſint ad æternam lucem & vitam excitandi. Vnde paſſim in Scripturis vocatur dormitio, requies, ſomnus. & Dominus Iſaiæ 26. *Vade popule meus, intra in cubicula tua,* (ſepulchra) *claude oſtia tua ſuper te, abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio.* illud enim *modicum* ad æternitatem collatum pro nihilo computatur.

Efficimur immortales.

Mors iuſtorũ ſomnus breuis.

107 Sed inquiet aliquis: Hoc immortalitatis & impatibilitatis donum etiam illorum iuſtorum corporibus communicabitur, qui Corporis Chriſti per Euchariſtiam participes non fuere, vt ſunt omnes Sancti veteris Teſtamenti. Reſpondeo, ita eſſe; ſed duplici iure nobis illud donum competet, illis ſimplici. Noſtra corpora immortalia erunt, tum ratione animæ beatæ, quæ tale corpus eſt promerita; tum ratione admiſtionis Corporis Chriſti corporibus noſtris; quod vim habet ijs, quibus commiſcetur, immortalitatem impertiendi: imprimit enim illis ſanctitatem, & veluti vim quamdam, quæ ſemen eſt immortalitatis. vim moralem, non phyſicam intellige. At illorum corpora id ſolum ratione ſanctitatis animæ obtinebunt.

Obiectio.

Quomodo immortalitas communicatur corporibus iuſtorũ.

108. Neque ſolùm ad immortalitatem impertiendam corporibus, ſed etiam ad ſpiritum Chriſti in nos transfundendum, hoc alimentum datum eſt; & hic eſt primarius eius finis & fructus. Cùm enim caro Chriſti, quæ illo continetur, non ſit nuda caro, ſed Diuinitati, quæ eſt ſpiritus Chriſti, vnita; qui hoc alimentum ſumit, eo ipſo fit particeps ſpiritus Chriſti & Diuinitatis. Nam vt Dominus Ioannis 6. ait, *Spiritus eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quidquam:* id eſt, caro per ſe & vi ſua non poteſt vitam æternam conferre, ſed id facit vi ſpiritus ſeu Diuinitatis coniunctæ: ſicut ferrum per ſe

Spiritum Chriſti contrahimus.

non potest accendere lignum, sed vi ignis qui ferro est intimè vnitus. Sic per hoc alimentum Christus caput nostrum communicat nobis suum spiritum suamque vitam, colligens omnes in vnum corpus & in vnam veluti hypostasim perfectam & completam; omnesque illi inserimur, & veluti incorporamur, sicut partes alimenti conuenienter intus applicitæ per meatus naturæ, incorporantur nobis, vnaque fiunt hypostasis nobiscum, cùm spiritus noster ad informandas & viuificandas illas se extendit. Vnde Apostolus 1. Corinth. 10. *Vnus panis & vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Vnus panis*; quia iste panis non à comedentibus in illorum substantiam conuertitur (sicut fit in pane terreno & corruptibili;) sed contrà, potiùs ipsos comedentes in seipsum conuertit, & vnum secum efficit, suas proprietates, suamque formam illis communicans. Mirum sanè consilium Dei! vt nos ad se attraheret, suique spiritus & vitæ efficeret participes, in vno naturæ nostræ indiuiduo vnitur carni humanæ hypostaticè; deinde hanc carnem speciebus panis & vini conuestitam dat nobis in alimentum; & per illud alimentum nobis coniunctum & commistum, spiritum & Diuinitatem suam ei alimento connexam in nos transfundit, vt hoc modo nos omnes sanctificet, & ad suam vnitatem & vitam redigat. Nullus modus suauior, efficacior, admirabilior aut sapientior poterat excogitari.

Consiliũ Dei mirabile.

CAPVT XVI.

De miraculis quæ concurrunt in venerabili Eucharistiæ Sacramento.

109 AD magnitudinem beneficij pertinet non solùm res ipsa quæ datur, sed etiam modus dandi, seu miracula stupenda, omnem naturæ vim & consuetum rerum cursum excedentia, quæ in eo dando concurrunt. Nam & hoc ipsum ineffabilis est misericordiæ, quòd tale beneficium conferat, quod sine maximis miraculis conferri non poterat: quantum enim fieri potest, Deus causis vtitur iam constitutis, & ad miracula quasi inuitus descendit. Sunt autem in hoc mysterio tot & tanta miracula, vt meritò stupendũ supra omnia miraculum dici possit. Præcipua horum duodecim numerari possunt; quorum duo spectantur circa substantiam panis &

Miracula huius beneficij duodecim

vini, duo circa ſpecies, ſex circa Corpus Domini & connexa, duo circa conſecrantem.

Circa ſubſtantiam panis & vini primum miraculum eſt, quòd hæ ſubſtantiæ vi conſecrationis funditus pereant, & veluti annihilentur: quamuis non ſolemus dicere eas annihilari, eò quòd hæc deſitio ex intentione diuina non ſiſtat in nihilo, ſed dirigatur ad poſitionem Corporis Chriſti: verùm hoc ad modum loquendi ſpectat; nã quod ad rem attinet, nihil omnino ſubſtantiæ panis manet, non forma, non materia, non exiſtentia, non gradus aliquis; ſed totum ita funditus perit, ac ſi prorſus in nihilum redactum eſſet, nullo poſitiuo ſuccedente. Nam quòd aliud ſuccedat, non eſt ex vi illius deſitionis (hęc enim ſolùm tendit per ſe ad nihilum & non eſſe) ſed alterius actionis coniunctæ, qua ponitur Corpus Chriſti. Fit autem hæc deſitio per ſe primò & intrinſecè, non actione aliqua poſitiua, (ea enim haberet terminum intrinſecum poſitiuum, non negatiuum;) ſed ſubtractione influxus diuini, quo illa ſubſtantia in ſua entitate & ſpecie, ſecundùm materiam & formam conſeruabatur. Illo enim ſubſtantifico influxu ſubtracto & veluti cohibito, neceſſe eſt rem in nihilum relabi. Sic mundus in priſtinum ſuum nihilum & tenebras æternas, vnde per creationem eſt eductus, recideret, ſi Deus vim ſuam cohiberet, actionem qua illi dat eſſe, abrumpendo, & radios influxus ſui ſubſtantifici veluti retrahendo. Quomodo autem panis dicatur conuerti in Corpus Chriſti, infrà explicatur. *Circa ſubſtantiam panis & vini. Primum, Deſitio.*

110 Secundum miraculum eſt, eiuſdem materiæ, corruptis ſpeciebus, reproductio & reſtitutio. Conſtat enim ſpeciebus ſacramentalibus hominem nutriri corporaliter; & ex illis vermiculos gigni poſſe, & omnia ea confici, quæ præſente ſubſtantia panis & vini confici ex illis poſſent. Quod non ita intelligas, quaſi ſpecies illæ per ſe ſubſiſtentes vicem materiæ ſubſtantialis in huiuſmodi rebus præſtare poſſint. Primò, Quia ſpecies accidentariæ non ſunt capaces formæ ſubſtantialis recipiendæ, aut vnionis ſubſtantialis cum vitali forma ſubeundæ. Secundò, Quia res ex illis genitæ non eſſent eiuſdem ſubſtantiæ atque aliæ ſimiles, vt pote carentes altera parte ſubſtantiali, videlicet vera materia; & vermiculus ex illis procreatus non eſſet phyſicus vermiculus, vt alij, ſed potiùs (vt ita dixerim) mathematicus. ſed cùm mutatio & corruptio ſpecierum eò proceſſit, vt ſubſtantia panis & vini cum ea ampliùs conſiſtere non poſſet, & rem aliam gigni ex illis oporteret; eo ipſo momento re- *Secundum, Reſtitutio materiæ. Species non præſtant vicem materiæ in generatione.*

ſtituitur priſtina materia, quæ & diſpoſitiones illas hactenus ſine ſubiecto exiſtentes ſubiectiuè recipiat ac ſuſtentet; & formam ſubſtantialem, quæ eodem puncto temporis vi diſpoſitionum, aut formæ gignentis, aut cauſæ vniuerſalis elicitur, excipiat, & vnam cum illa ſubſtantiam (verbi gratia vermiculum) conſtituat; perinde ac ſi materia panis numquam ſubducta fuiſſet. Ita enim hęc omnia occultè & dextrè ſapientia & omnipotentia Chriſti geruntur, vt nullis iudiciis externis deprehendi poſſit, quidquam vel antè defuiſſe, vel nunc de nouo ſubſtitutum; idque tum propter maius fidei meritum, tum ne curſus rerum naturalis, vt actio, paſſio, ortus, interitus interciperetur. Dicimus eamdem potiùs materiā reſtitui quæ primò deſierat, quàm aliam ſubſtitui; quia id conuenientius eſt, partim ne mundus exhauriatur, aut vlla parte minuatur primæua ſua materia (ea enim condita eſt, vt æternum perſeueret, modico illo tempore, quod inſtar nihili eſt, diſpenſatoriè excepto;) partim quia hæc reproductio magis congruit reproductioni & poſitioni Corporis Chriſti; vt ſicut in hoc myſterio datur reproductio eius quod iam erat, & numquam deſierat; ita etiam detur reproductio eius quod non erat, ſed antè fuerat. Denique hoc eſt mirabilius, magiſque conſentaneum diuinę ſapientiæ & potentiæ, quæ ſua admiranda in hoc myſterio peculiariter demonſtrare voluit. Hæc duo ſupradicta miracula adeò ſunt exotica, & à naturali cauſarum ordine remota, vt numquam ſimilia extra hoc myſterium ſint facta, numquam etiam facienda.

Circa ſpecies. Primò, Per ſe exiſtere. Tribus modis id poteſt concipi.

111 Circa ſpecies prius miraculum eſt, quòd ſpecies illæ per ſe nulli ſubiecto innixæ conſiſtant. Hoc autem tripliciter intelligi poteſt. Primò, Vt Deus illis accidentibus nouum eſſe, vel idem eſſe quod antè habuerunt, nouo modo veluti per replicationem ſeu reproductionem reſtituat. Sed hic modus non eſt neceſſarius: nulla enim hîc opus replicatione ſeu collatione eiuſdem eſſe, aut actione productiua, quæ ad entitatem illorum accidētium intrinſecè terminetur; quia illorum eſſe nullo modo deſiit, ſed ſolum modum ſuum mutauit, inexiſtentiam amittens: ſicut nec in myſterio incarnationis, cùm humanitas Chriſti vnitur Verbo eique inexiſtere incipit, opus eſt vlla reproductione ipſius eſſe humanæ naturæ, vt quidam imaginantur; quod ex ſequentibus clarius fiet.

Secundò, Vt conſeruato eodem eſſe eademque entitate abſque vlla reproductione, Deus nouo quodam influxu det illis accidentibus, ſubtracto ſubiecto, nouum modum poſitiuum quo per ſe

existant, quique modo inhærentiæ repugnet; sicut hypostatica ratio in substantiis ponitur modus positiuus repugnans inexistentiæ, qua inexistant alieno supposito. Sed neque hæc ratio necessaria aut vera videtur. Vt enim forma aliqua à subiecto auulsa per se existat, non est opus vt habeat aliquem modum inhærentiæ repugnantem, seu qui contrario modo existentiam illius formæ modificet: sufficit enim vt illa forma, seu esse ipsius, absque modo inhærentiæ conseruetur. Cùm enim inhærentia accidentis sit modus quidam existentiæ & entitatis rei natura posterior, potest accidens in sua entitate suaque existentia absque illo modo diuinitus conseruari, ita vt nullus alius modus positiuus repugnans modo inexistentiæ, ei superaddatur. Vnde cùm dicitur accidens per se existere, illud *per se*, præter entitatem accidentis solùm denotat negationem inexistentiæ, non autem modum aliquem positiuum inhærentiæ repugnantem. Deinde iste modus nihil iuuaret ipsum accidēs ad existendum, cùm sit posterior existentiâ, illam non fulciens, sed illi potiùs innitens; vnde potiùs iuuatur & pendet ab existentia accidentis, vtpote modus illius, quàm existentia ab illo. Confirmatur; Quia neque effectiuè iuuat, cùm in illam intrinsecè non influat, vt per se constat; nec formaliter, cùm sit posterior existentiâ accidentis.

Non esse opus modo positiuo per se existendi.

Tertius modus, qui semper mihi placuit, est, Vt Deus tantummodò continuet influxum illum intimum, quo entitatem illius accidentis conseruabat. Eo enim continuato & non abrupto, permanebit accidens in suo esse, suaque specie & existentia, etiamsi subiectum subtrahatur, & modus inexistentiæ pereat. Ratio est, Quia entitas accidentis est naturâ prior isto modo inhærentiæ seu vnionis cum subiecto: sicut in substantiis entitas est prior natura quàm sit modus ille existendi per se; ipsa enim entitas secundùm se est indifferens & capax vtriusque modi: potest enim entitas accidentis habere modum vnionis cum subiecto vel separationis; & substantia potest habere modum per se existendi, vel existendi in alia hypostasi, vt patet in mysterio incarnationis. Atqui id quod est priùs natura, non pendet intrinsecè ab eo quod est posterius, sed solùm vt habeat suum naturalem modum existendi. ergo sine illo conseruari potest, sola influxus prioris continuatione.

Verus modus existendi per se accidentis explicatur.

Confirmatur Primò: Quia ita se habet modus inhærentiæ ad entitatem accidentis, sicut modus existendi per se ad entitatem

substantiæ. atqui sublato modo existendi per se, entitas substantiæ conseruari potest sola continuatione prioris influxus, vt docet Suarez in Metaphys. disput. 15. sect. 9. & idem docet de anima rationali sublatis potentiis, & de materia, sublata omni forma. Ergo similiter entitas accidentis conseruari poterit sublato subiecto, & modo illo inhærentiæ.

Confirmatur Secundò: Quia subiectum quà tale, nullum habèt influxum effectiuum in accidens; sed solùm illud in se suscipit, eoque imbuitur & penetratur, solus autem Deus totum influxum conseruatiuum confert. Vnde subiectum non iuuat intrinsecè & essentialiter ad conseruationem ipsius esse accidētis, sed solùm est causa modi essendi, nempe inexistentiæ, cùm sine subiecto modum hunc habere nequeat, vt qui intrinsecam vnionem cum subiecto dicat. Subiectum igitur requiritur, vt accidens naturalem suum existendi modum habeat, qui est inhærere; non autem vt absolutè existat: nullum enim accidens est propter se, seu vt per se existat, sed vt aliud afficiat, ornet, & perficiat. itaque ex natura sua postulat inesse tamquam naturalem proprietatem. Addo, numquam expelli accidens à subiecto, numquam interire, nisi Deo concursum suum conseruatiuum subtrahente; qui si eum subtrahere nollet, sed continuare, nulla vis creata illud accidens exterminare posset. Vnde nec maximus ignis posset guttam aquæ frigidæ calefacere, Deo influxum suum, quo frigus illud intimè conseruatur, continuante & prosequente. Hæc intellige de accidente quod reipsa à subiecto tamquam res à re, & non solùm vt modus à re distinguitur; & de subiecto qua parte solùm subiectiuè recipit. Nam si etiam effectiuè ad productionem & conseruationem accidentis concurrat, hic concursus à Deo per nouum influxum suppleri debet, vt illud accidens sine subiecto existere possit. Videri potest Scotus in 4. Sentent. d. 12. q. 1. Verùm hæc res exactiùs à nobis discussa in Tractatu De summo bono Lib. 3. cap. 4.

Secundò, Recipere impressiones externas.

112 Alterum miraculum circa species est, quòd ita passiones & impressiones aliarum qualitatum recipiant, perinde ac si panis & vini substantia subesset, & illæ species non per se, sed in substantia vel materia panis & vini existerent. Calescuńt enim species & frigescunt, arescunt & mucescunt, similesque mutationes subeunt. Quomodo autem id fiat, duplex est sententia. Quidam putant, quantitatem esse immediatum subiectum qualitatum sensibilium & cæterorum accidentium; itaque omnes illas mutationes & im-

pressiones fieri in quantitate, vt in subiecto proximo, ac proinde in hoc mysterio hanc solam per se existere. Sed hæc sententia est difficilis. Nam vt omittam, multis non videri certum an detur talis quãtitas, hæc sententia solam quantitatem ponit in materia prima, tamquam in immediato suo subiecto, qualitates solùm mediatè, quatenus insunt quantitati; quod difficile est creditu. Quid enim quantitatis indoli cum illis qualitatibus? Non enim quantitas habet vllam propensionem ad calorem, frigus, odorem, saporem & similia: neque ipsa dicitur calescere aut frigescere, benè vel malè olere; sed hæc omnia sunt affectiones materiæ. Confirmatur: Quia dispositiones ad formam substantialem, quarum vi ipsa educi dicitur è potentia materiæ debent esse immediatè in materia, eamque afficere & veluti tãgere. alioquin quomodo vim suam in eam exerent? quomodo illam formæ aptabunt, & capacem facient?

Itaque mihi semper verius visum, non solam quantitatem, sed etiã illas qualitates hîc per se existere, nullique subiecto inniti, ac proinde calorem & frigus & similes impressiones extrinsecus immissas non recipi in speciebus tamquam in subiecto propriè, sed potiùs velut commistile in commiscibili, aut sicut penetrans in penetrabili. Ita enim illis penetratiuè commiscentur, & mutuo nexu implicantur, ac si in eodem communi subiecto reciperentur. Quam sententiam non solùm omnes Nominales sequuntur, qui non distingunt quantitatẽ à re quanta, sed etiam noster Petrus Hurtado in egregio Opere Philosophico Physicæ disput. 6. §. 51. & sequentibus.

113. Dices: Ergo ignis calefaciens species, creat in illis calorem per se subsistentem. Respondeo, id impropriè dici creationem; quia ille calor ex natura sua non est forma per se subsistens, sed id habet præter vel supra naturam: alioquin etiam species dicentur creari, cùm per se existere incipiunt. Creatio propriè solùm est earum rerum, quæ natura sua tales sunt vt per se existant, vt sunt materia prima, cælestia corpora, & substantiæ spiritales, inter quas anima rationalis. Horum productio solùm propriè est creatio ex nihilo, & vim infinitam in producente requirit. Quòd si quis productionem accidentis independenter à subiecto, velit vocare creationem; nihil incommodi admittere quod infertur: quia id non facit naturali modo operando, qui postulat subiectum; sed supernaturali, hoc est supra naturæ leges. Addo, non requiri maiorem vim aut efficacitatem in agente creato ad producendam formam acciden-

Obiectio.

An calor ibi creetur.

tariam sic existentem, quàm ad producendam illam in subiecto. Omnis enim vis quę est sufficiens ad producendam formam in subiecto, est etiam sufficiens ad illam producendam extra subiectum, si Deus concursum suum vtrobique æquè offerat & exhibeat. Ratio est; quia nihil positiuum est in forma, dum extra subiectum existit, quod superet vim suæ causæ; itaque ab illa poterit produci quātum est ex vi causæ. Quòd autem nō possit reipsa extra hoc mysterium, inde est, quòd Deus non offerat alibi suum concursum, nisi applicato patiente, in quo forma illa modo sibi cōnaturali possit recipi & existere. alioquin si concursum præberet, etiam in vacuo & ignis suum calorem, & sol suum lumen diffunderet. quia tamen est supra naturæ leges & ordinem, concursum sic præbere; idcircò & operatio causæ creatæ sic operantis & effectus censeretur supernaturalis non substantiâ, sed modo. Porrò in hoc mysterio Deus causis naturalibus, vt in has species agere possint, perinde suum concursum exhibet, ac si proprium & naturale subiectum susceptiuum sibi applicatum haberent: idque ne extrinsecis signis mysterium hoc possit deprehendi, ad maius fidei meritum. Vtrumque etiam prædictorum miraculorum extra hoc mysterium numquam est factum, & credibile numquam futurum, vt huic mysterio sit peculiare. Plura hac de re diximus Tractatu De summo bono lib.3.cap.4.

Circa Corpus Domini. Primo, Positio Corporis Christi

Conc. Trid. sess.13 can.1

114 Circa *Corpus Domini* & illud comitantia, quæ speciebus occuluntur, primum miraculum est, Positio illa & constitutio Corporis & Sāguinis Christi in cælo existentis & permanentis, sub speciebus panis & vini; ita vt non minùs verè, realiter ac substantialiter hìc sit quàm in cælo. Certissima fide & firmissimè ita tenendum.

Quomodo id fiat.

Magna quæstio est, quomodo id fiat. Sed mirum non est, mysteria diuina ingeniis humanis antecellere; generali tamen quadam ratione id potest vtcumque intelligi. Quidam putant, id fieri actione *adductiua* tantummodò, qua Christus Corpori suo in cælis existenti, & *vbi* cæleste retinenti, conferat nouum *vbi*, nempe sub speciebus panis, ratione cuius dicatur Corpus illud adductum huc absque actione vlla productiua illius. Sed parum placet hæc sententia. Primò, quia videtur contradictionem inuoluere, nec vlla ratione posse mente concipi. Quomodo enim istud *vbi* potest Corpori Christi conferri sub speciebus panis, nisi Corpus hoc prius natura adducatur, & illis applicetur, fiatque indistans? prius enim est, corpus esse indistans loco, quàm ipsum accipere aliquem respectum

Non actione adductiua.

vel

vel positiuam habitudinem ad locum Modus enim qui fit circa rem, supponit rei præsentiam: sicut animo concipi nequit, formam accipere vnionem cum materia, nisi priùs concipiatur vt præsens seu indistans materiæ. Confirmatur Primò: Quia istud *vbi* non potest transferri in cælum, vt inde adducat Corpus Christi; sicut vnio cum materia non potest transferri ad formam procul distantem, nec fieri aut creari extra materiam: ergo ipsum Corpus Christi priùs debet adduci ad locum, in quo istud *vbi* residet (præsertim cùm ratio ipsius *vbi* sit immobilis) ac proinde non adducitur Corpus Christi per collationem ipsius *vbi*. Confirmatur Secundò: Quia *vbi* per se non confertur vi aliqua causæ efficientis, sed spontè & necessariò resultat ex præsentia rei. vnde priùs requiritur præsentia Corporis Christi ad species. Per quam ergo actionem fit primò præsens speciebus? Non per collationem *vbi*, vt dictum est: neque per motum localem, vt supponimus; quia Christi Corpus suum locum & suum *vbi* quod habet in cęlis, non deserit. ergo per aliquam actionem substantialem, quæ ad substantiam Corporis Christi terminetur.

115 Dices, Istud *vbi* cùm sit supernaturale, & tribuat corpori Christi esse sub speciebus, non produci per resultantiam naturalem; sed per peculiarem actionem diuinam. Verùm sit ita, nihil id refert ad argumenti vim elidendam: nam actio diuina circa corpus aliquod non minùs supponit præsentiam corporis in illo spatio in quo ipsa fit, quàm naturalis resultantia. ergo prius natura Corpus Christi debet concipi præsens huic spatio quàm operatio diuina intelligatur in illo producere istud *vbi* vel quemuis alium modum, qui natura sit posterior ipsa corporis substantia. Si prius natura debet concipi præsens; ergo per aliquam Dei operationem iam factum est præsens speciebus prius natura quàm in eo poneretur istud *vbi*: quæ operatio non potest esse alia quàm productiua substantiæ corporis illius.

Confirmatur: Quia omnis actio seu operatio Dei in consecratione huius mysterij fit sub speciebus, non in cælo, aut alibi extra species, vt ex ipsis verbis colligitur: ibi enim est totus terminus illius operationis. atqui tota operatio quæ fit sub speciebus circa Corpus Domini, ponendo in eo aliquem modum, supponit necessariò & essentialiter præsentiam Corporis sub speciebus: præsentia enim omnis actionis vel passionis vel modi cuiuslibet, supponit tamquam prius natura præsentiam rei quæ modificatur, vel circa

quam versatur actio, aut recipitur passio. Itaque cùm tota illa actio quæ fit sub speciebus, versetur circa Corpus Domini, supponit necessariò eius præsentiam. Oportet ergo ponere aliam operationem seu actionem qua factum est corpus illud præsens seu indistans speciebus: nam per illam actionem qua productum est in illo istud *vbi* positiuum, non potuit fieri præsens; cùm illa actio & terminus eius intrinsecus sit natura posterior illius præsentia.

Idem argumentum fieri potest de modo existendi illius Corporis: nam per consecrationem Corpori Christi non solùm datur nouum *vbi*, sed etiam nouus modus existendi inuisibiliter & indiuisibiliter instar rei spiritalis, qui est intrinsecus ipsi substantiæ corporis & natura posterior: quia substantia corporis secundùm se est indifferẽs ad hunc modum existendi, & ad modum suum naturalem, capax vtriusque. Hic autem modus producitur sub speciebus, non extra; & ipsa productio est sub speciebus. ibi enim est actio, vbi terminus eius intrinsecus. Si hæc productio est sub speciebus, ergo iam prius natura ipsa Corporis Christi substantia debet esse sub speciebus seu indistans ab illis, vt in ea possit recipi operatio per quam producitur in ea iste modus existendi. Ergo necessariò ponenda est alia actio prior qua ipsa substantia Corporis Christi posita sit præsens speciebus. sicut si Deus substantiam solis, quæ in cælo est sub forma globosa & valdè magna, vellet ponere in annullo sub figura quadrata valdè parua, per operationem quæ fiat in ipso annullo; necessariò deberet substantiam solis priùs natura poni præsens annulo, vt ibi possit talem figurã accipere.

116 Neque dici potest, actionem illam, qua substantia Corporis Christi facta est præsens speciebus, esse adductiuam seu productiuam solius *vbi*, quia prius natura est, corpus esse præsens seu indistans speciebus quàm in illo produci possit sub speciebus aliquod *vbi*, vel alium modum, vt ostensum est.

Hinc patet, siue consideremus productionem istius *vbi*, siue productionem istius modi existendi spiritaliter sub speciebus, semper supponi prius natura vel ratione præsentiam substantiæ Corporis Christi sub speciebus: ac proinde ponendam esse aliam actionem priorem, qua ipsa substantia Corporis Christi sit facta præsens speciebus: quæ non potest fingi alia quàm productiua; qua nimirum idem esse substantiale quod habet in cælo, conferatur eidem cum alio modo existendi sub speciebus: hæc enim actio non supponit ibi præsentiam substantiæ Corporis Christi, sicut omnis alia

actio producens in illa substantia aliquem modum qui sit natura posterior, sed illam facit.

117 Secundò non placet illa sententia: quia Fide tenendum est *Corpus Christi in hoc Sacramento verè, realiter, ac substantialiter contineri*, sicut definitum est in Concilio Trident. sess. 13. can. 1. Vnde sequitur, illud in Sacramento tam verum, solidum ac integrum esse substantiale habere quàm in cælo. Si ita est, ergo per diuinam potentiam poterit conseruari sub Sacramento, etiam si desineret esse in cælo: sicut reipsa nunc manet sub modo suo existendi naturali in cælo, etiamsi omnino desinat vt est in Sacramento. At quo modo potest conseruari in Sacramento dum desinit in cælo, si non habet esse virtute duplex, sed solum nouum *vbi* quo sit in Sacramento? quomodo substantia Corporis Christi potest conseruari in Sacramento, nisi per nouum & substantificum influxum ibi fuerit positum, qui influxus possit continuari, etiam si desineret ille qui est in cælo?

Dices, Non posse diuina virtute conseruari in Sacramento, si ponatur desinere in cælo, eò quòd intrinsecam & essentialem dependentiam à se ipso habeat vt est in cælo. Verùm non puto id dici posse; quia sic in Sacramento non haberet esse solidum & absolutum, sed solum respectiuum & diminutum, sicut imago vel figura. Vnde Auctores illius sententiæ non audent id dicere; sed admittunt, in illo casu posse conseruari in Sacramento, ita vt si posteà desinat esse vt est in Sacramento, desiturum sit per veram annihilationem: modò autem non esse annihilationem, eò quòd maneat substantia eadem in cælo. qua in re planè incidunt in sententiam nostram, & recedunt à suis principiis.

118 Tertiò, Si solum fiat adductio Corporis Christi per collationem noui *vbi*, non erit hîc vera & propriè dicta *transsubstantiatio*, sed adductio localis: vt si vinum in vas aqua plenum immittatur, aquæ substantia ad vini infusionem desinente, non erit conuersio substantialis aut transsubstantiatio aquæ in vinum, etiamsi vini substantia sub accidentibus aquæ ponatur. quare neque hîc erit transsubstantiatio, cùm Christi Corpore species subeunte, ad eius introitum substantia panis desinit. Nec sufficit ad transsubstantiationem, quòd substantia panis desinat; quia non satis est terminum *à quo* desinere, sed necesse terminum *ad quem* simili modo incipere, scilicet quoad substantiam, vt in omnibus aliis substantialibus conuersionibus patet. vt cùm succus terræ vertitur in herbam, cùm *Transsubstantiatio.*

sanguis in carnem, cùm virga Moysis in serpentem, cùm serpens in virgam, cùm vxor Lot in salis statuam. Conuersio enim & omnis mutatio speciem habet à termino ad quem per se & intrinsecè tendit. Idem declarari potest exemplo proximè adducto. Quod vt meliùs intelligatur, notandum est, *transsubstantiationem*, & omnem conuersionem duabus simplicibus mutationibus constare: quarum altera est desitio termini *à quo*, qui dicitur conuerti in aliud; altera est positio termini *ad quem*, in quem fit conuersio. vtramque autem debere esse substantialem, si conuersio sit substantialis: nam ex mutatione substantiali & accidentaria non potest componi vna conuersio substantialis, idque in omnibus aliis conuersionibus substantialibus cernitur. Denique debet esse talis positio termini *ad quem*, vt ex vi illius terminus *à quo* desinat. Debent enim hi termini esse incompossibiles, & sibi mutuò succedere, vel in eodem subiecto siue materia, vt cùm fit solùm conuersio secundùm formas substantiales; vel sub iisdem accidentibus, vt cùm tota substantia rei mutatur in totam, sicut in hoc mysterio. Si enim nihil maneret idem sub vtroque termino in quo fiat terminorum successio, non esset conuersio, sed vnius desitio, alterius inceptio. Vnde necesse est vt alter alterum ab eo expellat. Et quamuis fortè hoc posterius (nimirum vt ex vi positionis termini *ad quem* desinat terminus *à quo*, substantia panis) possit habere locum in adductione illa; non tamen illud prius, (vt constet duabus mutationibus substantialibus) & ita non poterit dici propriè transsubstantiatio, aut conuersio substantialis. vide Suarem Tomo. 3. disputat. 50.

Cōstat duabus mutationibus.

119. Verius igitur mihi semper visum, Christi Corpus poni sub speciebus per actionem productiuam, quam replicationem, vel reproductionem, vel collationē eiusdem esse substantialis appellare possumus, per quam idem esse quod habet in cælo, confertur & quodammodò reproducitur sub speciebus, etsi cum alio essendi modo.

Verior sententia.

Replicatio eiusdem esse.

Quòd autem Deo istud sit possibile, dubitari non potest. Si enim quod periit, Deus restituere potest, & idem omnino reproducere; cur non possit secundò producere id quod mansit? Non enim existentia rei impedit quò minùs rem illam secundò, & tertiò, & decies, & centies, & millies alibi producere queat, idem esse & eamdem existentiam conferendo. Cur enim exhausta sit potentia ad eam producendam, quia eamdem semel produxit? Imò

Deum id posse.

probabile est, idem numero à causa naturali produci posse, si omnes eædem circumstantiæ, quæ illam ad huius indiuidui procreationem determinarunt, concurrant; vt insignes DD. tradunt.

Sed quia naturaliter est impossibile, vt omnes eædem circumstantiæ quæ priùs rem determinarunt, secundò concurrant, fieri etiam vi & lege naturali nequit, vt idem numero secundò producatur. Verùm Deus ab istis circumstantiis non pendet, sed pro suo arbitrio determinat id quod ipsi est producendum; itaque quotiescumque libet, potest idem vel alibi, vel in eodem loco, sub eodem vel diuerso essendi modo producere. Vnde sequitur, ex vno homine efficere posse integrum exercitum. Sicut enim in ipsius sapientia & omnipotentia sunt infinita indiuidua diuersa numero, cuiuslibet speciei: ita in eadem sapientia & potentia latet quodlibet indiuiduum infinities; potestque ipse cuiuslibet indiuidui infinitas, vt ita dicam, proferre replicationes; vt suprà Libro v. c. 2. De omnipotentia dictum est. Et quamuis res hoc modo replicata in seipsa, actu sit vna eademque; virtute tamen est multiplex. Nam multis æquipollet, & locorum spatiis, & operatione, & etiam inceptione & desitione. Implet enim loca distantia, & quodammodò à seipsa distat; non absolutè, sed vt ad diuersa loca est determinata. potest etiam diuersa in diuersis locis, atque etiam contraria operari; atque adeò tantum efficere, quantum res numero diuersæ. Denique ex inceptione vel desitione in vno loco, non sequitur inceptio vel desitio in altero: neque si iuxta vnam replicationem desinat esse, necesse est etiam desinere secundùm alteram. Vnde posita huiusmodi replicatione, fieri potest vt vna eademque res hoc loco calescat, illo frigescat; hoc ascendat, illo descendat; hoc desinat & moriatur, illo incipiat & nascatur. qua de nouissimè benè scripsit P. Ægidius Coninck in erudito Opere de Sacramentis, quæst. 75. art. 4. dub. 3.

120 Hac sententia posita, quæ potentiæ diuinæ negari non potest, facilè concipi potest, Primò, Quomodo in hoc mysterio sit vera transsubstantiatio, & substantiæ panis in substantiam Corporis Christi vera mutatio, & substantialis conuersio: quia substantifica actione ita producitur hîc Corpus Christi, vt ex vi illius productionis oporteat desinere substantiam panis. Producitur enim vt sit ibi per modum substantiæ, non quouis modo, sed cum immediato ordine ad illa accidentia, tamquam illis proximè subiecta, absque tamen inhæsione; vt verè dici possit, Hoc est Corpus Chri- *Consectaria quædam.*

sti, non panis terrenus: Hoc est Sanguis Christi, non vinum corruptibile. Dico, *ex vi illius productionis desinere*, non vi physica præcisè, quasi illa productio per se causet non esse substantiæ panis; sed vt subest intentioni producentis, qui tali modo intendit Corpus Christi ibi collocari. Ex eo enim quòd vult ibi Corpus Christi collocare cum tali ordine ad accidentia, vt solum ipsum, non aliud per ipsa sensibile & designabile sit, necesse fuit desinere substantiam panis: quia hoc modo esse panis, & esse Corporis Christi, sub illis speciebus sunt termini repugnantes. Simili modo dum aqua conuersa est in vinum in hydriis, productio vini non exterminauit aquam præcisè vi sua physica, sed vt procedebat ex intentione Christi desinentis substantiam aquæ conseruare, vt ibi non nisi vinum existeret. Idem cernitur quotiescumque in materia vel subiecto ad productionem vnius formæ altera desinit esse. illa enim desitio non fit directè vi productionis alterius (posset enim Deus illas simul conseruare) sed fit subtractione influxus conseruatiui, vt possit esse actio in rebus, & effectus naturali modo existere.

Tertul. lib. 4 Contra Marcionem. Ambros. lib. De iis qui myst. init. cap 9. & li 4. D. Sacram cap. 4. Cypr. Serm. De Cœna Domini. Damasc. li. 4. De fide orthod. c. 14

121 Secūdò, Rectè à Patribus dictum, Christi Corpus quotidie à Sacerdotibus *confici, fieri, effici, creari*. Actio enim illa est verè productiua substantialiter, adeoque efficax, vt si Christi Corpus non existeret secundùm esse naturale, stante hoc mysterio producendum foret per illam ex nihilo; vt rectè docet Gabriel in Canon. lect. 40. & 46. & consentit Scotus in 4. d. 10. q. 4. cùm fatetur, hoc mysterium potuisse institui diuinitus ante Christi incarnationem cum eadem virtute: & tunc Christi Corpus habiturum fuisse sub Sacramēto verum esse substantiale, cùm nondum haberet modum essendi naturalem; quæ sententia euertit actionem adductiuam, per quam id nullo modo fieri potuisset.

Tertiò intelligi potest quomodo Corpus Christi fit verè, realiter & substantialiter in Sacramento; vt Concilium Trident. definit, & non minùs propriè quàm in cælo. quod sanè in priore sententia concipi non potest, vt ostensum est.

Denique iuxta hāc sententiam intelligi potest, quomodo Christus sæpè in terris visibiliter quibusdam post ascensionem suam apparuerit; cùm tamen non sit credibile, ipsum tunc deseruisse cælum, iuxta illud Act. 3. *Oportet illum cælum suscipere vsque ad tempus restitutionis omnium.* vt cùm apparuit Paulo eunti Damascum, cùm Petro exeunti vrbem Romanam, & multis aliis Sanctis. Hæc breui-

ter pro nostro instituto, de primo isto miraculo: qui plura desiderat, Suarem & Coninck consulat.

Secundum miraculum est, *Positio animæ Christi cum tota sua sanctitate, cum visione & amore beatifico*; denique cum omnibus suis ornamentis & dotibus naturalibus & supernaturalibus, sub iisdem speciebus. Non enim decebat corpus ibi esse sine anima, nec animam decebat esse destitutam suis bonis ac opibus. Ponuntur hæc omnia simili modo quo ipsum corpus, nẽpe per reproductionem quamdam efficacissimam, non per nudam adductionem, vt ex suprà dictis facilè probari potest. Dicuntur hæc ibi esse, non ex vi verborum, sed per concomitantiam. *Non ex vi verborum*: quia verba consecrationis non significant horum præsentiam, ac proinde ex vi suæ significationis eam non postulant ad sui veritatem. Illa enim formula, *Hoc est corpus meum*, non postulat ad sui veritatem vt corpus sit animatum aut inanimum, vel vt ibi quoque sit sanguis; sed solum postulat vt sit corpus humanum constans ossibus & neruis, venis & arteriis, carne, & cute, & visceribus. Hæc enim sunt de ratione corporis humani, & constant distinctis formis partialibus, vt eruditè ostendit Hieronymus Dandinus in doctissimo Opere de anima, quæ sententia mihi semper placuit. *Per concomitantiam* verò ibi dicuntur poni, *Quia sunt ibi*, inquit Concil. Trident. sess. 13. cap. 3. *vi naturalis illius connexionis & concomitantiæ, qua partes Christi Domini, qui iam à mortuis resurrexit non ampliùs moriturus, inter se copulantur.* Quod non ita intelligo, quasi eo ipso quo Corpus Christi in cælo animatum existens, ponitur sub speciebus; per solam naturalem sequelam aut necessariam connexionem, absque alio peculiari influxu, eodem trahatur anima, & alia quæ corpori insunt: id enim verum non existimo. Primò, Quia alioquin etiam modus extensionis, quem corpus Christi habet in cælis, deberet esse in Sacramento; quod fieri non potest. Deinde, Quia positio hæc Corporis Christi fit per influxum substantificum, intimè, vt ita dicam, productiuum illius: atqui hoc ipso quo producitur præcisè caro Christi, collato ei esse carnis sub speciebus, non producitur anima, neque productio animæ resultat ex productione substantiæ carnis; sed opus est nouo & distincto influxu productiuo, qui ad substantiam animæ terminetur. Idem dicendum de omnibus realiter distinctis, quorum alterum non necessariò ex altero resultat. Omnia enim hæc egent distincto influxu ad sui replicationem, sicut ad sui creationem, aut primæuam

Secundum miraculum circa Corpus Domini, &c.

Quomodo per concomitantiam intelligendum.

productionē. Ratio igitur, cur *per concomitantiam* dicantur ibi ista poni, est, quia illa naturalis connexio postulat illum influxum productiuum, quo hoc ipso quo corpus ponitur sub specie panis, ibidē quoque ponatur sanguis & anima, &c. & ita ex vi connexionis, non tamquam ex proxima & totali causa, sed vt ex causa remota aliam propinquiorem & sufficientem postulante. Cùm enim Christus, vt inquit Concilium, non ampliùs moriatur, nec partes eius sint separādæ, non potuit congruè corpus ibi poni sine anima, sed animam oportuit comitari, & simul poni vbicumque corpus poneretur. Pari modo non potuit poni sanguis sine carne, nec caro sine sanguine: vnde etiam caro est sub specie vini, & sanguis sub specie panis *per concomitantiam.* Non ergo tam necessitate physica quàm morali constat hæc concomitantia, ne qua imperfectio aut aliquid minùs dignum in glorioso illo corpore ponatur. Hoc igitur sensu non solùm tota gloria illius corporis, sed etiam anima, & tota animæ sanctitas, sapientia & gloria est in hoc Sacramento per concomitantiam. Hoc tamen nihil detrahit perfectæ illorum præsentiæ, nec minùs verè, realiter & substantialiter sunt ibi, quàm substantia carnis, quæ ex vi verborum esse dicitur. nam æquè ad omnium horum præsentiam proprius & distinctus influxus productiuus requiritur.

Tertium miraculum circa Corpus Christi.

123 Tertium miraculum est *Positio vnionis hypostaticæ*, qua & caro & anima Verbo diuino vnita, & veluti surculus quidam insita est. Hæc omnino erat necessaria; quia ab ea caro præcipuam suam dignitatem & omnem vim sanctificandi habet, iuxta illud Domini Ioan. 6. *Spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quidquam.* sed de hoc suprà. Ponitur autem hæc vnio per propriam actionem productiuam, sicut & alia quæ per concomitantiam hîc esse dicuntur. Etsi autem Verbum diuinum vbique sit, vnio tamen corporis & animæ Christi cum Verbo non est vbique, quia corpus & anima Christi vbique non sunt, sed certo loco circumscripta. vnio autem est modus intrinsecus illorum, nec sine illis esse vllo modo potest. Itaque sicut anima & Corpus Christi propria actione poni debent in hoc Sacramento; ita etiam vnio illorum cum Verbo. Hinc sequitur etiam, Verbum diuinum in hoc Sacramento per concomitantiam esse: nimirum, non solùm ratione suæ immensitatis, qua est in omnibus rebus, sed etiam ratione vnionis hypostaticæ, quæ peculiari ratione præsentiam Verbi requirit; vt etiam Concil. Trident. suprà disertè affirmat. Vnde vlteriùs, ratione identitatis vel con-

connexionis cum Verbo, necesse est etiam Diuinitatem, & Patrem, & Spiritum sanctum ibidem esse. hæc enim omnia ipsa vnio hypostatica peculiari ratione secum trahit. Ad hæc tamen nullo modo se extendit actio illa productiua, vt per se notum est.

124 Quartum miraculum est, *Modus existendi* spiritalis ipsius Corporis cum omnibus suis corporalibus qualitatibus sub speciebus panis & vini. Corpus enim cum tota sua mole suisque qualitatibus diuina virtute supra conditionem corporalem eleuatur, & accipit modum existendi spiritalem, quo veluti in punctum contrahitur, & simul continuè per speciem ita diffunditur, vt instar substantiæ spiritalis sit totum sub tota specie panis, & totum sub singulis eius partibus; sicut anima rationalis est tota in toto corpore, & tota simul in singulis eius partibus: & natura Angelica est tota in totius spatij complexu, & tota in singulis spatij partibus. Duo enim ad modum essendi spiritalem, quem substantiæ incorporeæ habent, requiruntur, Alterum est, vt res tota sit veluti collecta in punctum indiuisibile, ita vt nihil illius sit, quod in illo indiuisibili non reperiatur. Si enim aliquid eius esset extra illud indiuisibile, quod etiam intra illud non sit, haberet potius modum existendi rerum corporalium, quarum est habere partem extra partem, quàm rerum spiritalium, quę totam entitatem suam in punctum indiuisibile collectam obtinent. Alterũ est, vt illud indiuisibile continuè sit extensum, vel diffusum, non per partes, (hoc enim est rerum corporalium; sed per suas, vt ita dixerim, totalitates; alioquin non posset aliquod spatium continuum simul totum & continuo modo occupare, quod etiam est contra modum existendi rerum spiritalium. Requiritur itaque vt totum sit intra punctum indiuisibile, & totum extra, absque tamẽ discontinuatione. Vtrumque horum reperitur in modo existendi quo Corpus Christi existit in hoc Sacramento: nam totum est sub quouis puncto indiuisibili, vel saltem sub quauis etiam minima, & ad sensum indiuisibili particula, & totum est continuè absque intercisione diffusum per totam specierum quantitatem; sicut substantiæ spiritales sunt diffusæ per totum spatium quod occupant.

Quartũ miraculũ circa Christi corpus.

Duo requisita ad modum spiritualem.

Res spiritalis tota est in puncto, & tota extra.

Valdè stupendum & insolens est hoc miraculum, numquam aliàs factum, numquam faciendum extra hoc mysterium, vt res extensa per partes accipiat modum rerum spiritualium existendi inextensè; & cum substantia & existentia sit corporalis, modus tamen essendi sit spiritalis. Excludit quidem hic modus existendi

figuram extrinſecam, & modum extenſiuum quem Chriſti Corpus habet in cælo ſecundùm naturalem conditionem; (hæc enim dicũt ordinem & commenſionem ad locum vel ſpatium:) non tamen excludit aliquid molis aut realis quantitatis illius corporis, nec figuram, vt ita dicam, intrinſecam, quæ in temperamento & diſpoſitione ac continuatione partium intrinſeca, ex qua naturaliter reſultat figura externa, ſita eſt. Figura enim extrinſeca eſt ab intrinſeca rei diſpoſitione partiumque diſpoſitione, maximè in viuentibus, non ab extrinſeca tantùm formatione, vt in ſtatuis ſigniſque ſculptis vel fuſis. Eſt igitur ibi Corpus Chriſti ſine partium commixtione aut confuſione. Etſi enim omnes ſimul & in eodem puncto ſint, quælibet tamen retinet ſuum temperamentum, ſuam vnionem, ſuam connexionem, ſuum ordinem, & omnem internam diſpoſitionem, quæ à reſpectu & commenſione loci non pendet.

Quomodo ibi ſit figura Corporis Chriſti.

Quintum miraculum circa Corpus Chriſti.

125 Quintum miraculum eſt, *multiplicatio*, vt ita dixerim *Corporis Chriſti* ſub eadem ſpecie, ſeu præſentia multiplex, & modus exiſtendi multipliciter. Anima rationalis eſt quidem tota in ſingulis partibus corporis humani, non tamen totaliter, nec plenè, nec complerè; ſed imperfectè, & cum dependentia ab exiſtentia in aliis partibus; & ſemel tantùm completè eſt in toto. Vnde abſciſſa parte, non poteſt in ea conſeruari niſi nouo miraculo; quo tamen caſu etiam incompletum eſſe, & veluti inciſum, & in ſuas totalitates diuiſum habebit. At Corpus Chriſti eſt ſub ſingulis ſpecierum partibus completè & totaliter, tamque perfectè quàm ſub tota ſpecie; nec exiſtentia eius ſub hac particula dependet vllo modo ab exiſtentia ſub particulis vicinis, ſed ſub ſingulis eſt modo perfecto & independenter ab aliis. vnde facta diuiſione, permanet ſub ſingulis completè abſque nouo miraculo. Habet autem hoc completum eſſe ſub particulis ſingulis, quantumuis exiguis, ante & poſt earum ſeparationem, ſub quibus ſemota conſecratione eſſet ſubſtantia panis.

An infinities ibi ſit.

Eſt ſolùm ſemel cõpletè ſub quouis minimo naturali.

126 Dices: Ergo Corpus Chriſti eſt ibi infinities, quia particulæ in quas ſpecies illæ diuidi poſſunt, ſunt infinitæ. Reſpondeo, non ſequi, ibi eſſe infinities completè: quia valdè credibile eſt, non eſſe niſi ſemel completè ſub vno minimo naturali. Vnde cùm minima naturalia in hoc pane ſint finita, finities quoque ibi erit Corpus Chriſti. *Minimum naturale* voco particulam ita paruam, vt ſi à toto ſeparata exiſtens diuidatur, non poſſit naturaliter eius ſubſtantia conſeruari, actione elementorum eam diſſoluente. Vbi enim mo-

mentum substantiæ panis non erat ampliùs diuisibile in duo, cur dicemus ibi Corpus Christi esse dupliciter, id est, secundùm duas completas totalitates? Dici etiam potest, Christi Corpus non esse ibi nisi semel completè sub quauis particula sensibili: nam materia huius Sacramenti est panis sensibilis. Fateri tamen possumus, Corpus Christi ibi esse infinities incompletè, vel secundùm incompletas, vt ita dicam, replicationes; quia sunt infinitæ partes designabiles, sub quibus totum illud corpus existit: sicut anima in corpore est infinities, id est, in infinitis particulis tota, sed incompletè: id enim modus existendi rerum spiritualium necessariò includit. Sicut enim corporalia habent infinitas particulas, etsi indeterminatæ quantitatis secundùm quas se extendunt per spatium, ita spiritalia suo quodam modo habent infinitas totalitates, quibus se continuè per spatium vel corpus diffundunt.

Non est ibi infinities cōpletè, sed incompletè.

Differt multùm hoc miraculum à præcedenti: non enim eo ipso quo aliquid accipit modum existendi spiritalem, accipit etiam illam existentiæ cōpletæ multiplicitatem. poterat enim semel tantùm sub vna specie se donare. Vnde nulla substantia spiritalis illam habet, sed solùm Christi Corpus illam accipit admirabili illa vi replicatiua. Qua in re consideranda est immensa Christi in nos charitas, qui sub vna specie non semel tantùm, sed millies se nobis dare voluit, vt dum illum sub aliqua specie sumimus, quodammodò millies sumeremus. Quæ dicta sunt de Corpore, intelligenda quoque de Sanguine, anima, horum dotibus, & vnione hypostatica: hæc enim omnia pariter cum corpore multiplicitatem illam accipiunt.

Discrimen huius modi à præcedenti.

127 Sextum miraculum est, *Corporis Christi ad corruptionem specierum desitio in Sacramento.* Cùm enim ab externo agente, vel interna qualitatum pugna ita species euertuntur, vt sub illis ampliùs substantia panis conseruari non posset; eo ipso momento, quo desineret substantia panis, desinit etiam Corpus Christi. Non quòd Corpus Christi ab illis speciebus aliquam habeat naturalem dependentiam, sicut substantia panis; sed quia Deus tunc desinit continuare illum influxum, quo ibi Corpus Christi erat positum, & veluti productum. Sicut enim nouo influxu productiuo ibi erat positum, ita illius influxus inhibitione & suspensione ibi desinit. Vnde sicut ille influxus adeò erat efficax, vt per illum Corpus Christi posset produci ex nihilo, si alibi non esset; ita ratione suspensionis illius influxus desineret in nihilum, nisi alibi maneret.

Sextum miraculum circa Corpus Christi.

Verùm quia alibi idem omnino esse permanet completissimum, nihil damni aut incommodi ex hac desitione sub speciebus accipit, sicut nihil commodi accipit ex productione. idem enim Christo est esse semel, & esse millies; cùm semel existens, omne bonum habeat plenissimè, & omnia possit, quæ existens millies. Hæc de miraculis circa Corpus Christi sub speciebus.

Duo miracula circa consecrantem.

128 Circa consecrantem primum miraculum est, tantæ multitudini hāc potestatem concessam; neque ad eam requiri vitæ sanctitatem, aut veram fidem, neque ob vllam flagitiorum immanitatem illam adimi. Si vni tantùm in mundo esset concessa, quanta hic in omnium esset admiratione? quanti ad illum vndique fierent concursus? quanto ab omnibus afficeretur honore? veluti quidam Deus haberetur in terris, cui tam diuina esset auctoritas & potestas concessa. Nunc effusissima Dei bonitas non vini tantùm, sed pænè innumerabilibus hanc potestatem contulit, & porrò confert, etiam peccatoribus indignissimis, adulteris, homicidis, blasphemis, schismaticis, hæreticis. qua in re veluti suæ dignitatis oblitus, sui honoris & reuerentiæ curam neglexisse videtur. Nam multitudo illa & indignitas ministrorum, cælestem illam potestatem, eiusque functiones & diuinissima dona quæ per illam mundo Deus impertit, fecit vilescere, & minùs æstimari ab hominibus; sed Deus commodorum nostrorum intuitu ita statuit, nimirum vt nobis vbique & semper hoc diuinum Sacrificiū, & æternitatis alimentum, etiam per indignos Sacerdotes copiosè suppeteret, neque ob eorum malitiā nos tāto bono frustraremur.

Alterum est, facilitas conficiendi. Non enim opus est ingenti labore ad rem tantam perficiendam; sed summa facilitate paucis conficitur verbis. Quid facilius verbo? nullum signum externum promptiùs & minori labore edi poterat, quàm verbum & breuis locutio. Si aliquis pro arbitrio montes transferre posset, vel siccare maria, ciere ventos & fulmina, excitare mortuos, quamuis ad id multa oratione, multisque cæremoniis vteretur, in summa esset admiratione. At quid sunt ista ad magnitudinem huius mysterij, quod per se non minùs est arduum & ingens quàm cæli & terræ creatio; & tamen tanta facilitate, tamque breui tempore ab homine indignissimo perficitur. Mira prorsus est in his diuina misericordia & benignitas, omnique admiratione superior. Sed hæc omnia, vt dictum est, sic constituit, vt omnia nobis ad salutem opportuna abundantissimè, absque labore, & quasi sponte suppedita-

rent: ſicque immenſitatem ſui in nos amoris & miſericordiæ pluſquã paterna veſcera declararet, noſque viciſſim ad ſe redamandum alliceret.

129 Hæc de præcipuis huius myſterij admirandis. Præter hæc facit etiam ad commendationem & miraculum huius myſterij, quòd magnam habeat cum *myſterio Incarnationis* affinitatem. Sicut enim in myſterio Incarnationis Diuinitas inuiſibilis vnita eſt humanitati viſibili; ita in Euchariſtia caro Chriſti inuiſibilis vnita eſt ſpeciebus viſibilibus. Secundò, Sicut ex illa vnione vnus efficitur Chriſtus; ita ex hac vnione cum ſpeciebus vnum Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti. Tertiò, Sicut per Incarnationem totum Verbum vnitum eſt ſingulis humanæ naturæ partibus; ita per conſecrationem totum Chriſti Corpus ſingulis vnitur partibus ſpecierum. Quartò, Sicut læſa & patiente humanitate Diuinitas manebat illæſa & impaſſibilis; ita paſſiones quæ fiunt circa ſpecies, non poſſunt Corpus Chriſti ſub illis latens afficere. Quintò, ſicut tamen ob vnionem illam Deus dicebatur pati, crucifigi, mori patiente humanitate; ita ob hanc vnionem, fractis & ſumptis ſpeciebus, dicitur frangi & ſumi Corpus Chriſti. Facit enim hæc vnio quamdam idiomatum communionem. Sic etiam Corpus Chriſti dicitur videri, tangi, miſceri; portari, ratione ſpecierum, & hoc viſibile rectè dicitur viuum, intelligens, ſanctificans, ratione Corporis incluſi. Sextò, Sicut humanitas Chriſti non habebat ibi ſuum naturalem modum ſubſiſtendi, ſed ſuſtentabatur à Verbo; ita ſpecies non habent hîc ſuum naturalem modum exiſtendi, ſed continentur virtute Corporis Chriſti extra ſuum naturale ſubiectum. Septimò, Sicut nulla vis creata poteſt illam vnionem diſſoluere; ita nec hanc, quàm diu ſpecies ſaluæ manent.

Analogia Euchariſtiæ & Incarnationis.

CAPVT XVII.

De modo quo beneficia ſua contulit.

130 SVPERIORIBVS Capitibus explicuimus octo beneficia diuinæ miſericordiæ generalia infinitæ æſtimationis nobis per Verbum Incarnatum præſtita: nunc conſiderandus eſt modus quo Chriſtus nobis ſupradicta beneficia contulit; quanto labore, quantis doloribus, acerbitatibus, incommodis: hoc enim ſummopere ad magnitudinem miſericordiæ declarandam facit. Si enim bene-

Modus conferendi ſupra dicta beneficia conſiderandus.

ficium non nisi maximis incommodis benefactoris collatum est, non minùs æstimatur ex modo conferendi, quàm ex magnitudine rei collatæ. Qui enim miseriæ alienæ absque difficultate aut incommodo aliquo suo consulit, solùm rem illam externam, quam illi donat, expendit: qui verò, vt succurrat, multos labores & dolores subire debet, non solùm rem illam quam misero tribuit, quaque eius leuat miseriam, conferre censetur; sed etiam suos labores, sudores, afflictiones (quæ longè pluris æstimantur) in illum expendere. Ingens fuit benignitatis opus, quòd nos ex nihilo ad imaginem & similitudinem suam crearit, & ad statum diuinum euexerit; sed magna facilitate absque vllo suo incommodo, & quasi ex redundantia bonorum suorum id præstitit. Nulli in eo labores exantlandi, nulli perpetiendi dolores, nullæ difficultates tolerandæ. Ex immensitate bonorum parua dumtaxat scintilla delibata vel adumbrata est, & totum opus absolutum extitit. At perditos redimere, & ab exitio reuocare, non ita facile fuit; sed multa & varia incommoda, eaque grauissima subeũda illi fuere. Vnde S. Bernardus Tractatu De diligendo Deo col. 6. sic ait: *Si totum me debeo pro me facto, quid addam iam pro refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facilè refectus quàm factus. Nam qui me semel, & tantùm dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit multa, & gessit mira, & pertulit dura; nec tantùm dura, sed & indigna*, &c. Idem Sermone 20. in Cantica: *Super omnia reddit amabilem te mihi, Iesu bone, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis. Hoc, inquam, est quod nostram deuotionem & blandiùs allicit, & iustiùs exigit, & arctiùs stringit, & vehementiùs afficit. Multùm quippe in eo laborauit Saluator, nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis auctor assumpsit. Ille denique dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt: at verò in hoc & in dictis suis sustinuit contradictores, & in factis obseruatores, & in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Ecce quomodo dilexit?* Vide eumdem Serm. 11. in Cantica.

Prima afflictio in opere redẽptionis. Acceptatio reatus peccatorum.

131 Prima difficultas in redemptionis nostræ opere fuit in acceptando peccatorum totius mundi reatu, & obligatione pro eis satisfaciendi. Cogita quanta sit illa scelerum colluuies, quantum malitiæ pelagus & quàm inexhaustum, quod totum mundum ab initio vsque ad finem inundat. Hoc totum clarè & distinctè oculis Christi obiectum, & simul humeris eius impositum, vt loco generis humani se veluti reum omnium istorum coram iustitia diuina sisteret, & iustam satisfactionem sponderet. Quantum putas

in ea re illi puritati fuisse horrorem, quantam auersionem, & abominationem? Sicut si vestis aliqua fœdissimis rebus vndique aspersa & inquinata corpori delicato & nitidissimo induceretur, illudque operiret & vndique contingeret, magnum adferret illi horrorem & afflictionem: ita peccatorum nostrorum reatus veluti quoddam operimentum ex infinitis abominationibus contextum, ab illa puritate assumptum & arctissimè applicitum ac inductum, maximum illi horrorem concitauit. hac veluti veste sordidissima indutus, se diuinæ iustitiæ tamquam reum pro nobis stitit, & profundissimè, tamquam si ipsemet omnia illa patrasset, humiliauit. Hanc culparum nostrarum in Dominum translationem multis locis insinuat sacra Scriptura Isaiæ 53. *Posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrûm.* & paulò antè: *Verè languores nostros ipse tulit; & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter scelera nostra.* & infrà: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* & paulò post: *Ipse peccata multorum tulit.* Hinc Domin⁹ delicta nostra sua vocat, quia nimirũ illa in se trãstulit. Psal. 21. *Deus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? longè à salute mea verba delictorum meorum.* quasi dicat; Ideò me dereliquisti, quia accusatio delictorum quæ in me transtuli, me saluari prohibet. Psalm. 39. *Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ.* & Psalm. 68. *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.* His & aliis locis sermo est de delictis & iniquitatibus ipsi impositis.

132 Petes, Vtrùm etiam damnatorum hominum peccata in se susceperit, & pro illis satisfactionem exhibuerit? Respondeo, suscepisse, non quidem eo modo vt iam damnatis in posterum aliquid commodi posset prouenire, sicut iis qui tunc nondum erant damnati; sed quia præstitit id quod debitum erat diuinæ iustitiæ, ratione gratiæ & fauoris illis olim in vita prærogati. Deus enim intuitu satisfactionis Christi, & meritorum eius futurorum, dispensatoriè hominibus prioribus gratiam suam & remissionem peccatorum obtulit; ita vt per illos steterit, si non sint saluati. Vnde Christus posteà hunc fauorem & gratiam præstitam, sua satisfactione veluti solutione compensare debuit, etiamsi illi non ampliùs sint capaces in posterum vllius gratiæ aut boni.

An pro damnatis satisfecerit.
Rom. 5. 6.
1. Cor. 16. 22.
2 Cor. 5. 15.
1. Ioan 2 2.

Neque solùm in statu illo Rei suscipiendo difficultas fuit, sed etiam in acceptanda morte, pœnisque acerrimis, totoque satisfactionis

Acceptatio mortis.

onere; præsertim cùm hæc omnia clarissimè & distinctissimè tamquam præsentia oculis mentis ipsius obiicerentur. Nos quidem malorum huiusmodi impendentium apprehensione interdum parum commouemur: quia rudi modo & tamquam adhuc procul posita illa concipimus: verùm Dominus ab initio conceptionis non minus efficaciter & viuaciter ea concipiebat, animoque proposita habebat, quàm si præsentia oculis corporis intuitus fuisset; vnde non minus illorum consideratione moueri & affligi poterat, quàm si mox ea sibi subeunda vidisset. Quantam autem prædictorum malorum consideratio vim in animo, & quando ipse voluit permittere, etiam in corpore Domini nostri habuerit, colligi potest ex ijs quæ in horto, dum Patrem oraret, & calicem illum amarissimum deprecaretur, perpessus est, vbi tantas ex hac apprehensione angustias, tantam naturæ luctam sustinuit, vt sanguineum sudorem copiosissimè effuderit. Cùm enim natura tantam suppliciorum acerbitatem, & tantum peccatorum nostrorum pondus sibi imponendum summè refugeret, & ècontrario charitas Christi, & obedientia paterna eam efficacissimè ad illa acceptanda & perpetienda propelleret, factum est vt ex hac agonia & veluti colluctatione, naturæ impetus victus sanguineum sudorem emiserit. Sanguis enim introrsum refugiens, mox summo impetu extrorsum ad superficiem repulsus, simul cum sudore per poros corporis foras largiter est effusus. Ex quo patet, & quantopere natura supplicia illa refugerit, & quanta vi spiritus naturam vicerit, eamque ad illa amplectenda impulerit, & quantum in vtroque natura illa innocentissima sit perpessa.

Lucæ. 22.

Secunda afflictio, in dolore peccatorum, seu satisfactione interna.

133. Secunda difficultas fuit in *dolore peccatorum.* Dominus enim simulatque culpas nostras in se transtulit, seque reum loco nostro fecit, dolorem de illis maximum concepit, eumque tota vita sua continuauit, etsi non semper permiserit integrè in corpus redundare. Nam sicut is qui peccauit, primò se debet reum agnoscere, deinde concipere dolorem, quòd Deum offenderit, tertiò, exhibere pro modulo suo satisfactionem: ita Dominus primò se veluti reum coram diuino tribunali loco nostro constituit; deinde dolorem internum grauissimum in se concitauit; tertiò, ad externam satisfactionem, eamque variam processit. Est enim internus dolor animi, satisfactio quædam peccatorum prima & maximè efficax, vt quæ interius voluntatem commutet & corrigat, per quam voluntas retractat,

tractat, & quantum in se est, irritum reddit & infectum quod commisit, & simul se ipsa doloris acerbitate castigat & punit. Hinc etiam est primus actus pœnitentiæ ad delendum peccatum, & reconciliationem obtinendam maximè necessarius. Ratio dolendi Domino potissimùm fuit duplex. Prior, iniuria diuinæ maiestati per peccatum irrogata. Altera, damnum humano generi inde proueniens. Cernebat ille perspicuè & in particulari peccata omnia, & quanta singulis infinitæ illi bonitati & maiestati fieret iniuria, quanta contumelia, quantus contemptus. Cernebat etiam quantum malum sit æterna damnatio, quam totum genus nostrum sibi per peccatum arcessiuerat. Hinc dolor excitabatur acerrimus. Magnitudo enim doloris seu tristitiæ sequitur magnitudinem mali, & perfectionem cognitionis, qua malum illud apprehenditur: atqui malum hîc erat maximum, tum in ratione culpæ (erat enim pelagus quoddam peccatorum, & abyssus malitiæ contra diuinum Numen) tum in ratione pœnæ. Quæ enim maior calamitas & afflictio fingi potest, quàm sit æterna damnatio? Apprehensio etiam perfectissima. Multò enim exactiùs & clariùs singula considerabat & ponderabat, quàm vlla creatura posset. Itaque oportuit & ipsum dolorem maximum esse, vt qui magnitudini mali & perfectioni apprehensionis responderit. Vnde non dubitauerim affirmare, hunc dolorem sufficientissimum fuisse ad vitam Domino millies eripiendam, si vim suam in corpus exerere permissus fuisset. Quòd enim magnitudo doloris animi seu mœstitiæ vitam intercipere & hominem occidere possit, multis exẽplis constat. Legimus enim quosdam vehementia contritionis subitò extinctos; & Heli dolore captæ arcæ retrorsũ cecidit & expirauit. Similiter & nurus eius dolore eiusdem cladis extincta est. Ita enim cor concluditur, refluente ad ipsum sanguine cum spiritu, vt impedita naturali diastole & systole, multa fuligine collecta suffocetur. Sicut ècontrariò in maxima lætitia ita subinde dilatatur, vt spiritu effuso & dissipato vita simul euanescat. At dolor quo Dominus noster de peccatis nostris doluit, longè maior fuit & intensione & æstimatione, quàm vllus dolor qui in hominem cadere possit. Sed dispensatoriè factum est, ne vis eius in corpus se proferret, nisi quando & quantum Domino videretur. Habebat enim plenissimum omnium affectuum appetitus inferioris, & commotionis spirituum & sanguinis dominium. Fuit hic dolor continuus ab initio conceptionis vsque ad finem vitæ, sicut & apprehensio peccatorum; quamuis non sem-

Duplex ratio dolendi Domino.

Magnitudo doloris animi in Domino nostro.

Dolor animi potest hominem intercipere corde suffocato.
1. Rg. 4.

per æquè in appetitum inferiorem & corpus permissus sit redundare; sed interdum plus, interdum minùs, prout occasiones exteriores, & tempus & locus postulabant. Maximè autem ei laxatæ habenæ in horto, quando sudorem sanguineum expressit, & reliquo passionis tempore nimirum vt pars inferior non solùm extrinsecus flagellis, spinis, cruce; sed etiam intrinsecus tristitia spontanea affligeretur: sicque cum externa satisfactione per passionem carnis, exhiberet simul internam per dolorem spiritus.

Tertia afflictio, Aspera plurima in satisfactione externa. Primò, Paupertas.

134 Tertia difficultas fuit in *satisfactione externa*, ad quam præstandam multa & asperrima subiit. Primò, *Tolerantiam paupertatis.* Assumpsit enim statum paupertatis, qui secum multa defert incommoda, vt famem, sitim, frigus, æstum, labores, & commodorum huius vitæ inopiam. Nasci voluit à parentibus pauperibus, in loco alieno, in stabulo, exclusus & reiectus ab hospitiis communibus & vsitatis; reclinari non aliorum more in lectulo, in molli culcitra; sed in præsepio, in fœno, in stramentis animalium, inter animalia. Quæ maior paupertas animo concipi queat? Paulò pòst sæuiente persecutione Herodiana fugit in longinquas & ignotas oras, ibique peregrinus & contemptus degit annos aliquot. Quanta in illa fuga, in mansione peregrina, & in reditu paupertatis incommoda perpessum putas? Posteà adultam ætatem assecutus, pauperes discipulos & rudes sibi adsciuit, eorumque conuictu & consuetudine semper est vsus quàm diu inter mortales egit, mendicato victu & piorum eleemosynis ipsos & se sustentans. Denique tanta eius paupertas fuit, vt neque lectum, neque cubile, neque domicilium quò se reciperet, haberet. *Vulpes*, inquit, *foueas habent, & volucres cæli nidos; filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Ipse tamen omnium erat Dominus, omnium auctor & largitor, si diuinam naturam spectes: si humanam, ad ipsum pertinebant omnia sublimis cuiusdam dominij iure, quod illi ratione vnionis hypostaticæ competebat. Sed *cùm diues esset, propter nos egenus factus est* (vsu & commodorum fruitione) *vt ipsius inopia diuites essemus.*

Matth. 8.

2. Cor. 8.

Secundò, Obedientia Legis.

Gal. 4.

135 Secundò, *Subiectionem & obedientiam Legis. Factus enim est sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus*, & ex seruis liberos, ac filios Dei efficeret. Erat autem in hac subiectione & magna molestia, & multiplex humiliatio. Molestia, ob circumcisionem, & ob alias multas steriles obseruantias populo illi duræ ceruicis & ingenij seruilis præscriptas. Humiliatio, quia

Lex ob duas potissimas causas data est. Primò, Vt mūdo idololatria obruto populum illum ab illicitis cultibus auerteret, & partim timore pœnarum temporalium, partim innoxio illo cæremoniarum Legis exercitio detineret, ne æstu communis consuetudinis abreptus, in barathrū idololatriæ deuolueretur. Secundò, Vt carnalis populus & rerum spiritalium rudis, vmbris & figuris Legis informaretur ad mysteria Christi; vt quia nudam veritatem illorum capere non poterat, saltem in figuris & vmbraticis signis ea teneret, sicut pueris & rudibus spiritalia bona per sensibilia explicari solent. Vnde Apost. ad Galat. 3. *Lex*, inquit, *pædagogus noster erat in Christo.* Pædagogus, qui & timore supplicij homines ad illicita pronos compesceret, & rudes, puerorum instar, symbolicis typis ad Christi veritatem instrueret. Subiectio itaque Legis, signum erat & innatæ prauitatis & ruditatis. Magna itaque humiliatio fuit illi Sapientiæ & Sanctitati, Legi subiici, quasi ipsa illis imperfectionibus subiecta, & huiusmodi pædagogiæ indiga fuisset. Potuisset se meritò à Lege eximere, vt pote Legis auctor, Lege omni superior, ad quem præfigurandum & excipiendū Lex condita, in quo Lex omnis impletur, & vmbræ omnes euanescunt, & salutaris veritas omnis aperitur, & omnis iustitia, sanctificatio, & redemptio repræsentatur. Sed sponte se illi subiecit, tum in satisfactionem, & redemptionem nostram, vt dictum est: tum ne Iudæi tamquam Legis præuaricatorē reiicerent, néve hanc speciē iustæ excusationis, suæ impietati & infidelitati possent prætendere.

Cur Lex data.

139 Tertiò, *Obedientiam parentum*, & humilem illum obscurumque vitæ modum, quem vsque ad annum 30. ætatis suæ tenuit: *Venit* enim *Nazareth, & erat subditus illis*, inquit Euangelista. Erat ipse plenus sapientia, imò Sapientia ipsa gubernans & disponens omnia, & tamen tamquam insipiens & directione humana egens, subiicit se parentibus pauperculis, simplicibus; eorum imperium & ductum sequitur, in obscuro illo vitę modo, tamquam aliquis è vulgo ignotus & inglorius, se continens; & parentem putatitium in arte fabrili rebusque externis, ad victum vestitumque conquirendum adiuuans. Non enim credibile est, tanto tempore otiosum vixisse, sed voluisse liberis dare exemplum quo modo parentibus suis obedire & auxilio esse debeant. Quàm mirabile erat, mundi fabrum & conditorem homini fabro seruire, instrumenta fabrilia porrigere, ex eius præscripto ligna secare, dolare, aptare, serram ex aduerso reciprocare, trabes machinis attollere,

Tertiò, Obedientia parentum. Lucæ 2.

locare, componere, & alia, more famuli vel discentis, fabrilia obire. Qua putas modestia, qua promptitudine, qua mansuetudine? nimirum instar obedientissimi filij & famuli. Hæc omnia faciebat, Diuinitatis suæ maiestatem obtegens, serui formam dumtaxat præferens, in eaque humiliter homini plebeio inseruiens, & obedientiæ documenta proferens; vt omnem virtutem priùs ostenderet exẽplo quã doceret verbo, & hac conuersationis suæ humilitate pro nostra superbia Patri faceret satis. Quàm longè ab his absunt mores nostri! qui, si quid præclari in nobis esse putamus, non valemus illud intra nos continere, sed importunè, opportunè effundimus, ostentamus, iactamus, & vanè gloriamur, quasi aliquid præ cæteris vel sciamus, vel possimus, vel simus; cùm tamen nihil simus. Eamdem conuersationis humilitatem etiam post sui manifestationem retinuit, adiunctis sibi rudibus & infimæ sortis discipulis, cum illis tamquam sociis, amicis & fratribus familiariter & assiduè agens, totamque regionem obiens, eorum imperitiam & mores incompositos benignè tolerans, publicè & priuatim eos erudiens. Ecce quò se illa Sapientia demittit? quibus se accommodat? quomodo cum rudibus & insipientibus, tamquam similis illis, se gerit?

Quartò, Labor docendi.

137 Quartò, Sustinuit ingentes molestias *in hominibus tum exemplo tum sermone erudiendis*: magno enim labore corporis & fatigatione vicos, castella, ciuitates, totamque Palæstinæ regionem per tres annos & menses aliquot obiuit, prædicans regnum Dei, & viam salutis omnes docens, pauperes & afflictos consolans, morbos curans, dæmones expellens, & eorum antiquam in corpora & animas tyrannidem euertens, & vitam æternam omnibus in se credentibus promittens; idque tanta assiduitate, vt vix aliquid temporis ad quietem vel corporis refectionem suppeteret, vt ex Euangelistis constat. *Meus*, inquit, *cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Quoties in hoc opere fatigatus est? quoties fame, siti, frigore & æstu afflictus? quoties post labores & sudores, vel sub dio in oratione pernoctauit; vel sub pauperculo tugurio, humanis destitutus commodis, per noctem delituit? Non aderant deliciæ ciborum, quibus vires reficeret; non indusia munda aut vestes mutatoriæ, quibus sudore madenti corpori consuleret; non molles culcitræ, quibus membra defessa reclinaret; non luculentus focus, quo lassitudinem mitigaret; nec alia id genus consueta laborum solatia: sed his omnibus

Ioan 4.

ſalutis noſtræ deſiderio contemptis, laborum quidem meras moleſtias perferre voluit, remedia autem & ſolatîa admittere noluit; tum vt pro nimia carnis noſtræ indulgentia diuinæ iuſtitiæ ſatisfaceret, tum vt ſuo exemplo nos ad ſimiles labores pro ſalute animarum ſubeundos, & commoda carnis contemnenda animaret.

138 Quintò; Suſtinuit *probra & contumelias*; quantas nullus vmquam mortalium. Etſi enim eſſet innocentiſſimus, puriſſimus, ſanctiſſimus, atque adeò ipſa puritas & ſanctitas; tamen à primariis Iudaicæ gentis viris infamatus eſt, & contumelioſè appellatus potor vini, publicanorum amicus, Legis euerſor, populi ſeductor, ambitioſus, perduellis, ſeditioſus, Samaritanus, præſtigiator, blaſphemus, Diuinitatis impius vſurpator. Quid his dici poteſt atrocius aut ignominioſius? quid calumnioſius? Nos qui innumera peccamus, & in omne vitium, in omnem infamiam proni ſumus, vix minimam calumniam ſuſtinere poſſumus; turbamur, clamamus, proteſtamur: *Libera me*, inquit Propheta, *à calumniis hominum, vt cuſtodiam mandata tua*; quia calumniæ ſenſum hominis maximè tranſuerſum agunt & ad impatientiã impellunt. Ille in tanta innocentia & ſanctitate, poſt tanta beneficia & mira opera ad eorum ſalutem geſta, patientiſſimè grauiſſimas illas calumnias & contumelias ſuſtinuit; idque ab iis, quos è diaboli tyrannide eripere, ab æterna morte ad æternam vitam perducere, & filios Dei efficere conabatur. Neque ſolùm contumeliis verborum, ſed etiam factis contumelioſiſſimis affecere: capientes illum tamquam latronem & ſeditioſum, ligantes, velantes faciem, illudentes, alapis in faciem cædentes, cõſpuentes, alba veſte induentes, flagellantes inſtar ſerui, ſpinis coronantes, arundine velut ſceptro, & chlamyde coccinea tamquam veſte regali per ludibrium (quaſi regnum affectaſſet) ornantes: denique inter latrones crucifigentes, & in ipſa cruce felle & aceto potantes. Quid his cogitari poſſit acerbius, atrocius, contumelioſius? quid ſimile vmquam in aliquem, etiam maleficum & regni inſidiatorem, deſignatum? hæc omnia ille manſuetiſſimè, patientiſſimè & modeſtiſſimè tolerauit, ſine querelis, ſine clamoribus, ſine imprecationibus, ſine vindicta, ſine comminatione; cum ſumma charitate & affectus dulcedine in eos qui amariſſimo animo irrogabant, deprecans pro illis Patrem, & remiſſionem tantorum ſcelerum eis flagitans.

Quinto calumnia.

Pſalm. 118.

Sextò, Dolores animi & corporis.

139 Sextò, Perpessus est dolores animi & corporis longè grauissimos. *Dolores animi* nascebantur ex consideratione offensionis diuinæ, & paucitatis saluandorum, & magnitudinis ingruentium tormentorum. Horum enim omnium clarissima & viuidissima apprehensio dolorem in parte superiore gignebat tantum, vt breui tempore mortem esset illaturus, si in partem inferiorem laxatis habenis refundi permissus fuisset, vt suprà ostensum est. *Dolor corporis* erat ex læsione corporis, quæ extrinsecus multis modis inferebatur.

Dolor corporis ex multis causis.

Constrictio.

Primò, *Ipsa legatione & vinculorum constrictione.* Captum enim sæuissimè funibus constrinxerunt, ne posset effugere; experti enim erant ipsius potentiam, neque facile esse ipsum vi retinere; & Iudas monuerat vt eum tenerent, & ducerent cautè. Deinde odium & rabies animi qua in Dominum ferebantur, eos impellebat, vt statim ab initio comprehensionis, tantum mali quantum licebat, illi inferrent. Itaque validis funibus, & etiam catenis (vt valdè credibile est) eum arctissimè vincierunt, brachiis post tergum colligatis, collo similiter & medio corpore acriter constricto. Quantum autem ea res dolorē adferat, testantur aliquando rei extremo supplicio afficiendi; qui interdum tantum afflictionis ex ipsis vinculis, quantum ex ipso genere mortis ad quod damnati sunt, sentiunt. Accedebat raptatio, impulsio, protrusio, dum huc illuc magno furore per vias impellitur; dum ex horto ad Annam, ab Anna ad Caipham, à Caipha ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, ab Herode rursus ad Pilatum, ab hoc ad crucē rapitur. Hæc enim arctè vincto supra modum dolores exasperabant.

Flagellatio.

140 Secundò, *Flagellatione.* Fuit enim Dominus longè sæuiùs flagellatus, quàm solent crucifigendi. Iusserat id Pilatus, partim vt gratificaretur Iudæorū Primoribus, quos sciebat summa ipsius inuidia flagrare, ac proinde hoc illis fore longè gratissimum: partim vt tam crudele spectaculum ipsorum odia exsatiaret, & furorem poscentium illum ad mortem compesceret. Itaque immanissimam & quæ instar mortis censeri posset, quáue maior salua vita vix posset sustineri, censuit flagellationem adhibendam: sicque dum vnam mortem nititur à Domino auertere, geminam ei irrogat; & illa aliqualis beneuolētiæ Iudicis species, versa est ei in augmētū supplicij.

Doloris acerbitas.

Quantam autem doloris acerbitatem Dominus ex illa flagellatione sustinuerit, quis æstimet? Sanè dubitandum non est quin longè grauiorem dolorem senserit, quàm quiuis alius mortalium ex hu-

iusmodi supplicio perciperet. Quò enim temperamentum corporis est nobilius, & maior sensuum vigor, eò quoque dolor ex illato supplicio est acerbior. Hinc videmus, nonnullos, quibus tangendi sensus est acrior, ex attactu rei calidæ, vel ictu flagelli, intolerabilem percipere dolorem: alios, in quibus iste sensus est stupidior, ex iisdem rebus exiguum vel pænè nullum. Quare cùm ille sensus in Domino ob summam perfectionem temperamenti & spirituum fuerit exactissimus, necesse est dolorem quoque fuisse maximum, qui homini tali genere supplicij possit irrogari. Vnde valdè credibile est fuisse maiorem & acriorem, quàm vmquam aliquis Martyrum pertulerit. Etsi enim supplicium ignis videatur immanius quàm flagellorum; tamen potest in aliquo tanta esse sensuum acrimonia, vt ipsi sint acerbiora, flagella, quàm aliis ignis incendia. Accedit, quòd doloris acerbitas ex flagellis vel igne in aliis si continuetur, obstupefaciat sensum, ita vt post breue tempus non tãtopere percipiatur; idque partim euanescentibus spiritibus in parte quæ affligitur; partim concurrentibus ad cerebrum humoribus, & principia neruorum occupantibus, vt spiritus, sine quibus non est sensio, diffundi nequeant. Quam ob causam apoplectici & comate affecti nihil sentiunt. At in Domino neutrum horum fuit: perstitit enim ille sensuum vigor ab initio vsque ad extremum, ipsa anima sua potentia vel Diuinitate corpus illud ita regente, & interiùs conseruante, vt plura pati posset: cuius signum est, quòd clamans expirauit. Non ergo sensim ita extremè debilitatus est tormentis, vt alij solent; sed retinuit vires aliquas supra naturæ conditionem, easque dum tempus fuit, simul effluere cum anima permisit. Quod etiam significat Dominus cùm ait: *Nemo tollit eam* [animam] *à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterùm sumendi eam.* Vires ergo retinuit & vigorem sensuum vsque ad mortem, sicque non minùs supplicia in progressu & in fine quàm in principio sensit; sed toto tempore passionis summos & acerrimos dolores ex tormentis illatis percepit. Vnde meritò Isaias: *Vidimus eum despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem.* & Psal. 37. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.*

Ioan. 10. Isaiæ 53. Psalm. 37.

141 Tertiò, *Coronatione.* Domino enim flagellis immanissimè toto corpore conciso, & sanguine manante, ne vel caput doloribus liberum relinqueretur, coronam ex spinis acutis & robustis contextam (paliurum quidam fuisse putant, alij spinam marinam, horrendis

Coronatio.

vtraque aculeis) imponunt, & magna vi in caput adigunt, vt firmiter adhærescat. qua in re & acerrimi fuere dolores, & summa ignominia. Dolores, quia cutis capitis, totumque pericrânium in orbem cum suprema frontis parte spiculis coronæ confixa fuere & perorata. In istis autem locis sensus est acerrimus, vt experientia constat, cùm vel leuiter pungitur. Quanti igitur dolores ex tot & tantis puncturis in capite tam sano, tam nobili temperamento, tanto sensuum vigore prædito. Accedebãt percussiones sacri capitis, quibus aculei illi magis

Matth. 27. magisque adigebãtur & infigebãtur: *Percutiebãt* enim *arundine caput.* Iam de ignominia quid dicam? nulla enim animo maior comprehendi potest, quàm quæ Domino hic irrogata. Coronatur Rex cæli & terræ ad publicam infamiam, tamquam iniquus & ambitiosus temporalis aucupator: coronatur spinis ad dolorem, quasi nulla alia corona dignus: induitur veste coccinea veteri ac sordida, veluti regali amictu: inseritur manui arundo in speciem sceptri, ad augmẽtum dedecoris. Denique tamquam regio habitu pulchrè instructus, per summum ludibrium adoratur genu flexo cum amara salutatione, *Aue Rex Iudæorum.* & mox ad extremum contemptum & vilipensionem, conspuitur in faciem, percutitur arundine in caput, cæditur alapis, protruditur pedibus, illuditur, blasphematur, & infinitis sannis, irrisionibus, sarcasmis, cachinnis cum ingenti strepitu & insolentia exagitatur, tamquam omnium mortalium scelerosissimus, ambitiosissimus & vilissimus. Et quidem videntur hæc omnia milites suo arbitratu, Iudæorum instinctu, absque iudicis sententia fecisse: nimirum tam vilis tamque nihili æstimabatur, vt contra morem omnium tribunalium, libidini & licentiæ militari relinqueretur; quasi crimen ipsius tam grande esset, vt nihil atrocitatis vel ignominiæ posset in eum à quoquam effundi, quod non mereretur, magnitudine sceleris omne supplicij & dedecoris mo-

Psalm. 21. dum excedente. Quàm verè de se per Prophetam dixit: *Ego vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis.* Quis enim hominum post homines natos ita fuit aliquando tractatus? quis ita arbitrio carnificum concessus? quis vmquam reus in ipsa suppliciorum acerbitate tam inhumaniter illusus, irrisus, exagitatus? Omnes enim tunc miserari potiùs & compati, quàm illudere solent. Sed voluit Dominus, vt nobis præberet exemplum patientiæ, supra omne exemplum pati; & vt ostenderet nobis immensitatem nostrarum offensionum, supra omnem mensuram repræsentare satisfactionem.

Quar-

142 Quartò, *Crucis baiulatione*. Hæc fuit imposita & ad ignominiam, & ad tormentum. *Ad ignominiam*: quid enim potest esse ignominiosius, quā damnatum ad infame genus mortis, cogi etiam ipsum supplicij instrumentum suis humeris deferre, nulla pœnarum præcedentium habita ratione? quasi ipse indignus sit, qui vel à iumentis in ea re iuuetur, aut instrumentum destinatione supplicij & contagio personæ adeò maledictum & contaminatum, vt nemini præter sontem conueniret illud attingere. Vnde etiam cùm Dominus sub pondere fatisceret, nullus Iudæorum admouit manum, tamquam metuens pollui ab infami ligno; sed quemdam gentilem Simonem Cyrenęum coëgerunt post Dominum deferre. Et apud Romanos non nisi sceleratissimis seruis imponebant, quasi nemo tanti dedecoris nota esset afficiendus, nisi in quo summa conditionis vilitas cum summis sceleribus coniuncta foret. Idem ipsi voluerunt hac ratione significare in Domino. Summum itaque contemptum, summum dedecus continebat hæc baiulatio. *Ad tormentum*: ingens enim tormentum est, corpore toto flagellis secto, sanguine defecto, & capite tot spinarum aculeis confixo, tanto pondere asperæ trabis onerari, cogique tam longo itinere eam suis humeris deferre: neque lento passu incedere licebat, aut quietem subinde respirandi causa capere; sed vel fustibus vel stimulis (vt apud Romanos serui cùm ad crucē adigebantur) impellebatur, vel funibus raptabatur, vel pedibus calcibusque protrudebatur ad properandum & sequendum comitatum. Ibat igitur mansuetus ille agnus sudore & sanguine madens, dehiscentibus præ labore & corporis contentione vulneribus, ibat tacitus & anhelus, mole crucis incuruus, & in terram depressus, in saxa & aspera offensans, & interdum sub pondere concidens, toto corpore grauiter colliso. Ibat inimicis cinctus, sicut ouis lupis; ipsis plaudentibus & insultantibus, crudelitate militari Dominum impellente, protrudente, raptante, & pugnis ac fustibus malè mulctante. Denique tanta fuit hæc afflictio, vt cùm vlteriùs procedere non posset, alium ei substituere sint coacti, non misericordiæ affectu, non aliquo humanitatis sensu; sed ne viribus planè exhaustis, crucis supplicium sustinere non posset: nimirum vt hac breui relaxatione ad productius & maius supplicium seruaretur, quò rabies illa immensa, qua in ipsum ferebantur, posset exsatiari.

Crucis deportatio.

Matth. 27.

Lipsius l. 1. De Cruc. c. 12.

Lipsius l. 2. c. 6.

143 Quintò, *in ipsa crucifixione*. In hac quoque & summum probrum, & summum tormentum; vt meritò censeri possit om-

Crucifixio.

nium suppliciorum maximum. Quod enim ad probrũ attinet, nullum supplicium magis infame, aut magis abominandum: nam & apud Iudæos *maledictus*, id est, detestandus & execrabilis *erat Deo omnis qui pendet in ligno*. & apud Romanos nonnisi infimæ sortis hominibus, id est seruis, iisque extreme sceleratis irrogari solet. vnde & *supplicium seruile* vocatum est. Tormento quoque & sensu doloris cætera superat. etsi enim pœna ignis videatur acrior, crucis tamen longè est diuturnior, vt hac ratione etiam multis ignibus æquari possit. Hinc veteres hoc supplicium peculiariter vocarunt *summum* & *supplicium supremum*, (quasi maius illo reperiri nequeat) & ignis supplicio prætulerunt. Dominus igitur noster, qui omnium probra & culpas in se transtulerat, vt copiosum exhiberet lytron, elegit supplicia & ad contumeliam probrosissima, & ad sensum doloris asperrima. Vestibus igitur in rupe Caluaria, publico suppliciorum loco, coram infinita hominum multitudine rursus exuitur, nudus cruci imponitur, coaptatur, extenditur, manus clauis validis vi malleorũ transfiguntur, rumpuntur nerui, venæ, arteriæ, & vnà cum carne in foramina crucis adiguntur; fit magna sanguinis effusio, & brachiorum violenta ex neruorum punctione conuulsio. Hinc venitur ad pedes: trahuntur iniecto fune magna vi ad foramem paratum, fit corporis totius valida extensio, apparent costæ & ossa corporis diuulsa, dissiliunt sectæ cutis & carnis vulnera, rursus sanguinis copia effunditur; tandem malleorum ictibus sacri pedum tori clauis transuerberantur, crucique affiguntur, abruptis vnà cum carne neruis, venis, & arteriis, quorum ibi præcipuus concursus. Denique in altum erigitur, & solo non sine ingenti concussione depangitur; sicque tres horas colluctans extremis illis tormentis, viuus persistit. Quis æstimet doloris, quem Dominus hîc sustinuit, immensitatem? nam præterquam quòd in manibus & pedibus maximè sensus, ob neruorum coitionem, vigeat; hæc non tam fuere incisa, quàm vi disrupta & diuulsa, & simul arctissimè compressa & affixa. Multò autem maior est dolor in diruptione & compressione, quàm in incisione. Deinde hic dolor, pondere corporis assiduè deorsum trahente, factus est sensim etiam auctior. Quò enim quis diutiùs pendet, etsi non perfossus clauisque affixus, sed solùm ex brachio ligatus, hoc maiores sentit dolores, adeò vt tandem fiant intolerabiles, vt ex tortura reorum constat: sic enim malefici torqueri solent, vt crimen vel socios fateantur. Quantus ergo dolor erit manibus

Deut. 21. Lipsius lib 1 De Cruce, cap. 12.

Lipsius lib 2 De Cruce, cap 1.

pedibusque confixis, diruptis, affixis, & appressis immiti ligno, præsertim in tam sano corpore, in tam nobili corporis temperamento, tantaque sensuum perfectione & vigore? Accedit vulnerum totius corporis concisi diuulsio, apertio, & renouatio: accedunt spineæ coronæ ad crucem offensiones, quibus aculei impulsi latiores & profundiores fecere puncturas. Denique totius corporis instar chordæ in arcum valida extensio, ita vt omnia ossa, testimonio Prophetæ, dinumerari potuerint; quę extensio vel sola ad summum tormentum sufficit, vt equulei testantur. Hos omnes dolores simul sustinuit, & quidem pro inimicis, & iisipsis qui illos irrogabant; non vt ab illis aliquid commodi perciperet, sed vt debitum eorum, quod illi soluere non poterant, dependeret; & chirographum, quo morti & inferno obstringebantur, deleret; vt ab exitio æterno, cui iam pridem addicti erant, eximeret, & vitam, salutem, ac gloriam sempiternam conciliaret. Quid ad tantam benignitatem, ad tam inauditam & ineffabilem misericordiam addi potest, per quam non solùm infinita mala à nobis depulsa, & infinita bona procurata, sed etiam tam miris tamque difficilibus modis, cum tanta Diuinitatis exinanitione, & vt ita dixerim, incommodo; cum tantis laboribus, doloribus, ac diuinorum bonorum expensis; exhausto in id pretio immenso, vita nimirum & sanguine filij Dei; idque pro ingratis & inimicis! *Psalm. 21.*

CAPVT XVIII.

De particularibus beneficiis.

144 HÆC de generalibus diuinæ misericordiæ beneficiis, quæ ad omnes homines pertinent; nunc breuiter dicendum de specialibus, quæ cuique in particulari impensa. Inter quæ primo loco ponatur, quòd aureo hoc sæculo, nempe tempore gratiæ, nasci nos voluit, non tempore Legis veteris aut naturæ. Magna tunc erat rerum diuinarum ignoratio, magna gratiæ cælestis & donorum salutarium inopia. Dominabatur pænè toto orbe diabolus tamquam in proprio regno, & loco diuini Numinis colebatur. Hic pro suo arbitratu videbatur regere omnia. hinc fiebat vt paucissimi ex immenso mortalium numero salutem consequerentur, omnibus pænè in sempiternum exitium ruentibus. Infelix planè sæculum, & omnino ferreum, etsi deliciis carnis & diuitiis sæcularibus, huma- *Particularia beneficia. Primum, Quòd nati sumus tempore gratiæ. Discrimen vtriusque sæculi.*

naque gloria apud quaſdam gentes, quæ Monarchiam obtinebant affluentiſſimum. Quid ſi tunc nati fuiſſemus, & ſtadium huius vitæ nobis decurrendum fuiſſet, potuiſſemúſne in tantis tenebris, in tanta naturæ & morum prauitate, in tanta cæleſtis auxilij inopia, & diaboli potentia, æternam mortem euadere, & ſalutem adipiſci? Valdè credibile eſt, tam paruis præſidiis fultos, & tot machinis impulſos, lapſuros, & communis conſuetudinis æſtu abreptos in exitium præcipitandos. Præſciebat hoc Dominus, & præuenit nos ab æterno miſericordiæ ſuæ benigno propoſito, ex infinita hominum multitudine nos ſeligens, ac noſtros natales vitæque curſum in tempus gratiæ reſeruans. tempus, inquam, gratiæ, ſæculum verè aureum, vel potiùs gemmeum, quo tenebræ infidelitatis diſcuſſæ, idololatria ſublata, principatus diaboli depreſſus, cælum apertum, diuina miſericordia patefacta, via ſalutis propalata: ſæculum, quo tam eximium offertur Sacrificium, tam diuina participatur Hoſtia, & tam efficacia ſuppetunt Sacramenta; quo tanta eſt vbertas diuinæ gratiæ, tanta facilitas reconciliationis, tanta facultas merendi, tanta ſubſidia perſeuerandi, tanta commoditas ſingulis pænè momentis cæleſtem augendi coronam: ſæculum, quo melliflui ſunt cæli, quo montes ſtillant dulcedinem, & colles lacte & melle manant; quo ſingulis horis exiguo labore & minutis operibus noſtris poſſumus inæſtimabiles & æternas diuitias accumulare. Magna itaque eſt felicitas, hoc æuo natum eſſe, magnum beneficium, pro quo infinitæ Deo gratiæ ſunt agendæ.

Secundum, Quòd nati à Christianis.

145 Secundò, Quòd nati à parentibus Chriſtianis, & Chriſtianè educati. Non minus eſt iſtud beneficium quàm prius. Quid enim profuiſſet naſci tempore lucis & gratiæ, ſi ipſi inter tenebras in medio infidelitatis inter Braſilios, Indos, vel Caphros editi fuiſſemus? Non enim fuiſſemus participes lucis & bonorum huius æui aurei, ſed in priſtini ſæculi miſerrima ſorte, hoc eſt, in ignorantia diuini Numinis & ſalutaris viæ, atque in omnium vitiorum colluuie cum certiſſima damnationis æternæ expectatione manſiſſemus. Neque

Ex diuino beneplacito id prouenire.

putet quis ex naturæ curſu potiùs quàm ex diuinæ prouidentiæ decreto & deſignatione prouenire, quòd hic ex illo, iſte ex alio parente naſcatur, tali diſpoſitione corporis talem animam non aliam poſtulante. Non ita eſt: nulla enim eſt diſpoſitio in embryone, nulla qualitatum ſyndrome in corpuſculo animando, cui non ſint aptæ infinitæ animæ ex iis, quæ in theſauris diuinæ ſapientiæ & potentiæ ſunt reconditæ. Imò valdè veriſimile eſt, quamuis diſpoſitionem

corporis humani completam in vtero cuiuis animæ rationali aptam esse; & posita tali dispositione, quamuis infundi posse. Quod probari potest Primò, Ex resurrectione. Maior enim est discrepantia inter dispositiones vltimas corporis nascentis & resurgentis, quàm inter dispositiones vltimas omnium nascentium: atqui eidem animæ infundendæ aptæ sunt & congruæ non solùm dispositiones corporis sui nascentis, sed etiam resurgentis: ergo etiam omnes dispositiones nascentium illi aptæ erunt, & ad eas infundi poterũt. Deinde, Sapientiæ 8. dicitur: *Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam.* vbi Salomon tamquam singulare beneficium Dei refert, sortitum esse *animam bonam*, id est ingeniosam, & ad bonum procliuem, quasi eidem corpori potuerit infundi minùs bona, minùs ingeniosa. Ergo id non pendet ex dispositione corporis, sed ex Dei electione, qui pro suo beneplacito præstantiorem vel minùs prestantem animam infundit. Quòd enim animæ, etsi sint eiusdem speciei communis, multùm inter se discrepent perfectione substantiali indiuidua, mihi valdè credibile. Idem dixerim de Angelis eadem specie communi comprehensis. Nam si inter corpora humana tanta est diuersitas, vt in tam innumerabili multitudine vix sit duo reperire vultu & temperamento planè similia; cur non idem putemus de multitudine animarum? Amat enim natura in rebus varietatem, & quantum potest, fugit paritatem. Cernere id est ferè in omnibus indiuiduis animantium & plantarum. An fortè spiritalis natura non est capax tantæ varietatis, quantæ corporalis? Meo sensu etiam longè maioris capacem dixerim, non solùm in speciebus, sed etiam in eiusdem speciei indiuiduis, de quo alibi fortè erit dicendi locus. Tertiò, Sæpè videmus in pessimo corpore optimam animam, & in optimo corpore pessimam animam: homines enim vitiosi temperamenti, interdum sunt præstantis ingenij, & ad omnem virtutem expediti; & contrà nonnulli probissimi temperamenti, sunt stupidi, & ad virtutem minùs idonei. Non ergo conditio animæ sequitur corporis temperamentum, neque anima sui corporis temperamento ita est addicta & veluti commensa, vt non aliis temperamentis possit accommodari.

Eadem dispositio corporis innumeris animis accommodat.

Animarum disparitas.

Ex his concludo: Cùm animæ omnes creentur à solo Deo, nulla creatura cooperante, formato in vtero materno corpusculo, posse Deum quamuis animam creare, & illi infundere; neque ad hanc vel illam animam creandam potiùs quàm ad aliam à dispo-

sitione corporis, sed à suo beneplacito determinari. Beneficium ergo ingens in eo recognoscendum, & misericordiæ diuinæ imputandum, quòd non ab infidelibus, sicut alij innumerabiles; sed à fidelibus, & inter fideles nati sumus; vbi & Baptismum & Christianam institutionem consecuti, & viam salutis ab infantia edocti. Quantum est discriminis inter sortem barbarorum & Christianorum? Illi destituti cognitione Dei, & futurorum bonorum ac malorum, totiusque semitæ salutis æternæ ac mortis, destituti beneficio redemptionis Christi, in omni vitiorum fœditate volutantur, absque vlla propemodum spe damnationis æternæ euadendæ. nos autem per Baptismum abluti, & Christo insiti, facti sumus hæredes vitæ æternæ; & luce cælestis doctrinæ collustrati, nouimus viam salutis, & per illam, mirandis adiuti præsidiis, magna fiducia ad æternam vitam contendimus. Sanè beneficium hoc tam ingens est, vt nec verbis explicari, nec mente humana possit comprehendi.

Præseruatio ab hæresi.

146 Tertium beneficium, Quòd ab hæresi in primis, & aliis innumeris peccatis præseruati. Monuit Dominus, & post Dominum Apostoli, venturos *nouissimis temporibus seductores & falsos prophetas*, vt ab illis diligentissimè caueremus. Succreuerunt illi nostris temporibus vberrimè vt herba irrigua, diaboli satu & cultura. Multa centena hominum millia ab illis seducta, & seducuntur indies plurimi. Ingentia sunt huius ætatis pericula, præsertim iis qui inter tale genus hominum degunt, & cum illis aliquando versantur. nam *sermo eorum vt cancer serpit*, integra regna breui peruadens, & instar flammæ omne bonum depascens, ipsis etiam fundamentis salutis penitus absumptis. Felices quos diuina misericordia ab hoc contagio præstitit immunes. Considera miseriam eorum qui in hoc barathrum ceciderunt: tenebras nefandas cælestem putant lucem, & lucem tenebras; errores exitiales veritatem salutarem, & ipsam veritatem censent errorem: præcipitium inferorum viam salutis vocant, & verum salutis iter mortis compendium: securos se putant vitæ beatæ, cùm certissima sit eorum damnatio, nisi perfidiam deponant: malum amplectuntur loco boni, & verum bonum instar mali detestantur. Denique eò magis insanabiles, quòd infinita quadam vel superbia vel vecordia sensum suum omnium sæculorum præteritorum & totius Ecclesiæ Catholicæ iudicio ante ponunt, tamquam ipsis solis sapere sit concessum, & sancti Patres Doctoresque prisci & neoterici sint fungi vel pepo-

2. Tim. 2.

nes. Ex magnitudine huius mali, & periculis huius æui, æstimanda est illius beneficij magnitudo, Deoque infinitæ gratiæ agendæ. Neque solùm quòd ab infidelitate, sed etiam, quòd ab aliis innumeris peccatis præseruati, in quæ nisi diuina misericordia singulari cura & prouidentia nos præuenisset & custodisset, eramus prolapsuri. Nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi eum custodiret qui pro ipso factus est homo. Quid enim diabolus in nos in tanta naturæ imbecillitate & prauitate non posset, nisi diuina bonitas nostri miserta nos protegeret, & suæ gratiæ auxilio corroboraret & iuuaret? Itaque diuinæ misericordiæ assignanda non tantùm opera bona quæ facimus, sed etiam effugia malorum quæ vitamus.

147 Quartum beneficium, Quòd à multis damnationis æternæ periculis erepti, & ad pœnitentiam & salutem reseruati. Cogita quoties gehennam sis commeritus, quoties iram diuinam & cæleste fulmen in caput tuum accerseris; & tamen Dominum tibi pepercisse, vitamque prorogasse, & tempus concessisse pœnitentiæ, quod aliis innumeris qui minora peccauerant est negatum. Sunt enim innumerabiles æternis incendijs addicti, qui tamen paucioribus quàm tu peccatis fuere obnoxij. Quid diuinæ clementiæ pro tanta rependes indulgentia? Toties enim ab inferorum faucibus liberasse censeri debet, quoties te id merentem non præcipitauit, quoties tibi præ aliis infinitis te melioribus seu minùs malis pepercit, & culpas emendandi tempus concessit? Vide ergo ne illud Apostoli ad Rom. 2. in te locum habeat: *An diuitias bonitatis eius* (Dei) *& patientiæ & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitētiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera eius.* & illud Iob 24. *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam.* Quisque cogitet quoties id à se factum, & diuinæ misericordiæ parcenti se obstrictum æternùm fateatur.

A periculis damnationis ereptio.

Rom. 2.

148 Quintum beneficium, Quòd in literis educatus, & insignem rerum diuinarum & salutarium notitiam adeptus. Hoc maximè pertinet ad Theologos: estque sanè magnum Dei beneficium, quòd non ad artem aliquam sordidam ac infimam, non ad quæstus emporicos, non ad militiæ sæua & periculosa exercitia, non ad vana & saluti inutilia vel noxia studia diuina prouidentia mentem tuam inflexerit; sed ad studia nobilium disciplinarum, ad animi

Educatio in literis.

cultum & ornatum, qui rebus corporalibus longè antecellit. Philoſophicæ enim diſciplinæ mentem rebus humanis celſiorem, & ad omnem virtutem aptiorem reddunt, gradumque ad Dei cognitionem & amorem ſtruunt, ſed in his non ſtetit, vlteriùs te prouexit, & ad diuinorum eloquiorum intelligentiam, ad ſuorum myſteriorum & ſalutarium dogmatum ſcientiam perduxit; vt ea & diſtinctiùs conciperes, & clariùs cognoſceres, & firmiùs crederes, & fortiùs retineres, & efficaciùs ad omnis operis boni praxim apprehenderes, vtque iam non ſolùm crederes, ſed etiam quodammodò videres Religionis noſtræ veritatem & eminentiam, teque rectum & ſecurum ſalutis iter tenere. Neque tibi ſoli ſaperes, ſed etiam in alios hanc lucem poſſes transfundere, & omnes hæreſeon errores illi aduerſantes refutare & peſſumdare. Hæc eſt vera illa ſapientia, omni auro & gemmis pretioſior, omnibus honoribus & ſceptris eminentior, cui nulla res huius mundi valet comparari; contra quam cetera quæ homines magni æſtimant, diuitiæ, honores, voluptates carnis, in libella veritatis & diuini iudicij nullius ſunt ponderis aut momenti, ſed mera vanitas, & ipſa vanitate leuiora. Magnum itaque hoc eſt beneficium, paucioribus indultum, magni ſolatij, & fructus eximij.

Sacerdotiū. 149 Sextum beneficium, Quòd ad Sacerdotium noui Teſtamenti euectus. Hoc ad omnes Sacerdotes præcipuè pertinet. Nihil maius vmquam vlli creaturæ in cælo aut in terra collatum. Quid enim maius eſſe poteſt, quàm poſſe peccata remittere, iniurias Dei condonare, impios Deo reconciliare, animas ex faucibus inferni eripere, ex filijs iræ filios Dei creare, ſpiritum adoptionis infundere, ius cæleſtis regni amiſſum reſtituere; & quod his omnibus eſt admirabilius, diuiniſſimam illam hoſtiam conſecrare, Corpus & Sanguinē Chriſti (iuncta anima & vnione Verbi) conficere, & ſui Conditoris, vt ita dixerim, eſſe conditorem & auctorem, aliaque ſtupenda, quæ huic myſterio implicata, patrare, & diuinum Numen humanis rebus conciliare. Nihil ſanè his admirabilius aut grandius animo cōcipi poteſt: non enim minùs eſt mirabilis aut difficilis peccati remiſſio, impij ſanctificatio, hominis deificatio, Corporis Chriſti conſecratio, quàm cæli & terræ creatio; omnia enim infinitam virtutem & auctoritatem requirunt. Hæc tamen poteſtas non Patriarchis aut Prophetis, non Angelis aut Archangelis, non Cherubinis aut Seraphinis nobiliſſimis puriſſimiſque ſpiritibus, non ipſi denique Dei Matri ſanctiſſimæ conceſſa eſt; ſed tibi ni-

indigno, terreno, luteo, peccatori, præ aliis innumeris te melioribus diuina miseratione indulta.

Septimum beneficium sit pro Religiosis, Quòd ad Religionem adductus. Magnum est hoc & inæstimabile beneficium, quibus ea sors obtigit: est enim consilium Christi magni Doctoris nostri, prioribus sæculis absconditum; mundo quidem ignotum & paradoxum, sed sapientiæ & fructus plenissimum. Magni solatij est homini, si cõscius sibi sit, quòd consilium Dei sit secutus. Verùm de hoc beneficio satis dictum in Tractatu De statu vitæ diligendo, quæst. vltima. *Status Religionis.*

CAPVT XIX.

Quid rependendum Deo pro tanta misericordia.

150 EXPOSITIS summatim generalibus & specialibus misericordiæ diuinæ in nos beneficiis (de præcipuis loquor) superest vt dicamus breuiter quid debeamus tantæ benignitati pro tot tamque inæstimabilibus & immensis bonis rependere, ne ingratitudinis vitium incurramus; quòd sanè vitium est pessimum & salutis peremptorium. Nam vt S. Bernardus Serm. 51. in Cantica ait: *Ingratitudo inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.* Hoc vt euitemus, quatuor potissimùm à nobis gratitudo, quæ ei rependamus, deposcit: *memoriam, amorem, seruitutem* seu *obsequium*, & *perpetuam cum gratiarum actione laudem.* Hæc ordine ex virtute gratitudinis sequuntur, & per hæc quo potest modo beneficia accepta compensat. *Ingratitudinis malum.* *Quatuor rependenda.*

Primum quod rependi debet, est *beneficij memoria.* Nihil sanè minus referri potest benefactori, quàm memoria beneficij, qua is qui accepit, illud sibi gratum esse, & à se æstimari ostendit. Vnde ingratissimus est, qui beneficij accepti ne recordatur quidem, aut ad memoriam aliquando reuocat. Indicat enim eo neglectu, se illud parui aut nihili ducere, nec mereri vt eius consideratione animum occupet. Tales sunt hodie innumeri, qui ita in rebus infimis sunt immersi, & in omnia alia intenti, vt vix vmquam de diuinis beneficiis, nisi fortè obiter, cogitent; quasi hæc terrena & pereuntia sint maioris meriti quàm illa, quæ Dominus vel nobis contulit, vel pro nobis gessit, vel nobis promisit. O viles & cæcas animas! *Primum, Memoria.*

itanè mundi huius præstigiis estis fascinatæ, vt tanta beneficia tam parui pendatis, & temporalia ista vana & plerumque noxia illis anteponatis? Sed cuique hîc considerandum non tam quid alij agant, quàm quid ipsemethac in re præstiterit, & quid prestare debeat; nimirum quàm parum diuina beneficia recoluerit; quàm raró, quàm obiter de illis cogitarit, quàm parui æstimauerit, quàm in omnia alia intentus, in studia, in ludos, in honores, in sua commoda, in officia vel beneficia acquirenda; neque solùm se immemorem præstiterit beneficiorum, sed etiam maleficia & iniurias Deo pro illis rependerit. qui sanè summus est ingratitudinis gradus. Hæc vbi in se deprehenderit, doleat quam primùm, & emendet firmo proposito assiduæ commemorationis, vt nullus dies absque huiusmodi aliqua consideratione & gratiarũ actione effluat. Et quia nulla mens creata par est tantæ rei pro dignitate cõsiderandę, ideò nõ segniter aut obiter, sed intẽtissima animi speculatione incũbendum, examinatis circumstantiis personarum, locorum, tẽporum, finis, modi, mediorũ, causarũ, effectuũ, adhibitis exemplis & comparationibus similium & dissimiliũ, ratiocinatione, analogico ascensu, vt mens, quantũ fas est, magnitudinẽ beneficiorum Dei percipiat, sibique ita informet animo, vt numquam excidant, fructumque vberrimum ex suauissima illorũ memoria colligat.

Secundum, Amor.

151 Secundum quod debemus rependere, est *amor* in benefactorem. Cùm enim nihil dignum in vicem tantorum beneficiorum reipsa possimus præstare, par est vt saltem affectu compensemus. Hoc autem fit amore, qui bonum quod conferre non potest, vel gratulatur si adsit, vel optat si desit, vel procurat si potest. Sed quo modo hũc amoris ignem in nobis accendemus? Beneficiorum attenta & assidua commemoratione. Sicut enim solis radij speculo excepti, & in vnum collecti, calorem ingentem & etiam ignem excitant; ita diuina beneficia mente collecta, & attentiùs considerata, feruorem charitatis & amoris cælestem ignem in cordibus nostris accendunt. Vnde contemplatiui docent, non esse efficaciorem rationem ad extaticum amorem, quo mens à sensibus abducta in Deum veluti liquescit, pertingendi, quàm per diuinorum beneficiorum considerationem.

Amore fit compensatio per affectum.

In consideratione beneficiorum Dei tria expendenda.

152 In hac consideratione tria potissimùm expendenda; nostra indignitas, Dei eminentia, beneficiorum magnitudo. Et quamuis hęc suprà satis persecuti simus, hîc tamen breuiter, quasi per anacephalæosin, ob oculos ponenda.

Nostra indignitas.

Primò, Nostra indignitas, tum ratione naturæ, tum ratione

peccati; nempe quòd ex nihilo, quòd ex nobis nihil simus, quòd in nihilum semper propendemus, quòd infimus naturæ rationalis terminus, quòd bestiis affines & terrenis addicti, quod mente cæci, & semper in malum proni; quòd filij iræ, inimici Dei, omni eius beneuolentia & fauore indigni; quòd æternæ morti & inferno carceri ratione peccatorum nostrorum addicti.

Secundò, Dei eminentia, cuius essentia, infinitas; magnitudo, immensitas; vita, æternitas; status, immutabilitas; cuius virtus, omnipotentia, amor, sanctitas; beneuolentia, vita æterna; ira, mors æterna: cuius imperio subsistunt omnia, cuius prouidentia omnia conseruantur, & in suos diriguntur fines; cuius palmo concluduntur omnia, & in nihilo suspensa continentur; cuius comparatione vniuersitas rerum est instar puncti, vel potius instar nihili. Hic igitur talis ac tantus nobis tam pusillis & tam nihili creaturis, tam indignis & ingratis tam immensa beneficia contulit. *Dei eminentia.*

153 Tertio loco spectanda ipsa beneficia. Primò quidem, quòd cùm non essemus, & æterno retrò tempore in tenebris non-entis delituissemus, sine vita, sine specie, sine esse, ex nihilo mirabiliter condiderit, quòd ad imaginem sui formarit, quòd Diuinitatis & gloriæ suæ capaces fecerit, quòd hunc mundum, cum omnibus suis opibus, ornamentis & commodis in nostrum vsum, obsequium, & solatium fabricarit, quòd cælestes spiritus in custodes & pædagogos nobis assignauerit, quòd ad æternam vitam & gloriæ suæ consortium nos destinauerit, facillimis ad hoc attributis adminiculis. Deinde cùm per peccatum à prima illa status felicitate in exitium lapsi essemus, quòd rursus nostri misertus, ab æterna morte redemerit, quòd ex inimicis filios Dei constituerit, quod ius cælestis hæreditatis nobis instaurarit, quod nostra causa formam serui induerit, & nostræ naturæ infirmitates susceperit; quòd tot tantosque labores, & dolores, & contumelias, & probra pertulerit, quod vincula, flagella, sputa, alapas, coronam spineam, clauorum perfossionem, denique crucem & mortem cum infinito cruciatu sustinuerit; quod immensum suorum meritorum thesaurum nobis ad perpetuam reconciliationem reliquerit, quòd Corpus & Sãguinem suum in Sacrificium propitiationis & in alimentum immortalitatis nobis legauerit, quòd tam facilibus & efficacibus salutis remediis (Sacramentis inquam saluberrimis) nos instruxerit. & hæc quidem omnibus sunt communia. *Beneficia diuina generalia.*

154 Postremò consideranda quoque particularia quæ cuilibet præ *Consideratio particulariũ beneficiorum*

innumeris aliis præstita; vt quòd à parentibus fidelibus æuo isto beato sis natus, quòd inter fideles & in fide orthodoxa educatus; quòd salutis viam egregiè edoctus, quòd ab hæresi præseruatus, & à plurimis damnationis periculis ereptus, quòd infinitis miserationibus præuentus, quòd Sacerdotio ornatus, quòd ad Religionis portum (si fortè hæc tibi bona obtigerunt) adductus, & alia huiusmodi. Ecce breuiter & summariè catalogum beneficiorum Dei. Quanta se aperit in istis misericordiæ abyssus! quàm immensum benignitatis & dulcedinis pelagus! quàm incomprehensibilis charitas! superant ista & singula eorum omne eloquium, omnem sensum, omnem æstimationem, omnem intelligentiam creaturarum omnium.

155 Ex horum cõsideratione excitabitur in nobis amor & desideriũ Deo vicissim gratificandi, nosque totos in ipsius obsequium & honorẽ impendendi. Si enim tantus Dominus, tot tamque immẽsa beneficia, tã miris & arduis modis, nobis tã indignis & ingratis prærogauit, nullius sui commodi, sed nostri dũtaxat boni causa, vt nos ad gloriã suam eueheret; quid erit adeò magnum vel difficile, quod vicissim ad ipsius honorẽ cultũque augendum præstare non debeam?

Obsequium perpetuum. Decem titulis Deo obstricti. Primus, Creatio.

156 Hinc sequitur tertium, quod ex gratitudine Deo rependere debemus, nempe *seruitutem & obsequium perpetuum*. Et quamuis plurimis titulis Deo nexi & obstricti simus, quibus ipse à nobis æternam seruitutem exigere potest, præcipui tamen sunt decem.

Primus titulus quo Deo seruitutem debemus est ratione *nostræ creationis*. Ipse enim nos ex nihili tenebris vbi ab æterno delitueramus, in lucem essentiæ & naturæ eduxit: ipse ad *imaginem & similitudinem* suam formauit: ipse *ad seipsum* tamquam ad proprium nostrum finem nos condidit & ordinauit. Itaque in hoc titulo triplex ratio debiti continetur; quia triplici modo Deus est causa nostri esse & naturæ; & nos ab illo triplici modo dependemus, nempe tamquam à causa *effectrice*, *exemplari*, & *finali*. Et hæc dependentia non est accessoria aut extrinsecus adueniens, qualis est dependentia huius domus ab hoc fabro, vel imaginis ab hoc pictore (poterant enim ista æquè ab aliis fieri) sed est omnino intrinseca & essentialis: adeo vt natura nostra sine hac dependentia ne concipi quidem animo aut intelligi perfectè possit. Vnde sequitur ex Creatione, nos essentialiter esse Dei; ac proinde nos ex vi essentiæ nostræ eius seruituti obstrictos, idque triplici ratione & nexu. Primò, quia eius opus sumus & figmentum. Secundò, quia eius

Triplici modo à Deo dependemus.

Triplici nexu obstricti seruituti Dei ex vi nostra essentia.

imago & imitatio. Tertiò, quia ipse noster finis ad cui seruiendum conditi sumus.

157. Singuli isti tituli etiam per se & seorsim spectati, omnem à nobis seruitutem & omne obsequium postulant. Vt enim eius *opus* sumus, longè plus ille in nos iuris habet, quàm dominus in infimum mancipium, & possessor in iumentum, & figulus in testam, & pictor in statuam, & quilibet opifex in suum opus. opifex enim solam externam figuram rebus arte factis tribuit, Deus verò vsque ad fundum penetrans rem totam in solidum producit, eique totum suum esse, totam naturam, speciem, & ornatum intrinsecum tribuit. Quare si dominus de suo iumento, & opifex de suo opere pro arbitrio statuere, & eo provt libet, vti potest: multò magis Deus de nobis & rebus creatis vniuersis. Potest itaque nos extollere & deprimere, percutere & sanare, affligere & consolari, occidere & viuificare, saluare & condemnare: nec quisquam ei dicere potest, Cur sic mecum agis? ipse enim iure suo & re sua vtitur, cùm ipsius plenissima subiectione, & absolutissimo dominio sint omnia. Hac ratione S. Scriptura passim rerum omnium dominium Deo tribuit, quòd omnia sint ipsius opera & figmenta. *Tui*, inquit, *sunt cæli, & tua est terra, orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti: Aquilonem & mare tu creasti.* & Apostolus Paulus: *Deus, qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt: hic cæli & terræ cùm sit Dominus*, &c.

Singuli per se sufficiunt ad omnem seruitium.

Psal. 88.

Act. 17.

Quatenus eius *imago*, ita ei subiecti sumus & seruire debemus, sicut imago suo prototypo. Vnde sicut totum imaginis officium, & totus eius vsus ac functio est, imitari & exprimere in se suum exemplar: ita totum officium hominis est imitari Deum, eiusque perfectiones, nempe sapientiam, charitatem, sanctitatem, mansuetudinem, patientiam, misericordiam & iustitiam, quantum fas est homini in se exprimere & repræsentare. Est enim homo imago Dei, non mortua, sed viua & sui arbitrij, in cuius potestate est magis vel minùs exemplari suo se assimilare. Ex hoc titulo monet Dominus discipulos suos: *Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est*: nimirum quia filius est imago patris: imago verò suum exemplar imitari & exprimere debet.

Matth. 5.

Denique, prout ipse *finis* noster est, etiam ei summam debemus seruitutem: quamuis nec ab ipso, nec ad ipsius similitudinem essemus conditi. Hoc ipso enim quo ex naturæ nostræ conditione ad eius seruitutem instituti sumus, ei seruire debemus non minùs

Seruire Deo quid.

quàm corpus animæ, iumentum domino, vasculum possessori, instrumentum opifici. *Seruire Deo* est ipsum cognoscere, timere, amare, honorare, laudare, seruare eius præcepta, & omnia ad eius gloriam facere. Hic est finis noster, ad hoc instituti & conditi sumus. Non enim ideò facti sumus, aut in hanc vitam venimus, vt comedamus & bibamus; vt diuitiis, honoribus, voluptatibus huius vitæ ad momentum fruamur, (indigna sunt infima ista & transitoria, in quibus mens nostra summi & æterni boni capax occupetur;) sed vt Deum, bonum infinitum, cognoscamus & amemus, eiusque præcepta ad breue tempus seruando, æternam beatitudinem, quæ in eius clara visione, amore, & fruitione sita est promereamur. Quod ita esse, ex eo etiam confirmari potest, quòd finis cuiuslibet rei sit perfectissima eius operatio. Quare cùm cognoscere, amare & laudare Deum sit perfectissima operatio hominis tam in hac vita quàm in futura, (vt pote perfectissimæ potentiæ circa perfectissimum obiectũ, & perfectissimo modo, nempe per fidem vel visionem;) perspicuum est id esse vltimum finem hominis.

Perfectissima rei operatio est eius finis.

Ex quibus manifestum est, ex sola creatione nos triplici titulo naturaliter esse Dei seruos, eique omnem debere famulatum; ita vt nos totos eius obsequio mancipare debeamus, si huic debito vtcumque velimus satisfacere. Primo, quatenus eius sumus figmentum & opificium: secundo, quatenus eius imago & imitatio: tertio, quatenus ad eius seruitutem conditi ex natura nostra, tamquam ad proprium finem nostrum, sumus. Nulla potest fingi, aut animo concipi maior subiectio, nulla maior obligatio, nullum arctius aut penitius vinculum seruitutis.

Secundus, Creatio mũdi & Angelica custodia.

158 Secundus titulus generalis est, *ex creatione mundi, & deputatione Angelorum in nostrum obsequium.* Deus non solùm hominem ad suam imaginem & ad sibi seruiendum condidit; sed etiam condidit hunc mundum & omnia quæ in eo sunt, ad hominis vsum & obsequium: insuper Angelicos spiritus, principes Regni sui, ad eius custodiam & directionem deputauit. Triplex hîc continetur beneficium. Primum, quòd mundum totamque naturam corpoream in nostrum commodum fabricarit: non enim Angeli mundo egebant, cùm absque tota natura corporali felicissimè possent viuere; sed hominibus ad innumeros vsus erat necessarius. Secundum, quòd mundum nostra causa non solùm fabricatus sit, sed etiam assiduè laborare & nobis seruire faciat. Nobis enim gy-

Triplex hic est beneficiũ.

Mundus seruit homini, & pro eo laborat assiduè

rantur cæli, ſplendet ſol, lucent ſidera, ſpirant venti, coguntur nubes, deſcendunt imbres, aſſurgunt montes, currunt flumina, mouentur maria, germinat terra, fecundatur aqua, & parturit omnis rerum natura. Hæc omnia noſtra cauſa, vt nobis ſeruiant & commodent, Deus ſic eſſe, ſic moueri & operari iuſſit. *Ille ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* Illе *hominem conſtituit ſuper opera manuum ſuarum. Omnia ſubiecit ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi: volucres cæli, & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.* Tertium eſt, quòd Angelos multò nobis præſtantiores ad noſtram deſtinarit tutelam.

Matth. 5.

Pſalm. 8.

159 Triplex hoc beneficium rurſus de nouo triplici ratione à nobis ſeruitutem exigit. Si enim ille totam rerum naturam noſtræ ſeruituti mãcipauit, omnis ratio poſtulat, vt viciſſim nos totos illius obſequio mancipemus. Si illius imperio & impulſu totus mundus ſine intermiſſione pro nobis laborat, & noſtris commodis noctes dieſque ſeruit; par eſt vt nos illi tota vita ſine intermiſſione ſeruiamus; prçſertim cùm eo ipſo quo res creatæ nobis ſeruiunt, ipſemet nobis ſeruiat, & pro nobis aſſiduè in creaturis & per creaturas laboret. Illç enim ſunt inſtrumenta, vt quæ omnem vim ſuam ab ipſo habeant, & ſine eius auxilio & cooperatione aſſidua nihil poſſint: ipſe verò eſt principalis motor, director & auctor omnium commodorum quç nobis ex rebus creatis proueniunt. Itaque ſi Deus ipſe continuò pro nobis laborat, vt noſtris commodis ſeruiat: qua fronte nos illi ſeruire, & pro eius gloria laborare recuſabimus? Denique, ſi etiam principes Regni ſui noſtris commodis ſeruire voluit; quod tandem genus ſeruitutis & obſequij ei non debeamus? præſertim cùm hæc omnia in eum finem nobis præſtiterit, vt nos ad ſuum obſequium alliceret. in hoc enim conſiſtit omne bonum noſtrum. Deo ſeruire, regnare eſt; & omnibus mundi regnis præſtantius, & amabilius. Itaque omnis ratio, omnis æquitas poſtulat vt ei nos totos conſecremus, qui vniuerſam rerum naturam vnà cum cæleſtibus ſpiritibus in noſtrum obſequium, commodum, & ſalutem mancipauit.

Triplici ratione exigit ſeruitutem.

Deus per creaturas pro nobis aſſiduè laborat.

160 Tertius titulus generalis eſt ratione *conſeruationis*. Conſeruatio enim rerum non minus beneficium eſt, quàm prima creatio, cùm nihil ſit aliud quàm creationis continuatio. Nam per illam operationem qua Deus omnia intimè continet & conſeruat, continenter dat quod ab initio ſemel datum eſt. Non enim ita res factæ

Tertius, Conſeruatio.

sunt, vt possint per se consistere, sicut domus, & pictura vel statua semel facta, absente artifice per se stat: sed opus est continuo influxu quo singulis momentis detur quod semel datum est; alioquin omnia in nihilum euanescerent. Si ergo singulis momentis Deus confert totum illud bonum quod semel dedit: profectò singulis momentis nos obstringit ad suum obsequium. Non enim naturæ necessitate aut coactè, sed liberè & mera benignitate nos conseruat; cùm singulis momentis potentiæ suæ manum qua nos sustentat, possit subtrahere, & sinere nos recidere in nihilum nostrum. Itaque libera illa tanti beneficij continuatio singulis momentis est instar noui beneficij, & nouam ac continuam seruitutis obligationem inducit. Quare ratione conseruationis non minùs toti sumus Dei, nec minùs ei subiecti, & ad eius seruitutem obstricti, quàm ratione creationis. Tres istos hactenus commemoratos titulos complexus est S. Bernardus Serm. De quadruplici debito, his verbis: *Ecce in ianuis est qui fecit cælum & terram, & creator tuus est, tu creatura; tu seruus, ille dominus; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes à quo totum habes; qui & te fecit & benefecit tibi; qui tibi ministrat siderum cursus, aërus temperiem, fecunditatem terræ, fructuum vbertatem. Huic reuerà totis medullis, totis viribus seruiendum, ne fortè indignationis oculo te respiciat, & despiciat, & conterat in æternum.* Hæc ille.

Quartus, Liberatio à triplici seruitute.

161 Quartus est ratione *liberationis à seruitute peccati, mortis, & diaboli.* De hoc suprà satis multa dicta sunt, quantum hoc sit beneficium, & quomodo ratione illius simus facti serui Christi, illique omnes nostras cogitationes, curas, studia, conatus, labores consecrare debeamus. Sanè etiamsi mille nobis vitæ, mille animæ, mille corpora suppeterent, & omnia in honorem Dei expenderemus, parum adhuc esset ad tanti beneficij compensationem.

Quintus, Adoptio.

162 Quintus est, *Adoptio diuina*, & consequenter ius vitæ æternæ. Hoc quoque beneficium tanti est, vt nec infinitis obsequiis compensari valeat. Quid enim sunt opera nostra omnia ad excellentiam filiorum Dei, & ad tantam gloriam quæ ipsis est reposita? *Non sunt condignæ passiones huius temporis* (inquit Apostolus) *ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* (Rom. 8.) Etiamsi mille annis laborandum esset pro Christo, millies mors oppetenda, & subeunda martyrij tormenta; quid hoc totum esset ad æternam illam & beatissimam vitam, & gloriam filiorum Dei? Quidquid enim temporale est & transitorium, instar nihili est ad æternitatem. Itaque

etiam

etiam hoc titulo omnia Deo debemus, & omnes vires ac functiones nostræ ipsius honori & cultui dicandæ. Accipit miles pensiunculam annuam post diuturnos militiæ labores à Principe, & infinitis gratiis actis, reliquum vitæ ipsius dedicat obsequio, numquam non de Principis sui dignitate & imperio amplificando cogitans, paratus quibusuis periculis se obijcere, vbi de ipsius honore agitur: & nos adoptati à summo Rege, & ad cælestem hæreditatem vocati, non erimus solliciti de honore ipsius tuendo & amplificando? non totos nos illi addicemus & deuouebimus? Hæc duo beneficia significari etiam solent nomine *iustificationis*, quia iustificatio vtrumque complectitur; absolutè tamen sunt distincta.

163 Sextus titulus est ratione *Incarnationis Verbi diuini*. Hoc immensum prorsus est, adeò vt licet infinitæ singulis suppeterent vitæ, omnes meritò traheret in sui famulatum: nam etiam infinitorum Angelorum & infinitorum hominum bona opera, seruitutes, cultus, honores, laudes, gratiarum actiones, huic vni beneficio paria esse nequeunt. Infinitè enim maioris momenti est Dei illa humiliatio, quàm totius creaturæ obsequium & bonum vniuersum. Itaque si tanta maiestas nostræ salutis causa ita se demisit, vt nostram naturam, nostras infirmitates & miserias assumeret; quidnam tandem erit vel tam humile & abiectum, ad quod honoris ipsius causa nos non inclinemus; vel tam arduum, quod non aggrediamur; vel tam asperum, quod non amplectamur? *Sextus, Incarnationis beneficium.*

164 Septimus titulus est ratione *laborum quos Verbum incarnatum pro salute nostra suscepit;* quibus mundum illustrauit, viam salutis docuit, & exempla omnium virtutum dedit. Obstrinxit nos Dominus laboribus & sudoribus suis, vt nos vicissim ipsius gloriæ nostros labores & sudores consecremus. Quid enim minus rependere possumus? Omnes omnium mortalium labores minimo Domini labore non sunt digni: nam omnis ipsius actio infiniti est pretij, immensi ponderis & æstimationis. Neque verò parui, aut pauci, aut breues fuere labores illius, quos in salutem nostram exantlauit; sed maximi, innumeri & assidui, præsertim triennio & trimestri postremo vitæ suæ, vt ex Euangelistis constat. Quis nunc inducat in animum vel conqueri, vel opinari se nimiùm pro honore Dei, pro salute proximorum laborare, cùm videat Dominum nostrum tam ingentes & assiduos labores cum tanta fatigatione corporis, tantisque incommodis, pro salute nostra subire? *Quid non suaue tibi*, inquit S. Bernardus, *Septimus, Labores Christi.* *Serm. De quadr. dobito.*

cum tibi collegeris omnes amaritudines Domini tui, & rememoraberis primùm quidem illarum infātilium necessitatum, deinde laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, tentationum in ieiunando, vigiliarum in orando, lacrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquẽdo: postremo periculorum in falsis fratribus, conuitiorũ, sputorum, colaphorũ, irrisionum, subsannationũ, exprobrationum, horumq; similium, quæ in salutẽ nostri generis triginta tribus annis operatus & passus est in medio terræ.

Octauus, Passio.

165 Octauus est ratione *Passionis & mortis Christi Domini.* Sanguinem pariter & vitam cum immenso cruciatu saluti tuæ profudit; quid magni præstiteris, si vicissim in ipsius honorem, sanguinem & vitam exhauseris? quid enim est vita nostra ad vitam ipsius? vita vermiculi ad vitam Dei, quæ tamen posita est pro vita vermiculi? Sicut nihil ad aliquid nullam habet comparationem, ita & vita nostra nullam habet ad vitam illius proportionem; cùm illâ dignior, istâ miserior esse non possit. *Cùm ergo*, inquit idem S. Bernardus, *ei donauero quidquid sum, quidquid possum, numquid istud sic est sicut stella ad solem, gutta ad fluuium, lapis ad montem, granum ad aceruum? Non habeo nisi minuta duo, imò minutissima, corpus & animam, vel potiùs vnum minutum, voluntatem meam, & non dabo illam ad voluntatem illius, qui tãtus tantillum tantis beneficiis præuenit, qui toto se totum me comparauit? alioquin si illam retinuero, qua fronte, quibus oculis, qua mente, qua consciẽtia vado ad viscera misericordiæ Dei nostri, & audeo illius Sanguinis non guttas, sed vndas à quinque partibus corporis in meum pretium detorquere?*

Bernardus De quadruplici debito.

Nonus, Eucharistia.

166 Nonus est ratione *Eucharistiæ.* Hoc beneficium simpliciter infiniti est pretij, & nos totos, nostraque omnia vicissim postulat antidoron. Si enim Deus se totum dedit nobis, non solùm in socium, in amicum, in magistrum, in exemplum, in redemptorem, in pretium & lytron, in hostiam & sacrificium; sed etiam in cibum & potum, in alimentum vitæ æternæ, vt sit in nobis, & nos in se transformet, suoque spiritu viuificet, & immortales ac beatos corpore & animo efficiat; cur non debeamus in vicem nos totos in eius famulatum expendere? aut quid excusationis poterimus obtendere, si aliò cogitationes & studia nostra conuerterimus? quid ampliùs potuit nobis conferre? quibus modis arctiùs nos sibi obstringere, aut amorem & obsequium nostrum vehementiùs sollicitare & exigere? Ipse tantæ maiestatis Dominus in salutem mei pusilli vermiculi tam multis, tam miris modis se impendit & expendit, & vt ita dixerim exhausit; & ego ipsius gloriæ, cultui, & obsequiis me

non impendam? Etiamsi infinitas haberem animas & vitas, omnes iam essent obnoxiæ, omnes iure naturæ illi addictæ.

167 Decimus est *Thesaurus meritorum Christi*, & infinitæ miserationes inde nobis impensæ. Quanti hic valeat ad salutem, optimè nouit diabolus, qui tanto studio tantisque viribus per suos ministros hæreticos nititur vascula illa, quibus ille nobis appplicatur, (Sacramenta dico) euertere. Ex hoc thesauro est omnis nostra satisfactio, omnis reconciliatio, iustificatio, adoptio, & omne ius gloriæ. Quoties à peccatis resurgimus, toties hic thesaurus nobis communicatur, vt per illum Deo pro iniuria satisfaciamus, & adoptionem amissam redimamus. Quantum est hoc beneficium, ex quo nobis tot & tanta beneficia? Omnis iustificatio est immensi pretij: quoties itaque iustificati sumus à peccato, tot accepimus immensa beneficia. Quòd si vel vni beneficio, quod immensum sit, pares esse non possumus, etiamsi omnium hominum & Angelorum bona opera rependeremus; quomodo tot eius miserationibus, quibus nos toties iustificauit (hoc est, toties à peccato, à morte æterna, & diaboli tyrannide eripuit, toties pro nobis diuinę iustitiæ debitum nostrum persoluit, toties spiritum adoptionis & ius regni æterni restituit) vllo modo respondere poterimus? Quis ista considerans, putabit se aliquid pro Deo fecisse, vel labores suos poterit magni pendere? *Quis*, inquit S. Bernardus Serm. De quadr. debito, *ampliùs grunniet, dicens: Nimiùm laboramus, nimiùm ieiunamus, nimiùm vigilamus; cùm nec millesimæ, imò nec minimæ parti debitorum suorum valeat respondere?* Parum est quod sumus, quod habemus, quod possumus, & hoc totum iam illi debitum ob creationis beneficium. Quid ei pro tot aliis immensis beneficiis rependemus? Nihil superest, nisi vt millies, imò infinities, nostra duo minuta replicemus, eadem semper offerentes, & infinitis nominibus nos illi debitores & seruituti eius addictos confitentes. His addi potest consideratio beneficiorum particularium, quæ in singulos priuatim collata, de quibus suprà Cap. 18.

Decimus, Thesaurus meritorum.

Bernardus suprà.

Ex his constat, quantis titulis & nominibus Deo simus obstricti, eique omnem debeamus seruitutem: ac proinde nisi ingrati & indigni eius misericordia esse volumus, nos totos eius honori & obsequio addicere & consecrare debere.

168 Quartum quod Deo rependere debemus, est *gratiarum actio, laus & benedictio.* Et quamuis hæc in obsequio & cultu, cui nos in tertio addiximus, contineri videantur; tamen quia in his spectatur

Quartum, Gratiarum actio.

peculiare officium gratitudini proprium, ideò aliquid de eis seorsim dicendum.

Laus. *Laus* est deprædicatio excellentiæ alterius, præsertim in factis. Propriè enim laudamur ex iis quæ subsunt nostræ libertati. Sic Deus passim in Scripturis laudatur ex operibus iustitiæ & misericordiæ, & ex opere creationis & gubernationis. hæc enim sunt libera & excellentissima opera. Interdum etiam extenditur ad excellentias naturales (quamuis hæ potiùs honore quàm laude sint dignæ iuxta Aristotelem) vt cùm quis laudatur ab ingenio, à nobilitate, à robore corporis, à pulchritudine. Sic Deus aliquando à magnitudine, ab omnipotentia, à sapientia, à sanctitate, à bonorum omnium plenitudine laudatur. Laus diuina carmine concepta vocatur *Hymnus*.

Psal 150. & 144. item 136. 143. 135.

Benedictio. *Benedictio* nihil est aliud quàm boni imprecatio: vt cùm quis voto & verbo alteri benè præcatur. Continet duos actus, alterum voluntatis, quo vult ei bonum; alterum intellectus, quo illud bonum, quantum potest, confert. Est enim locutio practica interna vel externa, qua & exprimit affectum, & facit quod optat, si subest eius potestati: si non subest, tunc est inefficax, non defectu affectus, sed potestatis. Nostra *benedictio* erga Deum est inefficax, non defectu voluntatis & amoris, sed vel potestatis, vel etiam quia totum illud bonum quod ei imprecamur, possidet: & tunc habet vim gratulationis. *Gratulatio* enim est expressio & significatio gaudij, quod quis haurit ex eo quòd amicus aliquod bonum sit consecutus, vel iam possideat. Quòd si bonum sit extrinsecum, & nondum obtentum, vt cùm cupimus vt omnes mortales illum cognoscant, timeant, ament, colent & laudent, tunc si vera est benedictio, debet esse efficax, quantum in nobis est, nimirum vt vi illius incitemur ad illud bonum pro virili nostra promouendum. Dei verò erga nos *benedictio* semper est efficax, & confert totum quod imprecatur: quia facultas suppetit ad omne quod vult, & verbum eius ad quiduis efficiendum sufficit. Sicut si Rex, in cuius manu sunt omnes opes & dignitates regni, dicat; Esto tu Comes, ille sit Dux, ille Gubernator talis loci, tu posside tot millia annua, eo ipso illi hæc bona consequentur.

Gratulatio.

Gratiarum actio. *Gratiarum actio* est professio beneficij accepti ad benefactorem directa in quamdam compensationem, Agere enim gratias, nihil est aliud quàm profiteri gratiam beneficij, (id est, te gratis absque tuo merito, ex dono & liberalitate benefactoris accipere;) idque vt

ipsi hanc laudem & veluti honorem pro accepto beneficio quasi rependas. Vnde etiam est genus quoddam honoris, quo te quodam modo benefactori humilias, & eius quamdam excellentiam profiteris. Quam ob causam etiam cum vsitata & communi honoris exhibitione fieri consueuit, verbi gratia, aperiendo caput, inclinando corpus, &c.

169 His explicatis, dico nos debere Domino Deo nostro gratiarum actionem infinitam; nempe infinito tempore in futurum, infinito affectu & significatione gratitudinis, & infinita cum animi demissione. Ratio est, quia beneficia eius & sempiterna sunt, & infinitæ æstimationis, tum in seipsis, tum ratione modi quo nobis sunt collata; & nos illis infinitè quodammodò indigni. Simili modo debemus illi infinitam laudem & benedictionem, infinitum amorem & obsequium, tum quia infinito amore, obsequio, benedictione & laude ob infinitam suam perfectionem in se dignissimus est; tum quia ipsius beneficia ex parte sua hanc infinitam compensationem postulāt, quamuis ex parte creaturæ ea præstari non possit. Infinitè itaque in omnibus absumus ab eo quod ipsi est debitum, seu ab eo quod ipse ex parte sua meretur. Vt tamen ex parte nostra præstemus quod possumus, animos nostros ad laudes diuinas crebrò excitemus, & cum Propheta dicamus: *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum.* & alibi: *Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in sæculum, & in sæculum sæculi. Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi*: & quæ sequuntur, vbi laudes diuinæ maiestatis, misericordiæ & benignitatis pulcherrimè exequitur. Rursus Psal. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo; in generationem & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo*, &c. & Psal. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*, &c. 170. Et quia admodum exiguum est quod per nos possumus, conemur supplere per amicos, & accersamus in societatem Angelicos spiritus, cælestia corpora, sublunaria omnia, & vniuersam creaturam animatam & inanimam, vt nobiscum & pro nobis Deo de infinita ipsius in nos misericordia gratias agat, eumq; laudet & benedicat. Sic Propheta Dauid multis locis miro affectu, & veluti diuino

Quāta gratiarum actio Deo debita.

Psal. 102.

Psal. 144.

amore ebrius, omnem naturam creatam, quæ in cælo & quæ in terra ad laudem Dei prouocat. vt Psal. 148. *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis: laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius: laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen*: & quæ sequuntur. Et socij Danielis in fornace Babylonica.

Dan. 3.

Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula. Benedicite Angeli Domini Domino, benedicite cæli Domino, &c.

Quomodo ratione carentia Deum laudent.

Laudant creaturæ ratione carentes Deum, tum quia sunt veluti voces quædam, potentiam, sapientiam & bonitatem Conditoris sonantes; tum quia naturam rationalem sua specie ad laudem & benedictionem excitant; denique per Prosopopœiam affectu nostro illis rationem & intelligentiam beneficiorum Dei vouente, dicuntur ad laudem prouocari. Sæpissimè autem Propheta Dauid excitat homines ad laudem Dei. Psalm. 32. *Exultate iusti in Domino, rectos decet collaudatio. Confitemini Domino in cithara*, &c. & Psal. 46. *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis*, & quæ sequuntur: vbi omnem creaturam ad gaudium & exultationem excitat ob aduentum Domini. Vide etiam Psal. 94. 95. 97. 104. 105. 106. 107. 110. 116. 117. 132. 133. 134. 135. 149. 150. Ex quibus discimus, quo affectu & quibus modis Deum laudare, & benedicere, & gratias agere debeamus.

Perutilis deuotio.

Circa quæ notandum est, non esse inutilem aut fœmineam deuotionem, si desideres vt vniuersa creatura tecum & pro te Deum laudet, gratias agat, benedicat; aut vt tu ipse tantum Deum ames & laudes, quantum simul omnes Beati in cælo; vel si optes tibi mille vitas, mille corpora, quæ in honorem Dei expendas, vt eius beneficiis aliquo modo respondeas. Sunt enim huiusmodi affectus, etsi inefficaces & rei impossibilis, summi meriti, & signa summi in Deum amoris ac gratitudinis; quia ex quadam redundantia amoris sequuntur, animo in huiusmodi vota præ affectus ardore exæstuante. Sicut enim summæ malitiæ esset tales affectus assumere in malum; ita maximæ charitatis & meriti est excitare in bonum. Quare valdè expedit iis qui pietati sunt dediti, vt in huiusmodi affectus & pia vota mentem exerceant: ex tali enim amoris excessu processere multa ex iis quæ ex Psalmis attulimus. Verùm ad hunc non peruenitur, nisi attenta diuinæ bonitatis & diuinorum beneficiorum consideratione. Hæc de Misericordia, eiusque operibus, & debito nostro erga illam sint dicta.

CAPVT XX.

De Patientia Dei, Mansuetudine, & Clementia.

172 SEQVITVR nunc vt aliquid de *Patientia*, *Mansuetudine* & *Clementia* Dei dicamus: hæ enim perfectiones vel in misericordia continentur, vel ei penitus sunt annexæ. Quòd enim Deus non statim vlciscatur iniurias, sed patienter ferat & expectet emendationem, est ex affectu misericordiæ. Vt autem meliùs explicentur, vtendum exemplis humanis. Agimus de *patientia*, non quæ in doloribus, sed quæ in perferendis iniuriis versatur. Sicut igitur inter homines Rex quispiam dicitur *patiens*, qui moderatè fert iniurias, & continet se ab vltione quam facilè posset inferre: ita Deus *patiens* dicitur, quia iniurias sibi ab hominibus irrogatas perfert vltione cohibita. Superat autem diuina patientia omnem humanam infinitis interuallis: nam & iniuriæ quæ ipsi inferuntur, infinitè sunt maiores quàm quæ hominibus; & ipse omnes eas distinctissimè videt, cùm in eius conspectu & præsentia fiant; & acerrimè sentit, & in promptu habet vindictam, & tamen se cohibet, perferens amaritudines & absynthium peccatorum nostrorum. In conspectu eius sunt ex vna parte immensa beneficia quæ in nos congessit, & stupenda facta quæ pro nobis gessit; ex altera parte simul videt ingratitudinem nostram, & omnes iniurias quæ per vniuersam terram in ipsum loco gratiarum actionis regeruntur, idololatriam, magiam, blasphemias, hæreses, perfidiam Iudaicam, Mahometicam, Religionis sacræ euersiones, doctrinæ salutaris peruersiones, sacrorum profanationes, mysteriorum irrisiones, seruorum suorum persecutiones: periuria, homicidia, adulteria, fœdas libidines, rapinas, furta, pauperum oppressiones, denique omnium suorum mandatorum & institutorum violationem & contemptum. Videt etiam Christianorum animos terrenis addictos, cælestium bonorum incurios, beneficiorum immemores, ingratos, elatos, rebelles mundo & carni mancipatos, diuinorum præceptorum negligentes, ad pœnitentiam difficiles, ad omne opus bonum ignauos, & plurimos ex illis, omnibus vitiis & sceleribus coopertos, ipsisque Ethnicis longè deteriores. Hæc omnia videt clarè, distinctè, & sapientiæ suæ libella trutinat iniuriarũ istarum pondus immensum; & quamuis doloris capax non sit, sentit tamen eas accerrimè, imò infinitè, & ad vindictam

Dei patientia infinita.

Simul in conspectu Dei sunt omnia beneficia quæ ipse in nos, & omnes iniuriæ quas nos in illum refundimus.

prouocatur. Cernit enim rei indignitatem, ſuamque maieſtatem, & infinitam beneficentiam à ſua creatura vilipendi, cohibet tamen iram & manum, etſi mille fulminibus & mille tartaris armatam. Neque ſolùm abſtinet à vindicta, ſed etiam continuat priſtina beneficia, vniuerſam naturam, cæleſtem & terrenam noſtris commodis ſeruire faciens, & ad pœnitentiam nos benignè expectans, & inſuper excitans, monendo per prædicatores externos, per inſpirationes internas, per Angelicum miniſterium, per creaturarum ſpeciem, per Scripturæ lectionem, oſtentatis præmiis, intentatis ſuppliciis, propoſitis exemplis, obiectis terroribus, immiſſis infirmitatibus, & inflictis variis huius vitæ flagellis, vt ad ipſum redeamus, & miſericordiæ ipſius fruamur bonis. Quid hac patientia admirabilius? Quis vmquam Regum iniurias ſibi irrogatas vel à ſubditis, vel ab hoſtibus, cùm vindicandi poteſtas ſuppeteret, ita patienter ſuſtinuit? Vix quemquam ab omni memoria antiquitatis reperias, qui poſt ſecundam vel tertiam condonationem, ad vindictam non prorumperet, non ampliùs ferens rei acerbitatem. Et quid, obſecro, ſunt iniuriæ in hominem ad iniurias Dei? nimirum cẽtum denarij, vel potiùs minutum vnum; ad decem millia talentorum, calculus ad montem, gutta ad Oceanum. quò enim maieſtas læſi eſt maior, eò iniuria atrocior: & talis eſt proportio inter iniurias, qualis inter eos qui iniuria ſunt affecti.

Patientia Chriſti.

174 His adde patientiam illam quam in ſuſcepta natura præſtitit, dum ſeruilem induit formam, & nouem menſes moratur in vtero, dum naſcitur in ſtabulo, dum circumciditur, dum quæſitus ad necem fugit in Ægyptum, dum latet vſque ad annum trigeſimum humili ſpecie, plebeio habitu, conuerſatione vulgati; nihil magni præ ſe ferens; dum baptizatur à ſeruo, dum ieiunat & tentatur ab hoſte, dum rudes aſſociat diſcipulos, dum recipit peccatores & cum eis manducat, dum vicos & caſtella obiens docet populos & ſanat infirmos, dum fatigatur, dum famem, ſitim, frigus, æſtum, imbres perpetitur; dum crebris iniuriis appetitur, dum conuitiis & contumeliis afficitur, dum diſcipulorum lauat pedes, dum capitur, conſtringitur, cæditur, irridetur, deſpuitur, flagellatur, coronatur ſpinis, perforatur clauis, affigitur cruci, ſociatur latronibus, & velut ſeductor, & diuinæ humanæque maieſtatis perduellis, morte turpiſſima & acerbiſſima afficitur: & in his omnibus non contendit, non reclamauit, non contradixit; ſed tamquam ouis

coram

coram tondente non aperuit os suum, & insuper etiam pro suis tortoribus Patrem rogauit: qui in hominis figura latens, nihil de impatientia hominis mutuatus est. Hinc vel maximè Pharisæi Dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. Hæc est suprema omnis patientiæ forma: hac nihil sublimius animo concipi potest. Quare velut perfectissimum exemplar, ad omnes huius vitæ molestias æquanimiter tolerandas, nobis semper ob oculos versari debet.

175 *Mansuetudo* parum differt à *patientia*, quæ in iniuriis cernitur. *Mansuetudo.* Sicut enim patientiæ est, in iniuriis cohibere vindictam; ita mansuetudinis, reprimere iram, quæ est vindictæ appetitio. Atqui in Deo parum vel nihil ira & vindicta differunt. vnde quidquid de patientia dictum est, etiam ad mansuetudinem pertinet. Itaque dicitur Deus *mansuetus*, quia iniuriis non facilè exasperatur in iram, non excandescit in furorem, sed pristinam animi dulcedinem & serenitatem retinens, fontes suæ benignitatis & beneficentiæ ob nostram ingratitudinem non obturat.

176 *Clementia* cernitur in ignoscendo, dum quis ex animi benignitate reo pœnas commeritas vel condonat, vel multùm imminuit. *Clementia.* Itaque est pars misericordiæ, vel potiùs ipsa misericordiæ virtus inadæquatè concepta, quatenus nimirum respicit miseriam, quæ ex pœnarum inflictu nascitur. Sicut igitur *misericordia* Dei est infinita, ita etiā *clementia*, quia malum quod ipsa relaxat, immensum est.

Opera clementiæ sunt, quotidianæ condonationes & castigationes, vt cùm vel æternas vel temporales pœnas peccatoribus remittit; cùm varios morbos, pestem, famem, bellum, damna fortunarum, orbitatem, aliasque calamitates & flagella immittit, vt à malo reuocet. Sunt enim hæ correptiones leues & momentaneæ tendentes ad emendationem, ne in sempiternam miseriam ruamus. Sicut cùm pater virga castigat charissimuum filium regni hæredem vt à malo absterreat, & dignum regno efficiat; non crudelis, sed verè clemens dicendus est: sic Medicus amaras potiones exhibet vt grauiores morbos vel depellat vel præcaueat. Magnæ clementiæ est, ingens malum commutare in exiguum, pœnam ignis in ictum virgæ vel mulctam vnius nummi. Commeriti sumus peccatis nostris æternam mortem; Deus misertus nostri commutat hanc pœnam in temporalem, loco illius inferens morbum, paupertatem, exilium, aut similem calamitatem; quæ nullam cum

æterna illa habet proportionem. Per hanc simul & clementer punit peccata præterita, vt illorum amaritudinem nonnihil gustemus; & incitat ad pœnitudinem, dum eius manum sentimus, & absterret à malo in futurum, dum timemus ne similia nobis obueniant. Est enim ista correptio & clemens mali præteriti vindicta, & præsentis medicina, & futuri præcautio 177. Quanta igitur in istis flagellis clementia! quanta benignitas & suauitas affectus diuini! Quid enim sunt omnes huius vitæ afflictiones ad ea quæ commeriti sumus? ad tot gehennas & incendia peccatis nostris debita? & tamen clementiâ Domini per illas leues & breues molestias, omnes inferorum pœnas & æternitatem illam redimimus, & curamur à peccatis, & ad gloriam cælestem præparamur. Vt enim ait Apostolus 2. Cor. 4. *momentaneum & leue tribulationis huius, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Ex quibus constat, quanta sit tribulationis vtilitas. vnde etiam passim in Scripturis tantopere commendatur. quæ breuitatis causa prætermitto, illud tantùm monens cum Salomone Prouerb. 3. *Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias; nec deficias, cùm ab eo corriperis. Quem enim diligit Dominus, corripit; & quasi pater in filio complacet sibi.* quasi dicat, affectu planè paterno id facit, vt illum ab æterno interitu vindicet, & dignum hæreditate cælesti reddat. Itaque cum gaudio & gratiarum actione disciplina Domini excipienda.

CAPVT XXI.

Recollectio precatoria de Misericordia.

Psalm. 88. 178 MISERICORDIAS *Domini in æternum cantabo.* miserationes eius magnas & stupendas, antiquas & nouas, quarum non est numerus. *Misericordia enim Domini plena est terra, & miserationes eius super omnia opera eius.* Tu, Domine Deus meus, primitus de nihili tenebris in lucem essentiæ, in speciem & naturam nos eduxisti; in naturam eximiam, inexterminabilem, vultus tui signaculo insignitam, & maximis ornamentis cumulatam; nimirum v notitiam aliquam & sensum tui ac bonorum tuorum habere possemus. Ornasti sensuum vigore, quo totum hunc mundum corporeum, & omnia quæ in illo continentur (in quibus potentiæ, sapientiæ, &

Psalm. 32.

pulchritudinis tuæ vestigia mirè elucent) possemus comprehendere & discernere. Ornasti mente & rationis iudicio ad notitiam veri, ad iudicium boni & mali, ad ascensum & anagogen ex sensibilibus ad intelligibilia: ornasti memoria ad recordationem præteritorum, ne semel percepta effluerent, ne nouo semper opus esset ad intelligendum labore: ornasti voluntate ad fugam mali & sequelam boni, ad fruitionem finis obtenti, & in primis vt tibi summo bono, & amore coniungamur, & fruitione inhæreamus. Omitto corporis ornamenta.

179 Hæc prima euectio, hæc prima misericordiæ tuæ beneficia, magna, inæstimabilia, sed rudimenta & initia maiorum. Non enim in his constitit effusissima benignitas tua, sed vlteriùs progressa est ad perficiendum opus suum, & ad omne imperfectum nostrum exterminandum. Adiecit itaque euectionem secundam, ad secundum gradum priore multò eminentiorem nos efferens; nimirum ex statu naturæ in statum gratiæ & filiorum Dei, qui omni statu naturæ, quãtumuis perfecto & sublimi, est longè sublimior, vt qui nulli substantiæ creatæ naturalis, aut naturali dignitati debitus esse possit. Nulla enim creatura per naturam suam potest esse Filius Dei, heres regni, possessor Spiritus sancti. Hoc nobis secundæ misericordiæ tuæ influxu collatum, hoc in gradu secretorum tuorũ facti participes, & conscij arcanorum à sæculo reconditorum; & supernaturali fide, spe ac charitate tibi cohærentes, omnibus rebus creatis facti sumus superiores. Sicut enim in rebus humanis summa quædam dignitas est esse filium Regis, & hic ipse titulus etiam hominem infimæ sortis facit omnibus venerandum & suspiciendum, omnesque illum beatum prædicant; ita esse filium Dei, & heredem regni cælestis in toto vniuerso est status summæ dignitatis, facitque hominem etiam Angelicis spiritibus venerandum, qui nisi ad similem dignitatem euecti essent, meritò possent illi tantum honoris fastigium inuidere. Hanc ob causam vnus iustus, *Vnus timens Deum, melior est*, & pluris apud Deum æstimatur, *quàm mille* (id est innumerabiles) *impij*. A quocumque abfuerit hæc filialis dignitas, in nihilum computabitur, etiamsi omnibus naturæ ornamentis sit cumulatus. Eccl.16.

180 Sed neque hîc misericordiæ tuæ largitas se continuit, verùm ad tertium eumque altissimum statum euexit; nimirum à statu gratiæ & filiationis inchoatæ, ad statum gloriæ & filiationis completæ.

Dona enim gloriæ infinitè ſunt excellentiora quàm dona gratiæ, quibus in hac vita filiis tuis frui conceditur. Ibi enim eſt clara viſio, hîc fides & obſcuritas; ibi poſſeſſio ſummi boni, hîc ſpes & deſiderium; ibi fruitio, hîc expectatio; ibi ſecuritas, hîc anxietas; ibi triumphus, hîc pugna. Quamuis enim nunc ſimus filij Dei, & ius regni habeamus, nondum tamen illud poſſidemus, nõdum de eo ſumus ſecuri, & poſſum⁹ excidere; nondum noſtræ mortalitatis miſeriis liberati, nondũ ignorantiæ & tenebræ noſtræ depulſæ, nondum pronitas ad malum inflexibili rectitudinis regula firmiter caſtigata. Lõgè igitur excellentior & ſublimior eſt ille gloriæ ſtatus, quàm ſtatus gratiæ præſentis vitæ, ſi bona vtriuſque ſpectentur. Hæc fuit tertia & præſtantiſſima naturæ noſtræ ſubuectio, hic ſupremus bonorũ gradus, in quo omnis miſeria & imperfectio depellitur. Ad hunc miſericordiæ tuæ immenſa benignitas nos deſtinauit, vt in eo mortalitas noſtra abſorbeatur, omnis miſeria euaneſcat, omnis inopia & defectus euacuetur, omnis dolor & omnes lacrymæ abſtergantur, & in conſortio bonorum & diuitiarum tuarum in conſummata gloria & gaudio conſtituamur. Huc cæli & terræ fabricatio, huc totius creaturæ conditio, huc omnium tuorum operum molitio ſpectat: omnia enim *propter electos*, propter gloriam filiorum tuorum, nimirum vt quàm plurimos ad gloriam & conſortium regni tui adduceres.

181 Verùm cùm obtento ſecundo gradu ad hunc tertium nobis eſſet nitendum, omnibuſque præſidiis eſſemus inſtructi, vt cum ſumma facilitate & iucunditate poſſemus ad illum conſcendere; heu! noſtrâ vecordiâ (parentis inquam noſtri, in cuius arbitrio omnia noſtra erant conſtituta) ordini directionique miſericordiæ tuæ nos ſubtraximus, & à te auerſi in exitium ſempiternum præcipitauimus. Et ſanè longè optabilius fuiſſet nos in noſtrum antiquum nihilum recidere, quàm æternis incendiis, quæ nullo modo iam euadere poteramus, addici. Nihil ſupererat opis, nihil ſubſidij ab vlla natura creata; quia à nulla iuſtitiæ tuæ condigna ſatisfactio pro crimine noſtro poterat repræſentari. Actum prorſus videbatur de genere noſtro, nec vlla ſpes ſalutis in poſterum ſupereſſe, cùm ecce tu, Deus meus, miſericordia mea, noſtram perditionem miſeratus, rurſum ſuccurriſti, ſed admirando planè & inaudito conſilio, omnibuſque ſæculis obſtupeſcendo; nimirum, vt Filius tuus tibi conſubſtantialis & coæternus noſtram naturam aſſumeret, & homo paſſibilis ſimilis nobis effectus, diuinæ iuſtitiæ noſtro

nomine suis cruciatibus suaque morte satisfaceret.
182 Nostram igitur ille naturam apprehendens, & arctissimè in vnitatem personæ sibi adstringens, nascitur ex virgine, prodit in mundi huius tenebras, nostræ mortalitatis excepturus miserias, famem & sitim, frigus & æstum, nuditatem & pauperiem, labores & fatigationes, probra & contumelias, persecutiones & insectationes, mœrores & dolores, acerbitates & cruciatus, crucem denique & mortem. Nascitur in stabulo vt pauper & peregrinus, pannis inuoluitur & fasciatur vt infans, vagit vt mortalis, circumciditur vt Legi subiectus, fugit vt inualidus, latet vt imbecillis; vitam agit vt obscurus, parentibus obedit vt subditus, conuersatur vt homo vulgaris, tempus manifestationis suæ expectans: quo appetente, baptizatur à seruo quasi peccator, ieiunat in deserto, tentatur à diabolo, rudes sibi adoptat discipulos, sensimque eos erudit ad perfectionem; obit totam cum eis regionem, salutis viam docens populos, sanans infirmos, consolans afflictos, oppressos à diabolo liberans, peccatores iustificans, ignorantiæ tenebras discutiens, mundum illuminans, miraculis coruscans, & Diuinitatis suæ veluti stricturas quasdam mortalibus ostentans, ad vitæ emendationem & salutis curam omnes excitans.
183 Tandem post cælestem doctrinam impensam, post tot miracula & virtutum exempla, expleturus opus redemptionis nostræ, se totum nobis in pretium expendit, & vitam cum sanguine nostræ saluti profudit, morte ignominiosissima pariter & acerbissima suscepta. O quàm indebita miseratio, quàm gratuita & probata dilectio, quàm inopinata dignatio, quam stupenda dulcedo, Regem gloriæ pro vilissimis mancipiis, iisque suis inimicis, assumere formam serui, tot suscipere labores & dolores, ipsam denique crucem sustinere ac mortem! Quis vmquam parens simile quid fecit pro liberando filio, aut filius pro parente, aut amicus pro amico, quale fecit Deus pro homine, Creator pro creatura, suprema maiestas pro vermiculo?
184 Sed neque hìc stetit illius misericordia: omnes enim suas actiones & passiones pro nobis susceptas, omniaque merita per totam vitam patrata in vnum collegit, & ex illis thesaurum nobis perpetuæ reconciliationis construxit, quem Sacramentis inclusum nobis instar legati opulentissimi reliquit. Mirabilem planè thesaurum, diuitias infinitas, quibus tam facilè & mors sempiterna redimitur, & re-

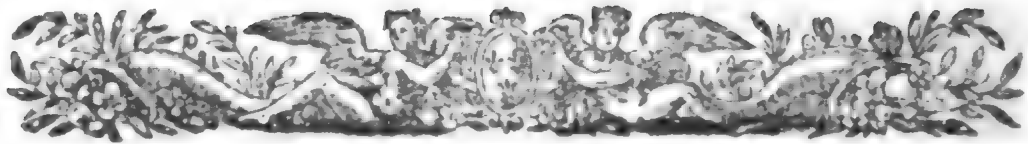
gnum cæleste, æterna gloria, & possessio Diuinitatis comparatur. Denique vt infinito in nos amori suo nihil reliqui faceret, Carnem & Sanguinem, quæ pro nobis impenderat in lytrum seu pretium redemptionis, nobis reliquit & in Sacrificium, quo iustitiam ipsius nobis propitiemus; & in alimentum, quo in vitam æternam reficiamur.

185 Vicisti, Domine, misericordiâ tuâ omnia exempla, vicisti omnia ingenia, & omnem expectationem creaturarum omnium. Quis ista considerans, non vicissim amet te? quis non sit paratus se totum in tuum obsequium & honorem addicere ac impendere, qui tam multis modis teipsum totum in nostram salutem impendisti & superimpendisti? Quid enim sunt obsequia nostra ad beneficia tua, ad actiones & passiones tuas, & vita nostra ad vitam tuam? gutta ad mare, calculus ad montem, puluisculus ad globum terræ, imò adhuc longè minus; quia finiti ad infinitum nulla proportio. Quid ergo rependimus tibi, cùm vitam nostram & omnia nostra tibi consecramus, præsertim cùm tot aliis nominibus & titulis hæc tibi sint obnoxia & debita? Debet quispiam decem millia talentorum Principi ex furto, & alia decem millia ex damno dato, & alia ex mutuo, & tantumdem ex emptione, habet tantùm minuta duo: an Princeps ille putabit duobus minutis sibi pro tot debitis tam ingentibus satisfactum? minimè gentium. 186 Sed hæc est bonitas & misericordia tua. Et si tanta & tot nominibus tibi debeamus? tamen si duo nostra minuta, animam scilicet & corpus, obsequio tuo tradimus, acquiescis, & satis tibi factum putas, maiora non exigens; & tamen ea ipsa in re non tibi prosumus, sed nobis cõsulimus. Seruire enim tibi, regnare est; & omnibus relictis tibi soli vacare, soli inhærere, summum bonum nostrum.

187 Væ mortalium cæcitati, quæ hæc non considerat! Illumina tenebras meas, lux mea, vt magnitudinem misericordiæ tuæ, & multitudinem miserationum tuarum cognoscam, & cognitam æstimem, & suis appretiem momentis, quantum fas in tenebris huius vitæ, eaq; mihi semper ob oculos versentur, vt anima mea tãta benignitate, tãtisque beneficiis prouocata, vicissim inflammetur in amorẽ tui, seque totam tibi deuoueat & consecret. Seruiat tibi omnis vita mea, intẽta sit in gloriam tuam omnis cogitatio, omnis fortitudo, omne studium, omnis actio mea. Exhauriantur in tuum obsequiũ omnes vires animi ac corporis mei, vt aliquid saltem tuo rependam amori, nec

omnino ingratus coram te inueniar. 188. *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius: qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas: qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus; qui replet in bonis desiderium tuum,* quando *renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Psalm 102.
Benedicite pariter mecum Domino omnes Angeli & Archangeli, omnes Principatus & Potestates, omnes Virtutes & Dominationes, omnes Throni; Cherubim quoque atque Seraphim: benedicite, laudate & superexaltate illum in sæcula, quia fecit nobiscum misericordiam suam. *Laudent illum cæli, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt laudent & superexaltent in sæcula.* Illi honor, illi benedictio, illi gratiarum actio ab omni creatura, in omni loco dominationis eius, in omnes generationes sæculi sæculorum Amen.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER XIII.

DE IVSTITIA ET IRA DEI.

CAPVT PRIMVM.

De varia Iustitiæ acceptione, & quadruplici debito.

Iustitia duo inuoluit, debitum & æqualitatem.

1 DIXIMVS de *Misericordia* eiusque operibus & beneficiis; sequitur vt dicamus de *Iustitia & seueritate Dei*, eiusque effectis in rebus creatis. Nomen *iustitia* duo inuoluit, *debitum* & *æqualitatem*: in eo enim ratio iustitiæ consistere videtur, quòd præstet ad æqualitatem id quod debet, & suo opere totum debitum exhauriat. Vnde vbi vel non est debitum vllum, vel nulla æqualitas aut proportionis ratio (vt cùm quis ex liberalitate & omnino gratis aliquid alteri confert, vel supra infráve meritum & ius illius) ibi ratio iustitiæ locum non habet. Cùm autem variis modis possit aliquid esse *debitum*, fit vt varia quoque sit *iustitiæ* ratio: ex parte autem æqualitatis non variatur; quia omnis iustitia ad perfectam æqualitatem inclinat, quantum quidem assequi potest. quòd si non assequitur, id non ex ratione ipsius virtutis, sed ex defectu facultatis subiecti prouenit.

Varia iustitiæ acceptio.

Quadruplex debitum.

2 Potest autem aliquid dici *debitum* quatuor modis. Primò, Ratione naturalis congruentiæ & connexionis cum altero. quo modo dici-

dicitur *debitum* singulis rebus, quod est necessarium ad naturalē earum perfectionem, verbi gratia, certa quantitas, figura, temperamentum, instrumenta, cooperatio, vires, prout cuiusque natura postulat. Huic debito respondet iustitia quædam generalis, quæ nihil est aliud quàm affectus tribuendi cuique rei, quod ei ad perfectionem naturæ est debitum seu necessarium. Et hæc iustitiæ ratio est perfectissimè in Deo respectu omnium creaturarum; quia in eo est voluntas conferendi singulis quod eis secundùm naturam congruit, idque ad exactam æqualitatem: & hoc etiam modo S. Dionysius lib. De diuinis nominibus cap. 8. *iustitiam* Deo tribuit. Satis tamen impropriè hic voluntatis affectus eiusque executio *iustitia* vocatur; quia etsi illæ perfectiones dicantur debitæ creaturis, Deus tamen non est illis debitor (sicut nec figulus vasi luteo debitor est, vel pictor imagini) sed solùm est debitor sibi ipsi, seu suæ sapientiæ, vt iuxta huius præscriptum, & prout tantum artificem decet, operetur; vt pulchrè docet S. Thomas 1. p. q. 21. a. 1. qua ratione dicimus pictorem, qui imaginem quam cœpit, imperfectam relinquit, lineamentis vel coloribus congruentibus omissis, iniuriam facere non operi, sed arti suæ & nomini. Dicuntur itaque illæ perfectiones debitæ, quia necessariæ ad rerum complementum, & perfectum statum. Hinc enim sequitur, opificem debere illas conferre, si velit res à se conditas esse completas secundùm naturæ conditionem, & sapientiæ suæ præscriptum. Sed hoc nihil est aliud quàm debere sibi ipsi, suo decreto & sapientiæ.

Primò, Quia congruit naturæ, eique debetur vt sit perfecta in suo ordine. Iustitia generalis. Ista iustitiæ ratio est perfectissimè in Deo.

3 Secundò dicitur aliquid *debitum* ratione obligationis legis; quo modo in natura rationali debita est conformitas tum affectus, tum operis cum lege æterna. Itaque secundo modo *iustitia* vocatur voluntas quæ hanc conformitatem vult & procurat, & per eam legi satisfacit. Vnde huius iustitiæ opus est omnis actus virtutis, quatenus est conformis legi. Hoc modo *iustitia* passim accipitur in S. Scriptura; & ab ea homines dicuntur iusti, quia conformes affectu legi æternæ, & præstant opere quod illi legi debent. Vtrùm autem *iustitia* sic accepta distinguatur in nobis à charitate & obedientia, & à virtutum collectione, dubitari potest: nam in ista tria rectè hoc nomen competit. Virtutum enim collectio reddit hominem eiusque affectus & actiones legi conformes, similiter obedientia & charitas; sed ex diuerso motiuo: nam charitas excellentiori modo id præstat, nimirum, quia id Deo gratum est; obedientia, quia id debitum præcepto Superioris: cęteræ virtutes ob pro-

Secundò, Ratione obligationis legis. Conformitas affectus & operis cum lege est debita in natura rationali.

An sit distincta à charitate, obedientia, & virtutum collectione.

priam honestatem, quæ pro diuersitate materiæ diuersa se offert. Ex triplici itaque motiuo potest hæc conformitas operum cum diuina lege procedere, charitatis, obedientiæ, & virtutum particularium. His addi potest motiuum quartum, nempe, quia debitum legi, non vt lex connotat obligationem impositam à Superiore, sed vt dicit regulam rectè operandi, & dictamen rectæ rationis; voluntas enim & omnes actiones ab ipsa dependentes, debent rectæ rationis iudicio & sententiæ conformari. Illi itaque affectus, quo hæc conformitas in omnibus motibus & actibus liberis appetitur & procuratur, quædam iustitia est; quę tamen ab affectu generali honesti non videtur distingui.

Iustitia hæc est perfectissimè in Deo.

4 Etiam iuxta hunc secundum modum *iustitia* perfectissimè est in Deo: nam voluntas diuina ab intrinseco & ex sua essentia est perfectissimè & completissimè conformis legi æternæ, ac proinde iusta ac recta; imò est ipsa iustitia & rectitudo per se subsistens, omnis iustitiæ ac rectitudinis regula. Etsi enim voluntas diuina nostro modo concipiendi dirigatur à lege æterna, non tamen id ita accipiendum, quasi per se sit indifferens & informis, sicut omnis voluntas creata per se informis est, iustitiæ & iniustitiæ capax: sed id fit propter essentialem ordinem istarum potentiarum & actuum earum, ratione cuius voluntas essentialiter supponit intellectum, & actus voluntatis actum intellectus: quia non potest concipi voluntas exire in actum, nisi proposito per intellectum obiecto, in quod tendat. Vnde necesse est idē concipi in Deo, quatenus istæ potentiæ inter se, & actus earum inter se ratione distinguuntur. Itaque lex æterna dicitur dirigere voluntatem, quatenus vel proponit rectitudinem in quam voluntas feratur: vel est ipsa rectitudo obiectiua mente concepta & voluntati ostensa, quod ego verius existimo: quia lex non est actus intellectus, sed obiectum & regula quædam practica intellectu concepta, & voluntati proposita, vt patet in omnibus legibus & regulis humanis. Vnde cùm lex dicitur esse *dictamen rationis rectæ*, per *dictamen* non est intelligēdus actus intellectus, vel iudicium rationis, sed obiectum seu regula practica ratione concepta, iudicata ac probata. sed de hoc alibi plura.

Simili modo dicimus Prudentiam dirigere cæteras virtutes, cùm tamen ipsæ per se rectæ sint, nec possint in vllum actum prauum exire. Porrò sicut voluntas creata, cùm non sit recta nec conformis legi æternæ aut rationi rectæ per essentiam suam, efficitur recta in actu primo per habitum virtutis superadditum, & in actu secundo

per operationem illius habitus, dum illo vtitur: ita voluntas diuina considerata vt in actu primo, per essentiam suam est recta & adæquatè conformis legi æternæ in actu primo tamquam suprema & vniuersalis virtus per se subsistens; & considerata in actu secundo, per eamdem suam essentiam est recta & conformis legi æternæ in actu secundo, qui nihil est aliud quàm complacentia & amor rectitudinis lege æterna contentæ, & per intellectum propositæ. Actus enim primus & secundus hîc non distinguuntur ex parte rei distinctione actuali, sed solùm virtute. Nam est vna eademque simplicissima rectitudo formalis duplicem vim habens, nimirum actus primi, quatenus præstat in Deo (semotis imperfectionibus) quod habitus virtutum in voluntate creata; actus secundi, vt præstat in ipso id quod virtutum operatio in creatis. Simili modo intellectus diuinus per se consideratus vt in actu primo, est ipsa sapientia in actu primo: ac proinde incapax omnis erroris & omnis ignorantiæ, quia ipsa sapientia non potest esse errori vel ignorationi obnoxia. Ratione verò actus sui est sapientia in actu secundo, omne verum & intelligibile penetrans, comprehendens & ambiens. Hic tamen actus secundus non distinguitur in Deo ab actu primo, nisi ratione & virtuali discrimine. Omnis itaque iustitia huiusmodi, & rectitudo siue obiectiua, siue formalis, est in essentia diuina tamquam in fundamento & prima radice omnis veri & boni, omnis legis ac regulæ, & virtutis omnis; in intellectu obiectiuè tamquam in proponente, & consequenter tamquam in regula & mensura quatenus mediante ipsius actu regula rectitudinis concipitur & proponitur: in voluntate formaliter vt virtus & iustitia vniuersalis, tum in actu primo, tum in actu secundo. Commendatur hæc iustitia Dei in S. Scriptura omnibus illis locis, quibus laudatur eius sanctitas & rectitudo: quia re verà nihil est aliud quàm sanctitas omnem virtutem & bonitatem moralem formaliter & eminenter complectens.

Tertiò dicitur aliquid *debitum* ratione promissionis factæ alicui, præsertim sub conditione alicuius operis, qua promissione ius aliquod tribuitur non tamen perfectæ iustitiæ. Sic sæpè Dominus promittit aliquid seruo, quod tamen si non præstet, non potest accusari propriè iniustitiæ, sed solùm inconstantiæ & leuitatis in promissis rescindendis, quodque fidem promissorum non seruet. Similes promissiones innumeræ interueniunt in conuictu humano. Sic parentes multa promittunt liberis, vt mores eorum forment, & *Ratione promissionis.*

domini seruis, & artifices mechanici iis qui aliquod opus ab eis fieri postulant. Huic debito respondet virtus quædam, quæ dicitur *fidelitas*, cuius munus est præstare quod promiseris, eo nomine quia promisisti, etiamsi alteri nullum ius perfectum sit acquisitum. Decet enim virum prudentem, constantem, & rationem sui honoris habentem, implere quod promisit, & dicta sua verificare. hæc virtus passim in Scripturis vocatur *iustitia* & *veritas*, estque in Deo perfectissimè: quia omnia quæ promisit, exactissimè præstat. nulla est in eo inconstantia, nulla leuitas, nulla obliuio, nulla pœnitentia promissorum, si nos conditionem promissioni adnexam præstiterimus. Hinc in Scripturis tantopere Dei veritas & iustitia commendatur.

Iustitia quæ dicitur veritas, in Deo perfectissimè.

Psal. 39. 44. 56. 84. 88. 110. &c.

6 Quartò dicitur aliquid *debitum* alteri ratione iuris perfecti, cui nisi satisfiat, censetur fieri iniuria. Hoc magis propriè & strictiùs deberi dicitur, quia in altero existit ius perfectum, quod non est in potestate & arbitrio alterius, qui debitor dicitur. Nascitur autem hoc debitum ex duplici capite. Primò, Ex rei alienæ acceptione, vt fit in contractibus, damnis & iniuriis illatis. Quid enim interest, rem alterius tibi vsurpes an vastes? Vnde qui rem alienam destruit, vel famam honorémve lædit, non minùs est debitor, quàm qui rem aufert & sibi seruat. Secundò, Ex officio distribuendi certa quadam proportione bona communia. Hinc duplex oritur iustitiæ forma huic duplici debito respondens: quarum altera dicitur commutatiua, & satisfacit debito priori; altera distributiua, quæ satisfacit posteriori. Iustitia commutatiua considerat quid & quantum debeatur alteri ratione rei acceptæ, aut damni vel læsionis irrogatæ, & hoc totum iubet refundi, vt inter datum & acceptum, inter læsionem & compensationem fiat æqualitas. Distributiua considerat proportionem quam singulæ partes communitatis habent ad bona vel onera communia, & iuxta hanc proportionem singulis distribuit. vt eadem sit proportio inter ea quę distribuuntur, quę est inter conditiones eorum, quibus fit distributio. Onera enim distribuenda iuxta proportionem facultatum, officia & beneficia iuxta proportionem aptitudinis, subsidia, iuxta proportionem inopiæ. Itaque illa constituit æqualitatem rei ad rem, hęc constituit æqualitatem proportionis ad proportionem. Vtrùm autem violatio iustitię distributiuæ per se obliget ad restitutionem, alibi dictum est, neque ad hunc locum pertinet.

Ratione iuris perfecti.

CAPVT II.

Vtrùm Iustitia respiciens Ius perfectum sit propriè in Deo.

An hoc genus iustitiæ sit in Deo.

Prima sententia affirmat

7 HIS positis, quæritur, Vtrùm hoc genus iustitiæ propriè sit in Deo. Quidam affirmant. Primò, Quia pactum sub conditione operis inducit obligationem iustitiæ præstito opere: atqui inter Deum & hominem intercedit pactum sub conditione operis. promittit enim illi vitam æternam, si seruet mandata: Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* ergo opere perfecto obligatur lege iustitiæ ad vitam æternam conferendam. Secundò, Deus in S. Scriptura comparatur conductori, homo operario conducto, vita æterna mercedi & denario diurno. imò ipsa vita æterna vocatur *merces bonorum operum*. quę omnia indicant debitum lege iustitię. Tertiò, Rursus vita æterna vocatur *corona iustitiæ*, & *brauium*, & vita præsens *stadium*, & bona opera *cursus in stadio*: atqui brauium & corona debetur lege iustitiæ ei qui cursu vicerit. Quartò, Christus ex rigore iustitiæ meruit sibi gloriam corporis, & omnem honorem quem post resurrectionem accepit, & generi humano remissionem peccatorum (si tamen Christo per Baptismum inserantur) ergo in Deo est obligatio iustitiæ respectu Christi, ac proinde est capax huius obligationis & strictæ iustitiæ.

Matth. 20.
Matth. 5.
Luc. 6.
1. Cor 3.
2. Tim. 4.
1. Cor. 9.
Philip. 2.

Secunda sententia negat.

8 Alij verò negant: quia obligatio strictæ iustitiæ imperfectionem quamdam supponit vel inuoluit in eo qui obligari dicitur, quæ in Deo non reperitur, nimirum aliquid esse extra eius dominium & plenam potestatem. Verùm non puto hîc esse discrepantiam quæ ad rem pertineat, sed solùm de nominis vsurpatione. Itaque vtendum distinctione. Si enim nomen *Iustitia* accipiatur strictè; vt ab Aristotele eiusque sectatoribus solet accipi, vt significat virtutem quæ supponit obligationem ad alterum, qui perfectè alter est, hoc est, qui est sui iuris, ita vt non sit veluti pars aut possessio eius qui dicitur obligari; sic non est propriè iustitia in Deo. Ratio est, quia in Deo non potest esse obligatio ad aliquem qui sit sui iuris, seu quæ orta sit ex iure quod is qui suus est, suique mancipij, in ipsum habeat. cuius vlterior ratio est; quia omne ius quod creaturæ potest competere in aliquem, est in dominio Dei, & quidem magis

Iustitia strictè accepta apud Aristotelem.

In Deo non potest esse stricta obligatio ad alterum: ac proinde nec in iustitia strictè accepta apud Aristotelem.

perfectè quàm in dominio creaturæ; ac proinde ratione huius iuris non potest Deus censeri strictè obligatus creaturæ tamquam alteri, sed potius est obligatus sibi, suæque ordinationi & promissioni, quàm vlli alteri, vt S. Thomas generatim affirmat 1. p. q. 21. a. 1. ad 3. & 1. 2. q. 114. a. 1. Deinde non solùm omne ius creaturæ est in dominio Dei, sed etiam ipsa creatura secundùm se totam, idque non contractu aliquo vel accessoria seruitute, sed naturaliter & essentialiter; ita vt nec ipse Deus possit eam sui iuris facere, vel extra suum dominium collocare. Vnde sequitur, Deum de illa & omni eius iure posse statuere pro suo arbitrio tamquam de re sua absque vera in illam iniuria: ac proinde in ipso non esse obligationem strictę iustitiæ; & consequenter nec iustitiam strictam, quæ huiusmodi obligationem supponit. Confirmari id potest ex Aristotele lib. 5. Ethic. cap. 6. vbi docet non esse obligationem iustitiæ patris ad paruulum filium, & domini ad seruum; eò quòd non sint omnino distincti. Nam filius est veluti pars quædam patris, & seruus est instrumentum & res domini: nemini autem in seipsum est ius iustitiæ, aut ratio iniuriæ. *Ius*, inquit, *vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idem atque hæc, sed tamen simile. Neque enim cuiquam in sua iniustitiæ locus esse potest absolutè: atqui possessio seu mancipium, & liberi vsque eò dum parui sunt, nec à patre seiuncti, partis instar sunt. seipsum autem nemo cupit lædere. non est igitur cuique in seipsum iniustitiæ locus.* Vnde sequitur, multò minùs esse obligationem iustitiæ inter Deum & creaturam: quia hæc cum vniuersis bonis & iuribus suis plenissimè & essentiali subiectione est in dominio Dei. Secundò, Quando is qui promittit aliquid sub conditione operis, non id facit commodi sui causa, sed solùm ob commodum operantis, vt eum ad præstandum debitum officium, vel ad aliud bonum adducat, non obligatur lege iustitiæ; non enim intendit tam arctè se obstringere, sed solùm lege veritatis & constantiæ: sicut cùm parens filio, vt eum ad studia literarum adducat, promittit pulchram vestem; vel dominus mancipio, si feritatem exuerit, pecuniam: atqui Deus non exigit à nobis bona opera in commodum suum, sed solùm in commodum nostrum, vt nos per illa reddamus idoneos in quos ipse suam beneficentiam effundat largiendo regnum. ergo non intendit se nexu iustitiæ nobis obstringere.

Aristoteles.

9 Dices: Deus in bonis operibus spectat gloriam suam, & hac ratione exigit illa in suum bonum. Sed etsi ea in honorem Dei ce-

Cur Deus à nobis exigat bona opera.

dant,& Deus à nobis honorari velit, ratio tamen proxima & propria cur ea velit à nobis fieri, non est vt ipse inde aliquid honoris captet; sed partim quia naturæ lege sunt ipsi debita, partim vt nos per ea idonei reddamur, quibus ipse sui ipsius suorumque bonorum cõsortium impertiat. Hæc enim prima fuit intentio illius exuberantissimæ bonitatis, nempe Diuinitatis & beatitudinis suæ nos efficere participes. Ad hunc finem illam ex nihilo condidit, & omnibus ornamentis ac præsidiis congruis instruxit. Vt autem conuenienti modo id fieret, oportuit vt ipsa quoque creatura se ad tantum bonum disponeret, & illo se dignam pro suo modulo præstaret. Ob hanc causam exigũtur opera bona, non vt per ea Deus honorem acquirat, pro quo veluti in compensationem nobis rependat regnum: ipse enim bonorum nostrorum non eget, pleni sunt cæli & terra gloria eius; & omnis creatura sua specie illum laudat & honorat, cùm ipsamet sit clarum potentiæ, sapientiæ, bonitatis, prouidentiæ ipsius testimonium. parua admodum est, quę per opera nostra fit accessio. Exigit quidem à nobis obedientiam ac honorem, sed sicut pater à filiis, in bonum nostrum, & quia iure naturę hęc debita. Ea enim est naturalis conditio naturę nostrę, vt sine his perfecta aut bona esse nequeat; & his contraria cederent in damnum naturę, & Dei iniuriam. Nec obstat quòd *omnia propter semetipsum operatus sit Dominus;* quia omnia tandem ad gloriã ipsius tamquam ad vltimum finem necessariò referuntur. Sed de hoc plura infrà, cùm de vltimo fine tractabitur. Cùm igitur Deus opera bona exigat solùm in commodum nostrum, & quia iure naturæ debita, & perfectioni naturę necessaria; qua fronte nos poterimus pro eis mercedem exigere tamquam lege iustitię nobis debitam, quasi aliquid indebitũ in gratiam Dei fecerimus, quod tantum bonum stricto iure mereatur?

10 Tertiò, Obligatio iustitię commutatiuę non habet locum, vbi debitor nihil accipit à creditore nisi suum. Qui enim pro re sua aliquid promittit, videtur gratis promittere, cùm non intendat aliquid non suum acquirere, sed solùm suam liberalitatem declarare. Atqui Deus nihil à nobis potest accipere nisi quod ipsius est, & quidem multò magis ipsius quàm nostrum, cùm omnia opera bona sint ipsius dona, & omnem suam æstimationem ab ipsius gratia contrahant; quomodo ergo possumus illum vinculo iustitię nobis obstringere? Nec refert, quòd promissione gratuita possim alteri fieri debitor lege iustitię: quia id verum est respectu eius qui

Deus à nobis nihil potest accipere nisi quod ipsius est.

mihi pleno iure non subest, & cùm intendo me tam arctè obstringere. Verùm non præsumitur talis obligatio, quando promissio fit pro re aliàs debita. Vide S. Thomam 1.2.q.114.a.1.

Quartò, Si esset obligatio iustitiæ, veram nobis iniuriam faceret, redigendo nos in nihilum: & si nos ad sui visionem non admitteret, sed extra se quamdam beatitudinem naturali statui Angelorum similem tribueret, possemus de iniuria conqueri; & si esset tribunal, litem intendere, & per sententiam iudicis compellere. Quæ non videntur consentanea summo iuri & dominio quod in creaturam habet.

11 Quintò denique, Si quis rectè consideret, non est propriè pactum vel contractus reciprocus inter Deum & hominem, sicut inter conductorem & operarium; sed Deus apud se constituit benè operantibus dare consortium regni, malè operantes addicere pœnis inferorum, & hanc suam ordinationem nobis reuelauit, vt nobis consulamus. Hęc ordinatio nobis reuelata & acceptata, vocatur pactum & conuentio, cùm tamen eius vis non pendeat ab acceptatione nostra, sicut fit in veris pactis. Simile est cùm Princeps generalem facit legem, qua statuit, vt in viros bonos officia & honores Reipublicæ conferantur, in improbos supplicia: quæ lex non est propriè pactum siue contractus, quamuis ob quamdam similitudinem ita rectè vocari possit, quando consideratur vt singulis applicata & acceptata. quod maximè locum habet in S. Scriptura, quæ talem generalem ordinationem hominibus manifestatam idiotismo Hebræo vocat *pactum, fœdus, testamentum*, &c. præsertim post acceptationem. Sicut enim in pactis duorum voluntates conueniunt in vnum, vt vterque præstet quod sibi vicissim promittunt; ita & hîc. Deus enim sua ordinatione promittit regnum, si homo seruet mandata; & vicissim homo acceptando cultum Dei, proponit & promittit (absque tamen intentione inducendi sibi nouum vinculum) seruare mandata, vt regnum promereatur. Vnde si peccet, dicitur violare fœdus quod spopondit, & pactum quod Deus ipsi proposuit, & ipse acceptauit. Hæc tamen omnia solùm indicant similitudinem & affinitatem cum veris pactis, nec sufficiunt ad inducendum vinculum strictæ iustitiæ: alioquin homo lege iustitiæ commutatiuæ teneretur seruare mandata, & omnia eius peccata essent contra iustitiam commutatiuam, sicut ea quæ contra vera pacta committuntur. Ex his satis manifestè liquet, in Deo non esse obligationem strictæ iustitiæ erga homines; ac proinde

nde neque iustitiam illam, quæ talem obligationem supponit, & erfectum ius alterius respicit. quod non solùm de commutatiua, ed etiam distributiua intellige: hæc enim non minùs distinctionem stricti iuris rationem inter debentem & cui debetur requirit, quàm lla, vt quidam volunt: vel si hoc non placet, satis est quòd per hanc onorum communium fiat distributio: Deus autem non communia ed sua distribuit.

2 Ex quibus intelligi etiam potest, inter Christum & Diuinitatem on intercessisse strictæ iustitiæ rationem, cùm nec talis obligatio seu lebitum stricti iuris interuenerit. Si enim Christus consideretur vt omo, sic totus erat in dominio Dei, & Deus de omni ipsius iure poerat disponere: si vt Deus, nemini ad seipsum est obligatio iustitiæ. Deinde ius quod Christus habet erga Deum, competit ei ratione hunanitatis: per hanc enim solam & distinguitur à Diuinitate, & meriti atio ei conuenit, & potuit cum Diuinitate pacisci; ac proinde ius era illam acquirere. At quidquid ei competit ratione humanitatis, est dominio Diuinitatis, sicut & ipsa humanitas: ergo non potest inucere obligationem iustitiæ. Prætereà, inter Christum & Diuiniitem non interuenit proprij nominis pactum, alioquin Christus lee iustitiæ Patri obstrictus fuisset subire mortem: at non ex iustitiæ, d obedientiæ debito mortem subiit, iuxta illud Apostoli ad Phil. 2. *umiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem*. Vnde & Doinus sæpè insinuat, se mandato Patris pro hominibus mortem opetere, &c. Denique æstimatio operum Christi maxima ex parte erat Diuinitate.

Diuinitas n. n est obstricta Christo obligatione stricta iustitia.

Ioan 10 18. item c. 12. 49. c. 14 31.

Rectè tamen Christus dicitur satisfecisse secundùm iustitiæ rigo:m; quia obtulit pretium secundùm iustitiæ rigorem sufficiens, imò ccedens, quod Diuinitas acceptauit. Sicut qui pro captiuo offert rincipi lytrum, quod longè pluris sit quàm debitum captiui, dicitur lum redimere secundùm iustitiæ rigorem, quamuis Princeps non neatur acceptare, aut possit illud pretium alia aliqua ratione exige:, & sibi vindicare. Nam in huiusmodi locutionibus magis æqualis rerum quàm obligatio personarum consideratur.

Christus secundùm iustitia rigore satisfecit pro nobis, & nos redemit.

Si verò hoc nomen *iustitia* sumatur paulò latiùs, vt passim accitur in Scriptura (quæ acceptio etiam & satis propria est, & vulgò sitata) sic ponenda est iustitia in Deo, & quidem perfectissimè. ulgò enim *iustitia* dicitur, cùm operi congrua merces integrè dditur, siue eis qui reddit sit obstrictus nexu iustitiæ, siue solius

Iustitia latiore ratione vt nihil imperfectionis includit, est in Deo.

fidelitatis: & siue is cui redditur, sit sui iuris, siue in potestate reddentis. non enim in vsu istius nominis vulgò tam spectatur vis obligationis, quàm æqualitas & congruentia rerum quam iustitia efficit. Sic Deus dicitur *iustus index*, quia mercedem statutam integrè soluit tum in bonis, tum in malis. Sic Apostolus ad Hebræos 6. ait: *Non enim iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis.* insinuans fore *iniustum*, si non remuneraret. Loquitur autem de operibus bonis, non per peccatum mortificatis, & rursus per pœnitentiam viuificatis, vt quidam volunt (nulla enim vel vmbra esset iniuriæ, etsi horum obliuisceretur) sed de iis, quæ numquam fuere mortificata, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 16. Hæc enim tenetur remunerare ratione suæ promissionis: sicut dominus si seruo promisit mercedem aliquam pro opere aliàs debito, tenetur illam soluere, non obligatione strictæ iustitiæ, sed promissionis & fidelitatis. Verùm cùm duplex sit promissio; alia merè gratuita, alia remuneratoria, nimirum quæ fit sub conditione operis; illa obligatio, quæ ex promissione remuneratoria præstito opere nascitur, maior est, & obligationi strictæ iustitiæ similior, quàm illa quæ oritur ex promissione merè liberali, nullum opus requirente. Vnde ius illud quod iusti per bona opera habent ad regnum, est maius, quàm id quod ex merè liberali promissione nascitur: & consequenter, obligatio quæ est in Deo ad remunerandum, maior est quàm obligatio omnino gratuitæ promissionis, minor tamen quàm strictæ iustitiæ, sed medio quodam modo se habet. Hinc fit vt in Deo sit quædam iustitiæ ratio medio modo se habens inter strictam iustitiam & fidelitatem gratuitæ promissionis, qua reddit cuique quod operibus cuiusque ex ipsius promissione est debitum. Talis enim iustitia nullam imperfectionem includit, cùm non supponat vllam obligationem strictam ad alterum, qui sit sui iuris, & continet omnem perfectionem, quæ in iustitia stricta reperitur. Nam omnis perfectio iustitię in eo sita est, quòd cuique integrè tribuat id quod ei aliquo modo debitum est. Non enim perfectio iustitiæ pendet ex perfectione debiti vel obligationis cui satisfit; sed ex perfectione æqualitatis quam inducit, dum omnibus quidquid aliqua ratione debitum est, etsi minima, ad exactam æqualitatem tribuit. Confirmatur ex Dionysio De diuinis nominibus cap. 8. vbi sic ait: *Iustitia Dei celebratur, vt omnibus ea quæ meritis cuiusque conueniunt, distribuens, &*

2 Tim. 4.

congruentem mensuram, & pulchritudinem, & ordinem, & dispositionem, omnesque distributiones & classes iuxta eam quæ verè est iustissimam definitionem cuique determinans, & omnibus propriæ cuiusque operationis auctor existens. Cuncta enim diuina iustitia ordinat, & suis terminis circũscribit, & omnia ab omnibus mera & impermixta custodiens, omnibus rebus, quæ cuique pro sua dignitate congruunt, largitur. Quibus verbis generalem illam iustitiæ rationem ad omnia creata se extendentem, & cuique congruentia exactissimè & cumulatissimè tribuentem describit, quæ omnem iustitiæ modum ac formam complectitur. Quatenus enim constituit æqualitatem inter præmium & meritum, tribuẽs cuique præmium meritis ipsius cõgruens, eatenus habet formam iustitiæ commutatiuæ: vt verò constituit æqualitatem inter proportionem præmiorum & proportionem meritorum, efficiendo vt ea sit proportio inter præmia, quæ est inter merita (hoc enim ad pulchritudinem illius regni pertinet, estque etiam per se à Deo intentum) habet formam iustitiæ distributiuæ. Eamdem formam seruat, si spectetur quatenus singulis naturis rerum distribuit ornamenta & qualitates prout cuique congruit. Denique quatenus condignis pœnis vindicat peccata, est iustitia vindex. Conueniũt autem hę tres formę, quòd per eas tribuantur singulis ea quæ cuique pro suo modo sunt congrua & debita. Hac itaq; ratione hæ tres formæ sunt in Deo perfectissimæ. Verùm quia potissimùm hîc agitur de iustitia vindice, quo modo ea Deo conueniat, paulò fusius explicandum.

CAPVT III.

Vtrùm in Deo sit propriè Iustitia vindex.

DISTINXIMVS suprà quadruplex debitum, & cuique propriam iustitiæ rationem aptauimus, & quo modo in Deo reperiatur ostendimus. Quatuor illis debiti acceptionibus seu rationibus potest addi quinta, qua aliquid dicitur *debitum in pœnis*. 14. Pœna enim dicitur debita crimini, hoc est criminoso, non quòd ipse ad eam ius aliquod habeat, sicut cùm alicui dicitur deberi præmium: sed quia illi congruit, estque necessaria vt rectus ordo per eum violatus instauretur. Vnde etiam debita est Reipublicæ, cuius ille criminosus est pars, & cuius legem violauit. Huic debito respondet virtus quædam quæ *iustitia vindex* seu *vindicatrix* dicitur, & residet

Debitum in pœnis.

Iustitia vindex.

in eo qui Rempublicam gubernat. Lex enim est bonum publicum, quod peccato violatur. Vnde vindicta, quæ est castigatio peccati, & violati boni publici quædam instauratio, ad eum solùm pertinet, cui boni publici cura commissa.

Distinguitur à iustitia commutatiua.

Dices, hanc virtutem non videri distingui à iustitia commutatiua, quia gubernator Reipub. lege iustitiæ commutatiuæ tenetur sontes plectere. Deinde in vindicta spectatur æqualitas rei ad rem; nimirum pœnæ ad culpam, & sicut per culpam læditur Respub. ita per pœnam fit ei compensatio quædam & restitutio, vel satisfactio. Respondeo, in eo similem esse iustitiæ commutatiuæ, quòd constituat æqualitatẽ inter rem & rem, & compenset quodammodò læsionem irrogatam. Discrepat tamen, quia non supponit strictam obligationem ad hanc compensationem faciendam, sicut fit in iustitia commutatiua. Nec obstat quòd Iudex & Gubernator teneatur lege iustitiæ pœnam infligere: quia hæc obligatio est ex peculiari contractu vel quasi contractu cum Republica. Duplex enim obligatio potest in Iudice considerari: prior erga reum, ad eum puniendum; altera erga Rempub. cui est obstrictus per officium vel pactum, vt ei ius administret sontes plectendo. Illa est iustitiæ vindicatiuæ, hæc iustitiæ commutatiuæ: sed vno actu vtrique satisfacit: hoc ipso enim quo sontem secundũ legem iustitiæ vindicatiuæ punit, obligationi qua tenetur Reipub. satisfacit. Itaque iste actus est elicitus proximè à iustitia vindicatiua, imperatus à iustitia commutatiua, vel etiam legali. Est enim veluti debitum quoddam quod soluit Reipublicæ, & quo consulit bono communi, in cuius executione dirigitur lege iustitiæ vindicatiuę; cùm hoc sit opus huic iustitiæ proprium, & proximè ad eam pertinens.

Hunc affectũ in Magistratu esse virtutem.

Quòd autem hic affectus sit virtus in eo qui publica potestate fungitur, perspicuum est: est enim bona pars iustitiæ, à qua Iudices iusti dicuntur, & ratione cuius magna laude sunt digni: nam instaurare ordinem iustitiæ violatum, est per se bonum & honestum, & magnum Reipub. ornamentum: denique sine vindicta scelerum bonum Reipub. maximum (quod est legum obseruatio) constare nequit.

Esse in Deo iustitiam vindicatricem.

15 Porrò hanc virtutem propriè esse in Deo, ex eo colligitur, quòd nullam imperfectionem in suo conceptu inuoluat aut supponat, sicut iustitia commutatiua, aut distributiua strictè accepta: non enim requirit strictam obligationem in vindicante cui satisfaciat, vt patet in Repub. libera, & in Principe supremo, qui potest pœ-

nam condonare. Quòd si aliquando talis obligatio reperiatur (vt in Iudicibus inferioribus, & Gubernatoribus) hæc prouenit ex peculiari contractu vel obligatione erga Rempub. vel eos quibus ius dicere tenentur; estque planè extrinseca huic virtuti. neque in Deo locum habere potest, cùm ipse officium (vt ita dixerim) gubernandi mundi non à mundo, sed à se habeat. Itaque neque reo, neque mundo obstrictus est nexu iustitiæ ad peccata plectenda, sed solùm sibi ipsi; quia decet valdè ipsius iustitiam & sanctitatem, & quia ita statuit ad suam gloriam, & bonum vniuersi. Neque verum est quod quidam dicunt, ad vindictam requiri doloris acerbitatem, aut damnum illatū, quod inflictione pœnæ emendetur, & veluti sarciatur; quia sufficit publicā legem & maiestatem legislatoris esse violatam; etiamsi inde nullum aliud incommodum sit secutum. hoc enim per se satis magnum malum est, vt pœna compensari debeat.

Ratio vindicta non postulat vt vindex dolorem aut dānum senserit.

16 Quòd etiam in Deo hæc virtus excellentissima sit, ex multis intelligi potest. Primò, quia prouidentia diuina & mundi gubernatio constat operibus misericordiæ & iustitiæ vindicatiuæ: quidquid enim Deus facit circa creaturas, vel est opus misericordiæ & benignitatis erga hominem, vel iustitiæ peccatorum vindicis. & hoc modo intelligi potest illud Psalm. 34. *Omnes viæ Domini misericordia & veritas.* Itaque iustitia vindex occupat dimidiam, vt ita dixerim, prouidentię & gubernationis diuinæ partem.

Esse virtutē excelentissimam in Deo.

Deinde, ipsa est causa omnium ferè bonorum operum quæ fiunt in mundo, & salutis electorum. Si enim non esset vindicta peccatorum, pauci admodum præstarent se dignos cælo, pauci virtutem colerent, sed propè omnes in cœno vitiorum volutarentur. Perinde enim est vindictam non esse, & prouidentiam vel Numen non esse. at hoc inducere in animum, est fons infinitorum malorum, vt Psalm. 13. insinuatur: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus,* non est peccatorum vindex. quid hinc secutum? *Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Sicut sublata iustitia vindicatiua è Republica, omnia essent plena latrociniis & sceleribus contra iustitiam ciuilem; (vt meritò dixerit Aristoteles, solem è mundo tollere, qui iustitiam tolleret) ita sublata vindicta diuina, omnia essent plena sceleribus, saltem occultis, aduersus omne genus virtutum: longè enim ampliùs minis & suppliciis terrentur homines à flagitiis, & ad officium virtutis incitantur, quàm beneficiis & promissis alli-

Est causa bonorum pænè omnium & salutis humanæ.

ciantur. Plerique etiam eorum qui nunc virtutem colunt, rebus illius vitæ contenti essent, nec multum promissione futurorum mouerentur, nisi metu maioris mali, vindictæ inquam diuinæ, vrgerentur. *Initium sapientiæ timor Domini*, inquit Scriptura, hoc est, caput & summa totius sapientiæ est, nosse diuinam iustitiam, eiusque timorem semper præ oculis habere: quantumuis enim in virtute quis profecerit, sæpè tamen eget hoc stimulo; tum vt ad bonum se excitet, tum ne ad malum in tentatione declinet. Itaque sapientissimè facit, qui hunc timorem numquam deponit. Præstat autem hoc bonum ipsa iustitia vindicatiua, non per modum principij elicientis, sed per modum obiecti terrentis & monentis, vt malum, quod ipsa intentat, euadamus.

Psal. 110.

17 Tertiò, duo alia bona hæc iustitia efficit, idque velut principium directè eliciens, ob quæ eminentissima virtus censeri meritò debeat: alterum est, iniuriæ diuinæ compensatio; alterum, violati ordinis in vniuerso instauratio. Duo enim mala peccato perpetrantur; alterū, iniuria Dei, dum peccator ipsum contemnit, & se illi quodam modo præfert, sibi plus sumens, & Deo detrahens: alterum, perturbatio recti ordinis, dum se diuinæ subiectioni subtrahit, & publicæ rectitudinis statum peruertit. Maximum malum est contemptus & iniuria in Deum, quo nullum maius animo concipi potest: ingens quoque malum est recti ordinis perturbatio in suprema natura creata, nimirum rationali. Sicut si elementa mutatis suis sedibus permiscerentur, vel se supra cælos efferrent, ingens esset perturbatio, & grande malum mundi, at maior est & horribilior perturbatio, cùm natura rationalis, quæ præstantissima est, (ob quam totus iste mundus est conditus, vt eius seruiat obsequiis) se sui Conditoris subducit gubernationi, suo arbitrio viuere volens, se illi opponens, & quodammodò præponens. Vtrumq; malum emendatur per iustitiam vindicatricē. Dū enim peccatori debita pœna infligitur, iniuria Deo irrogata quodammodò compensatur: nam qui contra voluntatem suam aliquid ab altero est passus, satisfactionem quamdam accipit, dum videt illū vicissim contra suam voluntatem pati: & qui ab altero contemptus est, illius pœna & depressione honoratur. Præterea, dum pœna infligitur, violatus ordo instauratur. Nam qui se diuinæ gubernationi subtraxerat, suo arbitrio agere volens; iterùm eidem subiicitur, dum pati cogitur arbitrio Dei. 18. Sicut igitur inordinatio illa quam peccatum inducit partim contra Deum, partim contra rectam

Compensat iniuriā Deo illatam, & instaurat ordinem.

partium vniuersi dispositionem, est maximum malum & maxima in mundo desormitas: ita iusta vindicta, qua vtraque ista in ordinatio quodammodò tollitur vel emendatur, est maximum quoddam bonum & summa pulchritudo in vniuersi istius amplissima Republica. Quid enim pulchrius & rectissimo ordini iustitiæ congruentius, quàm vt qui Deo iniuriam agendo irrogauit, is patiendo (cùm aliter non possit) ei satisfaciat; & qui se contra Deum extulit, à Deo infra se deprimatur; & qui voluntati & affectui nimiùm indulsit, ea quæ voluntati & affectui sunt aduersa sustinere cogatur; & qui subduxit se gubernationi misericordiæ, incitat in seueritatem iustitiæ? Accedit, cùm omnis inordinatio, quæ est in elementis & vniuersa natura corporea, orta sit ex peccato, (si enim peccatum non fuisset, singulari prouidentia tota natura rerum fuisset cohibita ne homini esset noxia aut molesta;) correcta inordinatione peccati per iustam vindictam, omnem quoque perturbationem, quæ occasione peccati in reliquis erat, sublatum iri, eaque omnia suum congruentissimum ordinem & statum consecutura. Ex quibus perspicuum est, iustitiam vindicatricem, quæ in iusta vindicta tantum bonum spectat, & directè præstat ac perficit, esse præstantissimam in Deo virtutem. Hinc crebrò in S. Scriptura sicut Dei misericordia, ita etiam iustitia ac seueritas nobis proponitur & commendatur, & variis modis describitur, vt eam benè apprehendamus, eaque perterriti à peccatis auocemur, Psalm. 75. *Vouete, & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera. Terribili, & ei qui aufert spiritum Principum, terribili apud omnes Reges terræ.* & Psalm. 96. *Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Illuxerunt fulgura eius orbi terræ; vidit & commota est terra. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Annuntiauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius*, &c. Matth. 12. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.* Denique sæpissimè ingeminatur nobis in Scriptura, *redditurum Dominum vnicuique secundùm opera ipsius.* Omitto loca plurima, quibus seueritas Dei & magnitudo vindictæ describitur, vt Isaiæ vltimo, Ioel. 2. Sophon. 1. Malach. 4. Matthæi 24. Apocalypsis 6. &c.

Pulchritudo operis iustitiæ vindicis.

Verùm quia vtilissima est diuinæ iustitiæ consideratio, (cùm per hanc maximè à peccatis absterreamur, & ad bonorum operum

ſtudium ac tolerantiam malorum huius vitæ præſtandam impellamur,) tria nobis hîc potiſſimùm tractanda ſunt. Primum, De præcipuis diuinæ iuſtitiæ operibus. Secundum, De multitudine & magnitudine pœnarum, quas diuina iuſtitia peccatoribus infliget. Tertium, De grauitate peccati, ob quam tantas pœnas meretur.

CAPVT IV.

De primo diuinæ Iuſtitiæ opere.

SICVT magnitudo diuinæ miſericordiæ ex operibus cognoſcenda eſt, ita etiam magnitudo ſeueritatis & iuſtitiæ vindicis. Cauſa enim inuiſibilis & abdita in Deo, non poteſt à nobis meliùs quàm ex effectis & operibus cognoſci, nec virtus quàm ex ſuis functionibus. Porrò opera diuinæ iuſtitiæ in particulari ſunt innumera, poſſunt tamen ad decem generalia reuocari.

Strages Angelorum.

Primum ſit ſtrages Angelica, cùm tot Angelorum myriades ob vnum peccatum cælo deiecit, & diuina hæreditate ſpoliatos in tartarum deturbauit, æternis ſuppliciis cruciandos. Vbi conſidera, Deum nullam rationem habuiſſe nec multitudinis eorum innumeræ; nec pulchritudinis eximiæ, qua cæteris omnibus creatis antecellebant; nec excellentiæ naturæ, quæ Diuinitatis erat imago ſimillima; nec magnitudinis ingenij, quo omnes rerum naturas penetrabant & cõprehendebant; nec totius illius boni quod ex ſalute eorũ proueniſſet; non viſionis beatæ, qua ipſe ſemper in mentibus eorum reſplenduiſſet; non amoris, quo illum ſuper omnia amaſſent, ac omne bonum illi vouiſſent, & æternùm fuiſſent gratulati; non laudis & hymnorum, non gratiarum actionis, quibus in omnem æternitatẽ illum celebraſſent; non ſuę glorię quam ipſe ex tot beatis ſpiritibus in ſempiternum erat percepturus. Pari modo non curauit mala, quæ ex eorum damnatione ſciebat obuentura, nimirum æternas in Diuinitatem blaſphemias & contumelias, pertinacem gloriæ diuinæ oppugnationem, humani generis lapſum, & totius mundi peruerſionem, quam ipſi furore tanti ſupplicij perciti, erant inuecturi. Hæc omnia nihili fecit, tanta bona contentus perdere, & tantis malis locum dare, vt eorum peccatũ vindicaret 21. Poterat omnia iſta mala præcauere, & omnia ſupradicta bona ſaluare, ſi vel vnius horulæ ſpatium ad pœnitentiam illis conceſſiſſet. Nemo enim ex illis fuiſſet, quem non ſtatim pœnituiſſet

tuisset facti, omnes subitò minùs consideratum affectum fuissent detestati. quanto putas cum dolore? quàm acri & incensa contra seipsos ira? quanta humilitate petiissent veniam, & suam in Deum accusassent ingratitudinem? quanto ad ipsum feruore animi fuissent conuersi? Sed tam vehemens & velox ira Dei fuit, vt ne momentum quidem illis concesserit; sed in ipso flagranti delicto, nihil tale suspicantes, sententia damnationis veluti fulmine ictos, cælo præcipitauit, & æternis inferorum pœnis sine vlla spe remissionis addixit. O incomprehensibilem diuinæ iustitiæ seueritatem! ô sententiam terribilem & intolerabilem! ô infelices spiritus! quid vobis in mentem venit ita salutem vestram prodigere? quid magnæ illi luci, qua prediti eratis, obstitit, quò minùs attenderetis ad damna tanta & tormenta peccantibus impendentia? nimirum intenti nimiùm pulchritudini vestræ à Deo recèns acceptæ, & illius cæco amore capti, in superbiam elati estis, bonisque vestris, tamquam à vobis ea haberetis, flagitiosè intumuistis, obliti Conditoris vestri. Quis ista perpendens non exhorrescat, & cum timore ac tremore saluti suæ non inuigilet? Si enim *qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem; quantò magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum à tinea* peccati, quæ ex concupiscentia nascitur, *consumentur*, & æterni ignis fient pabulum, nisi misericordia Dei adiuti, omni studio peccatis restiterint? Si angelis suis, Regni sui Principibus, semel dumtaxat peccantibus non pepercit, *sed inferni rudentibus detractos in tartarū tradidit cruciandos*; quid fiet hominibus vilissimis & ingratissimis, post infinita beneficia tot peccata perpetrātibus nisi seria & celeri pœnitētia, vitęque correctione irā impēdētē auerterint?

Colligitur ex Damasceno lib. 2. De fide c. 3. Scotō in 2. d. 7. & aliis, qui ex electione negant in spiritibus nasci immutabilē adhæsionem

Iob 4.

2. Petri 2.

CAPVT V.

De secundo opere Iustitiæ diuinæ.

22 SECVNDVM opus iustitiæ vindicis fuit punitio peccati Adami, quæ etiam admodum terribilis fuit, & multiplex. Nam Primò, ipse cum tota sua posteritate spoliatus fuit gratia diuina, ac iure regni cælestis, immortalitate, Paradiso, & tota felicitate illius status. Ecce quantis bonis & huius vitæ & futuræ, quàm innumerabiles homines ob vnius delictum spoliantur? Si ob crimen perduellionis Princeps virum nobilem, & omnem eius posteritatem priua-

Punitio peccati Adami.

Primò, Priuat omnibus bonis illius status.

ret suo fauore, & nobilitate, & omnibus dignitatibus, honoribus, officiis, & opibus illi collatis, mitteretque in exilium miserabile, egestate & multis calamitatibus conficiendos, omnesque indignos omni sua gratia in posterum censeri vellet; grauis admodum pœna videretur. At tantò est maior pœna peccati Adami, quantò meliora sunt bona quibus priuat, & peiora mala quibus obiicit, & plures numero quos perstringit; quantoque peius est ad cælestia & æterna, quàm ad temporalia & terrena indignum ac inhabilem esse. Ex hoc tamen exemplo æquitas huius pœnæ vtcumque intelligi potest.

Secundò, Euertit ordinem prioris prouidentiæ.

23 Secundò, Euertit totum illum prouidentiæ ordinem & gubernãdi rationem, quam ex se constituerat, & mundo præparauerat: longè enim alia quàm sit modò, fuisset rerum gubernatio, si peccatum non extitisset. Omnia sic administrata fuissent, vt homini nihil officeret, nihil molestiam aut mœrorem adferret, nihil ad peccandum sollicitaret, sed omnia illi & oblectationem & obsequium præbuissent, & ad salutem fuissent auxilio. Non illum frigus afflixisset aut æstus, non fames aut sitis, non paupertas & nuditas, non morbus & infirmitas, non senectus & mortis necessitas, non passionum turbidi motus, non carnis aduersus spiritum rebellio, non ignorantia & mẽtis stupor, non propensio ad malum, & languor ad bonum, non mille huius vitæ sollicitudines & dolores; non fuissent illi creaturæ in laqueum & muscipulam, in ruinam & damnationem. Omnia hæc incõmoda per suauissimam illam prouidentiæ rationẽ, quam Deus tunc præparauerat, impedirentur. Sed propter peccatum Deus hanc prouidentiam sustulit, & res suis motibus ferri, & in hominem vndique interiùs & exteriùs sæuire permisit, nulla ratione malorũ habita quæ inde homini erant obuentura. Quare isto prouidentiæ repagulo subducto, omnia illa mala, tamquam agmine facto, in genus humanũ vnà cum mortalitate irruerunt. Sicut si Princeps, qui singulari cura regnum in pace & omni felicitate conseruabat, ob scelus Præfecti curam illam deponeret, tutamen regni auferret, & frænum, quo continebantur hostes omnes qui regno nocituri erant, laxaret, permittens illud incendiis, cędibus, & intestinis cladibus concidere, & ad extremam deuolui miseriam. Indicat hoc Scriptura Sapientiæ 1. docens omnia à Deo condita esse salutaria, nec nocitura fuisse homini, nisi peccato suo id commeruisset.

Tertiò, Permittit tyrannidi diaboli.

Tertiò, Permisit Deus ob hoc peccatum totum ferè genus humanum tyrannidi diaboli. Anteà nihil ille in mundo habebat iu-

ris, nemini poterat nocere, nec vmquam potuisset, si innocentia perstitisset, nec homines illum, vt modò faciunt, metuissent, sed instar canis vel serpentis contempsissent & abegissent. Sed postquam primi parentes nostri à Deo recesserunt, & diaboli suggestioni potiùs quàm diuino mandato morem gesserunt, magna ei potestas permissa est, qua sensim totam pænè posteritatem in suam seruitutē pertraxit. Vnde factum vt toto ferè orbe per aliquot annorum millia, tamquā princeps mundi, & Deus huius sæculi habitus sit & cultus, & etiam num multis locis colatur. Iustum enim est, vt à quo quis victus est, eius seruituti subiici sinatur; nec meliorem sortem tandem consequatur, quàm is cui se subiecit. Ingens sanè hoc erat pœna, tam immani tyrannide premi, qua & in omne genus vitiorum pro ipsius arbitrio impellebantur, & in eandem simul trahebantur cum ipso dānationem. Magnum esset supplicium, si Princeps ob vnius culpam regnum permitteret vastari à latronibus, eorumque seruituti subiici: sed adhuc maius & acerbius, si simul statueret, vt illi qui latroni seruissent simul cum latrone paribus tormentis consumerentur. Simile cogita in Deo, qui ita mundum diaboli permisit tyrannidi, vt eos qui ipsi morem gerunt, vnà cum ipso æternis incendiis addici velit.

Ioan. 14. 30. & c. 16. 11. 2. Cor. 4. 4.

25 Quartò, Permisit infinitam hominum multitudinem ruere in æternum exitium. Etsi enim esset præscius tanti mali secuturi, si iustitiam originalem & prouidentiam illam primam subtraheret; nihilominùs non curauit, quasi in vindicando illo peccato tantam cladem parui fecerit. Sicut cùm Princeps alicuius potentis inobedientiam vindicaturus, nihil de pœna vult remittere, etiamsi videat inde totius regni secuturam vastitatem, & maximam partem internecione delendam.

Quartò, Permittit maximam partem ruere in exitium.

Ex his vtcumque intelligi potest, quanta & quàm inæstimabilis fuerit iustitiæ diuinæ seueritas in primorum parentum peccato vindicando.

CAPVT VI.

De tertio opere diuinæ Iustitiæ.

26 TERTIVM opus fuit cataclysmus generalis, quo totus mundus (exceptis octo hominibus) deletus, & omnes hominū labores opesque euersæ. Magna videtur vindicta, cùm ciuitas aliqua

Tertium, Cataclysmus.

opulenta funditus euertitur ædibus incensis, & omnibus qui eam incolebant internecione deletis. At ibi non aliqua ciuitas aut regnum, sed totus terrarum orbis cum omnibus suis incolis, opibus & ornamentis deletur. Erant homines illius æui omnibus naturæ dotibus ornatissimi, procera statura, optimè formato corpore, ingenti robore, summa audacia, rei bellicæ peritissimi, temperamento firmissimo, vitam & ætatem florentem in multa sæcula producentes: erat etiam

Multitudo hominum illius ætatis.

eorum maxima & innumerabilis multitudo, totumque pænè orbem occupabant; adeò vt valdè credibile sit tunc longè plures homines extitisse, quàm hoc nostro sæculo extent. Cùm enim diuissimè viuerent, & corpore essent firmissimo, omnesque propagationi essent intenti, & multi plures acciperent vxores, fiebat vt intra trecentos vel quadringentos annos in multas diffunderentur myriades, & singuli magna possent implere regna, nouis assiduè subnascentibus & veteribus non denascentibus, sed simul ad septingentos, octingentos, vel nongentos annos perseuerantibus. Itaque plurimi ex maioribus videbant maximas prouincias à sua stirpe occupatas, & ducentas vel trecentas hominum myriades ex se procreatas. Si enim ex vno

Exodi 12.

Iacob intra trecentos annos tot procreati fuere, vt exercitũ sexcentorum millium virorum à viginti annis & supra confecerint, præter mulieres & paruulos (quorũ numerus facilè duplo maior erat) cùm tamen homines vix septimam partem illius prioris ætatis attingerent: quantam existimabimus multitudinem sæculo illo primæuo per annos 1656. procreatã, cùm homines vitæ adeò essent diuturnæ, & aliis subnascentibus priores non nisi post multa sæcula deficerent? 27. Deus tamen infinitam istam multitudinem, & omnia illorum ornamenta, quæ tanti sunt apud homines, nihili fecit, & omnes internecione, immensa vi aquarum supernè demissa sustulit. Cui enim deest timor Domini, quamtumuis humanis excellat præsidiis & ornamentis, nihili apud Deum æstimabitur. *Si quis fuerit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua* (timor Domini) *in nihilum computabitur*, inquit Sapiens. qua de re multa habentur Sap. 9. & Baruch. 3. Mirus profectò erat iste puniendi modus, & mirificè declarans diuinam potentiam, cui omnis creatura seruit, & infinitæ rationes suppetunt nos castigandi.

Vnde tanta aquarũ vis.

28 Sed vnde tanta aquarum copia? Quidam putant magnam terræ vel aëris portionem in aquam fuisse conuersam. Sed quibus experimentis huiusmodi conuersio probari possit, non est facile osten-

dere. Alij aquam cauernis terræ inclusam sursum erupisse, & terræ superficiem inundasse, & hos esse fontes abyssi magnæ, quos ruptos Scriptura memorat. Verùm & hoc difficile est creditu: illa enim aqua non nisi vi, & contra naturæ suæ impetum sursum propelli poterat; nec cauernæ illæ vacuæ relinqui, sed aëre impleri, & firmissimè concludi debebant, ne aquæ refluerent. Itaque vim adferri assiduè naturis elementorum oportebat vt diluuium fieret, & factum consisteret. At longè conuenientius erat, vt hæc omnia secundùm propensionem & impetum naturalem elementorum fierent. Deinde, si aqua erupisset è terra, non effecisset pluuiam, sed exundationem. At Scriptura apertè indicat, fontes abyssi magnæ, & cataractas cæli effecisse pluuiam: *Rupti sunt*, inquit, *omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt, & facta est pluuia super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Itaque fontes abyssi magnæ non sunt aquæ subterraneæ, sed sublimes & cælestes, quæ solæ pluuiam efficiunt. Confirmatur: Quia aquæ subterraneæ non poterant sursũ ascendere & effundi nisi initio inundationis, cùm terræ superficies necdum erat aquis cooperta; non autem posteà cùm cœpit tota circumdari: quia aëri qui in locum aquarum subiret, omnis aditus tunc ad illas cauernas erat interclusus. At Scriptura indicat, fontes abyssi magnæ non esse conclusos nisi completo iam diluuio, & cessantibus pluuiis: *Clausi sunt*, inquit, *fontes abyssi, & cataractæ cæli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cælo.* Itaque *fontes abyssi* non sunt aquæ subterraneę. Nec est necesse ad istas angustias confugere: sat magna aquarum copia supra cælos, vt S. Scriptura loquitur, præparata erat. Eò enim abyssus magna pro maiori sui parte translata est, vt ex 1. cap. Geneseos colligitur. Ibi eius fontes quærendi, vbi & cæli cataractæ. Creauit Deus initio maximam vim aquarum, vndique terram altissimè ambientem, quam S. Scriptura dicto cap. 1. Geneseos *abyssum* vocat. Huius maximam partem secundo die posuit supra firmamentum, dum eam in vaporem subtilissimũ extenuatam, supra mediam regionem per vastissima spatia circumquaque dispersit & expandit. Hoc modo diuisæ sunt aquæ quæ supra firmamentum sunt, ab aquis quæ sub firmamento. Hæ abundè sufficiebant ad diluuium efficiendum, vt non opus fuerit vel alia elementa diuina virtute in aquam conuerti, vel aquas subterraneas sursum educi. Fuerunt igitur hæ aquæ quæ olim extenuatæ & per immensam aëra diffusæ erant, rursus densatæ, & ad primæuam reductæ conditionem, applicatis ad hoc causis ido-

Gen. 7.

Qui sint fontes abyssi magnæ.

Gen. 8.

neis, vnde ſuo pondere in terras circumquaque ruerunt, non ſimul & confertim, ſed ſenſim, vt miſeris mortalibus daretur locus pœnitentiæ, vt D. Chryſoſtomus Homil. 25. in Geneſim notauit.

29 Pluit itaque per vniuerſum orbem quadraginta dies, & quadraginta noctes, & ſenſim ita excreuit aquarum copia, vt tandem culmina montium quindecim cubitis ſuperaret, vndique cingens & operiens orbem terræ, ſicut ſphæra ſuperior inferiorem: ad quod efficiendum, tanti temporis per totum orbem pluuia, ſi quis benè conſideret, abundè ſufficiens videri poſſit, cùm fuerit vehementiſſima. Itaque nullus erat effugij locus, cùm nuſquam pedem figere, nuſquã ſe tenere poſſent, pondere corporis ad ima deprimente, & aquarum vi ſpiritum intercipiente. Et quamuis multi arcas, tabulas, vel arbores natantes (vt fieri ſolet in naufragijs) apprehenderent, tamen tandem partim inedia, partim labore & fluctuum impetu victi & fatiſcentes obruti ſunt, aquis centum quinquaginta diebus antequam inciperent minui terras obtinentibus. Poterant octo vel decem dies ſufficere ad omnes extinguendos; nihilominus ad centum quinquaginta productum eſt hoc diluuium, vt iræ diuinæ magnitudo illa cladis continuatione declararetur. Eo tempore expleto, cœperũt aquæ decreſcere, adeò vt poſt ſeptuaginta dies cacumina montium apparere inciperent, & poſt alios centum quatuor iam terra eſſet exſiccata, ita vt Noë cum omnibus animantibus egredi arcam, & commodè per terram ambulare poſſet. Itaque quadraginta diebus diluuium creuit, centum quinquaginta ſtetit, & centum ſeptuaginta quinque imminutum eſt & abſumptum, ac proinde anni ſpatio tota res peracta. Porrò illa aquarum imminutio facta eſt vi ſpiritus ſiccantis, & aquam rurſus in vaporem extenuantis, & rurſum per immenſos aëris tractus ſupra mediam regionem, vnde venerat, diſſipantis. Hanc vim non naturalem, ſed diuinitus impreſſam fuiſſe, credibile eſt, & ipſa ſacra Hiſtoria indicat. Nullus enim ventus tam breui tempore tantam aquarum copiam haurire, aut ita extenuare vi ſua naturali potuiſſet.

CAPVT VII.

De quarto Iustitiæ diuinæ opere.

Inusitatæ clades.

30 QVARTVM iustitiæ diuinæ opus cernitur, cùm inusitatis modis supra communem rerum cursum vastantur vrbes, populi, regna, vel igne cælitus demisso, vel terra dehiscente, vel maris incursu, vel spiritalis naturæ ministerio. Sic Sodoma & Gomorrha, Adama & Seboim cum vicinis locis ignis sulphurei imbre delectæ sunt, *Dominus* (inquit Scriptura) *pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cælo, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuersos habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia.* In quo supplicio multa sunt consideranda, quæ seueritatem diuinæ iustitiæ nobis insinuant. Primò, Quòd igne sulphureo cælitus demisso puniti, qui vel ipso aspectu est maximè horribilis, colore fusco & ex obscuro flauescente, odore teterrimo, ardore maximè penetrabili, contagio & adhæsione pertinaci. Vnde Scriptura diuina ignē inferni sulphureum esse multis locis insinuat, vtpote ad torquendū impios aptissimum. Est in locis subterraneis huius materiæ maxima copia: nam præter ipsum sulphur merum, quo terra abundat, plurima alia quæ effodiuntur sulphur habent admixtum. In aëre verò facilè concrescit, vt ex fulminibus constat, quæ planè sulphurea esse, res afflatæ testantur. Facile fuit Deo, ministerio Angelorum materiam inflammabilem, halitumque pinguem per aëris vastitatem diffusum subito colligere, eumque in sulphur liquidum densatum inflammare, & impetu instar nimbi vel torrentis deorsum mittere. Sic *pluit super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.*

Gen. 19. Punitio Sodomorum. Igne sulphureo. Psalm. 18. Apoc 14. 19. & 20. Isaiæ 30. & 34. Psalm. 10.

31 Secundò, Quòd subitò & ex inopinato oppressi, cùm adhuc in lectis suis vel somno sopiti, vel suis impuritatibus dediti volutarentur: nam manè sole oriente hæc clades illata, cùm eadem nocte tota ciuitas à minimo vsque ad maximum, vt ait Scriptura, ad ædes Lot congregata nefandum crimen in hospites ipsius patrare conata fuisset. Itaque valdè verissimile est, nullos vel paucissimos ex illis saluatos. Cùm enim omnes essent improbissimi, & timore diuini Numinis destituti, (nam in omnibus illis locis non reperiebantur vel decem iusti; & si qui fortè erant, eos ad familiam Lot

Subitò oppressi. Gen. 19.

pertinuisse putandum est) difficillimum fuit in tanto terrore & tam repentina clade veram concipere cõtritionem qua Deo reconciliarẽtur. In diluuio concessa longa mora, & pœna non erat tã atrox, vnde faciliùs poterant pœnitentiam agere: hîc nullæ datæ induciæ, sed repentè horrendo & acerrimo supplicio extincti. Quod etiam insinuat Ieremias cap. 4. & Lamentationum, cùm ait, *Sodomam subuersam in momẽto, & non cepisse in ea manus*; hoc est, non fuisse captam & euersam ab hominibus, sed vi diuina subito deletam.

Etiam paruuli deleti.

32 Tertiò, fuisse hoc incendio inuolutos non solùm adultos, siue viros, siue feminas, sed etiam pueros & infantes (nolente Domino sobolem inuisæ gentis superesse) animantia quoque & cætera terræ bona. Adeò displicet illi peccatum, vt non solum in auctores, sed etiam in eorum proles & substantiam vniuersam desæuiat, omnibus è medio sublatis. Sicut enim Deus amat pios, & propter illos omnia quæ ad illos pertinent, fouet & protegit: ita odit impios, & illorum causa sæpè ea quæ ad illos pertinent, subuertit, vel sua protectione destituit.

Acrimonia incendij, & amplitudo.

Quartò, Hoc incendium adeò fuisse vehemens & vastum, vt per septuaginta duo milliaria in longum, & nouemdecim in latum (quod ex Iosepho & aliis Auctoribus colligitur) se extenderit, & intra terram penetrarit; eaque profundè exusta magnum sinum veluti maris alueum in ea effecerit; qui mox aquis cõfluentibus impletus, ingentem lacum constituit variis notis & nominibus celebrem. Est enim in eo bituminis è fundo ebullientis maxima copia (vnde & *lacus asphaltites* dictus est) quod ex mistione illa sulphuris & reliquæ materiæ de cælo lapsæ vi ignis concreuisse est credibile. Aquæ sunt spissæ, fœtidæ, sordidæ, & adeò malignæ excessu quodam salsi & amari, vt nihil in eis viuere possit, sed necesse sit breui emori quidquid viuens per Iordanem inuectum, vel fortè iniectum aliunde fuerit. vnde & *mare mortuum* appellatum est. Exhalat assiduè, tamquam os infernale, tetrum & pestilentem vaporem, quo vicina omnia tam montana quàm campestria afflata, per viginti circiter passuum millia in solitudinem redacta & veluti exusta cernuntur. hinc *mare solitudinis* dictum est. Itaque nihil ibi crescit præter arbores quasdam, quarum aliæ sunt planè steriles & squalidæ, aliæ ferunt fructus quosdam externa specie instar pomorum, qui vbi carpuntur, mox in fauillam cum ingenti fœtore facessunt.

Nota infernales illius loci.

Quinto,

33 Quintò, Considerandum est peccatum ob quod ira diuina tantopere in illos exarserit, & regionem anteà instar paradisi amœnam, vt Scriptura testatur, in lacum stygium, & squalorem infernalem conuerterit. Etsi enim multis peccatis fuerint obnoxij, præcipuum tamen ob quod ita puniti fuere, erat præpostera libido, vt ex cap. 19. Genesis colligitur; vbi solùm illud refertur. Idem apertè indicatur in Epistola Canonica S. Iudæ, cùm ait: *Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alterā, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.* Vnde & nomen crimini ab illa vrbe inditum. Aptè huic peccato talis pœna constituta: nam ardor sulphuris congruebat ardori impuræ cōcupiscentiæ, & teterrimus illius odor infamæ fœditati, quę in hoc peccato continetur. Vnde S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 10. in illa verba cap. 18. Iob, *Aspergatur in habitaculo eius sulphur*, dicit per *sulphur* peccatum carnis designari. *Quid est aliud sulphur nisi fomentum ignis? Verumtamen sic ignem nutrit, vt grauissimum fœtorem exhalet. Rectè igitur in sulphure peccatum carnis accipitur, quod dum peruersis cogitationibus quasi quibusdam fœtoribus mentem replet, æterna ei incendia præparat: & dum fœtoris sui nebulam in mente reproba dilatat, contra eam flammis subsequentibus quasi nutrimenta subministrat.* Hinc ostendit, conuenienter Sodomæ peccatum igne sulphureo punitum fuisse, vt pœna culpæ responderet. Legimus etiam in Historia Peruana, gentē quamdam giganteæ magnitudinis huic flagitio deditam, simili modo igne cælesti fuisse absumptam: descendisse enim è cælo specie visibili iuuenem instar solis splendentem, qui fulminibus supernè in eos vibratis omnes deleuerit; ita ex traditione maiorum narrare incolas, & etiamnum reperiri vestigia adustionis tum in saxis, tum in ossibus eorum qui extincti. Et nostra memoria in Pegu Indiæ Orientalis cùm populus esset innumerabilis, & aliquot millionibus capitum censeretur, variis cladibus ad maximam paucitatem est redactus: cuius causa non videtur alia, quàm quòd huic sceleri præ cæteris populis fuerint addicti. Quòd si Deus istud peccatum adeò seuerè in infidelibus illis, eius iustitiam & præcepta ignorantibus, vindicauit, & in ipsa vindicta tot iræ suæ vestigia impressa reliquit; quid expectandum Christianis, qui post tot beneficia diuinitus accepta, post notitiam diuinæ voluntatis, post tot vltionis exempla, ab illo non abstinent? Tanta profectò eos manet tormentorum acerbitas, vt acrimonia supplicij Sodomorum illius com-

Propter quod peccatum ita puniti.

Gen. 13.

Eiusdem meminit Iosephus à Costa lib. 1. c. 19. De natura noui Orbis.

paratione leuis meritò videri possit, si iusto examine pensitentur.

34 Alia exempla plurima diuinæ seueritatis per ignem in hac vita scelera mortalium punientis adferri possent; vt quòd in seditione Core ducentos quinquaginta viros immisso igne absumpserit, & postridie rursus ob murmur in Moysen & Aaron quatuordecim millia & septingentos similiter igne, tamquam fera quadam vel satellite immisso, deleuerit: quòd ad iussionem Eliæ duo duces quinquagenarii, vterque cum sua turma, cælesti igne perempti sint: vt omittam innumera quæ apud profanos Scriptores habentur. Hiatu terræ eiusque tremoribus maximæ clades sæpè propter peccata vrbibus & regionibus illatæ. Sed præ ceteris notabilis fuit punitio Dathan & Abiron, qui ob murmur contra Moysen & Aaron, repentè disrupta & dehiscente terra, cum suis tabernaculis & omnibus ad ipsos pertinentibus absorpti descenderunt viui in infernum, vt Scriptura Numerorum 16. narrat. Fuere isti typus schismaticorum & hæreticorum nostrorum, qui se ab obedientia capitis, quod Deus in Ecclesia constituit, subduxerint, eique detrahentes, & auctoritatem eius calumniantes, se illi opponunt, tamquam ipsi sint electi à Domino, qui populum Dei doceant & regant. Vnde non minor his vindicta à Domino expectanda. Si enim qui in cultu & regimine illo typico & vmbratili se populi Ducibus à Deo delectis opposuere, tam horrendè puniti fuere; quid fiet his qui in veritate & luce Euangelica erigunt se aduersus Vicarium Christi, & sibi auctoritatem regendi docendique in Ecclesia Christi arrogant? non est dubitandum, quin incomparabiliter maiora sint horum tormenta futura quàm illorum qui Moysi restiterunt, etsi non in hac vita, vt illi, dehiscente ima tellure absorbeantur. 35 Paruũ videbatur plebi illorum peccatũ, neque tantam meruisse vindictam; vnde murmurabant contra Moysen & Aaron, quasi ipsi à Domino præter meritum talem pœnam impetrassent, eosque tamquam interfectores populi Domini accusabant. Sed hæc murmuratio adeò displicuit Domino, vt mox ignem in populum immiserit, qui repentè quatuordecim millia hominum & septingentos absumpsit: & nisi preces supplicationesque Moysis & Aaronis interuenissent, longè maior clades interfectorum fuisset. Optimum sanè documentum multis frigidis & insipientibus nostri æui Catholicis, qui peccatum hæreseωs parui æstimant, neque vindicta graui aut infamia dignum censent: hæreticos si politicam quam-

Num. 16.

4. Reg. 1.

Hiatu terræ

Qui designētur per istos murmuratores.

dam honestatem seruent, viros probos & honoratos iudicant, nec eos hæreticos, sed *viros religionis reformatæ*, & hæresim *religionem reformatam* vocari volunt. Hos nimirum manet ignis ille qui murmuratores illos causam Dathan & Abiron excusantes vel extenuantes corripuit.

CAPVT VIII.

De plagis Aegyptiacis.

36 SED mirè Deus suam potentiam ac seueritatem, clementia tamen temperatam, ostendit in tam multiplici & acerba Pharaonis & Ægyptiorum castigatione, qua eorum duritiam frangere, & ipsos ad obedientiam cōpellere studuit. Describit eam Moyses Exodi 7. 8. 9. 10. 12. Dignissima sanè est consideratione, vt homines intelligant, quàm varij & mirabiles Deo suppetant modi, quibus & peccata impiorum castiget, & iustos ab eorum oppressione vindicet. *Plagæ Ægyptiacæ.*

Prima plaga fuit, aquarum in sanguinem conuersio. Cùm enim Aaron mandato diuino fluminis aquam virga percussisset, repentè omnia flumina & riui, omnes paludes & lacus Ægypti, & omnes aquæ quæ per totam illam regionem in cisternis, vasis ligneis aut saxeis continebantur, versæ sunt in sanguinem. Hinc omnes pisces mortui, & summa corruptio cum incredibili fœtore, putrefacta tanta sanguinis copia, secuta est: non enim potest sanguis diu extra venas, quæ illius conseruandi vim habent, consistere quin putrescat. At quanta ista res erat? quàm immensa in illa magna regione aquarum copia, quam Nilus fluuiorum facilè omnium maximus, tam longo tractu, in tot diuisus alueos interluit & rigat? Et hæc omni momento temporis, ab eo loco vbi Ægyptum attingere incipit, vsque ad mare, in verum sanguinem versa; & assiduè omnis aqua Nili ex Æthiopia veniens eo ipso quo Ægyptum attingebat, aqua esse desinebat, & sanguis fiebat, ac permanebat donec in mare deuoluta pristinam naturam reciperet. Durauit ea res per septem dies; quo factum est, teste Philone l. 1. De vita Moysis, vt Ægyptij omni aquarum dulcium solatio destituti, maxima siti fuerint afflicti, & plurimi siti enecti iacerent in triuijs, non sufficientibus domesticis ad sepulturæ officia. Quòd si quis tentaret tam horrendo potu solari malum, confestim acri dolore viscerum corripiebatur, vt refert *Prima plaga, Conuersio aquæ in sanguinem.* Exodi. 7.

Iosephus libro 2. antiq. Israëlitæ verò etsi omnis aqua pariter apud illos in sanguinem versa esset (nam id per totam Ægyptum commune erat, vt Scriptura testatur) nihil tamen inde incommodi in vsu illius sentiebant: nam eo ipso quo ipsi bibere tentabant, repentè in aquam dulcem, qualis ante fuerat, conuertebatur. Ex his facile est considerare, quanta vel in hoc vno diuini flagelli ictu miracula extiterint, quantum diuinæ potentiæ & iustitiæ specimen, quàm multiplex impiorum afflictio.

37 Huic successit altera non minùs molesta, nimirũ ranarum. Cùm enim iussu Domini Aaron extendisset manus super aquas Ægypti, statim ex omnibus fluuiis, riuis & paludibus Ægypti emersit infinita ranarum copia, quæ totam operuit terram, omnes occupans campos, omnes vias, omnia oppida, vndique penetrans, in domos, in cubicula, in lectos, in penum, in furnos, in ollas & mensas, in esculenta & poculenta, omnia suo contagio inquinans & fœdans. Nemo nec domi consistere, nes foras egredi valebat, omnibus locis hac colluuie coopertis. Torquebat omnes sensus, oculos deformi & abominabili specie; aures, ingratissima & assidua coaxatione, nares ingenti fœtore, gustandi & tangendi sensum suo contagio inquinando omnia & fœdando. Erant enim homines obsiti hac lue omni ex parte, vt nullum esset effugium. Itaque fractus Pharao spondet abeũdi copiam, vt hoc malo liberetur, & postridie ad preces Moysis, omnis illa ranarum multitudo, quam nulli exercitus, nulla hominum vis aut industria delere potuisset, repentè per totam Ægyptum extincta est, ita vt ne vna quidem superesset. quo viso, impius ille Rex redit ad priorem animi obstinationem, & promissa sua rescindit,

38 Quare Dominus tertiam plagam immisit quæ fuit sciniphum. Cùm enim Aaron iussu Domini virga sua puluerem percussisset, omnis puluis terræ per totam Ægyptum versus est in sciniphum infinita examina, quæ instar nebulæ totum impleuere aërem, ipsis etiam solis radiis sua multitudine constipata interceptis. Ecce nouum genus calamitatis prorsus intolerabile; quod si diu durasset, omnes Ægyptios vel perdidisset, vel solum vertere coëgisset. Erant sciniphes culicum genus mi nutissimum, spiculo viuo eoque acutissimo cutem terebrans, & proboscide sanguinem exugens. His aër plenus erat, & omnia loca infessa & operta. Inuolabant in faciem, in os, in oculos, in aures, in nares, nulla requie concessa; odiosissimo tinnitu ferientes auditum, & acri punctione vexantes cutim,

tabo suo totum corpus quà poterant attingere in tumorem attollentes. Affligebat hoc malum non solùm homines, sed etiam iumenta, quæ abruptis vinculis tamquam œstro percita ferebantur per agros, obuia quæque sternentia. Remedium nonnullum erat abdere se in aquas. Ditiores quoque conopœis & flabellis molestiam solari conabantur.

39 Itaque perstante in obstinatione Rege, addidit Deus plagam quartam, immisso omni muscarum vel insectilium genere: quarum quædam horrendum in modum pungunt, vt etiam largum sanguinem ex iumentis eliciant. Harum infinita multitudo Ægyptum & vniuersas Ægyptiorum domos inuasit omnia suis sordibus inquinās & corrumpens, animalia & homines acribus puncturis & alarum molestissimo strepitu infestans, nec vsquam quietem capere permittens. Grauissima ea res fuit Ægyptiis. Vnde Pharao iterum fractus missionem spondet, vt ista plaga depellatur. Quare dum Moyses Domino supplicat, repentè omnes illæ muscarum nubes sublatæ sunt, ita vt ne vna quidem super fuerit. *Quarta, Muscarum omne genus.*

40 Verùm cùm ille flagello submoto rursus falleret promissa, Deus quintam plagam irrogat, pestem animalium, qua vno tempore omnes equi, & asini, & cameli, & boues, & oues quæ in agris erant, per totam Ægyptum periere, exceptis ijs quæ erant filiorum Israël. Hæc enim ab illa clade fuere immunia. Magna profectò ista castigatio fuit quæ bonam partem opum Aegyptiacarum perdidit; & insuper terribilis, cùm Aegyptij meritò formidare deberent, ne similem Deus pestem in ipsos immitteret. Nam pestis animalium solet esse prænuntia mortalitatis hominibus impendentis. *Quinta, Pestis animalium.*

41 Sed neque hoc flagello meliores effecti sunt. Itaque sextam Deus plagam infert, hominum & quæ supererant iumentorum corpora scabie grauissima exulcerans. Nam iussu diuino cùm Moyses coram Rege vnum vel alterum cinerum manipulum in cælum sparsisset, ecce subitò per totam Ægyptum miro quodam puluere aër impletus est; qui in hominum & animalium decumbens corpora, sua acrimonia & vi caustica cutim attollebat in vesicas, subtilioribus carnis partibus in aquosam materiam colliquatis; quæ deinde humore putrescente & cute exesa in vlcera & sordidam feruentemque scabiem facessebant. Erat hoc malum molestissimum pariter & fœdissimum, adeò vt ne magi quidem eo afflicti possent coram Moyse consistere. Hinc Deuteronomij 28. inter cætera ma- *Sexta, Scabies.*

la quæ legis præuaricatoribus minatur Moyses, ponitur & istud, *Percutiat*, inquit, *te Dominus vlcere Aegypti, scabie quoque & prurigine, ita vt curari nequeas.*

septima, Grando.

42 Post hæc, cùm nec sic quidem resipiscerent, infert septimam valdè terribilem, grandinem ingentis ponderis fulminibus permixtam, qua omnia viuentia & arbusta, quæ foris erant, protrita, confracta, vel consumpta fuere. Cùm enim mandato Domini Moyses virgam in cælum extendisset, subitò *Dominus dedit tonitrua & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluitque Dominus grandinem super terram Aegypti. & grãdo & ignis mista pariter ferebantur: tantæq; fuit magnitudinis, quanta antè numquam apparuit in vniuersa terra Aegypti, ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni terra Aegypti cuncta quæ fuerant in agris ab homine vsque ad iumentum, cunctamque herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit.* Erat hæc plaga non solum valdè detrimentosa, qua tot mortales extincti, & tantæ opes deletæ; sed etiam supra modum horrenda. Primò, Nam Ægyptus tonitruorum, fulminum, & grandinum est insolens: non enim ibi coguntur nubes nisi modicè, idque iuxta mare ad leuem quamdam irrorationem, vt Philo scribit. Deinde, Quia hæc tum fuere longè maiora, densiora & diuturniora, quàm alibi euenire solent; vt meritò omnes extremum exitium metuerent. Grãdine enim, tamquam saxeo nimbo, non solum omnia quæ in agris erant teneriora, sunt confracta; sed etiam tecta vehementer afflicta: fulmine verò solidiora quæque dissipita. Tertiò, Quia videbant fulmina grandini permixta ferri, nec tamen vi fulminis grandinem liquescere, aut grandinis copia & frigore fulminis vim restingui. quod miraculum tum Philo libro De vita Moysis, tum S. Scriptura c. 16. Sapientiæ cõmemorat. *Nix*, inquit Scriptura, *& glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant; vt scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine & pluuia coruscans.* Hæc plaga ita perterruit Regem, vt vocato Moyse & Aarone hanc vocem illi expresserit: *Peccaui etiam nunc; Dominus iustus; ego & populus meus impij: orate Dominum, vt desinant tonitrua Dei, & grando, vt dimittam vos, & nequaquam hîc vltrà maneatis.* Deprecante Moyse, omnia repentè conquieuere, vt constaret hæc omnia diuino nutu regi.

Exodi 9. (margin, at "cælum extendisset")

Exodi 9. (margin, at "impij: orate")

Octaua Locusta.

43 Quiete concessa; Rex pristinam induit contumaciam. quare octaua plaga inuecta est, locustarum immensum agmen. Cùm enim Moyses iussu Dei virgam in aërem extendisset, subitò ventus

Australis incubuit vehementissimus, per totam diem noctemque inualescens, qui sub diluculum aduexit locustarum infinitam multitudinem instar nubis expansam, quæ vniuersam terram occupauit & contexit. Hæc quæ grando & fulmen reliqua fecerat, vastauit omnia, adeò vt nihil virens relictum sit in arboribus aut herbis terræ in cuncta Ægypto. Penetrabat quoque agminatim in domos, in cubicula, in lectos, in penum, omnia suo contactu adurens, & sanie cõmaculans. Assultim se vibrabant in faciem, in caput, in manus & crura, diros morsus inferentes, vt insinuatur Sapientiæ 17. Quare rursus Pharao, Moyse & Aarone accitis, confessus peccatum suum, *Rogate*, inquit, *Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istã.* Exod. 10. Egressusque Moyses rogauit Dominum, qui mox flare fecit ventum Occidentalem vehementissimũ, & arreptam locustam proiecit in mare rubrum, ita vt ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti remanserit.

44 Verùm sublato hoc malo, cùm Rex animum obstinasset, immissa est plaga nona. Extendente enim Moyse iussu Dei manum in cælum, factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus. *Nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat.* In hac plaga multa sunt admiranda. Primò, Quòd tenebræ illæ tantæ fuerint, vt essent palpabiles, nimirum aëre crassis vaporibus & nubibus atris ita constipato, vt & lumen cæli penitus excluderet, & præ spissitudine tactu percipi posset. Deinde, quòd hæ tenebræ non affecerint Hebræos Ægyptijs permixtos, sed solos Ægyptios: nam, vt ait S. Scriptura, *vbicumque habitabant filij Israel lux erat.* Tertiò, Quòd hæ tenebræ tantũ horrorem Ægyptiis attulerunt, vt toto triduo se loco mouere ausi non fuerint; sed tamquam vinculis constricti perstabant singuli eo loco vbi eos tenebræ oppresserant, quod etiam apertè habetur Sapientiæ 17. *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati, & longæ noctis vinculis tenebantur in carcere sine ferro reclusi.* Quartò, Quòd ab igne nihil solatij percipere licuerit, vt eodem cap. 17. dicitur, cuius causam Philo refert in crassum vaporem, & turbinem ventorum, qui illum accendi non permitteret. Quintò, Quòd miris interim fuerint exagitati terroribus, spectris horrificis per tenebras se offerentibus, & variis sibilis ac sonis inde emissis. Vide cap. 17. Sapientiæ.

Nona, Tenebra.

Exod. 10.

45 Cùm hæc plaga tres dies & noctes continuata fuisset, diuina miseratione cessauit, ne miseri inedia & horrore contabescerent.

Decima Clades primogenitorum. Verùm Rege in ſua impietate & contumacia perſiſtēte, tandem Dominus cladem decimam, eamque omnium acerbiſſimam irrogat. Media enim nocte, miſſo Angelo, vna hora occidit omnes primogenitos, à primogenito Regis qui iam cum patre regnabat, vſque ad primogenitum viliſſimæ ancillæ piſtrinariæ; & omnia primogenita animantium. Nulla domus erat ſine funere, ſine luctu & eiulatu, perempto eo quod in quaque erat præſtantiſſimum & chariſſimum. Tantus hinc ortus eſt clamor, tanta comploratio per totam Ægyptum quanta nec antè fuit vmquam, nec poſteà futura eſt, vt S. Scriptura ca. 11. Exodi teſtatur.

Hæc calamitas eorum contumaciam fregit: metuebant enim, ne ſi diutiùs refragarentur, ſicut vno ictu Deus omnes primogenitos peremerat; ita reliquos geminata plaga ad internecionem deleret. Permittunt ergo Iſraëlitis abitum & vrgent, commodatis vaſis aureis, argenteis, & pretioſa ſupellectile ad ſacrificij, quod facturi erant Domino, celebritatem. Verùm paulò pòſt redeunt ad ingenium, pœnitetque conceſſæ facultatis. Ingens enim damnum videbatur, regnum tantis priuari ſeruitijs.

Igitur Rex contracto repentè exercitu perſequitur abeuntes, & tertio die aſſequitur montibus & mari interclusos. Putabant Iſraëlitæ actum de ſua ſalute, & pœnitebat egreſſum tentaſſe, quia nuſquam patere videbant effugiū. Sed Dominus in vltima illa deſperatione mox adfuit, cuius mādato cùm Moſes virga ſua Mare rubrum percuſſiſſet ſciſſum eſt à littore Ægyptio ad littus oppoſitum in duas partes, aquis in dextrum & ſiniſtrum ingenti ſpatio hiatuq; diſcedentibus, & certo limite inſtar murorum conſiſtentibus nudato latè alueo tamquā valle inter duos montes. Non enim putandum eſt, exiguum fuiſſe hoc diuortium, quo tantum ſpatij datum, quantum trecentis hominum myriadibus cum infinita pecorum & iumentorum copia turmatim incedendo ſatis erat ad tranſitū quatuor vel quinque horis expediendū. Latitudo itaque huius ſemitæ vt minimùm fuerit mille paſſuum, longitudo duodecim millium. Facta hac maris diuiſione, ad veſperam immiſit Dominus ventum vrentem, qui humidum maris alueum ſiccaret, lutumque duraret ad commoditatem tranſeuntium, quod vbi paucis horis fuiſſet perfectum, poſt medium noctis ingreſſi ſunt maris alueum, & ad alterum littus euaſere ſub auroram. Sequitur mox Pharao cum ſuo exercitu, pænè inhærens poſtremo Iſraëlis agmini, niſi Angelus in columna ignis præcedere ſolitus,

Diuiſio maris.

solitus, se in posteriorem partem recipiens medium interposuisset, tenebras offundens Ægyptiis ne præcedentes cernerent, & lucem præbens Israëlitis, vt inoffensè iter facerent. Cúmque Israëlitici agminis postremi in littus oppositum cum rebus suis euasissent, & iam totus Ægyptiorum exercitus esset in mari; Moyse iussu diuino manum suam ad mare extendit; & ecce montes illi aquarum, qui anteà instar murorum vtrimque solidi steterant, cœpere liquescere, & quasi subductis repagulis deuolui, immenso cum fragore in consuetum alueum ruentes. quo audito, Ægyptij perterriti parant fugere, sed mox aquis validè confluentibus & collisis, vndique inuoluti obrutique sunt, adeò vt ne vnus quidem euadere potuerit, qui tantæ cladis in Ægyptum perferret nuntium. *Interitus Ægyptiorũ.*

47 Tot plagis, inquit Philo, Ægyptiorum obstinata peruicacia castigata & punita est, quarum tamen nulla Hebræos, quamuis in eisdem oppidis, vicis, domibus commorantes, attigit; terra, aqua, aëre, igne, præcipuis naturæ partibus conspirantibus, vt impossibile esset effugere. quod maximè mirum fuit, ab iisdem rebus vno eodemque loco ac tempore alios seruari, alios interimi. Fluuius versus erat in sanguinem, at non Hebræis: his enim haurientibus, fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram subrepentes, fora, villas, domos impleuerant; solos Hebræos deuitabant, ac si scirent discernere qui puniendi essent, qui minimè. Non sciniphes, non cœnomyiæ, non locustæ, quæ arboribus, satis, animalibus, hominibus vastitatem intulerunt, ad hos aduolarunt: non imbrium, grandinum, fulminum continuata vis ad hos vsque peruenit. Exulcerationem molestissimam ne in sõnis quidem senserunt; cùm densissimæ tenebræ offunderentur aliis, ipsi in diurna puraque luce degebant; cùm interirent Ægyptiorum primogeniti, nemo Hebræus periit: & meritò, quando ne pecudum quidem pestis ad horum greges vlla venerunt contagia. Nec aliud videri poterant illo tempore quàm spectatores alienarum calamitatum, ex quibus vtilissimam pietatis doctrinam perciperent. Numquam enim tam manifestum bonorum & malorum iudicium extitit, alteris exitium, alteris salutem adferens. Ita Philo.

48 Hæc breuiter de plagis Ægyptiorum dicta sint; in quibus Deus mirificè suam potentiam & iustitiam, multa tamen clementia temperatam, declarauit: sensim enim eos afflixit, concessis inter afflictiones induciis ad respirandum, & flagello subinde variato & adaucto, vt perspecta eius admirabili potestate, qua tot ei suppetunt ca- *Sap 12 10.*

ſtigandi formæ & genera pœnarum, Numinis ipſius timorem conciperent, Ex illis enim liquet, quomodo omnia elementa, atque adeò omnis creatura eius nutibus ad vindictam impiorum, & ad iuſtorum ſolatium deſeruiat; nihilque tam vile aut imbecillum in rebus exiſtere, quo non poſſit humanam ſuperbiam & potentiam domare. Denique Ægyptus typum gerit mundi, Ægyptij impiorum, Pharao Antichriſti, Moyſes Chriſti, Iſraëlitæ iuſtorum: plagæ illæ decem deſignant plagas futuras tempore nouiſſimo, quibus mundus affligetur: demerſio Ægyptiorum in mari, demerſionem impiorum in infernum: tranſitus Iſraëlitarum in terram promiſſionis, tranſitum iuſtorum in cælum.

49 Ad hoc genus extraordinariæ vindictæ referenda ſunt infinita alia exempla, tum publica tum priuata, quibus Deus modis inuſitatis ſupra communem rerum curſum peccata mortalium omnibus ſæculis caſtigauit: vt cùm exercitum Sennacherib centum octoginta quinque millium hominum vna nocte per Angelum interfecit; cùm tot gẽtes Chananæorum & tam innumerabilem populum cum vxoribus & paruulis internecione deleuit; cùm maximas clades Aſotiis & quatuor aliis Philiſthinorum oppidis propter detentam Arcam intulit; cùm quinquaginta millia plebis vrbis Bethſames ſimul percuſſit, quòd auſi fuiſſent vel oculos in Arcam coniicere; cùm ſub Dauide ob numeratum populum ſeptuaginta millia hominum triduo peſte ſuſtulit. Denique, nullum eſt ſæculum quo non aliqua in omnibus penè regnis huiuſmodi publica exempla cernantur diuinæ ſeueritatis. Priuata verò quibus aliqui ſeorſim horrendis modis cum ſempiterno animi interitu ſunt diuinitus puniti, innumera extitere, & quotidie pænè variis locis noua ſuccedunt.

Iſa. 37. 4. Reg. 19. Ioſue 12. 1. Reg. 5. 1. Reg. 6. 2. Reg. 24.

CAPVT IX.

De quinto opere Iuſtitiæ diuinæ.

Quintum ſpecimen diuinæ iuſtitiæ in caſtigationibus ordinarijs.

50 QVINTVM diuinæ iuſtitiæ ſpecimen elucet in ordinarijs & quotidianis caſtigationibus, quæ ſecundũ cõmunem rerum curſum à diuina prouidentia directum inferuntur; nimirum peſte, fame, bello, latrocinijs, ferarum & noxiarum beſtiolarum populationibus, ventorum procellis, aquarum eluuionibus, terræ motibus, imbribus, ſiccitatibus, incendijs, naufragijs, alijſque modis,

plurimis. Plenus est mundus calamitatibus per istas causas irrogatis, quas à manu diuinæ iustitiæ prouenire putandum est. Isa. 45. *Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum.* vbi *malum* vocat omnem calamitatem & afflictionem. Amos 3. *Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.* quasi dicat, Minimè. vnde scitote, omnem afflictionem quæ vobis obuenerit, esse à Deo, qui vestra peccata castigat. Et quidem quòd bellorum clades diuinæ sint imputandæ iustitiæ, docet passim Scriptura: hoc enim flagello Deus Iudæorum peccata plerumque vindicauit, vsus ad hoc opera Regum vel populorum vicinorum, vt Assyriorum, vel Chaldæorum, vel Ægyptiorum, vel Romanorum, per quos extremis cladibus sæpè affecti fuere. Sic decem tribus postquam à Regibus Syriæ multis calamitatibus attritæ fuissent, & nihilominùs in sua prauitate persisterent, tandem iusto Dei iudicio ab Assyrijs penitus sunt excisæ, omnibus vel interfectis, vel in perpetuam seruitutem abductis. Sic tribus Iudæ & Beniamin, quæ solæ ex duodecim supererant, à Chaldæis posteà vastatæ sunt, & in Chaldæam translatæ, vbi septuaginta annis duram seruitutem pertulere. Qua pœna pro præteritis peccatis depensa, Dei beneficio liberi in patriam sunt remissi, & rursus in magnum populum & regnum creuere, opibus & delicijs affluentes. Verùm cum rursus se peccatis dedidissent, nihil nisi terrena sapientes, & cælestem Messiæ doctrinam aspernati, ipsum discipulosque eius interemissent; tandem traditi sunt Romanis excidendi. 51. Quantis autẽ calamitatibus per multos annos ab illis fuerint affecti, vix animo comprehendi potest. Cùm enim extra Iudæam plurimis locis habitarent, vbique expositi fuere furori populari, vbique cædebantur impunè, spoliabantur bonis, impetebantur sordibus & saxis, omnibus exosi, omnibus ludibrio; nec quemquam capiebat eorum miseratio. In ipsa verò Iudæa affligebantur à Præfectis & milite Romano, qui maximas illis clades inferebant. Cumque huiusmodi miserias longo tempore varijs locis essent perpessi, tandem obsessa est Ierosolyma: quo tempore vastati agri, abacta pecora, exustæ villæ, inuecta fames grauissima dirâ peste comitata, adeò vt & domus & plateæ cadaueribus replerentur, deficientibus viuis ad officium sepulturæ. Flos iuuentutis varijs dimicationibus concisus, virgines & matronæ militari licentiæ expositæ: denique ferro & flãma vastata omnia, tot palatijs & augustissimo tẽplo solo æquatis, & ciuib⁹ qui supererãt cum vxorib⁹ & liberis vel in-

Per bella castigantur à Deo.

Philo in Flaccum, & in legatione ad Caium.

interfectis vario mortis genere, vel in seruitutem morte acerbiorem abreptis, vel sub hasta venditis, vel ad triumphum & spectacula reseruatis. In sola vrbe Ierosolyma per tempus obsidionis mortui aut cæsi decies centena millia, capti nonaginta septem millia. Omitto numerum eorum qui anteà variis locis vel per tumultum popularem, vel per Romanorum Præfectos interempti. Porrò, sicut Iudæos propter sua peccata bellorum calamitatibus afflixit, ita etiam Ægyptios, Tyrios, Idumæos, Moabitas, Syros, Assyrios, Chaldæos, vt clarissimè Scriptura docet; vt hinc intelligamus, omnia bella, omnesque seditiones nihil esse aliud quàm iræ diuinæ flagella: opibus enim & deliciis, quas longa pax & prosperitas adducit, mens humana corrumpitur, & diuini Numinis oblita in omnem vitiorum turpitudinem diffluit. Itaque Deus bellum immittit, cuius acerbitate & præterita peccata castigentur, & futuris fomenta subtrahantur, & Dei notitia ac timor mortalibus inseratur, vt ad ipsum confugere, vitamque emendare compellantur. Denique hac ratione quoque impeditur ne numerus impiorum inualescat: nam cùm longa prosperitate genus humanum excrescat vltra modum, & veluti arbor in opimo solo, inutilium & impiorum hominum multitudine tamquã frondibus & stolonibus luxuriet, Deus hac falce bellorum, vt peritus frondator, noxiam fruticum siluam resecat, frondemque inutilem distringit, luxurie castigata; vt quod superest, non opprimatur, sed iniquo liberatum onere idoneum fructum proferat. 52. In hunc finem excitauit subinde magna quædam Imperia & Monarchias, quæ sine maximis bellis & gentium cladibus nec constitui poterant, nec conseruari, vt Assyriorum, Persarum, Græcorum, & Romanorum. Quæ tamen ipsa rursus propter peccata tum Principum qui ea tenebant, tum populorum quibus ea constabant, deleta sunt. Assyriorum enim euersum est à Persis, Persarum à Græcis, Græcorum à Romanis, Romanorum (excepta portiuncula quæ superest) partim à Barbaris, partim à subditis sese in libertatem vindicantibus. Cùm enim aliqua Monarchia diu continuatur, qui præsunt, nimiùm attollunt animos, intoleranda superbia, suum statum & potentiam non diuinæ prouidentiæ, sed suæ & maiorum suorum prudentiæ & virtuti assignantes. Vnde in omnem licentiam effusi, pro sua libidine, tamquam nemini rationem reddituri, gerunt omnia. Populi quoque subiecti, longa pace corrupti, peccata peccatis accumulant. Itaque Deus vult Monarchias in vna natione esse perpetuã,

Isaias à c. 13. vsque ad 25. item c. 45. & 46. Ierem. c. 46. & seqq. Ezech. c. 25. & seqq. Amos. Nahum.

Monarchiæ ad punienda peccata Dan. 7. Zachar. 6.

sed subinde mutari, & ex vna in aliam transferri. Quo fit vt quædam gentes olim bellicosissimæ, & quæ bonam orbis partem subegerunt, iam sint imbelles, alijs prædæ expositæ, vt intelligant, non sua virtute, sed diuina ordinatione se aliquando magnum Imperium tenuisse.

53 Porrò, sicut bellorum cladibus Deus humanum genus castigat, & effusam eius luxuriem compescit; ita etiam, fame, incendijs, naufragijs, & alijs modis his similibus; sed maximè peste, qua breui tempore interdum oppida & Regna ita exhaurit, vt vix quarta pars hominum supersit. Salutaris omnino falx, ad superfluam & noxiam frondem ac fruticem resecandam. Manifestiùs autem istæ plagæ à diuina prouidentia inferuntur, quàm bellorum clades: Deus enim ista flagella directè potest velle, & per se immittere, quia per causas naturales absque culpæ interuentu inferri possunt. Bella autem pleraque, nimirum quæ iniustè suscipiuntur, etsi absque peculiari diuinæ prouidentiæ permissu non gerantur, non tamen directè à Deo sunt volita aut decreta, sed permissa tantùm in vindictam peccatorum. Omnes enim dæmones & impij Reges sunt veluti feri quidam leones, parati genus humanum perdere, vel suæ tyrannidi subijcere. Verùm ita virtute diuina continentur, vt nihil nocumenti cuiquam inferre possint nisi Deo annuente, & veluti habenas quibus coërcentur remittente. Cùm ergo Deus aliquod Regnum propter peccata vult punire, vim illorum compressam relaxat quantum & quàm diu ipsi videtur, sinitque illos veluti turbines quosdam Regnum illud inuadere, eique bellum inferre; & simul illud Regnum pristina protectione destituit, vt se tueri non valeat. Cùm autem satis pœnarum dederit, rursus habenas sensim contrahit, & vim aduersariam magis magisque coërcet, & simul protectionis suæ dexteram ad illud Regnum extendit, res omnes ita disponens, vt calamitas finem capiat, & pax desiderata subsequatur. Huius rei apertissima exempla habemus in Scripturis, præsertim in libris Iudicum, Regum, & Paralipomenon: denique pleni sunt libri Prophetarum, hunc esse diuinæ iustitiæ morem.

Per alias calamitates.

Aliter bella, aliter alia clades à Deo.

Quomodo Deus vtatur impijs ad punitionem aliorum permissiuè.

CAPVT X.

Res humanas ministerio spirituum regi.

54 VERVM vt melius hæc percipiantur, considerandum est, vt res humanæ à diuina prouidentia ministerio Angelico regãtur. Rectus enim ordo habet, vt inferiora à superioribus administrẽtur, vt hoc modo nexu quodam inter se gradus rerum sint deuincti, & inferiora quamdam superiorum participationem consequantur. Sic elementa & rerum ortus cælestium corporum motu, & mentes humanæ à mentibus Angelicis gubernantur. Hæ regnis & populis præsunt, eosque conseruant, & à multis tuentur incommodis. Hæ diaboli vires comprimunt, insidias & machinationes quibus homines perdere nititur, auertunt, sana consilia suggerunt, animos adspirant, timores excutiunt. Denique omnia ita temperant, vt inter tot insidias, inter tot hostium visibiliũ & inuisibilium pericula, inter tot calamitatum causas quibus natura humana vndique cincta est, & interius exteriusque obsessa, possint homines, si velint, rectè viuere, & ad salutem æternam adspirare. Verùm, cùm ipsi diuinis beneficiis quibus omnes fruuntur, ingrati, à lege diuina rectæque rationis norma recedunt, Numinisque obliti, ad omnem vitiorum turpitudinem se prostituunt, merentur hoc beneficio Angelicæ protectionis destitui. Itaque diuinæ iustitiæ decreto sensim hæc protectio subtrahitur, & diabolo, qui antè veluti ligatus erat, vires relaxantur ad vindictam, nimirum vt per sua membra, hoc est per impios Principes vel hæreticos, bella aduersus illud regnum moueat, aut seditiones concitet, & præsidia quibus illud se tueri potuisset euertat, magnamque in eo confusionem rerum inducat: quo fit vt illud regnum fiat imbecillum, sine animo, sine consilio, sine viribus, sine idoneis Ducibus, sine successu, & ita implicetur difficultatibus, tum externis tum domesticis, vt non possit se euoluere. Si quid boni consilij ab aliquo suggeritur, ab alio captiosis ratiunculis euertitur, neque qui præsunt tantum luminis habent, vt inter noxia & salutaria possint discernere. Si qua occasio rei benè gerendæ se offert, ea vel non aduertitur, vel exigui sumptus causa negligitur, vel nescitur quomodo ea sit vtendum. Pericula impendentia non præuidentur, vel vana spe aliqua, aut fallaci persuasione parui penduntur, Irrepunt proditores, qui statum rerum & secreta pandant hostibus.

4 Reg. 6. 17. Dan. 10. Gen. 48. Tob. 12. Psalm. 90. Hebr. 1. Matth. 18.

Propter peccata subtrahitur hæc protectio.

Dæmoni laxantur habenæ.

Effectus qui Angelica protectione subtracta sequuntur in Regno.

Inter Proceres odia suscitantur & inimicitiæ priuatæ, quibus vt indulgeant, alter alterius conatus & successus etiam cum damno publico studet impedire. Ærarium impensis parum necessarijs absumitur; nascuntur seditiones militares, quibus posteaquam prouincia est vastata, & vires hostiles adauctæ, infinita vis pecuniæ, qua bellum geri poterat, est profundenda, vt damna inferre desinant. Denique, dum omnes suis student commodis, nec cuiquam bonum publicum est cordi, omnia ad extremam vergunt perniciem. Exempla huius rei habemus plurima. Legatur Iosephus De bello Iudaïco, & Historiæ Imperij Orientalis.

55 Econtrariò hostibus etsi longè magis impijs & sceleratis, per quos Regnum istud est puniendum, omnia feliciter succedunt; crescit animus, augentur vires, opportuna capiunt consilia, occasionibus vti norunt, euentus habent felices; magna inter Primores concordia, nemo alterum nititur euertere, nemo publicam causam priuatis miscet odijs; denique ita succedunt omnia, ac si Deum suæ causæ fautorem ac directorem haberent, cùm tamen eorum causa sit iniusta, & intentio impia, & nihil minùs quàm Deum cordi habeant. Vnde, quæso, tantum discrimen; nisi quia Regnum quod propter sua peccata est castigandum, Angelico patrocinio, quo anteà protegebatur & regebatur, nunc destituitur, & suis dumtaxat viribus consilijsque relinquitur? Hostes verò iuuantur à dæmonibus, quibus propter illius Regni peccata vires laxatæ. Ab his tanquam ducibus diriguntur & animantur: & res prouinciæ quæ castiganda est, turbantur, ac varijs difficultatibus implicantur. Maximam vim habet in bellis Ducum peritia & industria, adeò vt totus ferè successus & victoria vniuersa hinc pēdeat. Vulgò dicimus, meliorem esse exercitum ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo. Si tantū potest vnius Ducis industria, quantum poterunt tot dæmones, qui rerum bellicarum sunt peritissimi, quibus facile est suis copijs consilia suggerere, timorem adimere, animos excitare, occasiones ostendere, obstacula remouere, & econtrariò in copijs aduersis consilia perturbare, metum inijcere, occasiones præscindere, discordias excitare, proditores inserere. Miris enim modis possunt vim phantasticam mouere, à qua omnes humani affectus, omnésque perturbationes, timores, animositates, insuper consilia & actiones dependent. Itaque populus puniendus est, instar ouium sine pastore, militum sine Duce, & veluti corpus sine sanguine, sine spiritu, sine vigore, sine anima,

Cur hostibus omnia succedant ex voto.

Dæmonibus permittitur vt sint duces impiorum.

destituti enim sunt spirituum superiorum assistentia & gubernatione; Qui verò punituri sunt, pleni sunt vigoris & animorum, instructi auxilio spiritalis nequitiæ, cuius præsentia animantur, reguntur, & aguntur. Hinc facilè aduersarios vincunt, & omnia in suam potestatem redigunt, non tam sua virtute, quàm Ducum suorum inuisibilium ope, quibus id Deus permisit ad illius Regni castigationem. Hoc pacto maximæ Monarchiæ exortæ; hoc modo Assyrij, & Persæ, & Alexander Magnus, & Iulius Cæsar, & VVandali, & Gothi, & Longobardi, & Turcæ, & Tamerlanes, in tantam creuere potentiam; alij celerius, alij lentius, Deo id permittente ad mortalium castigationem. Neque enim credibile est, illos impios aliter fuisse à Deo adiutos quàm permissione, qua diabolo vires laxatæ; & protectionis Angelicæ subtractione. Hæ enim duæ causæ abunde sufficiunt. Nam illa permissio sufficit ad illos reddendos fortes, & hæc subtractio ad alios reddendos infirmos, vt ex dictis constat.

Potentia piorum vnde crescat.

56 Porrò sicut Imperium & potentia impiorum crescit malorum spirituum ope, ita cultorum Dei potentia bonorum spirituum auxilio sæpè creuit, & maximos successus habuit. Sic enim filij Israel tot gentes deleuerunt, & earum Regna obtinuere. Sic Dauid & Machabæi tot & tam mirabiles victorias cæsis hostibus reportarunt: sic Constantinus, Theodosius, Carolus Magnus, Carolus Martellus, multique alij Christiani Principes mirabiliter hostes superarunt, & maximos exercitus conciderunt, paucis è suis desideratis. Hæc enim non sine Numinis ope contigisse res ipsa per se fidem facit, & Historiæ testantur. Comprimebatur diaboli potentia, vt minus posset aduersarios iuuare, & res Christianorum perturbare; & ex altera parte augebatur Angelica protectio & opitulatio, qua Christianis & bona consilia, & audaces animi inspirabantur, & cætera ad rem benè gerendam opportuna disponebantur: hostibus verò iniiciebatur metus, eripiebantur sana consilia, intercipiebantur occasiones & alia præsidia boni successus. Quòd autem hæc rarius nostro sæculo contingant, in causa sunt Christianorum peccata: ex his enim quasi lege naturali iustitiæ sequitur, vt protectio & gubernatio diuina, quæ ministerio Angelorum ipsis impendi consueuerat, minuatur, & sensim magis magisque crescente peccatorum cumulo, subtrahatur, cui subtractioni simul coniunctum est vt vires ad nocendum relaxentur diabolo, quem suæ passionis merito Dominus ligauerat ne Ecclesiam iret perditum. Ex

Peccata Christianorum sunt causa imbecillitatis

Ex quibus iam necessariò sequitur, vt impiorum potentia diabolico fulta præsidio crescat, & Christianos sensim subiiciat, Religionemque labefactet, & multis locis extinguat.

57 Verendum omnino ne pauca illa quæ Ecclesiæ supersunt, etiam ab impiis occupentur. Sæculo currente quintodecimo, amisimus Imperium Orientis, in quo tot insulæ & insignes prouinciæ, omnibus in potestatem Turcarum redactis. Sæculo sextodecimo maxima pars Septemtrionis, in qua multa Regna & vrbes nobilissimæ nobis perijt, hæresi occupante omnia; cuius contagio non parum cæteræ quoque Christiani orbis prouinciæ paucis exceptis, inquinatæ sunt. Adeò hæc pestis inualuit & crescit indies, vt nisi diuina bonitas suâ prouidentiâ illam stiterit, velut flamma hoc sæculo decimoseptimo videatur peruasura omnia. Crescente enim indies peccatorum mensura, crescit quoque diaboli & impiorum potentia, & minuitur Christiano orbi protectio diuina: & per ipsa peccata animi hominum ad hæresim & atheismum disponuntur. Itaque facile est diabolo, partim potentia & successibus suorum, partim artificio & fraudibus exteriùs per suos ministros adulterando verbum Dei, interiùs per seipsum peruertendo phantasiam, mentes mortalium licentiæ carnali deditas ad illud barathrum pertrahere. Sicut enim arida stipula facilè concipit admotum ignem, ita mens humana carni addicta, & cælesti protectione destituta, facilè corripit propositam hæseωs doctrinã.

Ex his perspicuum est, quomodo Deus peccata hominum per bella vindicet, & quomodo per impios castiget suos cultores, olim Iudæos, modò Christianos. Item, cur impiorum plerumque potentia sit maior quàm eorum qui Deum colunt, & hi ab illis opprimantur: hæc enim omnia ad inuisibilium potestatum gubernationem, opitulationem, vel desertionem referenda esse, innumeris Scripturis & exemplis ostendi potest (de quibus alibi opportunior erit locus dicendi) diuina iustitia, mediantibus decretis & permissionibus, propter hominum peccata sic statuente.

CAPVT XI.

De mensura peccatorum quæ vindictam antecedit.

58 NVNC considerandum est, quando Deus vindictam inferre soleat: non enim commisso peccato statim punire consueuit; alioquin iam pridem exhaustum esset genus humanum, & paucis-

Cur Deus non statim inferat vindictam. simi salutem consequerentur. Differt itaque sæpè in longum tempus vt pœnitentiam agant, & supplicium impendens auertant. Imò multis in hac vita grauem aliquam afflictionem non immittit, etsi sceleribus infinitis ipsum offenderint; sed totum reseruat in futurum, sinens illos intereà thesaurizare sibi iram in diem iræ. Breuis enim admodum est vita humana, ac proinde vltio non potest multùm differri. Verùm Regna, prouinciæ, vrbes, & magni hominum conuentus (ob assiduam eorum qui gignuntur & morientibus substituuntur accessionem) non intercidunt, sed plurimis sæculis perseuerant. Itaque consentaneum est diuinæ iustitiæ, vt subinde peccatis eorum valdè excrescentibus, in hac vita communi aliquo calamitatum flagello castigentur; tum ne nimis diuturna impunitate, peccandi licentia in immensum augeatur, & ad alias quoque nationes horum exemplo serpat; tum vt omnibus timor diuini Numinis, ac cura vitæ emendandæ iniiciatur.

Rom. 2.

Certa mensura peccatorum Regnis puniendis constituta. 59 Constituit itaque diuina iustitia singulis Regnis & Prouincijs certam quamdam mensuram certo peccatorum numero & grauitate finitam, quam vbi peccando impleuerint, grauem aliquam vindictam generatim infert, siue bello, siue peste, siue fame, siue alijs modis, vno vel pluribus, prout ipsi placuerit, & peccatorum magnitudo postulauerit. Colligimus hoc ex Scripturis. Genesis 15. *Generatione quarta reuertentur huc; necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorũ:* nimirum vt exscindatur, & semen tuum eorum regionem obtineat. Hoc enim factum est post quadringentos annos, tunc enim & illorũ & cæterarum gentium Chanaan completa est mensura iniquitatis, & Israëlitis traditi sunt vastandi. Matth 25. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* quasi dicat, Illi occiderunt Prophetas quos Deus ad eos mittebat, & sic magnum impietatis cumulum sibi struxerunt: vos occidite (per concessionem dictum intellige) Dominum Prophetarum, vt mensuram eorum impleatis, qua impleta sequetur vindicta, per quam & illorum & vestra impietas puniatur. quod insinuant illa verba sequentia, *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Sanguis iustus,* hoc est pœna & suppliciũ pro effusione sãguinis iustorũ, nempe Prophetarũ quos ipsi vel patres eorum occiderant. Sic cùm esset impleta mensura quæ decreto diuinæ iustitiæ primæuo mundo erat constituta, inductum est diluuium; quod significat Scriptura Gene-

nesis 6. cùm ait: *Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram;) dixit ad Noë: Finis vniuersæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra.* Ideò nimirum venit *finis* & excidium primi orbis, quia mensura eius impleta erat; quæ mensura sita erat in vniuersali omnium (exceptis paucissimis) corruptione per omnia vitiorum genera, maximè per libidines, crudelitatem, superbiam, & (vt valdè credibile est) per idololatriam. Similiter finis & excidium generale secundi orbis erit, quando mensura impietatis eius erit impleta; quæ consistet in vniuersali corruptione (si pusillum fidelium gregem, qui tunc reperietur, excipias) per eadem vitia, sed maximè per hæreses, atheismum & Numinis contemptum. Sic impletâ mensurâ Sodomorum & Gomorrhæorum, Dominus eos deleuit; quod significatur illis verbis Genesis 18. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis: descendam & videbo vtrùm clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: an non est ita, vt sciam.* Grauia peccata vindictam clamant, quæ dum multiplicantur, crescit clamor, tamdemque fit intolerabilis auribus diuinæ iustitiæ, nempe quando ad eam mensuram peruenerunt, vltra quam Deus non ampliùs sibi tolerandum ab æterno statuit. Sæpè tamen etiam completâ mensurâ non statim ad vindictam prorumpit, sed lentè procedit, tamquam inuitus pœnam irroget, præsertim quando de extremo exitio agitur. Quod insinuant ea verba, *Descendam, & videbo*, &c. quibus etiam instruit Iudices, grauia crimina quæ fama defert, non esse statim credenda, nec vindicanda, nisi rei veritate benè explorata; vt pulchrè docet S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 23. Denique hæc mensura indicatur omnibus illis Scripturæ locis, quibus prædicitur instare excidium alicuius nationis: vt cùm dicitur onus Babylonis, onus Moab, onus Damasci, onus Ægypti, onus Tyri, & similia, quibus pleni sunt Prophetarum libri.

Varijs Regnis & populis varia mensura.

60 Quæ autem cuique Regno vel Prouinciæ mensura constituta sit, latet inscrutabili diuinorum iudiciorum abysso, neque alicui creaturæ nisi per reuelationem innotescere potest: nulla enim est certa lex aut regula, vnde id possit conijci. Supremus ille orbis moderator pro suo arbitrio statuit, vsque ad quem gradum & quamdiu peccata cuiusque nationis sint toleranda; quando & quomodo vindicanda. Et quidem plerumque minùs tolerat pec-

Fidelium peccata minùs tolerat, quã infidelium.

cata fidelium quàm infidelium. Primò, Quia fidelium peccata plerumque sunt grauiora, partim ob maiorem diuinæ voluntatis, futuræque mercedis & vindictæ cognitionem; partim ob maiorem in Deum ingratitudinem. Secundò, Quia castigatio fidelium non est ad perditionem, sed ad emendationem & salutem. Plurimi enim per huiusmodi communes afflictiones à peccatis & æterno exitio in quod ruebant, auocantur, & salutem assequuntur, qui alioquin in prosperitate erant perituri. Vnde potiùs est paterna correptio, quàm iudicialis punitio, & κόλασις potiùs quàm τιμωρία, iuxta Aristotelis doctrinam. At infidelium castigatio magis tendit ad perditionem. etsi enim Deus illam irroget vt vitam emendent; tamen, cùm vera fide sint destituti, non norunt ea vti ad salutem: itaque parum illis adfert commodi. Tertiò, Quia cùm ipsi post hanc vitam æterna pœna sint plectendi, Deus sinit illos diutiùs frui huius vitæ commodis, & magis cum illis, quàm cum fidelibus dissimulat; præsertim si omnem honestatem & pudorem penitus non abiecerint. Denique infideles & hæretici sunt plerumque instrumenta quibus Deus fideles castigat: vnde tolerat illos etiam in hunc finem, & permittit crescere in magnam potentiam. Habent tamen hi quoque suam mensuram & terminum, cùm satis diu fideles afflixerint, & peccata peccatis sine fine, sine metu Numinis, cumulauerint; tunc & ipsis flagellum imminet, quo vel omnes, vel bona pars eorum dispereat. Sic cùm Assyrij & Chaldæi populum Dei & alias nationes sæpiùs afflixissent, tandem & ipsorum Regna cum maxima mortalium strage euersa sunt. Idem Vvandalis, Hunnis, Arrianis, & alijs huiusmodi Ecclesiæ flagellis ac pestibus accidit. Idem nostris quoque hæreticis eueniet, qui modò ad castigandam superbiam, iactantiam, luxuriam, acediam, aliaque Catholicorum peccata, ad tantam assurgere potentiam permissi sunt. Cùm enim Deus eorum malitia & viribus satis vsus fuerit ad fidelium castigationem, & mensura peccatorum fuerit impleta, etiam exscindentur, & in ignem æternum tanquam palmites præcisi & omnino inutiles proijcientur.

Vide Isaiam à cap. 13. vsque ad 23. Ieremiam cap. [illegible] & 51. Ezech. c. 38. & 39 & alios.

61 Ambulat itaque diuinæ iustitiæ flagellum in orbem, & transit de Regno ad Regnum, prout cuiusque mensura completur, nec vnquam ferè à peccatorum vltione conquiescit. Nullum enim est tempus, quo non in aliquo populo aut prouincia grassetur & sæuiat. Vnde Psalm. 74. *Dixi iniquis: Nolite iniquè agere; & delinquentibus: Nolite exaltare cornu: nolite extollere in altum cornu ve-*

strum; nolite loqui aduersus Deum iniquitatem: quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus (tibi expectandum auxilium) *quoniam Deus iudex est. hunc humiliat, & hunc exaltat; quia calix in manu Domini, vini meri plenus mixto: & inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen fæx eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Calix iste* est flagellum diuinæ iustitiæ, quod cuique infligitur cùm mensura peccatorum eius impleta fuerit. Sicut enim calix plenus fortissimo vino, non diluto, sed multis rebus calidissimis & venenis mixto, grauissimos visceribus & capiti dolores adfert: ita calix iræ Dei omne genus calamitatis continens, acerrimos cruciatus excitabit. Hunc *calicem* nunc huic genti, nunc illi inclinat, & volentes nolentes bibere cogit ad satietatem & vomitum. Verùm fæx & sedimentum reseruatur in finem, quia calix æternæ damnationis, quem omnes peccatores vltimò haurient, erit omnium acerbissimus.

Vide pulcherrimum locum Ieremiæ 25 à versu 15. vsque ad 30.

Quæ peccata ad mẽsuram hanc pertineant.

62 Ad mensurãm peccatorum cuiusque Regni, primò & maximè pertinent peccata communitatis, in quæ nimirum ipsa Respublica, vt corpus quoddam politicum, consentit: hæc enim propriè sunt peccata ipsius corporis; vt cùm Respublica consentit in admissionem hæreseωs, in expulsionem Sacerdotum, in bella iniusta. Eódem referenda, quæ Principes vel magistratus auctoritate publica fulti committunt: hæc enim ipsa Respublica, cuius isti sunt veluti Commissarij aut Officiales auctoritatem à Repub. habentes, committere censetur. Deinde quæ passim ab omnibus, vel saltem à maiore populi parte impunè committuntur. Quod enim à maiore parte Reipub. agitur, ab ipsa Repub. fieri censetur, etiamsi à singulis seorsim, & non vt constituunt vnum corpus, fiat; vt cùm populus maiori ex parte deditus est ebrietati, libidini, lucris iniustis, cùm parum curat res sacras, & quæ ad salutem animæ pertinent, terrenis totus immersus. Deniq; etiam, peccata cuiusque in particulari aliquo modo ad hanc mensuram referuntur. Sicut enim quisque est membrum Reipublicæ, & coniunctus cum alijs constituit ipsum corpus Reipublicæ; ita peccata cuiusque priuati pertinent ad communẽ cumulum, eumque, aliorum peccatis coniuncta, constituunt & augẽt. 63. Hinc fit vt interdũ propter vnius peccatum totus populus puniatur, nimirum cùm alicuius peccatum mensuram communitatis explet. Sicut enim in numeris quælibet species accedente vnitate vltima constituitur, ita quælibet peccatorum mensura à Deo definita vltimo aliquo pec-

Vnius peccatum interdũ mensuram implet communitatis.

cato veluti termino intrinseco completur. Sic propter peccatum Da-
1. Reg. 44. uidis populum numerari iubentis, punitus fuit vniuersus Israël à Dã
vsque Bersabee, occisis peste intra triduum septuaginta millibus ho-
Iosue 7. minum. Et propter peccatum Achan, qui contra præceptum diui-
num aliquid de anathemate vsurparat, punitus fuit exercitus, & in
fugam actus, cæsis triginta sex viris: nec potuisset iste quidquam in
posterum efficere, aut hostibus suis resistere, nisi auctor facinoris
sublatus fuisset, vt ibidem habetur. In huiusmodi tamen euentis, non
solum illud peccatum vltimum illius hominis; sed etiam præceden-
tia tum eiusdem, tum aliorum illius populi punita fuere. Non enim
ob solum peccatum Dauidis Deus tot millia hominum sustulit; sed
per cladem, etiam populi peccata vindicata fuere, quæ iam ita accu-
mulata erant, vt vindictam celerem mererentur. Permisit itaque De-
us Dauidem incidere in istud peccatum superbiæ, quo mensura Is-
2. Reg. 24. raëlis erat implenda, & vindicta irroganda Significat id Scriptura
cùm ait: *Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commouitque* (commoueri permisit à diabolo) *Dauid in eis dicentem: Vade, nume-
ra Israel & Iudam.* Sæpè enim Dominus propter peccata populi per-
mittit flagitia Principum, quibus vel tyrannicè populus ipse guber-
natur, vel in bella & seditiones coniicitur, vel mensura peccatorum
Iob 34. eius impletur, vt vltio diuina subsequatur. Pari modo *propter pecca-
Isaiæ 3. ta populi facit regnare hominem hypocritam*; & dat Principes insipientes,
imbelles, effeminatos, qui nec sciant, nec possint populum regere,
vel aduersus hostes tueri. Exempla plurima habemus in Scripturis, &
Historijs humanis.

64 Ex his perspicuum est, qua ratione non sit iniquum, totam multitudinem propter vnius peccatum puniri. Non enim hæc ita ob vnius peccatum plectitur, quasi ipsa per se (saltem pro maiori parte) tali pœna ratione suorum peccatorum digna non sit, (id enim non esset diuinæ iustitiæ consentaneum;) sed quia vnius peccatum (nimirum quo communis mensura impletur) est causa cur hoc tempore potiùs quàm alio, pœna communitati debita irrogetur, & non in aliud tempus differatur. Sæpè tamen fit vt aliqui in ea communitate tali supplicio per se non sint digni, qui tamen communi malo propter coniunctionem vitæ & habitationis inuoluuntur. Sicut enim in corpore naturali membrum quodlibet est particeps commodorum & incommodorum ipsius corporis; ita in corpore politico quodlibet membrum, etiamsi causam cum aliis

non dederit, communis prosperitatis & calamitatis est consors. Neque aliter iuxta ordinariam rerum legem fieri potest, ob commorationem iustorum cum iniquis, quibus sunt permixti, & in quorum medio degunt. Itaque respectu talium, illa afflictio non tam est pœna, qua eorum peccata vindicentur, quàm exercitatio virtutis & patientiæ ad maiorem gloriam. Nemo tamen facilè in animum inducat, se talem afflictionem non esse commeritum: hoc enim est quod Dominus grauiter in S. Iob reprehendit, qui tantam se calamitatem nō commeruisse contendebat. Nemo enim animi sui statum, vtrùm amore an odio dignus sit, plenè nouit: nemo peccatorum pondera & mensuras, quantumque pœnarum respondeat singulis, cognoscit. *Delicta*, inquit Propheta, *quis intelligit? ab occultis meis munda me.* Psal. 18. Quamuis enim Deus hanc calamitatem non immittat tibi ad peccatorum vindictam, sed ad patientiæ probationem; non tamen hinc efficitur, te illam non esse promeritum, aut Deum non potuisse illam iustè pro peccatis tuis irrogare. nam etiam quædam venialia ad hoc sufficiunt. Si enim post hanc vitam nonnulla venialia grauissimis & diuturnis purgatorij ignis supplicijs iustè puniuntur, cur non in hac vita quibusuis calamitatibus, quæ pœnis purgatorij longè sunt mitiores, vindicari possint?

65 Hoc quoque dignissimum est consideratione, quòd quò plures sunt impij homines in aliqua Repub. Christiana qui impunè peccant, eò celeriùs impletur mensura, & grauior velociorque illi expectanda vindicta: hi enim maledictionem sibi debitam secum ad Rempub. cuius fiunt membra deferunt, eiusque illam faciunt participem. Deinde, sicut Princeps aliquis non potest benè affici erga ciuitatem quæ propter aliquod lucellum recipit & iuuat eius hostes qui ipsum contumelia afficiunt: ita Deus omnium Princeps & Dominus, non potest amare Rempub. quæ solius commodi temporalis causa, nulla habita ratione iniuriarum quæ ipsi inferuntur, aut periculi contagionis quod ciuibus impendet, hostes ipsius admittit & fouet. Itaque multas & graues calamitates non solùm spiritales, sed etiam temporales illi imminere non est dubitandum.

Cur celeriùs vel tardiùs impletur mensura.

Multitudo iniquorum accelerat vindictam.

66 E contrariò, quò plures sunt iusti & sancti in Republica, eò tardiùs mensura impletur, & longiùs punitio differtur. Benedictio enim & fauor cælestis qui ipsis debetur, in Rempub. quæ eos fouet redundat; parcitque Deus toti corpori intuitu aliquot nobilium membrorum quæ ipsi chara sunt; & propter aliquot bonos benè

Multitudo iustorum differt vindictã.

Tres causæ ob quas Deus differt punitionem impiorum intuitu iustorum.

facit plurimis. Etsi enim maior pars Reipub. sit praua, & iram celerem mereatur; tamen Deus manum sustinet, & vltionem suspendit: partim ne simul cum impijs iustos, quorum ipsi vita est accepta, tollat è medio: partim iustorum flexus humilitate & deprecatione: denique quia iustorum labore & studio sperandus est fructus, & multorum ex illa iniquorum colluuie conuersio. Confirmari hæc possunt exemplis. Si enim in Sodomis vel decem iusti reperti fuissent, ipsorum gratia Deus toti illi multitudini pepercisset. Si Moyses sæpè Dominum non exorasset, & iram eius in populum accensam auertisset, longè plures & grauiores clades populus in deserto accepisset. Sic in parabola Euangelica precibus & sponsione agricolæ arbor infructuosa & iam succidenda, seruata est in alterum annum. Omitto alia innumera huc pertinentia, quibus declaratur, maxima commoda, etiam temporalia, iustorum causa indignis collata, & maximas calamitates his impendentes auersas. Itaque viri iusti & sancti, veluti columnæ quædam, sua præsentia sustentant Respublicas & Regna, quæ iam olim pondere peccatorum suorum concidissent, nisi huiusmodi fulcra intra se habuissent. Imò iam pridem mundus perijsset, nisi iustorum meritis, orationibus, & expectatione fructus, qui ipsorum opera ex impijs colligendus est, conseruaretur. *Melior est*, & pluris à Deo æstimatur, *vnus iustus quàm mille impij*, qui nihil sunt nisi stipula, palea, zizania, ignis æterni pabulum: nam vt Ecclesiasticus inquit: *Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio eorum flamma ignis.*

Gen. 18. 32. Num. 19. v. 46. 47. Psalm. 105 Luc. 13. Eccli. 16 Eccli. 21.

Hæc de quinto opere diuinę iustitię sufficiãt. Hactenus potissimùm egimus de supplicijs corporalibus, quæ propter peccata Deus in hac vita infligere solet: sequitur vt dicamus aliquid de pœnis spiritalibus.

CAPVT XII.

De sexto Iustitiæ opere, quod est punitio spiritalis, & inprimis de subtractione auxilij interioris.

67 SEXTO cernitur diuina seueritas in punitione spiritali: quæ etsi vulgò non ita æstimetur, quia sensibus non percipitur; tamen longè magis est metuenda quàm omnis afflictio corporalis. Sicut enim bona spiritalia incomparabiliter sunt præstantiora bonis omnibus quæ sub sensum cadunt: ita illorum damna longè pluris sũt æsti-

æstimanda; quàm omnia bonorum corporalium detrimenta. Accedit, quòd hæc pœna ad pœnam æternam sit proxima dispositio. Sicut enim salus æterna pendet ex bonis spiritalibus, quæ in hac vita obtinentur; ita miseria æterna sequitur ex horum bonorum inopia & amissione. Nota

Consistit autem hæc pœna spiritalis potissimùm in quatuor malis: Primò, In subtractione gratiæ iustificantis, & totius boni quod hanc gratiam consequitur. Secundò, In subtractione auxilij interni. Tertiò, In subtractione auxilij externi. Quartò, In excæcatione & obduratione. De Primo dicemus infra cap. 28. & 29. de cæteris dicendum hoc loco. Secundum ergo malum erat, Subtractio auxilij interni ad salutẽ opportuni; in subtractione etiam imminutionem intelligo: non enim confertim & tota simul fit hæc subtractio, sed sensim, peccatis sensim crescentibus. Cùm homo est iustus, debitum est ei hoc auxilium, & Deus largè illi tamquam amico & filio suppeditat, vt commodè possit diuinam hæreditatem consequi. Amissa autem iustitia per peccatum, non debetur ei hoc auxilium ampliùs, cùm ius omne ad vitam æternam, ad quam hoc auxilium perducit, amiserit, sitque reus æternæ mortis, & possit statim in barathrum præcipitari. Vnde Deus ordinariè incipit consuetam curam & opem quam anteà impendebat, subtrahere, nam iustitiæ ordo postulat, vt non tanta sit ei cura de salute hominis, cùm ipsi post tot beneficia factus est ingratus, inobediens, & inimicus; quanta fuit cùm erat amicus, & obediens filius. Hinc fit vt qui semel mortiferè peccat, sæpè in eo peccato diu maneat, & in idem sæpius vel in alia labatur, priusquam resurgat: quia nimirum diuina opitulatio per peccatum est imminuta. Quod etiam magis constabit, si explicuerimus quidnam nomine auxilij interni intelligatur.

Punitio spiritalis sita in quatuor rebus.

68 Tria hoc nomine continentur: ***Excitatio***, ***Directio***, ***Protectio***. ***Excitatio*** sita est in tribus; in illuminatione mentis; in applicatione phantasiæ ad cogitanda salutaria, vt assiduè animo obuersentur; & in affectione pia voluntatis. Animus humanus etiam in fidelibus & iustis magnas in rebus spiritalibus patitur tenebras, & obscuro confusoque modo eas apprehendit. Itaque vt possit eas sic concipere & informare animo vt affectus moueatur, sæpè opus est inspiratione diuina qua mens illustretur, ad eas congruenti & illustri modo concipiendas. Verùm, non satis est hanc illustrationem semel atque iterum esse factam; quia mens statim suo pondere ad terrena co-

Auxilium internum triplex.

Ad excitationem tria pertinent, illuminatio mentis, applicatio phantasiæ, & affectio voluntatis

gitanda deuoluitur. Cùm enim à ſenſibus functio eius pendeat, ſolùm ea quæ ſub ſenſum cadunt (quibus natura conſueuit) ſponte ſua cogitat,& intus ſecum familiariter verſat. Hinc fit vt niſi ferè aſſiduè iuuetur, difficultates in ſpiritalibus cogitandis & tædia ſentiat, nec diu in illis verſari poſſit: ſunt enim illa ſupra eius naturalẽ captũ & conſuetudinem. Vnde opus eſt auxilio quo eius phantaſia corroboretur, eleuetur, & applicetur ad ea quæ diuina illuſtratione rectè cognouit, facilè & congruenter ad affectum imaginanda; vt quaſi aſſiduè menti obuerſentur, vel ſaltem exiguo conatu illa in promptu habeat. Nam affectus noſter rebus ſpiritalibus non mouetur, niſi illæ congruo modo ſint apprehenſæ: non poſſunt autem facilè ſic apprehendi, niſi diuina illuſtratione accedente: nec ea apprehenſio diu poteſt durare, nec eſſe nobis facilis & expedita, niſi adſit diuina opitulatio, qua phantaſia ad hoc applicetur & iuuetur. Hoc auxilio ſuppeditante, facile eſt terrena contemnere, & cæleſtia ſectari, & heroica virtutum opera capeſſere, vt in Apoſtolis eſt videre. Sicut enim qui aſſiduè terrena animo voluunt, vt honores, opes, voluptates, tamquam res eximias & amabiles ea concipientes & imaginãtes, non poſſunt ea non amare & perſequi: ita etiam qui bona ſpiritalia cognoſcunt, & crebro eorum excellentiam conſiderant, phantaſia ad hoc promptè & facile obſecundante, non poſſunt ea non amare, & contemptis terrenis omni ſtudio ambire. Sanè apprehenſio & conſideratio vilitatis rerum temporalium, & præſtantiæ ſpiritalium, eſt fons omnis perfectionis; & cui ea eſt vehemens & quotidiana, is nullam vel exiguam in via ſpiritali difficultatem ſentiet. Amor enim vehemens qui ex tali apprehenſione naſcitur, facilè omnes difficultates ſuperat, earumque acerbitatem ſua dulcedine temperat, vel etiam obruit. Sic econtrariò apprehenſio illa, qua mens cæca mortalium, res temporales concipit tãquam dulces, magnas, ſplendidas, amabiles, eſt cauſa omnis mali & perditionis. Ex quibus patet quãti hæc excitatio ſit momẽti, cùm tota ferè perfectio, & omnis profectus ſpiritalis hinc pendeat. Sicut enim Protectio tuetur nos à peccatis, ita Excitatio promouet in bono, & adducit ad perfectionem.

69 Alterum eſt *Directio*. Hoc nomen accipitur dupliciter. Primò, Reſpectu ſalutis æternæ; & ſic omne Dei auxilium eſt directio: nam per omne auxilium dirigimur ad ſalutem. Secundò, Reſpectu executionis alicuius boni propoſiti, quomodo hîc accipimus: eſtque ſolùm illud auxilium quod ad executionem dirigit & iuuat. Cùm enim

executio à multis rebus externis sæpè pendeat, quæ non sunt in hominis potestate; maximè ad eam opus est diuino auxilio, quod directionem propriè vocamus. Ratione huius auxilij dicitur Ieremiæ 10. *Scio Domine, quia non est hominis via eius; nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos.* & Prouerb. 16. *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius.* Hæc directio potissimùm in tribus sita est: in amotione impedimentorum, in oblatione occasionum exequendi, & in consilij salubris inspiratione. Verbi gratia, in proposito Religionis ingrediendæ, vel alterius rei arduæ ad Dei gloriam conficiendæ, varia impedimenta obijci solent, quæ humano consilio sæpè non possunt amoueri vel peruinci. Deus itaque res ita disponit, vt ista impedimenta tollantur, & vt occasiones se offerant, facilè & suauiter rem conficiendi; & in rebus perplexis, vtile consilium per se, vel per homines aut Angelos suggerit, viasque suauiter exequendi ostendit.

In tribus præcipuè continetur.

70 *Protectio* ad multa se extendit. Primò, vt præseruemur à peccatis, præsertim mortiferis. Secundò, vt custodiatur in nobis semen sanctæ inspirationis. Tertiò, vt bonum propositum non euertatur. Quartò, Vt executio non impediatur. Denique, Vt multa huius vitæ pericula euitentur. Itaque hæc reliquas gratias, totáque animæ salutẽ, & ipsam quoque vitam corporalem tuetur. Consistit autem potissimùm in tribus. Primò, in compressione potentiæ diabolicæ, ne ipse nos tentet supra vires, vt ex Apostolo 1. Corinth. 10. vers. 13. colligitur. Facile enim illi esset, totum mundum omnesque iustos peruertere, si totam vim suam artesque omnes expromere concederetur: *Non est potestas super terrã quæ comparetur ei.* Vnde nouissimis temporibus cùm solutior erit, ita grassabitur, vt nisi tempus persecutionis accideret, etiam electi sint peruertendi, & pauci vel nulli saluandi: vt ex verbis Domini Matth. 24. constat. Secundò, In auersione variarum occasionum & tentationum, quæ nobis à Diabolo, mundo vel carne obuenirent; quibus Deus videt nos negligentia nostra succubituros, si permitteret nos illis inuolui. Itaque eas benignè submouet, res ita disponens vt non eueniant; vel si euenerint, aliquid aliud intercurrat, quod earum progressum impediat, vel cogitationes nostras aliò transferat. Tertiò, In auxilio opportunè exhibito, ad eas cùm inciderint vincendas. Ita enim iuuat Protectio, vt nihil damni ab insidijs hostium alijsque causis ad malum allicientibus patiamur, sed in omni conflictu perstemus illæsi.

Protectio in tribus sita. *In compressione dæmonis.* *Iob 41.* *In auersione tentationum* *In auxilio quo vincantur cùm inciderint.*

Necessitas diuinæ protectionis.

71 Quanta verò sit diuinæ protectionis necessitas, perspicuum est, considerata tum nostra, tum hostium nostrorum conditione. Magna enim est nostra ad bonum imbecillitas, ad malum procliuitas, magna ignorantia, magna negligentia: infinitis ad vitam rebus est opus, quibus conquirendis assiduè sumus intenti, non adeò interim de salute solliciti. E contrariò, maxima est diaboli potentia, maxima astutia & industria, maxima vigilantia; & his omnibus ad nihil aliud incumbit, nisi ad nostrum exitium. Infinitæ quoque sunt carnis & mundi ad malum illecebræ. Quanta igitur nobis opus protectione, vt illius vim & insidias, horum laqueos & decipulas euadamus? hinc Ecclesia passim suis in præcibus diuinam protectionem tam sedulò implorat, orans cum Propheta: *Custodi nos Domine vt pupillam oculi, sub vmbra alarum tuarum protege nos.* & : *Familiam tuam quæsumus Domine, continua pietate custodi, vt quæ in sola spe gratiæ cælestis innititur tua semper protectione muniatur:* alijsque modis plurimis. Denique nihil æquè ac ista protectio est nobis necessarium, nam debet hoc protectionis auxilium esse assiduum. Sicut enim paruulus vel infirmus per loca salebrosa incedens, semper est in periculo cadendi, nisi assiduè aliquis ei adsit qui eum custodiat & sustentet: ita homo etiam iustificatus, ob infirmitatem & multas peccatorum occasiones, ac insidias diaboli, semper est in periculo peccandi, nisi diuinitus custodiatur. Itaque hoc auxilium etiam singula bona opera nostra antecedere, comitari & subsequi debet, vt & illa facere, & facta conseruare possimus. Ex quibus constat, quanti hæc protectio sit momenti, & quantum periculi nobis eius imminutio adferat.

Preces Ecclesiæ quibus diuina protectio imploratur.

Hoc triplex auxilium enituit in Sanctis.

72 Hoc triplex auxilium in omnibus Sanctis & maximè in Apostolis enituit, eosque ad culmen perfectionis euexit, & vt res maximas feliciter conficerent, effecit. Protectio enim, à peccatis alijsque multis periculis seruauit, & reliquas gratias ac dona diuina in ipsis est tutata. Excitatio animos ad diuina extulit, & in ijs ita corroborauit, vt multis non minùs facile fuerit viuere supra se in spiritu iuxta celsitudinem gratiæ, & habere conuersationem suam in cælis, quàm nobis facile est viuere politicè iuxta rationem humanam inter homines. Assistebat enim illis virtus diuina, mentem ad cælestia eleuans, & phantasiam corroborans, vt illustri & viuido modo diuina conciperent, & magna facilitate absque tædio in illorum consideratione versarentur. Ex illa autem valida mentis & phantasiæ impressione, spontè sequebatur in voluntate & appe-

titu inferiore vehemens commotio ad opera heroica præstanda, difficultatesque omnes superandas. Directio effecit, vt res maximas Dei gloriam & salutem animorum spectantes ad felicem exitũ perducerent.

Voco hæc auxilia interna, non quòd omnia homini inhæreant, (nam compressio diaboli, impedimentorum sublatio, occasionum ingestio sæpè extra hominem fient;) sed quia occulta sunt, & inuisibili modo exhibentur, & sæpè interiùs intra hominem administrantur: vnde meritò dicuntur interna, maximè comparatione facta ad alia quæ exteriùs & visibiliter exhibentur, de quibus statim dicemus.

73 His explicatis, dico triplex auxiliũ internum, quod tanti est momenti, per peccatum iusto Dei iudicio sensim subtrahi & imminui. Crescentibus enim peccatis, minuitur diuina protectio, neque Deo ita curæ est, vt eum à peccatis in posterum custodiat. vnde non ita dæmonem coërcet, sed sinit varijs modis hominem tentari, & ab alijs quoque rebus varias peccatorum occasiones ingeri. neque tantas in pugna vires suggerit. hinc fit vt maiores difficultates homo in resistendo indies sentiat, & in alia ac alia peccata miser corruat, nouis accessionibus quotidie suum onus cumulans. Imminuitur etiam excitatio: rariores enim sunt diuinæ inspirationes, rariores & languidiores bonæ cogitationes, & piæ commotiones. Euanescit omne bonum spiritale, & mens tota rebus terrenis immersa volutatur in cœno carnalium voluptatum; & nisi singularis Dei miseratio præueniat, necesse est illum semper in peius ruere. Denique minuitur directio, vel potiùs tota tollitur. Vbi enim nullum est bonum propositum, non habet locum auxilium quo dirigatur ad executionem. His tamen addiderim, numquam ita subtrahi omne auxilium internum diuinæ protectionis vel excitationis, quin homo, si faciat quod in se est, per præsentem dispositionem quam habet, vel quam Deus ei in necessitate confert, possit tentationi occurrenti resistere, ita vt non necessariò ei consentiat. Si enim non posset vllo modo resistere, neque auxilium ad resistendum petere & obtinere, non peccaret illo consensu, vt modò suppono: de quo alibi satis à nobis dictum est. Verùm multis peccatoribus hæc resistentia est adeò difficilis, vt reipsa numquam eam sint præstituri, nisi copiosior gratia eos præuenerit; quia nolunt sibi vim inferre, nec extremum virium suarum impendere vt tentationibus resistant.

Totum hoc auxiliũ minuitur peccatis.

Numquam ita subtrahitur omne auxilium, quin possint petere auxilium necessariũ ad resistendum.

Tract. de Gratia efficaci & de Prædestinatione.

Ex his satis constat, quomodo auxilium internum propter peccata iusto Dei iudicio subtrahatur, & quanti hæc pœna in negotio salutis sit momenti.

CAPVT XIII.

De subtractione auxilij externi.

Subtractio auxilij externi.

74 TERTIA pœna spiritalis est, Subtractio auxilij externi. Hoc auxilium potissimùm in sex rebus situm est: in *prædicatione verbi diuini sanæque doctrinæ*, in *Sacramentorum vsu*, in *Sacrificio missæ*, in *precibus sanctorum ac piorum*, in *bonis monitoribus & consiliariis*, Denique in *tribulationibus & flagellis*. His ferè modis & adminiculis externis Deus vtitur ad homines à peccatis abstrahendos, & ad salutem perducendos. Sed inter hæc, tria priora maximam vim habent, adeò vt tota pænè salus ex illis pendeat *Fides* enim (quæ est totius boni spiritalis & salutis fundamentum) nascitur ex auditu verbi Dei: *Iustificatio* perficitur, augetur & conseruatur Sacramẽtorũ vsu: *Sacrificio* ira diuina mundo placatur, flagella impendẽtia auertũtur, pœnæ peccatorũ relaxantur, interna gratiæ auxilia obtinentur, & dæmonum impetus coërcentur. Ex quibus patet, quanti hæc bona sunt momenti. Deus tamen propter peccata Christianorum sæpè ista subtrahit, & oppida, prouincias ac Regna præsidijs istis destituit, dũ iusto iudicio permittit vt in hæreticorum redigantur potestatem, qui ministros Ecclesiæ, vnà cum ipsis sanam doctrinam, vsum Sacramẽtorum, Sacrificium sacrosanctum, omnemque Religionem ac veram pietatem exterminant, inæstimabili profectò damno. Millies præoptanda erat fortunarum iactura, liberorum orbitas, perpetua seruitus, & patriæ totius euersio. Et tamen ea est mortalium vecordia, vt hæc detrimenta parui faciant, modò temporali pace & vilibus huius vitæ bonis frui sinantur. Meretur sanè huiusmodi punitionem Catholicorum tepor & oscitantia, qui ita terrenis sunt addicti, vt de cælestibus istis donis parum sint solliciti. Hanc pœnam minatur Dominus Matthæi 21. cùm ait: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* & Amos 8. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus & mittam famem in terram; non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbũ Domini.* Hæc fames est apud hæreticos, quia est sũma veritatis inopia, cùm tamen omnes dicant se eam sitire & quærere.

Præter hæc, interdum Deus subtrahit Sanctorum preces, vel eas statuit non exaudire. Ieremiæ 7. *Tu noli orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem & orationem, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te.* similia habentur Ieremiæ 15. & Ezech. 14. Deinde bonos consiliarios & monitores: Ieremiæ 15. *Curauimus Babylonem, & non est sanata: derelinquamus ergo eam, quia peruenit vsque ad cælum iudicium eius.* & Isaiæ 3. *Ecce dominator Dominus exercituum aufert à Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ, prophetam, & ariolum, consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici.* Denique aufert tribulationes & flagella, quibus homines resipiscerent, & permittit eos frui prosperitate præsenti ad breue tempus tamquam à cura sua repulsos, & quasi desperatos. Oseæ 4. *Non visitabo super filias vestras cùm fornicatæ fuerint, neque super nurus vestras cùm adulterauerint.* Psal. 72. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; ideò tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua,* &c. innumerabiles enim prosperitate pereunt, qui flagellis saluarentur.

CAPVT XIV.

De Excæcatione & Obduratione.

76 QVARTA pœna spiritalis est *excæcatio* & *obduratio.* Hæc est extrema & maxima pœnarum huius vitæ, & maximè formidabilis, vt quæ ordinariè post se trahat æternum exitium, & illud grauissimum. Sita est *Excæcatio* non solùm in *subtractione diuinæ illustrationis*, sed etiam in *positiua iudicij peruersione.* vnde hæc duo ad illam requiruntur. Ratione prioris fit vt salutaria non intelligant, vel non apprehendant, saltem eo modo quo apta sunt affectum mouere. Itaque neque ex concionibus, neque ex colloquiis piorum, neque ex lectione sacra fructum referunt. Ratione posterioris fit vt peruersè de rebus ad salutem spectantibus iudicent, approbantes falsa pro veris, pestifera pro salutaribus, tenebras pro luce, mala pro bonis: & econtrariò, vera ac salutaria detestantes vt falsa & nocentissima, & lucem serenam vt tenebras cimmerias. De talibus dicitur Isaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Hanc cæcitatem cordis manifestè videmus in Iu-

Excæcatio.

Obduratio.

Excæcatio in duobus sita est, in subtractione diuini luminis, & indicij peruersione.

In quibus clarè appareat cacitas mentis.

dæis, & in nostris hæreticis. Cùm enim tota Scriptura clarissimè ostendat Christum ea specie & forma qua Euangelistæ eum descripserunt, & eius regnum, vt modò floret; Iudæi tamen non agnoscunt, sed illum apprehendunt vt impostorem, eius miracula vt opera satanæ, eius doctrinam vt blasphemiam, eius religionem vt superstitionem. Simili modo hæretici, etsi certissimis notis vera Christi Ecclesia, tamquam ciuitas supra montem posita, omnibus considerare volentibus sit conspicua; ipsi tamen eam pro tali non agnoscunt, sed satanæ synagogam reputant; & Chisti Vicarium concipiunt vt Antichristum, Sacrificium Missæ & cultum Sanctorum, vt execrabilem idololatriam, Sacramenta vt vacuas cæremonias vel inuentiones humanas, purgatorium & indulgentias vt figmenta Sacerdotum ad quæstum comparata, vota monastica vt superstitiones, bonorum operum merita vt iustitiam Pharisaicam, & alia huiusmodi plena delirij & insanæ mentis. Sicut enim ob peruersam organorum aut medij dispositionem fit, vt quis amicum concipiat vt inimicum, & candidum vt rubrum vel fuscum, & dulcia tamquam amara, & pulchra tamquam distorta; sic ex praua dispositione animi & phantasiæ accidit, vt quis pessimè de rebus ad salutem pertinentibus iudicet.

Causa efficiens excæcationis est partim Deus, partim diabolus, partim homo ipse.

77 Causa efficiens excæcationis, qua parte sita est in diuini luminis priuatione, est *Deus*, qui iusto iudicio, peccatis hominum id exigentibus, subducit lumen, quo menti humanæ ad rerum salutarium cognitionem solet affulgere, parciùs ac rariùs illud impertiens, & radios suos, ne in illam animam incurrant, veluti cohibens, propter illius indignitatem. Qui enim ab illo sole assiduè se auertunt, & in tenebras peccatorum abdunt, tenebras luci præferentes; indigni planè sunt, inquos sol ille rationalis radios suos immittat; præsertim cùm mens per peccata fiat terrena, tenebricosa, ac inepta ad illud purum lumen excipiendum. Qua parte verò sita est in iudicij peruersione causa excæcationis, est partim *diabolus*, partim *ipse homo* per suam malitiam.

Diabolus quidem, quia Deus propter peccata remittit ei habenas, & permittit vt animos hominum deludat & seducat. Colligimus id manifestè ex Scripturis 3. Regum 22. & 2. Paralip. 18. Cùm puniendus esset Achab ob plurima scelera sua, permisit Dominus diabolo, qui est spiritus mendacij, vt deciperet prophetas ipsius, & propherarent illi prospera, quibus ille fidem habens perijt, occisus à Syris. *Dedit* (inquit Michæas) *Dominus spiritum mendacij in ore om-*

3. Reg. 22. 2. Paral. 18.

omnium prophetarum tuorum: nimirum vt ipsi decepti te decipiant, & inducant ad bellum in quo cadas & succumbas. 2. ad Cor. 4. *Quòd si etiam opertum est Euangelium nostrum, in ijs qui pereunt est opertum; in quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat eis illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Insinuat causam cur doctrina Euangelij, quæ tam manifestis argumentis & signis probatur, quibusdam qui hæc omnia vident & audiunt, adhuc sit operta, sic vt eam tamquam fabulas reiiciant; nimirum quia diabolus, qui tāquam Deus toto pænè orbe colebatur, eorum mentes excæcauit. 2. ad Thess. 2. *Eò quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent; ideò mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio. Operationem erroris* vocat operationem diabolicam tum internam tum externam, qua fit vt error illis pro veritate placeat: quam punitionem meruerunt, quia veritatem perspicuè sibi propositam odio habuerunt & repudiarunt.

78 Sed quibus tandem modis diabolus iudicia hominum peruertit, & quidnam in illis efficit? Sex ferè modos reperio quibus id facit. Primus est, Interiùs concitando humores & spiritus, vnde fiat vt imaginatio longè aliter res apprehēdat quàm reverà sint; vt patet in phreneticis, & melancholiæ morbo affectis: maximè enim imaginatricis apprehensio ab humorum & spirituum qualitate & commotione pēdet. Sic effecit vt cultum Eucharistiæ & Sanctorum firmiter apprehendant & iudicent esse abominandam idololatriam. Secundus est, Auertendo mentem à consideratione eorum per quæ possit instrui, & veritatem assequi. Sic diabolus semen verbi diuini in terram humani cordis seminatum aufert, iuxta parabolam Euangelicam Luc. 8. mentem ad alia diuertendo. Simili modo facit vt libros Catholicorum non legant, vel si legant, non expendant. Tertius est, Excitando in homine varias passiones, præsertim cupiditatis & odij, quæ maximè rationis iudiciū perturbant, vt experientia docet. Sic odio Christi, Scribæ & Pharisæi ipsius doctrinam repudiarunt, nec innumeris miraculis, quæ & ante Christi mortem, & in morte, & post mortē viderunt, neque Scripturis euidentissimis conuerti potuerunt. His tribus modis vtitur diabolus passim cum hæreticis, & facit vt leuissimæ coniecturæ, & aperta sophismata, quæ sunt contra doctrinam Catholicam, videantur illis clarissimæ demonstrationes: & econtrariò, perspicuæ demonstrationes, quas Catholici contra eorum errores adferunt, appareant nullius momenti, & sophismata mera-

Quomodo diabolus iudicium hominis peruertat.

Rursus vt sanctorum Patrum in sacram Scripturam interpretationes, reputent inuentiones humanas; suas verò imaginationes apertum Scripturæ sensum, & ipsam veritatis medullam. Denique, tãta in plerisque in Religionis negotio est iudicij perturbatio, vt dum aliquid ex fidei principiis apertè concluditur, vim & consecutionem formæ syllogisticæ, quæ tamen lumine naturali est perspicua, non capiant; vt sæpè non sine admiratione & animi dolore aduerti. Quartus est, Per varia visa aut verba interiùs phantasiæ obiecta, siue in somnis, siue in aliqua mentis à sensu alienatione, quæ videantur esse reuelationes. Quintus est, Per exteriores apparitiones, vel signa sensibilia à dæmone ad aliquid homini persuadendũ obiecta. His duobus modis non vtitur passim cum omnibus, sed potissimùm cum primariis quibusdam suis amicis, & electis organis, quales sunt hæresiarchæ, & hæreseon ministri, pseudoprophetæ & pseudoapostoli noui Euangelij; Anabaptistæ quoque & Svvenckfeldiani huic deceptionis modo valdè obnoxij. Sextus est, Per præstigias & falsa miracula, quibus homines potissimùm extremis temporibus seducentur.

Cur hæreticorum difficilis conuersio.

79 Ex his facile est cognoscere, cur adeò difficulter hæretici conuertantur. Nam præterquam quòd interno lumine sunt destituti, diabolus detinet mentes eorum per falsas imaginationes & prauas affectiones, vt non capiant ea quæ dicũtur, prout reverà sunt, sed prout illis per prauas illas dispositiones apparent: vnde non possunt de illis rectè iudicare, nisi priùs impedimenta illa semota fuerint; hæc enim reddunt illos omnis boni iudicij in rebus fidei quodam modo incapaces. Itaque conandum primò vt pertinaciam & affectus deponant, anticipatas imaginationes ac opiniones aliquantisper semouendo: deinde, vt auxilium diuinum ad inuestigandam veritatem sedulò implorent, & se paratos ad eam amplectendam offerant. quibus obtentis, tum demum cum bona spe fructus ad conferendum de singulis articulis venietur.

Malitia hominis.

80 Altera causa excæcationis ex parte peruersionis iudicij, est ipsa *malitia hominis*, qua seipsum voluntariè excæcat, non solùm meritoriè per peccata præuia (propter quæ priuatur illustratione diuina, & permittitur illusioni diabolicæ) sed effectiuè & proximè. quod fit dupliciter. Primò, Quatenus consentit in noxias passiones odiorum & cupiditatum, quibus excæcatur, easque in se fouet. Secundò, Quatenus ob leuem aliquam ratiunculam vult pertinaciter inhærere anticipatæ apprehensioni; & ea quæ illi aduersantur,

recuſat conſiderare & excutere: nimirum ſic ſe ſponte auertens à luce veritatis, & eligens tenebras. Etſi enim diabolus magnam in phantaſiam eorum qui excæcantur, poteſtatem habeat; non tamen eam ita perturbat (Deo id minimè permittente) vt vſus rationis pænitus impediatur, ſiue vt non poſſint aduertere ſe parum ſolidè procedere: alioquin nec in ipſa excæcatione, neque in iis quæ per mentis cæcitatem faciunt, peccarent; quod Scripturis manifeſtè repugnat: ſed eatenus dumtaxat, vt non ſine magna difficultate rectè & prudenter in eo negotio, in quo excæcati dicuntur, rationis lumine vti poſſint. Itaque conſenſus in errorem & pertinax adhæſio eſt adhuc libera: ſimiliter auerſio animi à conſideratione & examine veritatis omnino libera permanet.

Ex his perſpicuum eſt, aliter Deum, aliter diabolum, aliter ipſum hominem excæcationis dici cauſam. *Deus* enim ſolùm eſt cauſa *negatiuè, permiſſiuè*, & *per occaſionem. Negatiuè*, quatenus propter peccata ſubtrahit, ſeu non impertit interna vel externa auxilia, quibus homo illuminaretur, vt ſuprà explicatum eſt. *Permiſſiuè*, quatenus permittit diabolo vt per ſe ſuaque membra homines decipiat, eorumque mentes peruertat. *Per occaſionem*, quatenus poſitiuè vel permiſſiuè eſt cauſa aliquarum rerum, ex quibus homines occaſionem recipiunt errandi, vel in concepto errore ſe firmandi. Sic aliqui excæcantur proſperitate; vt hæretici, cùm ex ſucceſſu ſuarum machinationum putant Deum ſibi fauere, & redduntur pertinaciores. Item Scripturis, dum ex quibuſdam ſententiis in ſpeciem ipſorum errori fauentibus, putant à ſe ſtare verbum Dei. *Diſcrimen inter cauſas excæcationis. Deus excæcat negatiuè, permiſſiuè, & occaſionaliter.*

Diabolus eſt cauſa directa & poſitiua, nimirum directè intendens & operans per ſe & ſua organa ad hominum excæcationem. Non tamen efficaciter poteſt eam efficere abſque hominis conſenſu, ſed ſolùm ad eam diſponit: ipſe verò homo ſuo conſenſu perficit, dum veritatis dilectione & conſideratione reiecta, eligit errorem ſuis paſsionibus, prauis affectibus, & imaginationibus congruentem. *Diabolus quomodo ſit cauſa excæcationis. Homo ſuo conſenſu perficit excæcationem.*

Excæcationem ſequitur *obduratio*: quod enim excæcatio eſt in intellectu & iudicio, hoc obduratio eſt in voluntate & affectu. 81. Nam quemadmodum ex illuminatione diuina ſequitur in voluntate promptitudo quædam ad obſequendum Deo, & amplectendum quod ille inſpirauerit: ita ex mentis cæcitate ſequitur duritiés quædam & obſtinatio in malo, per quam ſalutaribus monitis & diuinis inſpirationibus reſiſtitur. quamuis & in ipſa excæcatione obdu- *Obduratio.*

In excæcatio ne includitur quædam obduratio. ratio quædam intrinsecè contineatur, quatenus quis affectum aduersus veritatem obdurat, nullis rationibus aut declarationibus locum relinquens. Consistit obduratio infirma & obstinata affectus ad aliquod malum, propter speciem quamdam boni, adhæsione; qua fit vt neque externis monitis, neque internis inspirationibus, neque flagellis, neque promissis dimoueri possit, sed velut saxum se ad omnia obduret & impenetrabilem præstet, nisi maiore quadam vi diuinitus impellatur. De his dicitur Ecclesiastæ 7. iuxta multorum interpretationem, *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit.* & Iob 12. *Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.* Quibus verbis summa difficultas indicatur, qua tales conuertuntur; & raram quamdam singularemque Dei opitulationem esse ad hoc necessariam.

Causa obdurationis. 82 Causa obdurationis, eadem quæ excæcationis, & eodem modo. Deus itaque obdurare dicitur negatiuè, permissiuè, & per occasionē. Vnde non tantùm dicitur obdurare, quia non impertit gratiam qua cor emolliretur, vt quidam DD. subinde dicere videntur; sed etiam quia permittit diabolo vt variis modis homines seducat, & in malo obstinatos reddat, vt suprà explicatum est. Deinde, quia quædam facit vel permittit, etsi ob alium finem, vnde homines obstinandi se in malo occasionem accipiunt.

Diabolus autem directè est causa obdurationis, variis modis hominem ad eam disponendo, de quibus satis dictum est. Ipse verò homo sua malitia propriè est causa illius effectrix, quatenus sponte malum eligit, & firmiter ei vult inhærere, omnibus monitis & inspirationibus contrariis repudiatis.

Ex his intelligi potest, quomodo quædam peccata dicantur pœna præcedentium peccatorum: ad Rom. 1. *Proptereà Deus tradidit illos in reprobum sensum.* vbi Philosophi in pœnam idololatriæ dicuntur traditi in passiones ignominiæ. Et Iudæi in pœnam repudiati Christi, sunt excæcati, ad Rom. 11. Hoc enim non ita intelligendum, quasi Deus in vindictam præcedentium peccatorum velit hominem incidere in alia peccata, aut in hunc finem non det auxilia efficacia, aut præcipitet hominem in illa, vt Caluinus docuit lib. 1. Instit. cap. 18. sed quia non confert illam gratiam quam aliàs contulisset qua peccatum fuisset impeditum; & simul permittit diabolo vt grauiùs tentet, phantasiam perturbet, &c. Ex qua denegatione gratiæ & permissione sequitur per accidens vt in aliud

peccatum incidat, in quod alioquin non incidisset. Itaque dicitur peccatum pœna peccati; quia sequitur ex eo quod verè & propriè est pœna, nempe ex denegatione auxilij efficacis & permissione.

CAPVT XV.

Pœnam spiritalem sæpè non condonari cum aliis pœnis, & etiam in peccatis venialibus locum habere.

83 PRÆTER ea quæ de pœna spiritali dicta sunt, tria valdè sunt notanda. Primum est, Deum, etsi pœnitentibus semper remittat culpam & pœnam æternam, & sæpè etiam temporalem, in quam æterna fuit commutata, præsertim interueniente debita satisfactione, vel Indulgentiarum beneficio; non tamen semper condonare pœnam spiritalem constitutam in aliqua particularium auxiliorum denegatione, vel afflictionum internarum permissione: sed sæpè intuitu præcedentium peccatorum, nimirum vt ea vindicet, huiusmodi pœna vti. Idem dico de permissione pœnæ corporalis & afflictionis externæ. Etsi enim directè hanc pœnam non infligat, sæpè tamen ob præcedentia peccata (quamuis aliàs condonata) permittit afflictiones corporales, quas alioquin auertisset, si talia peccata olim à nobis patrata non fuissent. Exemplum habemus in Dauide, cui etsi adulterium cum Bethsabee, & cædes Vriæ, quoad culpam & pœnam directè debitam, fuisset condonata (præsertim post insignem illam pœnitentiam) ita vt ne Purgatorij quidem vlla pœna deberetur; tamen diu posteà ipse ob illud peccatum à Deo punitus fuit rebellione Absalom, & nefando incestu, quo ille vxores patris sui coram omni populo incestauit. Hæc enim Deus permisit in illius peccati vindictam, vt apertè ei Nathan prædixerat. Sicut ergo Deus illud peccatum postquam omnino remissum erat, (si culpam & pœnam directè infligendam spectes) adhuc tam grauiter puniuit, pœna vt ita dicam permissiua; ita sæpè post similem condonationem & satisfactionem, qua non solùm culpa, sed etiam debitum pœnæ exhaustum est, punit peccata indirectè aliqua pœna spiritali, nimirum subtrahendo, seu non impertiendo tantum protectionis, vel excitationis, vel directionis auxilium, quantum alioquin præbere constituerat, si hoc peccatum non commisisses: permittendo etiam aliquas tentationes & afflictiones interiores, vel scrupulos, quos alioquin non permisisset.

Non semper condonari pœnam spiritalem cum temporali.

2. Reg. 12.

Aliud enim est condonare culpam & pœnam directè debitam; aliud impertiri omnes pristinos fauores, omnia beneficia quæ antè animo conceperat, omnemque familiaritatem. Itaque illud sine hoc facilè potest consistere, estque id etiam moribus hominum sapientissimorum conforme. Etsi enim Princeps subdito qui grauiter offendit, omnem pœnam condonet, eumque ad suam amicitiam admittat; tamen sæpè fit, vt non tanta benuolentiæ signa ei exhibeat, nec tantis beneficiis eum afficiat quantis statuerat illum ornare, si non offendisset. Idem sæpè accidit inter amicos. Manet enim alta mente reposta offensionis indignitas, etsi non ad odium, & ad malum aliquod rependendum (quo sensu intellige illud Ezechielis 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis*, &c. *omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor*; nimirum ad damnationem, vt verba sequentia indicant:) at certè ad minuendam curam commodorum illius, & beneficentiæ fontes nonnihil cohibendos. Vnde vel ob hanc causam sapientissimè dictum est à Sapiente: *De propitiato peccato* (περὶ ἐξιλασμοῦ) *noli esse sine metu*. Etsi enim constaret esse ita condonatum, vt nihil amplius tibi pœnę restet luendum; tamen non constat, te propter illud non puniendum pœna permissiua vel negatiua, ex qua grande malum potest prouenire: hæc enim pœna sæpè est occasio damnationis. Innumeri enim cum maioribus auxiliis peruenissent ad salutem, qui cum minoribus excidère: quibus fortè maiora illa præparata erant & conferenda fuissent, nisi peccata aliqua grauia interuenissent, per quæ prima illa dispositio fuisset mutata & inuersa. Idem dico de tentationibus. Plurimi enim saluati fuissent, nisi certis quibusdam tentationibus Deus eos pulsari permisisset, per quas fuere ad interitum pellecti; quas ille tentationes non permisisset, nisi id prioribus peccatis meruissent.

Eccli. 5.

NOTA. *Peccatum mortale etiã condonatum sæpè postea est occasio damnationis.*

2. Cor. 7.

Nemo itaque securum se putet, sed *cum timore ac tremore*, vt Apostolus monet, *salutem suam operetur*, pristinas negligentias nouo feruore redimens, & priora peccata quibus Deum offendit, magnis pro gloria Dei & salute proximi officiis compensans, & assiduis precibus veniam & misericordiam flagitans. Sicut enim peccatis meruit vt Deus ei peculiaria quædam auxilia subtraheret, & tentationes aliquas, spiritalesque afflictiones obuenire sineret: ita studio bonorum operum, & orationis assiduitate obtinere potest, vt noxiæ tentationes auertantur, & maiora auxilia, quibus ad salutem dirigatur aptissimè, conferatur.

84 Hæc pœna non est ordinaria, nec certa aliqua lege statuta, sed arbitraria. Non enim Deus cum omnibus ea vtitur, sed adhibet illã vbi & quando vult, & prout ipsi placuerit. Quibusdã enim post maxima peccata statim confert maiora auxilia, vt vbi abundauit iniquitas, ibi abundet gratia; nec sinit illos magnis tentationibus concuti. Aliis confert auxilia minora, & multis tentationibus premi sinit. Aliis verò non minuit auxilia, sed permittit graues tentationes, vel scrupulos molestissimos, vel alias afflictiones, variosque dolores & angores. Et hæc omnia propter peccata præcedentia iam condonata.

Imò, quod magis mirum est, propter peccata parentum sæpè huiusmodi pœnis afficit posteros, vel minora illis gratiæ auxilia largiendo, vel variis afflictionibus & tentationibus exponi sinendo. Exempla habemus in filiis Iudæorum ad fidem conuersis, etsi in perfidia paterna non fuerint instituti; & in filiis pessimorum hæreticorum, præsertim Ministrorum. Sępè enim Deus ob immania scelera parentum ita est offensus, vt erga eorum posteros minùs videatur esse liberalis & beneficus, non tanta illis impertiens gratiæ munera, quanta aliàs impertiret; vel in varias tentationes & calamitates incidere permittens; vt hìc quoque verum sit, Deum *visitare peccata patrum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem:* & meritò orauerit Tobias: *Ne reminiscaris delicta mea vel parentum meorum.* Sic propter peccata patrũ *cæcitas est in Israel, vsque dum plenitudo gentium intrauerit.* Nec obstat quod apud Ezechielem Dominus vetet illud Prouerbium: *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt.* & expressè dicat: *Filius non portabit iniquitatem patris.* Agitur enim ibi de morte spiritali & pœna æterna, vt patet ex toto illo capite, & illis verbis: *Ecce omnes animæ, meæ sunt, vt anima patris, ita anima filij mea est: anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* qua de re vide Gabrielem Vasquez 1. 2. disput. 135. cap. 2. Iudæi enim per illud prouerbium non tantùm significabant, Deum propter peccata parentum punire filios priuatione vitæ & felicitatis temporalis, quod verum est; sed etiam priuatione vitæ spiritalis, & felicitatis futuræ: quod hìc falsum esse ostenditur. pœnam enim quæ peccato propriè debita (qualis est mors spiritalis, & damnatio) solùm infligi ipsi peccatori, non filiis aut parentibus.

Propter peccata parentum interdũ filiis minuũtur auxilia gratiæ.

Exod. 20. Num. 14. Tobiæ 3. Isaiæ 6: Ioan. 12. Rom. 11. Ezech. 18.

85 Aliud consideratione dignum est, non solùm mortifera, sed etiam venialia peccata sæpè à Deo puniri peculiarium auxiliorum subtractione, & variarum tentationum afflictionumque interna-

Peccata venialia puniri pœna spiritali.

rum & externarum permissione. Qui enim negligenter Deo seruit, nec est sollicitus vt omnes eius offensiunculas, quantum per fragilitatem humanam licet, caueat; meretur vt Deus vicissim non tantam eius curam gerat, non tantis eum beneficiis foueat. Æquum enim est, vt ita se Deus gerat erga nos postquam illius notitiam adepti sumus, sicut nos gerimus erga illum, iuxta illud Psalm. 17. *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: & cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.* Idem cernitur inter homines. Multæ enim paruæ offensiunculæ amici in Principem, animum eius ab amico alieniorem reddunt, & efficiunt vt minora beneficia & rariùs cōferat. Hinc peccatis venialibus duo tribuuntur effectus; nimirum quòd charitatis feruorem minuant, & ad mortifera disponant, sicut passim Theologi docent. Nam feruorem minuunt, tum quia abundantiora auxilia, quibus ad feruidos actus virtutum opus est, subtrahunt; tum quia difficultatem, quam mens patitur cùm se ad diuina erigere conatur, augent. Crescit enim hæc difficultas partim auxiliorum imminutione, partim inordinata affectus nostri ad terrena adhæsione. Disponunt ad mortifera triplici ratione. Primò, Quia auxilia per illa minuuntur. Secundò, Quia tentationes increscere sinuntur. Tertiò, Quia consuetudo in paruis ad maiora disponit. Qui sæpè committit furta parua, incitatur vt oblata occasione tandem furtum committat magnum: qui voluptates illicitas sectatur paruas, proniorem se reddit ad magnas. Actuum enim repetitio auget prauam inclinationem, & tollit sensim metum offensionis; vnde oblato obiecto graui, in quo maior species vtilitatis aut voluptatis appareat, facillimè trahitur. Magna itaque est habenda venialium cura, à quibus tantum mali impendet. Pulchrè S. Augustinus lib. De decem chordis cap. 11. *Non est* (peccatum veniale) *bestia sicut leo, vt vno morsu guttur frangat; sed bestiæ plerumque minutæ, si multæ sunt, necant. Si proiiciatur quispiam in locum pulicibus plenum, numquid non moritur ibi? Quàm minuta sunt grana arenæ: si arenæ amplius in naui mittatur, mergit illam vt pereat. Quàm minutæ sunt guttæ pluuiæ? nonne flumina implent, & domos deiiciunt? Ergo ista nolite contemnere.* Hæc intellige ratione dispositionis modo iam explicato.

Venialia minuunt feruorem dupliciter, subtrahendo maiora auxilia, & ponendo impedimēta.

Disponūt ad mortifera triplici ratione.

S. Thomas 1.2.q. 88.a 3.

Augustinus.

86 Tertium consideratione dignum est, Non solùm ob peccata, sed etiam ob teporem & neglectum quemdam diuinarum inspirationum, qui tamen per se non sit peccatum, diuina auxilia ple-

Ob teporem diuini auxilij.

plerumque minui. Cui enim Deus magna auxilia offert, & res magnas inspirat; si ille vel angustia animi, vel affectu commodioris vitæ negligat, & eo nomine quòd non sint præcepta, nolit consentire diuinæ vocationi; meretur in posterum huiusmodi destitui, & minoribus dumtaxat iuuari: meretur vt Deus non tanta illum cura tueatur, non tantis præueniat excitamentis, non tantis dirigat successibus. hinc multæ tentationes, multæ afflictiones corporales & spiritales, multaque salutis pericula. Vnde magni rerum spiritalium magistri periculosum censent neglectum diuinarum inspirationum, & teporem in progressu spiritus, eoque referunt minas illas Spiritus sancti Apocal. 3. *Quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus: incipiam te euomere ex ore meo.* & illud Psalm. 94: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* & illud Prouerb. 1. *Quia vocaui, & renuistis; extendi manum meam, & non fuit qui respiceret,* &c. *Ego quoque in interitu vestro ridebo.*

CAPVT XVI.

De septimo Iustitiæ opere, nempe Christi Passione & morte.

87 SEPTIMO cernitur iustitiæ diuinæ seueritas in magnitudine pretij & satisfactionis quam pro peccato exegit. Nullæ hominum lacrymæ, nulli gemitus, nulla pœnitentia, quantumuis grauis & diuturna, illi satis fuere: nullæ cælestis Curiæ preces ac supplicationes, etiamsi ipsa multorum millium annorum luctus ac pœnitentias (si id fieri potuisset) pro homine subeundas detulisset, aut etiam se totē in sacrificium expiando illius peccato obtulisset. Nihil horum satis illi fuit, nihili hæc omnia æstimauit ad peccatum condonandum: sed miram & omnibus sęculis inauditam, omnibus sapientibus incognitam, omnibus mentibus obstupendam satisfactionem exegit, nimirum vt Filius naturam nostram assumeret, & in ea mortem pro nobis pateretur, suoque Sanguine crimen nostrum dilueret. Nulla alia lege nobis condonare statuit, certus æternum irrogare supplicium mortalibus omnibus, ni talis pro eis victima caderet, & tale lytrum illis redimendis repræsentaretur. Violauit decretum Regium infimum aulæ mancipium, & reum mortis peragitur; suplicat pro illo Regi tota Curia, & omnes regni Ordines; tot Episcopi & venerabiles Prælati; tot Princi-

Vide Anselmum lib. 1. *Cur Deus homo* cap. 21. & S. Leonem Serm. 1 & 5. de Passione Domini.

pes, Duces, Comites, Nobiles, & illustres viri: nec tamen Rex mouetur, sed perstat in sententia mortis, nisi filius vnicus, Regni hæres, deliciæ & gaudium totius Curiæ, mancipij statum assumat, & mortem pro eo mancipio subeat. Quis ad hanc tam inauditam seueritatē non obstupesceret? quis in manus istius Regis incidere non formidaret? Talem & longè maiorem seueritatem præstitit Deus. Infinitè enim amplius est, exigere mortem Filij Dei pro condonando peccato humani generis, quàm exigere mortem filij Regis pro remittendo peccato mancipij. Similiter infinitè amplius est, Filium Dei assumere formam serui, quàm filium Regis demittere se ad statum mancipij.

88 Ostendit itaque Deus in hoc opere infinitam iustitiæ suæ seueritatem dum tantum & tale lytrum exegit, nec vllo alio quantumuis magno contentus esse voluit. Ostendit simul infinitam charitatis & misericordiæ suæ dulcedinem; quatenus ipsemet, vt nos ab æterno exitio liberaret, hoc ipsum lytrum gratis nobis donauit. *Sic enim* (ipso Filio testante) *Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Itaque opus nostræ redemptionis simul est infinitæ seueritatis, & infinitæ dulcedinis, infinitæ iustitiæ & infinitæ misericordiæ, diuersa nimirum consideratione: in eoque *misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt.* Verùm de hoc opere satis multa diximus Lib. De misericordia.

Ioan 3.

Opus redemptionis est opus infinitæ seueritatis, & infinitæ misericordiæ.

Psalm. 84.

89 Ad iustitiam quoque pertinet, quòd non satis esse voluit ad salutem, Christum pro nobis dependisse pretium, & repræsentasse lytrum: sed insuper oporteat illud nobis certo modo applicari, non tantùm per fidem, (vt hæretici volunt) sed etiam per Sacramenta, quæ sunt veluti vascula pretium Sanguinis Christi inclusum continentia. Itaque dum hæc suscipimus, efficimur illius pretij participes, & propter illud iustificamur. Deinde per bona opera, & mandatorum obseruationem, iuxta illud Saluatoris nostri: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Si post Baptismum in peccatum inciderimus, vult nos agere pœnitentiam, & fieri illius in nos ipsos vindices & vltores: aut certè post hanc vitam grauia sustinere tormenta, vt peccati amaritudinem, saltem ex parte, degustemus. Si omnis pœna pariter cum culpa statim ad primum cordis gemitum remitteretur, nesciremus quantum fellis & veneni mellita peccati superficies intus tegat. Ob eamdem causam voluit nos multis miseriis corporis, & afflictionibus animi esse subiectos, vt ex modi-

Matth. 19.

Agenda pœnitentia vt gustemus peccati amaritudinem.

cis peccati condonati reliquiis discamus, quàm immane supplicium illi debeatur, & post hanc vitam propter illud sit homini irrogandum, si antè remissum non fuerit.

CAPVT XVII.

De octauo opere diuinæ Iustitiæ, quod consistit in pœnis Purgatorij.

90 OCTAVO cernitur diuinæ iustitiæ seueritas in *pœnis purgatoriis*, quibus post hanc vitam pro suis peccatis, etiam quoad culpam & pœnam æternam condonatis, animæ iustorum castigãtur; nisi fortè anteà per lacrymas & opera pœnitentiæ Deo plenè satisfecerint. Verùm paucorum est ea puritas. Itaque mox vt à corpore sũt egressæ, rapiuntur sub terram, longissimo tractu viarum, per loca tetra & tenebrosa ad pœnalem specum igne sulphureo æstuantem, animarum rearum carcerem & ergastulum. Hîc miris exercentur pœnis, & luunt præteritæ vitæ delicias, millecuplo ampliùs dolorum & amaritudinis sustinentes, quàm ex rebus huius sæculi voluptatis ac dulcedinis vmquã perceperunt. Sunt enim illius ignis tormenta omnibus illis quæ homo mortalis in hac vita sustinere potest grauiora, & sæpè ad multos annos producuntur.

Purgatorium sub terra.

Pœnæ Purgatorij grauiores omnibus pœnis huius vitæ.

De grauitate testatur S. Augustinus in Psal. 37. v. 1. *In hac vita purges me, & talem me reddas, cui iam emendatorio igne non sit opus.* & infrà: *Dicitur enim, Ipse saluus erit, sic tamẽ quasi per ignem. Et quia dicitur, Saluus erit, cõtemnitur ille ignis: ita planè quamuis salui per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quàm quidquid potest homo pati in hac vita.* Idem pænè iisdem verbis docet Ruffinus in eumdem Psalm. S. Greg. versic. illũ primum Psal. 73 (qui est tertius inter Pœnitentiales) explicans, sic ait: *Quasi dicat: Scio futurum esse, vt post huius vitæ exitum alij flammis expientur purgatoriis, alij sententiam subeant æternæ damnationis. Sed quia illum transitorium ignem omni tribulatione æstimo præsenti intolerabiliorẽ, non solùm in furore æternæ damnationis opto non argui, sed etiam in ira transeuntis timeo correptionis purgari.* Beda in eumdem versiculum: *Nec immeritò tantum timet hanc correptionem* (purgatorij ignis) *quia attendit eam esse grauiorem, quàm quidquid vmquam passi sunt latrones, vel sancti Martyres.* Eucherius Lugdunensis Hom. 3. de Epiphania, & passim Patres Latini, qui veros & acerrimos ignes ibi ponunt.

91 De diuturnitate. dubitandum non est, plurimos ibi ad multos annos detineri, cùm anniuersaria defunctorum in Ecclesia institui perpetua videamus, & Sacrificia quotidie offerri pro ijs qui ante aliquot sæcula defuncti. Legimus etiam in probatis reuelationibus, quosdam vsque ad diem iudicij ibidem detinendos: quod sanè admodum horrendum est. Omnium pœnarum, quas humana natura experiri hactenus potuit, grauissima est pœna ignis. Verùm non potest in hac vita esse diuturna: statim enim dissoluit corporis temperamentum, & harmoniam qualitatum, vitæ conseruandæ necessariam; quo facto, anima tamquam vinculis soluta euolat, & corpus manet absque dolore & omni sensu. Post hanc vitam poterit esse diuturna, & etiam sempiterna, tam in anima separata, quàm corpori iuncta. Cum enim ipsa anima non possit mori, vtpote simplex spiritus per se subsistens, nec amittere sensus sui vigorem & viuacitatem; potest quantumuis magnam pœnam, & quantumuis longo tempore sustinere.

Diuturnitas pœnarum Purgatorij.

In Vita S. Mariæ Oigniacēsis, per Iacobum à Vitriaco. Cardinalē.

Tormentum ignis in hac vita tantos adfert dolores, vt etiamsi ad breuissimum tempus, ad horæ quadrātem duret, summam apud omnes excitet commiserationem, quamuis qui illud patiūtur, suis sceleribus sint commeriti; vt videmus, cùm tales publicè in foro tota ciuitate spectante comburuntur. Quid si ergo duraret hoc suppliciū aliquot horas, vel diem integrum? quid si mensem vel annum? quid si decem vel centum annos, Deo animam in corpore retinente, nec permittente corpus dissolui? Non est dubium, quin tale spectaculum toti orbi incredibilem incuteret horrorem, & omnes ad commiserationem commoueret: nec quisquam facilè reperiretur, qui auderet aliquid committere, propter quod vidisset & sciret tanto tēpore pœnam ignis sustinendam. At post hanc vitam non solùm erit diuturnior, sed etiam in plurimis longè acrior & vehementior, quàm possit esse in corpore mortali. Potest enim diuinâ potentiâ augeri in duplū, in quadruplum, in decuplum, in centuplum, & sic deinceps sine termino, pro grauitate vel multitudine delictorum, quorū pœnæ restāt luendæ. Quæ consideratio ingentem omnibus terrorem incuteret, si altè in mentem demitteretur. Si enim simplex ignis dolor intolerabilis est, quantò intolerabilior erit, si in decuplum vel centuplum auctus fuerit? Denique tempus breue in grauissimis doloribus videtur esse longissimum. Testis ille miles, qui cùm horam tantùm vnicam fuisset in Purgatorio, putauit se ibi fuisse annos plurimos: de

quo S. Antoninus 4. parte, titul. 14. cap. 10. §. 4.

92 His accedit, quòd tormenta in hac vita si continuentur, paulatim mitescant, & minùs sentiantur. Primo aggressu sentiuntur maximè, & dolor est vehementissimus; sed paulò pòst incipiunt dissipari spiritus animales, (qui necessarij sunt vt anima in corpore sentiat) & temperamentum corporis dissolui: atque ita dolor minùs sentitur. In altera vita non mitescunt continuatione, nec doloris sensus vlla ex parte minuitur, quia anima nuda non eget spirituum ope vt sentiat dolores, sed ipsa per se immediatè omnem vim tormentorum excipit, Deo singulari modo cum ipsis causis concurrente.

Itaque triplici ex capite ibi dolores sunt longè maiores quàm in hac vita, nimirum ratione durationis, ratione acrimoniæ seu intensionis, & ratione perseuerãtiæ in eodem statu, seu æqualis perceptionis ipsius animæ. Quare meritò dicunt sancti Patres, tormenta illa esse grauiora quàm ea quæ vel latrones vel Martyres passi sunt, vel quisquam mortalium in hac vita pati queat.

Ex triplici capite dolores post hanc vitam sunt maiores quã in hoc sæculo.

93 Quanta ergo est illa Dei seueritas, qua in suos amicos, in suos filios, & Regni sui heredes ita sæuit, in loca teterrima illos procul à suo conspectu ablegans, & tanto tempore tantis cruciatibus subiiciens? Quis vmquam ita suos tractauit hostes? quis inimici sui etiam iratissimi non moueatur misericordia, si eum vel ad quadrantem horæ in medio ignis colligatum tenuerit, flammis vndique corpus eius vsque ad viscera depascentibus? Sed alia sunt iudicia Dei, alia hominũ. Sicut eius misericordia est infinita, ita etiam iustitia est infinita: sed in hoc sæculo est locus misericordiæ, in futuro soli iustitiæ. Hîc facilè Deus nostris afflictionibus vel spontè susceptis, vel patienter toleratis, commouetur ad ignoscendum; & millesima parte soluti debiti acquiescit, reliquam summam liberaliter expungens: ibi verò durus exactor nouissimum extorquet quadrãtem; nec magis suppliciis miserorum commouetur, quàm si viscera sint ei ferrea. Et meritò: nam qui oblatam misericordiam, & facilem redimendæ pœnæ rationem hîc neglexerunt, digni sunt vt sentiant rigorem iustitiæ. Suæ fatuitati assignent, quòd in hanc calamitatem deuenerunt. Accedit, quòd hac ratione intelligant quantum intersit inter id quod debetur peccato secundùm legem iustitiæ, & id per quod Deo hîc possumus satisfacere interuentu misericordiæ.

Mira Dei seueritas in amicos & filios, tamen iustissima.

94 Porrò duplici affliguntur pœna, sensus & damni. Pœna sensus

Duplici pœna affliguntur, damni & sensus.

est ab igne, qui vt diuinæ iustitiæ est instrumentum, potest affligere animas corpore exutas, non minùs quàm corpori inclusas. Anima enim est quæ sentit, dolet, affligitur, non corpus, etsi ipsa sit in corpore. Si ergo corpore vestita, igne affligi potest, cur non etiam nuda, præsertim cùm sic immediatiùs ab igne tangatur? verùm de hoc infrà pluribus.

Pœna damni consistit in eo, quòd ob culpam earum Regni possessio differatur, quodque magnos æternæ gloriæ thesauros, quos facilè consequi potuissent, neglexerint. Si aliquis adoptatus à Rege, in ipso puncto quo aditurus est Regni possessionem, eiiceretur ob aliquam culpam in exilium, donec illam variis suppliciis plenè luisset; quantum inde conciperet dolorem? quantum ingemisceret se culpã illam admisisse, & pro ea tempestiuè non satisfecisse? Ita animæ iustorum cùm se à gloria parata eo momento quo conferenda erat, vident repelli, & in teterrimum exilium ablegari, donec pro antiquis culpis integrè satisfaciant, incredibili sauciantur dolore. Quantus enim ille sit dolor, ex eo coniici potest, quòd ex quadruplici cõsideratione nascatur. 95. Primò, Quòd videant se tanto priuari bono, idque eo tempore quo illo fruendum erat. Apprehendunt acerrimè illius boni immensitatem, & simul illud ardentissimè desiderant. Secundò, Quòd videant id fieri ob suam culpam. Tertiò, Quòd neglexerint pro illa culpa suo tempore satisfacere, cùm facillimo negotio redimi poterat, & tantas nunc cogantur sustinere calamitates. id enim non parũ incendit doloris acerbitatem. Quartò, Quòd ingentes æternorum bonorum thesauros, & cælestis gloriæ gradus, quos facilè consequi potuissent, sua culpa & tepore neglexerint. Hæc omnia viuacissimo modo apprehensa ingentem dolorem excitant, vt etiam in damnis humanis experimur, cùm ista quatuor concurrunt. Itaque credibile est, illum animi dolorem longè esse maiorem, quàm homines in hac vita ex damnis temporalibus concipere possint: quia bonum illud longè est excellentius, & apprehensio actior, & desiderium ardentius; & hæc omnia assidua, numquam interpellata, noctes diesque vrgentia. In doloribus huius vitæ crebra interruptio, per somnum, per colloquia amicorum, per varias mentis distractiones. Accedit, quòd diuina iustitia de industria faciat, vt damna sua etiam acriùs apprehendant, quàm per se facerent, vt maiori dolore vrantur. Ideò enim fit hæc dilatio, & hoc tempore exilium, vt eius dolore purgentur, & pœnas pristinarum culparum luant. Secùs

Dolor ex pœna damni, quadruplici consideratione.

erat in Patribus antiquis Limbo detentis: non enim ob culpam aliquam personalem ibi detinentur gloriç exortes, sed ob conditionem naturæ, pro cuius debito pretium nondum erat exhibitum. vnde nondum venerat tempus, quo gloria illis esset debita.

CAPVT XVIII.

De plagis nouissimis, nono Iustitiæ opere.

96 NONO cernetur iustitiæ diuinæ seueritas in multiplici plaga, quæ antecedet vniuersale iudicium. Sicut Ægyptij multis & asperrimis plagis afflicti fuerunt ob impietatem, vt resipiscerent, priusquam demergerentur in profundum maris, & delerētur omnes: ita mundus anteà grauissimis afficietur flagellis, quàm extrema seueritas (qua omnes impij demergentur in barathrum inferni) in illum stringatur. Pari modo ante excidium Iudaicum, multa per septennium præcessere prodigia & signa horrifica, & cælestes terrores, iram Dei Iudaico populo impendentem denuntiantes: multæ bellorum clades, pestilentiæ, fames, incendia, direptiones, quibus grauissimè fuerunt exagitati. Vtriusque nationis calamitas & excidium typus est excidij mundi: nam Ægyptus mundum mysticè designat: & Ierusalem impia, spiritaliter est Sodoma & Ægyptus: vt in Apocal. cap. 11. habetur. Vnde & ipse Dominus de excidio Iudaico tractans, simul miscet ea quæ pertinent ad excidium mundi, ita de vtroque disserens, vt apertè insinuet illum huius esse typum, & hunc in illo adūbrari & præfigurari. Quo autem ordine ista euentura sint, non est ita certum. Quædam longiore tempore extendentur, & simul cum aliis extabunt; vt bellum & fames; alia aliis succedent, alia semel fient, alia subinde repetentur. Nobis satis erit præcipua recensere.

Plaga Ægyptiis typus plagarū nouissimarum.

Ioseph l. 7. d Bello Iudaico c. 12. Baronius ad annū Christi 68.

Matth. 24. Marc 13. Lucæ 21.

97 Primùm ergo, appetente Antichristi aduentu, orbis agitabitur maximis bellis & seditionibus. Nam exciso Imperio Romano, omnia redigentur ad decem Reges, qui vt omnia ditioni suæ subiiciant, Prouincias omnes & Regna grauiter affligent, maximisque bellis atterent. De bellis insinuat Dominus Matth. 24. & Lucæ 21. cùm ait: *Cùm audieritis prælia & seditiones, nolite terreri: oportet primùm hæc fieri, sed nondum statim finis. Surget enim gens contra gentem, & regnum aduersus regnum.*

Bella.

Quòd autem Imperium Romanum penitus sit excidendum, &

Romanum Imperium in decem Reges diuidendum.

omnia Regna in decem Reges diuidenda, colligitur ex Scripturis & Patribus. Ac primùm signatur id per decem digitos pedum statuæ, quæ in somnis ostensa Nabuchodonosori, Daniel. 2. Huius enim statuæ pedes erant ferrei, & desinebant in decem digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles. Tibiæ ferreæ denotant Monarchiam Romanam; quæ sicut ferrum omnia comminuit & domat, ita omnia alia Regna domuit & subiecit. & sicut duæ sunt tibiæ, ita duplici Imperio constitit, Occidentali & Orientali. denique, sicut tibiæ desinunt in decem digitos pedum, tamquam in extremum & terminum tibiarum, & totius statuæ: ita Imperium Romanum desinet in decem Reges, in quos omnes Monarchiæ & Imperia huius mundi terminabuntur. Illis enim deletis, nulla amplius Monarchia expectanda, præter regnum Sanctorum & Monarchiam Christi, quæ omnia obtinebit.

Nec obstat, quòd post illos decem Reges Antichristus orbis Monarchiam obtinebit: tum quia ipsius Monarchia erit admodum breuis; tum quia septem ex illis simul cum Antichristo, & sub ipso regnabunt, & cum ipso interficientur, ac proinde cum ipsis Monarchia huius mundi cessabit. Idem Reges designantur decẽ cornibus quartæ bestiæ, quæ in visione ostensa Danieli cap. 7. Quarta enim bestia, quæ erat terribilis, & omnia comminuebat, designat quartam Monarchiam, vt ibidem habetur; quam constat esse Romanorum: & decem cornua illius, decem Reges sunt, vt ibidem Angelus Danieli exposuit, nempe in quos Monarchia illa desinet. Idem apertius habemus Apocal. 17. in quem locum vide Riberam.

Eadem est communis SS. Patrum sententia, vt testatur S. Hieronymus in cap. 7. Danielis; vbi refutata Porphyrij expositione, sic scribit: *Ergo dicamus, quod omnes Scriptores Ecclesiastici tradiderunt, in consummatione mundi, quando Regnum destruendum est Romanorum, decem futuros Reges, qui orbem Romanum inter se diuidant, & vndecimum surrecturum Regem paruulum, qui tres Reges de decem Regibus superaturus sit, id est Aegyptiorum Regem, & Africæ, & Aethiopiæ, sicut in consequentibus manifestius dicemus: quibus interfectis, etiam septem alij victori colla submittent.* hæc ille. Ex quibus patet; sub finem mundi toto penè orbe maxima fore bella.

Terremotus
Hilaius l. 2. c. 24

98 Secundò, *Erunt magni terræ motus per loca.* Hi motus tanti erunt, quanti numquam anteà. Itaque non solùm multæ ciuitates his subuertentur (quod sæpè aliàs factum legimus in Historiis) sed etiam

iam montes & insulæ suis locis mouebuntur, & innumerabilis hominum & animalium multitudo opprimetur vel absorbebitur. De hoc terræmotu sic scribit Ioannes in Apoc. ca. 6. *Et vidi cùm aperuisset sigillum sextum, & ecce terræmotus magnus factus est, & sol factus est niger tamquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis: & stellæ de cælo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos cùm à vento magno mouetur: & cælum recessit sicut liber inuolutus, & omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt.* Ingens hic terræmotus erit ante aduentum Antichristi, vel saltem ante eius Regnum, & simul habebit coniuncta signa cælestia ad maiorem terrorem mortalibus incutiendum. Neque incredibile videri debet, quod hîc de montibus & insulis dicitur: narrat enim Plinius, L. Martio & Sext. Iulio Coss. *in agro Mutinensi duos montes vi terræmotus inter se concurrisse crepitu maximo assultantes & recedentes, inter eos flamma fumoque in cælum exeunte interdiu spectante è via Aemilia magna equitum Romanorum, familiarumque, & viatorum copia.* Addit Plinius: *Non minùs mirum ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis Principis supremo, pratis oleisque intercedente via publica in contrarias sedes transgressis in agro Marucino.* Lib. 2. c. 83.

Similia nouissimis temporibus euentura indicat apertè Psalmista cùm ait: *Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum,* (id est aquæ maris,) *conturbati sunt montes in fortitudine eius* (Dei.) Quòd enim loquatur de temporibus nouissimis, quando omnes gentes adspectu prodigiorum maximè turbabuntur, & Regna concident, & Antichristi exercitus delebitur, manifestum est. Neque semel tantùm, sed sæpius magni terræmotus fient illis temporibus, vt ex Apoc. patet. Maximum omnium describit S. Ioan. c. 16. qui fiet tempore Antichristi, cũ septimus Angelus phialam suam effuderit. *Facta sunt,* inquit, *fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus,* Græcè τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτω μέγας. congeminat verba, vt exprimat eius insolitam magnitudinem. Hoc terræmotu, vt ibidem ait, ciuitas magna, nempe Ierusalem, vbi erit sedes Antichristi, scindetur in tres partes ingenti hiatu, & multę ciuitates impiorum corruent. Insulæ suis locis mouebuntur, vel mari tegentur, & montes plurimi cõcident ac soluentur. Sic sensim orbis terrarum vastabitur, & ad extremam vastitatem disponetur. Psal. 45.

Obscuratio solis, &c.

99 Tertià plaga erit, Horrenda species & *obscuratio solis & lunæ*, & *lapsus stellarum* de cælo. qua de re Ioan. cap. 6. & 8. & Dominus Matth 24. Marci 13. & Lucæ 21. Maximum ea res incutiet horrorem videntibus, ita vt arescant & contabescant præ timore, & expectatione malorum quæ superuenient vniuerso orbi, vt Dominus apud Lucam ait: *Nam*, inquit, *virtutes cælorum commouebũtur*, id est, sol, luna, & stellæ de statu suo deturbabuntur. Stellæ cadent de cælo, nempe quoad apparentiam, & hominum existimationem; quia de summa aëris regione cadẽt multæ ignitæ faces instar stellarum. Loquitur enim Scriptura vulgari modo, non Philosophico.

Conturbatio maris.

Quarta plaga erit, *Ingens conturbatio maris*, partim per tempestates & procellas, quibus ita agitabitur, vt sonitus fluctuum procul in mediterraneis cum ingenti horrore audiatur: partim ex terræmotu, quo etiam mare ipsum ab imo fundo vnà cum insulis concutietur, & aqua in sublime attolletur. Hinc plurima naufragia, & multarum insularum & regionum maritimarum submersiones: quibus fiet, vt ad tempus, donec mare se recipiat, aquis tegantur. Si enim vnus Tiberis, qui exiguus est fluuius, aliquando ita exundauit, vt aquæ mœnia vrbis Romæ transcenderent, & se per illa in vrbem infunderet: quæ clades non expectãda ex vastissimis fluminibus, & ex ipso mari in illa summa totius naturæ turbatione, quando orbis terrarũ pugnabit pro Deo contra insensatos? Indicatur hæc plaga à Domino, quando ait: *Et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuũ*: vel vt Græcè habetur: Καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἠχούσης θαλάσσης καὶ σάλου. id est, *Et in terra pressura* seu *angustia Gentium præ consilij inopia, sonante mari & fluctibus*. vbi indicatur, istam animi perplexitatem magna ex parte prouenturam ex maris agitatione, quę terris cataclysmum minabitur.

Circa annũ Domini 590 sub Pelagio II teste Platina.

Lucæ 21.

Pestilentiæ & fames.

Quintò, Erunt *pestilentiæ & fames*. Quantum vtrumque sit malum, patet in excidio Ierosolymitano, vbi paucis mensibus peste & fame consumpti supra nongenta millia. Pestis oriri solet tum ex terræmotu, halitu venenato, qui ex visceribus erumpit, aërem inficiente; tum ex bellorum miseriis, tum ex eluuionibus, postquam aquæ defluxerint: denique non deerunt tunc temporis multæ causæ quibus aër inficiatur. Fames sæpè pestem comitatur, vel eam sequitur, deserta per pestem agricultura. Eamdem facilè multis modis inducere potest Deus, quando ipsi visum. Malum hoc peste acerbius: nam longo tempore cruciat antequam occidat,

adeò vt vix vllum sit illi comparandum. Hæ plagæ bona ex parte præuenient Regnum Antichristi: nam Dominus insinuat, *hæc esse initia dolorum* & malorum, quæ nimirum erunt sub illius Regno. Itaque sequentur multæ aliæ, quas Dominus breuiter complexus est cùm ait: *Terroresque de cœlo, & signa magna erunt.* Hæ in particulari recensentur in Apocalypsi. Matth. 24. Marci 13. Luc. 21.

100 Sexta ergo plaga fit, *Plaga grandinis & ignis.* Cadet enim grando variis locis mixta sanguine & fulminibus, quibus in terram delatis tertia pars terrę, & tertia pars arborum, & omne fœnum viride comburetur. Quod non ita intelligendum, quasi in singulis regionibus tertia comburenda sit, sed quod in variis locis orbis erit aliqua exustio, ita vt omnibus simul collatis possit videri tertia pars exusta. Similis ferè fuit plaga Ægyptiaca septima, in qua etiam fulmina grandine mixta ferebantur, & vastabant omnia quæ foris erant, de quo suprà Cap. 8. *Plaga grandinis & ignis* Apoc. 8. Exod 9. Sap. 19.

Septima erit, *Mons ardens*, nempe ingens massa pinguis materiæ in aëre concreta & accensa, quæ instar montis ardentis ruet in mare: quo fiet vt tertia pars maris vertatur in sanguinem, & tertia pars piscium moriatur, & tertia pars nauium intereat. Credibile est hanc massam primò in sublimi, & in initio lapsus, instar montis ardentis coniunctim apparituram oculis hominum: deinde in progressu spargendam in varias partes, vt variis locis mare inficiat. Non minùs mirabilis fuit pluuia ignis sulphurei, qua regio Pentapolis deleta; de qua suprà Cap. 7. non est putandum, vi huius montis ardentis tertiã partem maris vertendam in sanguinem, vel colorem sanguineum: sufficit vt sit signum quo mortalibus incutiatur timor, & vt ad eius præsentiam illa mutatio in mari diuina virtute subitò peragatur, sicut in plagis Ægyptiacis: cùm enim aqua fluminis virga Moysis esset percussa, statim omnis aqua Ægypti versa est in sanguinem: cùm puluis eadem virga percussus esset, omnis puluis Ægypti versus est in sciniphes, &c. cùm Moyses manipulum cinerum sparsisset in aërem, per totam Ægyptum ortæ sunt in hominibus pustulæ. Apoc. 8. Exod 7 & 8

Octaua erit, *Ingens Cometes ardens*, qui delapsus in terram inficiet tertiam partem fluminum, & fontes aquarum, reddetque aquas instar absynthij amaras, ita vt non sint potabiles. Apoc 8.

Nona erit, *Obscuratio solis, lunæ & stellarum*, secundùm tertiam partem, perinde ac si pro tertia parte paterentur eclipsim. quæ res erit horrenda visu, & maximum terrorem mortalibus inferet. *Obscuratio solis secundũ tertiam partem.* Apoc. 8.

Apoc. 9. 101 Decima erit, *Plaga locustarum*, à quibus vexabuntur impij per quinque menses. Istæ locustæ egredientur de fumo putei abyssi. Hîc Interpretes multùm laborant, & ferè ad Metaphoras vel Allegorias confugiunt. Quidam enim per *locustas* intelligunt hæreticos, alij exercitum Barbarorum. Verùm, vt reliqua quæ de istis locustis dicuntur, accommodentur, non parum laborandum, multaque violentè torquenda. Non video, cur non possit de peregrino genere locustarum accipi. Itaque totus hic locus sic videtur posse intelligi: Virtute diuina profundissimum hiatum alicubi in terra vel montibus aperiendum, vnde immensa vis fumi exeat; sicut sæpè ex montibus ardentibus (& nominatim ex Vesuuio monte Campaniæ) tanta fumi & cinerum copia per multos dies eiecta est, vt ad ducenta vel trecenta passuum millia, & ampliùs, omnia obscuraret. Qua de re scribit Dio in Tito. Primùm in monte Vesuuio & regione finitima interdiu & noctu magnum numerum hominum inusitatæ magnitudinis in aëre visum vagari, qui sine dubio dæmones erant gigantum specie, portendentium cladem impendentem: mox consecutam maximam siccitatem, & graues terræmotus: auditos quoque sonitus subterraneos tamquam tonitrua: deinde mare fremere cœpisse, & omne cælum resonare, & repentè ingentem fragorem exauditum, quasi montes simul conciderent. Tum verò exiliisse primum immensos lapides, deinde magnam copiam ignis fumique, ita vt omnem aërem obscuraret, & solem occultaret. Vnde plerisque persuasum fuisse; mundum in chaos redigi, atque igne consumi: tantam enim fuisse copiam cineris, vt terram, mare, atque ipsum aërem compleret, maximo illato damno hominibus, prædiis, & pecoribus: omnibus piscibus & volucribus peremptis, & duabus vrbibus Herculano & Pompeiis, populo sedente in theatro, penitus obrutis. Postremò, tantam fuisse cinerem, vt inde peruenerit in Africam, Syriam, & Ægyptum; introierit etiam Romam, eiusque aërem compleuerit, & solem obscurauerit, ac demum grauem pestilentiam excitauerit. hæc ille. Accidit hoc circa annum Domini 81. sub tempus Autumni. Similia accidêre ante paucos annos in India Occidentali, & non ita pridem in Insula S. Georgij, quæ est vna ex illis quas *Terceras* vocant.

Ex quibus constat, in terræ visceribus multa & immania latere incendia, quæ iam compressa tenentur, vt tunc, cùm orbis vastandus erit, erumpant, & primò omnia fumo & cinere infestent, de-

inde simul cum igne conflagrationis terram exurant. Vnde patet, non esse incredibile, quod de fumo putei abyssi diximus. Nec obstat quòd infernus a Ioanne vocetur aliquando *puteus abyssi*; quia non solus Infernus, sed omnis hiatus profundissimus, cuius non est reperire fundum, dicitur abyssus, & puteus, vel fouea abyssi, id est, puteus abyssalis, Græcè φρέαρ ἀβύσσου. Adde, non esse incredibile, hiatum illum vsque ad inferos extendendum, cùm paulò pòst ingens hiatus, quo omnes impij absorbebuntur, vsque ad inferos sit aperiendus. Verùm de his plura infrà, cùm de Inferno agetur. Iam quod ad locustas attinet, facile erit durante isto fumo diuina virtute procreari peregrinum genus locustarum, quod è fumo exeat, & omnia longè lateque occupet, sicut olim immensa agmina, primò ranarum, deinde locustarum, posteà sciniphum, postremò muscarum, totam Ægyptum occuparunt, idque repentè, diuina virtute ea animalia formante. Simili modo agri Philisthinorum subitò effuderunt infinitam vim murium. Quod ad formam earum attinet, non opus est vt facies earum planè sint similes faciei humanæ, aut eiusdem magnitudinis: sufficit esse rudem similitudinem qualis reperitur in simiis, & quibusdam aliis. Idem censendum est de capillis seu cirris earum, & dentibus. Nullum ferè est genus animalium, in quo tanta formarum peregrinarum varietas, quanta in locustis. 1. Reg 5.

102 Vndecima erit, *Solutio quatuor dæmonum*, qui mox vbique terrarum bella concitabunt, quibus orbis ita atteretur, vt facilè tertia pars hominũ sit interitura. Repræsentatus est Ioanni in visione exercitus equestris in quo ducenti milliones equitum. Vbi per equos intelligit milites, per sessores seu equites, dæmones qui regent & incitabunt ipsos milites in prælia. Equorum caudæ sunt similes serpentibus, & habent capita. Vbi puto indicari gladios militares, qui instar caudatũ retrò extant, & capulos instar capitis habent: vel pedissequos & ministros militum, qui plerumque sunt pessimi, & instar serpentum occultè nocent, incendiis, furtis, venenis, aliisque modis. De ore equorum procedit ignis, fumus, & sulphur. Non facile est explicare, quomodo hæc tria ex ore militum seu equorum procedent, & quo modo igne, fumo, & sulphure occidetur tertia pars hominũ. Existimo planè hic indicari bombardas militum, & ignem pulueris sulphurei. Dum enim milites iaculãtur, ita admouent ori instrumentum, vt ore ignem & fumum sulphureum emittere videantur. Et hoc modo obiecta sunt animo S. Ioannis in visione. Hinc facilè intelligitur, quo-

Solutio quatuor dæmonum, & bella grauissima.

Apoc 9.

modo his tribus tanta clades sit illata. His bellis creditur exscindenda Roma, de qua suprà diximus: & Antichristus, deletis tribus Regibus ex decem, nempe Rege Æthiopiæ, Lybiæ, & Ægypti, peruenturus ad Regnum, reliquis septem sponte se illi dedentibus. Durabunt enim hæc bella longo tempore, nempe vsque ad Monarchiam Antichristi. Vnde non est mirum, tantum numerum militum Ioanni repræsentatum. Nam si toto orbe multis annis bella gerantur, non est incredibile ducentos milliones hominum armari.

Vulnus sæuũ ac pessimum. Apoc. 16.

Duodecima plaga erit *Vulnus sæuum & pessimum* in homines qui adhærebunt Antichristo. Hæc videtur prima, quæ constante Monarchia Antichristi inferetur. Similis plaga fuit illata Ægyptiis, de qua suprà Cap. 8.

Conuersio maris in sanguinem. Apoc. 16.

103 Decimatertia erit, *Conuersio maris in speciem sanguinis atri*, qualis est hominis mortui, per quam etiam pisces omnes maris morientur.

Conuersio fluminum in sanguinem. Apoc. 16.

Quartadecima est, *Conuersio fluminum & fontium in sanguinem.* Sicut enim in Ægypto omnis aqua versa est in sanguinem, & omnes pisces mortui sunt: ita per totum orbem, totum mare & omnia flumina vertentur in sanguinem, & omnes pisces morientur. Quod enim tunc in Ægypto accidit, est typus eius quod fiet in orbe illo tẽpore. Sicut tamen in Ægypto conuersio illa non durauit nisi ad octo dies, ne homines perirent siti; ita etiam credibile est, istam conuersionem non valdè diu duraturam, ne omnes pereant; sed post aliquod tempus ista elementa restituentur suæ naturæ, sicut factum in Ægypto. Credibile etiam est, fidelibus hanc plagam aquarum non nociturам, sicut non nocuit Israëlitis in Ægypto, vt suprà Cap. 8. ostensum est: fiet enim hæc plaga in vltionem sanguinis sanctorum, quem impij illis temporibus effundent. Quod ad pisces attinet, non est necesse reuiuiscere, cùm mundus breui sit interiturus: & fortè non deerunt pisces in stagnis, lacubus, & viuariis. nam de his aquis non dicitur, quòd in sanguinem conuertentur.

Aestus solis. Apoc. 16.

Decimaquinta est *Plaga æstus.* Dabitur enim soli vis affligendi homines æstu & igne: quo fiet vt homines grauissimè æstuent, & præ impatientia blasphement Deum.

Vlcera & dolores. Apoc. 16.

Decimasexta est, *Ingentes dolores & vlcera*, quæ immittet Deus in primarios Antichristi asseclas, eiusque curiam; ratione quorum erit magnus mœror in Regno eius.

104 Decimaseptima, Siccatio fluminis Euphratis, & *Congregatio Regum Antichristo adhærentium in prælium*, ad delendos omnes qui Antichristo nolent adhærere. Hoc certè fine illi conuenient; sed Deus sua prouidentia id permittet, vt illa multitudo impiorum simul pereat, & tranquillitas detur Ecclesiæ, ad multorum, qui vel illa persecutione ceciderunt, vel adhuc infideles sunt, conuersionem.

Congregatio exercitus Antichristi.

Apoc. 16.

Dices: Quid opus erit tanto exercitu ad debellandos Christianos, cùm hi paucissimi sint futuri illis temporibus? Respondeo, Paucos futuros respectu impiorum, absolutè tamen fore valdè multos. Si enim in sola Ægypto ex Hebræis erant sexcenta millia virorum à vigesimo anno & supra, præter pueros & mulieres; quantum numerum putamus fore Christianorum (quorum typus erãt illi Hebræi) toto orbe? Vnde, sicut ad Hebræos istos in seruitutem retrahendos congregauit Pharao omnes vires totius Ægypti, ita Antichristus ad subiiciendos sibi Christianos congregabit vires totius Orbis, quæ ipsi parebũt: & sicut Pharao cum omnibus suis periit obrutus mari, ita Antichristi exercitus peribit obrutus igne cælesti, vt ostensum Ioanni.

Decimaoctaua erit, *Ingens terræ motus cum grandine, tonitru, fulmine, & vocibus articulatis in aëre*, quibus terror magnus incutiatur impiis. Hac terræ violentissima concussione non solùm plurimæ ciuitates impiorum corruent, sed etiam multi montes concident, & insulæ aquis operientur, vt non appareant. De hoc dictum suprà.

Maximus terræmotus.

Apoc. 16.

Decimanona erit, *Clades illa*, in qua Antichristus & eius pseudopropheta viui descendent in infernum, & eius exercitus cum Regibus ipsi adhærentibus igne cælesti & grandine consumentur; vt colligitur ex Ioan. cap. 19. & 20. & Ezechielis cap. 39. Non obstat quòd Ioannes cap. 19. dicat, hunc exercitum interficiendum *gladio qui procedit ex ore sedentis super equum*, id est, Christi: quia iste gladius non erit alius, quàm ignis & grando quæ ex ore Christi procedent: quia imperio Christi de cælo descendent, & exercitum illum impiorum delebunt.

Deletio exercitus Antichristi

Apoc. 16.

105 Hæ ferè sunt plagæ quas Ioannes describit, & affirmat nouissimis temporibus irrogandas. In quibus non solùm elucet iustitia, sed etiam misericordia: quia paulatim, & cum ea moderatione adhibentur, vt peccatores possint resipiscere, & agere pœnitentiam. Nec semper durant, sed aliæ aliis succedunt, vt aduertant esse

manum diuinam, non causas naturales, aut fatum aliquod stellarum.

Plagas istas ad litteram accipiendas.

Quòd autem istæ plagæ non solùm Allegoricè seu mysticè, sed etiam historicè & secundùm litteram sint intelligendæ, optimè ostēdit Ribera. Nihil enim ferè est in omnium illarū descriptione, quod non commodè secundùm litteram possit accipi. Neque quidquam illarum fidem superare, esseque incredibile, iudicabit quilibet qui diligenter expenderit plagas Ægyptiacas, & subuersionem Pentapolis, & mare mortuum ex incendio illo sulphureo relictum; denique Arcam Noë, & diluuium vniuersale. Sanè plagæ Ægyptiacæ & subuersio Pentapolis solùm fuit figura & adumbratio quædam plagarum tēporis nouissimi, quando subuertetur mundus. Si talia contigere in typo, quid poterit videri incredibile & nimis magnum in exemplari & veritate? Quare, cùm regula communis Theologorum sit, à proprietate verborum non esse recedendum, nisi aliquid absurdi vel repugnans rationi contineant; dubitandum non videtur, quin ista ferè omnia secundùm litteram & historicè sint intelligenda. Accedit, quòd nisi ita dicamus, fatendum erit, Ioannem nihil ferè de externis plagis illorum temporum prædixisse, sed lusisse ænigmatibus, idque vel in rebus iam peractis & orbi notissimis, nimirum in describenda Iudæorum euersione; vel in futuris, vt in Romanorum & Gentium conuersione. Vnde probare non possum nuperam quamdam expositionem, iuxta quam maximæ plagæ non sunt plagæ in homines, sed destructio peccatorum, & conuersio hominum. verbi gratia, Cùm dicitur cecidisse Babylon, indicatur, ciues Babylonis desiisse esse idololatras, & conuersos ad fidem. Cùm dicitur *Babylon incensa igne*, significatur accepisse Spiritum sanctum. Quando de exercitu Gog & Magog dicitur: *Descendit ignis de cælo, & deuorauit eos*, indicatur eos operatione Spiritus sancti conuersos ad fidem: & alia innumera huius generis satis frigida, dura, & violenta. Non video quid vtilitatis habere queat ad ædificationem Ecclesiæ rerum notissimarum descriptio adeò ænigmatica, vt nemo illam possit intelligere.

106 Mirabitur fortè aliquis, quî fieri possit, vt homines impij qui adhærebunt Antichristo, visis tot portentis & plagis, persistent in sua malitia & in persequendis fidelibus, & non timeant Deum, nec resipiscant. Verùm consideret ille similia contigisse in Ægypto, & quidem magis continuè magisque apertè à manu Dei per Moysen,

ſen; & tamen Pharaonem cum populo ſuo permanſiſſe in obſtinatione contra populum Dei. Non minor, ſed maior potiùs erit obduratio impiorum illius temporis non enim credent hæc à Deo irrogari, ſed fatali neceſſitate, & mundi quodam morbo euenire, qualia etiam ſenſere Stoici: vel ſi credant à Deo inferri, non tamen idcircò conuertentur, ſed iraſcentur in illum, eumque blaſphemabunt, quòd tantas calamitates inferat, vt apertè pluribus locis teſtatur Ioannes. Maximam vim in eorum animis habebit diabolus, qui tunc ſolutus erit.

CAPVT XIX.

De tempore quod ſupererit vſque ad excidium mundi.

107 DECIMO & vltimò cernetur iuſtitiæ diuinæ ſeueritas in extremo Iudicio, cuius nobis forma breuiter deſcribēda cum iis quæ ipſum antecedent & ſequentur. Qua in re nobis ſex conſideranda ſunt. Primum, Tempus quod vſque ad excidium mundi à cęde Antichriſti ſupererit. Secundum, Ignis quo mundus vaſtabitur. Tertium, Mortuorum reſurrectio & congregatio. Quartum, Aduentus Iudicis, eiuſque ſententia. Quintum, Executio ſententiæ. Sextum, Pœnarum grauitas & æternitas.

Tranquillitas Eccleſiæ poſt cædem Antichriſti.

Quod ad Primum attinet; Interfecto Antichriſto, & eius exercitu cum præcipuis perſecutoribus deleto, dabitur Eccleſiæ magna tranquillitas; & qui per loca deſerta erant diſperſi vel abditi, redibunt ad ſedes ſuas; & qui ceciderant vi perſecutionis, reſurgent: & Religio Catholica rurſum incipiet efferre caput, & publicè florere. Vtrùm autem non ita diu poſt illam cladem impiorum ſit futurum Iudicium, an adhuc ad aliquot annos extrahendum, dubium eſt inter Doctores. Quidam putant ſolùm ad quadraginta quinque dies differendum: propter verba Danielis cap. 12. vbi cùm Angelus indicaſſet Regnum Antichriſti duraturum mille ducentos nonaginta dies, id eſt tres annos cum medio, & inſuper diebus tredecim, addit: *Beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies mille trecentos triginta quinque.* qui numerus dierum ſuperat priorem (qui eſt Regni Antichriſti) diebus quadraginta quinque. Hinc colligunt multi Interpretes, inter quos S. Hieronymus in illum locum Danielis, hoc numero dierum indicari tempus, quod occiſo Antichriſto ſupererit mundo; quo expleto, quia Sanctis reddenda præ-

Sententia multorum, mundum ſolùm duraturum 45. dies poſt cædem Antichriſti.

mia, idcircò *beatum* dici eum, qui ad terminum illius temporis peruenerit.

Refutatur hæc sententia.

108 Verùm multis non placet hæc interpretatio. Primò, Quia nihil eſt quod cogit illum locum ſic accipi: non enim minus accipient præmium qui antè mortui fuerunt, quàm qui vſque ad terminum illorum dierum vixerint. Vnde non videtur Angelus loqui de Iudicio & præmij collatione, ſed potiùs de tranquillitate & felici ſtatu Eccleſiæ, quo potietur, hoſtibus eius vbique interemptis, & infidelibus vndique ad eam accedentibus. Itaque *beatus erit qui tunc vixerit:* quia abſque timore poterit Deum publicè colere: & ſi lapſus fuerit, poterit reſurgere: ſi infidelis, facilè poterit conuerti, doctrina fidei vbique diſſeminata per illius temporis Concionatores. Secundò, Quia valdè credibile eſt, Deum conceſſurum plus temporis, vt Iudæi & alij infideles, quos ipſe iam tot plagis, prodigiis ac terroribus ad fidem diſpoſuit, poſſint inſtrui & conuerti; & vbi conuerſi fuerint, Deum colere, eique gratias agere. Hoc enim pietati & miſericordiæ diuinæ valdè conſentaneum. Idcircò enim tot prodigia præmiſit, & Antichriſtum cum ſuis deleuit, vt qui proſtrati fuerant, poſſint reſurgere, & omnes infideles conuerti. Hinc Liranus & Dionyſius Carthuſianus in cap. 5. Epiſt. prioris ad Theſſalon. docent, occiſo Antichriſto, eiuſque falſitate detecta, totum mundum ad Chriſtum conuertendum; ita vt longè plures ſint fideles quàm infideles. Tertiò, Quia ſi deleto Antichriſto ſolùm quadraginta quinque dies ſupereſſent, certò poſſet præſciri dies Iudicij futuri, idque ſtatim ab initio Regni Antichriſti, quod ſapientibus Eccleſiæ viris non erit ignotum. Hoc autem videtur repugnare ſententiæ Domini Matth. 24. *De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi ſolus Pater.* Hinc Dominus eodem capite indicat, aduentum ſuum ad Iudicium fore prorſus inopinatum, ſicut diluuium; & ſe venturum quando homines minimè putabunt, ſicut fur venit noctu. Idem dicit Apoſtolus 1. ad Theſſal. 5. *Cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, & non effugient.* Denique Ezechielis 39. dicitur, cæſo exercitu Gog & Magog (quem paſſim Doctores volunt eſſe exercitum Antichriſti) tantam fore multitudinem cadauerum, vt Iſraëlitæ, id eſt, fideles, per ſeptem menſes ſint occupandi in illis ſepeliendis: & tantam copiam armorum & lignorum, vt ſeptem annis ſint ea combuſturi ad focum domeſticum, nec opus ſit alia lignatione. Ex quibus verbis valdè probabiliter colligi poteſt, ſaltẽ ad ſeptem

annos posteà mundum duraturum. Vix enim aliter verba Ezechielis accipi possunt, vt Barradius Tomo 3. lib. 9. cap. 7. & Ribera in cap. 20. Apocal. num. 72. num. 72. ostendunt.

Post Antichristi mortē verisimile est mundum adhuc 7. annis duraturum.

Lucæ 18.

109 Nec obstat illud quod ait Dominus: *Cùm venerit filius hominis, putásne inueniet fidem in terra?* loquitur enim non de extremo Iudicio, sed de eo tempore quo veniet ad faciendam vindictam in maxima illa fidelium oppressione tempore Antichristi, quando clamabunt ad illum die ac nocte, vt colligitur ex adiunctis: tunc enim non diu *patientiam habebit, sed citò veniet*; quia non sinet illam persecutionem durare nisi tres annos & dimidium: quibus expletis, faciet vindictam delendo persecutores. Et hoc est quod dicitur Matth. 24. *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi.* Eo tempore ita dominabitur impietas, vt rari sint futuri veri fideles comparatione multitudinis impiorum. Et sanè nisi hunc locum sic exponamus, vix apparet quomodo cum ijs quæ ibi de clamore electorum & vindicta dicũtur, cohæreat. Accedit, quòd hic aduentus erit inchoatio quædam & veluti præparatio vltimi aduentus. Eamdem insinuat Barradius, addens, post illam vindictam fideles fore plurimos, & ferè totum mundum ad fidem conuertendum.

CAPVT XX.

De igne quo conflagrabit orbis.

110 EXPLETO tempore quod Deus post illam cladem ad conuersionem peccatorum definiuit, sequetur ignis conflagrationis. Dubium tamen est, Vtrùm ignis iste quo mundus conflagrabit, antecedet Iudicis aduentum, an secuturus sit. S. Augustinus lib. 20. De ciuit. cap. 16. & 30. apertè indicat, hunc ignem secuturum Iudicis aduentum & sententiam. Sed communis ferè sententia Doctorum est, hunc ignem antecessurum ipsum personalem aduentũm & comparitionem Iudicis. Probatur primò Psalm. 96. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Annuntiauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius.* Hîc primò ponit ignem omnia exurentem, deinde Iudicis apparitionem. Quòd autem iste Psalmus sit de secundo Domini aduentu, quo iudicabit orbem, patet ex Apostolo ad Hebræos 1. Rur-

Ignis præcedet iudiciũ.

ſus Pſal. 49. *Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida. Aduocabit cælum deſurſum, & terram diſcernere populum ſuũ.* Hîc rurſum ignis præcedit, & Iudicium ſequitur. Iſa. 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius, reddere increpationem ſuam in flamma ignis; quia in igne Dominus diiudicabit.* Dicitur Dominus *venturus in igne*, id eſt, cum igne, quia ignem præmittet, & per ignem tamquam per ſuum ſatellitem delere incipiet hanc mundanã ciuitatem, ſicut olim deleuit per aquam: & hoc ſenſu dicitur *iudicaturus ſæculum per ignem.* Idem ex eo confirmari poteſt, quòd plurimi iuſtorum non omnino puri ab omni labe vel reatu peccati, egebunt expiatione, ac proinde per ignem erunt expiandi, vt indicat Apoſtolus 1. Cor. 3. Hæc autem expiatio fieri debet ante ſententiam Iudicis, vt planè purgati poſſint cum aliis rapi obuiàm Chriſto in aëra, & ſtatim poſt ſententiam cælum conſcendere: non enim conuenit vt poſt ſententiam purgentur. Idem communiter ſentire videntur Patres, & ipſemet Auguſtinus libro 50. Homiliarum Homil. 16. quando ex Apoſtolo docent, *opus cuiuſque igne probandum.* Debet ergo hic ignis præcedere Iudicium.

Triplex effectus huius ignis. Primus eſt, Omnia corpora mixta diſſoluere.

III Porrò effectus huius ignis erit triplex. Primò, Diſſoluere omnia corpora mixta in elementa. Cùm enim omnia illa ad vſum temporalis vitæ hominum condita ſint, ceſſante illa vita nulli erunt vſui, ac proinde reſoluenda ſint in ſua principia ex quibus compacta, & ſuis elementis reſtituenda. Itaque exuretur terra profũdiſſimè, & omnia opera quæ in ea ſunt: exurentur montes, & montium fundamenta: diſſoluentur omnia ſaxa & metalla, & rupes inſtar ceræ liqueſcent: exuretur mare, ita vt conſumatur quidquid in eo eſt terrenum vel cõcretum: denique exuretur quidquid in aëre eſt materiæ inflammabilis. Hęc omnia manifeſtè colliguntur ex Scripturis. 2. Petri 3. *Adueniet autem dies Domini tamquam fur, in quo cæli magno impetu trãſient, elemẽta verò calore ſoluentur, terra autem & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.* Per *cælos* intelligit ſuperiorem aëris partem, vapore & halitu inflammabili plenam. Hi cæli *magno impetu*, vel vt Græcus habet, *cum ſtridore* (ῥοιζηδὸν) inſtar procellæ ardentis tranſibunt. De iiſdẽ cælis paulò poſt ait, *Per quem cæli ardentes ſoluentur.* Per *elementa* ſignificat mare & inferiorem aëris partem; de quibus ibidem: *Elementa ignis ardore tabeſcent.* quibus verbis indicat, quidquid in illis eſt concretionis, ſoluendum.

Qui cæli ardebunt.

Quòd autem per *cælos* non intelligantur illi cæli, in quibus ſol, luna, & ſtellæ; ſed ſuperior aëris portio pingui halitu

plena, docet S. August. lib. 20. De Ciuit. cap. 18. & probatur ex verbis S. Petri *Latet*, inquit, *eos hoc volentes, quòd cæli erant prius, & terra, de aqua, & per aquam consistens Dei verbo, per quæ ille tunc mundus aqua inundatus perijt.* Sensus est, Nolunt aduertere, olim (cùm Deus conderet mundum) *cælos fuisse constitutos ex aquis*, nimirum quando fecit firmamentum in medio aquarum, & diuisit aquas quæ sunt super firmamentum, ab aquis quæ sub firmamento, extenuando infinitam vim aquarum, & diffundendo per superiores aëris regiones, quod factum die secundo: & *terram fuisse constitutam per aquam*, quando aquas quæ sub firmamento congregauit in locum vnum, & per medium aquarum apparuit arida. Vtrumque factum Dei verbo seu imperio. Vbi aduertendum, illud *de aqua*, seu vt Græcus textus habet, *ex aqua*, videri referendum ad cælos, & *per aquam* ad terram, idiotismo Hebræo, qualem habemus Psalm. 67. vers. 9. & Psalm. 112. vers. 5. & alibi. Sequitur: *Per quæ ille tunc mundus aqua inundatus periit. Per quæ*, Græcè δι' ὧν, id est per quos cælos, nimirum *quando cataractæ cæli apertæ sunt, & pluit quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Ex quibus patet, cælos illos, quorum aquis mundus periit, esse superiorem aëris regionem, infinitis aquis in auram extenuatis grauidam. Ac proinde eadem regio, seu idem cælum aëreum & aqueum debet intelligi, quando dicit, *cælos qui nunc sunt, eiusdem verbi imperio repositos reseruari igni in diem Iudicij. Repositi* sunt imperio diuino, quia cùm in terram essent quoad partem aquosam effusi, rursum sunt restituti in suum locum, vbi instar thesauri repositi, (τεθησαυρισμένοι) reseruantur igni. Simili modo Psalm. 32. dicitur: *Ponens in thesauris abyssos.* Nec obstat quòd dicat *cælos*, non *cælum*, quasi loqueretur de multis; id enim prouenit ex Hebraismo, in quo cælum caret numero singulari.

Explicatur locus S. Petri.

Gen. 1.

Gen. 7.

112 His adde alia Scripturæ loca. Deuter. 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima, deuorabitque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.* Vnde patet, ignem profundissimè penetraturum intra terram, & etiam ipsos montes, eorumque imas partes consumpturum. Loquitur de igne qui succendetur die nouissimo, qui erit dies iræ & furoris Domini, ardebitque vsque ad inferni nouissima; quia continuabitur in corporibus damnatorum. Psalm. 96. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra.* De eodem ita scribit S. Ephræm Sermone de iis quæ post crucem reuelanda sunt: *Quomodo tunc*

Ephræm.

fratres mei chariſſimi ſuſtinebimus, quando igneum videbimus fluuium ab ortu ſolis vſque ad occaſum cum furore manantem, & inſtar ferocis aſperique maris, montes & valles deuorantem, terram omnem, & quæcumque in ea ſunt, exurentem? De *mari exurendo* non habemus locum expreſſum; colligitur tamen ex verbis S. Petri, cùm dicit, *elementa ignis calore ſoluenda.* eſt enim quid valdè mixtum & impurum, vnde debet diſſolui & purgari. facile erit Deo per ignem accendere & diſſoluere quidquid in mari eſt inflammabile. Hinc Apocal. 21. facta renouatione mundi, dicit Ioannes: *Et mare iam non eſt.* non quòd elementum aquæ ſit abolendum (cùm ad conſtitutionem mundi pertineat tamquam vna ex principalibus eius partibus:) ſed quia hoc mixtum quod propriè *mare* dicitur, non amplius erit, nec aqua, quæ eſt portio iſtius mixti, alueo eodem continebitur, ita vt ſpeciem maris præbeat: ſed erit limpida inſtar cryſtalli, terramque vndique operiet, ſicut tempore diluuij, vt multi volunt: vel ſi non totam operiat, alia eius erit diſpoſitio & forma quàm modò ſit, cùm nauigationi & aliis vſibus noſtræ mortalitatis inſeruit. Hippolytus Oratione De conſummatione ſæculi: *Fluuius igneus egrediens cum furore inſtar maris ſæui, exuret montes & colles, & mare delebit, & æthera inflammatione diſſoluet. Delebit mare,* non conſumendo aquarum naturam, ſed purgando, ſicut dictum eſt. Aget enim hic ignis non ſolùm vi naturæ, ſed vt inſtrumentum diuinæ potentiæ; ſicut ventus quo ſiccatæ aquæ diluuij, Geneſ. 8. Itaque non mirum, ſi poſſit breui tempore terram profundiſſimè exurere, montes, ſaxa & metalla diſſoluere, & in ipſis aquis quidquid admiſtum eſt, abſumere. Fient hæc omnia incredibili fragore & ſtrepitu, ſaxis ignitis & cinere in aërem altiſſimè eiectis, flamma fumo permixta in cælum exeunte, torrentibus ſulphuris, & liquatorum vi ardoris ſaxorum paſſim decurrentibus. Si enim hæc omnia interdum in vno monte ardente fiunt, idque cum tanta elementorum perturbatione, vt mundus periturus videatur: quid fiet, cum tot montes & tota terra ab imo ardebit?

Mare exuretur.

Ignis iſte aget vt inſtrumentum Dei.

113 Secundus effectus erit, purgare iuſtos, qui aliquid labis, culpæ vel reatus pœnæ habuerint. Indicatur hoc apertè 1. Corinth. 3. *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam; vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit*

Secundus effectus ignis erit iuſtorum purgatio.

quod superædificauit, mercedem accipiet. si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Loquitur hîc Apostolus de igne extremi Iudicii, non metaphorico, sed vero. Nam *dies Domini* in vero igne, id est cum vero igne, & per verum ignem reuelabitur, & adesse cognoscetur. Hic ignis probabit cuiusque opus. Si enim *opus tuum* fuerit sicut *aurum, argentum, lapides pretiosi*, nihil habens materiæ inflammabilis, id est, nihil quod dignum castigatione; nihil incommodi ex illo igne senties, sed mercedem statim accipies. Si verò tuum opus fuerit vt *lignum*, *fænum*, *stipula*, quæ apta sunt vt igne conflagrent, detrimentum patieris: quia ardebit opus tuum, hoc est, ipse operans propter illud igne mulctabitur. Ipse tamen tandem saluus eris, sed quasi qui per ignem transiuit. Est similitudo accepta ab iis, qui super idem seu simile fundamentum construunt sibi domum ex diuersa materia, quam posteà ignis inuadit.

Exponitur locus Apostoli.

Nec obstat, quòd quidam exponant hunc locum de igne Purgatorij: quia etsi Apostolus primariò & expresè tantùm loquatur de igne extremi Iudicij; tamen tacitè & secundariò etiam agit de igne Purgatorij, & hunc in illo vult intelligi. Sicut enim in extremo Iudicio ignis ille publicus probabit opera singulorum qui tunc viuent; aliorum dum eos non attinget nec lædet, aliorum dum eos affliget: ita in Iudicio particulari ignis Purgatorij, qui iam occultus, singulorum opera probabit. Nam eos qui omnino puri, non attinget; qui verò aliquid labis habuerint, affliget. Vide P. Cornelium, qui fusè & eruditè hunc locum Apostoli explicat.

Multi Patres existimant, omnes, quantumuis sanctos & puros, per hunc ignem transituros, & probandos. Origenes in Psalm 36. Ambros. in eiusdem Psalm. Lactantius lib. 7. cap. 21. Basilius in cap. 4. Isaiæ. Sed hoc propriè non est verum nisi de sanctis qui tunc viuent, quos ignis ille vel non attinget; vel si attinget, non affliget. Nisi fortè quis dicat, tempore resurrectionis hunc ignem omnia occupaturum, vt sancti nec resurgere, nec Christo occurrere nisi per ignem possint, qui tamen ab igne non lædentur.

114 Eamdem sententiam de purgandis iustis docet S. August. Homil. 16. De resurrectione libr. 50. Homiliarum. *Hi qui tēporalibus pœnis digna gesserunt (de quibus Apostolus dicit, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.) per fluuium igneum, de quo Propheticus sermo memorat (& fluuius igneus currebat ante eum) per fluuium inquam igneum, & vada fer-* Daniel. 7.

uentibus globus horrenda transibunt: quanta fuerit peccati materia, tanta erit & transeundi mora: quantum exegerit culpa, tãtum sibi ex homine vindicabit quædam flammæ rationalis disciplina: & quantum stulta iniquitas suggesserit, tantum sapiens pœna desæuiet. Vbi notandum, hunc ignem quasi ratione præditum, singulos cruciaturum plùs vel minùs, pro culpæ vel reatus quantitate: quia aget vt instrumentum diuinæ iustitiæ, manu potentiæ illius applicitum, vt etiam docet S. Thomas in 4. d. 47. versus finem. vbi dicit, omnes quidem tam bonos quàm malos hoc igne perimendos, & in cinerem vertendos; sed bonos, in quibus nihil purgandum, nullum dolorem sensuros: malos grauiter cruciandos, bonos verò in quibus aliquid purgandum, sensuros cruciatum ex illo igne plùs vel minùs, pro meritorum diuersitate. Idem modò seruatur in igne Purgatorij. sęuit enim ignis ille in eos qui purgantur pro delictorum grauitate, & reatus magnitudine.

Tertius effectus, Mundi lustratio & expiatio.

115 Tertius effectus erit, Mundi expiatio. Est enim hic mundus veluti templum Diuinitatis, quod Deus ad suum cultum & honorem condidit & sanctificauit. Hoc templum per infinita hominum & dæmonum peccata, per spurcitias carnales & spiritales multis sęculis fuit inquinatum: vnde priusquam renouetur ad statum gloriæ, expiãdum erit. quę expiatio sicut olim facta est per aquam, ita nunc fiet per ignẽ, qui aptissimus est ad hunc effectum.

Vtrùm ignis conflagrationis omnes perimet.

116 Sed dubium est, Vtrùm hoc igne omnes homines, qui tunc viui reperientur, sint perimendi, & in cineres vertendi. Plerique recentiores affirmant. Primò, Quia sine grandi miraculo non possent viui conseruari. Secundò, Quia Scriptura multis locis docet, omnes debere mori, ac proinde nulla videtur ratio cur tunc non moriantur. Tertiò, Quia sic omnes poterunt simul resurgere. Hæc sententia est facilis intellectu, & rationi humanæ valdè consentanea. Negantem tamen partem sequuntur multi Patres & graues Auctores, qui docent, multos fore viuos quando mortui resurgent, & Dominus comparebit in Iudicio: vnde sequitur, eos non esse igne illo perimendos. Ita Hieronymus Epist. 148. ad Marcellam, vbi dicit id esse perspicuum ex verbis Apostoli 1. ad Thessal. 4. Epiphanius hæresi 64. pag. 288. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, in illum locum Apostoli: S. Augustinus libro 2. De peccatorum meritis c. 31. & ad Dulcitium q. 3. Ambrosius in 1. ad Corinth. cap. 15. & in cap. 4. prioris ad Thessalon. Anselmus ibidem, & multi recentiores, inter quos Iosephus à Costa, qui

qui hanc quæstionem exactè tractauit lib. 4. de Antichristo per multa capita.

Duo sunt loca Scripturæ quibus hæc sentẽtia videtur euinci. Prior est 1. ad Corinth. 15. v. 51. vbi in textu Græco & Syro sic habetur: *Ecce mysterium dico vobis: non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur: in momento, in ictu oculi, in nouißima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Dixerat antè Apostolus, carnem & sanguinem regnum Dei possidere non posse, nempe secundùm qualitatem terrenam & corruptibilem, in qua illam accepimus à primo homine terreno; sed debere illam mutari, & reddi incorruptibilem. Deinde explicat quomodo hoc futurum sit: Etsi enim, inquit, non omnes simus dormituri, id est, morituri; tamẽ omnes debemus immutari corpore, & fieri immortales, non egentes ampliùs cibo, potu, somno, &c. nam in ictu oculi, in nouissima tuba fient hæc duo, & mortui resurgent incorrupti, & qui tunc reperientur viui, immutabuntur corpore, & induent incorruptionem. Loquitur enim Apostolus iuxta hanc lectionem, non de omnibus hominibus, sed de iustis, qui regnum cælorum possidere debent. Hoc modo hunc locum legunt & intelligunt ferè omnes Patres iam citati, estque hoc sanè magnum arcanum anteà ignotum. Neque huic sententiæ obstat nostra lectio, quæ sic habet: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Quæ etsi in Græcis exemplaribus non reperiatur, teste Hieronymo Epist. 152. in fine: tamen est antiquissima, & à plurimis Patribus probata, & nobis amplectenda. Hæc enim intelligenda est de omnibus tam iniquis, quàm iustis, qui tunc mortui erunt. Agitur enim de mortuis seu dormientibus, vt de illis non contristemur, nec desperemus; vt patet ex Apostoli scopo. Vtrùm autem qui tunc viuent, debeant mori, ita vt egeant etiam resurrectione, ibi non quæritur. Vnde nostra lectio non repugnat superiori sententiæ.

Locus Apostoli 1. Cor. 15 expenditur.

117 Alter locus est 1. ad Thessal. 4. *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentum Domini, non præueniemus eos qui dormierunt; quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo; & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus.* Hunc locum S. Hieronymus pro hac sententia putauit esse perspicuum: nam Epist. 148. ad Marcellam

Locus Apostoli 1. ad Thessal. 4. expenditur.

ita scribit: *Ex ipsius loci continentia sciri potest, quòd qui in aduentu Saluatoris fuerint deprehensi in corpore, in iisdem corporibus occurrent ei: vt qualia corpora mortuorum surrectura sint, in talem substantiam etiam viuorum corpora transformentur. Vnde dicit in alio loco Apostolus: Propter quod nolumus exspoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale hoc à vita, ne scilicet corpus ab anima deseratur, sed anima habitante in corpore fiat inclytum, quod antè fuit inglorium.* hæc ille. Et in Epist. 152. citat pro hac sententia Diodorum Tarsensem Episcopum, Theodorum Heracleotem, & Apollinarium: qui etiam apertè docent ex hoc loco, in aduentu Domini multos fore qui non moriantur, sed solùm immutentur. S. Augustinus q. 3. ad Dulcitium dicit, se aliter hunc locum intelligere non posse. *Quantum*, inquit, *ad verba Apostoli pertinet, videtur asserere, quosdam in fine sæculi, adueniente Domino, cùm futura est resurrectio mortuorum, non mortuos sed viuos repertos in illam immortalitatem, quæ ceteris sanctis datur, repentè mutandos, & simul cum illis rapiendos in nubibus. Nec aliquid aliud mihi visum est, quoties de his verbis volui cogitare.* hæc ille. Addit tamen, se optare audire sententiam doctiorum, qui id benè possint conciliare cum aliis Scripturæ locis, quibus significatur, omnes debere mori, &c. Eamdem sententiam de viuis non morituris apertè tradit lib. 2. De peccat. merit. c. 31. Eiusdem sentẽtiæ est Epiphanius Hæresi 64. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in Epistolam priorem ad Corinthios cap. 15. & in hunc locum Apostoli. Idem tenent multi recẽtiores, Caietanus, Faber Stapulensis, Erasmus, qui quidem omnes nõ solũ docent fore vt aliqui tunc viuant, sed etiam vt absque vlla morte commutentur, & superuestiantur immortalitate. De quo paulò pòst dicemus.

2. Cor. 5.

Confirmatur ex verbis Apostoli.

118. Confirmatur expendendo verba Apostoli. Si enim omnes qui nouissimis temporibus viuent, ante Domini aduentum igne sint perimendi, nec Dominus vllos viuos, sed omnes mortuos immediatè ante resurrectionis tempus inueniet, & simul omnes dormient, & simul à mortis somno excitabuntur; nulla erat ratio cur Apostolus tam grauiter in verbo Domini testaretur, eos qui tunc viuent, non præuenturos ad gloriam & immortalitatem eos qui tunc erunt mortui? Si enim debent mori & dissolui sicut alij, cur deberent præuenire eos qui diu anteà fuerant mortui? Verùm si Dominus multos reperiat viuos, suberat causa suspicandi eos solos corpore beandos, relictis ijs quorum corpora planè erant resoluta

& dissipata. Ad quam suspicionem amouendam Apostolus grauissimis verbis ex diuina reuelatione protestatur, tantum abesse vt mortui in Christo sint relinquendi in morte quoad corpus, vt viui qui tunc reperientur, non sint ante eos in corpore glorificandi; sed illos primùm resurrecturos corpore immortali, deinde viuos simul cum illis rapiendos obuiam Christo in aëra. Vbi non ponit ordinem inter resurrectionem iustorum & iniquorum, vt quidam volunt; quia nulla facta erat mentio iniquorum, neque id ad rem propositam faciebat: neque inter resurrectionem iustorum, & eorumdem raptum: quia per se clarũ est, debere eos priùs resurgere in corpore, quàm in corpore rapiantur: sed inter resurrectionem iustorum qui erant mortui, & raptum iustorum qui erant viui. quasi dicat: *mortui resurgent primi*, vel vt est in Græco, *primùm*: deinde vbi illi resurrexerint, tunc hi qui erunt viui simul cum illis rapientur obuiàm Christo in aëra, & ita non præuenient illos ad gloriam. Vbi autem & quando illi sint immutandi, hîc expresè non dicit; sed apertè indicauit 1. ad Corinth. 15. nempe id futurum eo momento, quo fiet mortuorum resurrectio, *in ictu oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Quòd enim illud, *in ictu oculi*, referendum sit ad vtrumque membrum, apertè indicat tam in Latino, quàm in Græco, particula copulatiua bis posita. Vnde non videtur probandum, quòd S. Augustinus lib. 20. De ciuit. c. 20. & alij ipsum secuti existimant futuram hanc immutationem in raptu: conuenit enim fieri in terra ante raptum, dum alij resurgunt, vt simul omnes immortalitatem accipiant, & simul obuiàm Christo rapiantur, per intrinsecam gloriosi corporis dotem. *Eodem momento fiet mortuorum resurrectio & viuorum immutatio.*

Denique hæc sententia confirmari potest ex eo quòd Christus passim dicitur *iudicaturus viuos & mortuos*. Nihil enim aliud illa verba præ se ferunt, quàm tunc multos fore viuos, qui numquam fuerint mortui. *Mortui* enim ibi dicuntur, qui antè mortui fuerant, etiamsi nunc resuscitati viuant. *Viui* ergo dicuntur qui mortui nondum fuerant. Indicat hanc rationem S. Augustinus ad Dulcitium quæst. 3.

119 Ad ea quæ in contrarium obijciuntur, respondetur. Ad primum, Fateor id fore magnum miraculum, quòd iusti illo igne non perimantur: sicut quòd tres pueri illæsi seruati in fornace Babylonica. Sed omnia tunc miraculis plena erunt. Ipse ignis & operatio eius miraculum erit; & omnia signa Iudicium præcedentia *Miraculo conseru. būtur iusti ne igne lædātur.*

miraculosa erunt, vt pote vim causarum naturalium excedētia. Idem ferè miraculum ponunt multi Auctores contrariæ sententiæ: nam docent, iustos quidem igne consumendos, sed absque vllo dolore, idque propter locum Apostoli 1. ad Corinth. 15. de quo suprà: cui tamen magis consentaneum est vt non consumantur, alioquin damnum per ignem paterentur.

Resp ad Scripturas. Ad secundum dici potest, iuxta Patrum illorum sententiam, non esse necessarium vt omnes moriantur reipsa, sed sufficere vt omnes qui sunt ex Adamo, necessitati moriendi sint subiecti. Sic *omnes* dici *mori in Adamo, mortem in omnes pertransiisse*. (Rom. 5.) Nec obstare illud Psalm. 88. *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Primò, Quia loquitur de hominibus illius temporis, vt colligitur ex verbis quæ sequuntur. *Eruet animam suam de manu inferi*: quibus idem significatur. Nunc enim post Christi mortem iusti non ampliùs ad inferos descendunt. Secundò, Quia huiusmodi locutiones vniuersales plerumque patiuntur exceptionem, præsertim quando ipsa Scriptura aliis locis exceptionem illam indicat. Quid enim magis vniuersè dictum, quàm *omnes esse peccatores, omnes peccasse: neminem esse super terram qui non peccet*: & tamen scimus B. Virginem excipiendam. Similiter non obstare illud Apostoli: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* (2. Paral. 6. Psal 13. Rom. 2. Rom. 5. 1. Cor. 15.) Quia sicut omnes ex Adamo contrahunt necessitatem moriendi, & reipsa ad mortem tendunt; ita per Christum accipient immortalitatem & incorruptionem, etiamsi reipsa mortui non fuerint. *Viuificari* enim non solùm dicitur quod à mortuis excitatur, sed etiam quod à periculo mortis eripitur, & in vita conseruatur, vt ex plurimis versiculis Psalm. 118. constat: multò magis quod ad immortalitatem traducitur. Denique non obstare illud Apostoli 1. Corinth. 15. *Insipiens, tu quod seminas non viuificatur nisi priùs moriatur.* Non enim vult probare Apostolus, omnes debere mori & putrescere sicut semen, sed facile esse Deo, eos qui mortui sunt & putrefacti excitare, & dare corpus gloriosum & incorruptibile.

Ex his patet, hanc Patrum sententiam non repugnare Scripturis, cùm hæ conuenienter possint exponi. Vnde etiam S. Thomas 1. 2. q. 81. a. 3. indicat eam esse probabilem; & Magister in 4. distinct. 43. vtramque habet pro æquè probabili, nec esse humani iudicij hanc quæstionem definire.

120 Nihilominùs cum S. Augustino & multis aliis sentio probabi-

lius, & Scripturis congruentius, etiam hos saltem momentanea morte defunctum iri; non quidem in aëre dum rapientur, (debent enim ante raptum esse beati & immortales;) sed in terra eodem tempore quo mortui ad resurrectionem disponentur, vt simul omnes immortalitatem consequantur, vt suprà ostensum ex 1. ad Corinth. 15. Illo enim breuissimo tempore quo corpora mortuorum formabuntur, etiam illorum corpora immutabuntur. Debent enim tolli omnes sordes & humores superflui, qui per totum corpus diffusi, & singulis membris ac partibus conferri conguentissimum temperamentum, optimæ qualitates & figuræ, noui spiritus, & omnia ita aptari, vt consonent animæ gloriosæ. Anima quoque ipsa debet particulare Iudicium subire, & præmium accipere lumen gloriæ. Quæ omnia vt fiant, conueniens est vt anima non sit corpori connexa, sed ad breuissimum tempus ab eo separata. Corpore autem ritè sic præparato, in momento anima, quæ loco non distabit, illi vnietur, & illud reddet gloriosum. Itaque hîc non interueniet vlla mors sensibils, aut quæ exteriùs aliquod signum mortis præ se ferat; sed videbitur sola immutatio, & gloriç superuestitio, non expoliatio aut dormitio: re tamen ipsa erit ibi mors & resurrectio. Hoc modo videntur omnes Patres & Doctores, qui tunc aliquos viuos fore existimant, optimè posse conciliari. Valdè enim credibile est, illos talem modum moriendi non intendere negare: estque valdè rationi consentaneus, & optimè congruit verbis Apostoli.

Omnes aliquo modo morituros.

Animæ illorum qui immutabuntur debet subire Iudiciũ particulare, & accipere præmium.

CAPVT XXI.

De Resurrectione mortuorum, eorumque congregatione in locum Iudicij.

121 DVRANTE mundi incendio fiet resurrectio mortuorum, eorumque ad locum Iudicij congregatio. Resurrectio autem fiet hoc modo: Cum Dominus incipiet descendere de cælo, præmittet Angelos cum tuba, vt mortuos excitent, & conuocent ad Iudicium. Hac tuba personante, statim in ictu oculi omnes mortui tamquam à somno excitati resurgent, & comparebunt super terram, & celerrimè in locum Iudicij transferentur. Vbi aduertendum est, ad resurrectionem istam tria requiri. Primò, Vt particulæ materiæ ex quibus corpus est formandum, in vnum locum conge-

Tria ad resurrectionem requirentur.

runtur. Secundò, Vt corpora formentur. Tertiò, Vt anima vniatur. Primum passim Doctores tradunt peragendum per Angelos. Quod non parum difficultatis habet. Primò, Quia omnium pænè corpora in millies mille particulas resoluta erunt, quarum aliæ erunt in Oriẽte, aliæ in Occidente, aliæ apud Antipodes, aliæ in mari, aliæ permixtæ nubibus: ita vt innumeris locis vel vnius corporis particulę sint colligendæ. Hoc ita esse patet, quia corpus humanum constat materia humida & sicca. Totum humidum, & simul bona pars sicci abit in vapores, qui sparguntur per totum orbem: siccum quod superest rursus millies rigatum per pluuias & siccatum, sensim totum absumitur, & in auras dissipatur: vel terram impinguans facessit in herbas & gramina, quæ posteà carpuntur à bestiis: hæ rursum comeduntur, vel putrescunt in terram, & similiter in vapores abeunt, qui toto orbe per ventos deferuntur. Itaque cùm particulæ etiam vnius corporis tam innumeris locis sint dispersæ, non videntur ab aliquo Angelo tam breui tempore posse congregari. Totum enim tempus resurrectionis, simulatque insonuerit tuba, adeò breue erit, vt vix percipi possit; vt satis indicat Apostolus cùm ait: *In momento, in ictu oculi mortui resurgent.* Græcè ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, *in indiuisibili, in ictu oculi.* Quibus verbis significatur, illud tempus fore adeò breue, vt non possit percipi ab homine eius duratio seu extensio, sed videatur instar momenti. Loquitur autem Apostolus de toto resurrectionis opere, quod fiet simul atque insonuerit tuba; & non de sola corporis formatione, vel vnione animæ. Deinde non solùm innumeris locis erunt illæ particulæ dispersæ, sed etiam innumeris modis variatæ; & & per innumeras rerum formas & species transfusæ. Vnde nullum inerit vestigium vnde cognosci possit, an ad aliquod corpus pertineant, an non: aut ad quod corpus, quámve animam sint referendæ. Tertiò, Multæ etiam ad plurima corpora pertinebunt, vt constat ex anthropophagis, quorum innumerabilis multitudo in mundo omnibus pænè sæculis fuit: quomodo Angeli scient cui corpori illæ restituendæ, & quomodo dispensandæ inter tam multos.

An cineres colligendi per Angelos.

1. Cor. 15.

Vbi notandum est, anthropophagiam iure nature esse illicitam tũ ob alias causas, tum quia inducit confusionem corporum, miscẽdo in vno corpore partes materiæ corporalis, aliis corporibus in resurrectione debitas: tum quia impedit perfectam identitatem quæ alioquin esse deberet inter corpus quod cecidit, & quod resurgit. verbi gratia, Cyclops aliquis in Brasilia à puero carne humana edu-

catus comederit centum homines siue solus siue cum aliis : ex quibus tempore mortis extent in corpore ipsius centum libræ materiæ corporalis diffusæ per omnia membra. hæ centum libræ sunt aliis corporibus debitæ, & in illa deberent distribui, si in substantiam corporis Cyclopici conuersæ non fuissent : nunc autem non possunt integræ restitui illis corporibus, quia corpus Cyclopis non potest destitui tanta materia corpori suo necessaria : nam debet ita resurgere, vt quantum fieri potest sit idem quod cecidit, & quod resurgit: vnde necesse erit maiorem partem illius materiæ ipsi restitui; minore portione in alia corpora, quæ comesta ab eo fuere, distributa. Hinc fiet vt in ipso sit mixtio & confusio particularum quæ ad alia corpora pertinebant: & alia corpora careant multis particulis sibi alioquin debitis. quòd si omnes sint anthropophagi, similis erit in ipsis confusio : in qua quantum singulis restituendum qui comesti fuerint: & quantum ipsi qui comedit, sola diuina sapientia, non Angelica statuere potest. Attigi hanc rem breuiter in Opere De Iustitia lib. 4. cap. 3. dubit. 2. vbi inter alias rationes cur esus humanæ carnis esset illicitus, dixi quòd per eam magna ex parte confunderetur distinctio corporum in resurrectione. quod quidam heterodoxi in Austria non intelligentes, frustrà reprehendere sunt ausi, vt mihi retulit nobilis & amplissi. vir Carolus de Outselar Consiliarius: verùm ex his quæ nunc diximus, facilè intelligent. Quòd autem quidam putãt, particulas illas in seipsis quasi multiplicandas, vt integrè in diuersis corporibus esse possint, sicut Christi corpus in augustissimo Eucharistiæ mysterio est in pluribus locis; absurdius est quàm vt refutatione egeat.

Quartò, Multa quoque in corporibus eorum qui vel mutili vel manci fuerunt, erunt supplenda ; quod credibile futurum ex ijs particulis, quæ aliquando eidem corpori iunctæ fuerunt, & posteà per calorem naturalem difflatæ : quomodo Angeli has cognoscent & seligent ? Omitto alia multa, quæ in hanc sententiam dici possent.

122 Ex quibus patet, etiamsi Angeli seruire possint in quibusdam cineribus colligendis, (quod satis est ad Doctorum illorum sententiam sustinendam ;) non tamen in omnibus particulis quæ ad corporis totius constitutionem pertinebunt. Itaque valdè credibile est, hoc totum virtute diuina peragendum, cui omnes illæ particulæ notissimæ: quę omnes illas ex infinitis locis, etsi infinitis rebus permixtæ sint, potest imperceptibili tempore in vnum locum

colligere, sicut partes illæ, ex quibus corpus Adami compactum & formatum à solo DEO coactæ. Nec obstat, quòd Dominus dicat se *missurum Angelos cum tuba, qui colligent electos à quatuor Ventis*, (vnde colligunt quidam Doctores collectionem cinerum per Angelos faciendam) quia non loquitur de collectione cinerum, sed electorum iam resuscitatorum, qui ex omni plaga mundi resurgent. Hæc tamē collectio cinerum seu particularum ex quibus corpus formandum, non fiet in puncto temporis Mathematico: nihil enim opus est tam stupendo miraculo. Si enim fieret in puncto, vel transferrentur illæ particulæ per medium, vel sine medio. Per medium transferri nequeunt; quia eodem temporis puncto deberent esse in omnibus locis mediis, & simul in termino. quod sine replicatione & quasi multiplicatione illarum fieri nequit. Neque etiam sine medio transferri possunt, nisi in termino *à quo* desinant conseruari, & in termino *ad quem* eodem temporis puncto reproducantur. Quæ omnia etsi Deo possibilia, tamen minimè necessaria. Itaque sufficit vt in tempore fiat hæc translatio seu collectio, quod tamen ob breuitatem fit imperceptibile.

Collectio cinerum non fiet in puncto temporis, sed tempore breuissimo & imperceptibili.

123 In quem verò locum sint hæ particulæ congregandæ, incertum est. Credibile, congregandas ad monumenta, vel si non habuerunt monumenta, in eum locum vbi plus materię illius corporis remanserit. Posita hac materiæ collectione, subitò diuina virtute omnia corpora formabuntur, & accipient dispositiones animæ suæ congruētes. Non tamen fiet hæc formatio in instanti, quia requirit motum localem, sed tempore imperceptibili, in cuius vltimo instanti in quo ipsa formatio complebitur, vnietur anima corpori, & complebitur resurrectio. Vnde si resurrectio accipiatur pro vnione animæ cū corpore, fiet in instanti: si autem accipiatur pro tota illa operatione, qua particulæ colliguntur, & in corpus humanum formabuntur, sicut passim accipi solet, fit in tempore, sed breuissimo & imperceptibili.

Formatio corporum nō fiet in instanti.

Petet aliquis, Vtrùm non solùm corpus, sed etiam singula membra, viscera & artus debeant formari ex iisdem particulis materiæ, quibus anteà constiterunt? S. Augustinus in Enchiridio cap. 89. putat id non esse necessarium, exemplo statuæ quæ refusa est eadem, etiamsi membra eius non iisdem materiæ partibus constent: simili modo sufficere, vt sit eadem materiæ massa, qua corpus constabit, etiamsi membra non iisdem constent. Verùm contrarium tenendum est: alioquin non essent eadem ossa, eædem venæ, arteriæ,

Singulis mēbris sua restituetur materia.

riæ, nerui, eadem viscera, eadem membra, idem pectus, idem caput, eadem pellis, eadem caro; non enim eadem esset materia illarum partium post resurrectionem, quę antè fuit: ac proinde non esset idem numero corpus organicum, etiamsi totum corpus sit ex eadem materiæ massa. Deinde, nulla est ratio cur singulæ particulæ non restituantur suis membris & locis, cùm Deo id æquè sit facile, & planè necessarium sit ad perfectam identitatem corporis resurgentis. Non enim si materia sit diuersa, erit verum dicere, eadem numero membra, eadem ossa, eamdem carnem resurrecturam; quod Scripturis non est consentaneum. nam Iob 19. dicitur: *Rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius.* Loquitur de pelle, carne & oculis quæ tunc habebat. Statua refusa non est eadem numero, sed specie tantùm, nam forma diuersa numero, & membrorum materia similiter. Denique non solùm singulæ particulæ materiæ suis membris & locis restituentur, sed etiam formæ eædem partiales: alioquin non esset eadem numero caro, idem os, idem cerebrum, &c. Formas etiam accidentarias credibile est easdem fore, quantum conditio corporis ad incorruptibilem & gloriosum statum perfectè reformati patitur: omnes enim resurgent perfecti & integri, etiamsi hîc fuerint mutili: omnes in statu perfectæ ætatis, in quo creati primi parentes. Nulli ibi corpore pusillo, vt nani, vel infantes: nam id prouenit ex defectu materiæ, vel virtutis seminalis, vel ætatis, estque magna naturæ imperfectio. Oportet vt illud opus, quod proximè solius Dei manu plasmabitur, sit omnino perfectum, absque vllo naturæ defectu, non solùm in electis, sed etiam in reprobis: vt docet D. Thom. in 4. d. 44. etsi in electis credibile sit, etiam naturalia fore magis eximia quàm in reprobis.

125 Tria supradicta opera, nempe collectio cinerum, formatio corporum, vnio animarum cum suis corporibus, & consequenter resurrectio, peragentur ad nouissimæ tubæ sonitum, vt constat ex Apostolo 1. Corinth. 15 qui talis erit, vt statim ab omnibus toto orbe exaudiatur. Nam immediatè ante resurrectionem incipiet, & post resurrectionem continuabitur saltem tam diu, vt ab omnibus iam excitatis exaudiri possit: nam vt Dominus ait Ioan. 5. *Omnes qui in monumentis sunt audient vocem filij Dei*, id est, omnes mortui audient vocem quæ imperio Christi ab Angelis die nouissimo edetur; *& omnes qui audierint, viuent*, id est, statim vitam in corpore

Sonus tubæ auditur à mortuis.

accipient, & sic resurgent. Vbi etiam indicatur, mortuos audituros hanc vocem ante resurrectionem, & per hanc vocem auditam excitandos ad vitam. Caietanus in hunc locum, putat sermonem esse metaphoricum, vt mortui dicantur audire, non quòd sint percepturi illam vocem, sed quia instar audientium, voci obedient, & resurgent. Sed verius videtur, mortuos audituros hanc vocem ante resurrectionem, non auribus corporis, sed vi animæ, quæ etiam suum auditum habet, quo voces percipere & audire possit; sicut Angeli & dæmones voces audiunt: alioqui non benè intelligi potest, quid sibi velit illud, *& qui audierint, viuent*: ταυτολογία, si sic exponas, qui obedierint voci, viuent. taque mortui corpore, ratione animæ dicuntur audire. Ad hunc auditum subitò animæ sistentur suis corporibus, tamquam vi istius vocis impulsæ, & eadem celeritate ipsa corpora componentur, & animæ vnientur; & ita eamdem vocem etiam auribus corporis percipient. Hinc colligimus, hanc vocem fore causam resurrectionis non physicam, sed moralem: nam ex vi diuini decreti habebit sibi annexam & quasi vnitam diuinam potentiam, eamque applicabit ad hunc effectum producendum. Simile fuit in voce Domini, cùm Lazarum excitans dixit: *Lazare, veni foras*; vel cùm adolescenti, *Adolescens, tibi dico, surge*; vel puellæ, *Talitha cumi. Puella surge*. Per hanc enim vocem, omnipotentiam suam ad hunc effectum applicauit, & ipsi mortui per animam hanc vocem percepere.

Voce tubæ fiet congregatio electorum.

126 Hac voce congregabuntur electi ex omni parte orbis ad locum ipsis destinatum in Iudicio, sicut olim apud Iudæos sono tubarum solet fieri congregatio: quod statutum à Domino Numeror. 10. Indicat id Dominus Matth. 24. cùm ait: *Mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum.* At quomodo congregabunt eos, nisi conuocando tubarum sono? Non enim opus erit eos transferre, cùm dote corporis gloriosi spontè possint Christo obuiàm occurrere, & rapi in aëra. *Congregabunt eos à quatuor ventis*, id est ab Oriente & Occidente, Meridie & Septemtrione, hoc est, ex omni orbis parte; nam vbique fiet resurrectio. Idem significatur illis verbis: *A summis cælorum*, &c. Græcè ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν, id est, *ab extremis cælis*; ἄκρα enim significat extrema quælibet, siue sint summa, siue infima, siue dextra, siue sinistra. Noster Interpres passim vertit *summa*; vt Deuter. 4. 32. Psal. 18. 6. 7. Marc. 13. 27. Vnde sensus est: *Congregabunt electos ab extremis cæ-*

lorum vsque ad terminos eorum: id est, quotquot ab vno extremo vsque ad alterum inuenientur. Porrò idem est, *ab extremo cæli*, & *ab extremo terræ*, vt patet ex Marco loco notato: quia cælum videtur coniungi terræ in horizonte, & superficies terræ vndique ad cælum extendi. Loquitur enim Scriptura populariter, non Philosophicè.

127 Petes, Vtrùm plures sint futuræ tubæ, an vna tantùm, qua omnes excitentur? Plures fore docet Chrysostomus 1. ad Thessal. 4. Oecumenius ibidem, & S. Anselmus in Elucidario. Hoc puto verius; nempe, plures fore per orbem (etsi fortè vno loco tantùm sit vna) vt vbique mortuis supra caput intonet: nam etiam apud Antipodes audiri debet. Deinde si vnica foret, non nisi longo tempore sonus eius per orbem deferri posset; vt patet ex tonitru, & bombo tormentorũ. Atqui simul vbique exaudiri debet, vt simul fiat omnium resurrectio & immutatio viuentium. *Plures erunt tubæ per orbem.*

Dices, Miraculo vbique simul exaudiendam; nam etiam apud inferos audietur. Respondeo, Non auribus corporis ibi audiendam, sed spiritali modo, sicut à dæmonibus audiuntur inuocationes magorũ: ad quod opus non est sonum procul deferri. Deinde, idem probari videtur verbis Domini suprà allatis: *Mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius.* Si vna tantùm erit tuba, non opus erit mittere multos Angelos, quia vnus solus sufficiet qui tubã inflabit: nam per tubam fiet electorum congregatio. Itaque plures erunt tubæ, & plures Angeli, qui ad iussum Archangeli eodem momento vbique terrarũ tubas suas inflabunt: sicut ad iussum præfecti in naui omnes remiges simul in remos cõsurgũt. Hanc enim similitudinem insinuat Apostolus 1. ad Thessal. 4. cũ ait: *In iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. In iussu,* Græcè ἐν κελεύσματι, quod propriè significat imperium & adhortationem præfecti in nauibus, vt remiges in remos alacriter incumbant. Vtrùm autem huic tubæ coniungenda sit vox articulata: *Surgite mortui, venite ad Iudicium*, incertum est. Vtraque pars suos habet Auctores. Caietanus, Iansenius, Maldonatus, & multi alij negant. Ipse enim tubæ sonus hoc ipsum sufficienter significabit, vt non sit opus alia voce: sicut etiam significabit aduentum Iudicis. Nec obstat illud, *cum tuba & voce magna*: quia illud & non habet vim copulæ, sed expositionis. & textus Græci habent, *cum tuba vocis magnæ.* Quod verò ad reprobos attinet, opus erit pluribus Angelis: quia, vt Do-

Matth. 13. minus ait: *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum:* nimirum vt transferant ad Iudicij locum. quod breuissimo tempore ab vno peragi nequit. Itaque ad congregandos electos, solùm opus erit Angelis illis qui tubas inflabunt: ad reprobos verò, quia seipsos transferre non poterunt, opus erit aliis qui illos transferant. Quidam putant hos transferendos per dæmones. Sed reus reum sistere nō solet: nec ipsi possent tanta celeritate. Fiet ergo per Angelos Iudicis ministros ac satellites, non sine speciali diuinæ potentiæ auxilio, vt res celerrimè transigatur.

Reprobi per Angelos congregandi.

Vallis Iosaphat locus Iudicij.

128 Quod ad locum attinet in quo congregandi reprobi, communis sententia Patrum & Doctorum est, esse vallem Iosaphat, quæ est iuxta montem Oliueti prope Ierusalem. Colligitur ex c. 3. Ioelis. *Ecce*, inquit, *in diebus illis, & in tempore illo cùm conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem* (id est, cùm Iudęi fuerint conuersi:) *congregabo omnes gentes, & deducam eas in Vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Israel.* Et infrà: *Consurgant, & ascendant gētes in Vallem Iosaphat: quia ibi sedebo Vt iudicem omnes gentes in circuitu.* Quibus locis agi de extremo Iudicio, manifestum est ex toto illo capite: agitur enim ibi de temporibus nouissimis quibus conuertentur Iudæi, & exercitus impiorum cum Antichristo delebitur, & erunt signa in sole, luna, & stellis; & messores Angeli falcem in messem immittent, & vindemiam vineæ humani generis facient, & torcularia impiorum sanguine ac suppliciis redundabunt. Quæ omnia ad extrema tempora pertinere, etiam ex Euangelio & Apocalypsi constat. Itaque in valle Iosaphat fiet hæc congregatio. Congruit id etiam aliis mysteriis; nimirum, vt in illa regione ipse iudicet omnes, vbi pro omnibus ipse iniquè iudicatus: ibique conspiciatur eius maiestas, vbi anteà visa est eius abiectio & humilitas: vt ibi descendat de cælo, vnde ad cælum ascendit; & sic totum opus salutis nostræ eodem loco quo inceptum & prouectum est, compleatur & terminetur. Indicarunt idipsum Angeli, quando Dominus ad cælum ascendit. Denique Iudæa in medio terrę. Non tamen existimandum, omnem illam multitudinem hac valle continendam: satis est ibi meditullium constitui, etiamsi per plurima milliaria in omnem partem se diffundat.

Act. 1. 11.

Matth. 13. & 24. Apoc 14.

Act. 1. 11.

129 Dices: Iosaphat idem est quod *Dominus iudicauit*; ergo quiuis locus Iudicij potest dici vallis Iosaphat, quia est vallis in qua Dominus iudicabit. Respondeo: Si etymon spectemus, verum est. Si-

mili modo quiuis locus in quo Christus nasceretur, posset dici Bethlehem, id est *domus panis*; quia Christus est panis: non tamen idcircò dubium erat vbi Christus nasciturus esset; quia eo nomine peculiariter certum oppidum vocabatur. Quare cùm Scriptura dicat Iudicium futurum in valle Iosaphat, & vna tantùm sit vallis quæ sic peculiariter appellatur; de illa id intelligendum. Alioquin plurimæ Scripturæ per nominum Hebraicorum interpretationem eludi poterunt, vel incertæ reddentur. Vide Iosephum à Costa lib. 4. De temporibus nouissimis c. 13. & 14. vbi etiam hanc sententiam confirmat, ex cap. 14. Zachariæ. Indicat enim Zacharias montem Oliuarum (iuxta quem vallis Iosaphat) scindendum in quatuor partes, vt fiat maxima planities, in qua excipiantur iudicandi.

CAPVT XXII.

De comparitione Iudicis, eiúsque sententia.

130 TRIA nobis hîc sunt explicanda: maiestas Iudicis, reorum discussio, & sententiæ prolatio. Quod ad primum attinet; simulatque omnes iudicandi congregati fuerint, reprobi quidem in valle Iosaphat, electi verò in aëre, incipiet in sublimi comparere Iudex sensim descendens cum summa potentia & gloria, circumdatus nubibus. Colligitur ex verbis Domini: *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate.* item: *Cùm venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes.* Eadem habentur apud Marcum & Lucam. Idem insinuauit Dominus cùm staret coram Concilio Iudæorum iam comprehensus *Verumtamen*, inquit, *dico vobis, a modò videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Vbi tangit duo loca Scripturæ, quæ hanc eius gloriam declarant: quorum alter ex Psalm. 109. alter ex cap. 7. Danielis. idem multis aliis Scripturæ locis insinuatur.

Matth. 24. Cap. 25. Marci 13. Lucæ 21. Matth. 26.

131. Ex quibus septem circumstantiæ colliguntur, quæ multùm ad Iudicis maiestatem facient.

Septem circumstantiæ ad maiestatē Iudicis pertinentes.

Primò, Quòd signum Crucis illustri & augusta specie apparebit in cælo. indicat hoc Dominus, cùm ait: *Tunc parebit signum Filij hominis in cælo.* per quod signum omnes ferè Patres & Doctores

Matth. 24.

intelligunt *signum Crucis*: qui planè est sensus Ecclesiæ, quæ in Officio canit, *Hoc signum crucis erit in cælo cùm Dominus ad iudicandum venerit.* Quidam putant, ipsam crucem in qua Dominus pependit, diuinitus instaurandam, & ibi apparituram. Verùm ad hoc opus esset multis miraculis, quæ sine necessitate non sunt multiplicanda. Deinde, hæc minor est quàm vt toti orbi possit esse conspicua. Tertiò, nõ apparebit vt adoretur, (ad quod ea quam Dominus suo cruore consecrauit videretur aptior;) sed vt maiestatem Iudicis repræsentet, & iniquos confundat & redarguat. Denique, non dicitur Crux Christi apparitura in cælo, sed *signum crucis, signum Filij hominis.* Vnde verisimilius est, ex aëre vel nubibus formandam ingentem quamdam & lucidam Crucis figuram, quæ ab omnibus conspici lõgissimè possit. Multi Patres dicunt illam fore splendidiorem sole. Hoc signũ vel ante ipsum Iudicem aduentantem ab Angelis deferetur, sicut ante Imperatorem labarum & insignia Imperij deferri solent: vel certo loco fixa in cælo ante Iudicis aduentum cõspicietur, vt omnibus sit indicio ipsum mox adfuturũ. Multa hæc Crux significabit. Primò, Iudicem per crucem sibi hanc gloriam & potestatem iudiciariam comparasse. Secundò, Ipsum pro salute omniũ crucem sustinuisse; ac proinde esse inexcusabiles, qui tantam misericordiam neglexerũt. Hinc maximè turbabuntur Iudæi & Gentiles, qui Christo & sectatoribus eius crucem improperabant, & eos persequebantur. Tertiò, Omnes Crucifixi cultores & amatores iam esse exaltandos, & omnes eius osores deprimendos. Non est dubitandum, quin hæc apparitio sit futura valdè mirabilis, & magnos motus animorum, præsertim in impiis, excitatura; cùm Dominus speciatim huius rei meminerit, & addat; *Tunc plangent omnes tribus terræ,* nempe omnes iniqui aspectu Crucis exulcerati & perturbati.

Thomas VValdensis tom 3. c 158.

Chrysost. Theophyl. Euthymius. Ephræm. Methodius.

In corpore glorioso.

132 Secundò, Quòd Iudex apparebit in corpore glorioso, supra solis fulgorem splendido. Insinuatur id, vt quidam volunt, Isaiæ 24. *Erubescet luna, & confundetur sol, cùm regnauerit Dominus exercituum.* quasi dicat, Ita vincet maiestas & splendor Christi splendorem solis, vt sol meritò possit erubescere. Puta tamen alium esse istius loci sensum, & Prophetam loqui de obscuratione istorum luminarium instante Iudicio. Idem indicatur apud Euangelistas, cùm dicitur *Venturus cum maiestate*; id est, cum gloria: Græcè enim est, *μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, cum potestate & gloria multa.* quam gloriam noster Interpres sæpè claritatem vocat. Et sanè *si iusti tam-*

quam sol fulgebunt in regno Dei, multò magis ipse Dominus iustorum.

Tertiò, Quòd veniet comitatus omnibus Angelis, vt apertè habetur apud Matthæum: *Cùm venerit filius hominis in maiestate sua* (in gloria sua) *& omnes Angeli cum eo.* idem significatur cùm dicitur *venturus cum virtute multa*, siue *cum potestate magna*; significatur enim exercitus Angelicus cum quo descendet, qui erit innumerabilis. Valdè credibile est, Angelos omnes apparituros in corporibus splendidis; alioqui hæc Christi gloria & potentia non posset videri ab impiis, quorum tamen causa præcipuè exhibebitur; neque externam eius maiestatem, (quam describere vult Scriptura) ille exercitus augeret. Cùm ergo innumerabilis sit Angelorum multitudo, longè lateque supremas aëris regiones vndique per multa millia milliarium vsque ad cælos ipsos replebunt, & immensi exercitus speciem præbebunt. His accedet ex parte dextra innumerabilis multitudo electorum in corporibus gloriosis, qui omnes similes erunt Angelis. Vnde impij in terris eos ibi cum Angelis videntes dicent: *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Filios Dei & Sanctos* vocant Angelos, quos cum Iudice viderunt descendentes. His omnibus tamquam ministris & satellitibus Dominus cinctus erit. Ab his omnibus tamquam Dominus, & Rex, & Deus adorabitur, iuxta illud Psalm. 96. *Et adorent eum omnes Angeli eius*, quod in secundo aduentu adimplendum indicat Apostolus ad Hebr. 1.

Cum omnibus Angelis: Matth. 25.

Omnes Angeli in corporibus splendidis apparebunt.

Sap. 5.

133 Quartò, Quòd venturus cinctus nubibus. Hoc multis locis Scriptura commemorat, tamquam ad maiestatem Iudicis mirificè faciens, vt Danielis 7. *Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat.* Idem habetur apud Matthæum, Marcum, & Lucam. Idem Dominus coram concilio ex Daniele produxit. Denique, sicut cùm ascendit in cælum, nubes eum suscepit; ita in nubibus descendere debet. Putant aliqui, has nubes fore procellosas, ignem & fulmina iaculantes, iuxta illud Psalm. 49. *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* quam sententiam probat Barradius, si dicamus, partes superiores harum nubium fore splendidas, inferiores procellosas, igne & fulminibus grauidas.

Cinctus nubibus.

Act. 1.

Quintò, Quòd sessurus *in sede maiestatis suæ*, vel vt Græcus habet, *in throno gloriæ suæ*: Matth. 25. Christum in Iudicio sessurum in throno Scriptura multis locis docet: Daniel. 7. *Aspiciebam donec*

Sedebit in throno augustissimo.

throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. hîc Danieli ostensi duo throni iudiciorum, alter pro *antiquo dierum*, quo significatur Deus Pater, vel ipsa Diuinitas in tribus personis subsistens, & inuisibiliter iudicans; alter pro *Filio hominis cui Pater omne iudicium dedit*, nempe vt visibiliter iudicet. Apoc. 20. *Vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit terra & cælum, & locus non est inuentus eis.* Hoc dupliciter intelligi potest. Primò, tantam fore maiestatem & gloriam sedentis in illo throno, vt quidquid est in cælo, & in terra, comparatione illius sit instar nihili. quod verum est, si Diuinitas eius consideretur. Secundò, tantam fore eius maiestatem & potentiam, vt ad eius imperium terra & cælum sint peritura, amissa pristina forma, seu specie externa, & in nouam commutanda, iuxta illud Apoc. 21. *Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.* Forma huius throni erit augustissima, qualis decet maiestatem tanti Iudicis.

Matth. 25. *Omnes ante illum congregandi.*

134 Sextò, *Quòd ante illum*, id est, coram illo, *congregabuntur omnes gentes*, nimirum omnes, quotquot ab initio mundi vsque ad finem toto orbe extiterunt. Neque solùm omnes gentes, sed etiam omnes dęmones. itaque tota natura rationalis ibi aderit. Idem multis aliis Scripturæ locis habetur. Psal. 85. *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum.* ad Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Neque solùm aderunt omnes homines, sed etiam omnes dæmones: nam & hi quoque publicè iudicandi. Insinuatur id Psal. 109. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Omnes inimici Christi (inter quos dæmones imprimis) tunc erunt subiecti pedibus eius instar scabelli: omnes vt Rei pedibus Christi substrati iacebunt, ipse in sublimi solio sedebit vt Iudex. Tunc *in nomine Iesu omne genu flectetur, cælestium, terrestrium & infernorum* (id est, omnes illum & homines, & dæmones, & Angeli sancti adorabunt) *& omnis lingua confitebitur illum esse in Gloria Dei Patris.* id est, illum esse filium Dei, & consortem gloriæ paternæ. Tunc implebitur illud quod dixit Dominus Caiphæ & Concilio Iudæorum: *Videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei*, id est, in ea gloria, vt iudicetis illum esse consortem eiusdem throni & potestatis. Mirabile spectaculum, in sublimi aëre videre in corpore glorioso sedentem in throno splendido, circumfusum innumeris Angelorum legionibus totum hemisphæ-

Philip. 2.

Matth. 26.

sphærium vsque ad cælum occupantibus, stipatum ad dextram immenso beatorum hominum exercitu, qui omnes instar solis splendebunt: infernè in terra ad sinistram, infinitam multitudinem damnandorum humi prostratam, gementem, vlulantem, vociferantem, quæ superficiem terræ longè lateque occupabit; furentibus in eos dæmonibus, & omnem rabiem suam in miseros illos effundentibus. Valdè enim credibile, etiam dæmones in corporibus apparituros: vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinet ad Christi gloriam & impiorum confusionem vt videantur.

135 Septimò denique, ad gloriam Christi Iudicis faciet, quòd ipse non iudicabit alienos subditos, sicut Proreges & Gubernatores à supremo Principe constituti; sed proprios seruos: omnes enim & Angeli & homines eius serui sunt. Angeli tam boni quàm mali triplici titulo. Primò, Ratione creationis; & sic sunt serui Christi, quatenus ipse est Deus & creator omnium. Secundò, Ratione vnionis hypostaticæ: per hanc enim iste homo secūdùm naturam humanam factus est omnium Dominus per excellentem potestatem & ius eminentissimum inter omnia iura & potestates quæ infra ius Diuinitatis cogitari possunt. Tertiò, Ratione meriti, quatenus se humiliando vsque ad mortem crucis, meruit exaltari supra omnia, & fieri omnium Dominus & Iudex, vt Apostolus ait ad Philip. 2. & ad Rom. 14. v. 9. & 11. non quòd alia sit dignitas aut potestas quam habet ex vi vnionis hypostaticæ, alia quam accepit ex merito suæ humiliationis & obediētiæ; sed quia hanc duplici titulo habet, & ex merito accepit ius exercitium, vt indicatur illis verbis Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* & ad Philip. 2. Homines verò sunt subiecti Christo quadruplici titulo: nam præter hos prædictos est titulus redemptionis, quatenus pro illis pretium Sanguinis sui dedit, vt eos à morte liberaret, & sibi seruos efficeret. Itaque iudicabit proprios seruos, & propria auctoritate quam à se habet, nempe à sua persona & suo merito. Hæc de gloria Iudicis.

Suos subditos vt seruos iudicabit, non alienos.

Angeli triplici titulo serui Christi.

Homines quadruplici.

136 Sequitur vt dicamus de iudicandorum discussione. Sicut inter homines, Iudice sedente pro tribunali, adductis illis qui pœna vel præmio afficiendi, proponuntur facta singulorum publicè coram omnibus, vt omnes ea intelligant, & videant sententiæ æquitatem: ita in magno illo & supremo tribunali publicè proponentur omnium facta, dicta, cogitata, quæ præmio vel pœna digna; ita vt

Discussio iudicandorum.

omnes & singuli de quouis intelligere possint, quid boni vel mali tota vita fecerit. Hæc manifestatio vocatur discussio & examẽ Iudicis, quia pariet illam notitiam in omnibus, quæ per examen & multas interrogationes obtineri solet, & multò maiorem. Est quidem hæc res valdè stupenda, tamen de ea nullo modo dubitãdum, cùm multis locis tradatur in Scripturis. Dan. 7. *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* id est, Iudex sedit, & mox omnium conscientiæ patefactæ, seu omniũ opera, quorum sibi homo vnquam fuit conscius. In quem locum S. Hieronymus: *Conscientiæ & opera singulorum in vtramque partem, vel bona vel mala omnibus reuelabuntur.* Apoc. 20. *Vidi mortuos, magnos & pusillos, stantes in conspectu throni; & libri aperti sunt: & alius liber apertus est qui est vitæ: & iudicati sunt mortui ex ijs quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Hìc ponuntur duo libri, qui nunc quidẽ clausi, sed tunc aperientur, nempe, Liber vitæ & Liber conscientiæ. *Liber vitæ* est, in quo continentur nomina eorum qui vitam æternam obtinebunt, & eorum bona opera. hic liber est memoria diuina, in qua ista omnia singulari modo descripta. Iste liber aperietur eo ipso quo omnes saluandi resurgent in corporibus gloriosis, & rapientur obuiàm Christo in aëra, ibique Iudici ad dexteram adstabunt: hinc enim omnes certissimè cognoscent quinam sint electi, & destinati ad vitam æternam. Liber conscientiarum nõ est vnicus sicut liber vitæ, sed multiplex, pro multitudine iudicandorum: singuli enim ex propria conscientia & ex ijs quæ ipsi in sua conscientia scripserunt iudicabuntur. Denique Apostolus 1. ad Corinth. 4. *Itaque nolite ante tempus iudicare,* (nempe de ijs quæ nunc occulta sunt) *quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; & tunc laus erit vnicuique à Deo. Illuminabit abscondita tenebrarum;* id est, ea quæ nunc latent veluti in tenebris, (eò quòd à nobis sciri non possint) ponet in lumine vt ab omnibus videri possint, sicut colores & formæ rerum quæ noctu latent in tenebris, sole illustrantur, & omnibus fiunt conspicuæ.

Hieronym.

Duo libri in Iudicio, liber vitæ & conscientiæ.

137 Petes, quomodo id fiet? Respondeo: Illuminando mentem cuiusque, tum circa propria facta, tum circa aliena; vt docet S. Augustinus lib. 2. De Ciuit. cap. 14. Ad quod requiritur primò, vt quilibet reducat in memoriam omnia bona & mala quæ vnquam fecit, cum omnibus circumstantiis necessariis. Secundò, Vt mentem illuminet ad ea secundùm iustitiæ rationem æstimanda, vt quisque clarè intelligat quid mereatur. Tertiò, Vt singulos etiam illuminea

Quomodo Deus illuminabit abscõdita tenebrarum.

Augustin.

ad quorumuis aliorum opera cognoscenda & æstimanda, quæ perinde illi obiicientur, ac si ipse ea perpetrari vidisset, eaque haberet in recenti memoria: obiicientur enim cum suis circumstantiis, sicut reipsa gesta fuerunt. Neque solùm opera externa, sed etiam internæ cogitationes & volitiones, vt apertè indicat Apostolus cùm ait, *Manifestabit consilia cordium.* Itaque patebunt omnes rectæ & prauæ cogitationes, omnia desideria, omnes intentiones ex quibus opera externa prodierunt: non tamen ista videbuntur intuitiuè, præsertim cùm præterierint, & modò non extent; neque tam sublimis illustrationis modus est necessarius; sed eo modo cognoscentur, quo cognoscimus ea, quorum perfectam habemus recordationem, vt cùm quis vidit prælium, vel quid aliud exteriùs geri, in eo manet quædam notitia habitualis per quam posteà sibi ponit idem ob oculos mentis perinde ac si præsens intueretur: vnde sicut recordatio similis est notitiæ intuitiuæ, quia rem ponit ob oculos cum circumstantiis loci, temporis, personarum, &c. ita hæc notitia eidem similis erit. Vt autem quis recordetur suarum cogitationum vel desideriorum præteritorum, non est necesse vt illa intuitiuè viderit, vel secundum specificam essentiam cognouerit; sed satis est vt ea confusè apprehenderit, sicut solemus actus nostros internos apprehendere: ex tali enim apprehensione manet quædam notitia habitualis, quam vocamus memoriam, per quam possumus post longum tempus eadem rursum actu cognoscere recordando. Similis notitia inseretur mentibus singulorum circa omnes actus etiam internos aliorum, ita vt quilibet possit clarè cognoscere, quid boni vel mali quisque patrarit. Hac manifestatione posita, non opus erit aliis scriptis vel testibus: ipsa enim conscientia & lumen internum, quo quisque videbit sua scelera, accusabit ipsum, & simul contra ipsum testabitur & reum peraget, ita vt exteriùs non audeat negare. quod apertè insinuat Apostolus ad Rom. 2. cùm ait: *Inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die cùm iudicabit Deus occulta hominum.* Deinde sicut cuique sua peccata patebunt, ita etiam toti mundo manifesta erunt & toti mundo notoria, perinde ac si in conspectu omnium essent patrata. Vnde sicut in iis quę toti mundo & ipsi Iudici sunt notoria, nullus est locus tergiuersationi, ita nec ibi erit. Denique videbit clarè, omnes cognoscere internã accusationem, qua consciẽtia propria ipsum accusat & condemnat. Nullus modus efficacior conuincendi reum, & omnẽ tergiuersasionem adimendi potest excogitari.

Non videbuntur intuitiuè: sed sicut ea quæ sunt in memoria.

Etiam peccata electorũ erunt manifesta.

138 Petes secundò, Vtrùm etiam peccata electorum, quæ per pœnitentiam deleta fuerint, tunc ab omnibus sint conspicienda. Magister in 4. d. 43. probabilius putat non conspicienda: quia par est, vt ea quæ hîc tecta per pœnitentiam fuerunt, ibi quoque tecta sint. sed contrarium est Scripturis conformius: Matth. 10. *Nihil opertum quod non reuelabitur; & occultum quod non scietur.* Ecclesiastæ vltimo: *Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, siue bonum sit, siue malum.* hîc nullum opus malum excipitur. & Apostolus 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus*: vbi indicat, tunc de omnibus certò posse iudicari, de quibus modò non potest. Rationem addit, *quia tunc Dominus illuminabit abscondita tenebrarum.* non quædam tantùm, sed omnia, vt de omnibus possit iudicari. Fauet etiam ratio: Quia omnia illorum bona opera sunt manifestanda, ac proinde illorum pœnitentia, & confessio peccatorum, & austeritas vitæ in satisfactionem pro peccatis suscepta. hoc enim necessarium est, vt intelligatur iudicij æquitas. Deinde manifestari debet misericordia & gratia quam eis Deus præstitit in hac vita, per quam datum est illis à peccatis resurgere, & salutem consequi: hoc enim maximè pertinet ad gloriam Dei, vt sciatur, totum electorum bonum potissimùm ex ipsius prouenire gratia. Neque hinc aliquo pudore afficientur (quia huno beatitudinis status excludet) sed magis seipsos humiliabunt, & omnia sua bona Dei misericordiæ adscribentes, eidem gratias agent.

Probatio sententia.

139 Facta plena discussione & operum manifestatione, proferet Iudex sententiam. Primò in electos, qui erunt ad dexteram in sublimi, audientibus & videntibus omnibus reprobis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*, vt habetur Matth. 25. Hæc sententia sensibili voce ferenda à Domino, vt passim Doctores tradunt; tum vt à reprobis intelligatur, tum quia iudicium inter homines sensibili modo fieri conuenit, qui solus naturæ humanæ accommodatus. Iudex enim apparebit visibilis, & thronus erit visibilis, & iudicandi erunt visibiles, & sonitus tubæ quo excitabuntur & vocabuntur ad Iudicium, erit sensibilis; cur etiam sententia ipsa non sit sensibilis? idem dicendum de sententia quæ feretur in reprobos. Quod etiam colligitur

Isaiæ 30.

ex verbis Isaiæ.: *Labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorans.* Et infrà: *Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis.* & Psalm. 67. v. 35. *Ecce dabit voci suæ vocem*

virtutis, id est, faciet vt vox sua magnam vim habeat, non solùm mortuos excitando, sed etiam eos iudicando.

140 Vocat *benedictos Patris sui*, quia à Patre dilecti, & ad æternam vitam electi, nempe propter mandatorum custodiam, & in bono perseuerantiam, iuxta illud: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* & rursum: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo.* Loquitur enim de benedictione, non quam olim acceperunt in donis gratiæ, sed de futura in gloria, qua se dignos per eius auxilium præstiterunt, (quam & reprobi habere potuissent, si diuinæ gratiæ, sicut facilè poterant & debebant, fuissent cooperati) vt opponatur maledictioni quam sibi reprobi accersiuerunt. *Possidete paratum vobis regnum.* κληρονομήσατε, tamquam hæreditatē possidete, nempe quia filij Dei estis. *Si enim filij, & hæredes.* Itaque regnum cæleste duplici titulo iustis dabitur, vt apertè insinuatur in hac sententia: nimirum vt hæreditas filiis, vt patet ex verbo κληρονομήσατε; & vt merces vel pręmium benè operantibus, cùm additur; *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare*, &c. Insinuatur etiam firmitas & perpetuitas regni in verbo illo *possidendi hæreditatem*. Nomine *regni* intelligitur cælum & omnia bona, quibus in cælo fruentur Sancti, visio & fruitio Dei, societas Sanctorum, dotes corporum, affluentia bonorum omnium. *A constitutione mundi.* Vbi indicatur, mundum esse conditum propter gloriam Sanctorum, vt ipsi in æternum sint beati in cælo, & participes bonorum diuinorum. Porrò tribus modis paratum est Sanctis regnum: Primo, ab æterno in prędestinatione diuina. ideò enim SS. Trinitas ab æterno in diuino & arcano suo consistorio consilium cepit condendi mundi, & homines in mundo, vt eos faceret participes suæ beatitudinis, & omnium suorum bonorum & gaudiorum in cælo. Secundo, in creatione, quando non solùm iste mundus inferior, sed etiam cælum supremum, quod Empyreum vocatur, & sedes est Beatorum, conditum est. Tertio, per mortem Domini, per quam cælum vsque ad illud tempus clausum, est patefactum, iuxta illud Ioannis 14. *Vado parare vobis locum.* Hac sententia prolata, mira erit Sanctorum lætitia & gratiarum actio. Omnino credibile est, omnes in genua vel etiam in faciem procubituros, vt Iudicem adorent, eique gratias agant, quòd tantum bonum ipsius potissimùm meritis & Sanguine eis obuenerit; vt ex iis quæ Apocalypsis 5. & 7. habentur, colligi potest.

Ioan. 14.

Rom. 8.

Tribus modis Sanctis paratum est regnum.

141 His peractis, conuertet se Dominus terribili vultu ad impios ad sinistram in terra positos, & dicet: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Duplex hîc pœna indicatur, qua mulctabuntur impij, nempe pœna damni, cùm dicitur: *Discedite à me;* & pœna sensus, cùm dicitur, *In ignem æternum, Maledictos* vocat, quòd ipsi suis iniquis operibus se dignos & obnoxios maledictioni & suppliciis perpetuis reddiderint. Non dicit *maledicti Patris mei*, sicut antè dixerat, *benedicti Patris mei*, sed *maledicti* absolutè, quia maledictio à Deo originem non traxit, sicut benedictio: nam Deus non fuit iniquis causa prauorum operum, quibus sibi maledictionem accersiuerunt, sicut iustis fuit causa bonorum operum, quibus benedictionem meruerunt; sed ipsi sibi, cooperante diabolo, causa totius mali fuerunt, iuxta illud Oseæ 13. *Perditio tua Israël, tantummodò in me auxilium tuum. Qui paratus est diabolo & angelis eius.* Hoc dicit, non quòd etiam hominibus impiis ignis iste paratus non sit; sed quia primò paratus est diabolo & angelis, idque ante præuisionem peccatorum hominum. Vnde etiamsi homo non peccasset, nihilominùs ignis iste præparatus mansisset, & æternus. Deinde, quia non statim homini peccanti paratus est ignis iste, sicut peccanti diabolo paratus fuit; quia concessum homini tempus pœnitentiæ, qua possit hunc ignem euadere, quod diabolo negatum. Hinc longo tempore solus diabolus cum angelis suis huic igni addictus fuit; nam primi homines multis sæculis viuebant, nec ante mortem ei addicebantur.

Matth. 25.

Duplex pœna, damni & sensus.

142 Petes, Vtrùm istis duabus sententiis etiam voce addentur causæ, *Esuriui enim*, &c. Multi sic putant, quia Dominus Matth. 25. ista addit. Sed verius puto, hæc spirituali modo proferenda. Primò, Quia fortè inter Christianos (ad quos solùm istæ causæ pertinent) pauci sunt qui propter defectum operum misericordiæ corporalium damnentur; cùm nemo ad illa teneatur sub peccato mortifero, nisi in extrema & graui necessitate proximi. quæ rariùs ita occurrit vt hunc vel illum in particulari grauiter obliget. Secundò, Quia innumeri saluabuntur, qui ista bona opera non fecerunt, vt infantes, Religiosi, & pauperes. Tertiò, Quia multa sunt alia operum bonorum genera illis præstantiora, vt oratio, ieiunium, opera misericordiæ spiritualia, vsus Sacramentorum, martyrium, ob quæ iusti saluabuntur. Nulla autem est ratio cur minùs laudabilia voce proferentur, præstantioribus silentio præteritis. Si dicas, omnia proferenda; non videtur probabile, quia res

Vtrùm causæ addentur voce.

esset infinita, præsertim cũ alij aliis bonis operibus fuerint excellẽtes. Denique, generalis bonorũ & malorum commemoratio non sufficit vllo modo ad cognoscendã sententiæ vtriusque æquitatẽ in particulari. Quare puto sufficere, vt hæ & aliæ causæ, ob quas hi saluantur, illi damnantur, spirituali modo proferantur, per ipsam operum omniũ manifestationẽ, quæ præcedet sententiam, & durabit etiam post sententiã, ita vt omnes clarè intelligãt causas in particulari, ob quas quisque saluetur vel damnetur, & quantũ præmij vel supplicij mereatur. Sicut enim in tribunali humano, lectis criminibus reorum, de quibus ipsi manifestè conuicti, fertur voce breuis sententia qua omnes simul condemnantur; ita in isto Iudicio vniuersali, postquam omniũ operũ manifestatio præcesserit, voce proferet Iudex vnam sententiam, quæ omnes iustos comprehendat, & aliam quæ omnes iniquos. Quanta verò pœna vel præmio quisque dignus sit, non intelligetur ex ipsa sẽtentia externa, sed ex operum manifestatione, & interna reuelatione. Nec refert, quòd Dominus Matth. 25. formã Iudicij describens, meminerit potiùs operum misericordiæ, quàm aliorum: id enim fecit, vt homines, præsertim plebeios, qui ad maiora & spiritualia parum sunt comparati, in hac vita ad ea excitaret, vt quæ sint vtilissima ad obtinẽdam remissionem peccatorum, & ad conseruandam augendamque iustitiam. hæc autem ratio cessat in extremo Iudicio, quia tũc homines non erunt ampliùs ad opera misericordiæ excitandi. *Probabilius causas istas voce non proferendas.*

143 Petes, Vtrùm etiam paruuli qui sine Baptismo obierunt, ibi sint futuri, & quam sententiam habituri. Quidam putant eos ibi non futuros, ne sciant quid agatur & mœrorem concipiant, videntes gloriam Sanctorum, ad quam ipsi quoque conditi. Respondeo. Non videri dubitandum, quin ibi sint futuri. si enim cum aliis resurrecturi, cur non etiã cum aliis iudicandi? Colligitur ex Apostolo ad Rom. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi.* & ad Philip. 2. *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* hîc omnes creaturæ rationales tribus ordinibus comprehenduntur; vnde non potest tam innumerabilis multitudo excipi: longè enim plures erunt tunc illi, qui in ætate paruula sine remedio obierint, quàm modò toto orbe simul extant homines. Ad hunc enim numerum pertinent omnes qui ante vsum rationis per sex millia annorum inter infideles mortui, vt eos omittam qui apud Indos, vel apud Christianos in vtero vel ante Baptismum perierant. Itaque credibile est, hunc numerum facilè ad mille milliones & vltra *An paruuli ibi futuri. Durãdus in 4. d. 33. q. 3.*

excursurum. Si tanta erit multitudo, vbi absco̅detur, si ibi non co̅parebit? quomodo impedietur ne scire possint quid in Iudicio agatur? non enim erunt ratione destituti. Quare dicendum est, ipsos ibi futuros, & omnia visuros & intellecturos quæ gerentur: audient enim tubam, & simul cum aliis in ætate perfecta cum perfecto iudicio & sensibus integris resurgent. Congregabuntur in vnum locum, seorsim tamen ab impiis, quia ad eorum sortem non pertinent, videbunt Iudicis maiestatem, eumque adorabunt: videbunt Sanctorum & impiorum congregationem, eorumque bona & praua opera cognoscent: audient sententiam Iudicis in vtrosque, sibique gratulabuntur quòd non sint de impiorum numero: agent Deo gratias quòd ante vsum rationis abrepti; quia longè maxima pars eorum, si ad ætatem venisset, in eamdem damnationem incidisset, præsertim infidelium filij. Itaque non murmurabunt co̅tra Deum, sed magnopere se illi obstrictos sentient, quòd periculis tantorum malorum exempti fuerint. Excipient & ipsi sententiam Iudicis, sed benignam; qua, etsi à visione Dei & cælesti regno excludentur, tamen statum naturæ dignitati co̅gruentem assequentur, quo contenti & læti, in omnem æternitatem viuant, & Deum laudent. 144. Congruit enim diuinæ bonitati, vt imaginem suam quæ nihil propria voluntate in ipsum peccauit, bonis ordinis naturalis excelle̅ti modo perficiat in illa communi totius naturæ renouatione. Si enim terram, aquam, aërem, & cælestia corpora miro modo ornabit & extollet, prout congruit illi statui: cur non etiam animas istorum, quæ longè omnibus corporibus præstantiores? etsi enim peccatum originis reddat illos indignos gloria cælesti, quæ in visione Dei consistit; non tamen gloria & donis inferioribus ad ordinem naturæ pertinentibus. Vnde mihi fit verisimile, illos habituros insignem notitiam non solùm rerum corporalium, sed etiam spiritualium, & cognituros vtcumque clarè & distinctè essentiam animæ suæ; & etiam naturas Angelicas, etsi non tam perfectè: videtur enim consentaneum, vt in illa renouatione ita illustrentur; vt proximè ad Angelicam perfectionem in cognoscendo accedant, & dono renouationis ita eleuentur, vt supremum inferioris attingat infimum superioris. Quod etiam ex eo confirmari potest: nam hoc ipso quo illæ animæ à corpore separatæ fuerunt, acceperunt notitiam intuitiuam spirituum, etsi non ita claram & distinctam, qualis est in Angelis: alioquin nec seipsas cognoscerent, nec socias, sed planè essent instar cæcorum in altero sæculo. atqui hæc notitia in

Perficientur in ordine naturali.

Cognoscent naturā animæ suæ clarè & distinctè, Angelos minus perfectè.

in renouatione non auferetur, sed perficietur in illis, sicut & cæteræ perfectiones. Confirmatur secundò, Quia cùm sint conditi vt cognoscant, ament & laudent suum Conditorem, neque meriti sint priuari iis donis quibus id naturali modo præstent; non videtur dubitandum quin Deus illos ad hoc perficiet, illustrando intellectum, vt illum cognoscant ex rebus creatis. Vnde vt hæc cognitio possit ad perpetuum amorem & laudem Creatoris deseruire, oportet vt sit valdè insignis; ac proinde vt etiam insignem rerum corporalium & spirituum notitiam habeant, per quam ad excellentem Dei cognitionem assurgant. Et quamuis in hoc statu, dum sumus in corpore mortali, non possimus quidquam intelligere, nisi sub quodam idolo corporali: alia tamen erit ratio in statu illo immortali, vbi omnes vires perficientur, vt perfectas habere possint operationes: ille enim modus intelligendi est miserrimus, vt pote confusissimus, & hęrens in externa superficie & accidentibus sensibilibus, ita vt nullius rei etiam minimæ naturam distinctè & clarè possimus intueri. Itaque longè perfectior in illa renouatione dabitur, vt innumerabilis ille infantiũ populus in suo ordine non sit otiosus, ne frustrà in mundo esse videatur; sed vt ex cognitione sui & aliarum rerum creatarum, Auctorem suum & mundi totius illustri modo cognoscant, & cognoscendo ament, & laudent, & gratias ei de beneficiis acceptis in omnem æternitatem agant: vt sic Deus non solùm in cælo, sed etiam in terris; nec tantùm modo supernaturali & diuino, sed etiam naturali & humanæ naturæ accommodato, semper glorificetur. Hæc sanè sunt valdè rationi consentanea, & consona diuinæ bonitati. 145. Si enim, vt passim docent Doctores in 2. d. 33. diuina prouidentia ita cum illis aget, vt nullum sentiant mœrorem ob amissionem regni cęlestis, eò quòd sua propria voluntate non peccauerint: cur non credamus ipsos excellenti modo perficiendos in ordine bonorum naturalium, infra dotes in substantia supernaturales, vt Deum cognoscere, amare, & in æternum laudare possint? quid enim aliud agant in illo statu aliis omnibus negotiis cessantibus? Confirmantur hæc omnia ex Doctoribus Scholasticis. S. Thomas in 2. d. 33. q. 2. a. 2. dicit eos *non parum participaturos de diuina bonitate & naturalibus perfectionibus, & fore coniunctos Deo naturalium bonorum communione, & ita habituros gaudium de ipso ex cognitione & amore naturali.* Item amplectitur sententiam eorum qui docent, *eos habituros perfectam cognitionem eorum quæ naturali cognitioni subiacent.* Lyranus in cap. 4.

Deum semper laudabunt.

Ecclesiastæ, explicans illud, *Et iudicaui vtroque feliciorem qui necdum natus est*; dicit, *eos habituros vitam iucundiorem quàm in hoc mundo naturaliter haberi possit: & ita sentire omnes Doctores*. Scotus in 2.d.33. q.1. probabile censet, *eos omnium rerum naturalium cognitionem habituros longè maiorem quàm omnes Philosophi habuerunt*. Marsilius in 2. q. 19. a 5. dicit *eos amaturos Deum super omnia*. Idem plerique recentiores. Neque hinc sequitur, illos habituros beatitudinem naturalem, aut (vt aliquando asseruit Pelagius) illos fore beatos extra regnũ cælorum; quia labes peccati obstat, quò minùs beatitudinem naturalem obtinere dicantur, etsi fortè omnia alia bona illius status habeant. Quod ad Pelagium attinet, is putauit eos verè beatos fore visione Dei, etsi extra regnum cælorum; quod est hæreticum. Nec obstat quòd aliqui veteres duriùs de paruulis senserint, & maximè S. Fulgentius De fide ad Petrum, cap. 27. quia res non erat adhuc satis discussa, nec pœna debita peccato originali satis cognita.

Non habebũt propriè beatitudinem naturalem.

August. Ep 106. & Hæres 88.

Quo verò loco futuri sint, incertum. Valdè credibile est, non fore concludendos in specu aliquo profundo, horrido, & tenebricoso: in tali enim loco, resumpto corpore, sine graui afflictione, quam non sunt commeriti, esse non possent. Deinde cauitas ista deberet esse maxima, & latior amplissimo Regno, vt tanta multitudo commodè & absque compressione in ea posset habitare. Facile erit Deo, in mundi renouatione eis locum congruum, nimirum lucidum, amœnum, & satis capacem, etiam intra terram (si opus est) præparare. Non deerit diuina benignitas naturæ ad suam imaginem conditæ, quæ nulla sua propria culpa bonis cælestibus est exclusa, ad obtinenda ea quæ excellentiæ illius naturæ sunt consentanea, vt ipsum læta & contenta in æternum veneretur & laudet. Vnde etsi dicantur damnati, quia cælesti gloria ad quam erant conditi, in æternum sint priuati; tamen credibile est, eorum statum longè feliciorem ac lætiorem fore, quàm sit alicuius hominis mortalis in hac vita. Hæc obiter de paruulorum iudicio.

Non erunt in specu obscuro.

CAPVT XXIIII.

De sententiæ executione & mundi innouatione.

146 LATA sententia, statim sequetur executio: nam cùm Iudex sit omnipotens, sermo eius est efficax. Hæc executio cõsistet potissimùm in duobus: nam & ignis quo mundus ardebit, summa vi-

irruet in damnatos, eosque inuoluet vndique; & statim maximo hiatu sub pedibus eorum aperiet se terra vsq; ad inferos, & tota illa multitudo in illum simul cum igne inuoluente præcipitabitur. Totum hoc fiet cum immenso fragore & strepitu, tum ignis corripientis, tũ terræ dissultantis, tum hominum cadentium & exclamantium. Colliguntur hæc omnia satis manifestè ex Scripturis; Psalm. 96. *Ignis ante ipsum* (Iudicem) *præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius*; nimirum post latam sententiam. Psalm. 139. *Cadent super eos carbones, in ignem deycies eos, in miserys non subsistent. Cadent*, quia ex alto vi sententiæ Iudicis in eos ignis cum carbonibus ardentibus immittetur, quo in ignem inferni deiiciantur. Psalm. 93. *Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.* Loquitur Propheta de extrema illa fouea, in quam cadent omnes peccatores in die Iudicij, vt ex sequentibus versiculis colligitur. Hanc foueam quisque sibi peccando fodit. Psalmo 10. *Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Vbi insinuatur, hunc ignem fore sulphureum, & instar procellæ vehementissimæ impiis incubiturum, sicut in Sodomis accidit. Matth. 13. *Mittet Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem; & mittent eos in caminum ignis.* Quibus verbis etiam indicatur, Angelos hunc ignem immissuros, & per illum impulsuros impios in tartarum.

Ignis inuoluet reprobos: terra vsque ad inferos dehiscet.

Porrò diuina virtute fiet, vt breui tempore ad terminum perueniãt; alioqui facilè quatuor aut quinque horis opus foret, vt naturali pondere tantum spatium absoluant, quod putatur esse minimũ mille leucarum. Simulatque ad terminum peruenerint, terra firmissimè se claudet, & in omnem æternitatem clausa manebit: ita vt nullus damnatorum possit vmquam exire, vel ad superiora emergere. Spectabunt hæc omnia non solùm Beati, sed etiam paruuli qui sine Baptismo defuncti, & iustitiam diuinam admirabuntur, seque felices ducent, quòd tantis malis in æternum sint exempti.

Diuina virtute statim erunt in termino.

147 His peractis, mundoque ab omni inquinamento peccatorum per ignem expiato, repentè diuina virtute fiet mundi renouatio. Sicut enim resurrectio corporum facta est quasi in momento, ita etiam fiet mundi renouatio tempore imperceptibili. Huius renouationis multis locis S. Scriptura meminit. Isaiæ 65. *Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor.* Tanta enim erit illorum pulchritudo & suaui-

Renouatio mundi fiet subitò.

tas, vt priora omnia quasi nihili æstimentur. 2. Petri 3. *Nouos cælos & nouam terram secundùm promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.* Apoc. 21. *Vidi cælum nouum, & terram nouam: primum enim cælum & prima terra abijt*, &c. & infrà: *Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.* Idem indicat Apostolus ad Rom. 8. *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.*

Quomodo fiet renouatio.

Non erit immutatio substantiæ in cælis & elementis.

Petes, Quomodo hæc renouatio fiet? Respondeo: Hæc renouatio non fiet per interitum substantiæ cælestium corporum & elementorum, & creationem substantiæ nouæ præstantioris, vt quidam putant. Si enim renouatio corporum, quæ fiet in resurrectione, non abolebit priorem substantiam corporis humani (etsi ea tota terrena & per se vilissima sit) sed eamdem restituet, & vestiet gloria seu qualitatibus gloriosis supra naturæ cōditionem: multò minùs renouatio quæ fiet in cælis & elementis, quæ per se pura, simplicia & incorruptibilia sunt, eorum substantiam abolere debet. Confirmatur ex Apostolo ad Rom. 8. vbi dicit, *creaturam* (cælestia corpora & elementa) *esse subiectam vanitati & seruituti*; & sub hac seruitute *ingemiscere & expectare reuelationem gloriæ filiorum Dei*, vt & ipsa liberetur ab illa seruitute. atqui si deberet interire, non expectaret illud tempus, quia non appetit suum interitum: nec ipsa haberet spem libertatis gloriæ filiorum Dei. Denique pertinet ad Opificis dignitatem, vt mundus quem initio condidit, non pereat secundùm substantiam, quasi minùs benè factus; sed manente eadem substātia, eleuetur ad statum supernaturalem, sicut & ipsa corpora humana. Idem docet S. Augustinus lib. 20. De Ciuit. Dei cap. 14. *Peracto Iudicio tunc esse desinet hoc cælum & hæc terra, quando incipiet esse cælum nouum & terra noua. Mutatione namque rerum, non omnimodo interitu transibit hic mundus. Vnde & Apostolus ait: Præterit enim figura mundi huius. Figura ergo præterit, non natura.* Et S. Hieronymus in cap. 65. Isaiæ. *Nouos cælos & nouam terram videbimus. Non dixit Petrus, alios cælos & aliam terram, sed veteres & antiquos in melius commutatos.* In eadem sententia sunt plerique Patres Latini, & ferè Doctores Scholastici, & satis insinuatur in Scriptura Psalm. 148. *Statuit ea in æternum, & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.* id est, constituit vt cælum, sol, luna, stellę, & aquæ cælestes permaneant in omnem æternitatem: hoc decreto suo sanxit, cuius decreti vis numquam desinet. & Ecclesiastæ 3. *Didici quòd omnia opera, quæ fecit Deus, perseuerent in*

Augustin.

Hieronym.

perpetuum. Nec obstat illud Psalmi 101. *Ipsi (cæli) peribunt, tu autẽ permanes; & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* hoc enim intelligendum de interitu secundùm externam speciem, non secundùm substantiam, vt colligitur ex ijsdem verbis: quia vestis & operimentum quod inuertitur, non mutatur substantiâ, sed specie externa. *Veterascet* cælum temporibus nouissimis, quia sol obscurabitur, & fiet niger vt saccus cilicinus, luna sanguineo colore suffundetur, stellæ diffluere videbuntur, cælum instar membranæ inuolui, &c. Simili modo illud Domini intelligendum: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* 148. Renouatio itaque ista non consistet in mutatione essentiæ, sed status & qualitatum, (sicut renouatio corporis humani) ita vt planè aliud cælum & alia terra esse videatur. Nam primò cessabit motus cælorum, ac proinde vicissitudo diei ac noctis, hiemis & æstatis, æstus & frigoris, ortus & interitus; eritque semper eadem cæli & terræ facies, eadem serenitas & pulchritudo: aberunt nubes & venti, pluuiæ & grãdines, niues & glacies. Deinde lux solis, lunæ, & astrorum mirificè augebitur, iuxta illud Isaię 30. *Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.* quem locum Doctores cum S. Hieronymo passim intelligunt ad litteram de hac innouatione, in qua lux lunæ futura sit instar lucis solaris quæ nunc est, & lux solis septuplo maior quàm sit modò; vt indicant illa verba, *Sicut lux septem dierum.* quod non potest commodè intelligi, nisi de luce septem dierum in vnum collecta, seu de luce in septuplum aucta. Hinc orbes cælestes & elementa mirum in modum illustrabuntur, & planè aliam speciem induent. Credibile etiam est, innumeram stellarum multitudinem, quę modò non apparet, tunc vi lucis illius apparituram, vt nouorum cælorum exhibeat speciem: non enim lumen solis obfuscabit lumen stellarum, sed augebit, ita vt omnes reddat conspicuas. Nec obstat quòd modò illas obfuscare videatur: quia reverà non obfuscat eas in se, sed solùm nostro adspectui propter imbecillitatem oculorum: magna enim lux ita implet & obruit sua specie oculorum aciem, vt minorem lucem videre nequeat: tunc autem vis oculorum erit ita valida, vt à magna luce non obruatur, sed simul cum ea plurimas paruas luces distinctè cernere queat. Simili modo sonus magnus (qualis est campanæ propinquæ) ita implet nunc aures, vt simul paruos sonos audire nequeant; tunc autem poterunt.

Quomodo cæli veterascent.

Matth 24.

Erit alia facies rerum, ita vt omnia videantur noua.

Stellæ innumeræ apparebunt.

Quomodo nunc lumen maius obfuscet lumen minus.

Aqua putatur futura limpida instar purissimi crystalli, terra fulgida instar auri, vel perspicua instar vitri; idq; valdè profundè, nimirum vsque prope tartarum, vt insinuat S. Thomas in 4. dist. 48. quæst. 2. art. 4. Denique omnia per hanc innouationem eam pulchritudinem assequentur, quæ respondeat gloriæ Sanctorum, seruata tamen proportione inter ipsa corpora: quò enim sublimiora sũt, eò maiore gloria decet ea vestiri.

CAPVT XXIV.

De Inferno & pœnis inferorum.

149 INFERNVM vocamus locum damnatorum, in quo pœnas pro suis peccatis in corpore & anima sunt daturi. De quo tria nobis tractanda. Primò, vbi sit. Secundò, quanta eius amplitudo & capacitas. Tertiò, quæ sint ibi pœnarum genera. De primo, certum est infernum esse sub terra. Est communis sententia Doctorum & Sãctorum, & communis fidelium sensus. Idem senserũt Philosophi antiqui & Poëtæ, qui huius rei meminerũt. Probatur ex Scripturis; Numerorum 16. *Dirupta est terra sub pedibus eorum, & operiens os suum deuorauit illos, descenderuntque viui in infernum operti humo.* Psal. 105. *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.* Psalm. 54. *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuẽtes.* & ad Ephes. 4. *Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primũ in inferiores partes terræ.* vbi *inferos* vocat inferiores partes terræ, τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς. Sunt ergo inferi, ad quos Dominus descendit (vt in Symbolo dicitur) in imis terræ regionibus. Deniq; Matthæi 12. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. In corde terræ*, id est, apud inferos, ad quos Dominus descendit, vt animas sanctorum Patrum inde eriperet. Idem luculentè tradunt Patres. Tertullianus lib. De anima, cap. 55. *Inferos Plato velut gremium terræ describit in Phædone, quò omnes labes mundialium sordium confluendo, & ibidem desidendo exhalent*, &c. *Nobis* (Christianis) *inferi non nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas.* Explicat hîc Tertullianus communem Christianorum sententiam, quam deinde probat ex dicto loco Matth. 12. *Siquidem*, inquit,

Vbi infernus.

Tertullian.

Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cauato, & inferioribus adhuc abyssis superstructo. quod postremum addit, quia infernus damnatorum est infra Limbum patrum, ad quem Christus descendit. Hinc concludit: *Habes regionem inferûm subterraneam credere.* Idem in Apologetico cap. 47. *Si gehennam comminemur, quæ est arcani ignis subterraneus ad pœnam thesaurus, de cachinnamur.* Loquitur de Ethnicis, qui rident inferorum pœnas. S. Hieronymus in cap. 4. Epist. ad Ephes. *Inferiora terræ infernus accipitur, ad quem Dominus noster Saluatorque descendit,* &c. *Quòd autem infernus in inferiori parte terræ sit, & Psalmista testatur, dicens: Aperta est terra, & deuorauit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.* &c. Idem in cap. 2. Ionæ: *Sicut cor in medio est animalis, ita infernus in medio terræ esse perhibetur.* S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 24. *In libro 12. Geneseos ad litteram cap. 33. De inferis magis mihi videor docere debuisse, quòd sub terris sint, quàm rationem reddere cur sub terris esse credantur siue dicantur, quasi non ita sit.* Ibi determinat id de quo & in Genesi, & lib. 2. De ciuitate cap. 16. dubius fuerat nec mirum dubium fuisse, cùm certissimum putaret non esse antipodes, vt patet lib. 16. De Ciuitate cap. 9. Chrysostomus in Epist. ad Ephesios: *Descendit ad infimas partes, post quas non est aliquid aliud.* Omitto alios Patres & Doctores Scholasticos, qui indubitanter eamdem sententiam tradunt. Idem ipsum nomen *inferorum*, & modus loquendi quo dicimur *descendere ad inferos*, indicant, & ratio manifesta conuincit: nusquam enim extra terram conuenienter poni potest. Aër enim & aqua non sunt idonea, in quibus carceres tenebrosi struantur, cùm sint corpora fluxa, lucida, amica naturæ humanæ. Deinde, sicut domicilium Beatorum erit in supremo & nobilissimo loco; ita carcer damnatorum debet esse in infimo & ignobilissimo, vt longissimè absint à cælo. Vnde vlteriùs sequi videtur, esse in centro mundi. Infimum enim terræ, est centrum mundi. nisi enim ponatur in centro, non aberit vndique longissimè à cælo; quod tamen ipsa ratio postulare videtur. Quod non ita intelligas, quasi infernus sit in puncto isto quod dicitur centrum: sed quòd sit in medio terræ, ita vt centrum terræ & mundi sit centrum inferni. Idem apertè colligitur ex Patribus: nã Chrysostomus ait, *Christũ descendisse ad infimas partes terræ, post quas non est aliquid aliud.* Descẽdit ergo ad specũ illum qui est in medio; nam post seu infra mediũ terræ nihil est aliud. Nec obstat

Hieronymus.

Augustinus.

Chrisost.

Infernus est in medio terræ sinu.

quòd Christus non descenderit ad infernum damnatorum, sed ad Limbum patrum, *inferioribus abyssis*, id est inferno damnatorum, *est superstructus*, vt Tertullianus inquit, & communiter tradunt Scholastici Doctores: quia istæ cauitates cùm vicinæ sint, instar vnius reputantur, & communi nomine *inferi* vocantur, qui dicuntur esse in medio, ratione maioris & celebrioris partis. Idem colligitur ex testimonio Hieronymi in caput 2. Ionæ, qui dicit *infernum esse in medio terræ, sicut cor est in medio animalis*. atqui cor verè est in medio animalis, quantum fieri potest. Huic sententiæ etiam fauet modus loquendi Scripturæ, cùm ait Christum fore *in corde terræ*, sicut Ionas in ventre ceti. atqui Ionas erat in infima cauitate ceti; ergo &c. Item, cùm descensum Christi opponit ascensui per extremos terminos: nam Christus ita ascendit super omnia, vt congruè vlteriùs non posset: ergo ita descendit infra omnia, vt vlterius non posset. Denique nulla est ratio in contrarium quæ vrgeat. Iuxta hanc sententiam cogitandum est, terram in sui medio habere vastissimam cauitatem, cuius centrum sit centrum terræ & mundi, & hanc cauitatem esse carcerem infernalem.

Quanta inferorum capacitas.

150 Habemus vbi sit infernus; nunc dicendum de eius capacitate. Certum est hanc debere esse tantam, vt possit capere innumerabilem multitudinem damnatorum, quæ facta supputatione hominum qui simul viuunt in mundo, & habita consideratione sexaginta sæculorum, quibus mundus putatur duraturus, facilè ascendit ad vicies vel tricies mille milliones: quæ sanè multitudo exiguo loco cõcludi nequit, præsertim cùm ibi quoque sit magna copia ignis sulphurei, vt infrà ostendemus. Ribera in caput 14. Apoc. putat amplitudinem inferorum insinuari istis verbis: *Et misit Angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum: & calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta. Lacus iræ Dei magnus*, est infernus, vel stagnum infernale ignis & sulphuris, cuius fit mentio Apoc. c. 19. v. 21. & c. 20. v. 9. & 14. *Vuæ* sunt peccatores, qui ibi tamquam vuæ in torculari prementur & torquebuntur. vnde Apoc. 19. v. 15. infernus vocatur *torcular vini iræ Dei omnipotentis*. Quare nullo modo probanda explicatio illius, qui per *vuas* intelligit sanctos Martyres; & per *lacum iræ Dei magnum*, tormenta quæ tyranni eis inferebant. *Sanguis* designat tormenta impiorum apud inferos. *Diffusio sanguinis* per stadia mille sexcenta non videtur aliud posse significare, quàm spatium

Sententia Riberæ de magnitudine inferni.

tium loci, per quod tormenta & homines torquendi se extendent. Conficiunt autem ista stadia milliaria Italica (quæ mille passus seu quinque millia pedum continent) ducēta: leucas Hispanicas seu Belgicas quinquaginta, assignatis quaternis milliaribus in singulas leucas. Vnde structura inferorum iuxta Riberam ita concipienda erit, vt cogitemus infra terram esse vastissimam cauitatem, cuius planities seu solum ita extendatur, vt latitudinis eius diameter sit centum leucarum, ambitus trecentarum, in cuius medio sit stagnum amplum ac profundissimum igne & sulphure plenum, in quod maximi quique peccatores, vt hæresiarchæ, hæresum propagatores, tyranni, & alij similes sint demergendi: reliqui verò qui paucioribus peccatis inquinati, sint futuri extra hoc stagnum circumquaque per totam illā planitiem horridam dispositi. Hoc modo concipit Ribera. Sed habet hic modus nonnulla incommoda. Primò, Quia si tanta sit vastitas inferorum, vt planities eius habeat quadringenta milliaria Italica in diametro, seu vt à puncto eius medio quaquauersum in omnem partem sint ducenta milliaria Italica, siue quinquaginta leucæ magnæ, non erit multò minor Italia. 151. At frustrà tribuitur ei tanta vastitas, cùm minimè sit necessaria; nam vigesima pars huius spatij sufficit, etiamsi duplo plures essent damnati. nam valdè credibile est, eos non ita disponendos per illa loca, vt possint pedibus insistere, & huc illucque discurrere; sed colligendos in cumulum instar carbonum vel lignorum ardentium, vt Scriptura indicat: quo posito, non erit opus tanto spatio. Secundò, Quia angustia carceris & compressio mutua reorum non parum facit ad pœnarum acerbitatem, sicut econtrà laxitas ad mitigationem. atqui omnia ibi erunt acerbissima. Tertiò, Quia si tantam habeat planitiem (quantumuis ea sit aspera, & plurimis fossis ac hiatibus interrupta) non erit in medio nec in corde terræ; sed valdè procul à medio distabit, nec longissimè aberit vndique à cælo, cùm tamen contrarium magis videatur S. Scripturæ & rationi consonum, vt suprà ostensum. Denique, cùm terræ elementum natura sua sit solidum & infimum, credibile est, Deum in ea non maiores fecisse vacuitates & cauitates æternas, quàm sit necesse ad finem ipsi propositum. Addo, stagnum ignis & sulphuris complecti totum infernum: nam Apoc. 20. v. 15. dicitur de omnibus reprobis: *Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Idem vers. 14. dicitur de diabolo.

Structura inferorum iuxta Riberam.

Non opus est tanta vastitate.

Ob has & alias rationes probabilius videtur, infernum non ha-

bere solum seu planitiem, in quo damnati possint ambulare vel consistere; sed esse cauitatem in medio terræ (sicut suprà diximus) in cuius cauitatis medio sit stagnum sulphuris ardentis, cuius sæpè mentionem facit Scriptura, ita vt centrum stagni, centrum inferni, & centrum terrę sit vnum idemque; sulphureo illo stagno circa centrum se in orbem colligente.

152 Quod ad magnitudinem illius cauitatis attinet, etiamsi diameter eius esset solum vnius leucæ seu quatuor milliarium Italicorum, hoc est pedum viginti millium, satis capax esset, non solùm ad omnia damnatorum corpora excipienda, sed etiam ad multitudinem decuplo maiorem: nam etiamsi singulis corporibus damnatorum demus sex pedes quadratos (qui abundè sufficiũt) tamẽ vna leuca (idest mẽsura viginti millium pedum) cubicata seu cubicè multiplicata, capere poterit plusquam octingenta millia millionum corporum: cùm tamẽ certum videatur, facta subductione, non futuros centies mille milliones. Itaque tanta cauitas abundè sufficeret corporibus damnatorum, & adhuc superesset magna vacuitas. Verùm quia ibi quoque ingens stagnum ignis & sulphuris, & dæmones omnes ignitis corporibus includẽtur, fortasse erit capacior. Sit ergo diameter duarum leucarum, seu octo milliarium Italicorum, tunc superficies concaua terræ ambiens infernum erit sex leucarum. Vnde facilè poterit cauitas inferni in medio sui continere stagnum, cuius profunditas sit vndique vnius mediæ leucæ, quanta vix vsquam est profunditas maris, & supererit adhuc media leuca vacua inter concauam superficiem terræ, & superficiem stagni. Sanè hoc spatium sufficiens erit, etiamsi multitudo damnandorum centuplo maior foret. Vnde credibile est, spatium inferorum minus fore. Nec obstat locus Apocalypsis: quia illa mille sexcenta stadia referri possunt ad spatium, quod impij occupabunt tempore Iudicij, quando pœna æterna per sententiam Iudicis illis irrogabitur. tantum enim spatium satis erit ad tricies mille milliones hominum in terræ solo consistentium excipiendos, vt ex supputatione constat. Hæc de loci amplitudine.

Signũ ignis & sulphuris apud inferos.

153 Nunc dicendum de pœnis & instrumentis pœnarum. Porrò Doctores duplicem pœnam in damnatos statuunt, sensus & damni. *Pœnam sensus* vocant eam, quæ à causis extrinsecis infertur, vt à loci conditione, ab igne, sulphure, tenebris, odore teterrimo, horrisono planctu, dæmonum immanitate. Omnes isti dolores & afflictiones ab istis causis immediatè prouenientes, siue in corpore, siue

Duplex pœna, sensus & damni.

in natura spirituali, ad pœnam sensus pertinent. Similiter tristitia animi immensa, quæ ex consideratione istorum malorum nascetur, dum assiduè cogitabunt ista fore æterna, nec vllam esse spem aliquando euadendi. *Pœna damni* dicitur priuatio æternæ gloriæ & omniũ bonorũ quibus Beati in ęternũ fruentur. Priùs dicemus de iis quę ad pœnã sensus pertinent, posteà de pœna damni. Vnde primò quæritur, Vtrũ ibi sit verus ignis. Secundò, Vtrùm frigus. Tertiò, Vtrũ veri vermes corporales. Quartò, Vtrùm tenebræ, fumus, fletus, stridor dẽtium. Quintò, Quomodo damnati sint dispositi apud inferos. *Tristitia ad pœnam sensus pertinet, & quodam modo ad pœnam damni.* *Quinque dubia explicantur.*

Quod ad Primum attinet; Caluinus, Beza, & multi Caluinistę putant ibi non esse verum ignem, aut sulphur, aut tenebras; sed hæc omnia & alia quæ in Scripturis dicuntur de pœnis inferorum, Metaphoricè accipienda, & nihil aliud designare, quàm miserum statum impiorum; quorum miseriam totam in eo ponunt, quòd apprehendant Deum sibi iratum. Hanc apprehensionem mirè verbis exaggerant, vocantes eam maximè formidabilem abyssum, vt aliquid videantur dicere, cùm reipsa inferos & veram pœnam impiorum è medio tollant, & nihil relinquant nisi vanam apprehensionem & panicos terrores. Si enim Deus nihil ipsis mali infert, parum curant ipsius iram, nec habent cur inde perturbentur aut timorem concipiant; sicut in hac vita non curarent iram ipsius, nisi putarent illum grauia posse inferre supplicia, eaque reipsa illaturum nisi resipiscant. Verùm hanc eorum hæresim fusè refutat Franciscus Feuardentius lib. 14. Theomachiæ Caluinisticæ, à c. 9. vsque ad finem. *Sententia Caluini & Bezæ.* *An ibi sit verus ignis.*

Horum ergo relicto errore, dicendum, certum esse ibi fore verum & corporalem ignem: vbique enim Scriptura sacra de pœnis inferorum loquens, meminit ignis, ignem inculcat & minatur, & in ipsa sententia Iudicis, pœna ignis exprimitur; quod apertum est signum, esse verum ignem: quando enim aliquid Metaphoricè dicitur, non semper eodem modo exprimitur, nec iisdem verbis, sed quod vno loco dicitur per Metaphoram, alibi propriis exprimitur verbis. Deinde, hoc igne corpora sunt vrenda: nulla ergo est ratio, cur non de vero & corporali igne loca Scripturæ intelligãtur. Probatur hæc sententia ex Scripturis: Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* *Esse ignem corporeum.* *Probatur ex nouo testamento.*

Dices: Diabolus est incorporeus, ergo ignis qui ipsi paratus est, debet esse incorporeus. Respondeo, Negando consequentiam, quia non datur aliqua substantia incorporea instituta ad vrendos

ſpiritus, ſicut datur ignis corporeus ad vrenda corpora. Omnis enim ſubſtantia hoc ipſo quo eſt incorporea, eſt intelligens, & naturæ Angelicæ. Ignis autem corporeus etiam ad puniendos ſpiritus eſt aptiſſimus, quia diuinitus poteſt illi ſpiritus alligari & pati dolores ex eius præſentia, ſicut anima dum eſt in corpore, vt infrà dicemus. Vnde meritò ignis corporeus etiam dæmonibus præparatus eſt. Confirmatur: Quia homines qui in illum mittentur, corpore conſtabunt, ac proinde ipſe quoque ignis corporeus eſſe debet; ignis enim incorporeus corporibus non congruit. Sic Matthæi 3. dicitur. *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* & infrà: *Congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* rurſum Matth. 13. Dominus idipſum confirmat, adhibita duplici parabola. Primò, zizaniorum. *Sicut,* inquit, *colliguntur zizania, & igni comburuntur: ſic erit in conſummatione ſæculi. Mittet filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem; & mittent eos in caminum ignis. ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Per *ſcandala* intelliguntur omnes illi, qui aliis ſunt cauſa peccandi, vel imperio, vt Tyranni; vel doctrina, vt hæretici; vel conſilio, vt mali conſiliarij; vel exemplo, vt illi qui ſuo facto alios ad malum excitant vel animant. Per eos *qui operantur iniquitatem,* intelliguntur cæteri peccatores qui non aliis, ſed ſibi tantùm cauſa peccati fuêre: hi omnes tamquam zizania in faſciculos collecti, in ignem æternũ mittentur. 155. Secundò, Idipſum confirmat propoſita parabola ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congregantis. Sicut enim piſcatores, pertracta ſagena in littus, ſeligunt bonos piſces à malis, & bonos colligunt in vaſa, malos abiiciunt: *ſic erit,* inquit, *in conſummatione ſæculi: exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Marci 9. *Si ſcandalizauerit te manus tua, abſcide illam; bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Idem repetit bis, agens de pede & oculo. *Gehennam* explicat per *ignem inextinguibilem,* & ſtatim repetit, *Vbi ignis eorum non extinguitur;* vt intelligamus eſſe verum ignem, qui numquam poſſit extingui, ſed ſemper ardeat & vrat. Addit in fine: *Omnis enim igne ſalietur, & omnis victima ſale ſalietur.* vbi inſinuat rationem cur peccatores igne cremandi ſint. ſicut enim omnis victima, quæ Domino ſecundùm præſcriptum Legis

offerebatur, sale aspergenda erat & salienda, iuxta illud Leuit. 2. versu 13. *Quidquid obtuleris sacrificij, sale condies*: ita omnes peccatores, cùm sint futuri veluti victima quæ iustitiæ diuinæ sacrificabitur, igne veluti sale condiendi & saliendi erunt. Comparat peccatores victimæ, & ignem sali: multis enim locis Scriptura sacra punitionem impiorum vocat sacrificium & victimam. Isaiæ 34. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Ieremiæ 46. *Victima enim Domini exercituum in terra Aquilonis iuxta flumen Euphraten.* Ezechielis 39. *Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israël.* Sicut enim victimæ occiduntur & cremantur in honorem Dei ad peccata expianda, & iram diuinam placandam: ita tota iniquorum multitudo æterno igne cremabitur, & Deo quodammodò sacrificabitur, vt eorum peccata suppliciis, quantum fas est, expientur, & ira diuina hac quasi satisfactione conquiescat. Rectè etiam *ignis* comparatur *sali.* sicut enim sal vim quamdam igneam habet, teste S. Hilario, qua vrit & conseruat corpora: ita ignis vrit corpora damnatorum, sic tamen vt numquam ea consumat, sed semper integra seruet ad pœnas. Apocalypsis 14. *Si quis adorauerit bestiam*, (id est, si quis consenserit Antichristo,) *cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni: & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum.* & cap. 20. *Qui non inuentus est in Libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* cap. 21. *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.*

Can. 5. in Matthæum.

156 Eiusdem ignis sæpè mentio fit in veteri Testamento. Deuteronomij 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima; deuorabitque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.* Loquitur de igne qui succendetur in die Iudicij, quando Dominus furorem suum contra peccatores declarabit: (præteritum enim accipitur pro futuro, more Prophetico,) qui ignis non solùm terram & montium fundamenta comburet, sed etiam peccatores inuoluet, & ardebit vsque ad inferni nouissima, seu *vsque ad voraginem inferiorem*, vt habent Hebræa, עד שאול תחתית *Had sceol tachthith.* Ex quibus manifestum est, ignem quo mundus exuretur & quo impij in inferno cruciabuntur, esse eiusdem rationis. Iudith 16. *Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vran-*

Confirmatur ex veteri Testamento.

tur, & sentiant vsque ad sempiternum. Similis locus est Ecclesiastici 7. *Humilia valdè spiritum tuum; quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis.* Psalm. 10. *Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur; & spiritus procellarum pars calicis eorum.* & Psalm. 20. *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.* Sensus est: Eo tempore quo Dominus iram suam declarabit, hoc est in die Iudicij, omnes inimicos suos igne inuoluet, ita vt ipsi instar clibani ardeant, & mox eos ad inferos præcipitabit, vbi æterno igne inuoluentur. *Conturbabit eos.* יבלעם *Ieballehem, deglutiet eos.* dicitur Dominus *deglutire* suos inimicos, quia faciet vt à terra deglutiantur. Hieronymus vertit, *præcipitabit eos*, quod idem est. *Et deuorabit eos ignis:* non quidem sic vt pereant, sed vt ab igne vndique inuoluantur, & absorpti ab igne videantur. Psalm. 139. *Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos, in miseriis non subsistent. In miseriis non subsistent* Hebr. במהמרות בל יקומו *Bemahamoroth baliacumu* id est, *In foueas profundas ne resurgant.* & ita quoque vertit Hieronymus. vbi indicatur, ignem in quem deiicientur, esse in profundissima fouea, è qua nemo possit emergere, quæ est ipse infernus. Isaiæ 30. *Præparata est ab heri Topheth à rege præparata, profunda, & dilatata: nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Hæc sententia à S. Hieronymo & veteribus intelligitur de loco inferorum, qui à Deo summo Rege & Iudice iam olim præparatus est diabolo & omnibus ei adhærentibus. Hic locus & *profundus est*, vtpote in terræ visceribus; & *dilatatus*, vt tot corporum sit capax. *Nutrimenta eius ignis*, nempe *sulphureus*, quem locus iste intra sua viscera continet, & *ligna multa*, damnatorum corpora, quæ instar lignorum aridorum ardebunt. Peccatores enim
Ezech. 17. 24. Marc. 11. 20. Lucæ 23. 31. in Scriptura vocantur *ligna arida.* Si quæras qua vi ignis iste succendetur, respondet Propheta, *Flatus Domini tamquam torrens sulphuris succendens eam.* id est, vis diuina perinde Topheth seu gehennam succendet, ac si torrens sulphuris ardentis in eam infunderetur.
Tertullian. August. Idem apertè docet Tertullianus locis suprà notatis, & S. Augustinus libr. 21. De Ciuit. cap. 10. etsi dubitet de illa flamma, de qua Lucæ 16. dicitur, *Crucior in hac flamma*: tamen absolutè definit, ignem infernum esse corporeum. *At gehenna*, inquit, *quòd etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum.* S. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 29.
Gregorius. *Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.* Nec obstat

quòd idem Gregorius lib. 15. Moral. cap. 14. dicere videatur, *ignem gehennæ esse incorporeum.* est enim error Typographicus, omissa negatione, ita enim legendum: *At ignis gehennæ, cum non sit incorporeus,*&c. Vt benè notauit Feuardentius lib. 14. Theomachiæ Caluinisticæ cap. 13. idque manifestum est tum ex ipsius contextus discursu, tum ex eo quòd dicat hunc ignem exurere reprobos corporaliter. Opponit autem hunc ignem nostro igni; quòd noster cùm corporeus sit, debeat assiduè foueri nouis fomentis appositis; ille verò, etsi non sit incorporeus, non debeat foueri, sed semel ab initio conditus, durat inextinguibilis. Denique eadem est omnium Scholasticorum sententia. Neque dissentit Damascenus, cùm lib. 4. De fide orthodoxa cap. vltimo ait, *impios & peccatores proijciendos in ignem æternum non materialem, qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus*, vt benè notauit Clichthoueus, & D. Thomas in 4. d. 44. q. 3. artic. 2. ad 1. non enim est *materialis, qualis est apud nos;* quia non eget assiduè noua materia qua alatur, nec consumit corpora quæ vrit, nec lucet, nec extingui potest. Si Damascenus putaret esse incorporeum, diceret esse ἀσώματον, ἢ νοητὸν πῦρ, vel absolutè ἄϋλον. Denique cùm impios corpore indutos velit in hunc ignem coniici, non potuit sentire esse incorporeum: quomodo enim corpora coniici possunt in ignem incorporeum, & ab illo vri ac torqueri? Ex his aliisque locis plurimis tum Scripturæ sacræ, tum sanctorum Patrum, luce meridiana clarius est, Primò, apud Inferos esse verum ignem corporeum, qualis est apud nos, (etsi alias quasdam proprietates diuina virtute sit habiturus) quo impij cruciabuntur. 157. Secundò, Ibidem quoque esse sulphur & ignem sulphureum, patet Psalm. 10. Isaiæ 30. Apocalypsis 14. 20. & 21. Idem confirmatur ex eo, quòd Sodoma & finitimæ ciuitates igne sulphureo sint subuersæ, Genes. 19. de quibus ait S. Iudas, quòd *ignis æterni pœnam sustinentes, facti sint exemplum orbi;* manifestè indicans, ignem sulphureum esse æternum: loquitur enim de pœna, quæ toti mundo fuit conspicua, quæ æterna non fuit; sed ignis sulphureus, cuius pœnam ipsi sustinebant, æternus est, quamuis non idem numero. Est etiam sulphur aptissimum punitioni impiorum, tum propter vim igneam qua facilè & vehementer exardescit; tum propter odoris tetri acrimoniam, quæ fœtori peccatorum congruit; tum quia suffitu in expiationibus domorum sulphur adhiberi solet, vt inquit Plinius lib. 35. c. 15. Inquinarunt peccatores domos suas, nempe animam & carnem

Esse ignem sulphureum.

Sulphur aptissimum in supplicio impiorum.

ſuam, peccando dum viuerent. Vnde conueniens eſt, vt Deus igne ſulphureo haſce domos, quantum fas eſt, expiet, & quodammodò ſanctificet. Supplicium enim peccatorum, eſt genus quoddam expiationis & purgationis. Huius quoque rei ſignum eſt, quòd infinita vis ſulphuris partim ſemper ardentis, partim non ardentis ſub terra lateat, vt ex thermis & montibus ardentibus, qui plurimi ſunt per orbem, manifeſtum eſt: nam & thermæ ſulphur olent, & ignes montium ſulphurei ſunt. Ipſa quoque fulmina, quæ iræ diuinæ ſunt ſymbola, igne ſulphureo conſtant, & ſulphur olent. Hæc de igne & ſulphure.

Vtrùm apud inferos ſit frigus.

158 Sequitur nunc, vt videamus vtrùm ibi quoque ſit frigus: multi enim tum ex antiquis tum ex recentioribus putant, ibi etiam eſſe aſperrimum frigus, vt impij ex ſtagno ignis transferantur in ſtagnum niuis, & hinc viciſſim rapiantur in ſtagnum ignis, idque perpetua quadam viciſſitudine. Fundamentum huius ſententiæ ſunt iſta verba Iob 24. *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium, & Vſque ad inferos peccatum illius.* Ita ſentit ſanctus Hieronymus in c. 10. Matthæi, explicans illum verſiculum: *Sed potiùs timete eum, qui poteſt & animã & corpus perdere in gehennam. Duplicem,* inquit, *eſſe gehennam, nimÿ ignis & frigoris, in Iob pleniſſimè legimus.* Beda in Commentario illius loci Iob 24. *Quaſi duas gehennas Iob dicere mihi videtur, ignis & frigoris, per quas diabolus, hæreticus, & homo impius commutetur.* Hos duos ſecuti ſunt multi alij, quos recenſet Pineda in illum locum Iob, tribuitur etiam Auguſtino lib. De triplici habitaculo, vbi cap. 2. ſic habetur: *Principalia duo ſunt tormenta in inferno, frigus intolerabile, ignis inextinguibilis.* Sed veriſimilius eſt, librum illum non eſſe Auguſtini, cùm non habeatur in Indiculo, & ſtylus valdè diſcrepet, etſi Auctor ſit pius & eruditus. Non ſolet Auguſtinus de huiuſmodi arcanis ita abſolutè pronuntiare, præſertim Scripturis tam parum fauentibus. Contrariam ſententiam tenent plerique Theologi recentiores cum Dominico Soto in 4. d. 50. a. 4. & Abulenſi q. 559. in cap. 25. Matthæi, quod probari poteſt Primò, Quia Scriptura nuſquam, vbi de inferno agit, meminit frigoris, ſed tantùm ignis. Secundò, Si ſtagnum niuis vel aquæ gelidæ apud inferos, cur diues Epulo petiit guttam aquæ ad refrigerandam linguam. Tertiò, Illa viciſſitudo non eſſet tormentum, ſed ſolatium: quis enim in medio ignis conſtitutus, non aſpiret ad ſtagnum aquæ niualis ad extinguendum ardorem? Etiam beſtiæ, ſi ambuſtæ incendium euaſerint, ſe in aquas conii-ciunt,

Hieronym. Beda. Pineda. Auguſtinus. *Non eſſe ibi frigus.* Luc. 16.

ciunt, vt aliàs vidimus. Quartò, Frigus non habet vim torquendi, sicut calor, quia inducit stuporem, ita vt absque magno cruciatu inferat mortem, vt patet in illis qui frigore moriuntur. Quintò, Quomodo illud stagnum niuis vel aquæ immenso calore, qui ibi est, non incalescit? an fortè procul distat à stagno ignis? Quomodo tam infinita multitudo transfertur ab hoc in illud? Omitto alias rationes, quę facilè cuiuis rem attentè consideranti occurrent. Itaque verius puto, non esse ibi tale frigus. Ad locum Iob respondeo, iuxta nostram versionem esse imprecationem pœnæ temporalis in adulteros. *Maledicta*, inquit, *sit pars eius* (hæreditas, possessio) *in terra, nec ambulet per viam vinearum*, sed in locis desertis procul ab omni amœnitate & fertilitate. *ad nimium calorem transeat ab aquis niuium*; vratur æstu & gelu, affligatur omnibus huius vitæ incommodis: & *vsque ad inferos peccatum illius*. pœna adulterij duret illi vsque ad sepulchrum, vel donec rapiatur ab inferno. Potest sic verti ex Hebræo: *Aestus & calor rapiunt aquas niuis, sepulchrum peccatores*: & tunc sensus est: Sicut terra æstuans & calor absumunt aquas niuales, ita infernus eos qui peccauerunt. Vide plura apud Pinedam. *Explicatur locus Iob.*

159 Tertiò quæritur, Vtrùm ibi sint vermes rodentes corpora damnatorum. Multi affirmant. quibus fauent aliquot Scripturæ loca. Iudith. 16. *Dominus vindicabit in eis, in die Iudicij visitauit illos: dabit enim ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum.* Loquitur de inimicis populi Dei. Similis locus est Ecclesiastici 7. *Memento iræ, quoniam non tardabit. Humilia valdè spiritum tuum, quia vindicta carnis impij, ignis & vermis.* Isaiæ vltimo: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Idem ter repetitur à Domino Marci 9. Sed probabilius est, non esse ibi vermes corporales qui rodant corpora; sed nomine vermis indicari conscientiæ morsum & perpetuam accusationem: ita S. Hieronymus in caput vltimum Isaiæ, Ambrosius in c. 14. Lucæ in fine, D. Thomas in 4. d. 50. q. 2. a. 3. & alij passim DD. S. Augustinus libr. 21. De Ciuitate cap. 9. fusè hanc rem discutiens, vtramque partem censet probabilem, magis tamen propendet in nostram sententiam. Ratio cur non videantur ibi vermes corporei ponendi, est, quia cùm omnis morsus bestiarum ad dolores ac morsus ignis sit lusus, vel parui momenti, non videtur operæpretium vilissimas bestiolas nouo miraculo facere immortales in acerrimo igne, vt hominem crucient, præsertim cùm morsus vermium sit exi- *Vtrùm ibi sint vermes corporei.* *Hieronym. Ambrosius. S. Thomas. Augustinus.*

guus, & molestiam potiùs adferat quàm acrem cruciatum. Vnde potiùs serpentes & dracones ponendi fuissent, si bestiæ aliquæ ibi ad cruciandos homines esse debebant. Verùm tantum tormentum adfert ignis sulphureus, præsertim in arcto conclusus, vt nihil vel à vermibus, vel à malleis & incudibus, vel à niue & glacie addi posse videatur. Accedit quòd, cùm toties in Scriptura, dum agitur de pœnis impiorum, *ignis & vermis* coniungantur, necesse sit per *vermem* aliquid magni denotari, quod cum igne totum supplicium nobis exhibeat: hoc autem non est aliud quàm conscientiæ remorsus & accusatio, qui, vt notat S. Thomas rectè, dicitur *vermis*, quia nascitur de putredine peccati, & rodit animam, sicut vermis corporalis de putredine carnis, & rodit carnem. Hic in eo consistit, quòd assiduè conscientia sua ipsos accusabit & condemnabit, quòd suis peccatis æternam gloriam, quam facilè potuissent obtinere, amiserint, & æterna supplicia incurrerint. Hinc geminus nascetur dolor, qui immensa quadam acerbitate cor eorum tamquam vermes infestissimi corrodet; nimirum, quòd sua stultitia tantum bonum neglexerint, & in tanta mala se præcipitauerint. Hæ accusationes seu cogitationes, & hi mœrores, vermes sunt acerbissimi, quorum morsus est præcipuum damnatorum tormentum: plus enim illos affligit apprehensio æternitatis tanti boni sua culpa amissi, & tanti supplicij contracti, quàm solitarius ignis. Itaque nisi per vermem duplex illa cogitatio & duplex dolor inde nascens intelligatur, non plenè à Domino Marci 9. nec vsquam alibi impiorum pœna descripta erit, sed præcipua pars omissa. Nec obstat, quòd hæ cogitationes sponte videantur sequi ex ipsa sententia damnationis; quia etiamsi aliquo modo sponte sequantur, tamen nisi aliquid aliud accedat, non erunt ita perfectæ ac continuæ, nec ita affligent. Vnde Deus peculiari influxu facit, vt damnati clarè & assiduè ista apprehendant, nec mentem possint ab his cogitationibus auertere quò autem clarior est apprehensio, eò dolor erit maior, ac furor & rabies in seipsos acrior. Ad testimonium Iudith respondet S. Thomas, *carnem* accipi pro anima: commodiùs dixisset, *carnem* phrasi Hebræa ibi accipi pro toto homine. Sensus est: Cùm Dominus iudicabit orbem, & impij resurrexerint, dabit ignem & vermes in carnes eorum, id est, in ipsos carne indutos, vt vrantur igne, & sentiant vermium istorum morsum in sempiternum. Simili modo dicitur: *vindicta carnis impij*, id est, ipsius impij carne induti, *ignis & vermis*. *Ignis* pro carne, *vermis* pro animo,

Vermis est conscientiæ remorsus.

Vermis iste consistit in gemina cogitatione & gemino mœrore.

S. Thomas.

Explicatur locus Iudith.

Eccli. 7.

cuius tamen dolor in carnem redundat, quia *spiritus tristis exsiccat ossa*. Simili phrasi Apostolus ad Corinthios dixit: *Nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ, intus timores*. Vbi *timor* ponitur pro afflictione carnis, id est hominis in carne passibili constituti. Et alibi; *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, id est, homo carne passibili indutus. Omitto alias quorumdam expositiones. Prou. 17. 2. Cor. 7.

160 Quartò, Vtrum ibi sint tenebræ & fumus, fletus & stridor dentium. Respondeo, hæc omnia ibi sine fine affluere. *De tenebris* habemus Iob 10. vbi infernum vocat. *Terram miseriæ & tenebrarum, opertam mortis caligine, vbi sempiternus horror inhabitat*. Ecclesiastici 21. *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ* Matthæi 8. *Filij regni* (Iudæi increduli) *eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium*. Hic *infernus* per tenebras exteriores denotatur. Idem repetitur Matthæi 22. & 25. Vocantur *exteriores*, qui sunt extra locum conuiuij, & totum regnum Sanctorum. 2. Petri 2. *Quibus caligo tenebrarum reseruatur*. Loquitur de seductoribus. Meritò priuantur omni luce corporali, qui lucem spiritalē & diuinam contempserunt. Nec obstat quòd ibi erit ignis: quia ignis sulphureus parum lucet, & ea ipsa lux non læta, sed pallida & mœstitiæ plena; *suoque repercussu* (teste Plinio) *pallorem dirum præsentibus suffundit*. Has tenebras augebit atra nebula seu fumus sulphureus, quo omnia erunt plenissima. Vnde Apocal. 14. *Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum*. Idem repetitur Apocal. 19. non tam assiduè nouus fumus ascensurus est, sicut apud nos; sed sicut materia eius, nempe sulphur, numquam consumetur; ita nec fumus ipse, sed semper conseruabitur, & semper ascendet, & sursum tendet quantum poterit. Credibile etiam est, eodem fumo ingentes excitandas procellas; de quibus Psalm. 10. *Ignis & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum*. & in Epistola Iudæ, *quibus procella tenebrarum seruata est*; nempe cùm sursum tendens, vndique à summis inferorum partibus repelletur. his vehementiùs exardescet ille ignis. Isa. 30. *Flatus Domini, sicut torrens sulphuris, succendens eam*. Erit etiam ibi *fletus*, gemitus, & vlulatus immensus, absque tamen lacrymarum effusione, vt docet S. Thomas d. 50. q. 3. a. 3. quia non fiet humorum resolutio. cuius ratio est, non quia absque motu cæli, (qui tunc cessabit) nulla poterit fieri alteratio, vt ipse existimat: sed quia Deus non permittet corpora dissolui, vt semper pati

De tenebris, fumo, fletu, &c.

Tenebræ exteriores.

Lib. 35. c. 15.

S. Thomas.

queant. Neque ad fletum requiritur lacrymarum effusio, sed sufficit ea oris, oculorum & totius vultus perturbatio ac dissolutio cum eiulatu & vociferatione, quæ in amarissimè flentibus esse solent. *Fletus* iste index erit summæ tristitiæ, *stridor dentium* summi doloris, quem sentient ex igne. Sicut enim sunt duæ partes præcipuæ afflictionis damnatorum, nempe summa tristitia animi, ex apprehensione tanti boni amissi & tanti mali contracti; & summus dolor corporalis, ex igne & aliis causis externis: ita quoque duplex est signum externum huius afflictionis, *fletus* & *dentium stridor*. Illa duo indicauit Dominus per *vermem* & *ignem*, hæc verò cùm ait, *ibi erit fletus & stridor dentium.*

De situ & dispositione damnatorũ.

161 Superest vt aliquid dicamus de dispositione & situ damnatorum. Quidam ponunt ibi vastissima spatia, quæ ad multas leucarum centurias extendantur, per quæ damnati raptentur & discurrant. sed nihil opus est tanta loci amplitudine, vt suprà ostensum: nam ex Apocalypsi constat, omnes mittendos in stagnum ignis sulphurei. sic enim ibi habetur: *Qui non inuentus est in Libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*, nempe sulphurei, vt patet ex antecedentibus & sequentibus. Dicitur *stagnum* ratione materiæ liquidæ, nempe sulphuris liquati & ardentis. Itaque omnes erunt in hoc stagno. Idem patet ex cap. 21. vbi dicitur; *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secunda.* Hîc omne genus peccatorum addicitur stagno sulphureo. quare cùm multa millia millionum ibi futura sint, non poterunt in illo stagno seorsim disponi, (opus enim esset plusquam centum leucis:) sed necesse erit alios super alios coaceruari, sicut cùm magna copia pisciculorum vel fabarum in ardẽti oleo frigitur. hoc etiam est conueniens diuersitati peccatorum, vt quò quisque grauius peccauit, eò sit profundior in stagno, & grauiore premarur pondere incũbentium: quò minùs grauiter, eò minùs sit depressus, & minori põdere grauetur. Idem confirmatur ex aliis Scripturæ locis. Ecclesiastici 21. *Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Collecta*, quia instar stuppæ in cumulum colligentur; & paterfamilias Matth. 13. iubet zizania colligi in fasciculos ad comburendum. Isa. 24. *Congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum: & claudentur ibi in carcere: & post multos dies visitabuntur.* Loquitur de damnatis, quos dicit in vnum colligendos, & instar vnius

Apoc. 20. Omnes erunt in stagno ignis & sulphuris.

fascis in lacum inferni mittendos, vnde numquam sint exituri, sed quantumuis multum temporis accipias, adhuc eorum pœnam (hoc enim designat illud *visitabuntur*) duraturam. Rursus Isaiæ 30. comparantur *lignis multis, seu aceruo ingenti lignorum ardentium*. Quòd si hoc stagnum ponatur in centro, (quod suprà verisimilius esse diximus) etiam ex hoc capite, necessarium erit alios super alios accumulari, quia nullum habebunt fundum cui insistant, vt benè notauit Sotus d. 45. a. 2. recteque illud stagnum dicetur *abyssus inferorum*, quia fundo carebit. De magnitudine huius stagni suprà diximus, abundè satis magnum esse, si diameter sit vnius leucæ seu 20000. pedum, sic enim ambitus erit trium leucarum. Tale stagnum facilè capiet omnia damnatorum corpora, ita vt omnia in stagno esse possint. tanto tamen corporum accessu non parum vndique intumescet, dilatabitur & eleuabitur, iuxta illud Isaiæ. 5. *Dilatauit infernus animam suam*, id est seipsum vel stagnum suum, quod est veluti anima eius, vt pote præstantior pars, ac veluti medulla, & intima viscera. Totum hoc stagnum cum omnibus corporibus iniectis ardebit, eritque tota illa iniquorum congeries ardens tamquam victima Domino & holocaustum pro peccato, quod sacrificium numquam cōplebitur, sed semper peragetur coram Domino & omnibus Sanctis; sicut ipsum peccatum semper expiabitur, & nunquam erit expiatum. Hinc non solùm ignis foris applicabitur corporibus vt suo contactu cruciet, sed ipsa etiam corpora ardebunt, sicut in holocaustis fieri solet. Insinuatur Isaiæ 30. *Nutrimenta eius* (Topheth) *ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris, succendens eam. Ligna* illa non sunt aliud quàm corpora iniquorum, qui fuerunt ligna arida. Hinc peccatores comparantur arbori infructuosæ exscindendæ & in ignem mittendæ, & stuppæ collectæ, & fasciculis zizaniorum, quæ omnia igni iniecta ardent. & Psalm. 20. *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui*, nimirum vt ardeant sicut ligna in clibano. *Deuorabit eos ignis*. Omnia ista apertè indicant ipsos arsuros instar materiæ quæ accenditur. Vnde stagnum sulphuris ardentis non tam erit necessarium vt igne torqueantur, quàm vt in pœnis suis sepeliantur, iuxta illud, *Sepultus est diues in inferno*. ita vt nullum eius possit extrinsecus accedere refrigerium, nec possint aliquid leuaminis accipere à libera respiratione vel clamore, qui in magnis tormentis naturaliter adhiberi solet ad doloris aliquantulum solatium. Huc referri potest, quòd 1. Regum 2. in Cantico Annæ dicitur: *Impij in*

Magnitudo eius stagni.

Mat. 3. & 7. Lucæ 3. Eccli. 21. Matth. 13.

Lucæ 16.

tenebris conticescent. quod intellige de ijs, qui profundiùs demersi erunt: qui enim saltem capite extabunt, clamare poterunt; quales fortè erunt, qui minùs grauiter peccarunt. Quòd si omnes ita demergantur, vt nullus supernè extet, compescentur omnes clamores, & omnes blasphemiæ vocales, eritque ibi magnum silentium: quod non parum augebit ipsorum tormentum, dolore intus sæuiente, nec valente per vocem erumpere. Hæc de pœna sensus.

162 Pœna damni consistet in priuatione æternæ gloriæ, & omnium bonorum ac gaudiorum quibus Beati fruentur, vel quæ aliquo modo possidebunt. Damnum hoc duplici ratione est infinitum; tum quia est amissio boni infiniti, tum quia durabit in infinitum. Hinc sequetur immensa quædam tristitia, quam ex consideratione tanti damni concipient. Sicut enim gaudium quod Beati ex possessione sempiterna tantorum bonorum percipient, erit ineffabile, ita tristitia quam damnati percipient ex æterna priuatione eorumdem bonorum, ineffabilis erit, ad cuius augmentum non parum faciet ea consideratio, quòd illa bona facile potuerint obtinere, & sua culpa amiserint.

Pœna damni

Damni pœna duplici ratione infinita.

Itaque generatim triplex erit afflictio in damnatis. Primò, Erunt summi dolores sensuum, totiusque corporis interiùs & exteriùs. Secundò, Erit summa animi tristitia ex consideratione tantorum malorum in quę inciderunt. Tertiò, Erit summa tristitia ex consideratione bonorum quæ amiserunt, supra omnem autem modum affliget illos consideratio æternitatis, & quòd nullo vmquam tempore horum malorum erit finis, vel aliqua saltem mitigatio. Hinc sequetur desperatio, furor, & maledictio, qua & seipsos, quòd sibi tantorum malorum causa fuerint; & Deum qui ipsos condidit, & parentes qui genuerunt, & dæmones qui seduxerunt, & socios qui allexerunt, & omnem creaturam maledicent.

Triplex afflictio in damnatis.

Consideratio æternitatis maximè augebit tristitiam.

CAPVT XXV.

De pœnarum æternitate, & qua ratione iustè pro vno peccato mortifero Deus infligat pœnas æternas.

163 QVATVOR sunt mysteria nostræ sanctissimę fidei maximè difficilia creditu menti humanę; mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, & æternitatis suppliciorum. Vnde plurimæ circa hæc fuerunt, & adhuc sunt hæreses. Quam ob causam diuina

Quatuor articuli Fidei maximè difficiles.

quoque prouidentia curauit ea maximè confirmari & stabiliri, partim testimoniis Scripturarum, partim definitionibus Conciliorum, partim miraculis & sanctitate vitæ eorum qui hæc dogmata propagarunt. Verùm, omissis cæteris, agamus de pœnarum æternitate. Hãc negant omnes athei, & qui animam mortalem faciunt, quorum plerique etiam sunt athei. Verùm hi omnes pœnas quæ post hanc vitam infligantur, è medio tollunt, cùm tollant eum qui infligat, vel cui infligantur. Negant quædam Anabaptistarum sectæ, vt quidam Auctores de illis scripserunt. Ethnicis etiam, quando ad fidem conuertendi, valdè difficilis est creditu. Valdè enim videtur abhorrere à recta ratione, & à benignitate ac misericordia Dei, propter peccatum quod momento transit, infligere pœnas æternas adeò atroces. Negauit olim Origenes, & docuit, omnes animas impiorum & dæmones post aliquot sæcula liberandos, & Angelicæ luci ac felicitati restituendos: nimirum quando per ignem & supplicia inferorum plenè fuerint expiati. Verùm hanc felicitatem putabat non fore perpetuam, sed rursum post aliquot sæcula in miseriam commutandam: longo enim sæculorum decursu fore vt tædio diuinæ contemplationis affecti, peccato se contaminent; ob quæ rursum detrudantur in corpora, in quibus si iniquè vixerint, demergendos in ignem tartari; quo expiati, rursum cælo & diuinæ contemplationi restituantur. Hanc vicissitudinem felicitatis & miseriæ in omni creatura rationali statuebat æternam, ita vt infinities eædem animæ, & ijdem dæmones sint futuri nũc beati, nunc miseri. Refert S. Hieronymus Epistola ad Pammachium contra errores Ioannis Ierosolymitani, & S. Augustinus De Hæresibus cap. 43. & alij Patres.

Bulengerus lib. 2 contra Anabaptist. cap. 15.

Origenis error de æterno circulo felicitatis & miseriarum.

Multa absurda continet hæc doctrina, quæ non est huius loci operosè refutare: euertit enim fundamentum religionis Christianæ, & omnes diuinas promissiones eneruat, & ad nihilum pænè redigit pretium Sanguinis Christi, & omnia salutis nostræ remedia. si enim æterno quodam circulo voluemur per miseriam & felicitatem, & numquam planè liberi erimus à tyrannide peccati, quid magni nobis Christus per suam passionem contulit? quid magni nobis post hanc vitam expectandum? nam etiam cùm videbimur aliquid felicitatis habere in cælo, erimus verè miseri expectatione futuri lapsus & malorum impendentium. Sanè longè melius & optabilius erat numquam extitisse in rerum natura, quàm semper tyrannidi peccati & tantis malis esse obnoxium & expositum.

Refutatur.

Denique, si circulus iste Origenis admittatur, concedendum erit, Christum debere infinities pati, vt animæ quæ de nouo in corpora relegatæ fuerunt, redimantur; infinitiès quoque futuram resurrectionem, & Iudicium vniuersale. Omitto alia absurda, quæ hæc sententia secum trahit.

Pœnas impiorum fore æternas.

164 Nunc breuiter ex Scripturis ostendamus has pœnas sempiternas fore, nec vllam vllo vmquam tempore sperandam liberationem. Iudith 16. *Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum.* Psalm. 48. *Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen.* semper erit in tenebris & afflictione; nullam percipiet vmquam consolationem. Psal. 91. *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*, decreta tua de hominibus, &c. *Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, vt intereant in sæculum sæculi: tu autem Altissimus in æternum Domine.* quasi dicat: Tunc apparebit consilium tuum, & cogitationes tuæ; nempe quòd omnia condideris & sic constitueris, vt impij æterno supplicio, iusti æterna donentur gloria. Isaiæ 66. *Vermis corũ non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* quæ verba ter repetuntur à Domino Marci 9. Ex quibus perspicuum est, cùm in aliis locis ignis dicitur *æternus*, vel supplicium *æternum*, τὸ *æternum* non posse accipi pro longissimo aliquo tempore finito, vt volebat Origenes, sicut interdum accipitur in Scripturis: sed de vera æternitate, quæ nullum habet finem. *Vermis* enim *qui non morietur*, in æternum viuet, & numquam finem habebit: *& ignis qui non extinguetur*, siue qui inextinguibilis est (vt Marcus habet) sine fine ardebit. Daniel. 12. *Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant semper. Vt videant*, id est, vt sentiant, experiantur, sustineant opprobrium æternum. Matth. 3. *Paleas comburet igni inextinguibili.* & cap. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum*, &c. & infrà: *Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Sic ergo supplicium illorum erit æternum, sicut vita horum erit æterna. Atqui vita iustorum erit propriè æterna, ita vt nullum vmquam finem habeat, vt patet tum ex Symbolo, in quo credimus *vitam æternam;* tum ex plurimis Scripturæ locis, quibus præmium iustorum dicitur *hæreditas incorruptibilis, immarcescibilis, æterna; vbi non erit ampliùs mors aut luctus*, & similia. Ergo supplicium iniquorum erit propriè æternum, ita vt numquam sit ter-

1. Petri 1. 4. 2. Cor. 5. 1. Apoc. 21. 4.

terminandum. 2. ad Thessalon. 1. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cùm venerit glorificari in Sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Denique Apoc. 14. *Si quis adorauerit bestiam*, (id est, Si quis consenserit Antichristo, vel præcursoribus eius hæreticis) *cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum, nec habent requiem die ac nocte.* Omitto alia loca plurima. Eamdem veritatem tradunt omnes Patres: nec quidquam ferè est, quod æquè vel in Scripturis vel in Patribus inculcetur, atque præmiorum & pœnarum post hanc vitam æternitas.

165 Verùm difficile videtur intellectu, qua ratione tanta pœna iustè peccato mortifero respondeat. Vnde variæ adferuntur huius rei causæ. Prima est, quia etsi actus peccati re ipsa breuis fuerit & citò transierit, affectu tamen peccantis fuit æternus: vellet enim peccans, (si fieri posset) semper in suauitate & oblectatione, quam peccando percipit, permanere. ita S. Gregorius lib. 4. Dial. c. 44. *Vellet*, inquit, *sine fine viuere, vt posset sine fine peccare: districtus autem Iudex corda pensat, & affectus, non facta. Ad magnam ergo iustitiam iudicantis pertinet, vt numquam careant supplicio, qui in hac vita numquam voluerunt carere peccato.* Hæc ratio continet bonam & vtilem congruentiam, non tamen satisfacit intellectui; quia multi peccant, qui talem affectum non habent, sed solùm ad breue tempus cupiunt oblectationẽ vel commodum ex peccato, cum proposito abstinendi in posterum. Nec refert, quòd si semper eædem circumstantiæ manerent, semper vellent peccare: quia sicut re ipsa eædem circumstantiæ non manent, ita neque re ipsa talem voluntatem habent, neque ea de re cogitant. Deinde, etiamsi in omnibus qui peccant esset talis affectus, quo cuperent semper viuere, vt semper possent voluptatibus peccatorũ frui, (qui sanè est in multis;) hic tamen affectus est inefficax, neque potest æquari affectui æterno, aut peccatis quæ æterno tempore committerentur, ac proinde ex hoc capite non potest mereri pœnam æternam. Vnde alij DD. causam huius referunt in naturam peccati mortalis, quod tollit principium vitæ spiritualis, nempe charitatem, & infert mortem animæ. Vnde sequitur, esse irreparabile; & consequenter, mereri pœnam æternam. Ita S. Thomas 1. 2. q. 87. a. 3. quem sequuntur multi alij. Cuius rationis vis consistit in eo, quòd omne peccatum mereatur puniri, donec sufficiens pro eo exhibeatur satisfa-

Qua ratione peccatũ mortiferum mereatur pœnam æternã.

ctio; vel donec peccator reparet ordinem quem peccando violauit, conuertendo se per charitatem ad Deum à quo se auertit. Atqui is qui peccauit mortiferè, nullo vmquam tempore potest exhibere sufficientem satisfactionem, nec potest instaurare ordinem quem violauit. Ergo meretur puniri sine fine. Hæc ratio probabilis est, habet tamen non modicam difficultatem: quia etiamsi rectè crimen puniatur, donec reus plenam exhibeat satisfactionem, quando eam exhibere potest, & non vult; eò quòd tunc peccatum suum liberè continuet, & sit contumax: tamen nulla ratio vel æquitas postulat vt semper puniatur, quando nullo modo potest satisfacere, vel iniuriam damnúmve illatum compensare. Quis enim dicat, eum qui commisit furtum, vel mutilauit aliquem membro, debere tamdiu flagellari & torqueri, quamdiu non sarcit damnum, cùm non sit in eius potestate illud sarcire?

Propter peccata quæ tū mittuntur in inferno, non continuatur pœna.

166 Dices: Damnati semper peccant, & numquam abstinent à peccando, ergo merentur semper puniri. Respondeo: Etiamsi semper peccent, non tamen punientur ob illa peccata, cùm sint extra statum merendi & demerendi; sed solùm punientur propter actum peccati quem fecerunt in vita, quem vellent se numquam fecisse, & vehementer de eo dolent, quatenus tantorum malorū ipsis causa extitit, & si possent, omnibus modis cuperent pro eo satisfactionem iustā exhibere. Quòd autem semper peccēt, id prouenit ex desperatione; quia sciunt se nūquam liberandos: ac proinde iam supponitur pœna æterna propter solū actum præteritum decreta. Quidā vtuntur hac ratione, qua putant perspicuè cōcludere: Omnis pœna infligitur propter culpam; ergo tamdiu durare debet pœna, quādiu perseuerat culpa: atqui culpa post hanc vitam numquam remittitur in inferno, ibi enim nulla est pœnitentia; ergo nec pœna finiri debet. Verùm neque hæc ratio satisfacit; nulla enim æquitas postulat, vt reus tamdiu puniatur, quamdiu non recipitur in gratiam, vt patet in rebus humanis, ex quibus philosophari debemus de diuinis: non enim tanto tempore punitur reus, quia manet in culpa habituali, quam non potest delere; sed quia per actum suum meruit tamdiu puniri. potest autem pœna peccato debita exhauriri & finem habere, etiamsi ipse maneat despectus & vilis in Republica. Neque dubium est, quin Deus posset aliquod peccatum non mortiferum condignè punire, etiamsi culpa seu macula peccati non condonetur, vt quando veniale coniungitur cum peccato mortifero. Pari modo nulla æquitas postu-

lat, vt quia Deus non statuit dare gratiam damnatis qua pœnitentiam agant, idcircò debeant in æternum puniri: non enim ideò puniuntur in æternum, quia non agunt pœnitentiam, aut quia Deus non statuit illis dare auxilium; sed ideò non statuit eis dare auxilium, quia eorum peccatum quod olim fecerunt, postulat æternam pœnam; & consequenter, vt in perpetuum eis denegetur auxilium, quo salubriter possint pœnitere.

167 Itaque fatendum est, ipsum peccatum per se tantam pœnam mereri, non quia deleri non potest, sed quia per se tantam malitiam continet, vt æterna castigatio secundùm legem iustitię ei respondeat. Quod confirmatur, Quia peccatum mortiferum per se meretur aliquam pœnam quæ illi ex æquo respondeat; & talis pœna à Deo cognoscitur. hæc autem vel est finita, vel infinita. Non finita, quia alioquin aliquando foret exhaurienda; & quidquid vlteriùs pœnæ irrogaretur, esset suprà condignum, & excederet limites iustitiæ. Ergo infinita: ac proinde ipsum peccatum secundùm se, & ratione proprię malitiæ, præcisa consideratione illa, an sit delebile an indelebile, meretur pœnam infinitam duratione. Quod vt meliùs intelligatur, explicandum est capite sequenti, in quo consistat malitia peccati. *Peccatum mortiferum per se meretur pœnam æternam.*

CAPVT XXVI.

In quo consistat malitia peccati, & quo modo mereatur pœnam infinitam, seu æternam.

168 QVOD ad priorem partem attinet, communior Doctorum sententia est, malitiam peccati consistere in quadam priuatione, idque ob duas potissimùm causas. Primò, quia hoc sancti Patres passim insinuant. Secundò, quia si malitia consisteret in aliquo positiuo, Deus esset auctor peccati, quod dictu nefas. Verùm id diuersis modis explicatur, præsertim à recentioribus, adeò vt quinque vel sex modi explicandi & sententiæ reperiantur: non enim conueniunt, nec in assignanda bonitate illa, in cuius priuatione cõsistat malitia peccati, nec in subiecto in quo immediatè sit illa priuatio, nec in modo explicandi illam priuationem: nam multi dicunt non esse priuationem, sed negationem.

Primus modus explicandi est eorum, qui dicunt, malitiam peccati commissionis (de hoc enim hîc agitur) consistere in priua- *Varij modi explicandi hanc sententiam.*

tione rectitudinis debitæ inesse ipsi actui, qui peccatum dicitur verbi gratia, malitiam furti consistere in eo, quòd iste actus accipiendi alienum careat rectitudine iustitiæ; malitiam fornicationis in eo, quòd careat rectitudine temperantiæ seu castitatis. Vnde bonitatem, in cuius priuatione seu absentia consistit malitia, ponunt in honestate virtutis oppositæ, subiectum autem huius priuationis statuunt ipsum actum.

Secundus modus est eorum, qui priuationem illius bonitatis ponunt non immediatè in ipso actu peccati, sed in voluntate volente operari circa tale obiectum; vt ideò furtum sit malum, quia priuat hominem bonitate iustitiæ.

Tertius modus est eorum, qui non constituunt malitiam peccati in priuatione honestatis oppositæ, sed in priuatione conformitatis cum lege diuina: & hanc priuationem collocant immediatè in ipso actu peccati. Iuxta quam sententiam ideò furtum est malum, quia caret conformitate cum lege diuina, *Non furaberis*.

Quartus modus est eorum, qui ponunt malitiam in carentia perfectionis necessariæ, vt actus sit conueniens subiecto.

Quintus modus est eorum, qui rem verbis adhuc magis inuoluunt, & dicunt, formale peccati commissionis consistere in sola exclusione perfectionis actualis bonitatis, quæ opposito actui virtutis inesse deberet ex vi præcepti negatiui prohibentis actum prauum.

Omnes hi modi explicandi mihi videntur alieni à mente SS. Patrum & S. Thomæ, & à veritate, quod sigillatim conabor ostendere. Vnde

Malitia peccati non est priuatio rectitudinis debita actui.

Dico primò, Malitia formalis peccati non est statuenda in priuatione rectitudinis, quę debeat inesse actui. Probatur primò. Quia nulla rectitudo debita est actui peccati, verbi gratia, volitioni furandi, mœchandi, occidendi, blasphemandi, odio Dei, &c. cùm talis actus nullius rectitudinis sit capax: nulla enim ratione, nullâve potẽtia fieri potest, vt talis actus interior voluntatis (qui per se & immediatè peccatum est) rectè fiat; & ipsa malitia ita est illi intrinseca, vt posita libertate nullo modo possit ab eo separari. Hinc absentia talis rectitudinis considerata in actu, nõ est priuatio boni, sed mera negatio. atqui ob negationem seu absentiam boni, cuius res non est capax, non potest dici mala, sed solùm minùs bona. Brutum enim non potest dici malum, quia caret bono rationis; nec dolor malus, quia caret bono voluptatis: sed solùm hac ratione possunt dici minùs bona.

Respondent quidam, Etiamsi nulla rectitudo sit debita isti actui, quatenus est talis speciei, & versatur circa tale obiectum in specie; debita tamen est illi quatenus consideratur in genere vt actus humanus & liber; ea enim ratione est capax rectitudinis, & priuationis oppositæ: ac proinde malitia eius poterit consistere in priuatione rectitudinis debitæ illi actui, vt est actus humanus. Sed contrà, Iste actus secundùm nullum gradum in ipso existentem est capax rectitudinis, neque rectitudo virtutis illi gradui istius est debita; ac proinde non potest dici malus quòd desit ei rectitudo debita. Nec refert quòd actui libero, quatenus liber est, debita sit rectitudo: quia hoc debitum non est in vllo actu particulari, sed in ipsa voluntate quæ tenetur & debet ponere rectitudinem in suis actibus: quod si non faciat, in ipsa erit priuatio rectitudinis, non in actu. *Responsio quorũdam.* *Refutatur.*

Secundò probatur: Si tota ratio malitiæ peccati consistit in priuatione rectitudinis quæ actui debebat inesse, ergo tota ratio cur odium Dei est malum, est, quia caret bono amoris diuini, seu honestate quæ est in amore diuino: & consequenter, is qui odit Deum, non plus peccat, quàm qui non amat, cùm debet amare. Non enim potest plus peccare, quàm sit malitiæ in actu. atqui in actu tota malitia est absentia amoris, seu bonitatis quæ in amore cernitur: ergo odium Dei non poterit esse maius malum, quàm sit absentia amoris. Numquam enim effectus formalis potest esse maior ipsâ formâ seu ratione formali à qua prouenit. atqui absurdum est dicere, odium Dei non esse maius malum quàm sit defectus amoris; & voluntatem blasphemandi non esse maius peccatum, quàm defectum laudandi.

Tertiò, Idem probatur à simili in malis naturalibus: dolor enim non tantùm dicitur malum animantis, quia caret bono voluptatis; sed etiam, & maximè, quia per se naturæ repugnat, eamque malè afficit. Longè enim alia sentitur afflictio, & aliter natura afficitur dum adest dolor, quàm cùm solùm deest voluptas. Sicut longè aliud est, esse amarum, quàm carere dulcedine; esse dolorificum, quàm esse priuatiuum voluptatis. Idem dicendum de errore & similibus. Ergo pari modo etiam in malis moralibus, non solùm est priuatio honestatis oppositæ, sed etiam positiua repugnantia, qua rationi & naturæ rationali, vt liberè operanti, repugnet. Ob has rationes quidam fatentur, malitiam peccati non consistere in priuatione rectitudinis quæ debeat inesse ipsi actui, qui nullo modo est capax illius; sed dicunt, debere inesse ipsi operanti

seu voluntati: & hæc erat secunda sententia. Contra quam

Non consistit in priuatione rectitudinis quæ debeat inesse operanti.

170 Dico secundò, Malitia peccati commissionis non consistit in priuatione rectitudinis, quæ debeat inesse ipsi operanti. Probatur primò: In operante numquam est priuatio rectitudinis debitæ, nisi quando tenetur benè operari. cùm enim non tenetur benè operari, non est illi debita vlla actualis rectitudo; ac proindè absentia illius non est priuatio, sed mera negatio. atqui omnia ferè peccata commissionis admittuntur extra illud punctum temporis quo est obligatio benè operandi; ergo illa vel non sunt peccata, vel eorum malitia non consistit in priuatione rectitudinis, quæ deberet inesse operanti. Secundò probatur, huc applicando rationem secundam suprà positam. Hinc enim sequetur, odium Dei non esse malum, nisi quia ab homine excludit bonitatem actus amoris: nec maius peccatum esse, odisse Deum, quàm non amare quando est amandus: quod manifestè falsum est & absurdum. Tertiò idem confirmatur ex iis quæ dicta sunt in tertia ratione. Dolor enim, error, & tristitia, dicuntur mala naturæ sentientis & intelligentis, non solùm quia priuant eam voluptate, veritate & gaudio: sed etiam quia per se & natura sua repugnant naturæ rationali, eamque malè afficiunt. Idem ergo dicendum de malis moralibus: nulla enim est ratio, si in physicis detur malum positiuum, cur non etiam in actibus moralibus. Quartò, Priuare rectitudine debita subiecto, vel operanti, non est ratio formalis intrinseca actui malo, sed solùm est quid extrinsecum, nempe effectus formalis secundarius; sicut priuatio frigoris in aqua non est quid intrinsecum calori, sed effectus eius secundarius, qui ipsi calori in eodem subiecto coniungitur. Vnde sequitur, non ideò actum esse malum primariò, quia priuat bonitate virtutis; sed ideò priuare, quia malus est: ita vt prius sit actum esse malum, quàm inducere in subiecto priuationem, cùm priuatio sit effectus malitiæ eius. Confirmatur: Ideò enim actus peccati priuat bono virtutis, quia disconueniens seu repugnans rationi: atqui eadem est ratio cur sit malus primariò, nimirum quia repugnans rationi. ergo quia malus, priuat; non autem ideò primariò malus, quia priuat. Itaque ratio mali in actu est prior ratione priuationis, quæ est in subiecto: & consequenter non consistit primariò in illa priuatione, sed in aliquo alio. Dico *primariò*, quia non est negandum quin possit etiam dici malus ratione huius priuationis quam inducit: rectè enim dicitur malum, quod inducit priuationem boni. Sed hæc non est primaria &

intima eius malitia. Sicut dolor dici potest malus, quia priuat bono voluptatis: hæc tamen non est primaria eius malitia, nam per se est subiecto disconueniens, & malè illud afficit, vt experientia docet.

171 Quidam, vt defendant, malum etiam in naturalibus consistere solum in priuatione vel negatione, dicunt dolorem esse malum animalis non præcisè ratione suæ perfectionis positiuæ, sed quia caret perfectione, quæ necessaria est vt sit conueniens animali. Idem dicere debent de omnibus rebus, quæ per suam entitatem positiuam alteri malæ dicuntur. Contra quam sententiam

Non consistit in carentia conueniētia.

Dico tertiò: Tota malitia talium rerum, quæ alicui malæ dicũtur, non consistit in eo quòd careant perfectione necessaria, vt eidem sint congruæ & conuenientes. Est contra quartam. Probatur: Quia alioquin maximus dolor non esset maius malum quàm minimus: nam vterque æquè caret perfectione quæ est necessaria, vt sit conueniens animali. Similiter vnus error non erit maius malum intellectus quàm alius, quia vnus non magis caret perfectione veritatis quàm alius; & hoc peccatum non erit maius illo, quia æquè caret perfectione virtutis, quæ necessaria vt actus sit conueniens. loquor de peccatis quæ sũt contra eamdem virtutem. Secundò, Quia iudicio communi hominum numquam æstimatur magnitudo mali ex eo quòd illa res, quæ mala alteri dicitur, careat perfectione aliqua qua sit conueniens alteri; sed vel ex præstantia boni quo priuat, vel ex repugnantia quam habet cum subiecto, & afflictione quam infert. ergo tota malitia rei non consistit in carentia illius conuenientiæ. Tertiò, Longè maius malum est animanti, affligi doloribus, quàm carere qualitate aliqua vel bono positiuo conuenientiæ; ac proinde malitia doloris non consistit in sola carentia perfectionis necessariæ vt sit conueniens animanti, sed aliquid amplius addit. Confirmatur: Quia alioquin tota ratio mali consisteret in eo, quod est non esse bonum: idem enim est, carere perfectione per quam sit alteri conueniens, & non esse bonum. atqui commune iudicium hominum id refutat. His adde, hanc carentiam perfectionis necessariæ vt res sit conueniens subiecto, esse meram negationem, quæ necessariò fundatur in aliqua ratione positiua, per quam repugnat ei esse conueniens: ac proinde malitia consistet in illa ratione positiua, quæ est fundamentum istius negationis, & prior ratione. Denique nihil potest dici malum ob negationem, sed solùm minùs bonum. Hæc ergo sententia vera esse non potest.

Non consistit in priuatione conformitatis cum lege diuina.

171 Dico quartò: Malitia peccati non consistit primariò in priuatione conformitatis cum lege diuina. Est contra tertiam sententiam. Probatur primò: Actus peccati non est capax illius conformitatis; ergo non potest dici malus, quia priuatus est hac conformitate: nihil enim potest dici malum ex eo quòd non habeat perfectionem, cuius non est capax; alioquin lapis erit malus, quia caret ratione, sensu, vita. Secundò, Conformitas cum lege diuina in omnibus præceptis negatiuis consistit formaliter in negatione actus; nihil enim à nobis exigunt illa præcepta, quàm vt abstineamus ab opere malo, vt patet in præcepto *Non occides, Non furaberis, Non adorabis deum alienum*, &c. hæc enim per se præcisè non exigunt aliquem actum positiuum, præsertim qui sit virtutis, sed solùm omissionem operis vetiti: & per illam omissionem sumus sufficienter conformes legi prohibenti. Quo posito, sequitur, malitiam peccati commissionis consistere in priuatione negationis: quia conformitas cum lege prohibente est negatio actus mali. atqui priuatio negationis non fit formaliter nisi per aliquid positiuum: ergo malitia peccati consistet in aliqua ratione positiua. Vnde hęc sententia seipsam elidit. Tertiò, In illa conformitate negatiua nihil est boni moralis, vt per se patet; quia *non furari*, *non occidere*, nihil habet boni moralis, cùm sit mera negatio actus mali: ergo eius priuatio & absentia non potest actum reddere formaliter malū. Denique quis dicat hominem idcircò solùm malè facere occidendo, furando, blasphemando, quia non est conformis legi diuinæ hæc prohibenti? vel quia non occidere, non furari, non blasphemare est bonum?

Si dicas, hanc conformitatem cum lege diuina prohibente, non consistere præcisè in abstinendo ab opere malo, sed in voluntate abstinendi, in qua voluntate est bonum morale. Contrà: Quia lex diuina prohibens non requirit per se positiuam voluntatem abstinendi, sed solùm abstinentiam operis mali; & quamuis sæpè talis voluntas interueniat, nō est necesse vt sit moraliter bona: potest enim quis concipere voluntatem abstinendi ab opere malo propter aliquid indifferens, verbi gratia, ne incurrat periculum mortis vel infamiæ, &c. & ita non erit in illo actu aliqua bonitas, cuius priuatio actum peccati reddat malum.

172 Dico quintò: Ratio formalis peccati non consistit in sola carentia rectitudinis debitæ ab operāte. Hæc propositio parum differt à secunda: sed quia à quibusdam modus loquendi nonnihil muta-

tus

tus est, ideò eam sub hac forma proponimus. Probatur primò: Illa rectitudo debita ab operante, vel debita est illi actui qui dicitur malus, vel alicui alteri. Non actui malo; quia hic non est capax rectitudinis, ac proinde nulla rectitudo est ei debita. Non etiam alteri actui; quia hic actus non potest dici malus ex eo, quòd in alio actu teneor operari benè, & non operor: verbi gratia, Nemo dixerit me malè agere furando, quia careo rectitudine, quam teneor ponere in alio actu: vel malè agere blasphemando, quia careo rectitudine laudis diuinæ. Denique longè peius est odium Dei, blasphemia, & similia peccata positiua, quàm carentia rectitudinis debitæ ab operante, nēpe amoris & laudis diuinæ. His accedit, quod plerumque dum quis peccat, nullam debeat ponere rectitudinem, honestatem, aut virtutis actum, sed solùm teneatur abstinere ab opere seu voluntate mala: ac proinde nulla sit in illo carētia rectitudinis debitæ, quæ reddat actum malum.

173 Dico sextò: Ratio formalis peccati commissionis non est posita in sola exclusione bonitatis actualis quæ opposito actui virtutis inesse deberet ex vi præcepti negatiui prohibentis actum prauum. Est contra vltimum modum explicandi hanc negationem. Probatur primò: Quia ex vi præcepti negatiui prohibentis actum prauum, nulla debet inesse bonitas opposito actui virtutis; ergo malitia moralis non consistit in exclusione illius bonitatis. Consequentia est manifesta. Antecedens probatur: Nam præceptum negatiuum *Non furaberis, Non occides*, non postulat, vt actui qui furto vel homicidio opponitur, insit aliqua honestas virtutis; sed solùm vt abstineas ab actu furti & homicidij, non curando quomodo actus oppositus fiat, siue ex affectu virtutis, siue ex affectu boni indifferentis, &c. Secundò, Bonitas actualis, quæ est in actu iustitiæ quo quis reddit alteri quod suum est, non inest illi ex vi præcepti negatiui prohibentis furtum, vel rei alienæ detentionem; sed ex vi proprij obiecti & affectu illius, vt per se notum est: neque etiam ex vi illius præcepti tenetur operans in se vel in suo actu aliquam actualem honestatem ponere, sed solùm tenetur ab opere malo abstinere. Tertio, Si tota malitia actus praui consistat in sola exclusione actualis bonitatis virtutis oppositę; ergo odium Dei non est maius malum, quàm defectus & absentia amoris: & blasphemia non est maius malum quàm absentia laudis, vt suprà ostensum. Denique, Vel intelligenda est ista sententia de exclusione bonitatis actualis ab actu peccati, vel ab ipso operante. Neutrum dici po-

test;ergo, &c. Non prius; quia actus peccati non est capax bonitatis actualis. Non posterius; quia inde sequeretur, odisse Deum non esse maius malum quàm non amare.

Duplex malum, naturæ & moris.

174 His refutatis, explicanda est vera sententia. Pro qua notandum est, duplex esse malum, naturæ & moris. Malum naturæ seu naturale, est, quod naturæ, vt rationem naturæ habet, est dissentaneum, eam malè afficit, vel etiam tollit, siue sit quid priuatiuum, vt cæcitas, surditas, ignorantia, mors; siue quid positiuum, vt dolor, tristitia, error. Et quamuis potissimùm locum habeat in natura sentiente & rationali, quæ bonum & malum suum sentire potest; tamen etiam suo modo in sensu carentibus & rebus inanimis reperitur. Est enim malum & bonum plantarum, gemmarum, terrarum, & similium; non solùm quatenus considerantur vt veniunt in vsum hominum, sed etiam secundùm propriam speciem. Bonum enim cuique rei censetur, quod illi conueniens est, eamque secundũ conditionẽ naturæ suæ perficit: malũ, quod illi repugnat, vel dissentaneũ est naturæ, eãque malè afficit.

Malum moris dicitur, quod est dissentaneum naturæ rationali, quatenus est agens liberum, seu quod est contra regulam rectæ rationis: vt sunt omnia peccata, siue commissionis, siue omissionis.

Ex quibus patet, quòd sicut in genere mali naturæ reperitur malum positiuum & priuatiuum, ita etiam in genere mali moris; adeò vt in hæc duo membra ex æquo diuidatur. Sicut enim ratio boni consistit in eo quod est esse alicui conueniens: ita ratio mali in eo quod est, esse disconueniens. Potest autem aliquid esse disconueniens dupliciter. Primò, tamquam priuatio boni debiti; sicut cæcitas, surditas, &c. Secundò, tamquam quid positiuè repugnans naturæ, eamque contra naturam disponens & afficiens, vt dolor, error, qualitatum exuberantia. Idem cernitur in malo moris: potest enim dupliciter quid esse disconueniens homini ratione vtenti; nimirum per modum puræ priuationis, sic omissio operationis quando deberet quis operari, est quid disconueniens, & per modum positiuæ operationis, vt sunt omnia peccata commissionis.

175 Notandum secundò, Malum tam naturæ quàm moris rursus duplex esse: aliud enim est purum malum absque vlla admixtione boni, vt quæuis priuatio boni debiti naturæ, vel operationi seu agenti libero; vt cæcitas, surditas, infirmitas, omissio boni operis præcepti: hæc enim etsi necessariò sint connexa rei bonæ, nempe subiecto quod per se bonum est; tamen in se nihil boni habent, &

mala sunt, quia subiecto sunt disconuenientia, & illud suo modo malè afficiunt, dum formaliter ipsius bonum tollunt. Nulla verò negatio malum censendum est: quia etsi nihil boni in se habeat, tamē quia nulli bono est disconueniens, quasi malè afficiens illud & priuās bono debito, reuerà malum non est, sed solùm non bonum. Sicut carere ratione, non est malum bruto, quia non priuat illud vno bono quod ipsi sit conueniens, sed est naturalis ipsius conditio. Multò minùs aliquod ens positiuum potest esse purum malum: qua in re fœdè hallucinati sunt Manichæi, qui ponebant duo regna, & duo rerum *Manichæorum error.* principia, nempe regnum seu terram lucis cum suis elemētis & principibus, qui omnes erant per se suamque substantiam boni: & regnū seu terram tenebrarum cum suis elementis & principibus tenebrarū, qui omnes per se suamque substantiam erant mali. Ex horum conflictu factam esse commixtionem lucis & tenebrarum, & sic conditū mundum. Hos variis locis refutat S. Augustinus tom. 6. & alij sancti Patres, ostendentes omnem substantiam esse per se bonam; & malū nihil esse aliud, nisi priuationem & absentiam boni, vbi loquuntur de puro malo, ad mentem Manichæorum. August. hæresi 46. & cōtra Epist. fundamenti, & lib. contra Fortuna-ū. Epi; hanius hæresi 66.

Aliud non est purum malum, sed dicitur malum, quia etsi in se aliquid boni sit, tamen alteri malum est, & malè ipsum afficit. Sic dolor dicitur malum animantis, & tristitia, & error, quia quodlibet horum non solùm impedit bonum subiecti, sed etiam per se est disconueniens, & prauè disponit subiectum. Simili modo calor potest dici malum aquæ, non solùm quia excludit frigus, quod est eius bonum, vtpote conueniens eius naturæ; sed etiam quia per suam entitatem positiuam ei est disconueniens. Simili ratione omnis actio praua, etiam præcisa libertate, mala dicitur, quia per se est disconueniens naturæ rationali, ita vt honestè fieri vel appeti nequeat seclusâ ignorantiâ. Nec refert quòd omnia ista in se aliquid boni habeant, & bona sint; quia quod in se bonum est per modum entis positiui, potest esse malum alteri per eamdem entitatem qua sibi bonum est. Est enim sibi & in se bonum, quatenus habet omnem perfectionem debitam sibi secundùm suam speciem. Est malum alteri, quatenus per eamdem perfectionem est alteri dissentaneum & repugnans, & malè illum afficit.

Notandum tertiò, Rationem & magnitudinem mali æstimari non solùm ex bono quo priuat suum subiectum, vel ex repugnantia quam habet ad subiectum vel operantem; sed etiam ex damno

vel iniuria quam infert alteri, vt patet in peccatis iniustitiæ, & omnibus aliis quæ in alterum committuntur. His positis,

Malitia peccati non consistit in aliqua physica vel reali ratione.

176 Dico septimò: Etiamsi actus prauus secundùm suam entitatem physicam sit aliquo modo malus, non tamen præcisè ratione illius entitatis est peccatum formaliter, ac proinde ratio formalis peccati non consistit in aliqua entitate vel ratione physica ipsius actus. Prior pars, quòd talis actus non solùm ratione alicuius priuationis, sed etiam per se aliquo modo malus sit, est communis sententia DD. & patet ex dictis in secunda Notatione, & ex ipsa mali definitione, quod est, esse dissonum ac repugnans naturæ. Hinc talis actus per se dicitur malum & peccatum obiectiuè, vel materialiter & fundamentaliter. Altera pars, quòd actus prauus ratione suæ entitatis præcisè non sit peccatum formale, neque habeat malitiam formalem peccati ratione cuius imputetur ad culpam, probatur: Quia si ille actus desinat esse liber, vel desinat cōsideratio rationis circa malitiam, etiam desinet esse peccatum, & tamen nulla realis mutatio facta erit in ipso actu. Esse enim liberum & non liberum in actu, sunt denominationes extrinsecæ à causa sic vel sic disposita, nō solùm in actibus externis, sed etiam internis ipsius voluntatis, vt modò suppono. Sicut rationem aduertere vel non aduertere quale illud sit quod voluntas vult, est extrinsecum actui voluntatis. Hinc manifestè sequitur, malitiam formalem peccati non consistere in aliquo positiuo physico. Et hoc potissimū est quod DD. intendunt, qui confugiunt ad priuationem, ne Deum faciant auctorem peccati.

Non consistit in aliqua relatione reali.

177. Dico octauò, Actus prauus non est etiam peccatum aut malus moraliter ratione alicuius relationis vel ordinis realis, ac proinde malitia peccati non consistit in aliqua relatione reali. Probatur: Quia actus qui dicitur peccatum, siue sit interior voluntatis, siue exterior, ad tria comparari potest, ad quæ aliquam relationem habere videtur; nimirum, ad operantem, ad legem prohibentem, & ad obiectum. Ad nullum autem horum habet relationem realem. Non ad operantem; quia etiamsi dependentia actus ab operante sit aliquis modus vel ordo aut relatio realis, tamen in hac præcisè non consistit formalis malitia peccati, sed in dependentia actus, quatenus est liber & cognitus, quæ sunt denominationes extrinsecæ actui. Nulla autem relatio realis potest fundari in denominatione extrinseca, vt in eo quod est, esse cognitum, volitum, liberum, dextrum, sinistrum, &c. ratio enim fundandi extrinseca, vel

Relatio realis non potest fundari in denominatione extrinseca.

accepta ab eo quod est extrinsecum fundamento, non potest in fundamento ponere, vel ei adferre relationem realem intrinsecam. Non etiam ad legem prohibētem; quia esse prohibitum lege, est denominatio extrinseca in actu: vnde non potest fundare relationem realem in actu. Deinde ipsa ratio legis non est quid reale, sed rationis, nempe regula practica mente concepta. Vnde repugnantia qua repugnat actus huic regulæ, non potest fundare relationem realem; præsertim cùm actus possit incipere & desinere esse contra legem, absque vlla sui mutatione, sola mutatione facta in lege, vel in libertate voluntatis, vel in consideratione intellectus: vt si lex incipiat esse; vel si cùm esset, abrogetur, actu adhuc durante. Si voluntas incipiat liberè influere in actum, vel cùm anteà liberè influeret, desinat liberè influere, actu continuato, &c. Denique non habet etiam actus relationem realem ad obiectum quatenus prauum est; quia quòd obiectum sit prauum, plerumque prouenit à quibusdam circumstantiis extrinsecis, quæ nihil ponunt in obiecto. Acceptio enim rei alienæ, etsi ordinem realem habeat ad rem illam quatenus est res expetenda, hac tamen ratione non est mala; sed solùm est mala, quatenus est acceptio rei alienæ domino inuito. atqui quòd res sit aliena, aut quòd dominus sit inuitus, non est quiddam in ipsa re, sed solùm denominatio extrinseca à iure & voluntate alterius: ac proinde in acceptione non est aliqua relatio realis ad rem vt aliena est. Idem cernitur in actu fornicationis, adulterij, contumeliæ, blasphemiæ, &c. quòd enim hæc fœmina sit soluta, vel alteri iuncta matrimonio, nihil reale in illa ponit: ac proinde non potest in actu (quo ipsa cognoscitur voluptatis causa) esse ratio alicuius relationis realis. Malitia quoque contumeliæ & blasphemiæ fundatur in significatione verborum, quæ nihil reale ponit in verbis. Idem locum habet etiam in actibus internis, qui tendunt in obiecta sua, quatenus sunt delectabilia vel vtilia, non autem quatenus debitis circumstantiis carent. Vnde ad illas nullum ordinem realem habent.

Ordo actus ad obiectum quatenus prauum, non est realis.

178 Hinc patet falli Caietanum 1. 2. q. 18. a. 5. dum putat, habitus & actus vitiorum tendere in obiectum formale contrarium obiecto formali virtutis, & ab eo accipere speciem positiuam & realem physicè contrariam habitibus & actibus virtutum. Virtus enim tendit in suum obiectum, quatenus honestum seu consentaneum rectæ rationi: vnde esse tali vel tali modo consonum rectæ rationi, est obiectum formale eius in qualibet materia, & in tendentia ad

Sententia Caietani refutatur.

tale obiectum, consistit bonitas moralis actus, supposita eius libertate; estque hæc tendentia quid reale & physicum in actu, speciem ei tribuens simul moralem & physicam. Vitium verò non tendit in suum obiectum, quia inhonestum vel rationi dissonum, aut quia caret debitis circumstantiis; (imò optaret vitiosus totum esse rationi consonum, & abesse circumstantias prauas;) sed quia delectabile, vel vtile, vel honorificum: & hinc accipit suam speciem physicam & realem, quæ consistit in reali ordine ad tale obiectum, ad circumstantias prauas, aut inhonestatem obiecti, vel quatenus ipsum rationi dissonum, non habet vllum ordinem realem; quare nec inde accipit aliquam speciem realem & physicam. Vnde manifestum est, habitum virtutis & vitij, verbi gratia, temperantiæ & intemperantiæ, non habere physicam repugnantiam; similiter nec actus: quia non tendunt physicè in obiecta formaliter contraria. Si tamen habitus & actus vitiorum considerentur secundùm esse morale, quatenus subsunt libertati & considerationi seu regulæ rationis, sic habent repugnantiam cum virtute; quia tendunt in obiectum, quod spectatum cum illis circumstantiis, est rectæ rationi & obiecto virtutis contrarium, & ab illo sic spectato speciem moralem & malitiam accipiunt: quæ tamen species non est quid physicum in actu vel habitu, sed solùm quid morale, proueniens ex interpretatiua tendentia in obiectum prauum, & in ipsam obiecti prauitatem. Hoc ipso enim quo sciens & volens fertur in obiectum prauum seu inhonestum, censetur velle inhonestatē & turpitudinem actus, etsi ipsam actu formali vellet abesse: & ratione huius tendentiæ habet speciem moralem, & consequenter malitiam, quæ in actibus internis voluntatis in hac tendētia constitui potest. ideò enim mali sunt, quia in obiectum regulæ rationis repugnans feruntur: neque id sententiæ S. Thomæ repugnat, vt infrà patebit. Hinc fit vt species moralis sit accidentaria speciei naturali tum àctus, tum habitus praui: secùs in actibus & habitibus bonis, vt dictum est. Ex his manifestum est, in actibus prauis non posse reperiri vllam relationem vel modum realem, in qua eius malitia formalis possit constitui.

Habitus vitij & virtutis habent repugnantiam moralem, nō physicam.

179 Dico nonò: Formalis malitia peccati non consistit in aliqua priuatione propriè dicta, quæ sit in ipso actu, neque in aliquo reali positiuo, sed in priuatione quadam morali, nempe in recessu à regula rationis, & in auersione à Deo. Prior pars constat ex refutatione aliarum sententiarum. Altera pars est apertè S. Tho-

Consistit in quadam priuatione morali.

mæ 1. 2. q. 72. a. 1. *Ad rationem*, inquit, *peccati duo concurrunt, actus & inordinatio eius, quæ est per recessum à lege Dei*. Vbi *inordinationem* ponit pro formali peccati, & hanc inordinationem statuit in *recessu à lege Dei*. & in Resp. ad 2. *Peccatum non est pura priuatio, sed actus debito ordine priuatus*. & hanc *priuationem* in argumento, *Sed contra*, explicat per *esse contra legem Dei*. Idem clarè tradit quæstione 71. a. 6. *Habet actus humanus quòd sit malus ex eo, quòd caret debita commensuratione: omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, à qua si diuertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex; vna propinqua & homogenea, scilicet ipsa ratio humana: alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei*. Hîc malitiam ponit in eo, quòd est esse incommensuratũ suæ regulæ; quod non fit solùm per puram priuationem, quæ non suscipit magis & minùs, sed etiam per repugnantiam quamdam & contrarietatem. & in Responsione ad 5. explicat hanc priuationem per *esse contra Deum*, & *contra legem æternam*: & *contra rationem*. Idem clarissimè docet q. 87. a. 4. *In peccato sunt duo, quorum vnum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitum: vnde ex hac parte peccatum est infinitum. Alterum est inordinata conuersio ad bonum commutabile, & ex hac parte est finitum*. Hîc malitiam peccati, quatenus mortale est, ponit *in auersione à Deo*: quæ auersio non cõsistit in nuda priuatione propriè dicta, sed in recessu à Deo; qui recessus fit per actum positiuum habentem repugnantiam moralem contra legem diuinam, & ipsum Deum.

180 Quæ sententia vt meliùs intelligatur, notandum est, sicut in rebus arte factis totum bonum consistit in conformitate operis cum regula artis, & totum malum in recessu ab hac regula: ita in moralibus totum bonum consistit in conformitate cum regula rationis, & lege æterna, & totum malum in recessu ab hac regula. Hic recessus dicitur priuatio, non physica, sed moralis: quia cùm homo deberet se conformare suæ regulæ in operando, vel saltem non facere contra illam; faciendo actum prauum, non conformat se illi, sed ab ea recedit. Porrò multis modis ab aliqua regula in operando recedi potest: longè enim magis recedit à regula is qui positiuè facit contra illam, quàm qui solùm priuatiuè se illi non accommodat, aliquid omittendo quod ipsa præscribit. Sicut qui odit Deum, longè magis recedit à Deo, & auertitur ab illo, quàm qui non amat cùm deberet amare; qui blasphemat, magis quàm qui

Malum in moribus consistit in recessu à regula rationis.

Multis modis receditur à regula.

non laudat, &c. Itaque hæc priuatio suscipit magis & minùs; ac proinde non omnia peccata contra eamdem virtutem sunt æqualia & eiusdem speciei; quod tamen sequeretur, si malitia consisteret in priuatione propriè dicta honestatis contrariæ. Hoc ergo modo intelligendus est S. Thomas & sancti Patres, cùm dicunt peccatum consistere in priuatione. ac de S. Thoma satis constat ex iis quæ ex ipso adduximus, & ex aliis locis plurimis.

Quod ad sanctos Patres attinet: S. Basilius in Constitut. monasticis cap. 3. *Vitium*, ait, *nihil est aliud quàm virtutis desertio*, id est, recessus à regula rationis quæ virtutem præscribit. S. Augustinus lib. 2. De lib. arb. cap. vltimo. *Nulla ergo natura est quæ non sit à Deo: motus ergo ille auersionis (quod fatemur esse peccatum, quoniam defectiuus motus est, omnis autem defectus ex nihilo est) vide quò pertineat, & ad Deum non pertinere non dubites*. Vocat peccatum *motum auersionis* & *motum defectiuum*, non quòd illi insit aliqua priuatio propriè, sed quia per illum homo recedit & deficit à Deo eiusque amicitia, & motus ille inducit amicitiæ priuationem. omnis defectus dicitur esse ex nihilo; quia quòd res possit aliquo modo deficere à sua regula, vel à suo bono, hoc prouenit non ex aliqua qualitate vel conditione à Deo ipsi impressa, sicut quòd possit operari: sed ex eo quòd ipsa sit ex nihilo. S. Fulgentius lib. De fide ad Petrum cap. 21. *Malum nihil aliud est, nisi boni priuatio. vnde geminum constat esse creaturæ rationalis malum: vnum quo voluntariè ipsa deficit à summo bono Creatore suo, alterum quo inuita punietur*. Vbi etiam pœnam sensus vocat *priuationem*, cùm non sit propriè priuatio, sed quid positiuum cui priuatio annexa. Denique, quando peccatum definitur à S. Augustino *dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei æternam*, & ab Ambrosio *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti*, satis declaratur quomodo hæc priuatio sit intelligenda.

Malitia peccati explicatur à Patribus per priuationem quæ est effectus peccati.

181 Notandum tamen est, SS. Patres malitiam peccati interdum explicare per priuationem boni, non quod debeat inesse ipsi actui peccati, sed quod debeat inesse homini operanti, quodque per ipsum peccatum destruitur. Vnde declarant malitiam peccati ab effectu quem causat in anima, spoliando illam bonis quæ possidebat, vel habere debebat, nempe bonis habitibus & functionibus quibus Deo coniungebatur. Hic enim effectus est nobis notior, quàm intrinseca peccati malitia. Quòd enim peccatum priuet hominem gratia diuina, charitate & coniunctione cum Deo, aliis-

aliisque virtutibus, & vita æterna, & reddat ineptum ad bonas operationes, facilè intelligitur, & inde optimè æstimatur quantum malitiæ sit in peccato. Hoc modo intellige Dionysium, cùm cap. 4. De diuinis nominibus p. 4. ait, *malum in dæmonibus & hominibus esse priuationem diuinorum bonorum, defectum habituum & operationum, prolapsionem à naturalibus bonis.* id est, à bonis naturæ consentaneis. quamuis ipse non tam loquatur de malitia actus transeuntis, quàm de malo quod post actum remanet in subiecto, quod manifestè in priuationibus situm est. Eodem modo Vasquez exponit multos alios Patres. sed multi ex illis exponi possunt de priuatione, quæ consistit in recessu à virtute, vel lege diuina, vel ab ipso Deo, & statu gratiæ.

182 Notandum secundò, hanc auersionem vel inordinationem, quam dicimus esse formalem malitiam peccati, non esse aliquam cõditionem physicam seu realem intrinsecam ipsi entitati actus: quia actus potest acquirere & amittere hanc conditionem absque vlla sui intrinseca mutatione, per hoc quòd incipit vel desinit esse liber; vel quia ratio aduertit vel non aduertit esse contra regulam rationis, vel legem æternam, vt suprà ostensum. quod est manifestum indicium, non esse quid reale aut physicam aliquam priuationem: hæc enim nõ potest accedere & recedere sine reali & intrinseca mutatione rei cui inesse concipitur. sed est quid morale, resultãs in actu vel omissione actus, posita sufficiente libertate & rationis consideratione. Hoc ipso enim quo quis sciens & aduertens opus esse contra rectam rationem vel legem diuinã, liberè illud vult, resultat in actu volũtatis illa ratio inordinationis & auersionis, ita vt nullo modo id possit impediri. Ex quibus perspicuum est, formale peccati, siue concipiatur per modum priuationis, siue per modum cuiusdam repugnantię moralis, non esse ens, nec quid creatum, sed *nihil*, vt rectè dixit S. Augustinus Tract. 1. in Ioannem. *Peccatum*, inquit, *non per ipsum factum est, & manifestũ est quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cùm peccant.* quod tamen ipse nõ solùm intelligit de ipsa formali malitia, sed etiam de toto actu peccati, quem dicit esse *nihil*, & non esse à Deo, idque explicat exẽplo idoli, quod Apostolus dicit esse nihil in mundo.

Non est aliqua conditio realis in actu

Malitiam esse formaliter nihil.

Vbi aduertendum, secundùm Augustinum, actum peccati, & ipsum motum voluntatis quo auertitur à Deo, dici *nihil* ob duas causas. Primò, quia etsi Deus concursu generali ad illum motum concurrat, ille tamen motus non est quid à Deo intentum aut

Quare peccatum dicatur esse nihil Augustino.

procuratum; nec vires inseruit vt tales motus fierent: sed planè contra intentionem Dei fiunt ab homine. hinc negat talem motum esse à Deo. Idem apertè negat lib. 12. Confessionum cap. 11. & lib. De perfectione iustitiæ, Ratiocinatione 4. dicit, *talem motum qui peccatum dicitur, non esse rem, sed actum: & Deum qui est auctor omnis rei, non esse auctorem istius motus.* Secundò dicitur *nihil*, quia hominem facit nihil, nempe priuando illum omnibus meritis & vita diuina gratiæ, ita vt nihil apud Deum æstimetur, tamquam mortuus. Simili modo *idolum* dicitur *nihil* ab Apostolo, quia nullius est pretij & dignitatis in eo quod præ se fert, cùm nihil habeat diuinitatis.

Peccati mortiferi malitia consistit in quadam iniuria in Deum.

183 Dico primò: Malitia formalis peccati non solùm consistit in recessu à regula rationis, seu (quod idem est) in repugnantia actus cũ regula rectæ rationis, aut natura rationali; sed etiam in quadam iniuria quæ irrogatur Deo; quæ reperitur in omni peccato mortifero. Hæc est sententia S. Thomæ in omnibus locis quibus docet malitiam peccati mortiferi consistere in *voluntaria auersione* à Deo: hæc enim auersio ideò tantum malum est, quia est contemptus quidam Dei & vilipensio. vnde dicit S. Thomas, *peccatum ratione auersionis esse infinitum, & mereri pœnam infinitam.* Est etiam communis sententia DD. hoc tempore, qui ex hoc capite tribuunt peccato mortifero quamdam infinitatem. Probatur primò de peccatis quæ directè sunt contra Deum. Nemo enim dixerit, totam malitiam blasphemiæ, odij Dei, idololatriæ, periurij, sacrilegij, cõsistere in eo quòd isti actus sint dissoni naturæ rationali, vel eam dedecorent, & turpi labe afficiant; vel quia repugnant rationis regulæ: cùm ex communi hominum iudicio ista censeantur grauissima peccata, eò quòd contemptum vel iniuriam apertam in Deum contineant, ac proinde sint dissentanea Deo, vtpote eius honori & dignitati repugnantia. Deinde, quodlibet peccatum mortiferum non solùm malum dicitur, quòd naturæ rationali sit dissentaneum; sed maximè quia contemptum quemdam vel iniuriam Dei continet, non quidem semper expressam & formalem, sicut blasphemia & odium; sed implicitam & interpretatiuam, quatenus per peccatum contemnitur lex diuina in re graui, & consequenter ipse legislator: sicut inter homines, si supremus Princeps sub pœna mortis prohiberet furtum vel adulterium, & ego eius in præsentia, ipsoque inspectante ista peccata committerem, communi hominum iudicio censerer con-

temnere auctoritatem Regiam & Regem ipsum, eiusque amicitiam & bona omnia quę promiserat, eique iniuriam facere lædendo ipsius honorem, quatenus actus ille est signum contemptus & vilipensionis. Similis contemptus continetur in omni peccato mortifero. Confirmatur ex Scripturis: Quia omnis qui peccat, in Scriptura Sacra dicitur *contemnere Deum*; & qui obedit Deo, dicitur ipsum *glorificare & honorare*. 1. Regum 2. *Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*. Hîc omnes qui peccant, dicuntur *Deum contemnere*; quia violando ipsius mandata, censentur eum eiusque amicitiam & promissa omnia nihili facere. Leuit. 6. *Anima quæ peccauerit, & contempto Domino negauerit proximo depositum*. vbi peccatum explicatur per contemptum Dei. & cap. 26. sæpè dicitur *peccator spernere legem Dei*; *ambulare*, id est agere *contra Deum*, *& aduersari Deo*; *irritum reddere eius pactum*. & Num. 15. *esse rebellis Deo*. 1. Regum. 15. *Quasi peccatum ariolandi est, repugnare* (Deo :) *& quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere*. vbi Samuel loquitur de omni peccato quo præceptum diuinum violatur, & comparat peccatis quibus apertè fit iniuria Deo. Sicut enim ariolus relicto Deo consulit dæmonem, eique tamquam Deo adhæret; & idololatra honorem Dei transfert ad rem creatam: sic peccator relicto Deo eiusque amicitia & reuerentia ipsi debita, conuertit se ad rem creatam, eam hîc & nunc præferens Deo. Denique passim in Scripturis peccator dicitur *se auertere à Deo, relinquere Deũ, abijcere deum, eiusque leges*, &c. Ex quibus patet, secundùm Scripturam sacram, malitiam peccati esse ponendam potissimùm in ordine ad Deum, eamque consistere in hoc, quòd Deus eiusque amicitia contemnatur, & honor eius atque auctoritas violetur. Hunc contemptum alij explicant per auersionem à Deo, vt dictum est.

Peccatum in Scripturis explicatur per contemptum Dei.

184 Itaque duplex in omni peccato mortifero malitia distingui potest, altera alteri subordinata, vt colligitur ex S. Thoma 1. 2. quæstione 71. a. 6. ad vltimum. & Caiet. ibidem; nempe, ex ordine ad operantem, seu quatenus est actus dissentaneus naturæ rationali, eamque dedecorat; & in ordine ad Deum, quatenus est quidam contemptus & vilipensio Dei. Ex priori ordine non habet actus rationem peccati mortiferi, sed solùm actus praui in genere: ex altero verò habet rationem peccati mortiferi. Vnde in omni peccato mortifero reperitur: omnia enim in eo conueniunt, quòd includant quemdam contemptum Dei; alia maiorem, alia minorem. in

In omni peccato mortifero duplex malitia.

quibusdam enim magis directè contemnitur Deus, vt in odio Dei, in blasphemia, in idololatria, in infidelitate, sacrilegio, periurio, violatione voti, desperatione, & similibus quæ magis directè sunt contra Dei honorem: in aliis solùm indirectè & interpretatiuè, quatenus violatur & contemnitur lex diuina in re graui, & consequenter ipse legislator, eiusque amicitia & promissa omnia, & minæ omnes.

Si non esset Deus, non esset peccatum mortiferum.

185 Ex quibus sequitur primò, Si nullus esset Deus, nullum fore peccatum verè & propriè mortiferum, sed omnia fore venialia: quia carebunt illa malitia quæ spectatur in ordine ad Deum. imò eo posito, expresè contemnere Deum, non maius esset peccatum, quàm contemnere chimæras vel rem impossibilem. Vnde solùm actus diceretur malus quatenus dedecorat operantem, & lædit proximum vel Rempublicam.

Dices: Ergo infideles qui non norunt Deum, non peccant mortiferè. Respondeo negãdo consequentiam: Quia etsi non norint Deũ distinctè cognoscendo eum esse conditorem cæli & terræ, norunt tamen confusè & in genere esse aliquod Numen cui peccatum displiceat, quodque illud vindicet. hinc remorsus & occultum flagellum ob scelera patrata. Vnde apud omnes gentes sunt aliqui sacerdotes vel magi, qui peccata expient, & Numen placent. Quòd si fortè sunt aliqui adeò barbari vt nihil sciant de Numine; hi tamen possunt mortiferè peccare, quia ita in malum feruntur, vt etiamsi scirent esse vnum Numen illud prohibens, nihilominùs ex vi illius affectus malum patrarent. Vnde virtualis quidam contemptus Numinis in illorum affectu continetur. Quò tamen maiorem quis habet de Deo notitiam, eò cæteris paribus grauiùs peccat, iuxta sententiam Domini: *Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* quò enim clariùs cognoscit Dei maiestatem, eò etiam magis censetur eam contemnere dum eius præcepta violat.

Luc. 12.

Si Deus peccata non prohibuisset, nullum esset peccatum mortiferum.

186 Sequitur secundò, Nullum etiam fore peccatum mortiferum, si Deus peccata non prohibuisset, saltem per legem naturæ mentibus hominum insculptam. Si enim peccata non essent à Deo ita prohibita, vt homines intuitu Dei seu reuerentiæ diuinæ non tenerentur illa vitare, non censerentur Deum contemnere, vel iniuriam irrogare patrando peccata; sed solùm naturam suam dedecorare, & contra rectam rationem agere. Verùm sicut impossibile est,

vt actus liber rectæ rationi repugnans non sit prohibitus à Deo, ita etiam impossibile est vt non sit peccatum mortiferum, si sit in re graui ab homine Deum aliquo modo cognoscente.

Dices: Furtum, adulterium, periurium, & similia quæ sunt contra legem naturæ, non ideò mala sunt, quia prohibita lege naturæ, sed ideò sunt prohibita quia mala: ideò enim ratio naturalis & lex æterna dictat illa esse fugienda quia in se mala sunt. Vnde prius est illa esse mala, quàm esse prohibita, & malitia præuenit prohibitionem: ergo etiamsi fingamus non esse prohibita, retinebunt tamen suam malitiam. Respondeo, ante omnem prohibitionem considerari in illis quamdam malitiam obiectiuam & materialem, quatenus isti actus sunt dissoni naturæ rationali, ita vt non possint rectè appeti, nec rectè fieri ab eo qui ratione vtitur. Potest etiam in illis considerari quædam malitia formalis, quatenus fiunt ab aliquo liberè contra regulam rectæ rationis: hæc tamen per se non est mortifera, vt ostensum est. Vnde non potest in istis actibus considerari malitia mortifera, nisi sint contra legem diuinam, ita vt diuina auctoritas per illa censeatur contemni, & homo à Deo auerti. quò fit vt prius sit actum esse prohibitum lege diuina, quàm esse formaliter peccatum mortale; cùm peccatum mortale constituatur per legis diuinæ contemptum. Docet hoc apertè S. Thomas 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. vbi dicit, *omne peccatum esse malum, quia prohibitum lege æterna.* quod intellige de malo formaliter: nam quòd sit malum obiectiuè vel materialiter, non habet ex vlla prohibitione extrinseca, sed ex intrinseco ordine ad naturam rationalem. & quæst. 87. a. 4. ponit malitiam peccati mortalis in auersione à Deo; quæ auersio nihil est nisi quidam Dei contemptus.

Prius est esse malū quàm prohibitum: non tamen prius est esse peccatū mortiferū, quàm esse prohibitum à Deo.

187 Sequitur tertiò, Peccatum mortiferum continere malitiam infinitam, non quidem absolutè & omnino, sed respectiuè. Docet hoc S. Thomas 1. 2. q. 87. a 4. vbi dicit, *Peccatum ex parte auersionis est infinitum.* Idem habet 3. p. q. 1. a. 2. ad 2. quem sequuntur plerique Doctores. Ratio est, Quia quò maiestas quæ contemnitur est maior, eò offensio est grauior: atqui maiestas Dei quæ contemnitur peccato mortifero, est infinita; ergo offensio etiam quamdam infinitatem habet. Maior est per se clara, & constat ex rebus humanis: maior enim censetur iniuria, contemnere virum nobilem quàm plebeium, & Principem quàm nobilem, & summum Pontificem quàm Principem sæcularem. quò enim maior debetur reuerentia,

Continet peccatum mortiferum malitiam infinitam.

eò iniuria cæteris paribus est grauior. cùm ergo Deo debeatur ex parte sua reuerentia infinita, iniuria vel contemptus illius habebit malitiam quodammodò infinitam. Dico *quamdam infinitatem habere*: quia non est absolutè infinita in ratione malitiæ, sicut meritum Christi in suo genere est infinitum: alioquin omnia peccata essent paria: imò vnum peccatum contineret malitiam omnium peccatorum, & singula tantum haberent malitiæ, quantum omnia simul. Ratio verò cur illo argumento non concludatur absoluta infinitas in ratione malitiæ, est; quia obiectum non attingitur adæquatè, vnde non adęquatè influit in actum, nec tribuit ei plenè suam infinitatem. Sicut enim Deus sine fine potest perfectiùs & perfectiùs amari, ita etiam per peccatum potest sine fine magis & magis contemni ac odio haberi. Hoc ipso tamen quo absolutè censetur contemni, actus contrahit quamdam infinitatem malitiæ, vt pote superioris ordinis, respectu omnium bonorum operum. Vnde dico, hanc malitiam esse infinitam comparatiuè seu respectiuè; quia etsi non sit absolutè & omni modo infinita, tamen ideò magna est, vt nullis bonis operibus puræ creaturæ, quantumuis multis & magnis, ex æquo compensari possit: tanta enim est peccati mortiferi malignitas, vt posita in lance diuinæ iustitiæ, præponderet omnibus bonis operibus omnium Sanctorum, etiamsi ea millies plura & maiora forent quàm reuerà sunt: quæ consideratio est valdè terribilis. Neque hoc incredibile videri debet; quia omnia bona opera quibus Deus honoratur à Sanctis, etsi in se cōsiderata sint maximæ æstimationis, & ipsi propterea sint digni vita æterna; tamen respectu maiestatis diuinę sunt instar nihili: nulla enim gratia fit ei per ista omnia, cuius maiestati & beneficiis omnia ista sunt debita; nec ista solùm, sed infinities plura & maiora. Itaque nihil magni omnia ista sunt Deo. At contemni à sua creatura, quæ infinitis nominibus ipsi est obstricta, & quæ infinitum amorem & honorem ei præstare deberet si posset, hoc maximi æstimatur, vtpote maximè repugnans eius maiestati & beneficiis. Vnde pluris à Deo æstimatur in ratione mali, quàm omnia opera bona in ratione boni; & magis Deum afligeret, si capax esset doloris, quàm omnia bona opera exhilararent.

Cur malitia peccati non sit absolutè infinita.

Est infinita comparatiuè.

Malitia peccati mortiferi posita in lance diuinæ iustitiæ, præponderat omnibus bonis operibus iustorum.

188 Simile cernitur inter homines: parui enim momenti est apud Regem quòd à suis honoretur; neque id gratiam censet, sed debitum: sed grauissimè fert, si contemnatur, præsertim ab iis quos maximis beneficiis affecit.

Hinc docent sancti Patres, nullam puram creaturam Deo potuisse pro peccato humani generis condignè satisfacere; ac proinde necessarium fuisse ad iustam satisfactionem, vt Deus fieret homo. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos: *Si Deus homo factus non fuisset, nũquam nos à peccatis vindicati ex mortuis resurrexissemus* &c. Augustinus in Enchir. cap. 108. cùm antè dixisset non esse confidendum in homine, rationem adfert: *Nam neque per ipsum liberaremur vnum Mediatorem Dei & hominum hominem Christum Iesum, nisi esset Deus.* Basilius in Psal. 48. explicans illum versic. *Frater non redimit, redimet homo; Nõ nudus,* inquit, *homo redimet, sed homo Deus Iesus Christus, qui solus potuit dignam redemptionem adferre.* Idem habet Ambrosius explicans eumdem Psalmum. Commentarius Ambrosij in cap. 9. ad Hebræos: *Tãtum fuit peccatum nostrum, vt saluari non possemus aliquando, nisi vnigenitus Filius Dei moreretur pro nobis.* Fulgentius lib. De Incarnatione & Gratia cap. 4. *Nullatenus humana natura ad auferendum peccatum mundi sufficiens atque idonea fieret, nisi vnione Verbi Dei,* &c. Leo Serm. 1. de Natiuitate: *Nisi esset Deus verus, non adferret remedium; nisi esset homo verus, non præberet exemplum.* & Serm. 12. de Passione: *Quia ergo primi hominis vniuersa posteritas vno simul vulnere sauciata corruerat, nec vlla Sanctorum merita conditionem poterant illatæ mortis euincere, venit è cælo medicus singularis,* &c. & Epist. 83. *Quæ reconciliatio esse poterat, qua humano generi propitiaretur Deus, nisi omnium causam Mediator Dei hominumque susciperet?* idem docet plurimis aliis locis. Vide etiam Anselmum lib. 1. *Cur Deus homo*, cap. 20. & 21. & lib. 2. cap. 6. Estque communis sensus non solùm Doctorum, sed omnium Christianorum.

Nulla creatura potuit pro peccato mortifero dignè satisfacere.

189 Ex his potest adferri ratio, cur peccatum mortiferum iure plectatur pœna æterna. Si enim tanta est eius malignitas, vt nullis bonis operibus puræ creaturæ potuerit ex æquo compensari, sed ad hoc necessarium fuit Deum incarnari, vt condigna satisfactio diuinæ iustitiæ exhiberetur; mirum non est, si dicatur mereri pœnam æternam. Quod enim adeò malum est, vt nullis bonis quantumuis longo tempore continuatis compensari & exæquari possit, meretur pœnam quouis tempore finito longiorem; ac proinde æternam: idque per se & directè, ratione malitiæ quæ est in actu; non autem quia peccator non potest pro eo satisfacere, aut se in eo ordine vnde excidit reponere, aut vitam spiritualem reparare, aut maculam delere. Etsi enim hæc omnia concurrant in

Ratio cur pœna æterna debeatur peccato mortifero.

peccato mortifero, ex his tamen non est petenda propria ratio cur ei debeatur pœna æterna, sed ex ipsa malitia actus: ex qua etiam ista impotentia sequitur.

CAPVT XXVII.

Nonnullæ Obiectiones contra malitiam peccati diluuntur.

Sententia quorumdam, peccatum in ratione mali nõ esse magis infinitum quàm sit amor Dei in ratione boni.

190 SEQVITVR vt diluamus quasdam rationes quæ oppugnant malitiæ peccati infinitatem. Quidam enim putant, peccatũ mortiferum non magis esse infinitum in malitia, quàm amor Dei & contritio sunt infinita in bonitate: omnia enim ista solùm esse infinita ex parte obiecti. Sicut enim peccatum dicitur quodammodò infinitę malitię, quia per illud contemnitur Deus, vel quia Deo per illud fit iniuria; ita amor Dei dicetur esse infinitæ cuiusdam bonitatis, quia tendit in Deum infinitæ bonitatis, volendo illi bonum infinitũ. Imò amor videtur magis infinitus in bonitate, quàm peccatum in malitia; quia directè totus tendit in Deum propter eius bonitatem infinitam, & directè vult illi bonum infinitum quantum potest, nempe omne bonum intrinsecum & extrinsecum. At peccatum mortiferum (pręsertim quod non versatur circa Deum) non contemnit directè Deũ, nec vult illi aliquid mali; sed solùm censetur homo per illud non curare Deum & eius legem, & ita solùm interpretatiuè illum contemnere: ergo longè magis infinitudo obiecti influet in actum amoris, illudque reddet infinitæ bonitatis, quàm in actum peccati. Itaque si obiectum spectemus, non potest ex eo colligi maior infinitas malitiæ in peccato, quàm bonitatis in amore: si verò spectemus vtriusque actus meritum, peccatum etiam non superabit amorem; quia sicut peccatum meretur pœnam æternam, ita amor æternam gloriam. & ita vtriusque meritum est æquè infinitum. Pari modo, si spectemus effectum quem habent in hac vita, vt sunt contraria, peccatum non superat amorem & contritionem: sicut enim peccatum, dum iustus peccat, mortificat omnia bona opera; ita etiam amor vel contritio, dum peccator conuertitur, delet penitus omnia peccata, ita vt nunquam reuiuiscant. Confirmatur; Quia amor Dei & contritio ex vi naturæ suæ delent omnia peccata mortifera, sicut lux tollit tenebras; ita vt nec per diuinam potentiam hæc possint simul

ſimul conſiſtere: alioquin homo non fieret perfectè iuſtus per intrinſecam iuſtitiam (quod videtur repugnare Concilio Tridentino Seſſ. 6. cap. 7.) nam peccatum tolleretur non per formam intrinſecam, ſed per extrinſecam condonationem. ergo per ſe & vi naturæ ſuæ compenſat omnem peccati malitiam: ac proinde non minus boni eſt in amore, quàm mali in peccato.

191 Hæc ſententia mihi ſemper viſa valdè mirabilis. Incredibile enim videtur, Deum tanti æſtimare amorem quo ipſum amo, quanti peccatum quo ipſum offendo; & tãtum delectari actu quolibet amoris, quantum offenditur actu peccati. Denique ex natura rei tantam eſſe vim actus amoris, vt Deus per abſolutam potentiam non poſſit retinere peccata, ſi homo illum ſemel amet; hoc eſt, ſi doleat quia ipſum offendit, & ſtatuat in poſterum omnia eius præcepta ſeruare. Manifeſtè enim hæc refutari videntur exemplis humanis. Quis enim eum, qui iniuriam fecit Principi, vel eius legem violauit, ita vt mereatur mortem, dicat ſatisfacere ex æquo, ſi illum amet, & doleat de ſuo facto, & promittat emendationem? quis dicat, ex natura rei tanti debere æſtimari illum dolorem ex amore profectum, quanti iniuriam & legis violationem; nec iure poſſe Principem iniuriam retinere, & pro meritis punire? Hoc ipſo enim quo quis meritus eſt amittere vitam & bona omnia, etiamſi millies amet, millies doleat & veniam petat, non cenſebitur aliquid vllo modo æquiualens offerre quod mereatur condonationem. Multo ergo minùs qui iniuriam irrogat diuinæ maieſtati, ob quam non temporalem, ſed æternam mortem & æternum ſupplicium meretur, poterit aliquid æquiualens exhibere, aut Deum ad condonandum compellere, etiamſi millies amet, doleat, & veniam petat.

Reſponſio & refutatio illius ſententiæ

Dolor de iniuria non eſt iuſta compẽſatio inter homines multo minus apud Deum.

192 Dices eſſe diſparem rationem: Princeps enim non tenetur peccatum condonare, quia expedit violatorem legum puniri ad exemplum aliorum: Dei autem punitio quam infert poſt hanc vitam, non fit ad exemplum. Deinde, actus illi quibus reus amat, dolet, & petit veniam à Principe, ſunt actus naturales, qui non habent illam vim ſatisfaciendi pro iniuria, & reconciliandi Principi: actus verò quibus peccator amat Deum, & dolet de peccatis, & veniam petit, ſunt actus ſupernaturales, quos Deus ipſemet per auxilium gratiæ in nobis operatur. vnde ex natura ſua habent vim dolendi peccati, & reconciliandi Deo.

Reſponſio aduerſa ſententiæ.

Sed hæc ſolutio parui eſt momenti. ſi enim actus ille doloris &

Refutatur iſta reſponſio.

petitionis veniæ, est æqualis delicto, illudque natura sua delet, & iniuriam abolet; iniquè punietur reus à Principe propter delictum, siue illa punitio sit necessaria ad exemplum, siue non: iniquum enim est, punire crimen pro quo iam est plenè satisfactum. Neque etiam refert quod actus illi sint naturales: quia iniuria in Principem vel Rempublicam, pro qua exhibentur, est etiam naturalis & politica, ac proinde eiusdem ordinis. Vnde multò maior est proportio istorum actuum ad delendam iniuriam politicam, quàm amoris supernaturalis ad delendam iniuriam diuinam. Quare si amor & contritio supernaturalis eius est naturæ, vt vi sua, velit nolit Deus, tollat peccatum & iniuriam contra Deum, sicut lux tollit tenebras; multò magis amor & dolor naturalis in Principem & Rempublicam tollet iniuriam politicam & naturalem commissam in illos. Quare cùm hoc prorsus absurdum sit, & contra commune iudicium omnium Gentium, multò magis illud absurdum censeri decet. Neque illa supernaturalis conditio quæ tribuitur actibus nostris, potest illos ita eleuare, vt faciat æquales iniuriæ in Deum: quia iniuria hoc ipso quo est in Deum (qui est infinitæ maiestatis) incomparabiliter magis eleuatur, & fit altioris ordinis, quàm omnes nostri actus boni eleuentur ex ordine quem habent ad Deum. Addo, istam supernaturalitatem, quæ in hac vita est in actibus nostris, esse valdè imperfectam & infimam, adeò vt vix videatur vlla differentia inter actus ordinis naturalis & supernaturalis. Nec obstat, quòd Deus nobis auxilium ad hos actus præbeat; quia id facit vt nos ad veniam ab ipso impetrandam disponamus, non vt per illos formaliter peccatum deleatur, aut æquiualens exhibeatur. Denique, si amor vel contritio vi sua expelleret peccatum, sicut lux tenebras, longè potentiùs illud expelleret, quàm si cōdignè vel etiam ex iustitia mereretur eius remissionem; vt per se patet. Quod enim ita repugnat peccato, vt ne quidem per absolutam potentiam cum eo stare possit, longè potentiùs illud exterminat quàm quoduis meritum: cùm nullum meritum possit esse tantum, vt per se & vi sua Deum necessitet ad condonandum peccatum, sicut iuxta illam sententiam necessitat amor & contritio. Sed omnis necessitas quam inducit meritum, prouenit non ex natura rei, sed ex diuina promissione. Atqui nemo Doctorum audet amori vel contritioni tribuere vim meriti condigni respectu remissionis peccatorum: nemo enim concedet, peccatorem ex condigno mereri veniam & ami-

Supernaturalitas actuum infima in hac vita.

citiam Dei. Ergo multò minùs eis tribuent vim delendi peccatum physicè, sicut lux abolet tenebras. qui enim negat illis vim minorem, multò magis negabit illis maiorem. Et sanè, si illa sic abolent peccatum sicut lux tenebras, frustrà disputatur an peccator per istam mereatur veniam, & quo modo, cùm suppetat ratio multò efficacior, quàm sit ratio meriti. Falsum etiam erit quod docet Concilium Trid. sess. 6. capite 6. & 7. per ista *nos disponi ad iustificationem, quæ peccatorum remissione & interna sanctificatione ac renouatione constat, & fit susceptione gratiæ & donorum.* Sicut enim illuminatio non disponit ad expulsionem tenebrarum, sed intrinsecè continet ipsam expulsionem: ita amor & contritio non disponent ad iustificationem, cùm ipsam intrinsecè contineant, & formaliter conferant.

193 His sic explicatis ac suppositis, Respondeo ad Argumentum suprà allatum: Si actus isti physicè spectentur, voluntas lógè magis per amorem tendit in Deum, quàm per pleraque peccata mortifera auertatur: quia per multa peccata mortifera non auertitur à Deo physicè, sed solùm interpretatiuè. imò amor ampliùs voluntatem ad Deum conuertit physicè, quàm odium possit auertere: quia Deus propter se non potest odio haberi, (sed solùm propter effectus quosdam, vt quia punit peccata, &c.) sicut propter se amatur. Verùm hoc parùm iuuat ad æstimationem moralem istorum actuum, quatenus pertinent ad honorem vel iniuriam Dei: nam in ratione honoris vel obsequij, parũ est Deo quòd à creatura sua ametur, cũ ipse ratione dignitatis suæ infinito amore & honore dignus sit, & ratione beneficiorum suorum longè plura possit exigere: at indignissimum est, si ab illa contemnatur, cùm hoc infinitè quodammodò illi bonitati & maiestati repugnet. Cùm enim ille ex parte sua & beneficiorum quæ contulit, infinito amore & honore sit dignus; infinitè etiam ex parte ipsius repugnat illi omnis contemptus & inhonoratio. Vnde vnum contemptũ pluris facit in ratione mali, quàm infinita obsequia creaturæ in ratione boni & honoris. Idem cernitur in rebus humanis: pluris enim æstimat Princeps vnam iniuriam vel noxam capitalem subditi, quàm mille obsequia; & tamen excessus dignitatis Principis supra dignitatem priuati est finitus, imò modicus, cum sint eiusdem naturæ: excessus autem dignitatis diuinæ supra omnem creaturæ excellentiam est omnino infinitus. Ratio autem huius diuersæ æstimationis est, quia magnitudo iniuriæ & contemptus & inhonorationis crescit ex

Ad obiectiones initio num. 190. allatas.

Amor magis conuertit animũ physicè ad Deum, quã peccatũ, imò quàm odiũ auertat ab illo.

Ex iisdẽ capitibus quibus crescit iniuria, decrescit obsequiũ & satisfactio.

magnitudine eius cui fit, & ex indignitate eius qui illam irrogat, & ex obligationibus quibus ipse obstrictus est ei quem contemnit. magnitudo verò obsequij, honoris, & satisfactionis decrescit & minoris æstimatur ex magnitudine eius cui exhibetur, & indignitate exhibẽtis, & obligationibus quibus alteri est deuinctus. Itaque ex illis capitibus quibus crescit æstimatio iniuriæ & contemptus, decrescit & vilescit æstimatio amoris, obsequij, & honoris. Hinc nullius puræ creaturæ satisfactio potuit vllo modo par esse offensæ mortiferæ: ac proinde vt genus humanum iustæ satisfactionis interuentu redimeretur, necessarium omnino fuit vt Deus assumeret naturam humanam, & per illam iustam satisfactionem exhiberet, vt ostensum est. Sicut enim quantitas culpæ seu offensionis crescit ex magnitudine eius qui offenditur; ita quantitas satisfactionis & obsequij crescit ex magnitudine eius qui satisfactionem exhibet. Vnde sicut is qui per peccatum offensus est, erat infinitæ dignitatis; ita etiam is qui iustam satisfactionem exhiberet, debebat esse infinitæ dignitatis.

Aliter amor Dei meretur vitã æternã, aliter peccatũ mortẽ æternã.

194 Ad illud quod adferebatur de merito vtriusque actus. Longè aliter amor Dei meretur vitam æternam, aliter peccatum mortem æternam. Peccatum enim per se vi sua & secundùm iustitiæ legem meretur æternum supplicium, quia malitia eius est infinitæ æstimationis coram Deo, eo modo quo suprà explicatum: at verò actus amoris Dei quantumuis crescat, non est per se dignus vita æterna. Quis enim dicat, mancipium, eò quòd diligat suum Principem, & velit ei obedire, mereri regnum aut eximium statum apud Principem, aut vt adoptetur in filium? Multò minùs homo, qui essentialiter Dei est mancipium, amando Deum meretur ex natura rei regnum cælorum, vel adoptionem diuinam; præsertim cùm ob beneficia accepta omnem amorem & omne obsequium ei debeat, & Deus centuplo amplius possit exigere. Itaque hoc totum prouenit ex infinita Dei ẽrga creaturam suam benignitate, & benignissima ordinatione; quæ volens creaturam suam euehere ad communionem suæ gloriæ, statuit vt ille se ad hoc, quantum humano modo fas est, disponeret, & dignum redderet; non quidem dignitate æqualitatis, (hæc enim est impossibilis;) sed cuiusdam proportionis, qualis in infima natura rationali per auxilia gratiæ naturæ tali congruentia dari potest. Hoc vt fieret, statuit certas ad gratiam adoptionis obtinendam dispositiones, inter quas amor Dei vel contritio in peccatore sit vltima; ita vt illa posita, eodem

Amor Dei per se præcisè nõ est dignus vita æterna, quantumuis sit perfectus.

momento condonentur omnia peccata, ornetur anima dono gratię, detur Spiritus sanctus, & per Spiritum adoptio diuinæ filiationis. Nō erant illi actus, amor inquam & contritio, vllo modo digni tantis bonis; sed aptior ad illa bona dispositio ex parte hominis esse nō poterat. quo fit vt talis dispositio in Scriptura dicatur digna. *Facite*, inquit, *fructus dignos pœnitentiæ.* Dum enim homo per auxilium gratiæ facit quod in se est, Deus acceptat tamquam dignum, & sua benignitate supplet, statuendo vt talia dona ad præsentiam talis dispositionis etiam quantumuis magno peccatori donentur. Obtenta autem filiatione diuina, fit vt non solùm amor Dei, sed omnia & singula bona opera, præsertim quæ ex gratia, sint meritoria vitæ æternæ, ad quod illa opera iam ratione operantis maiorem proportionē habent. Ex eo enim quòd sint opera filiorum Dei, (quibus ex adoptione debetur æterna hæreditas,) & fiant per Spiritum adoptionis iam inhabitantem, dignitatem quādam singularem contrahunt, ratione cuius dicuntur digna vita æterna; & nos dicimur mereri illam ex condigno. Vnde illa dignitas operantis magis eleuat opera in ratione meriti, quàm perfectio vlla intrinseca, etiamsi in infinitum cresceret; quia facit meritoria vitæ æternæ ex condigno. Itaque nō tam propter dignitatem operum, quàm propter dignitatem operantium, operibus iustorum vita æterna est promissa. Peccatum verò per se non ratione conditionis subiecti meretur pœnam æternam. Hinc facilè respondetur ad alterum. Quòd enim peccatum mortificet omnia opera bona, extinguat gratiam, pellat Spiritum sanctum, priuet iure hęreditatis, inducat reatum pœnæ æternæ, habet vi sua, nempe ratione innatæ malitię: quòd verò amor & contritio extinguat peccatum, & restituat omnia bona amissa, non habēt ex propria dignitate, sed ex mera Dei benignitate, vt ostensum est.

Math. 3.

Spiritus adoptionis reddit opera bona digna vita æterna.

195 Ad confirmationem vltimo loco allatam, negandum id quod asseritur: tantum enim abest vt amor vel contritio vi sua & formaliter deleat peccatum, vt ne ipsi quidem dono gratiæ, quo homo iustificatur (ad quod contritio solùm est dispositio) id tribuendum putem, si spectetur solùm physicè vt qualitas talis naturæ; quia nulla qualitas creata eam vim habet, vt ita tollat iniuriam Deo factam, sicut lux tenebras: iniuria enim Dei est superioris ordinis quàm omnia bona creata. Si tamen consideretur donum illud moraliter, quatenus ex ordinatione diuina coniunctam habet donationem Spiritus sancti, sic habet vim delendi omnis peccati

Nulla qualitas creata vi sua physica potest tollere peccatum, potest tamen considerata vt habet annexam donationem Spiritus sancti.

mortiferi; quia hoc peccatum nullo modo cum adoptione diuina, quæ fit huius Spiritus donatione, consistere potest: fieri enim nequit vt quis habeat Spiritum sanctum inhabitantem, & simul sit in peccato; siue vt sit filius Dei, hęres regni, & inimicus Dei, reus æternæ damnationis. Neque huic vllo modo repugnat Concilium Tridentinum, sed maximè fauet; tum quia amorem & contritionem solùm dicit esse dispositionem ad obtinendam remissionem peccatorum & iustificationem; tum quia, etsi dicat nos iustificari per iustitiam inhęrentem, tamen distinguit remissionem peccatorum à fide, spe, & charitate, quibus iustificamur: quasi non ex natura rei, sed ex sola Dei ordinatione (etsi consentanea naturis rerum) remissio peccatorum sit adnexa illorum donorum infusioni. verba Concilij sunt: *Vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum cui inseritur, fidem, spem, & charitatem*, &c.

Iustificatio peccatoris cōstat duabus partibus.

Dices: Iustificatio peccatoris constat duabus partibus iuxta Cōcilium, remissione peccatorum, & infusione donorum: ergo si remissio peccatorum non sit formaliter per infusionem donorum, non tota iustificatio, sed solùm pars eius fiet per dona intrinseca. Respondeo: Si illa dona spectentur physicè, admitti potest quod infertur; secùs verò, si moraliter: quia sic adnexam habent donationem Spiritus sancti, cuius præsentia necessario delet peccatum; ac proinde per illa sic considerata, censetur formaliter fieri ipsa remissio. Vnde cùm iustificatio peccatoris duabus partibus constet, remissione peccatorum, & interna renouatione qua voluntas fit conformis legi diuinæ, vtrumque formaliter fit per dona creata supradicta, præsertim per donum charitatis & gratiæ habitualis: sed prior pars vi morali, quatenus hoc donum adnexam habet donationem Spiritus sancti: altera vi physica.

CAPVT XXVIII.

Peccatum mortiferum multiplici ratione ingens malum esse, & ingentia mala inferre.

196 DVPLICI ratione aliquid malum dicitur. Primò, Quia in se formalem malitiam continet, vt amentia, cæcitas, surditas. Secundò, Ratione effectuum malorum, qui ex ipso sequuntur. sicut venenum assumptum magnum malum dicitur, quia mortem

infert. Vtroque modo malum est peccatum mortiferum: nam per se formaliter & intrinsecè malum est, duplici malitia. Primò, Quatenus habet præcisè repugnantiam ad regulam rationis, & naturam rationalem quà rationalis est. Hinc enim actus habet vt dicatur in se turpis, inhonestus, malus, & dedecoret operantem, eumque reddat dignum contemptu ac probro: sicut econtrario actus rationi consentaneus dicitur actus virtutis, & honestus, exornat operantem, eumque reddit dignum laude ac honore. Secundùm hanc potissimùm rationem Philosophi considerant virtutes & vitia: nam ordinem quem ista habent ad Deum, non ita cognouerunt. Quantum autem peccata sic considerata malitiæ contineant, & rationalem naturam dedecorent, docet Boëtius lib. 4. De consolatione Philosophiæ, Prosa 3. & 4. vbi ostendit, quòd etsi externam hominis formam relinquant, tamen animũ à sua dignitate, & ab arce rationis deiiciant, & ad belluarum conditionem deprimant, similes affectiones ei imprimendo. Ira enim inordinata similes reddit leonibus, rapacitas lupis, fraus vulpeculis, iurgium canibus, libido iumentis admissariis, gula porcis, acedia torpedini, inconstantia auiculis, &c. Hinc Psal. 48. dicitur: *Homo cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Loquitur Propheta de genere humano, quod in primo suo parente (qui omnium personam sustinebat) cùm esset in honore iustitiæ originalis, & dominus huius mundi inferioris, *non intellexit*, id est, non considerauit quid esset sui officij, quid Deus ab ipso requireret, vt sibi & omnibus posteris illum honorem conseruaret: & sic *comparatus est iumentis insipientibus*, tum quia insipienter id quod vetitum erat, amplexus est; tum quia illo honore & gratia spoliatus, ad omnes bestiarum affectiones insipienter se abiecit.

Peccatum mortiferum duplicem habet malitiam intrinsecam.

Prima, vt repugnat rationi

Philosophi considerant virtutes & vitia vt repugnant rationi.

197 Altera malitia peccato mortifero intrinseca, est quædam iniuria in Deum: qui enim peccat mortiferè, censetur contemnere Deum, ac proinde iniuriam quamdam ei inferre. nam contemptus etiam inter homines, non solùm formalis & expressus, sed etiam interpretatiuus, iniuria contra honorem & existimationem debitam reputatur: vt cùm quis se indecorè gerit coram Principe vel alio viro honorabili, vel aliquid facit quo videtur eius amicitiam & fauorem parui facere. Porrò multis modis & sub multiplici ratione ac consideratione peccator Deum contemnere censetur. Primò, *vt Legislatorem*, quatenus non curat eius leges, eas liberè vio-

Secunda, vt est iniuria in Deum.

Peccator multis modis & sub multiplici consideratione Deum contemnit.

lando, idque Deo præsente & inspectante. Hoc ipso enim quo legem contemnit, censetur etiam contemnere legislatorem, totamque eius auctoritatem & maiestatem. Vnde S. Iacobus cap. 2. suæ Epistolæ ait: *Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Rationem adfert: *Qui enim dixit, Non mœchaberis; dixit &, Non occides*, &c. quasi dicat: Quia auctor totius legis singularum legum violatione contemnitur. Secundò, Contemnit illum *vt vltimum finem*, & obiectum beatitudinis ad quod tendere debebat; quasi nihili ducens illud bonum amittere, vt bonum temporale consequatur. Huc accommodari potest illud quod Ieremiæ 2. dicitur: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas, dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Hinc S. Thomas & alij Doctores dicunt, peccatorem per peccatum mortiferum auerti à Deo tamquam vltimo fine supernaturali. Tertiò, Contemnit illum *vt Conditorem* cum omnibus beneficiis quæ in creatione nobis contulit: non enim curat maiestatem infinitam Conditoris, nec quòd ab illo ex nihilo ad eius imaginem creatus, & capax Diuinitatis effectus, & tot bonis tum corporis tum animæ cumulatus; nec quòd mundus iste corporeus, & omnia quæ in mundo sunt, ipsius causa & ad eius vsum & obsequium sunt condita. Hæc omnia nihil curat, vt animo suo obsequatur. Hanc considerationem proponit Moyses Deuter. 32. *Hæccine reddis Domino popule stulte & insipiens? numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* quasi dicat, Nónne consideratio tantæ benignitatis qua te condidit, & tantis beneficiis affecit, te à peccato reuocare debuit? Quartò, Contemnit illum vt *Redemptorem* cum omnibus beneficiis redemptionis, nihili faciendo quòd ipse pro nobis homo factus sit, & tot tantosque labores, dolores, acerbitates, denique crucem & mortem sustinuerit, vt nos ab æterna morte liberaret, & regni cælestis compotes efficeret. Hæc omnia tam parui pendit, vt illorum causa non moueatur, nec propter illa omnia velit aliquid suis cupiditatibus detractum; imò quantum in se est, omnia illa inefficacia reddit & irrita. Huc referri potest illud Apostoli ad Hebr. 10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Etsi enim locus iste potissimùm intelligatur de iis qui recedunt à Christianismo; multi tamen intelligunt de omni-

omnibus Christianis in genere qui peccant mortiferè: quia hoc ipso Christum filium Dei, eiusque Sanguinem quo redempti & abluti sunt, & Spiritum sanctum quo filij Dei sunt effecti, censentur nihili facere, pro re nullius momenti omnia illa ista perdentes & irrita reddentes. Quintò, Contemnit Deum *vt Iudicem* cum omnibus suis minis & suppliciis quæ ipse potest irrogare: hoc ipso enim quo nihil horum curat, vel non mouetur horum omnium consideratione vt à peccato abstineat, meritò censetur hæc omnia contemnere & nihil pendere, vt voluntati suæ satisfaciat. Sextò, Contemnit *vt amicum*, non curando quòd perdat eius amicitiam, beneuolentiam & fauorem, & quòd incurrat eius inimicitiam & indignationem. Itaque peccator & Dei timore caret, & amore. Timore, quia non curat Deũ vt Iudicem, nec minas eius: amore, quia non curat eius amicitiam & fauorem. Hinc apparet summa fatuitas peccatoris; & meritò in Scripturis omnes peccatores vocari stultos & insipientes, etiamsi mundo videantur sapientissimi. quid enim stultius quàm non timere eum, *qui potest & animam & corpus perdere in gehennam*? & non curare eius amicitiam, qui promittit regnum æternum? Septimò denique contemnit *Dei benignitatem & longanimitatem*, qua illum ad pœnitentiam expectat. quod maximè locum habet in ijs qui diu in peccato manent, vel sæpè peccant. Huc pertinet illud Apostoli ad Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.* His addi possunt alia attributa diuina, quorum consideratione & reuerentia homo moueri deberet ad vitandum peccatum: hæc enim omnia contemni censentur, vt omnipotentia, sapientia, sanctitas, immensitas, æternitas, iustitia, misericordia, prouidentia, &c. singula enim horum, vt à nobis concipiuntur, peculiarem quamdam reuerentiam & honorem postulant, eorumque consideratio nos à peccato absterrere meritò deberet. Ex quibus considerationibus patet quàm ingens malum sit peccatum mortiferum, quod tam multiplici modo infinito bono repugnat.

Matth. 19.

198 Hæc de malitia peccati intrinseca. Quod verò attinet ad malos effectus quos infert, ratione quorum etiam malum dicitur, hi plurimi sunt, tamen generatim ad septem reuocari possunt. Nam Primò, priuat hominem dono gratiæ habitualis, quo ipse iustus erat, *Effectus peccati septem.*

& Deo charus, atque adeò Dei filius. vnde per peccatum spoliatur iustitia & adoptione diuina, ita vt ex iusto fiat iniustus, ex amico Dei & filio, inimicus & extraneus. Vbi aduertendum, donum gratiæ habitualis seu charitatis duplicem vim habere: nam hominem reddit formaliter iustum, & facit Dei filium. Etsi enim hæc duo semper sint coniuncta, ex natura tamen rei sunt distincta, & per diuinam potentiam separabilia: posset enim quis esse iustus sic vt non sit simul Dei filius, si Deus iustitiæ non annecteret donationem Spiritus sancti: & contrà posset quis esse filius absque dono iustitiæ inhærentis, si Spiritus sanctus absque hoc dono daretur. Cur enim Deus per absolutam potentiam suam non posset ad solum actum charitatis dare Spiritum sanctum inhabitantem, & adoptare hominem in filium? Nunc verò ex diuina ordinatione hæc sunt coniuncta & inseparabilia. Cùm enim Deus velit hominem euehere ad communionem suę gloriæ & beatitudinis, statuit vt dono gratiæ habitualis vel charitatis sit annexa donatio Spiritus sancti; & consequenter filiatio seu adoptio diuina, quæ secum adfert ius diuinæ hęreditatis. Donum igitur charitatis per se & vi sua physica reddit hominem iustum, id est conformem legi diuinæ, si peccatum absit; quia in charitate includitur propositum totius legis diuinæ. Vnde charitas est vera iustitia Christiana, quæ nihil est aliud quàm supernaturalis conformitas cum lege diuina. Si autem peccatum mortale adsit, tollit illud quidem, non vi sua physica præcisè, vt suprà ostensum est, sed morali, quatenus nimirum annexam habet donationem Spiritus sancti, quæ nullo modo cum peccato consistere potest. fieri enim nullo modo potest, vt quis natus sit ex Deo (vt S. Ioannes loquitur) habeatque Spiritum Dei inhabitantem per quem constituitur filius Dei, & simul sit in peccato mortifero. Itaque donum charitatis, quatenus habet annexum Spiritum sanctum, formaliter dicitur delere peccatum, & constituere filium Dei, & consequenter tribuere ius ad regnum. Quare si effectus peccati distinguere & seorsim considerare velimus, primus erit quòd *priuet hominem dono gratiæ habitualis & charitatis*, quo ipse iustus erat, & simul omnibus virtutibus supernaturalibus seu infusis, præter fidem & spem. Priuat autem non physica oppositione, qua repugnet illi dono, sed demeritoriè. Hoc ipso enim quo quis peccat, indignus redditur istis donis, & meretur illis priuari. Vnde eodem momento quo quis consentit in peccatum, Deus subtrahit suum influxum conseruatiuum

Donum charitatis duplicem vim habet.

Esse filium Dei, & esse iustum per donum intrinsecum, per diuinam potentiam sunt separabilia.

Primus effectus, Priuatio iustitiæ habitualis.

quo iſta dona in anima conſeruabat, & ſic illa repentè euaneſcunt, ita vt primum eſſe peccati ſit primum non eſſe iſtorum donorum. Vnde ingens profectò eo momento fit mutatio in anima, cùm ſubitò illa vita, ille cæleſtis calor & vigor extinguitur, & pulchritudo illa ſupernaturalis, qua Angelis ſanctis & Deo anima ſimilis erat, aboletur. Merebatur quidem ſimili modo peccator ſpoliari dono fidei & ſpei; ſed hæc diuina benignitate relinquuntur in anima tamquam ſemen quoddam conuerſionis, vt aliquando poſſit reſurgere.

199 Secundus effectus erit, *Priuatio Spiritus ſancti inhabitantis*, & conſequenter adoptionis diuinæ, ſeu dignitatis filij Dei. Vt enim Sapientiæ 1. dicitur, *Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum.* item: *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.* Nam hoc ipſo quo donum charitatis (quod eſt veluti vinculum quo Deus animæ coniungitur) euaneſcit, ſoluitur iſta vnio, & Deus recedit ab anima; non loco, ſed affectu & cura ſingularis prouidentiæ; perit etiam dignitas filij Dei, quam per Spiritum Dei inhabitantem acceperat; & ex filio Dei fit filius diaboli, à quo origo omnis peccati. *Omnis enim qui facit peccatum, ex diabolo eſt*, vt S. Ioannes ait, & conſequenter filius diaboli; nam vt ibidem ait, *In hoc manifeſti ſunt filij Dei, & filij diaboli*: nempe quòd filij Dei non peccent mortiferè, filij diaboli peccent. & Dominus Ioannis 8. Phariſæis volentibus eum interficere, ait: *Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere.* Dicitur peccator *filius diaboli* ob duas cauſas. Primò, quia peccatum tamquam quamdam vitam ſeu formam à diabolo mediatè vel immediatè traxit, per quam illi aſſimilatur. Secundò, Quia ſicut per donum gratiæ Spiritus ſanctus habitat in anima vt eam ſanctificet & regat ad bonum; ita per peccatum ſpiritus malignus incipit habitare in anima, vt eam regat & impellat ad malum. Itaque peccatum hominem ex ſumma dignitate & gradu honoris (quo maior eſſe non poteſt in hac vita) præcipitat ad ſummam vilitatem & ſtatum infimum, quo non poteſt in hac vita eſſe abiectior & deteſtabilior, faciendo ex amico & filio Dei, filium diaboli & inimicum Dei; & loco Spiritus Dei inſerendo ſpiritum diaboli. Ob hanc etiam rationem peccatum dicitur mors animæ, quia Spiritus ſanctus inhabitans eſt vita animæ.

Secundus effectus, Priuatio Spiritus adoptionis.

1. Ioan. 3.

200 Tertiò, *Priuat iure cæleſtis hæreditatis*, & omnium bonorum quæ Sancti in cælo poſſidebunt. Hoc ius ſequitur adoptionem & digni-

Tertius effectus, Priuatio cæleſtis hæreditatis.

Rom. 8. tatem filij. *Si enim filij*, inquit Apostolus, *& hæredes.* vnde soluta adoptione, & amissa filij dignitate, perit etiam ius hæreditatis, & ex hærede Dei ac regni cælestis fit hæres diaboli & inferni. Maximi æstimatur apud homines esse filium potentis Monarchæ, & habere ius ad regnum terrenum ac temporale: at infinitè amplius est esse filium Dei, & habere ius ad regnum æternum & hæreditatem cæleste. vnde etiam damnum infinitæ æstimationis censendum, cùm hoc totum amittitur.

Quartus effectus, Amissio omniũ bonorũ operum. Quartò, *Priuat hominem omnibus suis meritis* ac bonis operibus, quæ ipse apud Deum instar magni thesauri habebat: hæc enim omnia redduntur illi inefficacia & quasi mortua, etiamsi plurima sint & maxima. Imò, etiamsi quis tantum meritorum haberet quantum omnes Sancti simul iuncti, si vel vnum peccatum mortiferum superueniat, omnia illa extinguet & inutilia reddet: perinde enim damnabitur (nisi illud peccatum ante mortem deleatur pœnitentiâ) ac si nihil vmquam boni fecisset. Docet hoc Dominus apud Ezechielem cap. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat non recordabuntur*, &c. Hoc modo multi in fine vitæ perdiderunt omnes labores suos & opes spirituales quas in cælo condiderant.

Quintus effectus, priuatio singularis protectionis. 201 Quintò, *Priuat hominem singulari protectione diuina*, & cura illa qua Deus solet filios & amicos suos prosequi: ipsa enim conditio filij & amici Dei postulat, vt Deus peculiari modo illum protegat contra omnes diaboli insidias, & maiora præbeat auxilia gratiæ præuenientis ad proficiendum in virtute. Hinc S. Ioannes Epist. 1. cap. 3. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quia semen ipsius in eo manet, & non potest peccare: quoniam ex Deo natus est.* idem repetit cap. 5. *Semen Dei* hoc loco est charitas: forma quam per generationem diuinam accipimus, qua sumus filij Dei, est Spiritus sanctus nobis per charitatem coniunctus & inhabitans. Hic ita nos corroborat, protegit, & iuuat, vt vinci à peccato non possimus, imò vt non possimus peccare; nempe si charitatis instinctum & Spiritus sancti inhabitantis impulsum sequi velimus: seu, si in charitate velimus permanere. nam vt idem ait c. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Manet Deus in eo* vt eum sanctificet, protegat, & singulari cura regat. Hac cura peculiari redditur indignus per peccatum, & dignus efficitur qui à Deo deseratur, & sinatur potestati diaboli, cui se per peccatum fecit seruum & mancipium. nam vt ait Apostolus, *à quo quis superatus est, hu-* 2. Petr. 2.

ius & seruus efficitur. Hinc fit vt qui vnum peccatum mortiferum patrauit, mox trahatur in aliud & aliud, vel in idem sæpiùs incidat; quia & ipse in se factus est debilior, & diabolus fortior, & diuina protectio remissior.

Cur post primū peccatum homo sæpiùs cadat.

Sextò, *Facit hominem reum æternæ damnationis*, & omnium suppliciorum ac damnnorum quæ illa inuoluit. Sicut enim ius ad regnum cæleste sequitur adoptionem diuinam, ita reatus damnationis tamquam propria passio sequitur peccatum mortiferum. *Stipendium peccati mors*, inquit Apostolus; nempe & illa mors qua statim anima moritur, dum priuatur dono gratiæ & Spiritu sancto, qui est vita animæ: & illa æterna quæ post hanc vitam irrogatur, cui vita æterna opponitur. Addit enim Apostolus: *Gratia autem Dei vita æterna.* Vnde mortem illam quæ peccati est stipendium, opponit vitæ æternæ; ac proinde loquitur de morte æterna. Hæc dicitur peccati stipendium, quia peccatum per se, vt à nobis est, illud meretur, & hominem dignum facit tali mercede: at nullum opus nostrum, quantumuis sit bonum & supernaturale, per se meretur vitam æternam, sed hanc vim & dignitatem accipit à Spiritu adoptionis, quo quis constituitur filius Dei.

Sextus effectus, Reatus æternæ damnationis.

Rom. 6.

Septimò, Post hanc vitam *infert damnationem ipsam*, & omnia mala quę in illa includuntur, de quibus Cap. sequenti.

Septimus effectus, Damnatio.

202 Porrò quodlibet peccatum mortiferum, etiamsi vnicum sit, hęc omnia mala importare, Fide certissimum est. Quodlibet priuat hominē dono gratiæ iustificantis, & ex iusto facit iniustum: quodlibet priuat Spiritu sancto inhabitante, & adoptione diuina, & omni iure cælestis hæreditatis, & omnibus meritis, & auxilio peculiaris protectionis; ac proinde etiam reum facit æternæ damnationis: quia hæc omnia insolubili catena sunt connexa, & inter se deuincta. Quod cōfirmatur: Quia Spiritus sanctus in Scripturis minatur æternas pœnas, non solum iis qui multa peccata commiserunt, sed absolutè omnibus peccatoribus, & omnibus iniquis, & omnibus Dei inimicis, & omnibus qui etiam vel vno peccati genere se inquinarunt, vt omnibus fornicariis, mollibus, furibus, homicidis, maledicis, & similibus. Psal. 10. *Pluet super peccatores, laqueos: ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Ps. 91. *Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.* Matth. 13. *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.* Et Apost. 1. Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij,*

Etiam vnicū peccatum mortiferum omnia hæc mala infert.

neque adulteri, neque molles, neque fures, neque auari, neque ebriosi (μέθυσοι,) neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Apoc. 21. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Atqui vel vnus actus peccati mortiferi facit hominem peccatorem, & iniustum, & iniquum, & inimicum Dei, & filium diaboli: vnus actus facit furem, adulterum, fornicarium, mollem, maledicum: vna etiam voluntaria ebrietas facit μέθυσον, id est ebrium. sic enim illud *ebriosi* accipi debet: μέθυσος enim propriè μεθύοντα seu ebrium significat. Vnde ad damnationem per ebrietatem non requiritur vt quis illi sit deditus, sicut nec in aliis peccatis, sed sufficit vna ebrietas. His adde testi-
Cap 2. monium S. Iacobi: *Qui in vno offenderit, factus est omnium reus*; hoc est, non minùs damnabitur quàm si totam legem violasset, licet non ad æqualem pœnam. Ratio est, Quia eo ipso quo vnum peccatum mortiferum committit, contemnit Deum totius legis & iustitiæ auctorem, & paratus est etiam alias leges violare cùm occasio se obtulerit. Hæc de præcipuis peccati malis, quæ in hac vita infert peccatori.

CAPVT XXIX.

De malis quæ peccatum infert post hanc vitam.

203 DIXIMVS generatim de malis quæ peccatum statim infert peccatori; nunc breuiter agendum de illis quæ irrogat post hanc vitam: vtilissimum enim est, hæc breui compendio sæpè ob oculos proponere, & attentè considerare. Quantum malum sit peccatum, homines in hac vita non percipiunt, quia effectus eius nō sentiunt, quo fit vt etiam parui illud æstiment. Verùm post hanc vitam, quando acerbissimos eius fructus gustabunt, vel alios gustantes videbunt, tunc tandem clarè cognoscent ipsum esse summum malum; nec vllum aliud genus mali cogitari posse, quod huic sit comparandum. Porrò mala quæ peccatum infert post hanc vitam, ad duo reuocantur genera, nempe ad pœnam damni, & pœnam sensus.

Pœna dāni. Pœna damni consistit in eo, quòd sententia irreuocabili excludatur ab æterna beatitudine, & omnibus bonis quæ illa secum adfert; ad quæ obtinenda ille à Deo conditus erat, & in hac vita constitutus, & tota gubernatio mundi à Deo directa. Hæc similis est confiscationi bonorum, cùm quis eiiciendus in exilium ad metal-

la, priuatur primò omnibus bonis, & redditur inhabilis ad omnia tàquam seruus pœnæ. Pœna ista damni continet damnum quintuplex, secundùm quinque bonorum genera. Primum est, *Amißio cælestis patriæ*, seu splendidissimæ ac saluberrimæ illius regionis, omnibus opibus & deliciis redundantis; cuius materia auro & gemmis pretiosior, cuius amœnitas solis & stellarum vincit pulchritudinem. Describitur hæc ciuitas à S. Ioanne Apocal. 21. & in fine additur, *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Secundum est, *Exclusio à contubernio* & familiaritate dulcissima tot millium Angelorum & hominum beatorum; quos intueri, cum quibus agere & versari etiam instar famuli ad obsequium, maior esset fœlicitas, quàm omnium huius mundi Regnorum & bonorum possessio. Si magna pœna censetur inter homines, cùm quis priuatur ciuitate & omni honore quem in ea obtinebat, vel obtinere debebat, & optimorum ciuium consuetudine, & eiicitur in perpetuum exilium in insulam barbaram ac sterilem: quanta pœna censendum hoc æternum exilium, quo quis tali ciuitate, tali honore, & talium ciuium familiaritate spoliatur? Tertium damnum est, *Priuatio illius amœnißimi spectaculi*, quod omnes Beati habebunt intuendo pulchritudinem omnium rerum naturalium, totamque mundi fabricam, & insuper omnium & singulorum Beatorum gloriam: ita enim diuinitus illustrantur, vt hæc omnia possint clarè intueri. Ex quo spectaculo incredibilem percipient voluptatem; adeò vt etiamsi homines iusti non acciperent aliud præmium quàm hæc tria bona, nempe cælestem habitationem, contubernium cælestium ciuium, & claram totius naturæ conditæ cognitionem, cum ea cognitione Dei quæ necessariò ex illa resultat; nihilominùs censenda esset non modica fœlicitas, imò longè maior quàm vmquam Philosophi animo concipere potuerunt. Damnati tali illustratione carebunt: vnde neque pulchritudinem rerum creatarum clarè cernere poterunt, neque voluptatem vllam ex illis haurire, sed solùm mœrorem: sicut dæmones, etiamsi omnes res creatas naturalis ordinis vtcumque cognoscant, nullam inde voluptatem percipiunt. cuius ratio duplex adferri potest. Prima, Quia tanto mœrore oppressi sunt propter æternam damnationem, vt omnis consolatio quam ex pulchritudine rerum creatarum capere possunt, sit instar nihili. Secunda, Quia cùm Deum summo odio prosequantur, etiam oderunt omnia ipsius opera, & detestantur eorum pulchritudinem. Sicut qui videt filios, amicos, hortos eius

Pœna damni continet quintuplex damnum.

Cur dæmones ex rerum cognitione non percipiant oblectationẽ.

quem acerrimè odit, non delectatur eorum pulchritudine vel ornatu, sed potiùs discruciatur animo, quia totum inimici bonum censet & apprehendit tamquam suum malum. Quæ duæ rationes etiam in hominibus damnatis locum habent. Quartum damnum est, *Priuatio luminis gloriæ*, & consequenter visionis, amoris & gaudij beatifici. Hoc damnum est omniũ maximũ, vtpote infinitum, quia infiniti boni amissio: sicut si quis infinitum thesaurũ amitteret, ex quo sũmos honores & summas voluptates percepturus erat. Itaque in hoc damno multa damna infinitæ æstimationis continẽtur. Primò, Luminis gloriæ quo animæ eleuantur & corroborantur ad videndam essentiã diuinam. Secundò, Ipsius visionis beatificæ, qua planè similis Deo

1. Ioan. 3. anima efficitur, iuxta illud, *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Tertiò, Amoris beatifici quo anima tota in Deum transfunditur, & vnus cum illo spiritus eminentissimo modo efficitur. Quartò, Gaudij beatifici quo de bono ipsius Dei gaudet, & tota eius dulcedine fruitur. Quintò, Gaudij illius eximij, quo quisque de sua beatitudine suisque bonis gaudebit & delectabitur. Quintum damnum est, *Priuatio gloriæ corporis*, nempe claritatis, impassibilitatis, agilitatis, & virtutis spiritualis penetrandi per omnia: habebunt enim corpora obscura, fœda, passioni obnoxia, ponderosa, & longissimè ab omni conditione spirituali remota: nisi quòd ignibus consumi numquã poterunt.

Hæc damna semper habebũt ob oculos ex duplici causa. 204. Porrò hæc omnia damna versabuntur illis assiduè ob oculos, eaque semper considerabunt, ac proinde incomprehensibilem animi mœrorem inde concipient. Fiet autem hoc tum naturæ quodam instinctu, quo quis cùm in graue damnum incidit, semper de eo cogitat, nec mentem ab eo potest auertere: tum maximè diuina virtute mentem damnatorum ad hoc applicante, & efficiente vt assiduè apprehendant & considerent, vt inde mœrorem assiduè percipiant. quod insinuari videtur Dan. 12. *Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt; alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant semper.* quid *videant*, nisi suũ opprobrium & sua damna, quæ propter sua peccata sunt perpessi, & patientur in æternum? Vnde non erit in potestate illorum mentem diuertere ab horum damnorum consideratione.

Pœna damni erit eadem, sed afflictio diuersa. Ex varietate huius considerationis proueniet diuersitas afflictionis pœnæ damni in damnatis. Etsi enim damnum ipsum quod pœna damni vocari solet, par erit omnibus; (omnes enim æqualiter omnibus istis bonis excludentur & priuabuntur:) tamen afflictio quæ

inde

inde proueniet, par non erit, siue hæc afflictio ad pœnam damni, siue ad pœnam sensus pertinere dicatur. Sicut enim maximi peccatores merentur maiorem pœnam sensus ab igne prouenientem, ita etiam merentur maiorem pœnam ex damno. Atqui pœna damni ex parte ipsius damni maior esse non potest, sed omnibus est æqualis; sed solùm potest esse maior vel minor ex parte afflictionis & mœroris, quem damnum ipsum adfert mediante consideratione. Itaque tota hæc diuersitas pendet ex diuersitate considerationis. Neque id mirum, cùm nullum damnum, quantumuis magnum, habeat rationem pœnæ afflictiuæ, nisi per considerationem applicetur, ita vt animum discruciet. De ratione enim pœnæ afflictiuæ est vt repugnet voluntati, eamque mœrore afficiat. quòd si non apprehenditur damnum, vel nihili penditur, non habet rationem pœnæ afflictiuæ, sed tantùm priuatiuæ. Quare sicut ignis non affligit, nisi ita applicetur vt dolorem inferat; ita etiam damnum non habet rationem pœnæ afflictiuæ, nisi per considerationem applicetur vt animum mœrore afficiat.

205 Dices: Paruuli sustinebunt pœnam damni, & tamen inde non affligentur mœrore, etiamsi eam considerent: ergo etiam alij damnati poterunt se continere, ne ex consideratione huius damni mœrore afficiantur. Respondeo, negando consequentiam. est enim valdè dispar ratio. Primò, Quia paruuli ad illa bona nō nisi remotè ius habuerunt: nec vmquam in illorum potestate fuit ea consequi. Sicut rusticus non multū dolet quòd non fuerit adoptatus à Rege, etiamsi aliqui alij Regis liberalitate ex eius vico adoptati fuerint, & magni Principes effecti; quia ad hoc non habuit ius vllum saltem propinquum. Secundò, Quia ob incertum euentum huius vitæ, & periculum horrendæ illius damnationis iniquorum, quam optimè cognoscent, gratulabuntur sibi, quòd ante vsum rationis ex hac vita subtracti fuerint, & isti periculo exempti: nam maxima pars illorum fuisset damnata. Itaque quia Deo aliter visum non est, contenti sunt sua sorte, eaque fortasse illis est gratior, quàm exponi periculis huius vitæ ad obtinendam beatitudinem: præsertim cùm multi etiam Christiani, si in illorum esset arbitrio, mallent similem statum, quàm versari in periculis damnationis cum spe beatitudinis. Qui tamen affectus in ipsis est valdè inordinatus: quia Deo aliter visum, qui paratus est ipsos iuuare vt certò assequantur, si ex parte sua fecerint quod debent, & facilè possunt. Secùs de illis qui viam salutis ignorant. Tertiò, Quia Deus

Cur adulti potiùs, quàm paruuli ex damni pœna mœrorem sustineant.

Cur paruuli non doleant de pœna damni.

singulari prouidentia mētes eorū gubernat, vt sorte sua cōtenti sint. non enim pœna damni affecti sunt, vt inde dolorem concipiant, cùm propria voluntate non peccauerint: sed quia propter peccatum primi parentis, illis bonis facti sunt indigni.

Hæ rationes in adultis locum non habent, cùm in illorum potestate fuerit illa bona consequi, & sua voluntate declinando à Deo videantur illa parui fecisse. Vnde priuantur, non solùm quia aliquo modo indigni, sed quia ea contempserunt peccando: ac proinde oportet vt mœrorem ex hoc damno sentiant.

Soti & Abulensis sententia. Dominicus Soto in 4. dist. 50. a. 4. secutus Abulensem, putat hanc maiorem afflictionem pœnæ damni prouenturam in maioribus peccatoribus ex eo quòd ipsi maiori odio prosequantur Deum quàm minores peccatores: quò autem quis aliquem magis odit & censet inimicum, eò fert ægriùs damnum quod ab illo patitur. Verùm, etsi hoc interdum aliquid facere possit ad augmentum mœroris in damnis sustinendis, hic tamen non potest esse causa principalis. omnes enim summo odio quo possunt, Deum prosequuntur; & qui minora peccarunt, videntur habere maiorem causam murmurandi contra Deum, & tristandi de tanto damno, quàm qui plurimis peccatis illud meruerunt, vt facilè exemplis humanis ostendi potest. *Diuina iustitia facit vt alij maiorem, alij minorem tristitiam ex dāno illo sentiant.* Vnde dicendum existimo, hanc diuersitatem afflictionis ex damno illo prouenire ex eo quòd perfectiùs & vehementiùs, vel minùs perfectè & vehementer magnitudo huius dāni concipiatur, diuina iustitia id in mentibus eorum operante: iustum enim est, vt intelligant ac sentiant, quantum bonum sua culpa amiserint, idque eò ampliùs, quò grauiùs peccauerint. Neque mirum videri debet, Deum id supernaturali modo in mentibus eorum operari: quia longè magis mirum, quòd singulos in die Iudicij ita illustrabit interiùs, vt etiam aliorum peccata & cordium consilia cognoscere possint, vt ex Apostolo constat. *1. Cor. 4.* Neque absurdum est, damnatis fieri aliquam reuelationem vel illustrationem mentis, quæ ad eorum damnationem & afflictionem pertineat. *Lucæ 16.* sicuti diuiti in inferno ostensus est Lazarus in sinu Abrahæ, & concessum loqui cum Abraham. Non tamen opus est vt huiusmodi illustrationes sint supernaturales in substantia, sicut nec illæ quæ fient in Iudicio. *Damnati nō cognoscent gloriam Sanctorū intuitiuè, sed abstractiuè.* Similiter non est necesse vt ipsi intuitiuè Sanctorum gloriā aut ipsos Sanctos in cælo existentes videāt: satis est vt abstractiuè eam cognoscant & de ea cogitent, sicut nos de rebus absentibus cogitamus. Beati tamen intuitiuè & clarè dānatorū

pœnas cernunt, vt ex Scripturis constat, Isaiæ vltimo, & Apoc. 14. Facilè enim vis mentis lumine gloriæ illustratæ ad omnia ista pertingit. Multiplex etiam hinc fructus: nam primò facit ad cumulum gaudij, quòd videant miserias aliorum (quas ipsi auxilio gratiæ diuinæ euaserunt) easque cum sua fœlicitate componant. Deinde, hinc excitantur ad peculiarem gratiarum actionem, propter exhibitam sibi misericordiam. Denique prouocantur ad congratulandum iustitiæ diuinæ, quæ hoc modo ordinem iustitiæ à peccatoribus violatum instaurat, & sibi quodammodò satisfieri curat. Hæc breuiter de pœna damni.

206 Sequitur pœna sensus, quæ etiam quinque afflictionum genera cōtinebit. Prima est *ex ipso loco*, qui & profūdissimus est & obscurissimus, & à cælo, vnde omnis amœnitas rebus inferioribus, longissimè distans, omni horrore, calamitate & mœstitia plenissimus. Profunditas carceris, obscuritas, & aëris malignitas multùm faciunt ad carceris grauitatem, quæ interdum tanta est etiam apud homines, vt magnis tormentis possit æquari. at carcer infernalis per se millecuplo grauior est omni carcere huius mundi: nam vel solùm esse in illa voragine, & in illis tenebris, absque vlla spe fruendæ lucis vel aspectus cælorum, & audire assiduè ploratus, clamores, furores, & blasphemias damnatorum, ingens supplicium quauis morte grauius censetur, etiamsi nihil ab igne vel dæmonibus patereris. Vnde Iob cap. 10. vocatur *terra tenebrosa & operta mortis caligine, terra miseriæ & tenebrarum, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* & Isaiæ 34. Terra *sulphuris & picis. Conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulphur; & erit terra eius in picem ardentem.* à Domino Matth. 13. vocatur *caminus ignis*; à S. Ioanne Apocalypsis 14. & 19. & 20. & 21. *stagnum ignis & sulphuris.* Augebit huius carceris afflictionem murorum firmitas & spissitudo, quæ omnem spem euadendi excludet. ambitur vndique & clauditur spissitudine terræ, quæ à centro ad superficiem plusquam mille leucas continet. quis huiusmodi murum perfodiat; præsertim, cùm non nisi ascendendo id fieri possit? vbi pedem figet, pondere corporis semper ad ima per vacua spatia tendente?

Quinque afflictionū genera in pœna sensus.

Prima, ex loco obscurissimo & horrēdissimo.

207 Secunda afflictio est, *ex dæmonum & aliorum damnatorm perpetua societate.* sicut enim Beatis singulis ingens gaudium & oblectatio erit, amicissimè versari cum aliis Beatis; ita damnatis ex contubernio & præsentia aliorum damnatorum ingens erit mœ-

Secunda, ex dæmonum & damnatorū societate.

ror & afflictio. Primò, Quia cogi semper esse in medio miserorum, & omnium illorum malorum pati aspectum, auditum, querimonias, per se ingens est miseria. Secundò, Quia omnes se mutuò oderunt, nempe quatenus sunt creaturæ Dei ad eius imaginem conditæ. Sicut enim summè oderunt Deum, ita etiam odio habent quidquid est Dei, quatenus eius magnitudo, potentia, sapientia, iustitia, vel alia perfectio in eo resplendet. Atqui valdè molestum est pati assiduè præsentiam eorum quos oderis, quod maximè locum habet in iis qui ipsis fuêre causa damnationis, vt sæpè sunt parentes, vxor, filij, socij, & in primis dæmones, qui nusquam absunt: hos enim omnes acerbissimo odio prosequentur, tamquam auctores suæ perditionis: vnde grauissimũ ipsis erit, quòd assiduè cum illis esse cogantur, & eorum maledicta, contumelias ac furias perpeti. Tertiò, Quia valdè credibile est, dæmones etiam post Iudicium fore tortores hominum, etsi quidam aliter sentiant, inter quos S. Bonauent. in 1. d. 47. & quidam quos sine nomine refert Magister Sent. eadem dist. Si enim ante Iudicium torquent animas damnatorũ, vt ex multis reuelationibus constat; cur non etiam post? non enim minùs nunc pœna damnatorum est determinata per iustitiam diuinam, quàm tũc erit. æquum est vt sentiant clementiam & benignitatem dominorũ, quibus per peccatum se subiecerunt, & quorum se fecêre mancipia. Idem consentaneum Scripturæ, Ecclesiastici 39. *Sunt spiritus qui in vindictam creati sunt.* quamuis istius loci alium sensum putem. Adde, si Deus in hac vita permittit vt impij se mutuò lædant, quid mirum si id permittat apud inferos, & sinat eos tamquam rabidos canes in se mutuò sæuire? illa enim pœna, quam mutuo furore alter ab altero patitur, inter mala secundaria istius status computanda, tamquam accessio pœnæ principalis quæ à Deo infertur: sicut oblectatio quam Beati percipient ex mutua consuetudine, inter bona accessoria status Beatorum. Vnde in illa facilè potest admitti variatio, vt nunc maior sit, nunc minor. Hinc patet, versari inter damnatos & dæmones per se longè fore grauius, quàm versari in aliquo specu pleno serpentibus & bufonibus. Hanc pœnam interdum indicat Scriptura, vt Isaiæ 34. sed allegoricè; & Matth. 25. *Qui paratus est diabolo & angelis eius.*

Dæmones torquebunt homines damnatos.

Tertia, ab igne sulphureo. Apoc. 14. 19. 20. & 21.

208 Tertia afflictio, eaque maxima, erit *ab igne sulphureo*: omnes enim mergentur in stagnum sulphureum ardentissimum (vt patet ex Apocalypsi Ioannis) etsi alij magis, alij minus profundè. Ma-

gnis verò peccatoribus non solùm exterius ignis applicabitur, aut ipsi in ignem seu stagnum igneum mergentur, sed etiam in corpora, viscera, & ossa eorum ignis implicabitur, ita vt ipsi toti ardeant; sicut ex multis visionibus colligi potest, in quibus damnati toti ardentes apparuerunt. Sæuiet autem hic ignis in alios plus, in alios minùs, pro meritis cuiusque: quia operabitur vt instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ illo tamquam flagello vtetur. Facile est Deo non solùm applicare ignem, vt vi sua naturali cum concursu generali agat: sed etiam speciali concursu plus vel minùs ei cooperari, vt maiorem vel minorem impressionem faciat, & maiorem vel minorem effectum producat.

Cur corpora damnatorum igne non dissoluentur.

Petes, quomodo fieri possit vt corpora damnatorum tanto ardore non dissoluantur, sed semper integra perseuerent: ignis enim omnia mixta dissoluit in elementa, & omnem humiditatem extenuat in auras. Quidam putant ignem inferni non producturum calorem in corporibus damnatorum, quia tunc motus cæli cessabit, sine quo nulla alteratio aut quiuis alius motus corporalis fieri potest; sed solùm speciem intentionalem caloris, quæ non est corruptiua rerum. Ita Caiet. in Oratione quam habuit coram Summo Pontifice Iulio II. & plerique de schola S. Thomæ ipsum secuti in 4. dist. 44. q. 3 a. 1. Verùm hæc sententia non probatur: nam Primò, parum credibile omnes vires rerum corporalium earumque actiones & operationes ita pendere à motu cæli, qui solùm localis est, vt illo cessante, omnes debeant cessare, nec ignis etiam maximus possit corpus admotum vel iniectum calefacere, aut stuppam incendere. Nulla enim ratione tam intrinseca dependentia probari potest: vnde frustrà asseritur. Deinde, nulla etiam ratione vel experientia ostendi potest, dari aliquam speciem intentionalem caloris, sicut dantur species lucis & colorum quando illuminantur extrinsecus: soli enim luci & coloribus qui lucem æmulantur concessum videtur, vt speciē seu imaginem sui foras diffundant. Quis vmquā speciem caloris vel frigoris percepit, quæ non esset verus calor aut verum frigus, sed solùm imago & specimen illorum? Ratio est, quia calor & frigus se possunt diffundere per se producendo effectum eiusdem speciei: vnde superfluum est vt se diffundant per suam imaginem, quæ necessariò est alterius rationis & naturæ. perfectior enim est communicatio secundùm eamdem naturam, quàm solùm secundùm imaginem. Lux verò & color non possunt se diffundere nisi per suam imagi-

Sententia S Thomæ & Thomistarū, & corpora solū passura per imaginē caloris.

Non dantur imagines caloris & frigoris, sicut lucis & coloris.

nem, qua corpus diaphanum afficiunt, & quasi tenuiter pingunt, & sibi assimilant quantum possunt. Hinc patet, non rectè colligi à quibusdam Philosophis: Si lux & calores illuminati imaginem sui diffundunt, etiam reliquorum sensuum obiecta similem imaginem debere diffundere. estenim dispar ratio, cùm reliqua obiecta habeant modum se communicandi & protendendi ad sensum per se, idque vel immediatè, vel producendo effectum eiusdem speciei: lux verò & colores non possint se nisi per imaginem suam communicare.

Verius est, pessura ingẽtem calorem.

209 Itaque dicendum est, corpora damnatorum verum & ingentem calorem ab igne perpessura, non tamen idcircò dissoluenda: ita docet Augustinus lib. 21. de Ciuitate cap. 9. & 10. & acriter defendit Dionysius Carthusianus in 4. d. 44. q. 10. Colligitur ex Scripturis: Iudith 16. *Dabit ignem in carnes eorum* (non imaginem & species ignis) *Vt vrantur semper*. Matthæi 3. *Paleas comburet igni inextinguibili*. Marci 9. *Omnis enim igne salietur*. Valdè frigidum esset, hæc & similia de quadam imagine ignis & caloris interpretari, & ab hac corpora dici viri, comburi, igne saliri. Quomodo autem corpora tanto æstu non dissoluantur, conatur ostendere S. Augustinus lib. 21. de Ciuit. cap. 4. exemplo salamandræ, montis Ætnæ, carnis pauonis, magnetis, & aliarum rerum, quarum conditio & vis incredibilis ijs qui non sunt experti. His adde exemplum auri, in quo temperamentum ita est firmum, vt vi ignis dissolui non possit, vt docet Plinius lib. 33. c. 3 Quòd si vi naturæ elementa in auro ita contineri possunt, vt vis ignis non possit ea soluere, aut humidum, quo constant, in auras dissipare: quid mirum, si vis Dei infinita, creatrix naturæ, intimè præsens rebus omnibus, possit in corporibus humanis ita continere elementa & humores omnes, vt nulla fiat resolutio aut dissipatio, quamuis ea corpora instar ferri candentis ignescant? Idem dicendum de sulphureo stagno, quod apud inferos æternùm ardebit absque vlla resolutione vel consumptione.

Virtuti diuinæ facile est elementa cõtinere ne dissipentur.

210 Vtrùm autem id fiat positiuo influxu supernaturali in res istas, quo ita continentur vt resolui non possint, an per subtractionem concursus, non ita liquet. Mihi videtur sufficere, vt Deus calori, qui natura sua vim habet extenuandi & dissipandi humorem rebus insitum, subtrahat suum concursum, ne possit hunc effectum in corpore cui inest producere: quo concursu subtracto, calor non magis dissipabit aut extenuabit corporis humores quàm frigus. ni-

Subtractione concursus fieri potest vt calor non extenuet & dissipet humorem.

hilominùs per hoc nihil de acrimonia eius quam in ſenſum exeret, detrahetur; quia hæc actio eſt alterius rationis.

Dices: Etiamſi corpus non diſſoluatur, tamen ingens dolor interimit, vt docent Medici, & conſtat experientia; ac proinde non poterunt manere viui in igne. Reſpondeo, dolorem non poſſe interimere hominem, niſi quatenus diſſipat ſpiritus, & accendit febrem qua humores diſſipantur, vt ijdem Medici docent: vnde ſi Deus impediat hunc effectum per ſubtractionem concurſus, vel alio modo; nullus dolor, quantũuis magnus, perimere poterit: manentibus enim in corpore omnibus diſpoſitionibus & inſtrumentis neceſſariis ad vnionem animæ cum corpore, nullus dolor, nullum ſupplicium poteſt illam abigere aut auellere à corpore; ſed illa, velit nolit, manet deuincta & illi colligata, etiamſi totum igne inſtar metalli candentis imbueretur. Quòd autem diſpoſitiones illæ & inſtrumenta quæ neceſſaria ſunt ad vnionem animæ cum corpore, non ſint defutura corporibus damnatorum, vel ex eo colligere poſſumus, quòd ea accipient in reſurrectione, qua omnia ad perfectum ſtatum reformabuntur. At non videtur veriſimile, eos confeſtim vi ignis & ſuppliciorum amiſſuros illum naturę ſtatum & temperamentum naturale quod in reſurrectione acceperunt. Itaque Deus etiam in illis ardoribus & doloribus temperamentum illud conſeruabit: quo conſeruato, anima manebit deuincta corpori, nec poterit ſe ab illo liberare; ac proinde nec ipſe homo poterit mori.

Dolor non interimit niſi diſſipando.

Deus conſeruabit in corporibus damnatorum tẽperamentum neceſſarium ad vnionem animæ.

Dices: Temperamentum corporis humani requirit certam menſuram caloris, quæ hîc non videtur futura: quia ardor ignis longè excedet. Reſpondeo: Etiamſi ardor ab igne impreſſus longè excedat menſuram caloris natiui, id tamen non obſtat: quia cum menſura caloris natiui trium graduum poteſt conſiſtere calor extraneus longè maior, vt patet in ardentiſſima febri. vnde etiam Deus illam cum ſummo calore conſeruare poterit. Denique ad iuſtitiæ diuinæ prouidentiam pertinet, ita illa corpora integra & viua pœnis æternis conſeruare, vt nec diuidi in partes, nec conteri, nec conſumi, nec ſuffocari poſſint.

211 Quarta afflictio erit *omnium ſenſuum à propriis obiectis.* Viſus enim tenebris & ſpectris horrendis, & ſtagni ardentis aſpectu, & loci totius immanitate, & fumo acerrimo torquebitur. Auditus clamoribus, eiulatu, maledictis, blaſphemiis, aliiſque furoris & deſperationis ſignis, nimirum eorum qui non planè demerſi in

Afflictio omnium ſenſuum à ſuis obiectis.

stagno. Odoratus odore teterrimo, quo omnia plena erunt. Gustus & lingua tum à sulphure ardente, tum ab amarissimo succo quo lingua & os imbuetur. Denique sensus tangendi ac totum corpus, non solùm ardore ignis, sed etiam mutua compressione & angustia immensa. valdè enim verisimile est; vt suprà diximus, alios super alios instar fascium & sarmentorum coaceruandos, sic vt inferiores vehementer comprimantur à superioribus, & extremas patiantur angustias. Singulæ istæ sensuum afflictiones per se & seorsim consideratæ tantæ erunt, vt quælibet satis sit ad hominem mox interimendum, si mori posset. Sicut enim Sancti in cælo tantas habebunt oblectationes in singulis sensibus, quantas nemo in hac vita percipere potest, etiamsi omnia mundi oblectamenta illi suppeterent: ita iniqui tantas in singulis sensibus patientur afflictiones, quantas nemo in hac vita sustinere potest. sicut enim illis magnitudini gloriæ & gaudij quod erit in mente, respondebit magnitudo felicitatis quæ erit in corpore & sensibus: ita in damnatis magnitudinis miseriæ quę erit in portione superiore, respondebit miseria corporis & partis sensitiuæ. Felicitas enim animæ & corporis, partis superioris & inferioris, seu partis intellectiuæ & sensitiuæ, debent esse commensæ in suo ordine, & exacta proportione subordinatæ. Idem planè dicendum de miseria.

212 Quinta afflictio erit *à verme assiduè rodente*. Hæc afflictio videtur esse pręcipua: nam & ab Isaia c. 66. & à Domino Marci 9. præponitur pœnæ ignis: *Quorum*, inquit, *vermis non moritur, & ignis non extinguitur.* ter idipsum eodem loco repetens. Plerique (& rectè) per hunc *vermem* intelligunt conscientiam mordẽtem. Hæc conscientia consistit in duabus cogitationibus (quæ etiam in quatuor vel quinq; distingui possunt) quæ assiduè menti tamquam vermes inhærebunt, eamque affligent. Prima, Quòd sua culpa priuati sint æternis & maximis bonis, quæ facili negotio poterant consequi. Secunda, Quòd addicti æternis tormẽtis, quæ facilè poterant euadere. Hinc gemina nascetur tristitia, quæ immẽsa quadam acerbitate cor eorum tamquam vermis arrodet, nempe quòd inæstimabilem illam gloriam, quæ illis erat quasi in manibus, sua stultitia amiserint; & quòd in æterna tormenta se sponte præcipitauerint. Hę cogitationes & hi dolores sunt vermes acerbissimi, quorum morsus, (id est tristitia inde nascens) est præcipuum damnatorum tormentum, vt suprà num. 159. ostensum est. Exacuit & animat hos vermes iustitia diuina, faciendo vt mens eorum

Vermis consistit in cogitatione bonorum quæ amiserunt, & malorum quæ incurrerunt, & æternitatis eorũ.

Iustitia diuina exacuit hos vermes.

eorum hæc omnia assiduè & acriter apprehendat & cogitet; ac imprimis horum omnium æternitatem, nempe hæc damna & hæc supplicia fore æterna, & nullis vmquam sæculis finienda. ea enim est conditio æternitatis, vt omne bonum faciat infinitè melius, & omne malum infinitè peius, nimirum quod ad ad æstimationem attinet. Horum omnium consideratio eò in singulis erit vehementior vel minùs vehemens, quò plùs vel minus olim peccauerunt, vt maior quoque vel minor sit tristitia pro mensura meritorum cuiusque.

213 Ex hoc etiam verme nascetur desperatio, ex desperatione furor & odium in Deum, & in omnia quæ Dei sunt, & in seipsos, ac in omnes damnatos: ex odio, blasphemiæ & maledicta. De desperatione, res est manifesta. Hoc ipso enim quo certissimè scient pœnas suas fore æternas, (hoc enim sententia Iudicis continebitur, quam ipsi clarè percipient;) necessariò desperabunt, & omnem animi motum in bonum abiicient. Hinc furiosi impetus sequentur, sicut in hominibus desperatione actis fieri consueuit; nempe iræ & odij in Deum, quibus vellent illum perdere si possent, & quia non possunt ei nocere, crepabunt præ indignatione ac furore, & prorumpent in blasphemias & maledicta, quibus & Deum, & omnes Sanctos, & se ipsos maledicēt. Insinuat hæc Dionysius lib. De diuinis nominibus cap. 4. p. 4. vbi in dæmonibus dicit *esse furorem irrationalem, cupiditatem amentem, & phantasiam præcipitem.* Si hæc in dæmonibus, multò magis in aliis dãnatis. *Irrationalis furor* est insurgere contra Deum; *amens cupiditas*, optare illi malum; *phantasia præceps*, quidlibet contra illum animo concipere. *Desperatio ex hoc verme.*

Hinc patet, non esse opus vt Deus infundat illis habitum vel actũ odij, vt absurdè à quibusdam olim scriptum est. Hoc enim planè repugnat diuinæ bonitati; alioquin ipse esset propriè auctor peccati, & necessitaret voluntatem creaturę ad actum internum maximi peccati. Nec obstat, quòd istud odium tunc non esset peccatum, cùm non esset opus liberum: quia etsi non sit ita peccatum vt debeat imputari ad nouam culpam; tamen in se est opus prauum, rationi & naturæ rationali repugnans, & bonitati diuinæ iniuriosum & contumeliosum: neque hæretici, qui Deum faciunt auctorem omnium scelerum, (vt Lutherus, Caluinus, Zvvinglius, Melanchthon, Beza, & similes) ipsũ alio modo auctorem faciunt quàm necessitando ad actum prauum. Similiter qui introducunt fatum. *Non infũdet illis Deus actũ vel habitum odij Dei.*

Vnde nascatur odium Dei.

214 Odium hoc nascitur ex eo, quòd assiduè considerent suas pœnas, quas sciunt à Deo infligi. Vnde apprehendunt illum tamquam summum malum, vtpote auctorem totius afflictionis: ac proinde sūmo odio illum prosequuntur, & propter illum quidquid ad illum vllo modo pertinet. Et quamuis sciant se iustissimè à Deo puniri, non tamen idcircò patienter ferunt, quia iustitiam oderunt, cuius legibus tantum sibi malum irrogari sciunt.

Peccant odio & blasphemiis.

Petes, Vtrùm peccent per istud odium & blasphemias? Respondeo, peccare; quia cū pleno rationis iudicio & satis liberè ista faciūt. nam etsi in genere videantur determinati ad malum, in singulis tamē actibus possent resistere & non consentire prauis impulsibus. Verùm quia hoc illis nullum adferret leuamen pœnarum, laxāt habenas impatientiæ, & toto impetu animi contra Deum insurgunt. Hæc tamen peccata non imputantur ipsis ad nouam pœnam, quia ipsi sunt in termino: ac proinde ista sunt veluti flores & fructus illius status, sicut bona opera Beatorum non merentur nouam gloriam. Hoc ipso enim quo quis est in termino, cessat ratio meriti & demeriti, quæ nihil est aliud quàm tendentia ad terminum.

CAPVT XXX.

Quomodo ignis corporeus agat in spiritus.

RES hæc est valdè obscura, quamobrem diuersæ sunt de ea sententiæ.

Lib 21. de Ciuit. c. 10.

Dæmones alligādi igneis corporibus.

215 In primis Doctores Scholastici, secuti S. Augustinum, ferè in eo consentiunt, quòd omnes dæmones sint alligandi vel potiùs illigandi igni vel igneis corporibus, ex qua illigatione ingentem mœrorem concipient: priuabuntur enim sua naturali libertate, vt non possint vbique vagari sicut modò faciunt: eruntque sicuti captiui trunco alligati, quem secum trahere coguntur, cùm se mouere volunt. Et fortè hæc alligatio ex parte causa erit, vt ampliùs carcerem suum egredi nequeant. Quamuis enim vi sua naturali terram perrumpere possent, & sic etiam cum corpore cui alligati, erumpere foras in aërem: tamen vbi semel alligati fuerint, id illis non permittetur; sed sicut diuina virtute corpori igneo alligabuntur, ita eadem virtute intra fines inferorum detinebuntur, vt nullo modo possint egredi limites illius. Credibile etiam est, hæc corpora terri-

biles habitura formas, illorum peccatis, & damnatorum hominum suppliciis congruentes: quas vel ipsi poterunt sibi formare, vel Deus ipse corporibus illis stabiliter tribuet, vt nihil desit quod oculis vel imaginationi sit horrendum. si enim corporibus sint illigandi, rationi consonum est, vt illa corpora formam habeant externam malitiæ illorum & crudelitati consentaneam, ad maiorem hominum damnatorum afflictionem.

Præter hanc alligationem, quidam non videntur agnoscere aliud supplicium ab igne in dæmonibus: vt S. Thomas 1. p. quæstion. 64. a. 4. & lib. 4. contra Gentes cap. 90. & multi Thomistæ. Verùm hoc difficile est creditu: Primò, Quia si solum patiuntur alligationem, aptiora ad hanc pœnam erant saxa ingentia, vel moles terrarum, quæ sua grauitate & crassitie detinent, quàm ignis qui leuissimus est: & tamen Dominus Matth. 25. dicit *ignem ab initio paratum diabolo & Angelis eius*. Deinde, non est dubium quin ita dæmones affligantur igne, sicut animæ corpore solutæ, quæ etiam sunt nudi spiritus. Sed animæ torquentur vi ignis, non alligatione tantùm. anima enim Diuitis non petit solui, sed *refrigerari*; nec dicit se teneri, sed *cruciari in flamma* infernali: vt intelligamus, simili dolore illam ibi affici, quo afficiuntur cùm sunt in corpore. Denique, hic videtur communis sensus & conceptio fidelium. quam sententiam apertè tenet S. Augustinus lib. 21. De Ciuit. cap. 10. *Cur*, inquit, *non dicamus, quamuis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi; si spiritus hominum etiam ipsi profectò incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo spiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi, miris & ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnam, non dando ignibus vitam.* Si non aliter affligerentur ab igne quàm concipiendo tristitiam ex eo quod illi sint alligati; non miris & ineffabilibus modis acciperent pœnam ab igne: facile enim est intelligere eos diuina virtute alligari igni, & inde concipere mœrorem. Idem confirmat Gregorius lib. 9. Moralium cap. 50. vbi postquam præcedentibus capitibus ostendisset, homines igne corporeo cruciandos, docet eodem modo etiam cruciandos dæmones. *Quamuis*, inquit, *angelorum & hominum longe sit natura dissimilis, vna tamen pœna implicat, quos vnus in crimine reatus ligat.* 216. Quare passim Doctores docēt, etiā alio modo eos ab igne affligi. Sed hoc variè à diuersis explicatur. Quidam di-

Non solum patiuntur alligationem.

Lucæ 16.

Quomodo affligantur spiritus ab igne.
cunt, Deum per ignem tamquam per suum instrumentum in intellectu dæmonis producere speciem intelligibilem ignis adeò vehementem, vt perturbet intellectum ipsius, eumque detineat in consideratione ignis cui alligatus est, & impediat ab aliarum rerum consideratione, & ob hanc causam dæmonem valdè tristari: ita Richardus in 4. d. 44. art. 2. q. 3. Alij dicunt illum tristari, eò quòd species illa impressa sit à re tam vili, videlicet ab igne corporali, quasi contra ipsius dignitatem sit pati à re corporali. Ita quidam Thomistæ, vt refert Gabriel Vasquez 1. p. disput. 243. Alij dicunt, Deum per ignem tamquam per instrumentum non imprimere quidem speciem aliquam præuiam cognitioni (quæ solet vocari species impressa) sed ipsammet cognitionem, qua velit nolit cogitur semper intueri suũ ignem, & de eo cogitare, & idcircò illum affici tristitia. Ita Scotus in 4. d. 44. q. 2. & Supplementum Gabrielis, cum Occamo. Verùm hæ sententiæ parum sunt verisimiles, & facilè refutari possunt, easquè fusè refutat Gabriel Vasquez loco citato.

Alij docent, Deum per ignem producere in ipsis dæmonibus non quidem speciem intelligibilem, aut cognitionem seu apprehensionem ignis, sed alterius rationis qualitatem spiritualem minimè conuenientem eius naturæ, quæ ipsos maculet & turpet, ac deformes reddat; & ea de causa ipsos vehementem tristitiam concipere. Sed mirum est, si aliqua qaulitas possit illũ magis deformem ac maculatum reddere, aut eius naturali pulchritudini esse magis aduersa, quàm habitus & actus vitiorum, & ipsa tristitia vel dolor. Quare non videtur alia qualitas impressa à Deo quærenda qua turpis reddatur, satis ipse se deturpauit; etsi de præcipua sua turpitudine, nempe de actibus & habitibus vitiorum, parum doleat. Porrò omnes isti DD. ita hanc rem explicant, vt non videantur in natura spirituali agnoscere alium dolorem quàm tristitiam propriè dictam, quæ nascitur ex cogitatione mali, siue hoc in priuatione consistat, vt est pœna damni; siue in aliquo positiuo, vt sunt alia mala, ob quæ quis tristitiam concipere potest.

217 Verùm Scriptura Lucæ 16. & Matth. 25. & Patres aliquid amplius insinuare videntur, cùm igne torqueri & cruciari dicunt spiritus. Ignis enim potissimùm ob dolorem quem immediatè causat, formidatur; non ob tristitiam quæ ex eius præsentia animo concipitur: nisi enim dolorem inferret, parum illum curaremus. Vnde S. Augustinus ait, *spiritus adhærendo igni miris & ineffabilibus modis*

pœnam seu dolorem ex eo accipere. & S. Gregorius lib. 4. Dial. cap 29. *Ex dictis Euangelicis colligere possumus, quia incendium anima non solùm videndo, sed etiam experiendo patiatur.* Idem satis apertè docet libr. 9. Moral. cap. 50. vt ostensum est. & confirmatur ratione; Quia si dæmones non patientur dolorem qualem anima ex igne sentit in corpore, sed solùm tristitiam ex cogitatione suorum malorum; solùm dimidiatam afflictionem habebunt hominum comparatione: nam homines non solùm tristitiam ex cogitatione, sed etiam immanissimum dolorem sensus patientur ab igne, qui dolor nō erit in corpore, (quod per se nullius doloris est capax,) sed in ipsa anima: & longè videtur intolerabilior quàm omnis tristitia. Si dicas, hunc dolorem in dæmonibus compensandum per maiorem tristitiam; contrà reponetur, homines habituros tristitiam non solùm ex cōsideratione suorum damnorum, & aliorum malorum de quibus dolebunt etiam dæmones; sed etiam de acerbissimo dolore quem patientur ab igne, quam tristitiam dæmones non habebunt. Vnde omnibus consideratis, homines non minorem sed maiorem tristitiam videntur habituri quàm dęmones, si isti dolorem non habebunt. Hinc alij sentiunt, etiam dæmones ab igne passuros non solùm tristitiam, sed similem quoque dolorem, qualem patiuntur animæ in corpore. Cui sententiæ accedit Dominicus Soto in 4. d. 50. a. 2. vbi conuictus Scripturis & Patrum sententiis, dicit animam separatam & dæmones similem tristitiam passuros ab igne, qualem animæ in corpore patiuntur dum corpus vritur. vbi tamen Sotus non videtur admittere dolorem in anima, sed solùm tristitiam qualis ex dolore corporis percipi solet, quasi ille dolor non esset in anima. Eamdem clariùs tenet Henricus Quodlibeto 8. q. 34. etsi eius explicatio non omnino probetur.

Si dæmones non patiuntur dolorem sicut anima, sed solùm tristitiam, afflictio eorum erit dimidiata.

218 Vt autem hæc sententia aliquo modo declaretur, quædam supponenda quæ à multis Philosophis probata, vel experientia nota. Primò, Ignem vi sua naturali posse efficere dolorem in anima rationali dum est in corpore, vt experientia constat; non tamen vllo modo posse in ea producere calorem, sed hic manet foris extra animam, nempe in corpore; dolor tamen vi caloris resultat in anima. Secundò, Hunc dolorem non esse in corpore tamquam immediato subiecto; quia est actus vitalis qui immediatè debet procedere à principio vitali, & in eo recipi. Vnde ipsa anima est quæ dolet, quæ sentit, quæ videt, &c. corpus verò solùm est medium & instrumentum per quod externa obiecta aptantur, modificantur,

Explicatur quo modo possit concipi, spiritus ab igne pati.

& ad animam transmittuntur, vt via naturali possit hæc percipere. Tertiò, Vim percipiendi obiecta externa, quam sensum vocamus, non esse quid distinctum ab anima, sed ipsam animæ essentiam consideratam quatenus hæc vel illa percipere potest, vt multi hoc tempore docent: estque multorum Patrum & Scholasticorum sententia. Vnde hanc vim secum defert cùm à corpore recedit, etiamsi fortè naturaliter ea vti non possit. Cùm enim anima sit infimus spiritus, habet hanc vim percipiendi infirmam, ita vt naturaliter ea vti non possit, nisi organi corporei adminiculo, per quod obiecta ad illam transmittantur. Quartò, In dæmonibus & Angelis non solùm esse vim intelligendi, qua obiecta externa intelligendo cogitent vel speculentur, sed etiam percipiendi modo sensibili ipsis obiectis accommodato, etsi longè perfectiùs, & ex maiori interuallo quàm homines possint percipere. Si enim in anima rationali separata talis vis ponitur, quæ tamen propter imperfectionem egeat instrumento corporali; videtur rationi consentaneum, vt etiam in spiritibus anima perfectioribus ponatur hæc vis, etsi longè perfectior, ita vt instrumento corporeo non egeat: quæ tamen vis à vi intelligendi re ipsa non differat, sed sit ipsamet, quatenus eminentiori modo circa obiecta illa præstat, quod præstat sensus in corpore & per corpus. Confirmatur: Quia etiam in spiritibus aliud est intelligere essentiam vocis vel soni, aliud est vocem & sonum audire, & experientia cognoscere: aliud cernere naturam caloris & frigoris, aliud calorem & frigus sentire & experiri; non quòd spiritus possint in se calorem vel frigus recipere, sed quia actu vitali & proprio illorum præsentiam possint experiendo percipere. Quintò, Etiamsi res corporales seu obiecta externa per se vt causa integra non possint in spiritum naturaliter agere, aut illi aliquam qualitatem imprimere, tamen possunt concurrere vt causa partialis vnà cum potentia vitali ipsius spiritus ad producendum in ipso actum vitalem, vt multi Doctores tradunt, præsertim qui species negant, & admittunt actionem in distans.

Vide P. Hurtado in doctissimo Opere De anima disp. 4. Augustinus, Bernardus. Scotus. Bonauent. Gregorius. Occamus. Gabriel.

219 His positis, poterimus ita ratiocinari: Si ignis naturaliter per suum calorem potest affligere spiritum hominis mediante corpore, cur idem ignis vt instrumentum Dei non poterit affligere eumdem spiritum sine vllo corpore medio? Corpus enim solùm se habet vt medium, per quod immediatè calor spiritui applicatur, vt eius præsentia vi sentiendi percipiatur: Deus autem non eget aliquo medio, facilè omnem medij effectum & defectum supplere potest.

Dices, Non ideò anima affligitur quòd calor ipsi applicetur, sed quia corporis temperies violentè dissoluitur, & corpus destruitur, cui anima naturaliter erat vnita: vnde per sympathiam quam habet cum corpore, sentit corporis malum. Sed contrà: Hoc enim est contra doctrinam S. Thomæ & aliorum Doctorum, qui dicunt animas resumpto corpore per solas species intentionales caloris affligendas, absq; vlla corporis alteratione aut calefactione: ergo iuxta horum sententiam, quòd anima tantum dolorem percipiat, non est ex eo quòd tẽperies corporis dissoluatur, sed est ex repugnantia quadam intrinseca illius obiecti in illo excessu considerati, cum sensu & natura illius substantiæ viuæ. Deinde, etiamsi corpora damnatorum calore sint alteranda, non tamen dissoluentur, nec temperies destruetur; ergo dolor non est ex eo quòd vi caloris corpus dissipetur. Denique, quædã venena statim dissoluunt temperiem, & tamen modicum vel nullũ dolorem inferunt. Itaque quòd excessus caloris tantum dolorem inferat spiritui humano, prouenire debet ex aliqua naturali repugnantia ad illum spiritum. Quod si ita est, dicendum erit, animam à corpore suo separatam, si diuina virtute includatur igneo corpori, non minorem dolorem percepturam, quàm si in suo corpore esset, & illud totum arderet.

Non ideò præcisè patitur anima dolorem quòd temperies corporis soluatur.

Dicet fortè aliquis, vim sentiendi seu percipiendi obiecta modo sensibili in spiritibus, esse subiectam illorum libertati quoad vsum; ita vt possint ea non vti si velint; & consequenter impedire ne obiecta externa agant concurrendo cum illa vi ad actum vitalem: & sic, si velint, nihil doloris percipient. Respondeo, id esse valdè credibile, spectata naturali conditione eorum; vnde naturaliter non possunt pati à rebus externis, præsertim inuiti: diuina tamen virtute coguntur ea percipere, etsi maximè voluntate renitantur; hoc enim necessarium est ad eorum punitionem.

Illa vis est subiecta illorũ libertati.

Rursum vlteriùs ita possumus ratiocinari: Si ignis naturaliter vim habet affligendi spiritum infimum, nempe animam humanam, siue in corpore, siue extra corpus, id modò non refert; ergo diuina virtute ita poterit eleuari, vt etiam superiores spiritus, nempe dæmones, affligere possit. Vbi enim est vis aliqua naturalis, etsi imperfecta, ad aliquem actum; ibi locum habet eleuatio ad actum eiusdem generis perfectiorem & superioris ordinis. sicut quia in intellectu nostro est vis aliqua imperfecta cognoscendi spiritus & Deum ipsum, potest eleuari diuinitus ad cognoscendum clarè na-

turas ſpirituales, & ad videndum Deum. Itaque ignis ita poterit à Deo eleuari per ſingularem concurſum, vt agat in dæmones, ſic vt vnà cũ potentia illorum vitali, qua externa obiecta modo ſenſibili percipere poſſunt, ignis immediatè producat ſenſum caloris, & dolorẽ hinc reſultantem, ſimili ferè modo quo in nobis. Magis ſanè ad hoc videtur aptus ignis, quàm ad producendam ſpeciem intelligibilem, vel cognitionem actualem ſui, vel qualitatem aliam ſpiritalem ſpiritui incongruam, vt alij DD. ponunt, cùm videamus ipſum naturaliter dolorem in anima producere.

220 Ex his patet, quomodo hæc pœna concipi poſſit. Sicut enim anima rationalis, naturæ vi ita coniungitur ſuo corpori, vt ſe ab illo diuellere nequeat: ita ipſa & quiuis ſpiritus ipſi ſimilis, etſi perfectior, virtute diuina alligari poteſt corpori igneo, ita vt ſe ab illo non poſſit vllo modo expedire. Neq; hoc difficile eſt intellectu: cùm enim ipſe ſit omnipotens & intimè præſens omnibus corporibus & ſpiritibus, aſſiduè omnia creans & formans; promptum ei eſt ſpiritum corpori applicare, & inſolubili vinculo ſpiritali adſtringere, ſicut reus fune vel catena, cippo vel trunco in carcere alligari ſolet. Deinde, ſicut anima in corpore exiſtens, ſtatim naturaliter ſentit ardorem qui corpori imprimitur, & vehementem dolorem; quia naturæ eius aduerſatur, ſimul cum tanto calore quaſi penetratiuè in eodem corpore vel ſpatio exiſtere: ita ipſa vel alius ſpiritus alligatus corpori igneo, & ſimul penetratiuè cum illo in eodem ſpatio exiſtens, diuina virtute id agente ſtatim ſentit ardorem illius corporis, & ingenti dolore afficitur. Quo ſenſu videtur dictum à S. Auguſtino, *ſpiritus adhærendo corporalibus ignibus, miris & ineffabilibus modis inde accipere pœnam* ſeu dolorem, vt ſuprà dictum eſt. & illud à S. Gregorio, *animam Diuitis non ſolùm videndo, ſed etiam experiendo pati incẽdia*. Quid enim eſt aliud *pati incendia experiendo*, quàm pati dolores incendij ſeu ignis, quales in hac vita pati ſolet?

Dices: Dæmones hoc tempore non ſunt alligati ignibus corporalibus: ergo non patiuntur hanc pœnam ignis. Reſpondeo: Etſi valdè credibile ſit, eos quibus conceſſum egredi & liberè vagari per aërem, nondum eſſe alligatos igneo corpori cui deputati; alioquin hîc ab hominibus quibuſcum agunt poſſet percipi, nec ipſi omnia poſſent penetrare, &c. tamen etiam valdè veriſimile eſt, eos non carere modò pœna ignis. Nam fieri poteſt, vt vbicumque ipſi ſint, ignis inferni dolorem in eis, concurrente ſimul eorum poten-

Dæmones etiam extra infernum patiuntur pœnam ignis.

tia

tia vitali (vt dictum est) pariat, cùm agat vt instrumentum Dei. Si enim astra per tot milliones milliarium possunt naturaliter agere in res inferiores; cur ignis inferni, vt instrumentum Dei, per mille leucas non possit agere in dæmones, eisque dolorem imprimere? Et hoc modo meliùs intelligitur Glossa Iacobi 3. cùm ait, *dæmones, vbicumque sint, ignem gehennæ secum ferre*, nimirum quia dolorem eius vbique sentiunt; quàm quia vbique cogitant se aliquando isti igni alligandos, vt quidam explicant.

Hæc de modo quo spiritus ab igne pati possint: quæ non asserendo, sed inquirendo & disputando à me dicta sint, vt Lector hunc modum consideret & examinet: natura enim spirituum nobis est obscurissima; & magis ex Scripturis & Patribus quid agere & pati possint, quàm ex Aristotelis suppositionibus inuestigandum: valdè etiam obscurum & inexplicabile, quomodo anima nostra, quæ purus spiritus est, corpori deuinciatur, eiusque passiones tantopere sentiat. Denique quomodo res externę cum potentiis animę ad sensionem & dolorem in anima excitandum concurrant. Multa in his nunc puto latere, & posteà deprehensum iri à nobis in altera vita, quæ modò ne suspicari quidem possumus. Hactenus de Iustitia.

CAPVT XXXI.

Recollectio precatoria de Iustitia.

221 QVIS *nouit potestatem iræ tuæ, aut præ timore tuo iram tuam dinumerare?* quis dignè expendere suppliciorum magnitudinem & multitudinem quæ peccatoribus præparasti, & per tuam omnipotentiam illis suo tempore irrogabis? Sicut enim infinita est misericordia tua, ita & iustitia tua: quæ etiam innumeris modis non solùm in futuro sæculo, sed etiam in præsenti (quod tamen propriè est sæculum misericordiæ) contra peccatores se patefecit, vt omnes te timere discant; & quos benignitas tua non mouet, saltem moueat seueritas. Declarasti iustitiam & iram tuam contra peccatum, quãdo tot millia angelorum (qui incomparabiliter omnibus hominibus sunt præstantiores) propter vnum peccatum de cælo in tartarum deturbasti, & æternis suppliciis subiecisti, nulla spe veniæ relicta: non tibi cordi fuit, quòd illi tanto essent numero, tanta naturæ excellentia & pulchritudine, tanto ingenio & rerum omnium notitia præditi: nec curasti om-

Psalm: 89.
2. Petri 2.
Epist Iudæ.

Zzz

nē laudē, benedictionē, gratitudinē, honorē & gloriā, quæ tibi ab illis in omnē æternitatē prouentura erat, si illis hanc culpam cōdonasses. Maluisti tantum & operis tui pulcherrimi, & gloriæ tuæ quæ ab ipso tibi obuenisset, damnum sustinere, quàm vnicum illud peccatum condonare. Rursum eamdem ostendisti, quando totum genus hu-
Genes 2. manum propter peccatum primorum parentum iustitia originali, &
Rom 5. primi status felicitate spoliasti, ac innumeris miseriis simul & morti addixisti. Ex qua pœna iam antè prouidebas fore, vt infinita hominum multitudo damnaretur; & vix centesimus quisque salutem obtineret. Hoc tamen totum propter primum istud parentum peccatum permittere in posteris voluisti. Quis non expauescat ad tantam iudiciorum tuorum abyssum? Verè magnus Dominus, & terribilis nimis, infinitè supra omnia eleuatus & supereminens, ad omnem laudem, gloriam & beatitudinem tibi per te sufficientissimus, nec nostris vel Angelorum obsequiis & laudibus egens; sed hoc tantùm postulans, vt obediatur voluntati tuæ.

222 Demonstrasti quoque contra peccatores iram tuam, quando inundante diluuio peccatorum, induxisti diluuium aquarum, quo totum genus humanum, præter octo homines in mundi semina-
Genes. 7. rium reseruatos, deleuisti, & terram sceleribus contaminatam ex-
Genes 19. piasti. Iterùm quando sulphure ardente cælitus immisso Sodoma & vicina oppida cum suis incolis funditus deleuisti, æterni incendij post mortem peccatoribus præparati specimen in hoc sæculo hominibus exhibens. Simili modo quadringentis post annis ira
Exod. 7. 8. 9. 10. 14. tua desæuiit in Ægyptios iniqua seruitute populum tuum prementes, quos in obstinatione vnà cum suo Principe persistentes, post maximas & admirabiles clades, mari Rubro demersisti. Neque populo tuo, quem ex toto genere hominum peculiariter tibi delegeras, pepercisti, iubens vt rebelles vel terra dehiscente absorbe-
Num 16. Psal. 105. rentur, vel igne cælitus immisso cremarentur, vel gladiis confo-
Exod. 32. Num. 14. derentur; omnibus ob peccatum murmurationis per quadraginta annos in arenis & locis horridis detentis & circumductis. Deinde sub Iudicibus sexies ob peccata sua ab hostibus subacti, & seruitute variisque calamitatibus oppressi. Denique peste, fame, bello, incendiis, tempestatibus, eluuionibus, terræmotibus, aliisque flagellis genus humanum propter peccata sæpissimè castigasti, vt nulla fuerit natio hisce miseriis exempta. Sicut enim nusquam desunt peccata, ita par est vt nusquàm etiam desint flagella, quibus

peccata castigentur, vt homines manum tuam sentientes resipiscant, & ad officium reuocentur.

223 Neque solùm externis istis calamitatibus peccata vindicas, sed etiam internis & spiritualibus, dum lucem & protectionē gratiæ tuæ peccatoribus subtrahis, & permittis eos à diabolo ad omnem nequitiam impelli. Hoc supplicium maximè formidabile, vtpote damnationi æternæ propinquissimum. Sic per aliquot annorum millia permisisti gentes (hoc est totum ferè mundum) ingredi vias suas, & diabolum tamquam huius sæculi principem ac Deum obtinere regnum, & instar Dei in mundo coli & adorari. Sic etiam dilectam olim plebem tuam, propter sua scelera (præsertim quia charitatem veritatis repulerunt, insuper & ipsam veritatem occiderūt) à te repulisti, subtracta gratia tua, & operatione erroris in eos dæmonibus permissa. Simili modo multa Christianorū Regna propter peccata, & maximè propter hæresim, à te derelicta, & infidelibus vel dæmonibus tradita. Hæc sunt iudicia iustitiæ tuæ, hæc impiæ desertionis stipendia; nimirum vt qui te & doctrinam tuam deserunt, à te deserantur, & dæmonibus illudendi permittantur, vt tenebras putent lucem, & lucem tenebras, bonum respuant tamquam malum, & summum malum amplectantur pro summo bono. Etsi enim hoc flagellum in hac vita sit omnium maximum; quia tamen non videtur nec sentitur, non æstimatur; neque flagellum reputatur, sed beneficium: quod summæ miseriæ est argumentum.

Actor. 14.
2. Cor. 4.
2. Thess. 2.

224 Hisce modis aliisque in hac vita peccata castigas, & iram tuam ac iustitiam ostendis. Quæ verò supplicia, quas afflictiones & miserias in altera vita (quando iræ tuæ laxabis habenas, nec ampliùs eam continebit misericordia) peccatoribus præparasti, quis explicet? Ibi carcere profundissimo & omni horrore plenissimo concludentur; ibi in stagnum sulphureum igne exæstuans demergentur; ibi corpora ipsa in cumulum congesta instar lignorum aridorum in medio sulphuris stagno ardebunt; ibi fletus & stridor dentium præ doloris immanitate & impatientia; ibi dæmonum horrenda monstra igneis corporibus induta in miseros sæuient; ibi summi in corpore dolores, summæ in sensibus omnibus afflictiones; ibi in anima ex consideratione infiniti damni, & tantorum malorum, præsertim æternitatis (per quam totam hæc omnia damna & mala sine vlla mitigatione durabunt) incomprehensibilis tristitia & desperatio. O æternitas! in bonis infinitum bonum, in malis infini-

tum malum? quantum malum, quàm horrendum & intolerabile, ardere in fornace vel per vnum diem? quantum per annum? quantum per centum annos? quantum per mille, per centum millia annorum? Quantam triſtitiam animo conciperes, ſi per centum millia annorũ ardere deberes? at ſi acceſſerit æternitas, ſupplicium hoc erit infinitè maius, infinitè peius, & incomparabiliter maiorem animo triſtitiam tibi pariet. Quanta debet eſſe triſtitia illa quæ incomparabiliter maior & grauior eſt, quàm triſtitia quæ ex incendio centum millium annorum ſubeundo conciperetur? Quis iſta perpendens non perhorreſcat? quis non libenter, vt tanta mala euadat, & in ſecuro portu ſe conſtituat, voluptates, honores & diuitias huius mundi contemnat, & arctam ſalutis viam capeſſat? quis ſummam non ducat fatuitatem, ob res terrenas & momentaneas, immenſi & æterni mali periculo ſe exponere?

225 Rogo Domine per infinitam bonitatem & miſericordiam tuam, per merita & myſteria ſanctiſſimæ humanitatis tuæ, vt auertas à me fatuitatem iſtam, & mentem meam lumine tuo & ſalutari ſapientia electorum tuorum perfundas, qua peccati, quod tanta mala meretur, grauitatem clarius cognoſcere, & miſerias illas acri cogitatione crebrò poſſim reuoluere; vt ſalubriter expendam quantus ſit oceanus malitiæ in quouis peccato mortifero, ex quo in animam & corpus exundat tantum pelagus miſeriarum; & tanto ſtudio coner illud vitare, & tibi placere, quanto par eſt vt ſummum malum fugiamus, & ad ſummum bonum contendamus.

DE PERFECTIONIBVS MORIBVSQVE DIVINIS LIBER XIV.

DE VLTIMO FINE.

CAPVT PRIMVM.

Deum esse vltimum finem, cuius gratia sunt omnia.

ICVT Deus est suprema & prima causa efficiens omnium, ita etiam est vltimus finis. Vnde Apocalypsis 1. dicit: *Ego sum α & ω, principium & finis.* Quibus verbis declarat, se esse qui omnibus rebus per creationem initium dedit, &ijsdem finẽ imponet terminando cursum huius sæculi, & omnia iustorum desideria complendo & consummando, vt *Deus sit omnia in omnibus*. Complebit autem illa omnia non solùm vt causa efficiens eorum bonorum, ad quę desiderij motus extenditur; sed etiam per se tamquam summum bonum & vltimus finis omnium, quo obtento erit quies desideriorũ, & æterna fruitio. Ideò enim ab ipso producta & progressa sunt omnia quæ ipsius capacia sunt, (nẽpe omnia mente prædita,) vt per illuminationẽ & auxilium gratiæ ipsius ad ipsũ reducantur, & in ipso æternũ fœliciter quiescãt. Angelica natura quia tota simul condita & valdè perfecta, breuissimo tempore cursum suum compleuit, & in suum principium & vltimum

S. Thomas 1 p.q 44 a 4.

1. Cor 15.

finem recurrit. Natura humana, quia valdè imperfecta (vtpote infima & in infimo gradu naturæ rationalis) & continua successione propaganda, longum tempus postulabat. Vnde illi totum illud spatium concessum, quod à principio mundi vsque ad extremum Iudicij diē excurrit; quo die hoc sæculum & cursus temporalis finem accipiet, & inchoabitur dies æternitatis & Sabbatum sempiternæ quietis; quo omnes beati spiritus in vltimo suo fine sine fine fœlicissimè quiescent.

Duplex finis; qui, & cui, seu cuius gratiâ.

2 Porrò duplex à Philosophis & Theologis distinguitur *finis*: nam & bonum quod appetitur, finis dicitur; & persona cui illud appetitur. Illud vocari solet *finis qui*; hoc *finis cui*, vel *cuius gratiâ*. Vtroq; modo Deus est vltimus finis naturæ rationalis, non tamen ratione carentis: omnium tamen est vltimus finis *cuius gratiâ*, quia propter ipsum omnia facta sunt, & permanent in æuum, nempe propter ipsius gloriam.

Deum esse finem cuius gratiâ respectu omnium.

Testatur id multis locis Scriptura. Prouerb. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* ad Romanos 11. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso* (εἰς αὐτὸν) *sunt omnia. Ex ipso*, quia ipse ex se omnia excogitauit, nemo illum docuit, nemo ipsi ostendit. *Per ipsum*, quia per se omnia fecit, nullius ope egens. *In ipsum*, seu ad *ipsum*, quia omnia ad ipsum tamquam ad vltimum finem ex natura sua ordinantur. Rursum ad Hebræos 2. *Decebat eum propter quem omnia, & per quem omnia*, &c. Denique idem insinuatur omnibus illis locis, quibus Deus dicitur *Dominus omnium*, vel *Dominus cæli & terræ. Dominus* enim est finis cuius gratiâ sunt omnia quæ eius dominio subsunt, nimirum vt eius commodis vel honori seruiant. Quare cùm vniuersitas rerum creatarum subsit dominio Dei, sitque natura sua ad hoc instituta vt illi seruiat, manifestum est, ipsum esse finem cuius gratiâ omnia.

Act. 17. Matth. 11.

Quid Deus spectauit in rebus condendis.

3. Dicet aliquis, cùm Deus sit finis cuius gratiâ ipsemet fecit omnia, quid commodi vel boni spectauit in rebus condendis & gubernandis, quod ipsi ab illis prouenire queat? Respondeo, Deo nihil commodi aut voluptatis posse accedere à rebus creatis; cùm ipse per se sit infinitè perfectus, & omni ex parte beatissimus, vt qui omne bonum in se eminentissimè possideat. Homo condit sibi domum, & eam supellectile instruit, vt inde commodum percipiat: parat hortos, flores, fontes, picturas, & similia sensuum oblectamenta, vt voluptatem & recreationem ex istis hauriat, quia sibi per se ad omnem commoditatem & oblectationem non sufficit. vnde externis istis adminiculis opus habet. Deus autem

cũ per se sibi ad hæc omnia sufficientissimus sit, nihil tale in condendo mundo & rebus omnibus quæ mundi ambitu continentur, spectare potuit. Sicut enim soli, ex eo quod radij ipsius incidant in nubes longè infrà positas, & multiplicem solis speciem ac varios colores ibidem exhibeant, nihil accedit; ita nec Deo quidquam accedit ex specie, varietate, pulchritudine, & multitudine rerum creatarum, quæ infinito quodam interuallo infra ipsum sunt positæ, & veluti in nihilo ex radio diuinæ lucis suspensæ. Finis igitur quem Deus in creatione & gubernatione totius Vniuersi spectauit, debuit esse quid extrinsecum, quale est, habere filios similes sibi, participes gloriæ & beatitudinis diuinæ. Hoc fuit obiectum primæ volitionis liberæ & primæ intentionis quam Deus ex omni æternitate concepit, ex qua reliquę omnes volitiones liberæ nostro modo concipiendi sunt secutę.

Deo ex rebus creatis nihil commodi accedit, sicut nec soli ex rebus quæ radio ipsius illustrantur.

4 Itaquę integer finis constans ex *fine cui* & *fine qui*, seu ex persona cui bonum appetitur, & bono quod appetitur, est, Deum habere filios sibi similes, gloriæ & beatitudinis diuinæ participes. Ad hunc finem diriguntur omnia quæ ipse operatur in creaturis vsque ad consummationem sæculi. Est huius rei aliqua adumbratio in causis istis naturalibus, præsertim animalibus & plantis, quæ cùm perfectionem assecutæ fuerint, generant sibi simile; & perfectionem quam habent, in alios transfundere per communicationem conantur. Maior & expressior est in sole, qui abundantia lucis suæ, cùm in se sit perfectissimus, diffundit lumen, quod est imago lucis, in lunam & astra omnia, eaque lucida & sibi similia reddit pro capacitate cuiusque; non sui commodi causa, sed vt alia inde commodum accipiant. Boni enim, & maximè perfecti boni, est se diffundere, & aliis quantum fas est communicare; nempe vel per se, conferendo eamdem specie vel numero naturam; vel per sui quamdam imaginem & imitationem: vt fusè & præclarè tradit Dionysius lib. De diuinis nominibus cap. 4. parte 1.

Integer finis quem Deus spectauit.

Boni proprietas est se diffundere.

5 Simili modo Deus, cùm sit bonum omnino infinitum & infinitè perfectum, naturâ suâ propendet ad sui communionem; idque duplici modo, naturali & libero. Naturalis communicatio cùm sit omnino necessaria, est æterna, per quam Pater Filio, & Pater ac Filius Spiritui sancto communicat totam suam essentiam, potentiam, sapientiam, bonitatem, beatitudinem. Illa fit productione Verbi per intellectum, hæc productione Amoris per voluntatem. vtraque est ita plena & perfecta, vt per eam totum bo-

Duplici modo Deus se communicat: naturaliter, & liberè.

Cõmunicatio naturalis est æterna & plena totius boni.

num quod communicatur, tam perfectè possideatur, quàm sit in eo à quo communicatur.

Libera communicatio est duplex, per vnionem hypostaticam, & per dona creata.

6 Præter hanc naturalem & æternam, est alia libera & temporalis. Hæc duplex est: altera fit per vnionem hypostaticam, altera per dona gratiæ & gloriæ. loquor enim de communicatione supernaturali, qua se communicat naturæ intelligenti. Ad illam Deus ex se non propendet, cùm quamdam Diuinitatis humiliationem contineat; sed solùm ratione miseriæ nostræ ad illam benignè se inclinauit, vt nos ab æterna morte liberaret, iustitiæ diuinæ pro nobis in nostra natura satisfactione exhibita. Ad hanc verò Deus ex se propendet, nempe ex sola bonitate sua, seposito omni merito, & omni necessitate creaturæ. Inchoatur hæc communicatio in hac vita per dona gratiæ, maximè per fidem, spem, charitatem: quibus virtutibus non solùm efficimur Deo similes, sed etiam Deus nobis vnitur: perficitur verò in altera per dona gloriæ, nempe per lumen gloriæ, visionem Diuinitatis, amorem beatificum & gaudium beatificum; per hæc enim assequimur summam cum Deo similitudinem, qua maior nulla est possibilis, & efficimur perfectè filij Dei, & Deiformes, instar Diuinitatis fulgentes, & sanctissimæ Trinitatis imaginem excellentissimam in nobis præferentes: nam per lumen gloriæ efficimur similes Patri; per visionem diuinæ essentiæ & diuinarum personarum, Filio; per amorem, Spiritui sancto; per gaudium sumus Deo similes in beatitudine, & completur participatio diuinæ beatitudinis in nobis. Verùm de his alibi plura.

Lib. 2. De summo bono cap. 15. & 16.

Obiectiua.

7 Dices: Id quod Deus vltimò spectat in conditione & gubernatione rerum, est sua gloria; omnia enim facit propter suam gloriam: ergo non est, habere filios sibi similes, & gloriæ suæ participes. Respondeo, negando consequentiam: Quia in hoc ipso consistit gloria Dei quam ipse intendit in omnibus suis actionibus externis. Quod vt intelligatur, notandum, gloriam dupliciter accipi. Primò, pro quauis excellentia interna vel externa, ratione cuius dignus est quis cognosci, laudari, æstimari, honorari, amari. Secundò, pro ipso cognosci, amari, laudari, esse in admiratione, veneratione, &c. hoc enim propriè & formaliter *gloria* dicitur, quæ definiri solet *clara cum laude notitia*; *notitia* inquam, quæ habetur de excellentia alicuius. Itaque duplex est Dei gloria; interna, & externa. Interna rursum duplex est; obiectiua, & formalis. *Obiectiua* gloria Deo intrinseca est ipsa Diuinitas, seu splendor & excel-

Responsio.

Gloria accipitur dupliciter: obiectiuè, & formaliter.

Gloria obiectiua intrinseca Deo.

excellentia Diuinitatis, & Personarum diuinarum: ob hanc enim dignissimus est qui ab omnibus cognoscatur, ametur, laudetur, &c. sic passim in Scripturis excellentia Diuinitatis, & omnia huius excellentiæ signa dicuntur gloria Dei. Formalis gloria Deo intrinseca est cognitio, amor, & gaudium Dei de seipso: siue quòd ipse à seipso infinitè & adæquatè cognoscatur, ametur, & cum infinito gaudio ac suauitate gustetur. Infinitè enim maior est gloria Dei, quòd ipsius bonitas & perfectio à se cognoscatur, ametur, æstimetur, quàm si amaretur & laudaretur ab infinitis Angelis & hominibus. In istis duobus sita est gloria Dei intrinseca, quam ipse ab æterno plenissimè possedit; vnde ad hanc acquirendam vel augendam mundum non creauit, sed propter aliam quamdam, quæ ipsi extrinseca est: quæ etiam duplex est. Altera enim est obiectiua, & consistit in excellentia & pulchritudine rerum creatarum, sed maximè filiorum Dei, vt sunt omnes Beati. Sicut enim gloria Principis sæcularis dicitur consistere potissimùm in splendore & multitudine aulicorum: ita externa gloria Dei obiectiua consistit potissimùm in splendore & multitudine aulicorum cœlestium, secundariò in aliis rebus creatis. Altera est gloria formalis, quę sita est in Dei visione, amore, gaudio, & actibus hinc sequentibus: nimirum quatenus ipse à Beatis cognoscitur, amatur, gustatur, laudatur & benedicitur in omnem æternitatem. in hac re completur tota gloria Dei externa, & ad illam tota rerum creatarum species & pulchritudo ordinatur.

Omnia excellentia signa vocātur gloria in Scripturis.

Gloria formalis intrinseca Deo.

Gloria Dei externa obiectiua.

Gloria formalis externa Dei.

8 Ex quibus patet, hæc duo non repugnare, finem, quem Deus vltimò spectat in omnibus operibus externis, esse suam gloriam; & finem quem spectat, esse habere filios suæ gloriæ participes; nam ipsa gloria Dei obiectiua extrinseca potissimùm consistit in his filiis, cùm in illis tamquam in imagine perfectissimè reluceant, & repræsententur omnes diuinæ perfectiones, multò magis quàm in vlla alia re creata, nempe ipsius potentia, sapientia, bonitas, pulchritudo, dulcedo, maiestas. Deinde etiam gloria formalis in iisdem sita erit, vel ab illis prouenit: gloria enim Dei formalis est excellentiam diuinam videri, amari, gustari. Atqui filij Dei per Dei visionem, amorem & gaudium formaliter perficiuntur & complentur in filiatione & similitudine diuina: iusti enim etsi in hac vita dicantur *filij Dei*, sunt tamen adhuc imperfectè filij, valdè remoti à similitudine sui Patris, & perfecta Diuinitatis participatione; per visionem, amorem & gaudium beatificum omnino complentur

Ioan. 1.
Rom. 8.
1. Ioan. 3.

in ratione filiorum, & fiunt similes Deo, supremo & excellentissimo modo. Eadem ergo hæc sunt, Deum habere filios gloriæ suæ participes; & Deum videri, amari, gustari, laudari à Beatis: per eosdem enim actus vtrumque præstatur.

Ex his perspicuum est, Primò, Quo modo Deus sit finis vltimus, cuius gratia omnia. Secundò, Quis sit *finis qui*, quem ipse sibi intendit acquirere, seu quod sit illud bonum, quod ipse in operibus suis spectauit. Tertiò, In quo consistat gloria Dei propter quam ipse omnia operatur.

Obiectio.

9 Dices: Deus in operibus suis non intendit ex illis capere aliquod commodum vel oblectationem, eò quòd ipse sibi plenissimè ad omnem commoditatem & oblectationem sufficiat, vt ostensum est: ergo neque etiam ex illis intendit accipere gloriam, cùm ipse sibi ad omnem gloriam sufficiens sit, siue de gloria obiectiua, siue formali loquamur. Respondeo, negando consequentiam: alia enim est ratio glorię, laudis, honoris; alia voluptatis & cõmodi. Voluptas enim, gaudium, & sensus commoditatis sunt bona intrinseca, vt per se patet: bona autem intrinseca cùm in Deo sint infinitè perfecta, crescere nullo modo possunt, nec vlla per res extrinsecas potest fieri illis additio. Ita enim Deus gaudet & delectatur bonis suis intrinsecis, seu seipso, vt nulla per infinita bona extrinseca possit huic gaudio fieri accessio. Dicitur quidem gaudere & delectari bonis nostris, quando vel à peccatis conuertimur ad ipsum, vel sanctè viuimus, & illum honoramus; verùm hoc gaudium non auget gaudium quo gaudet de seipso, cùm nihil reale illi apponat: sicut nec visio qua videt res omnes creatas, aliquid reale aut aliquid perfectionis addit simplici intelligentiæ. 10. Sicut enim simplex intelligentia possibilium fit visio existentium hoc ipso quo res existunt, absque vlla perfectionis accessione ad cognitionem diuinam: ita gaudium, quo ipse ab æterno gaudet de seipso suaque omnipotentia & sapientia, & de omnibus rebus possibilibus quas videt in illa contineri, extenditur ad res creatas, & bona opera quæ reipsa in tempore fiunt, ita vt dicatur de illis gaudere absque vlla accessione alicuius perfectionis. Itaque in rerum creatione & gubernatione non potuit intendere augmentum gaudij, delectationis, vtilitatis vel commoditatis propriæ.

Cur Deus intendit gloriam, non alia bona. Voluptas, gaudium, commodum, sunt bona intrinseca, quæ in Deo augeri nõ possunt.

11 Gloria verò per se non necessariò est bonum intrinsecum: omnis enim gloria Regum & Principum, quam tantopere mortales æstimant & suspiciunt, consistit ferè in rebus externis, in splendore

Gloria potest esse intrinsecum bonum.

aulicorum, magnificentia palatiorum, potentia militari, & similibus. Vnde etiamsi gloriæ diuinæ non possit fieri aliqua intrinseca accessio, potest tamen fieri accessio extrinseca per realem additionem earum rerum in quibus gloria alicuius dicitur consistere. quò enim sunt plures filij Dei à quibus cognoscitur, amatur, laudatur; eò gloria Dei est maior: & hoc modo gloria Dei potest crescere. Itaque hanc gloriam Deus spectauit, & intendit sibi acquirere per omnes suas operationes extrinsecas.

Gloria Dei potest fieri vera accessio extrinseca.

12 Nec refert quòd gloria intrinseca quam ab æterno habuit, ipsi abundè satis erat: quia gloriam externam non petiit, quasi interna non sufficeret, sed quia id dignitati & excellentiæ diuinæ maiestatis congruebat. Cùm enim essentia diuina sit infinitæ perfectionis & maiestatis, etiam infinitè digna erat quæ à creaturis cognosceretur, amaretur, & gustaretur. Vnde omnino conueniens erat, vt aliquæ creaturæ conderentur à quibus hoc præstaretur. Hoc enim dignitati & maiestati diuinæ quodammodò erat debitum. Etsi enim Deus plenissimè suam essentiam videat, amet, & infinito gaudio eius dulcedinem gustet, hoc tamen non facit quin adhuc infinitè digna maneat vt ab infinitis creaturis cognoscatur, ametur, gustetur, & laudetur, & vt in ipsis resplendeat, & specimen sui exhibeat. Sicut quia sol in se lucidissimus & pulcherrimus est, etiam dignissimus est vt in plurimis speculis toto orbe resplendeat, vt hoc modo eius pulchritudo quodammodò multiplicetur. Quare cùm essentia diuina sit infinitæ pulchritudinis, licet perfectissimè & plenissimè in mente diuina splenderet, eamque infinitè beatam efficeret; tamen dignissima erat vt etiam in mentibus creatis refulgeret, vt sic tantum bonum quodammodò multiplicaretur, quod alioquin in se vnicum & indiuisibile erat, nec multiplicari poterat. Obiectum enim intelligibile per intellectionem accipit quoddam esse, per quod existit in intellectu, & quodammodò multiplicatur secundùm multitudinem intellectuum & intellectionum; & splendet in intellectu, sicut sensibile obiectum in speculo.

CAPVT II.

Vtrùm prima illa intentio, qua Deus ante omnem futurorum præuisionem statuit homines & Angelos facere participes gloriæ suæ, fuerit absoluta circa singulos in particulari, & circa mensuram gloriæ cuiusque.

13 HVIVS rei cognitio dignissima est Theologo, & vtilissima ad incitandum cursum vitæ spiritualis, & diligentiam in ea excitandam, præterquam quòd animo maximam adferat consolationem. Itaque breuiter aliquid de ea dicendum nonnullis considerationibus adhibitis, quibus veritas declaretur; omnibus tamen quæ de auxiliis diuinis, quibus ad finem Deo propositum perducimur, dici possent, omissis.

Sententia quorumdam recentiorum. Duæ sunt hac de re celebriores sententiæ. Prior est, primam illam intentionem fuisse absolutam circa singulos saluandos & mensuram gloriæ cuiusque: Deum enim primo suo decreto statuisse condere cælestem Ierusalem, seu ciuitatem Beatorum, in certa mensura & proportione partium, & simul elegisse omnes lapides, & singulorum lapidum magnitudinem, formam, locum & ordinem in illo ædificio; ita vt primaria intentio Dei sit mensura & proportio totius operis. Vnde iuxta hanc sententiam, in primo illo rationis signo ante omnem futurorum præuisionem, absoluto decreto simul electus est certus numerus Angelorum, & certus numerus hominum, qui mensuræ principaliter intentæ congruebat, & cuique statuta certa mensura gloriæ, vt ex omnibus exurgat pulchritudo proportionis, quam Deus primariò intendit. Vt autem isti electi reddantur aliquo modo digni gloria sibi decreta; in secundo rationis signo Deus statuit singulis dare eam meritorum mensuram, quæ mensuræ gloriæ singulis præordinatæ respondeat, prædefiniendo in particulari omnia opera bona, magna & parua, (præsertim quæ non supponunt peccatum,) quibus ad hanc mensuram perueniatur, & simul decernendo gratiam efficacem qua illa faciant. Hæc duo instantia, seu signa rationis, dicunt pertinere ad ordinem intentionis. Vt autem Deus hæc quæ sic statuit, mandet executioni, vtitur miris prouidentiæ modis, qui non sunt decreti nisi post præuisum peccatum, ex variis occasionibus toto temporis decursu occurrentibus.

14 Quod verò ad totam reliquam multitudinem hominum & Angelorum attinet, qui numero electorum non sunt comprehensi, dicunt, Deum in primo & secundo illo signo se erga illos habuisse negatiuè, nolendo illos sic eligere, nec opera bona gratiamque efficacem vsque in finem pro illis præparare; & in hac nolitione consistere eorum reprobationem: vnde volunt eos omnes negatiuè reprobatos ante omnem futurorum præuisionem, etiam ante præuisionem peccati Angelorum vel primorum parentum. Addunt tamen, Deum voluisse omnes istos saluos fieri, non absolutè, sed sub conditione, si perseuerent in iustitia vsque in finem, vel si in statu gratiæ decederẽt: & in hunc finem præparasse illis gratiam sufficientem, non tamen efficacem saltem in fine, quando de summa rei agitur.

15 Hæc sententia mihi semper visa est à veritate & doctrina S. Scripturæ & sanctorum Patrum aliena, nec pietati & moribus satis consona: vnde à plerisque hoc tempore etiam in illis locis vbi anteà vigebat, eam reiici intelligo. Verùm quia adhuc multi eam amplectuntur, proponam aliquot faciles considerationes, ex quibus veritas possit cognosci, & animis ex altera perturbatis subueniri. Primò igitur considerandum est, Deum syncero affectu *cupere omnes homines saluos fieri*, & maximè *omnes fideles* Christi corpori per Baptismum insitos; idcircò *ipsum mortuum esse pro omnibus*, & non pro solis prædestinatis, vt hæretici docent. At quomodo hæc vera esse possunt, si ipse ex se tã paucos ad salutem elegit? quomodo syncero affectu potest desiderare salutem eorum, quos ex se noluit numero electorum comprehendere? quomodo desiderat syncero affectu eorum salutem, quibus nec perseuerantiam, nec vllam gratiam efficacem pro eo momẽto in quo cardo salutis vertitur, præparauit; sed solùm inefficacem & inutilem, per quam ex tam infinita multitudine nemo saluatur? Nec eorũ culpa accidit quòd Deus hæc illis denegarit, quia ante omnem præuisionem peccati denegata fuêre. Quomodo potest ex se desiderare salutem eorum qui ab illa electione exclusi? ex quibus si vel vnus saluus fieret, sequerentur grauissima incommoda contra intentionem Dei. Primò, In numerum electorum irreperet aliquis non electus. Secundò, Non electus saluaretur. Tertiò, Euerteretur planè mensura supernæ ciuitatis primariò à Deo intenta: hæc enim mensura consistit in certo & determinato numero electorum, & in determinata mensura gloriæ cuique decretæ; ex quibus exurgit pro-

1 Tim 2.4.
1 Tim 4.10.
1. Tim 2.6.

portio & pulchritudo à Deo primariò intenta. Perſpicuum autem eſt, ſi vel vnus non electus intraret in hanc ciuitatem, menſuram illam euertendã. 16. Vnde vlteriùs perſpicuè ſequi videtur, Deũ non ſolũ non poſſe deſiderare illorũ ſalutẽ; ſed etiam ad eius prouidentiam pertinere vt omnia ſic diſponat, vt nemo ex iſtis non electis ſaluetur; quia ad prouidentiam cuiuſque opificis, qui in ſuo opere certam menſuram conſtituit, pertinet curare ne quid eueniat quo proportio pereat, aut menſura ab ipſo in opere deſignata euertatur. Declaratur exemplo. Architectus conſtituit exſtruere magnificum palatium, concepta primùm eius forma & magnitudine, & partibus omnibus partiumque menſuris; & ſimul ſelegit ex innumeris ſaxis certum numerum, ſignatque ſingula, & formam locumque ſingulorum deſignat. Ad prouidentiam huius architecti pertinet non ſolùm curare vt omnia ſaxa ſignata aptentur, & ſuis locis collocentur; ſed etiam ne alia non deſignata, quibus proportio concepta euerteretur; in ſtructuram intrent. Idem oſtenditur exemplo conuiuij nuptialis. Conſtituit ſponſus habere centum conuiuas in ſuis nuptiis, inſtructa ad hoc menſa accommoda, & diſpoſitis centum orbibus & ſedilibus; & deſignatis animo centum perſonis quæ menſam & loca impleant. His ita animo deſignatis & firmiter conſtitutis, non ſolũ ad prouidentiam ſponſi pertinet curare vt deſignati veniant, & ſedes ſibi decretas occupent; ſed etiam ne plures veniant, & in conuiuium irrepant: quia pluribus locus paratus non eſt, & proportio principaliter intenta periret. Simili modo cùm Deus in fabrica cæleſtis palatij (quod ex hominibus & Angelis tamquam viuis lapidibus conſtare debet) ex ſe conſtituerit menſuram totius palatij, & ſingularum eius partium, & omnes lapides in particulari elegerit, eorumque menſuram & locum determinauerit; ad eius prouidentiam pertinet curare non ſolùm vt ſinguli lapides electi ſuis locis aptè ponantur, ſed etiam ne alij non deſignati addantur; quia proportionem ædificij antè conceptam euerterent. Item ad curam cæleſtis ſponſi ſpectabit, curare ne plures veniant quàm qui initio deſignati, quorum numerus exactè menſam & menſuram conuiuij impleat.

Ad prouidẽtiam opificis pertinet cura re vt menſura conſtituta non excedatur.

17 Neque ſolùm ad ipſius prouidentiam pertinebit cauere ne aliquis non electus irrepat; ſed etiam ne quis electorum maiorem gloriam mereatur, aut maiora merita habeat, quàm ipſe ab initio ex ſe illis decreuit. Quicumque enim artifex in ſuo opere, vel etiam in partibus operis certam menſuram ex ſe conſtituit, ad eius

Ne maiorem gloriam mereantur.

curam pertinet prouidere non solùm vt singula mensuram sibi constitutam attingant, sed etiam ne illam excedant: vtroque enim modo mensura constituta euerteretur. Quare si Deus ex se ante omnem præuisionem peccati, singulis electis constituit certam gloriæ, gratiæ, & meritorum mensuram; ad ipsius prouidentiam pertinebit procurare non solùm vt mensuram præfinitam attingant, sed etiam ne eam excedant. Confirmatur: Quia auctores illius sententiæ fatentur, neminem eam mensuram, quam Deus singulis ex se constituit, vmquam excedere. At quomodo id fieri potest sine peculiari Dei ad hoc inuigilantis prouidentia? quomodo in tot electorum myriadibus omnes attingunt mensuram constitutam, & nemo vel minimùm illam excedit; nisi id peculiari Dei prouidentia procuretur? Hæc omnia videntur adeò perspicua, vt contrarium vix animo concipi queat, supposita illa sententia, si res attentè consideretur.

18 Secundò considerandum, Deum in Scripturis *omnes vocare ad salutem, omnes iustos hortari ad perseuerantiam, & ad assiduum in iustitia profectum, omnibus perseuerantibus promittere vitam æternam, omnibus non perseuerantibus, & omnibus peccatoribus minari damnationem*, & in his ferè consumi totam Scripturam: huc enim cætera omnia referuntur. At posita illa sententia, non videtur hæc seriò & ex animo facere, sed solùm in speciem, vt videatur in non electos benignus, & in electos iustus ac seuerus. Quomodo enim seriò potest vocare & promittere salutem iis, quos ipse nouit se numero electorum exclusisse, non illorum merito, sed suo arbitrio? Sicut enim is qui centum designauit conuiuas quibus mensa impleatur, si totam ciuitatem vocaret ad conuiuium, & vrgeret singulos vt venirent, adhibitis etiam minis & promissis; vel sibi putaretur esse contrarius, vel simulatoriè agere & illudere hominibus: ita Deus si certum numerum ex se designauit & elegit quibus cæleste conuiuium impleatur, non videbitur seriò vocare & vrgere alios quos nouit illo numero non comprehensos. Si enim venirent & obtemperarent vocationi, sequerentur illa incommoda quæ suprà diximus: saluarentur enim non electi, & proportio principaliter intenta disturbaretur. Simili modo non videtur tales seriò posse hortari ad perseuerãtiam: quia optimè nouit se illis in primo illo decreto perseuerantiam non præparasse, sed solùm gratiã inefficacem pro extremo salutis articulo: & simul nouit, eos quibus ipse eam ex se non præparauit, numquam perseuerantiam habituros.

Mat. 11. 28. & c. 24. 13. Apoc. 22. 11. Ezech. 18. per totum. Apoc. 21. 8.

Non videbitur seriò vocare & hortari reprobos.

Idem dico de quouis bono opere: si enim ipse illud opus ex se illis non prædefiniuit, numquam illud facient. Nouit autem ipse, se illud non prædefiniuisse: quomodo ergo seriò ad hoc hortari, aut illud præcipere potest? Quomodo præcipere potest vt faciamus opera bona quæ ipse noluit prædefinire, & ad aquæ gratiam efficacem noluit dare; cùm sciat numquam aliquid boni futurum, nisi ipse id prædefinierit, & gratiam efficacem ad id dederit?

Non videbitur seriò minari electis.

19 Rursus non videtur seriò pose suis electis minari damnationem, cùm absolutè statuerit vt sint salui. Quomodo potest dicere, *Nisi seruaueritis mea præcepta, vos reiiciam*; cum ipse absoluto decreto statuerit efficere vt seruent præcepta, & sciat illam conditionem poni non posse? Ex vi enim decreti diuini fit, vt omnino sit impossibilis illa conditio, sub qua damnationem minatur. Itaque minatur rem impossibilem sub conditione impossibili. Nec refert quòd possibile illis sit non seruare præcepta, considerata intrinseca dispositione voluntatis: quia cum tali dispositione & libertate potest stare impossibilitas absoluta, sicut patet in Christo; qui etsi spectata interna dispositione voluntatis, (seclusa visione beatifica) posset non seruare præcepta diuina; absolutè tamen id ei erat impossibile, propter assistentiam diuinam debitam illi animæ ratione vnionis hypostaticæ. At similis assistentia debita est electis ratione absoluti decreti diuini, respectu omnium operum bonorum quæ ipsis sunt decreta, & respectu perseuerantiæ. Sicut ergo Deus non poterat seriò minari animæ Christi damnationem sub conditione, si non seruaret præcepta; quia conditio illa absolutè seu omnibus consideratis erat impossibilis, eò quòd Deus quodammodò tenebatur illam impedire: ita etiam tales minæ non erunt seriæ erga electos, quia impossibilis est conditio, cùm Deus ex vi sui decreti teneatur illam impedire.

Non rectè hæc solui exemplo præscientiæ.

20 Quidam putant, se hæc omnia posse soluere exemplo præscientiæ: Deus enim certissimè præscit qui sunt damnandi, & tamen eos vocat ad salutem, & promittit vitam æternam; idque non simulatoriè, sed seriò & ex animo, desiderans vt salui fiant: & tamen idcircò non cupit aliquid fieri contra suam præscientiam. Ergo similiter etiamsi eos non elegerit, & sciat eos non saluandos, potest eos seriò vocare cum sincero salutis eorum desiderio: nec idcircò cupit aliquid fieri contra primum suum decretum.

Verùm falluntur, neque rem saltem intropisciunt: longè enim est alia ratio præscientiæ, alia electionis & decreti quo statuit illos non

non eligere. Præſcientia enim qua præſcit hos damnandos, pendet obiectiuè ab eorum operibus malis, quæ ipſi liberè ſunt facturi; eſtq; ratione (etſi non tempore) illis operibus poſterior, tamquam conſequens ex illis. Ideò enim præſcit illos malè victuros vſque in finem, quia ipſi id liberè facturi ſunt, non contrà; vt paſſim ſancti Patres docent. Decretum autem reprobationis negatiuæ, vel excluſionis è numero electorum, nullo modo pendet à libertate illorum, quia ante omnem præuiſionem futurorum ita ſtatutum eſt. Itaque etiam ſi ſciat illos non ſecuturos & damnandos, tamen poteſt eos ſeriò vocare & promittere ſalutem, quia poteſt ſeriò deſiderare eorum ſalutẽ, & dolere quod damnentur. Vnde facit quidquid ad ſalutem eorum ex parte ipſius eſt neceſſarium. Neque idcirco cupit aliquid fieri contra ſuam præſcientiam; ſed cupit aliquid fieri, quod ſi fieret, non eſſet in illo iſta præſcientia: imo vellet, vt ſic dicam, ſe non habere illam præſcientiam, quatenus vellet non eſſe obiectum à quo illa præſcientia ſuo modo pendet. 21 Hoc autem dici non poteſt de illo decreto, quo illos è numero electorum excluſit, & negatiuè reprobauit: hoc enim cùm non pendeat vllo modo à libertate hominis, ſed Deus ex ſe illud conceperit, dicere non poſſumus quod Deus vellet non eſſe tale decretum, imo cùm illud ex ſe conceperit, debet velle illi conformia, & nolle ea quæ illi non ſunt conformia. Conforme autem illi non eſt vt reprobi re ipſa ſaluentur, vt oſtenſum eſt: ergo non poteſt ſerio illorum ſalutem deſiderare, eoſque ſerio vocare, hortari, ſalutem promittere. Confirmatur: Quia nemo prudens poteſt ſerio & ex animo deſiderare, hortari, præcipere vt fiat id, quod, ſi re ipſa fiat, repugnabit operi anteà deſignato, vel decreto anteà cõcepto. Atqui ſi vel vnus non electus ſaluus fieret, accideret aliquid repugnans operi deſignato, & primis illis decretis, vt oſtenſum eſt. Nihil autem horum ſequitur ex præſcientia.

22 Tertiò conſiderandum, Deum ſępe conqueri de peccatoribus, quod cùm ipſe faciat omnia quæ ad illorum ſalutem opportuna, & nullum boni paſtoris & benigniſſimi patris officium prætermittat, illi tamen nolint obtemperare, nolint fructum bonorum operum ferre, nolint credere. Iſaiæ 5. *Quid eſt quod debui vltrà facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas?* Matth. 23. *Quoties volui cõgregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Denique plena eſt ſacra Scriptura huiuſmodi querimonijs. at poſita illa ſen-

tentia respondere possent Iudæi peccatores, Quomodo nos vocat vineam suam peculiariter dilectam & electam, quos è numero electorum exclusit & reprobauit non nostro merito, sed solo suo arbitrio; quomodo dicit se omnia nobis fecisse, quæ conueniebat bonũ cultorem facere, ita vt nihil vltrà meritò possit requiri, cùm non præparauerit nobis gratiam illam efficacem (sine qua omnes omnis vinea rationalis est sterilis) idque solùm ideò, quia nouerat nos à se nõ electos? quomodo expectauit vuas bonorum operum, cùm illa opera non prædefinierit, nec gratiam efficacem ad illa præparauerit? quomodo potest conqueri, quòd illi quos ipse ex se reprobauit, (quibus nec bona opera, nec gratiam efficacem, sed solùm inefficacem decreuit,) bona opera non faciant, cùm ipse optimè sciat, nullum vmquam fieri bonum opus, nisi ipse illud efficaciter decreuit, & gratiam efficacem de industria ad hoc selegerit? Nec sufficit si dicas, Posse fieri: quia frustrâ est potentia, quæ nullo vmquam tempore in nullo hominum reducitur ad actum. Omitto multa alia quæ hîc considerari possent.

Psal 144.6. Sap 11.24. 1. Tim. 2. & 4. Matth. 11. 28.

23 Quartò considerandum, ex Scripturis manifestè colligi, *Deum omnibus præsertim fidelibus, dare auxilium verè sufficiens quo possint omnia mandata implere & saluari.* Posita hac sentẽtia in non electis, quibus omnibus dat gratiam, vel eo modo & cum illis circumstantijs illam confert, vt nemo ex illis mandata seruet, aut perseueret, aut salutem consequatur, aut vllum opus bonum faciat, nisi ipse illud in particulari ex se prædefinierit: qua ratione illa gratia potest dici sufficiens, quæ eo modo datur vt nemo illa vtatur, nemini sit salutaris & fructifera? Nemo dixerit medicamentum ad curationem morbi esse verè sufficiens, quod innumeris mortalibus eo morbo laborantibus applicitum, eorum nemini quidquam solatij attulit. Pari ergo modo nec gratia illa vel auxilium poterit dici verè sufficiens, quod eo modo datur vt numquam effectum habeat: tali autem modo semper datur, nisi opus antè à Deo sit prædefinitum.

24 Vbi meritò quæri potest, quid causæ sit cur gratia numquam habeat effectum, nisi Deus illum effectum anteà ex se prædefinierit? vnde id prouenit? Sane non potest id prouenire nisi ex aliquo horum trium capitum; (nulla enim alia causa fingi potest) nimirum, vel ex eo quòd tunc detur gratia à Deo tenuis, vt nemo cum illa optari commodè possit; vel quia datur adeò incongrua ingenio hominis, vt numquam ad ea vtendum voluntas se appli-

cet; vel quia Deus de industria seligit eam, quam videt non habituram effectum, eamque dat quia effectum non prædefiniuit. Sicut enim quando effectum prædefiniuit, seligit eam quam scit fore efficacem: ita quando non prædefiniuit effectum seu opus bonum, si velit aliquam gratiam conferre, videtur debere seligere eam quam nouit cariturам effectu. Nihil tamen horum secundum sanam doctrinam dici potest. Non tertium, quia impium est dicere, Deum, eò quòd non prædefinierit opus, seligere homini gratiam inefficacem, ne videlicet opus à se non prædefinitum fiat; hoc enim esset sub specie misericordiæ insidiari hominum saluti. Vnde vt hoc euitent, dicunt, Deum non seligere pro reprobis gratias inefficaces, sicut pro electis efficaces; sed relinquere eos communi prouidentiæ, & secundum ordinem communis prouidentiæ illis gratias conferre. Sed hoc etiam videtur incredibile: hinc enim sequeretur, hunc ordinem communis prouidentiæ talem esse, vt nemo vnquam per illum saluus fiat, aut bonum opus operetur. Quod si ita est, cur Deus illum instituit, cùm optimè sciret, neminem eorum qui illi ordini relinquuntur, saluandum? ad quid ille ordo seruit nisi ad maiorem hominum damnationem?

25 Non etiam primum vel secundum dici potest, quia sic tolleretur auxilium verè sufficiens, effectu carens, sed solum efficax erit sufficiens. Gratia enim quæ adeò est tenuis, vel adeò incongrua hominum ingenijs, vt nemo vmquam ex tam infinita multitudine tanto tempore per illam sit benè operatus, nec operaturus; non potest moraliter censeri sufficiens ad bonum opus, spectata hominum conditione. Vt enim verè sit sufficiens, debet esse talis ac tanta, vt saltem aliqui illa aliquando vtantur, & faciant opus bonum: alioquin si ex se talis sit, aut tali modo & cum talibus circumstantiis detur, vt nemo illa vtatur, moraliter censebitur insufficiens. Vnde enim potest iudicari sufficiens, nisi aliquando effectum habuerit? Deinde si gratia illa adeò est tenuis vel incongrua, vt numquam habeat effectum, cur Deus illam instituit pro tam infinita hominum multitudine? cur homines per illam vocat?

26 Quintò considerandum, sententiam illam non videri satis consonam diuinæ bonitati, quæ sicut est omnium finis, ita se cupit omnibus communicare. Vnde non est illi consentaneum, vt in bonis quæ naturæ rationali ex se ante omnem præuisionem futurorum præparat, aliquos excipiat. Si ergo ex solo suo beneplacito *Non videri consonam diuinæ bonitati.*

ſtatuere voluiſſet abſolutè de ſaluandis, non elegiſſet tam paucos, nec præparaſſet tam exiguos gloriæ gradus pro multis, nec tam imperfecta opera illis decreuiſſet: ſed vel omnes, vel quàm plurimos & maiores gloriæ gradus & opera perfectiora prædeſtinaſſet: quæ enim Deus ex ſe decernit, perfectiſſima ſunt in ſuo genere. non cupit ipſe vt tepidè operemur, vt exiguam bonorum operum aut gloriæ menſuram habeamus. Non ergo credibile eſt, illum iſta ex ſe ſic abſolutè ſtatuiſſe.

Deus ex ſe non ſtatuit aliquid quod animo poſſit offendere.

27 Deinde, non videtur credibile Deū ita ſtatuiſſe de omnib⁹ iſtis, ſicut nemo ſapiens, ſi res ipſius arbitrio committeretur, ſtatuendū putaret; aut eo modo quo homines, ſi apprehēderent, offēderētur, & omnē ſollicitudinē ſalutis deponerēt. Quod enim Deus ex ſe ſtatuit, adeò eſt conſentaneum eius bonitati, vt neminē offendere queat. Confirmatur: Quia Deus ex ſe ſeu ſola ſua bonitate numquā aliquid ſtatuit quod ſit pernicioſum creaturæ, & ad ipſius tendat perditionem: *Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum*. & alibi per Oſeam dicit; *Perditio tua Iſrael*, (id eſt, tibi imputanda,) *tantummodo in me auxilium tuum.* atqui illa negatiua reprobatio, qua excluduntur à numero electorum, & eorum quibus præparatum eſt auxilium congruū, eſt pernicioſa creaturæ, & non tendit per ſe niſi ad eius exitium; quod non obſcurè fatentur Auctores illius ſententiæ, cùm dicunt, *illam non cadere ſub Chriſti meritum, quia* (inquiunt) *Chriſtus non venit animas perdere, ſed ſaluare*. Itaq; fatentur, *reprobare hoc modo* nihil ex parte rei eſſe aliud quàm nolle ſaluare animas, ſed perdere. Idem confirmat euentus, quia nemo ſic reprobatus ſaluatur: imò infallibiliter ex ea ſequitur damnatio; quia ex illa neceſſariò ſequitur, vel potiùs in ea includitur denegatio perſeuerantiæ, & omnis auxilij, quo nouit ſalutem ſecuturā ſi daretur.

28 Denique non eſt conſentaneum diuinæ bonitati, vt ex ſe ita ſtatuat de hominibus & Angelis, vt meliùs ſit illis non eſſe quàm eſſe; & vt creatio non cenſeatur loco beneficij, ſed potiùs ſummi maleficij. Quod enim melius ſit non eſſe, quàm eſſe cum tali reprobatione, manifeſtum videtur; nec puto quemquam fore qui non præoptaret deſinere eſſe, quàm ſic eſſe, & expectare certiſſimam damnationem: quod enim de Iuda dictum eſt à Domino, *Bonum erat ei ſi non fuiſſet natus homo iſte*; propter damnationem quam certò præuidebat, dictum eſt. Atqui eo ipſo quo Deus aliquem in primo illo ſigno reprobat, certiſſimè nouit eum damnan-

dum. De omnibus ergo illis rectè dici potest: Bonum erat vobis si Deus vos non creasset. Quid ergo beneficij confert illos sic creando; cùm melius illis sit non creari, sed relinqui in suo nihilo? quas gratias illi debent pro tali beneficio, quod melius esset non accepisse? quis non putet ingens malum, vnde nihil vmquam sequitur nisi æterna damnatio.

Nec obstat quod etiam in nostra sententia omnibus reprobis melius esset non esse quàm sic esse, nempe cum ista reprobatione: quia istam reprobationem non habent primitus & originaliter à Deo, sed à se ipsis suisque peccatis, quibus Deus quodammodo coactus est illos reprobare. Itaque sibi illud imputare debent, non Deo. At verò in aduersa sententia, reprobatio est originaliter à Deo ante omnẽ peccati præuisionem, ac proinde Deo hoc malum imputari videtur.

29 Dices, Deus constituit reprobos in certo ordine rerũ, in quo certissimè nouit eos dãnandos; & tamen non possunt idcirco conqueri de Deo, neque possunt id censere loco maleficij, sed beneficij; ergo neque quod illos negatiuè reprobauerit. Respondeo, negando consequentiã. est enim longè dispar ratio. Primò, Quia Deus non cõstituit quẽquã in tali ordine, eo quod sit reprobus, vel nõ elect⁹ (cùm nemo sit reprobus ante præuisionem finis in peccato;) sed ob alias causas ad communem rationem prouidentiæ pertinentes. Secundò, Quia Deus non decernit ex se totum illum ordinem rerum (sicut decernit negatiuam reprobationem) sed posteriora propter priora; verbi gratia, subtractionẽ gratię propter præuisũ peccatũ, diminutionem auxiliorũ propter teporẽ, & sic de cæteris in tota illa serie occurẽtibus. qua in re nihil facit quod à sũma bonitate possit videri alienũ, cùm ratio iustitiæ id exigat. Secus est de illa prima reprobatione.

Ex his perspicuum videtur, si vera est illa sententia, exceptis paucis electis, reliquos omnes nullas debere gratias Deo de omnibus beneficijs ipsis collatis: quia tantum malum est ista negatiua reprobatio, vt melius sit non esse, quàm cum illa omnibus istis beneficijs abundare; cùm per illam omnia reddantur inutilia, nisi quatenus prodesse possunt ad minorem damnationem.

Non videri consonam iustitiæ.

30 Sexto considerandum, illam sententiam nõ videri satis consonam iustitiæ diuinæ, neque satis in ea apparere qua ratione Deus iustè iudicabit hunc mundum. Nam quod ad electos attinet, parum laudis vel præmij mereri videntur, quod multa bona opera

fecerint, quò perseuerantiam habuerint; cùm Deus ex nudo suo beneplacito, absque vllo respectu ad eorum cooperationem præuisam, absoluto decreto hæc omnia illis præparauerit, & dare constituerit, & ad singula gratiam efficacem selegerit. Quid mirum si facias opus quod Deus absoluto decreto prædefiniuit vt facias? quid laudis tibi debetur quòd facias opus, quod impossibile est te omittere? Quod verò ad non electos attinet, quomodo non habebunt excusationem? meritoque poterunt dicere: Domine, quid mirum si opera misericordiæ quæ memoras non fecimus? tu nullum istorum nobis præparasti, nullum prædefiniuisti. quis vmquã aliquid boni fecit, nisi tu antè ex nudo beneplacito tuo illud donare efficaciter decreueris? quomodo nos condemnas ob id quod non constituisti dare? Si dicat Iudex, 31. Ego paratus eram dare, sed tua culpa impediuisti nolendo cooperari gratiæ meę; opponet reus, Quomodo paratus eras mihi dare, qui numquam dedisti alicui aliquid boni operis, nisi illud antè ex tuo beneplacito absolutè decreueris? mihi autem non decreuisti. Quomodo paratus dare, cùm nec opus ipsum prædefinieris, nec gratiam ad illud efficacem præparaueris, sed eam selegeris quam sciebas fore inefficacem? Cùm enim scires te opus non prædefiniuisse, cauisti ne dares gratiã efficacem, ac proinde si aliquam dare volebas, oportebat seligere inefficacem. Magnum enim esset incommodum, si aliquis non electus reipsa bona opera à te non prædefinita faceret, & in iustitia perseueraret, & in numerum electorum irreperet. Hæc & similia possent reprobi obmurmurare: nec facile est videre, qua ratione illis queat satisfieri, sic vt omnes intelligant eos iustè damnari. & tamen toti mundo luce clarior esse debet illius Iudicij iustitia.

Obmurmuratio reproborum.

Tollit zelum animarum.

32 Septimò considerandum, hanc sententiam maxima ex parte videri tollere zelum animarum. Si enim omnes qui saluabuntur sunt electi absoluto decreto ante omnem præuisionem futurorum: ergo siue ego laborem in vinea Domini, siue non, omnes æquè salui fient, nemo ex illis peribit, nemo plus aut minus gloriæ obtinebit. Si enim ego non laborem, Deus exequetur sua decreta per alios. Cur sim sollicitus de eo quod ex vi decreti diuini certissimè est euenturum, etiamsi ego quiescam?

33 Dices: Magnum bonum est, & Deo gratissimum, vt qui absoluto decreto electi sunt ad salutem, per nos saluentur, seu vt diuinum decretum per nos executioni mandetur: & hoc sufficit vt in nobis zelum hunc excitemus. Sed re verà hoc non est quod in san-

ctis viris hunc zelum excitat; sed potiùs persuasio illa & spes, qua sperant suâ operâ aliquas animas saluandas, quæ alioquin perituræ erãt; quæ persuasio & spes excludit illam electionem absolutam & reprobationem negatiuam. Si contrarium persuasum haberent, parũ mouerentur, & mallent in suis cubiculis suauiter vacare rebus diuinis, quàm per exteras regiones inter barbaros & hæreticos tantis laboribus & periculis cum tanta mentis distractione & iactura diuinæ contemplationis currere, & procurare id quod æquè benè absque illorũ labore erat futurum. Sed *Charitas Dei vrget illos*, vt oues aliquas errantes alioquin perituras ipsi lucrentur, & vt multos ad maiorem perfectionem & gloriam promoueant, quàm sine eorum labore illi fuissent habituri. Hic plane videtur communis Sanctorum & Christianorum sensus. 2. Cor. 5.

34 Octauò considerandum, ex illa sententia plurimum videri minui beneficiũ redemptionis, & gratitudinem quam Christo debent omnes electi ratione redemptionis & omnium gratiarum quas in vita accipiunt, & salutis æternæ quam obtinent: quia etiam si Christus eos non redemisset, æquè benè illi erant saluandi, & in eadem sanctitatis & gloriæ mensura. Quod illi auctores fatentur, & necessariò fateri debent, cùm ponant electionem omnium & singulorum factã ad certum sanctitatis & gloriæ gradum ante omnem præuisionem futurorum, & independenter ab hoc vel illo modo exequendi. Vnde etiam docent, Si Adam non peccasset, eosdem nihilominùs tunc saluandos, qui modò saluantur, non plures nec pauciores, nec in alio sanctitatis & gloriæ gradu: sed Deum tunc per alia media suam electionem fuisse executurum. Præuiso autem peccato Adami, omissis illis mediis, statuisse illam executioni mandare per Christum, ordinando illum nobis in Redemptorem per ipsius passionem & mortem. Quæ si vera sunt, iam Christus per suam passionem non erit causa cur aliqui non damnentur, neque etiam propriè erit causa cur saluentur: (nam etiamsi passus non fuisset, illi æquè ex vi diuini decreti saluandi erant, nec damnari poterant) sed solùm erit medium & instrumentum executionis decreti diuini, sicut dispensator Regius est instrumentum per quod distribuuntur munera iis quibus Rex illa dare decreuerat: qui dispensator si deesset, non deesset aliis per quem distribuerentur. 35. Vnde vlteriùs sequitur, Christũ nihil gratiæ, nihil sanctitatis, nihil gloriæ electis attulisse per omnes suos labores & passiones, quod etiam sine illo habituri non erant. Si ita est, sanè modi-

Plurimùm imminuit beneficium redemptionis.

cum erit (vt videtur) redemptionis beneficium, & parua ei debetur gratiarum actio. Totum enim bonum, quod per illum nobis obuenit, iam nostrum erat in absoluto Dei decreto, & nobis omnino obuenire debebat, siue per Christum, siue alio modo. Non ergo aliter nostra sanctitas & nostra salus est beneficium Christi, quàm eleëmosyna à domino mihi constituta, & per famulum allata, est beneficium famuli, præsertim si famulus per multos labores & pericula eam attulisset. Quæ omnia videntur valdè aliena à communi sensu sãctorum Patrum, & Scripturæ sacræ. ita enim loquuntur de Redẽptione Christi, ac si absque illa nemo saluus esse posset, sed omnes essent perituri ac damnandi: nec salus ex vi decreti diuini nobis aliunde esset prouentura. item nos esse electos & prædestinatos ante mundi constitutionẽ ex Christi meritis, ac proinde non solùm executionem ad Christum referendam. Omitto alia quæ ex illo principio deduci possent; vt nihil profuisse Apostolis ad maiorẽ sanctitatẽ & gloriam, quòd cum Christo versati & ad munus Apostolicum delecti: õnes illos qui per ipsos cõuersi sunt & saluati, nõ minus fuisse saluandos, etiamsi Apostoli illis non prædicassent: omnes Indos & Iapones qui per B. Xauerium salutem adepti sunt, non minus salutem adepturos fuisse, etsi ipse ad illos non nauigasset; & alia his similia.

Isaiæ 53. Act 4. 12. Rom. 5. Heb 2. Ephes. 1.

36 Nonò considerandum, ex illa sententia non solùm deduci, omnes qui modò saluantur, fuisse etiam saluandos, si Adam non peccasset, & Christus non esset passus: sed etiam omnes qui modò damnantur fuisse in illo statu rerum damnandos. Ratio est; Quia sicut illi electi ante omnem futurorum præuisionem, ita hi in eodem rationis signo negatiuè reprobati. Vnde eorum reprobatio nullo modo pendebat à præuisione peccati Adami, aut alterius cuiusquam, aut etiam à præuisione peccati proprij futuri, vt ipsi fatentur, ac proinde, etiamsi Adam non peccasset, illi mansissent reprobati, & consequenter etiam in statu innocentiæ perire debuissent. quod quo modo dici possit, non video. Rursus, omnes homines tam reprobi quàm electi (sed præcipuè electi) in statu innocentiæ debuissent nasci ex eodem semine ex quo modò nascuntur, & ali iisdem cibis quibus modò aluntur: quia non solùm animæ, sed etiam corpora in primo illo signo prædefinita; ac proinde ex eadem prorsus materia ex qua modò constant, in illo statu constare debuissent. Hoc autem fieri non poterat, nisi eodem semine & sanguine conciperentur, & iisdem posteà alimentis vterentur, vel saltem

Omnes qui modò damnantur, fuisse damnandos etiã Adamo non peccante, & perseuerante statu innocentiæ.

Debuissent nasci ex eodẽ semine, & ali iisdem cibis in statu innocentiæ, quibus modo.

tem ijs qui eadem constarent materia. Quæ omnia sine specialissima & maximè extraordinaria prouidentia & procuratione Dei fieri non potuissent; quæ sine solido fundamento non est asserenda.

37 Decimo considerandum, illum modum electionis videri tollere omnem sollicitudinem bonorum operum & salutis sibi procurandæ. Quisque enim apud se ita ratiocinari poterit: Vel sum de numero illorum electorum, vel non sum. Si sum de isto numero, impossibile est vt damner; nam diuinum decretum est absolutum & efficax, cuius effectum nemo impedire potest. Etsi enim possim damnari spectata intrinseca liberi arbitrij dispositione & mutabilitate; tamen vt subsum illi decreto, absolutè non possum. Non est ergo quòd metuam damnationem, supposita illa electione. Vt autem illa electio ponatur aut non ponatur, non pendet vllo modo ex meis operibus, vel mea sollicitudine, quia ante omnem præuisionem futurorum ex sola Dei voluntate posita est vel non posita. *Tollit sollicitudinem bonorũ operum & salutis.*

38 Simili modo nõ est quòd sim sollicitus de bonis operibus vel perseuerentia; quia si sum ex illis electis, hæc omnia in particulari mihi sunt decreta & præparata absoluto decreto, verbi gratia, vt tali momento habeam tale opus, & illo tale, & sic de cæteris in particulari; & vt singula sic fiant, decreta est pro illis momentis gratia efficax, quę infallibiliter me faciet singula operari sicut sunt decreta. Impossibile enim est vt Deus non impleat decreta sua, quæ absolutè & efficaciter statuit. cur ergo sim sollicitus? sit potius (vt humano more loquar) sollicitus ille vt decreta ipsius impleantur. Pari ratione non est cur sim sollicitus de profectu, quia certa mensura gloriæ & meritorum iam est præfinita ex solo Deo beneplacito, quã ego nũquam per meã sollicitudinẽ excedã. Sanè non video qua ratione efficaciùs omnis sollicitudo bene viuendi ab animis hominũ abstergi queat.

39 Si dicas, Deus decreuit vt sis sollicitus; respondebit ille: Si hoc decreuit, excitabit me, & faciet vt sim sollicitus, & vt fiat omne id quod decreuit: quid ergo opus est vt ego me ad sollicitudinem excitem? siue enim ego me excitem, siue non excitẽ, semper fiet id quod ipse absolutè ante omnem meam excitationem præuisam præordinauit: quia ipsius prædefinitio est efficax, nec pendet à præuisione meę liberæ excitationis. Idem dicetur de impletione mandatorum, & omnibus ad salutem necessarijs.

Si verò non sum ex illis electis; frustrà etiam sum sollicitus, frustrà præcepta seruo, frustrà consilia Christi & viam perfectionis sector;

quia certiſſimus ſum, hæc omnia nihil mihi reipſa profutura ad ſalutem: non enim per iſta poſſum intrare in numerum illorum electorum, extra quem nemo ſaluatur. Confirmatur: Quia etiamſi diu benè vixero, tandem occurret aliqua tentatio in qua denegabitur mihi gratia congrua, & ſic cadam in peccatum, & damnabor. Quòd ſi ex illis negatiuè reprobatis reipſa mille vel duo millia extraordinariâ quadam diligentiâ eſſent ſaluanda, quiſque poſſet adhuc aliquã ſpem concipere, & conari vt ſaltem ſit in iſto numero. Sed cùm certiſſimum ſit (in hac ſententia) neminem omnino ex illis ſaluandum, non video quid eos ad ſollicitudinem excitare queat.

40 Nec refert, ſi dicas illos negatiuè reprobatos poſſe ſaluari: quid enim prodeſt potentia quæ ex modo quo homini confertur, & circumſtantijs talis eſt vt ſemper ſit ſeparata ab actu? Longè ſatius eſſet tali potentia carere, quia cedit in maiorem damnationem. Deinde, non ſola impotentia intrinſeca tollit conatum, ſed etiam certitudo fruſtrationis effectus. Cur enim quis conetur & ſollicitus ſit, ſi certus eſt tandem aliquo caſu ſe fruſtrandum fine intento?

Dices: Neſcimus in hac vita qui ſint electi, qui reprobi, & idcircò ſemper debemus eſſe ſolliciti vt benè operemur. Verùm hoc rectè in noſtra ſententia dicitur, iuxta quam ipſa electio & reprobatio pendet quodammodò ab operibus noſtris: quæ conſideratio meritò ſummam ſollicitudinem in nobis excitare debet. Non autem in ſententia aduerſa, quæ electionem & reprobationem ſtatuit iam factam independenter ab omnibus operibus noſtris: deinde non ſolùm ſalutem, ſed etiam omnia opera bona quæ vmquam fient, in particulari ſtatuit prædefinita ante præuiſam noſtram cooperationem; & ſimiliter gratiam congruam ad ſingula. Cur ſim ſollicitus de eo, quod ſic abſolutè cum tali auxilio præuio eſt prædinatum? Imò viderer potiùs diffidere de diuina prouidentia, ſi ſollicitus eſſem: ſicut ſi eſſem ſollicitus vt Sacramenta habeant ſuum effectum quando debito modo celebrantur & ſuſcipiuntur, eſſem iniurius in Deum, quia diffiderem ipſius prouidentiæ, quaſi effectus quem ipſe abſolutè ſtatuit & prædefiniuit, poſſit non ſequi. Ergo ſimili modo, ſi ipſe abſolutè prædefiniuit omnia bona opera in particulari quę fient in mundo, & gratiam congruam ad illa ſelegit, iniurius videbor in Deum, & diffidens ipſius prouidentiæ, ſi ſim ſollicitus, vt vel ipſe multa bona opera faciam, vel ab hominibus fiant.

Si eſſem ſollicitus, viderer diffidere de diuino decreto.

41 Vndecimò considerandum, sententiam illam non videri multùm differre à sententia aduersariorum, qui statuunt, Deum ante præuisa omnia opera alios elegisse ad regnum, alios destinasse ad exitiũ, seu positiuè reprobasse: quæ sententia ita offendit animos multorũ, vt Ordines Hollandiæ illam edicto prohibuerint. Etsi enim speculatiuè sit discrimen inter has sententias, quòd illa seruet libertatem intrinsecã, quæ in intrinseca dispositione voluntatis consistit, illa non seruet; tamen in ordine ad mores & ad æstimationem moralem hominum, parum videtur differre: nam ad omnem sollicitudinem tollendam parum interest siue dicamur positiuè reprobari, siue negatiuè, si æquè infallibiliter ex tali decreto sequitur damnatio. Similiter ad eundem effectum parum refert, siue electio dicatur adferre bonorum operum necessitatem intrinsecam, siue extrinsecam, cùm omnia æquè certò ex vi illius electionis eueniant. Idem patet si agatur de desperatione: non enim minùs ad desperationem impellit reprobatio negatiua quàm positiua.

Non videtur differre à sententia aduersariorum, si practice consideretur.

Caluinus l. 3. cap. 23. § 1. 4. 6 7. Zvvinglius. Beza, & alij.

42 Dices: Etiam positâ præscientiâ, æquè infallibiliter sequitur damnatio, & omne opus præscitum, siue bonum siue malum: ergo etiam tollenda erit præscientia, ne homines abiiciant omnem sollicitudinem, & cadant in desperationem. Respondeo, negando consequentiam: est enim maximum discrimen inter ista. Nam decretum illud negatiuæ reprobationis antecedit omnem nostrorum operum præuisionem, ita vt nullo modo à nobis pendeat. Vnde si ex illo decreto non minùs infallibiliter sequitur damnatio quàm ex reprobatione positiua, non minùs videtur tolli sollicitudo bonorum operum, & induci desperatio per reprobationem negatiuam, quàm per positiuam. Quid enim refert ad æstimationem moralem, siue decretum reprobationis dicatur esse positiuum, siue negatiuum, si nullo modo à nobis pendet vt sit vel non sit; & eo posito, æque certò & infallibiliter sequitur damnatio? quid interest ad spem salutis, siue Deus dicat, Nolo te ponere in numero electorum; siue, Volo te damnare? quid interest inter creari ad exitium, & creari ad reprobationem negatiuam, siue extra numerum electorum? Equidem si mihi proponeretur vtro modo ad meam consolationem malim factam reprobationem, nescirem vtrum deberem præferre: nisi quòd modus ille positiuæ reprobationis aduersariorum plus videatur adferre excusationis, cùm necessitatem malorum operum inducat; negatiua verò ita per gratias incon-

Discrimen inter præscientiam & decretum reprobationis negatiuæ.

gruas & inefficaces hominem gubernet, vt liberè malè agat, & ita minus excusationis habeat.

Ex præscientia nihil incommodi

43 At si ponatur reprobatio ex præscientia, nihil sequitur incōmodi. Quamuis enim, positâ præscientiâ peccati finalis, infallibiliter sequatur damnatio; tamen hoc nos percellere non debet, cùm à nobis pēdeat vt illa præscientia sit vel non sit: actio enim nostra libera illam præscientiam quodammodò præuenit, estque obiectiuè prior; & vt sancti Patres loquuntur, est causa præscientiæ. Itaque in nostra potestate est, facere vt talis præscientia numquam fuerit in Deo, qui in potestate nostra per gratiam ipsius est, perseuerare in bono vsque ad finem. quo posito, sequetur, talem præscientiam numquam in Deo fuisse. Itaque longè alia est ratio præscientiæ, alia illius decreti reprobationis, siue illud sit positiuum, siue negatiuum.

44 Denique, quod valdè considerandum, si Deus omnes non electos positiuè reprobasset, & à regno excludere statuisset, & vellet hoc decretum ocultis modis sub specie quadam benignitatis & misericordiæ exequi, qua ratione id commodius & certius præstaret, quàm illa quam ipsi statuunt? nimirum ex nudo suo beneplacito gratias tales & cum talibus circumstantijs, illis præparando, vt certissimè sciret illas cárituras effectu, & neminem ex illis saluandum. Itaque parum videtur interesse, siue positiuè, siue negatiuè dicantur reprobati, quando eadem media adhibentur, ex quibus æquè ineffabiliter vtroque casu sequitur damnatio.

Deus ex se nihil statuit nisi quod bonum est & consolatoriū.

45 Duodecimò considerandum, cùm Deus sit fons omnis boni, omnis dulcedinis & consolationis, non esse credibile, illum ex se aliquid statuere quod cognitum offendat, & torporem inijciat, & amaritudinem animi ac desperationem adferat. Ex fonte enim omnis boni per se nihil nisi bonum, & consolatorium, & salutiferum procedere potest: asperitas omnis & amaritudo occasione peccati. Atqui ille modus electionis & reprobationis ante omnia merita & demerita talis est, vt persuasus populo & diligenter expensus pariat scandalum, licentiam vitæ & desperationem, cum quadam irreuerentia & indignatione contra Deum, vt experientia constat: multa enim huius rei extant exempla eorum, qui ex huius sententiæ persuasione in melancholiam & desperationem acti; quibus nulla nisi per contrariæ sententiæ persuasionem suppetit medicina. Ergo non est credibile, Deum talem electionis & reprobationis modum secutum. Omitto alia plurima quæ hîc dici

possent: sufficere enim poterunt hæ considerationes, si benè expendantur, ad illam sententiam non admittendam, & ad medicinam illis faciendam qui ex illius imaginatione afflicti vel perturbati: quorum hodie, occasione disputationum quæ in Hollandia & coniunctis Prouinciis maxime iam plusquam decennium vigent, sunt plurimi. Quæ verò pro illa adferri possunt, non magnam difficultatem habent, & satis à nobis discussa sunt in Tractatu de Prædestinatione, & à Gabriele Vasquez 1. parte disp. 89.

46 Solùm aduertendum est, (vt etiam benè notauit idem Vasquez disp. 89. cap. 8.) sententiam illam originem suam traxisse ex quibusdam locis S. Augustini non benè intellectis. Disputans enim contra Pelagianos & Semipelagianos, sæpè dicit *electionē esse gratuitam, non esse ex meritis, non esse ex operibus*, sed *secundùm Dei propositum*: hominem non *posse mereri suam electionem, nos esse electos vt essemus sancti, non quia eramus sancti*. Similia dicit de prædestinatione & prædestinatis. Vide cap. 7. & 10. De correptione & gratia, & lib. 5. contra Iulianum cap. 3. lib. 1. De prædestinatione Sanctorum cap. 19. & alibi. Quæ loca multi non rectè intellexerunt, idque ob duas causas. Primò, Quia non distinxerunt inter *electionem ad gloriam*, & *electionem ad gratiam* iustificationis; neque inter *electionem ad gloriam*, & *prædestinationem*; quasi hæc omnia apud Augustinum sint eadem, & nomen *electionis* semper accipiatur pro *electione absoluta ad gloriam*. Secundò, Quia in modo loquendi Augustini non distinxerunt inter *opera* seu *merita liberi arbitrij*, & inter *merita* vel *opera gratiæ*. Vnde cùm S. Augustinus dicit, *prædestinationem* vel *electionem* esse *gratuitam*, non *ex operibus*, non *ex meritis*, &c. intellexerunt etiam electionem ad gloriam non esse ex meritis gratiæ: quod planè alienum est à mente Augustini, qui solùm contra Pelagianos & Semipelagianos contendit gratiam iustificationis non dari ex meritis liberi arbitrij, vt ipsi volebant, ac proinde homines ex huiusmodi meritis vel operibus non eligi ad gratiam vel gloriam. Hoc est quod tanto molimine tot locis probat Augustinus, vt errorem illorum refutet, qui causam cur hi essent electi ab æterno ad gratiam iustificationis, & cōsequenter ad gloriam, illi non essent electi; & cur his in tempore daretur gratia, non illis, referebant in bona opera solis naturæ viribus ab istis facta, non ab illis.

Contraria sententia traxit originem ex verbis Augustini malè intellectis.

Modi loquendi S. Augustini.

Mens Augustini.

Numquam fuit quæstio in Ecclesia vtrùm homines essent electi ad gloriā ex meritis gratia.

47 Numquam enim fuit quæstio vel inter Catholicos solos, vel inter Catholicos & hæreticos, vtrùm homines essent electi ad glo-

riam ex nudo Dei beneplacito ante præuisa omnia merita gratiæ, an ex meritis gratiæ; sed omnes sine controuersia videntur supposuisse tamquam certum, quòd sicut gloria non datur adulteris nisi ex meritis gratiæ, ita eam neque esse absolutè prædestinatam nisi ex meritis gratiæ. Idem enim valent apud Augustinum & alios Patres, *dari ex meritis*, & *prædestinari ex meritis: dari sine meritis*, & *prædestinari sine meritis*; vt perspicuè in nostro De prædestin. Tractatu num. 4. demonstratum est, & fusè ostendit Vasquez disputat. 89. cap. 4. & 8. Vnde ipse Augustinus libro 1. ad Simplicianum q. 2. expressè docet, electionem ad gloriam esse ex meritis gratiæ, neque vmquam aliter docuit, aut hanc doctrinam vsquam correxit; sed etiam in posterioribus scriptis ea quæ ibi docuit ita probauit, vt Lectores ad illum librum remittat, vt patet cap. 4. De prædestinatione Sanctorum, & cap. 20. & 21. De bono perseuerantiæ.

Idem apud Augustinum dari sine meritis, & prædestinari sine meritis.

48 Hac igitur sententia refutata, alteri tamquam magis piæ & consentaneæ diuinæ bonitati, magis consonæ Scripturis & sanctis Patribus, magis consolatoriæ & idoneæ iuuandis proximis, & ad ingentem salutis sollicitudinem omnium animis iniiciendam, iudico adhærendum, quæ breuiter hisce propositionibus explicari potest.

Quem ordinē Deus in prædestinatione seruauerit.

Concil. Lateran. sub Innoc. III. c. Firmiter, de summa Trinit.

Sap. 11. & 12.

1. Tim. 2, & 4.

Damascenus lib. 2. De fide cap 29.

49 Primò, Deus ante omnem præuisionem futurorum, infinita sua bonitate inductus, liberè statuit condere naturam rationalem Angelicam & humanam, vt eam eleuaret ad statum diuinum, & faceret participem suæ gloriæ & suæ beatitudinis, omniumque bonorum & gaudiorum suorum.

Secundò, In hoc signo non selegit sibi certum numerum ex quo ciuitas illa cælestis constaret; sed omnes omnino, nemine excepto, ordinauit vt essent ciues illius ciuitatis, & participes gloriæ illius, cū firmo proposito eam suo tempore re ipsa omnibus conferendi, nisi per ipsos staret; hoc est; nisi ipsi peccando se eius directioni subtraherent & indignos redderent.

50 Tertiò, In hunc finem statuit ante omnem futurorum præuisionem, omnes Angelos & primos parentes (in quibus virtute continebatur totum genus humanum) condere in statu gratiæ, cum magnis auxilijs magnaque facilitate ad perseuerandum.

August. lib. De corrept. & gratia: c. 10. & 11.

Quartò, Quos ex Angelis vidit per auxilia ipsis præparata & donata perseueraturos, vel potiùs perseuerantes, hos absoluto decreto elegit ad gloriā: quos autem vidit non perseuerantes in bono, sed per superbiam se eleuantes, reprobauit destinando æternis supplicijs.

51 Quintò, præuiso peccato Adami, & prima illa ordinatione status innocentiæ per peccatum euersa, cùm totum genus humanum in Adamo esset perditum, misericordia commotus, rursum statuit genus humanum erigere, & nouo modo ad salutem dirigere, prædestinando Incarnationem Verbi, vt humana natura in Verbo existens, & per Verbum sanctificata, iustitiæ diuinæ pro omnium hominum peccatis præteritis, præsentibus & futuris satisfaceret; & omnibus omnia ad salutem ex parte Dei necessaria mereretur. Propter cuius merita Deus rursum constituit omnibus, quantum conditio status lapsi pateretur, dare auxilium sufficiens, volendo vt omnes adulti eo vterentur, vt illud in opus dirigerent, obligando etiam parentes vt doctrinam salutis ad posteros propagarent, & magnam eorum curam haberent: quod si fecissent, vt poterant & debebant, vera fides & religio in omnes adultos deriuari potuisset.

Ioan 3. v. 16
Symbolum Constantinop.
1. Timoth. 2.

52 Sexto, Deus vidit ab æterno quinam auxilijs, quæ ipse singulis toto temporis decursu daturus erat, rectè vterentur, & per ea in iustitia perseuerarent, quinã nõ perseuerarẽt, & in peccatis morerentur: itaque illos elegit ad gloriam, hos reprobauit & destinauit ad pœnas; & ante hanc præuisionem nulla fuit absoluta electio aut reprobatio.

August lib 1 ad Simplicianum q. 2. & alij Patres omnes.
Matth. 25.

Vbi tamen aduertendum est, omnibus ijs qui perseuerant vsque ad finem, fuisse præparatum absoluto decreto auxilium efficax & donũ perseuerantiæ, independenter ab eorum libero arbitrio nudè considerato, ac proinde gratuito secundùm modum loquendi Augustini; non tamen independẽter ab eorum libero arbitrio donis gratiæ prioribus instructo: nam vt Augustinus ait, *Meritis fidei & gratiæ hoc donum possumus suppliciter emereri*; & Fide certum est, ipsam perseuerantiã etiam à nobis pẽdere. Iis vero qui non perseuerant, fuit etiam hoc donũ gratuita Dei misericordia, quantũ opus est ex parte Dei, præparatum: quod autem datũ non fuerit reipsa, ipsi in causa sunt; quia per ipsos stetit, & non per Deum, quod non perseuerauerint.

Epist 106.
L. De bono perseuerantiæ cap. 6.
Mat 19 & 24.
Concil. Trident sess. 6 cap. 13.

53. Verùm quia Deus per scientiam conditionatam sciebat per quam gratiam quisque esset perseueraturus, & per quam non perseueraturus; quisque singularis beneficij loco ducere debet si eam gratiam à Domino accipiat, per quam sciebatur perseueraturus; cùm Deus aliam illi dare potuisset; per quam nouerat non perseueraturum. Idẽ dicendũ de conuersione, & alijs bonis operibus, vnde hãc gratiam semper petere debemus. Etsi hęc scientia non sit illi ordinaria regula.

Conc. Trid. suprà.

distributionis gratiarum quas electis vel reprobis confert, vt ex ijs quæ supradiximus, constat. Porrò hæc gratia non solùm complectitur diuinam inspirationem, piamque affectionem voluntatis, sed etiam circumstantias cum quibus datur, vt loci, temporis, modi, personarum, officiorum, & aliarum rerum quæ nos iuuant ad bonũ, atque adeò totam directionem diuinæ prouidentiæ, quam ipse nobis scit fore salutarem.

Isai. 5. Matth. 23.

54 Quia tamen non pseuerarunt, non habent quòd de Deo conquerantur; quia ex parte sua illis, præsertim fidelibus, non defuit: nam sincero animo & desiderio salutis eorum dedit illis auxiliũ vere sufficiens, mandans vt redderent illud efficax in actu secundo per illud operando; sicut facilè poterant. Nostrum enim est, postquam gratia Dei instructi & per eam corroborati sumus, illam reddere efficacem in actu secundo, per illam operando bona opera, & mandata seruando: quod sine iniuria sanæ doctrinæ negari non potest. Quare si hoc non facimus, sed gratiam Dei negligentes & otiosam relinquentes, auertimus nos à Deo, eius mandata violando, meritò damnamur.

Matth. 25. 25. & seqq. 2. Cor. 6. 2. Tim. 1.

55 Ex his patet, in prima illa intentione, qua Deus voluit se cõmunicare naturæ rationali, neminem fuisse exclusum, sed omnes pari modo comprehensos: omnes enim quos statuit creare, statuit etiam in filios adoptare, & gloriæ suæ participes facere, nisi ipsi se tanto beneficio redderent indignos. Sicut enim ipse est omnium principium, ita etiam voluit esse omnium finis & consummatio.

CAPVT III.

Quòd Deus necessariò in omnibus operibus ad extrà quærat gloriam suam: nec ideò minus ei deberi à creaturis.

Deus necessariò in omnibus intendit gloriam suã, quia est vltimus finis.

56 ETSI Deus omnia quæ extra se facit, liberrimè faciat, & liberrimè velit; tamen si quid velit facere, necesse est vt id velit ex affectu & intentione suæ gloriæ. Quia sicut necessariò est primum & eminentissimum agens, ita necessariò est vltimus & eminentissimus finis, cuius gratia omnia. Ac proinde in omni sua operatione externa necessariò intendit aliquid bonum suum. Nullum autem est genus bonorum imaginabile quod Deus possit sibi acquirere, præter

præter gloriam extrinsecam; quæ etiam inter bona externa est præstantissimum. Ergo impossibile est vt Deus aliquid faciat aut velit nō intendendo gloriam suam. Confirmatur. Si aliquis esse t Deo maior, illius gloriam Deus quærere deberet, ergo cùm nemo sit vel possit esse maior vel par, sed ipse omnibus infinitè sit eminentior, necessariò debet in omnibus vltimò intendere & quærere gloriam suam; adeò vt contrarium implicet contradictionem: esset enim summè inordinatum, si alicuius rei creatæ bonum intenderet, sistendo in illa, nec vlteriùs ad suam gloriam hoc totum referendo. Vnde Dominus Isaiæ 48. ait: *Gloriam meam alteri non dabo.* daret autem alteri, si in bono creaturæ sisteret; quia constitueret illam vltimum finem *cuius gratia*, respectu illius operationis & volitionis. Idem confirmatur ex eo, quòd Deus cùm sit infinitæ perfectionis, tantæ est excellentiæ, vt omnis res creata, quantumuis excellens, sit instar nihili coram illo. Quo fit vt omne bonum ad Deum pertinens, quatenus ipsius bonum est, vt quælibet ipsius voluntas, (etiam si in se paruum videatur) pluris sit æstimandum, quàm omne bonum creaturæ quatenus ad creaturam pertinet. Quare cùm Deus ordinatissimè agat, necessariò debet magis intendere suam gloriam, quàm perfectionem creaturæ. Gloria enim Dei pluris est æstimanda quàm omne bonum creaturæ. Vnde etiam homo non potest sibi excellentius bonū proponere in operando, quàm gloriam Dei: nec melius actiones suas peragere, quàm referendo illas ad gloriam Dei, ad quam etiam Beati omnia sua referunt.

Nullū genus bonorū Deus sibi acquirere potest præter gloriam.

Sap. 11. 23. Isaiæ 40. 12.

Bonum Dei quà Dei, pluris æstimandū quàm omne bonum creaturæ.

58 Ex quibus patet primò, Infinitam perfectionem & eminentiam Dei super omnia creata esse causam cur non possit aliquid velle vel facere, nisi ex intentione suæ gloriæ. Secundò, Bonum rerum creatarum dupliciter posse considerari. Primò, Vt rem creatam perficit. Secundò, Vt ad Dei gloriam pertinet, & diuinas perfectiones repræsentat: & hoc secundo modo consideratum longè pluris æstimandum, & à Deo semper intendi. Tertiò, Sicut impossibile est esse aliquam rem creatam quæ non dependeat ab influxu Dei vt primæ causæ efficientis; ita etiam impossibile est esse aliquam rem creatam quæ non dependeat ab intentione gloriæ Dei, & ad eam tamquam vltimum finem non ordinetur.

59 Dices: Actus peccati, verbi gratia, odium Dei, est aliquid creatum pendens ab influxu Dei vt primæ causæ, & tamen nō potest ordinari ad gloriam Dei: implicat enim contradictionem, vt quis

Actus peccati non est vllo modo volitus aut intentus à Deo.

peccet ad gloriam Dei. Respondeo, actum peccati secundùm suam entitatem physicam pendere quidem ab influxu Dei, non tamen ita vt sit volitus à Deo, sed solùm permissus, vt ex Concil. Trident. colligitur. Vnde solùm eius permissio est volita à Deo, & ex intentione gloriæ Dei pendet: quia ad gloriam Dei pertinet vt peccata permittantur; nempe vt voluntati creatæ sua constet libertas, & virtus non sit coacta, sed libera. Ob eundem finem volitus est concursus generalis ad illum actum, sine quo fieri non posset. Nec refert quòd ille actus sit entitas quædam vitalis certæ speciei, & valdè mirabilis diuinarum perfectionum multò magis repræsentatiua quàm vlla res corporalis: ac proinde videatur hac ratione posse esse volitus à Deo ex intentione gloriæ Dei: quia obstat malitia moralis illi intimè implicita, saltem fundamentaliter, ratione cuius ita est dissentaneus naturæ rationali, vt ab ea benè fieri nequeat; & hoc ipso quo liberè ab ea fit, sit formaliter peccatum. Repugnat autem bonitati & sanctitati diuinæ, vt aliquid velit fieri à creatura, quod sine peccato facere non potest, aut quo directè ad peccatum incitetur, vel quo ipse Deus à sua creatura censeatur contemni, & lex æterna violari. Vnde etiam particularem & determinatum influxum ad illum, vt à voluntate procedit, præbere non potest.

Concil. Trid. sess. 6. can. 6.

Actus peccati repræsentat diuinas perfectiones excellentius quàm vlla res corporea.

60 Quæ hactenus diximus, intelligenda sunt de gloria Dei in genere: si enim loquamur de illa speciali gloria quæ consistit in visione Dei & actibus visioni connexis; Deus hanc gloriam, etsi maxima sit, non necessariò in suis operationibus intendit, sed liberè. Potuisset enim condere hoc vniuersum, & naturam rationalem non euehere ad illam visionem, sed relinquere illam in inferiore gradu: quo euentu non intendisset illam gloriam in suis operationibus, sed aliam inferiorem. Verùm quia reipsa illam maximam & sũmã constituit finem vniuersi; hinc fit vt omnes eius operationes quas circa creaturas habet, ad hunc finem tendant, idque propinquius vel remotius, prout ipsæ res propinquius vel remotius ad illum finem iuuant.

61 Dicet fortè aliquis: Si Deus in omnibus potissimum spectat gloriam suam, & propter illam omnia facit, quomodo id non minuit æstimationem beneficiorum ipsius, cùm in illis non tam nostrum bonum quàm suum quærere videatur? Sicut si dominus splendidis vestibus sua mancipia induat, non ob ipsorum commodum vel gloriam, sed solum ob suam gloriam, vt ipse omnibus sit admi-

rationi, non censetur multùm liberalis, aut beneficus, aut beneuolus in illa mancipia; nec ipsa illi tantum debent, quantum si solùm illorum commodum spectasset. Simili modo poterit quis imaginari de Deo.

Respondeo, Quòd Deus vltimò in omnibus spectet suam gloriã, id ab intrinseco & ex natura rei est necessarium, propter infinitam eminentiam ipsius supra omnem creaturam: vnde si id non faceret, inordinatè ageret, vt ostensum est. Quare ex hoc capite non minuitur æstimatio beneficiorum eius, aut obligatio actionis gratiarum: stultum enim est & impium, existimare, nos ideò minus Deo debere, quia non amat nos tamquam vltimum finem *cuius gratia*, respectu suorum beneficiorum: quod fieret, si ea ad gloriam suam non referret. 62 Deinde, dum Deus spectat suam summam gloriam, eo ipso necessariò spectat & intendit summum bonum nostrum: quia summa eius gloria est summum bonum nostrum, & summum bonum nostrum non potest esse nisi summa eius gloria. Ratio est, quia summa eius gloria externa est, ipsum à nobis perfectè cognosci, amari, & gustari. Vnde consistit in tribus actibus vitalibus, & in ijsdem formaliter consistit summum bonum nostrum, & vita æterna, & essentia beatitatis. Summum enim bonum nostrum & formalis beatitas est, Deum videre, amare, gustare; seu quod idem vno verbo dici potest, Deo frui. Itaque in summa Dei gloria formaliter & intrinsecè includitur summum bonum nostrum, ita vt sine illo concipi nequeat: & hoc ipso quo Deus illam gloriam intendit & quærit, intendit & quærit summum bonum & commodum nostrum. Vnde non minus Deo gratias agere debemus quòd quærat gloriam suam, quàm quòd quærat salutem nostram; quia gloria eius est salus nostra. Hoc in Hymno Angelico Ecclesia insinuat cum ait, *Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam*; beneficia enim ipsius in nos, sunt gloria eius. Accedit quòd ipsi nihil commodi proueniat ex omnibus quæ nobis donat, vel pro nobis facit, sed in illis omnibus solum quærat commodum nostrum. Nos soli sumus, in quorum commodum omnia facta sunt.

Quòd Deus suã gloriam intendat, non minuit æstimationem beneficiorum eius.

Summa gloria Dei est summum bonũ nostrum.

63 Ex quibus patet, illud exemplum de domino mancipiorũ non esse simile: ille enim non quærit commodum suorum mancipiorum, sed solum gloriam suam. Vnde non ex affectu beneuolentiæ, sed ex amore sui illis beneficium præstat. Deus verò ita quærit gloriã suam vt simul quærat commodũ nostrum, & ex affectu beneuolentię erga

nos illud conferat; imò summam gloriam suam in summa beneuolentia & beneficētia erga nos constituit. Sicut si aliquis Princeps potentissimus & nullius egens, omnem gloriam suam constitueret in beneficentia & liberalitate erga subditos, & summā eorum felicitatē, summam duceret esse suam gloriam; quis non summo amore summaque laude prosequendum diceret hunc Principem, eò quòd tali modo quærat gloriam?

CAPVT IV.

Quomodo natura ratione carens ordinetur ad gloriam Dei.

64 DIXIMVS Capite primo gloriam Dei formalem extrinsecā cōsistere in tribus actibus vitalibus naturæ rationalis, cōsideratis vt circa Deū versantur, nempe in cognosci, amari, & gustari; & in ijsdem consistere sūmum bonum illius naturæ: quare cùm natura ratione carens non sit capax talium actuū, videndum qua ratione ad gloriam Dei ordinetur, illique seruiat. Quod vt intelligatur, notandum est, Deum ita esse finem vltimum naturæ rationalis, vt etiam sit eius finis proximus; cùm non sit aliquid infra Deum ad cuius gloriam vel commodum ipsa possit ordinari. Vnde solus Deus est finis immediatus ad cuius solius gloriam ipsa est condita. Verùm naturæ irrationalis Deus ita est finis vltimus, vt ipsa etiam alium finem habeat ad quem proximè natura sua destinetur, nempe naturam humanam, ad cuius obsequium mundus iste corporeus cum omnibus rebus corporalibus quæ ipso continentur, conditus est. Quod enim omnia animantia & viuentia sint propter hominem, patet Genesis 1. *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersæque terræ.* &c. & Psalm. 8. *Constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius*, &c. Si omnia viuentia, & ipsa terra est propter hominem; par est credere, cætera quoque non viuentia, vt orbes cælestes & elementa, eius causa esse condita: quod etiam ipsorū motus & operationes declarant, quibus assiduè homini seruiunt: neque vllus alius potest eorum vsus assignari, cùm Angelica natura mundo corporali non egeat, Homo itaque finis est proximus totius istius machinæ. Hinc cæteris hominibus creatis, digestis, ornatis &

Deus est finis proximus & vltimus naturæ rationalis.

Mundus est propter hominem.

præparatis, vltimo loco conditus est homo & veluti heres ac dominus in possessionem orbis inductus.

65 Porrò duplex obsequium homini mundus præstat, quo illum ad finem suum iuuet. Primò præbet ei habitationem, & omnia quæ ad vitam corporis sunt opportuna. Vnde est ei instar domicilij pulcherrimi & amplissimi omni genere supellectilis, & rerum affluentia instructissimi. Cùm enim homo non solùm animo, sed etiam corpore constet, egebat loco corporali in quo degeret; & innumeris adminiculis corporalibus ad hanc vitam temporalem placidè & iucundè peragendam, donec transferretur ad æternam. Et quamuis fortè in æterna locus corporalis absolutè ei non sit necessarius; tamen quia etiam tunc corpore constabit, par est vt in illo quoque statu locum conditionis corporis congruentem habeat. Itaque non solùm in hac vita, sed etiam in futura mūdus corporeus illi pro habitaculo seruiet, nunc quidem parte sui infima, tunc suprema, quæ hac incomparabiliter pulchrior & excellentior.

Duplex officium mundus præstat homini: habitationem & omnia vitæ corporali necessaria; & Cōditoris notitiam.

66 Alterum obsequium quod mundus homini præstat, pertinet ad animam, nimirum quòd veluti præco ingerat ei notitiam sui Conditoris, declarando illius potentiam, sapientiam, bonitatem, pulchritudinem, prouidentiam, & cæteras diuinas perfectiones, iuxta illud Psalm. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.* Cùm enim anima humana (propter quam sunt omnia corporalia) sit infima in ordine intelligentium; fit vt adeò sit imbecilla ad intelligendum, vt nullam rem spiritualem aut corporalem cognoscere possit, nisi sensuū adminiculo. quam ob causā postulat vniri corpori, vt per sensus possit venire in notitiā rerū creatarum sub sensus cadētiū; & per hāc notitiā, accedēte diligēti consideratione & ratiocinatione, in notitiam sui & communis omnium Conditoris.

67 Ob hanc causam non solum ea quæ corporali vitæ sunt necessaria voluit Deus esse in mundo, sed etiam alia innumera; nimirum vt sua pulchritudine & varietate specimen quoddam exhibeat excellentiæ Conditoris, per quod homo ipsum cognoscat, cognitum amet, colat, reuereatur, laudet, & gratias agat. Sicut enim palatium summa arte extructum, & imago optimis coloribus & magna industria perfecta, ostendit excellentiam artificum, ita mundus iste & res omnes quæ sub sensum cadunt, ostendunt apertè excellentiam sui Opificis: nam hæc omnia arte & potentia vnius artificis facta sunt. Magnitudo terræ, maris, montium, & cælorum o-

Cur Deus tam multa fecerit homini non necessaria.

ſtendunt eius magnitudinem & potentiam: pulchritudo ſolis, lunæ, ſtellarum, & aliarum rerum omnium, declarant eius pulchritudinem: ſubtilitas & artificium quod in omnibus rebus præſertim animantium ſtructura cernitur, eius ſapientiam: ſumma cuiuſque rei in ſua ſpecie perfectio, eius perfectionem: ratiſſimus ordo in curſu cælorum & rerum viciſſitudine, eius prouidentiam. imò in ſingulis rebus, ſi quis benè attendet, hæc omnia nobis mirabili modo indicantur; quia nihil eſt adeò vile quod non ſit plenum (vt ita dicam) miraculis & ſubtilitatibus menti humanæ impenetrabilibus, quæ nobis Dei potentiam, ſapientiam, & influxum occultiſſimum inſinuant. Si verò ſimul omnia conſiderentur tamquam integrum opus ipſius, manifeſtè oſtendunt, ipſum eſſe bonum quoddam infinitum, in quo omne genus bonorum excellentiſſimè continetur; ac proinde ipſum eſſe ſupra omnia amandum & colendum. Hæc omnia, & quidquid omnino abſque peculiari reuelatione de Deo à nobis cognoſci poteſt, docent nos res creatæ quæ ſub ſenſum cadunt. Hinc Apoſtolus ad Rom. 1. *Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt illis, Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & Diuinitas.* ſenſus eſt: Quid quid de Deo cognoſci naturaliter poteſt, id Philoſophis fuiſſe manifeſtum: quia inuiſibiles Dei perfectiones iam inde à creatione mundi per ipſa opera factæ ſunt viſibiles; & ex ipſis operibus intellectæ, videntur. Vbi Apoſtolus indicat eas videri per opera, ſed mediante diſcurſu, quia ex operum conſideratione intelliguntur. Idem habetur Sap. 13. *Ex magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri.* Græcè *eſt*: Ἐκ μεγέθους καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. *Ex magnitudine pulchritudinis creaturarum per analogiam opifex ipſarum cernitur.* vbi notandum, illud ἀναλόγως, *per analogiam*, quo denotatur qua ratione ex rebus creatis ad Creatorem mente debeamus aſcendere, nempe per analogiam, non per ſimilitudinem: nam quantumuis res creatæ ſint magnæ & pulchræ, nullam tamen inter ipſas & Conditorem eſt ſimilitudo, ſed ſolùm analogia & proportio quædam: quia omnis perfectio quæ eſt in rebus creatis, eſt longè alterius rationis & ſublimiore modo in Opifice; quod optimè explicatur à Dionyſio lib. De myſtica Theologia, præſertim cap. 4. & 5.

Deus ex rebus creatis cognoſcitur per analogiam

70 Ratione huius analogicæ repræſentationis, mundus iſte rectè

dicitur præco & testis Diuinitatis, cuius vox toto orbe auditur, & ab omnibus gentibus potest intelligi, iuxta illud Psalm. 18. *Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum* &c. Huius vocis testimonio Deus ab initio vsque ad finem vtitur ad se mortalibus insinuandum. Vnde Apostolus Act. 14. ait, quòd Deus, etsi præteritis sæculis permiserit gentes ingredi vias suas, nec ad eas miserit Prophetas sicut ad Iudæos; tamen *non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cælo, dans pluuias & temporum fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra.* de quo testimonio ita S. Prosper lib. 2. De vocatione gentium cap. 4. *Quod est autem hoc testimonium quod semper Domino deseruiit, & numquam de eius bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum ac voluminibus temporum, communis & publica diuinæ institutionis doctrina legeretur?* nimirum, esse vnum omnium Conditorem potentissimum, sapientissimum, optimum, quem omnes amare, timere, colere, cui omnes obedire ac seruire debeant. Addit Prosper: *Cælum ergo cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque quæ in eis sunt, consono speciei suæ ordinationisque consensu protestabantur gloriam Dei; & prædicatione perpetua maiestatem sui loquebantur auctoris.* Hoc tamen præconium & testimonium creaturarum, etsi cum auxilio interno (quod pro tempore & loco non deerat) esset sufficiens ad insinuandam hominibus Dei cognitionem, plerique tamen illi non attenderunt; vnde illis non profuit, vt ibidem Prosper ait. 71 Sicut mundus ratione illius repræsentationis dicitur *præco & testis Diuinitatis*, ita etiam dicitur *speculum*, vt insinuat Apostolus 1. Corinth. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* vbi nomine *speculi* res creatas vel imaginarias similitudines ex rebus creatis acceptas intelligit. *Videmus speculum*, quia in creaturis non est sistendum, sed per earum cognitionem analogico mentis ascensu transeundum ad Creatorem intus latentem, eas formantem & conseruantem. *In ænigmate*; quia non clarè sicut est in seipso, sed obscurè & quasi coniectando Deum ex rebus creatis cognoscimus. Denique mundus est *instar tabulæ*, in qua Diuinitas adumbrata: est *instar libri* omnibus gentibus expositi, in quo ea quæ ad Deum pertinent, legi possunt.

Mundus est præco & testis Diuinitatis.

Est speculum Diuinitatis.

Est instar tabulæ & libri.

72 Ratione huius repræsentationis omnes creaturæ dicuntur lau-

Quomodo omnes creaturæ laudent Deum.

dare & benedicere Creatorem; quia quantum in ipsis est, totam naturam rationalem ad hoc excitant. Hinc fit vt quamuis res creatæ varios vsus habeant in mundo, ratione quorum bonæ dicuntur; præcipua tamen earum bonitas consistat in hac repræsentatione, qua diuinas perfectiones repræsentant. Hæc enim est maximè intrinseca, & sequitur immediatè entitatem rei cuiusque: quæ quò est perfectior, eò etiam perfectiùs Conditoris perfectiones refert. Vnde sicut veritas rerum consistit in conformitate cum arte diuina seu idea secundùm quam factæ sunt, à qua tamquam à propria mensura suam speciem acceperunt: ita earum bonitas & primarius vsus consistit in repræsentatione perfectionis sui Opificis, ad quem vsum principaliter sunt conditæ, vt expressè docet S. Prosper lib. 2. De vocatione Gentium cap. 4. *Cælum*, inquit, *terra, & mare, omnisque creatura quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipuè disposita est humani generis vtilitatem, vt natura rationalis de tot contemplatione specierum, de experimentis tot bonorum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur auctoris, implente omnia Spiritu Dei, in quo viuimus, mouemur, & sumus.* Vnde patet, hunc esse finem rerum immediatum & intrinsecum, (quatenus nimirum res sunt seu esse habent) quo nullus poterat esse nobilior.

Bonitas rerum consistit in repræsentatione diuinarum perfectionum.

73 Ex his constat, quo modo natura ratione carens ad Deum vt vltimum finem ordinetur; nimirum, quatenus obsequium præstat naturæ rationali in ijs quæ ad corporalem vitam pertinent, vt viuere ad beatitudinem promerendam possit; & quatenus illi repræsentat & prædicat gloriam & excellentiam Conditoris.

CAPVT V.

Quomodo natura rationalis ad gloriam Dei ordinetur.

Natura rationalis dupliciter ad gloriam Dei ordinatur.

74 NATVRA rationalis duobus modis considerari potest. Primò Secundùm suam entitatem, quatenus est natura talis speciei. Secundò, Vt per intellectum & voluntatem est capax Diuinitatis Si priore modo consideretur, ordinatur ad Dei gloriam communi quadam ratione, sicut & natura ratione carens, nimirum vt per suam entitatem est repræsentatiua diuinarum perfectionum. Multò tamen perfectiùs eas repræsentat, quàm omnes naturæ ratione carentes, quia est imago Diuinitatis; cùm illæ tantùm se habeant instar vestigij. Vnde Angelica natura cùm perfectè se cognoscat,

longè

longè altiori modo concipit & cognoscit Deum ex cognitione sui, quàm ex cognitione rerum corporalium. Secùs est in homine: quia natura animæ suæ parum est ei perspecta, cùm solùm confusè & pauca quædam de illa cognoscat. Itaque ad cognitionem Dei magis seruiunt ipsi res corporales & sensibiles.

Angelus ex cognitione suæ essentiæ magis cognoscit Deum quàm ex cognitione omnium rerum corporalium.

75 Porrò hæc obiectiua repræsentatio diuinarum perfectionum, quæ in omnibus rebus, vt res sunt, reperitur, duplici modo ad gloriam Dei pertinet. Primò, Quia in illa consistit quædam gloria Dei externa, multò magis quàm gloria Principum sæcularium consistit in splendore & multitudine aulicorum, palatiorum, oppidorum, regionum. Omnes enim res creatæ, siue paruæ, siue magnæ, naturâ suâ significant & proclamant potentiam, sapientiam, bonitatem & eminentiam Conditoris, & ad illum realem dependentiæ ordinem habent. Quod sanè magna Deo est gloria. Bona verò Regi subiecta nullam eius perfectionem indicant, nec vllum realem ordinem ad illum habent, sed solùm eius dominio vel iurisdictioni, vt ad humanum vsum pertinent, subiecta sunt: & tamen ratione huius dominij vel iurisdictionis censentur ad gloriam eius pertinere, & ipse tamquã magnus & potens Princeps apprehenditur, quamuis tota illa magnitudo nihil reale sit, sed solùm quid imaginariũ, vtpote ratio quædã conceptibilis mente, quæ solùm apud homines æstimatur.

Obiectiua repræsentatio duplici modo ad gloriam Dei pertinet.

76 Secundò, Hæc obiectiua repræsentatio ad gloriam Dei pertinet, quatenus Angelis & hominibus in via est auxilio ad cognitionẽ & amorem Dei; & quatenus obtenta beatitudine erit occasio & materia nouæ cognitionis, amoris, gaudij & laudis infra visionem beatificam. Etsi enim Beati Deum immediatè & clarè videbunt, prout est in se ipso, eumque ex vi huius visionis amabunt & gustabunt, (in quibus actibus suprema Dei gloria, nostraque beatitudo sita est;) nihilominùs illum etiam cognoscent vt refulget in rebus creatis, maximè in cælesti patria & Beatorum pulchritudine ac gloria, & ex hac cognitione eum amabunt & laudabunt, & de eo eiusque bonis gaudebunt. Vnde hac ratione illa obiectiua repræsentatio seruiet cuidam gloriæ Dei formali (infra visionem beatificam) quæ in illis actibus vitalibus consistet, eritque gloria quædam secundaria.

77 Ex his patet, quomodo natura rationalis secundùm suam entitatem considerata ordinetur ad gloriam Dei: nimirum per modum imaginis & repræsentatiui, vt diuinæ perfectiones in ea tam-

quam in imagine resplendeant, & illa repræsentatio intellectui seruiat ad Dei cognitionem, amorem, & laudem. Nunc videndum quomodo ordinetur ad illā per intellectū. 78 Quod vt intelligatur, Notandum est, quòd sicut viuens est præstantius non viuente, ita potentia vitalis præstantior non vitali. Inter omnes autem potentias vitales præstantissima est intellectiua, qua nulla eminentior potest vel animo concipi: per hanc enim natura rationalis, verbi gratia anima nostra, non solùm omnium rerum viuas formas & imagines in se concipit, sed etiam est capax Diuinitatis; nam lumine gloriæ illustrata & adiuta, format in se viuam imaginem Diuinitatis, fitque Deo similis eminentissimo modo possibili: insuper per eamdem formaliter transit & penetrat in Deum, & Deus in ipsa nouo modo existit, se ipsi cum omnibus suis bonis communicat, vt omnium dulcedine & pulchritudine perfruatur. Hoc totum fit vi visionis beatificæ. Potentiæ intellectiuæ velut socia & suppar accedit voluntas, qua anima toto impetu fertur in bonū intellectu conceptū, vt illi nouo modo se vniat, nempe per amorem, & in illud veluti transformetur.

Potentiā intellectiuā nulla potest cogitari præstantior.

79 Per has duas potentias anima nostra duplici modo, eoque eminentissimo, intrat in Diuinitatem, & Diuinitas in illam, fitque mutua veluti penetratio & intima vnio vitalis inter animam & Deum. Vnde ex hac vnione mutuoque contactu nascitur in anima ineffabilis quidam dulcedinis sensus seu delectatio, qua infinitam Dei dulcedinem vitaliter coniunctam veluti degustat. Sicut enim cùm obiectum conueniens naturæ, sensu percipitur, nascitur statim vitalis quædam suauitas in anima ex coniunctione vitali talis obiecti, quæ suauitas delectatio vocatur: ita cùm summum illud obiectum delectabile perfectissimo modo percipitur intellectu, & simul amatur; ex illa præsentia & coniunctione vitali perfectissima nascitur vitalis quædam suauitas summa & eminentissima, quæ gaudium dicitur & delectatio.

Per visionem & amorem anima intrat in Diuinitatem.

80 Ex his patet, naturam rationalem multò sublimiori modo ad gloriam Dei ordinari, quàm res cæteras. Primò, Quia per suos actus ita tendit in Deum, vt ipsum immediatè attingat, eique vitaliter vniatur, & particeps Diuinitatis euadat. Secundò, Quia repræsentatio diuinarum perfectionum, quæ fit per illos actus, longè est excellentior quàm repræsentatio obiectiua, de qua suprà dictum est. Illa enim est vitalis & formalis quæ per se sentitur; hæc non est vitalis, nec per se sensibilis, sed obiectiua quasi imaginis mortuæ.

Repræsentatio formalis longè est excellentior quàm obiectiua.

Illa naturam rationalem efficit beatam; hæc nihil noui naturæ confert, cùm in ipsa naturæ entitate consistat In illa relucet ipsa Diuinitas perfectè prout est in seipsa, quia per illam clarè & vt est in seipsa, repræsentatur menti, & ab ea percipitur & sentitur, quod in nulla imagine obiectiua fieri potest: quia impossibile est vt aliquid obiectiuè repræsentet essentiam diuinam, vt communiter Theologi docent. Vnde meritò in tribus illis actibus suprema Dei gloria extrinseca constituitur.

81 Petes: Quo modo gloria Dei in amore & gaudio constituitur, cùm hæc non habeant vim repræsentandi; ac proinde in illis non reluceant diuinæ perfectiones? Respondetur, amorem & gaudiũ beatificum Beatorum maximè ad gloriam Dei pertinere, quia continent vitalem eminentissimam commendationem & laudem Diuinitatis. Deus enim non potest magis laudari & commendari à Beatis quàm per summum amorem & per summum gaudium: nam per amorem æstimatur ab ipsis vt summum bonum, & omnibus præfertur, & omnia ad ipsum ordinantur: idem fit per summum de ipso gaudium. Vnde hi actus natura sua repræsentant diuinam excellentiam & bonitatem vt est in seipsa; non vt effectus ipsius, (sicut aliæ res creatæ) sed vt actus vitales repræsentant conditionem obiectorum in quæ tendunt, à quibus speciem suam accipiunt.

Amor beatificus & gaudium repræsentant excellentiam diuinã prout est in seipsa.

82 Porrò sicut in his tribus actibus summa Dei gloria, quam ipse potissimùm in omnibus suis operibus intendit, sita est; ita in ijsdem situm etiam est summum hominis & Angeli bonum, & formalis beatitudo: nam per hos actus omnes beati spiritus supra se infinitè eleuati Deoque vniti, fiunt deiformes summa & eminentissima cum Deo similitudine, qua nulla maior animo concipi potest. Vnde instar cuiusdam Diuinitatis in omnem æternitatem fulgebunt, tamquam filij gloriæ & claritatis diuinæ: per eosdem actus omnes se in immensum expandent, vt tanto bono quantum fas est se exæquent & coëxtendant, vt totum capere ac comprehendere possint. Non hærebunt exteriùs quasi in superficie, sed omnes eius profundum ingredientur, & intrabunt *in gaudium Domini sui*, alij plus, alij minùs, pro magnitudine luminis gloriæ, quod cuique communicabitur: cui profundo immersi, seipsos & omnia creata amittent: quia omnia alia bona & gaudia ad hoc pelagus bonorum & gaudiorum instar nihili videbuntur. Nulla ipsis in hoc profundo caligo, nulla obscuritas, (sicut nobis in hac vita

In ijsdem actibus sitũ est summum hominis bonum, & summa Dei gloria

Effectus horum trium actuum.

Matth. 25.

Diuinitas in caligine moratur;) sed lux & serenitas immensa, quamuis eam plenè cõprehendere nequeant. 83. Ibi illis erit æterna mansio & tranquilla securitas absque timore excidendi. Ibi cælum cælorum, cuius comparatione omne creatum terra est. Ibi omnium desideriorum impletio, & omnium desiderabilium possessio ac fruitio. Nihil ibi restabit ampliùs quærendum vel desiderandum; quia omnes in Deo omne bonum firmiter possidebunt, & suauissimè perfruentur. Ibi totum munus Sanctorum erit contẽplari infinitam Dei pulchritudinem, amare infinitam bonitatem, gustare infinitam dulcedinem, & torrente voluptatis eius impleri, ineffabili gaudio de infinita eius gloria & de omnibus bonis eius & suis exultare. Hinc perpetua laus, & benedictio, & gratiarum actio. Hoc modo omnes Beati in Deo tamquam vltimo fine, omnium votorum suorum cõpotes, nihil vlteriùs desiderantes requiescent.

Ipsa Diuinitas est æterna mansio & cælum cælorum Beatis.

84 Hac ratione ipse erit terminus omnium motuum & ministeriorum, quibus natura rationalis ab initio mundi vsque in finem ad salutem dirigitur, qui omnes illo obtento cessabunt; vt sunt motus cælorum, vicissitudines temporum, series generationum, ortus & interitus rerum, omnes elementorum mutationes, omnis sacra & politica gubernatio, omnia Imperia & Regna, omnia hominum studia & labores, omnis Angelica cura & administratio, omnis diabolica tentatio & infestatio, denique etiam ipsius Christi Domini prouidentia & gubernatio qua nunc Ecclesiam regit vt ad salutem perducat: suscepit enim ipse regendam Ecclesiam à Patre donec omnes inimici eius subijciantur sub pedibus eius, vt insinuat Apostolus 1. Cor. 15. nempe vsque ad extremum Iudicij diem, quando omnis potestas diabolica abolebitur, & vltimus Christi inimicus mors per resurrectionem gloriosam destruetur.

Obtento fine omnes motus cessabunt.

85 Tunc Dominus *tradet regnum*, nempe Ecclesiam Sanctorum, quam ipse ad salutem adduxit, *Deo & Patri*, inquit Apostolus, nempe vt Diuinitas in omnibus regnet, & omnes ipsi Diuinitati sublimissimo modo seruiant, cùm nihil aliud in omnem æternitatem agendum supersit. Consistet autem ista seruitus in contemplatione, amore & gaudio, & alijs actibus qui ex his sequentur: per hos enim maximè Deus honorabitur & glorificabitur à Sanctis; & per eosdem (si considerentur vt à Deo per lumen gloriæ & charitatis donum proueniunt) Deus in ipsis regnabit. *Tunc & ipse filius* (vt idem Apostolus ait) *subiectus erit ei qui subiecit ipsi omnia, vt sit*

1. Cor. 15. Christus tradet regnum Patri vt ipse in omnibus regnet.

Deus omnia in omnibus. Subiectus erit; nimirum secundùm humanitatem. Modò non ita apparet subiectus Patri, quia occupatur in regẽda Ecclesia: tunc verò perspicuè apparebit; quia cùm Patri regnum tradiderit, completum erit opus salutis nostræ, quod ipsi commissũ erat: vnde nihil aliud supererit, quàm vt ipse quoque se totum cum omnibus electis, nempe caput cum corpore, Diuinitatis obsequio & gloriæ per contemplationem, amorem, gaudium & æternam benedictionem, laudem, & gratiarum actionem impendat. *Sic Deus erit omnia in omnibus*; quia sola Diuinitas (Pater, Filius, & Spiritus) hoc eminẽtissimo modo in omnibus regnabit & dominabitur, omnium corda & vires animæ plenissimè possidens: sola in omnibus omnium votorum & desideriorum completio: sola omnium lux, omnium amor, omnium gaudium, omnium gloria, omnium opulentia, omnium vita, omnium beatitas: sola ita fulgebit & vigebit, & eminebit in omnibus, vt præter ipsam nihil esse videatur; sicut ignis in ferro cãdente ita eminet, vt præter ignem nihil appareat. Hoc erit regnum futuri sæculi: hoc modo omnes iusti erunt participes Diuinitatis, & in eius beatissima fruitione conquiescent. Hoc modo Deus erit vltimus finis, & terminus, & requies Sanctorum.

Quomodo Filius Patri subiectus erit, eiq. seruiet.

Deus erit omnia in omnibus multis modis.

CAPVT VI.

Recollectio precatoria.

87 FILII *hominum vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendacium?* Vanitas sunt omnia ista quæ tanto studio sectamini, honores, diuitiæ, voluptates, quorum causa omnes animæ opes, quibus solida & æterna poteratis comparare, frustrà expenditis. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, dixit Ecclesiastes ista omnia expertus, & alta mente contemplatus. Meritò *vanitas*, quia ad finem ad quem conditi sumus, nihil prosunt, sed plerumque etiam plurimum obsunt. *Mendacia* sunt omnia ista promittentia felicitatem, & adferentia miseriam. Vere *filij hominum*, non filij Dei, qui ista quærunt, mente cæca cupiditate inconsulta, labore inutili & pernicioso. Non ad ista creati sumus, & in hoc mundo constituti, non in illis situm bonum nostrum, & requies nostra. terrena sunt & temporanea, non possunt animum, cuius

Psal. 4.

Eccl. 1.

natura cælestis & æterna, cuius capacitas immensa, cuius dignitas suppar Angelis, perficere vel satiare. 88 Quod ergo est verum bonum nostrum? *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.* Solùm lumen Fidei hoc bonum nobis ostendere potest, & viam qua ad illud peruenitur: cuius rei cognitio incredibilem animo lætitiam adfert. Quid enim optabilius quàm nosse summum bonum, finemque vltimum, & tenere viam certissimam qua ad illud peruenitur? sine hac notitia, omnis alia sapientia inutilis, nec sapientiæ nomine digna.

Psalm. 4.

89 Hac omnes illi antiqui Philosophi destituti fuêre, & ideò euanuerunt in cogitationibus suis, nihil commodi ex omnibus suis studijs & laboribus reportantes. *Quis enim nouit sensum Domini, nisi spiritus Domini qui scrutatur profunda Dei*, per quæ nobis hoc abditum Dei consilium est reuelatum? *Benedicant te cæli, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, laudent & superexaltent in sæcula*, quia ante omnia sæcula tibi cura fuit de nobis, & in primo Trinitatis tuæ consistorio benignissimum de nobis consilium cepisti, vt nos Diuinitatis tuæ, omniumque bonorum & gaudiorum tuorum faceres participes. Quis non obstupescat ad tantam benignitatem & dulcedinem? quis hoc vmquam sperare vel diuinare potuisset? sed ita placuit infinitæ illi bonitati, cuius indoles est, ineffabilibus modis se diffundere & cômunicare. 90 Solus bonis tuis in tua æternitate fruebaris, nullius egens, ipse tibi qui bonû es infinitû ad omnê beatitudinê sufficientissimus. Neque tibi voluptas dulcissimæ societatis & amicitiæ in Personarum Trinitate deerat, cùm inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum summa sit societas, summa amicitia, summa omnium bonorum, gaudiorum, & consiliorum communicatio. Itaque non egebas creaturæ consortio, nec aliquid tibi commodi per eam accedere poterat: nihilominus bonitatis tuæ indulgens propensioni, nos côdere voluisti, vt ad consortiû bonorû ac gaudiorû tuorû eueheres.

Omnes Philosophi viam & terminum salutis ignorarunt.
1. Cor. 2.
Daniel 3.

Deo ab æterno societatis & amicitiæ bonum non defuit.

91 Infinitum inter te & nos est interuallum, non loci, sed naturæ, vt qui infinitè supra omnia eleuatus superemines, intercedentibus infinitis rationalis naturæ gradibus, quos in tua sapientia & potentia dispositos contines: nihilominùs tanta est potentia bonitatis tuæ, vt mentem nostram supra omnia creata & creabilia eleuare possis, & miro modo absque medio tibi per visionem, amorem, & gaudium coniungere. 92 O admirabilem, beatã & gloriosam vnio-

nem, in qua ſimul & ſummum bonum noſtrum, & ſumma gloria tua repoſita! per illam enim efficimur participes Diuinitatis & omnium bonorum ac gaudiorum tuorum; & per eamdem Diuinitas tua ſũmè fulget extra ſe in ſpeculo mentis creatæ, ſicut intra ſe fulget ſibi. In aliis rebus creatis, vt in mundi fabrica, & varijs rerum gradibus, elucent tenues quidam radij Diuinitatis tuæ, ex quibus tuam potentiam, ſapientiam, bonitatem quaſi coniectando cognoſcere poſſumus: at in mente noſtra ſic eleuata & vnita tibi ſplendet tota Diuinitatis plenitudo, totaque relucet eius pulchritudo; ita vt quamuis in ſe vnica ſit, miro tamen modo multiplicetur, vt tot videantur eſſe Diuinitates, quot ſunt beatæ mentes. 93 In hac vnione omnia bona nobis affluent, eritque omnium noſtrorum deſideriorum conſummatio: affluet potentia, quia erimus reges & Filij Dei: affluet ſapientia, quia ipſum ſapientiæ fontem tenebimus & contemplabimur: affluet ſanctitas, quia eximius ille amor eſt ſumma ſanctitas, & omnium virtutum perfectio: affluent diuitiæ, quia regnum cælorum & omnes eius opes noſtræ erunt: affluent honores, quia omnes tamquam filij Dei excipiemur & honorabimur: affluet pulchritudo, quia corpore inſtar ſolis fulgebimus, mente inſtar Diuinitatis: affluent gaudia & delectationes, quia *omnes inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſal. 35. ſicut enim erit incomprehenſibilis copia bonorum, ita etiam erit & gaudiorũ ac delectationum. Affluet pax & ſecuritas, quia nihil nec foris, nec intus vmquam turbare poterit; nihil accidere triſte vel quod minùs gratum: ſimulque certiſſimi erunt, hunc ſtatum fore eis ſempiternum.

94 Itaque hæc vnio in qua & ſummum bonum noſtrum, & ſumma Dei gloria, nobis vnicè ſit cordi, & ad eam ſupra omnia adſpiremus. Bona huius vitæ quantumuis magna videantur, præ illo bono vileſcant nobis omnia, & inſtar nihili reputentur. Omnes noſtræ cogitationes, curæ & labores ad illud tendant, nec vſquam niſi in illo ſit menti noſtræ requies. Verùm, quia tantum bonum longè poſitum eſt ſupra vires noſtras, ad te confugimus, ô benigniſſime Deus, vt qui ſola bonitate tua infinita nos ad tantum & tam ſublime bonum ab æterno deſtinaſti, & vt ad illud nos perduceres, mundum condidiſti, carnem aſſumpſiſti, mortem ſuſtinuiſti, & alia innumerabilia deſignaſti: benignitatem tuam in nos continues, neque illam ob ingratitudinem vel negligentiam noſtram,

vel alias humanæ vitæ labes, quæ subinde per fragilitatem subrepũt, abrumpas vel imminuas; sed potiùs adaugeas, memor æterni consilij tui & omnium miserationum tuarum, quas hactenus præstitisti nobis. Illumina mentes nostras lumine Spiritus tui, quo & mundi istius (cuius præstigijs plerique pereunt) vanitates & pericula, & æternorum bonorum quæ nobis in te præparasti excellentiam & suauitatem possimus cognoscere. Fac vt illa nobis semper ob oculos versentur, & vehementem in animis nostris impressionem faciant, qua ad caducorum omnium contemptum, & ad æternorum amorem ac studium impellamur. Numquam flaccescãt desideria, suspiria, & conatus nostri, donec ad vitæ huius terminum peruentum fuerit; in quo per gratiã tuam digni inueniamur regno tuo, & quiete illa æterna, qua omnes Sancti in te vltimo fine & summo bono suo, per visionem & amorem cum ineffabili gaudio, omnium votorum suorum compotes effecti, requiescent.

INDEX.

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM.

Cælum, Sol, Astra.

Concursus Dei, Cooperatio.

Conseruatio, Influxus conseruatiuus.

F.

Fides.

Filius Dei adoptiuus, Adoptio.

Finis vltimus.

G.

Gloria.

I.

Ignis.

Immensitas Dei.

In-

Permissio.

Pœna.

Possibile.

Prædefinitio.

Præscientia.

Prouidentia, *vide* Concursus, Permissio, Prædefinitio.

Purgatorium.

R.

Redemptio. *vide* Christus.

Religio.

Reprobi, Damnandi.

Resurrectio.

S.

Sacramentum, Sacrificium. *vide* Eucharistia.

Sanctitas.

FINIS.

